

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

FATİH CAMİLERİ ve MESCİDLERİ

T. C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
FATİH MÜFTÜLÜĞÜ

FATİH CAMİLERİ VE MESCİDLERİ

Proje Başkanı

İrfan Üstündağ

Hazırlayanlar

Hakkı Alçep - Erdal Karaman

Yayın Koordinatörü

Osman Sarıköse

Tashih

Elif Sönmezışık

Fotoğraflar

Fatih Şadoğlu-Cemil Şahin

Grafik-Tasarım

Çelebi Şenel

Baskı

Fatih Müftülüğü Yayını
Şubat 2017

FATİH CAMİLERİ ve MESCİDLERİ

Bu eser Fatih Müftüsü

İrfan ÜSTÜNDAĞ'ın

Başkanlığında Balipaşa Camii

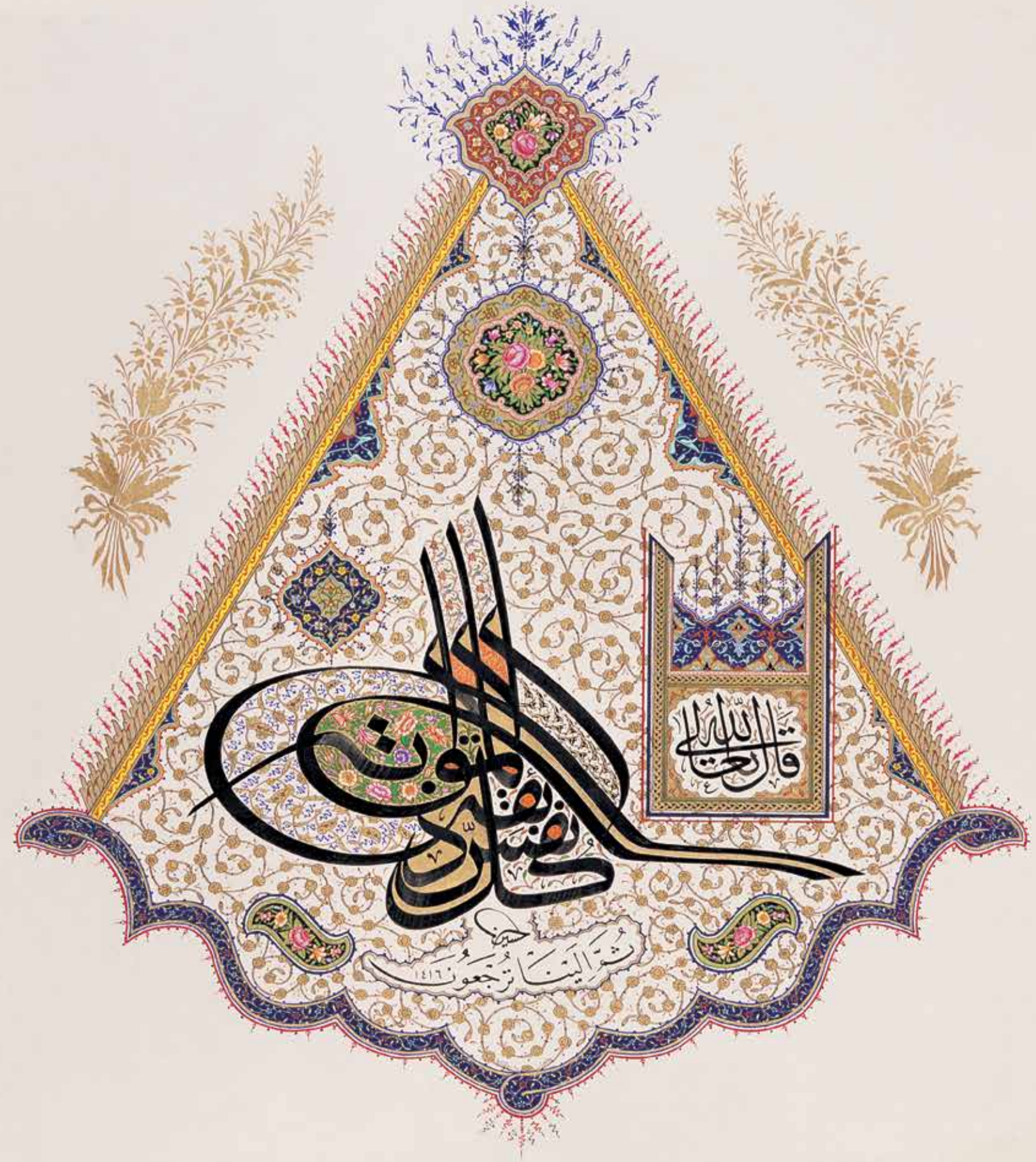
*Uzman İmam-Hatibi Hakkı **ALÇEP** ve*

Parmakkapı Camii İmam-Hatibi

*Erdal **KARAMAN** tarafından hazırlanmıştır.*

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
FATİH ŞUBESİ

Hat: Hüseyin KUTLU, Tezhip: Nilüfer KURFEYZ, Selim SAĞLAM / Ankebut Suresi, 57. Ayet, “Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz.”

ÇAKIRAĞA CAMİİ	170	HACI EVLİYA CAMİİ	227	İSKENDER PAŞA CAMİİ	286	LÜTUF PAŞA CAMİİ	337
ÇAKMAKÇILAR CAMİİ	171	HACI FERHAT AĞA CAMİİ	228	İSMAİL AĞA CAMİİ	288	MACUNCU KASIM CAMİİ	339
ÇAVUŞZADE (CERRAHPAŞA) CAMİİ	172	HACI HAMZA CAMİİ	229	KALENDERHANE CAMİİ	290	MAHMUT PAŞA CAMİİ	340
ÇİVİZADE KALBURCU		HACI HASAN CAMİİ	230	KALİÇECİ HASAN AĞA CAMİİ	292	MALCI MEHMET PAŞA CAMİİ	344
MEHMET EFENDİ CAMİİ	173	HACI HÜSEYİN AĞA CAMİİ	231	KAMBUR MUSTAFA PAŞA CAMİİ	293	MANİSALI MEHMET PAŞA CAMİİ	345
ÇOBAN ÇAVUŞ CAMİİ	174	HACI İLYAS (YATAĞAN) CAMİİ	232	KANTARCILAR CAMİİ	294	MARPUÇÇULAR CAMİİ	346
ÇORLULU ALİ PAŞA CAMİİ	176	HACI İSA CAMİİ	234	KAPI AĞASI CAMİİ	296	MEHMET AĞA CAMİİ	347
DAMAT İBRAHİM PAŞA CAMİİ	177	HACI KÜÇÜK CAMİİ	235	KAPTAN SİNAN PAŞA CAMİİ	297	MELEK HATUN CAMİİ	348
DAMAT ÖKSÜZ MEHMET PAŞA CAMİİ	179	HADİM İBRAHİM PAŞA CAMİİ	237	KAPTANIDERYA İBRAHİM PAŞA CAMİİ	298	MERCAN AĞA CAMİİ	349
DAVUDPAŞA CAMİİ	180	HAFİZ AHMET PAŞA CAMİİ	240	KARA ALİ MESCİDİ	299	MERZİFONLU KARA MUSTAFA	
DEBBAĞZADE HACI PİRİ CAMİİ	182	HAMAMİ MUHİTTİN CAMİİ	242	KARABAŞ VELİ CAMİİ	300	PAŞA (VEZİR) CAMİİ	350
DERVİŞ ALİ CAMİİ	183	HARAÇÇI KARA MEHMET CAMİİ	243	KARAGÖZ MEHMET PAŞA CAMİİ	302	MESİH ALİ PAŞA CAMİİ	352
DİBEK CAMİİ	184	HARBİ MESCİDİ	244	KARAKİ HÜSEYİN ÇELEBİ CAMİİ	303	MESİH MEHMET PAŞA CAMİİ	355
DİBEKLİ EMİNBEY CAMİİ	185	HASEKİ SULTAN CAMİİ	245	KARA NOHUT CAMİİ	304	MESNEVİHANE CAMİİ	357
DİVANİ ALİ CAMİİ	186	HASIRCI MELEK CAMİİ	247	KARIYE CAMİİ	305	MİHRİŞAH HACI KADIN CAMİİ	358
DİVİTTAR KEKLİK MEHMET EFENDİ CAMİİ	188	HATİCE SULTAN CAMİİ	248	KASAP DEMİRHUN CAMİİ	306	MİMAR ACEM (ÖRÜMCEKSİZ) CAMİİ	359
DİZDARİYE CAMİİ	189	HAVUZLU MESCİT	249	KASAP HALİL CAMİİ	307	MİMAR HAYRETTİN CAMİİ	361
DOKURHAN CAMİİ	190	HAYDAR KETHÜDA CAMİ	250	KASAP İLYAS CAMİİ	308	MİMAR MEHMET AĞA CAMİİ	362
DUHANİ MUSTAFA BEY CAMİİ	191	HEKİMOĞLU ALİ PAŞA CAMİİ	251	KASIM AĞA CAMİİ	309	MİMAR SİNAN CAMİİ	363
DÜLGERZADE CAMİİ	192	HIZIR ÇAVUŞ CAMİİ	254	KASIM ÇELEBİ CAMİİ	310	MİSMARCI ŞUCAETTİN CAMİİ	364
EBUZER GİFARİ CAMİİ	194	HIZIRBEY CAMİİ	255	KÂTİP KASIM CAMİİ	311	MOLLA AŞKI CAMİİ	365
EFTALZADE CAMİİ	195	HİRAMİ AHMET PAŞA CAMİİ	256	KÂTİP MUSLİHİDDİN CAMİİ	312	MOLLA FENARİ CAMİİ	366
EMİN SİNAN CAMİİ	196	HOBYAR CAMİİ	258	KÂTİP MUSLİHİTTİN (AKSARAY) CAMİİ	313	MOLLA FENARİ İSA CAMİİ	367
EMİNÖNÜ ÇAKIRAĞA CAMİİ	197	HOCA ALİ CAMİİ	259	KÂTİP MUSLİHİDDİN (YAZICI) CAMİİ	314	MOLLA HÜSREV CAMİİ	369
EMİNÖNÜ HOCA KASIM GÜNANİ CAMİİ	198	HOCA GYASEDDİN CAMİİ	260	KÂTİP SİNAN CAMİİ	315	MOLLA HÜSREV	
EMİNÖNÜ NİŞANCI MEHMET PAŞA CAMİİ	199	HOCA HAMZA CAMİİ	261	KÂTİP ŞEMSETTİN CAMİİ	316	(KÜÇÜK MUSTAFA PAŞA) CAMİİ	370
EMİR BUHARİ CAMİİ	200	HOCA KASIM GÜNANİ CAMİİ	262	KAZASKER ABDURRAHMAN ÇELEBİ CAMİİ	317	MOLLA HÜSREV (SOFULAR) CAMİİ	371
ESİR KEMAL CAMİİ	202	HOCA PİRİ CAMİİ	264	KAZASKER İVAZ EFENDİ CAMİİ	318	MOLLA ŞEMSETTİN GÜRANİ CAMİİ	372
FATMA SULTAN CAMİİ	203	HOCA ÜVEYS CAMİİ	265	KEÇECİ PİRİ CAMİİ	320	MOLLA ŞEREF CAMİİ	374
FERRUH KETHÜDA CAMİİ	204	HOCAPAŞA CAMİİ	266	KEFEVİ CAMİİ	321	MOLLA ZEYREK CAMİİ	375
FETHİYE CAMİİ	206	HOŞKADEM CAMİİ	269	KEMAL PAŞA CAMİİ	322	MUHSİNE HATUN CAMİİ	376
FEVZİYE KÜÇÜK EFENDİ CAMİİ	208	HÜRREM ÇAVUŞ CAMİİ	270	KEPENEKÇİ SİNAN CAMİİ	323	MUHTESİP İSKENDER CAMİİ	377
FINDIKZADE MESCİDİ	209	HÜSAMBEY CAMİİ	271	KEYCİ HATUN CAMİ	324	MUKADDES EMANETLER AĞA CAMİİ	378
FİRUZ AĞA CAMİİ	210	HÜSEYİN AĞA CAMİİ	272	KIZIL MİNARE CAMİİ	325	MURAT PAŞA CAMİİ	379
FUAT PAŞA CAMİİ	212	HZ. CABİR CAMİİ	274	KİRAZLI MESCİT	326	MUSTAFA ÇAVUŞ CAMİİ	382
GAZİ AHMET PAŞA CAMİİ	214	İBRAHİM ÇAVUŞ CAMİİ	276	KORUK MAHMUT AĞA CAMİİ	327	MUSTAFA İSMET EFENDİ CAMİİ	383
GAZİ ATİK ALİ PAŞA CAMİİ	217	İÇ BEDESTEN CAMİİ	277	KOVACI DEDE CAMİİ	328	MUSTAFA MUSLİHİTTİN YARHİSAR CAMİİ	384
GEYLANİ TEKKESİ MESCİDİ	219	İĞNECİ HASAN MESCİDİ	278	KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA CAMİİ	329	MÜFTÜ ALİ CAMİİ	386
GÜL CAMİİ	220	İMAM HANİ MESCİDİ	279	KUMRULU MESCİDİ	330	NAKİLBENT CAMİİ	387
HACE-İ RAKİM EFENDİ CAMİİ	222	İMARET-İ ATİK CAMİİ	280	KÜÇÜK AYASOFYA CAMİİ	331	NALBANT CAMİİ	388
HACI BAYRAM KAFTANI CAMİİ	223	İSHAK PAŞA CAMİİ	282	KÜRKÇÜBAŞI AHMET ŞEMSETTİN CAMİİ	334	NALLI MESCİT CAMİİ	389
HACI BEŞİR AĞA CAMİİ	224	İSKENDER AĞA CAMİİ	284	KÜRKÇÜBAŞI HACI HÜSEYİN AĞA CAMİİ	335	NESLİŞAH SULTAN CAMİİ	391
HACI EVHADDİN CAMİİ	226	İSKENDER ÇELEBİ CAMİİ	285	LALEZAR CAMİİ	336	NİŞANCI MEHMET PAŞA CAMİİ	392

ODUN YARICIZADE CAMİİ.....	396
OYMAKAPI MESCİDİ.....	397
PARMAKKAPI KADIASKER	
MEHMET EFENDİ CAMİİ	398
PİRİ MEHMET PAŞA CAMİİ.....	399
PİRİ MEHMET PAŞA (SOĞUK KUYU) CAMİİ.....	400
PİRİNÇÇİ SİNAN CAMİİ.....	401
RAMAZAN EFENDİ CAMİİ.....	402
RÜSTEM PAŞA CAMİİ.....	404
SADİ KAZGANİ CAMİİ.....	407
SALİH PAŞA (İBNİ MEDDAS) CAMİİ.....	408
SAMANİ VİRANİ EVVEL CAMİİ.....	410
SAMANİ VİRANİ SANİ CAMİİ	411
SANCAKTAR HAYRETTİN CAMİİ	412
SANKİ YEDİM CAMİİ.....	413
SARAÇ DOĞAN CAMİİ.....	414
SARAÇ İSHAK CAMİİ	415
SARI BEYAZIT CAMİİ.....	416
SEFERİKOZ CAMİİ	417
SEKBANBAŞI YAKUP AĞA CAMİİ.....	418
SELÇUK SULTAN CAMİİ	419
SEYYİT ÖMER CAMİİ.....	420
SİNAN AĞA CAMİİ.....	422
SİTTE-İ HATUN CAMİİ.....	423
SOFTA HATİP CAMİİ.....	424
SOFTA SİNAN CAMİİ.....	426
SOĞANAĞA CAMİİ.....	427
SOKULLU MEHMET PAŞA CAMİİ.....	428
SORMAGİR CAMİİ	431
SURURİ DAYE HATUN CAMİİ.....	432
SÜMBÜL EFENDİ CAMİİ.....	433
ŞAH SULTAN CAMİİ	436
ŞAHU GEDA CAMİİ.....	437
ŞAZELİ TEKKE CAMİİ.....	438
ŞEHSUVAR BEY CAMİİ.....	439
ŞEM'İ MOLLA CAMİİ	440
ŞEPSEFA HATUN CAMİİ.....	441
ŞEVKET ÇUKUR BOSTAN CAMİİ.....	442

ŞEYH DAVUT MESCİDİ.....	443
ŞEYH EBUL VEFA CAMİİ	444
ŞEYH HÜSAMETTİN CAMİİ	446
ŞEYH NURETTİN TEKKE CAMİİ.....	447
ŞEYH RAŞİT CAMİİ	448
ŞEYH SÜLEYMAN CAMİİ.....	449
TABAK YUNUS CAMİİ.....	450
TABHANE MESCİDİ	451
TAHİR AĞA CAMİİ.....	452
TAHTA MİNARE CAMİİ.....	453
TARAKÇILAR DAYE HATUN CAMİİ.....	454
TARSUS MESCİDİ	455
TAVAŞI SÜLEYMAN AĞA CAMİİ.....	456
TERCÜMAN YUNUS CAMİİ	457
TEVKİİ CAFER CAMİİ.....	458
TİBBİYE CAMİİ.....	459
TİMURTAŞ CAMİİ	460
TUTİ ABDÜLLATİF CAMİİ.....	461
UNKAPANI BIÇAKÇI ALAADDİN CAMİİ.....	462
UŞŞAKİ İMRAHOR CAMİİ.....	463
ÜÇ MİHRAPLI CAMİİ.....	464
ÜÇBAŞ NURETTİN CAMİİ.....	466
ÜMMÜ GÜLSÜM CAMİİ	467
ÜSKÜBİ ÇAKIR AĞA CAMİİ.....	468
VALİDE HANI MESCİDİ.....	469
VASAT ATİK ALİ CAMİİ	470
VELEDİ KARABAŞ CAMİİ.....	472
YAVAŞÇA ŞAHİN CAMİİ.....	473
YAVUZER SİNAN CAMİİ.....	474
YEREBATAN CAMİİ	475
YUSUF ŞUCAATTİN CAMİİ	476
ZEHGERİ KEMAL CAMİİ	477
ZEYNEP SULTAN CAMİİ.....	478
LÜGATCE	549
BİBLİYOGRAFYA	563
FAAL OLAN CAMİLERİMİZ.....	567
FAAL OLMAYAN CAMİLERİMİZ.....	575

SUNUŞ

İstanbul'un en kıymetli bölgesi olan Tarihî Yarımada, İslâm geleneğinin en karakteristik yansımalarını taşır. Benzersiz bir kültürel dokusu olan ve şehir tarihinin bütün ağırlığını taşıyan bölge Suriçi olarak da anılmıştır. Yüzlerce yıldır, usanmaksızın değişen ve dönüşen dokusuna rağmen bugüne ulaşan camilerimiz ise, İstanbul'un efsanevi silüetini çizen eşsiz eserlerdir.

Şehrin yedi tepesinin yedisini birden taşıyan Suriçi, şöreti dünyaya yayılmış selâtin camileri bir tarafa, neredeyse her köşe başını süsleyen büyük küçük cami ve mescitlerle doludur. İstanbul'un kaderini değiştiren ve Allah'ın bize en büyük lütuflarından biri olan Kutlu Fetih'in ardından İstanbul'un tepelerini, meydanlarını, sokaklarını dolduran camilerimiz, mimari açıdan hepimizi gururlandıran ve ecdadımızın İslâm'a verdiği önemi en açık şekilde ortaya koyan biricik yapılarıdır.

Osmanlı medeniyetinin yapıtaşını oluşturan külliye tasarımının başta gelen örnekleri de Suriçi İstanbul'u kapsayan Fatih ilçesi sınırları içindedir. Süleymaniye Camii başta olmak üzere dünya mimari tarihine adını yazdıran İslam medeniyetinin en büyük mimarı Koca Sinan'ın dehasının eseri olan onlarca cami de yine ilçemizi süsleyen en mühim yapılar olarak öne çıkar.

Osmanlı'nın yönetim kademesini içine alan bir bölgede olmasından ötürü, ayrı bir önem taşıyan ve şehircilik anlayışını yansıtan Suriçi'ndeki camilerin yapılışı ve mevcut durumları hakkında bir çalışmanın ortaya konması elzemdi. Bu önemli vazifeyi yerine getirebildiğimiz için mutluluk duyuyoruz.

Müftlüğümüz yıllardan beri özlemi duyulan, Fatih'teki tüm cami ve mescitlerin serencamını anlatan bu eserin yayımlanması konusunda özel ve titiz bir çaba harcadı. Kitabın hazırlık aşamasında böylesi bir albüme ne kadar ihtiyaç duyulduğunu ve okuyucusu ile buluştuğunda ne denli büyük bir boşluğu dolduracağını da anlamış olduk.

Kitap, hem yazılı hem de görsel bakımdan tam bir kaynak eser niteliğinde. Derlemeler devam ederken konunun uzmanlarının denetim desteğini aldık. Mevcut yazılı kaynaklardan faydalandığı gibi bugünkü durumları hakkında bilgiler topladık. Projenin gerçekleşmesine katkıda bulunan başta değerli hocalarımız Prof. Dr. Semavi Eyice ve İ. Aydın Yüksel olmak üzere, bilgileri derleyen ve makaleleri kaleme alan yayın kuruluğunun değerli hocalarına canı gönülden teşekkür ederim.

Yayın dünyamıza kazandırdığımız bu nadide eserin, başta İstanbullular olmak üzere daha geniş kitlelere ulaşabilmesini ve hayırlara vesile olmasını Allah'tan niyaz ediyor, İstanbul'un bir İslâm şehrine dönüştüren Cihan Fatih Sultan Mehmed Han'ı rahmetle yâd ediyorum.

İrfan ÜSTÜNDAĞ

Fatih İlçe Müftüsü

Ocak 2017

TAKDİM

Kara tarafı surları ile Sarayburnu arasında kalan tarihî İstanbul’da 1453’te şehrin fethi ile yeni bir devir açılmış ve hızla Türkleşen mahallelerin cami ve mescidlerle süslenmesine girişilmişti. Fethin arkasından gelen yüzyıllarda ibadete mahsus bu cami ve mescidlerin yanı sıra medreseler, sıbyan mektepleri, çeşmeler, sebiller, tekkeler gibi çeşitli öğretim ve sosyal yardım yapıları da vakıf olarak yapıldı. İstanbul’un günümüze kadar hemen hemen tamamen boş bir bölgesi olan Yenibahçe Vadisi’ne rağmen, bu vakıf binalarının en yoğun olduğu bölge, şimdi Fatih ilçesi sınırları içinde kalan saha olmuştur. Beş yüz yıl boyunca zaman zaman bu bölgeyi silip süpüren korkunç yangınlar, bu tarihî eserlerin çoğunun mahvına sebep olmuştur. Başlarda yangınların zararları iyi bir teşkilâtlanma ile derhal giderilirken, geçen yüzyıl sonlarından itibaren artık bu hassasiyet gösterilmez olmuş, özellikle Birinci Dünya Harbi yıllarında yangınların ve 1894 zelzelesinin izleri silinememiştir. Bu da pek çok eserin yok olup ortadan kalkmalarını kolaylaştırmıştır. Bu tahriplere ilâve olarak, buranın dünyanın en başta gelen tarih ve sanat şehirlerinden biri olduğu hiç hesaba katılmaksızın çizilen ve adına “imâr” denilen yeni planlar uygulamaya geçildiğinde, sağlam veya harap pek çok eserin de yıkılıp yok olmalarına göz yumulmuştur. Cumhuriyet döneminde vakıf mevzuatında acele çıkarılmış kanunlar ve yönetmelikler de pek çok değerli eserin mahvına yol açmıştır. Vakıf sularının kapatılmaları, çeşmelerin belediyeye, medreselerin özel idareye devredilmeleri, tekkelerin çoğunun sahipsiz bırakılmaları veya okul olarak Milli Eğitim’e verilmeleri, türbe, hazîre ve vakıf mezarlıkların sahipsiz kalmaları, sıbyan mekteplerin konut olarak kiraya verilmeleri, nihayet cami ve mescitlerin çoğunun “500 metre çevre içinde birden fazla cami olamayacağına” dair yönetmelik uyarınca “kadro dışı” kalmaları sonunda yüzlerce eser, perişan edilerek yok olmuştur. Bunlardan bir kısmı “kör kazmanın” kurbanı olmuş, birçoğu satılmış, arsalarına yeni binalar yapılmış, önemli bir kısmı (bilhassa ahşap olanlar) yanmış ve bazıları da günden güne eriyen harabe haline dönüşmüştür. Bütün bu tahriplere 1950’li yıllardan itibaren, hiçbir eserin tarihî veya sanatsal değerini hesaba katmaksızın üzerlerine kene gibi yapışarak onları eriyip kaybettiren gecekonduculuk da eklendiğinde, vakıf eserleri arasında düzeltilmesi artık imkânsız yaralar açılmıştır.

Ayasofya, Bizans’ın en kutsal ve en büyük kilisesi olmakla beraber, imparatorların çoğunun mezarlarını da sınırları içinde muhafaza eden On İki Havari Kilisesi’nin yerinde Sultân Fatih II. Mehmed’in yaptırdığı ve kendi adını taşıyan Fatih Camii ile Külliyesi İstanbul’a yeni bir medeniyetin ve yeni bir inancın hâkim olduğunu vurgulamıştı. İstanbul’un Fatih ilçesi bu eser etrafında gelişti. Sathının genişliğine rağmen burada büyük selâtin camisi olarak yalnız Sultân Selim ile Edirnekapı Mihrimah Sultân camileri yapılmış, ancak geçen yüzyılın ortalarından sonra Hırka-i Şerif ile Aksaray Valide camileri, selâtin camileri olarak inşâ edilmiştir. Buna karşılık Fatih ilçesi sınırları içi, âdeta vezirlerin, devlet ileri gelenlerinin ve eşraf ile halktan hayır sahiplerinin kurdukları vakıflara tahsis edilmiş gibidir, işte bu surette Suriçi, tarihî İstanbul’un bu geniş bölümü dört yüz yıl içinde her seviyeden insanları tarafından çeşitli vakıf binaları ile süslenmiş, zenginleştirilmiştir. Fatih ilçesi sahip olduğu vakıf eserlerinin çokluğu kadar, bunların çeşitli kademelerden kişiler tarafından yapılmış olmaları bakımından da renkli ve ilgi çekicidir.

Fatih Müftülüğü, İstanbul’un en yoğun tarihî vakıf eserinin bulunduğu bir bölgeye sahiptir. Fakat en fazla tahribatın insan eliyle veya tabii afetlerle gerçekleştiği bölge de yine Fatih ilçesidir. Birkaç yıl önce Eminönü Müftülüğü bölgesindeki camileri resimli bir kitap haline getiren ikinci eserle bu temennimin cevabsız kalmadığını görmüş

bulunuyorum. Fatih Müftülüğü mensupları büyük bir gayretle çalışarak kaybolmuş cami ve mescidlerin yerlerini kitap halinde tanıtmak üzere çalışmalar yaptığında, bu kitaba yazdığım önsözün sonunda, diğer ilçe müftülüklerinin bu başlangıcı sürdürmeleri temennisinde bulunmuştum. Şimdi ayakta olan cami ve mescidleri kısa bilgiler ve resimleri ile tanıtan bir kitap meydana getirmiş bulunuyorlar. Gayesi bu ilçede bir vakitler bulunan veya halen mevcut olan ve namaza açık ibadet yerlerini bize tanıtmaktadır. XVIII. yüzyıl sonunda Ayvansaraylı Hüseyin Efendi tarafından yazılan Hadikatü'l-Cevâmî'nin iki yüz yıl sonra bir bakıma zeylini teşkil etmektedir. Hadika, bugün nasıl bir kaynak eser durumunda ise, ileride Fatih camileri de bir kaynak eser olacaktır.

Kitabı gözden geçirirken, yok olup gitmiş, hatta yerleri, arsaları bile kaybolmuş, ecdad yadigârı bazı eserlerin bu surette İstanbul topografyasından silinmelerine muhakkak ki üzülinür. Bunların arasında Osmanlı dönemi Türk tarihinin önemli tarihî adları ile bağlantılı olanlar veya mimarîsi ile değerli özelliklere sahip bulunanlar vardı. Fakat aralarında, ihya edilenlere de rastlanır. Yerle bir edilircesine yıkılmış olanlar arasında bile eski biçimi ile ve ciddi bir mimarî projeye uyularak yeniden yapıp yaşatılanlar olduğu gibi hiçbir ilmî esasa dayanmaksızın ve eserin eski biçimi hiç hesaba katılmadan gelişigüzel yapılanlar da ne yazık ki vardır. Bu durum gerçekten üzücüdür. Ayrıca üzücü olan bir husus da mimarî veya iç süslemesinde kendisine mahsus özellikleri olan bazı camilerin dış mimarîleri ile bilhassa içlerinde yapılan zevksiz ve onların tarihî karakterlerine aykırı düşen eklemelerdir. Bundan böyle eserin değerine zarar veren ve hatta onu çirkinleştiren bu çeşit müdahalelerden kaçınılması gerektiğinde ısrar etmek lüzumunu duyuyorum.

Fatih Müftülüğü, Fatih (Suriçi) camileri ile çok faydalı bir iş yapmış ve güzel bir kitap ortaya koymuştur. Zaten Fatih ve Eminönü ilçeleri birleşerek tek bir ilçe olmuş ve burada da bu iki kitap birleştirilmiştir. Vaktiyle Eminönü camileri kitabına yazdığım önsözdeki düşüncemi bir defa daha tekrarlayarak diğer ilçelerin de başta en yoğun eserin bulunduğu Eyüp olmak üzere, aynı programı devam ettirmelerini temenni edeceğim.

Prof. Dr. Semavi Eyice

TAKDİR

Fatih Müftülüğü'nün hazırlamış olduğu bu mühim çalışma bize iki şey göstermektedir. Birincisi Fâtih İlçesi'nin cami, mescit, vesair eserler bakımından ne kadar yoğun olduğu, ikincisi de bunlardan zamanımıza intikal edenlerin miktarıdır.

İşte Fâtih Müftülüğü mensuplarının başta Fâtih Eski Müftüsü Sn. Hâki Demir olmak üzere Sn. Ramazan Çokdaş, Hakkı Alçep, Ahmet Özgen, Hüseyin Kutlu, Muharrem Ateş ve Mustafa Yazıcı'nın büyük gayret ve çalışmaları ile ortaya çıkan bu eser yukarıdaki bilgilerimize ışık tutmaktadır. İşte bu gayret ve şevkin neticesi olarak taranan ve tesbit edilen eserlerin sayılarının fevkalâde yüksek olduğu görülmektedir. Böyle bir çalışmanın ne kadar zor olduğunu bilen ve takdir eden bir mimar ve mimarî tarihi araştırmacı olarak kendilerini tebrik etmek vazifemizdir.

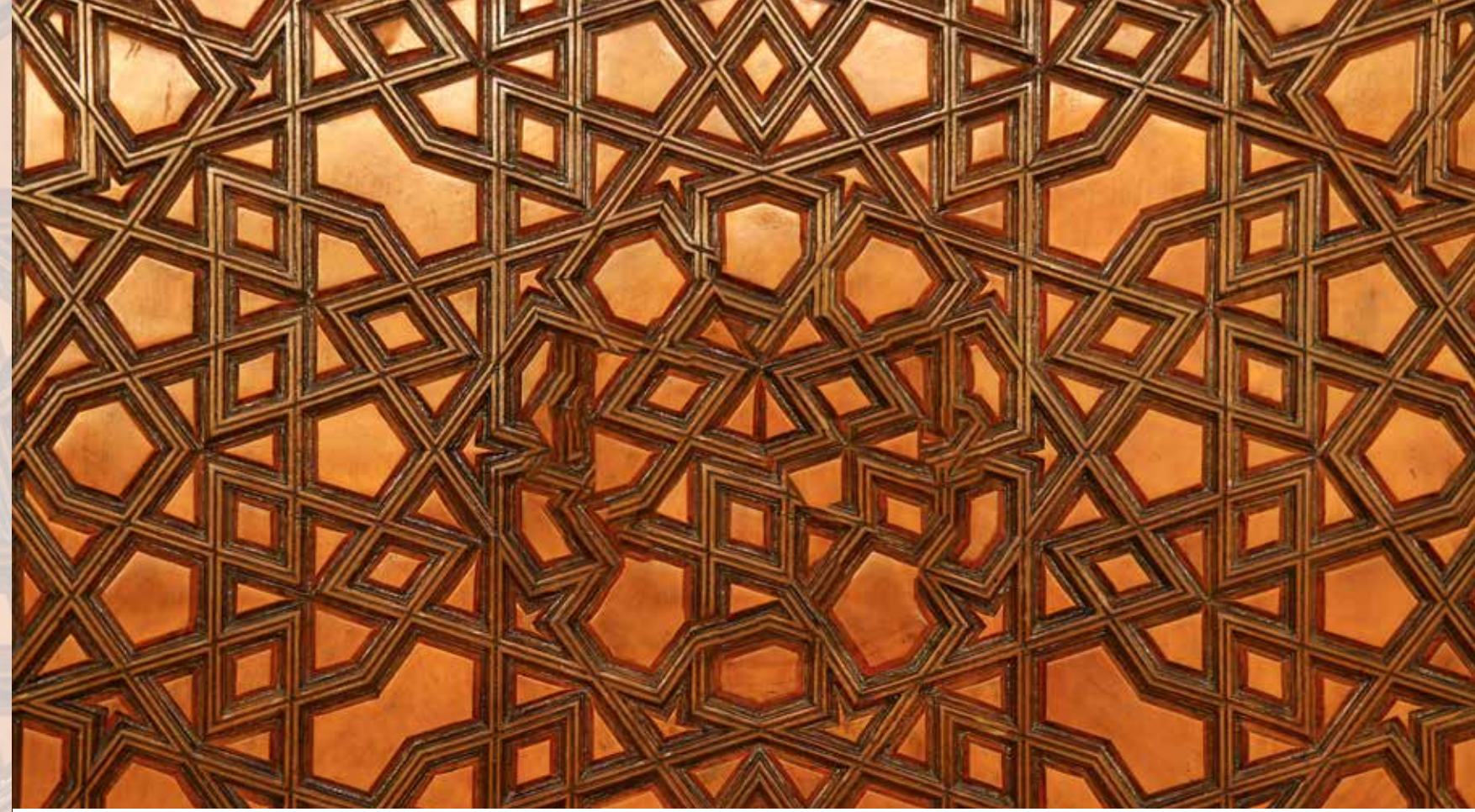
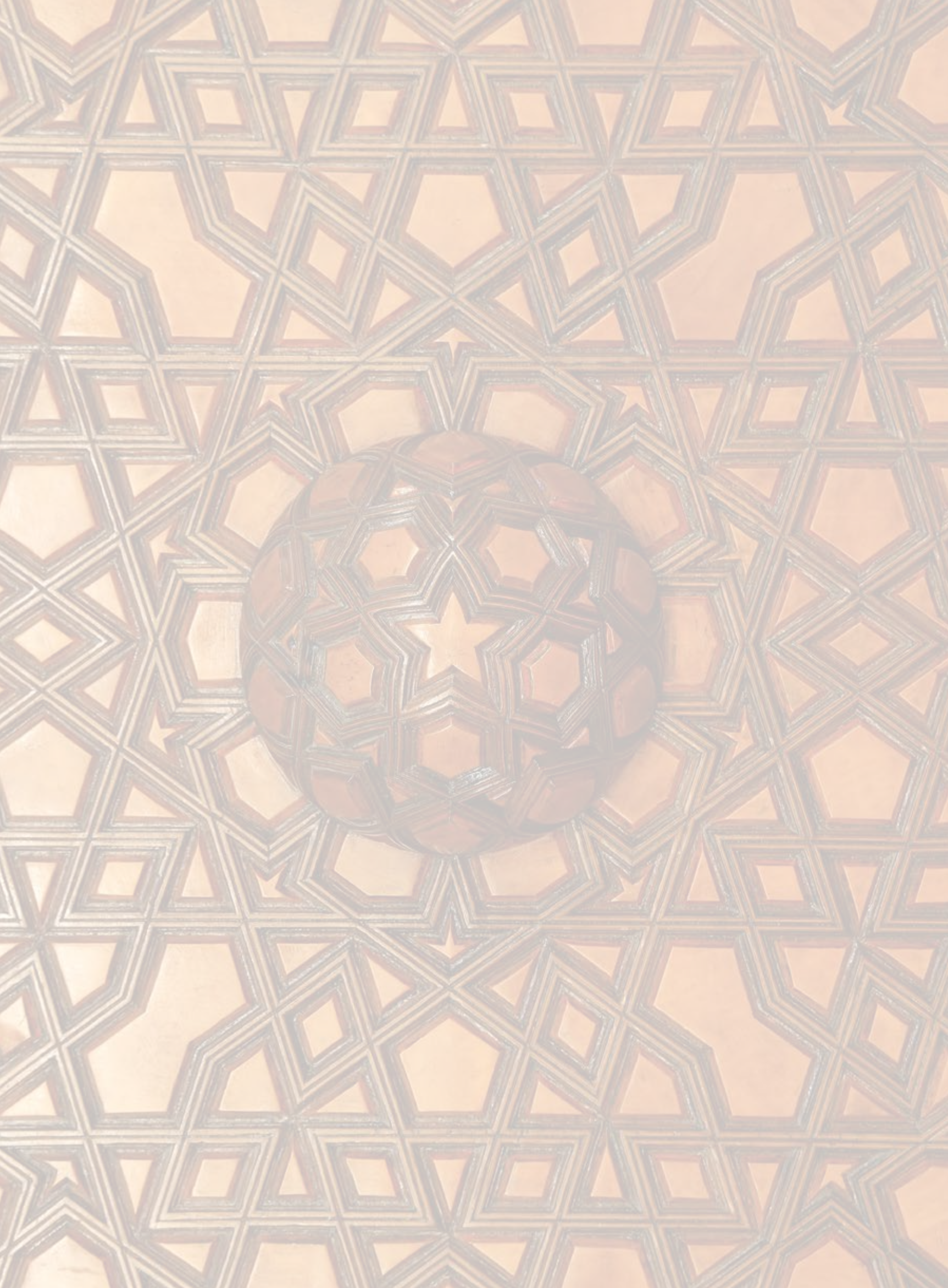
Kendileri ile bu çalışmaya başlarken yaptığımız bir görüşmede “Sade Fâtih kazası hududları içinde kalan eserlerin isimlerinin bile tesbiti mühim bir iş ve hizmettir.” demiş olduğumuzu hatırlıyoruz. Ancak yukarıda isimlerini şükranla belirttiğimiz zevat daha da ileri giderek, kendi sahaları ve meslekleri olmadığı halde gayret kuşağını kuşanıp bu zorlu işe soyunmuşlar, mevcut, gayri mevcut ve yeni inşâ edilen cami ve mescidlerin açık ve kapalı olanlarını tesbit etmişlerdir. Ayrıca onların mimarî hususiyetlerini, banilerini, bugünkü durumlarını vesair bilgileri araştırıp ortaya koymuşlar. Bunların yanında cami ve mescidlere bağlı ikinci ve üçüncü derece eserler de zikredilerek verilen bilgiler zenginleştirilmiştir.

Her ne kadar, yapılan çalışma müdekkik Prof. Dr. Semavi Eyice hocamızın dediği gibi çok derin bir ilmî araştırma eseri değilse de, ileriye dönük bir katalog ve tesbit çalışması olarak yerini ve ehemmiyetini koruyacaktır.

Daha önce Eminönü camileri ile başlayan bu serinin diğer müftülükler tarafından da devam ettirilmesini temenni ediyoruz. Aynı zamanda Fâtih Müftülüğü'nce çeşme, kabir, türbe, tekke, medrese, kütüphane ve hamam gibi diğer eserlerin üzerinde de bir çalışma yapıldığını duymuş olduğumuzu memnuniyetle ilâve edelim.

Bu çalışmanın da kısa zamanda gerçekleşmesini dilerken yukarıda adı geçen zevatın hizmetleri için tebrik ve takdirlerimizi tekrar etmekten zevk duymaktayız.

İ. Aydın Yüksel

CAMİLERİMİZ

BÜYÜK AYASOFYA CAMİİ

Cankurtaran Mahallesi, Babı Humayun Caddesi numara 2/2'dedir. İstanbul'un, Fatih Sultan Mehmed tarafından alınışının bir alameti ve bir sembolü olan Ayasofya Camii, kiliseden çevrildiği halde adı değiştirilmeyen tek abidedir. Ayasofya'nın bir kilise olarak 15 Ekim 360 tarihinde yapılmış olduğu söylenir. Bir ayaklanma sırasında 20 Haziran 404'te yakılmış ve 416 yılında ibadete açılmıştır.¹ Yine bir ayaklanma sonucu 532 tarihinde yeniden yakılmış ve aynı yılın 23 Şubat'ında İmparator Justinien tarafından, Kudüs'te Hz. Süleyman'ın yaptırdığı mabetten daha büyük ve daha süslü olması düşünü- lerek yaptırılmaya başlamış ve yapı 27 Ocak 537'de bitirilerek bir törenle ibadete açılmıştır.

Daha birçok tamirler ve değişikliklerle 29 Mayıs 1453 yılına gelen Ayasofya, bu tarihte cami haline getirildi. Güneşin doğduğu tarafa bakan absid (Mihrap) Kâbe'ye döndürülerek yeni bir mihrap yapıldı. Muh- temelen batı tarafında ve kubbenin kenarında bulu- nan kubbeciklerden birinin üst kısmı delinerek buraya tahta bir minare oturtuldu. Bundan sonra da şimdi tuğla minare diye anılan güneybatıdaki minare inşa edildi.² Kuzeydoğu yönündeki ince minare Sultan Ba- yezid döneminde yapıldı. 1506 yılında camide bulu- nan Bizans mozaikleri badana edilerek kapatıldı. Pe- çevi'ye göre Sultan Selim, caminin büyük kubbesine ihtiyaten büyük ayaklar, iki minare ve iki âli medrese ile kendileri için bir türbe yaptırılmasını emretmişti.³ Minber 16. yüzyıl işidir. Bütün devirlerde cami de- vamlı olarak tamir ve imar olunmuş, kiliseden de- ğiş- tirilmiş camilere tatbik edilen usulle, o zindan gibi ha- vasız ve karanlık yan cenahlara pencereler açılmıştır.⁴

Sultan I. Mahmud 1739 yılında binaya bitişik olan ve içinde otuz bin kitap bulunan kütüphaneyi, 1740 yılında 18. yüzyıl Türk mimarisinin güzel bir örneği olan şadırvanı ve 1742 yılında da Muvakkithane ile Sıbyan Mektebi'ni yaptırttı. Ayasofya'nın Osmanlı dö- nemindeki en büyük tamiri 1847-1849 yılları arasında

yapıldı. Bu iş İtalyan-İsviçreli mimar G. Fossati'ye ve- rilmiş ve yıkılmak üzere olan bina büyük masraflarla onarılmıştı.⁵

Ayasofya tek kubbeli bir basilikadır. Bir orta şahın, iki yan şahın, bir mihrap ile birer iç ve dış son cemaat mahallinden meydana gelir. Binanın mihraptan İmpa- rator Kapısı'na kadar uzunluğu 79,29 m'dir. Bunlara iç ve dış son cemaat mahalleri eklenecek olursa 100 m'ye yaklaşır. Kubbe yüksekliği 55,6 m ve çapı 67,70 m'dir. Kubbe kasnağı 4 pandantif vasıtasıyla dörtgene çevrilir ve 4 büyük kemer vasıtasıyla 24,30 m yüksek- liğinde olan 4 asıl ayağa dayanır.⁶

Caminin asıl sahnını kaplayan beyaz mermerler Marmara adalarından, damarlı pembe mermerler Af- yonkarahisar'dan, porfirler Mısır'dan, yeşil Somakiler de Teselya ve Mora'dan, sarı mermerler Cezayir'den, kırmızı porfir sütunlar da çeşitli eski mabetlerden ge- tirtilmiştir. Ayasofya'nın bugünkü yazıları, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nindir. 7,50 m çapında dairevî çerçeveler içinde bulunan bu yazılar gereğinden fazla büyük görünmekle birlikte çok değerlidir.

Minberin kuzey tarafındaki geçitte oldukça güzel çinilerle süslenmiş bir duvar ve yine çiniden küçük bir mihrap vardır. Yan sahanlarda bütün tavan altın ze- minli mozaiklerle kaplıdır. Yan duvarlar renkli mer- merdendir, içteki son cemaat mahallinin tavanı mo- zaik ve iki yan duvarları renkli taşlarla süslenmiştir. Kuzeyinde ve güneyinde birer kapı vardır. Kuzeydeki bahçeye, güneydeki ise bu günkü giriş kapısına açılır. Buradan asıl binaya 9 kapı ile girilir. Bu iç ma- halden dışarıdaki son cemaat mahalline de 5 kapı ile geçilir. Kilise zamanında burası vaftiz edilmemişlere mahsus bir yerd.

Söylendiğine göre Ayasofya'ya Kadir Geceleri 6 bin kadar kandil yakılmış. Eski kandillerden hiçbir örnek kalmamıştır. Fatih Sultan Mehmed'le başlamak üzere sultanların Kadir Gecelerinde teravih namazını Ayasof- ya'da kılmaları bir gelenek olmuştu. Kadir Gecesi'nde

Ayasofya Cami’inde namazı, caminin Birinci İmamı değil Hünkâr İmamı kıldırırdı. Bayram namazlarını da Ayasofya’da kılmak caminin tarihi boyunca bütün Müslümanlar için heyecanla özlenen bir ibadetti.⁷

Fatih Sultan Mehmed, bu caminin Fatih Camii ve İstanbul’daki diğer camiler ile bir arada tanzim edilmiş vakfiyelerinde Ayasofya için kalabalık vazifeliler tayin etmiş, bunlara cömertçe vazifeler belirlemiştir. Ayrıca bedeni çürük ve dengesi bozuk yapıyı ayakta tutabilmek için büyük vakıflar tesis etmişti. Burada, sayıları oldukça fazla imam, müezzin, vazifedarlar ve kayyımlar bulunduğu ifade edilmektedir.

Medreseye gince; Ayasofya’daki Fatih Medresesi, dış nartekse (son cemaat yeri) açılan esas kapılara karşı durunca, soldaki çıkıntı kütleinin hizasından başlayıp Soğuk Çeşme Sokağı’nda, ihata duvarına kadar uzanıyordu. İlk yapının camiye bitişik olmadığı ve orada binanın kuzey yüzüyle medrese arasında çatılı bir yol bulunduğu anlaşılmaktadır. Fatih’in Semaniye Medreselerini toplaması üzerine öğretimin bir yerde toplanması burayı bir süre için metruk bırakmış, fakat II. Bayezid döneminde tekrar açılmıştı. Ekrem Hakkı Ayverdi’nin dilinden ifade edersek: “1934 yılında Ayasofya’nın müze haline getirilmesinden sonra müze müdürü tarafından 1935 yılında ortadan kaldırılmış ve iz kalmaması için temelleri dahi sökülüştür.”⁸

Ayasofya Haziresi’nde tarih sırasına göre ilk türbe, Mimar Sinan’ın en güzel eserlerinden olan II. Selim Türbesi’dir. Ayrıca Mimar Davud’un eseri olan III. Murad Türbesi, Dalgıç Ahmed’in eseri olan III. Mehmed Türbesi ile şehzadeler ve Sultan I. Mustafa, Sultan İbrahim türbeleri bulunmaktadır. Bu türbelerden her birinde sultanların yakınları da yatmaktadır.⁹ Ayasofya Camii, 1934 yılında müze haline çevrilmiş ve halen aynı amaçla kullanılmaktadır.

1991 yılında halka açık bir mescit haline getirilmiştir. Ezanlar tek minareye konan hoparlörle okunmaktadır. Son cemaat yeri olmayan mescidin, mihrap ve minberi ahşap olup giriş ve sağa uzanan kısım erkeklerin, karşısındaki oda bayanların namaz kılma yeri haline getirilmiştir.

1. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.1439 y.d.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.1445; *Hadika*, c.1, s.3.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.1446.
4. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârîsinde Fâtih Devri*, c. III, s.318.
5. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.1446.
6. a.g.e., s.1448-1449.
7. a.g.e., s.1451-1462.
8. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.318-321.
9. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.29–30.

FATİH CAMİİ

“Memleket camileri içinde bu mâbed, vücûda nisbetle bir baş gibidir.”

Fatih Sultan Mehmed Han

Bir çağın sona erip yeni bir çağın başlamasının dönüm noktası olan İstanbul’un fethi, dünya tarihi bakımından büyük bir öneme haizdir. Tarihin **“Feth-i Mübin”** diye vasıflandırdığı bu büyük fetihten sonra Fatih Camii ve Külliyesi, Osmanlı Türk mimarisinin İstanbul’da ilk inşa ettiği ve geliştirdiği abidevi eserlerindendir.¹

Fatih ilçesine ve bulunduğu semte adını veren bu cami ve külliye, Fatih ilçesi Kirmastı Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Medrese, darüşşifa, tabhane, imaret, kervansaray, hamam, sıbyan mektebi, kütüphane, muvakkithane ve türbelerden oluşan külliye ve cami, Fatih Sultan Mehmed Han tarafından H.867–875/M.1463–1470 yıllarında kendi adına inşa ettirilmiştir.² Cümle kapısının iki tarafında ve üstünde yer alan 16 satırlık Arapça kitabe, inşa tarihini göstermektedir. Yazı o devrin meşhur hattatı Ali bin Sofi’nin nefis eseridir. Bu kitabede ayrıca Fatih Sultan Mehmed’in silsile yoluyla Osman Bey’e kadar olan ecdat isimleri de zikredilmiştir.³

Caminin ilk mimarı Sinânüddin Yusuf bin Abdullah olup Kumrulu Mescit Haziyesi’nde metfundur. Koca Sinan ile karıştırılmaması için “Atik Sinan” ya da “Azadlı Sinan” diye adlandırılmıştır. Mimar Ayaş’ın da kendisine yardımcı olduğu zikredilmektedir. Mimari açıdan yapı manzumesine bakıldığında Türk İslâm mimarisinde Koca Sinan’ın Süleymaniye Külliyesi hariç, ne kendinden önce ne de sonra erişilememiş bir sanat düzeyine işaret etmektedir.⁴

İlk defa inşa edilen caminin şimdiki minarelerinin yerinde birer şerefeli iki minaresinin bulunduğu, iç alanının bugünkü genişlikte, kareye yakın planlı, yanlarda

3’er adet küçük kubbe, ortada 2 sütun ile 2 fil ayağı üzerine oturtulmuş bir büyük kubbe ve mihrap tarafında bir yarım kubbe ile örtülü olup 3 adet giriş kapısının bulunduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Caminin iç harem avlusu kareye yakın mustatil planlı olup avluya ikisi yanlarda olmak üzere 3 kapıdan girilir. Etrafı 18 sütun üzerinde 22 kubbeli revakla çevrili olup bu kubbelerden cami tarafındaki 7 kubbenin alt kısmı, son cemaat mahallini teşkil etmektedir.⁵

H.1180/M.1766’da Kurban Bayramı’nın 3. günü güneşin doğuşundan az sonra meydana gelen şiddetli depremde sonra, camide büyük hasar meydana gelmiş ve büyük kubbesi çökmüş, minarelerinin şerefeden yukarısı da yıkılmıştır. Caminin geri kalan kısmı da yeniden ihya edilmek üzere zemine kadar yıktırılmıştır.⁶ Fatih Camii’nin ilk yapısından günümüze ulaşanları şadırvan avlusunun üç duvarı, avlu ortasındaki şadırvan, caminin taç kapısı, mihrabı, şerefe altına kadar minare kaide ve gövdeleridir.⁷

Her ne kadar Fatih Camii’nin ilk yapılışının ne şekilde olduğu ana hatları ile bilinmekte ise de, kible tarafındaki duvarın bugünkü yerinde olup olmadığı ve yanlardaki duvarlarının geriye çekilip çekilmediği hususunda araştırmacılar tarafından farklı görüşler ileri sürülmüş, sonunda Yüksek Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi arşiv belgelerinin yanı sıra inşai ipuçlarından hareketle caminin restorasyonunu en doğru biçimde ortaya koymuştur.⁸ H.1180/M.1766 yılındaki depremde harap olan cami, 1767–1771 yıllarında devrin padişahı Sultan III. Mustafa tarafından dönemin Hassa Başmimarı Mehmed Tahir Ağa’ya yaptırılmıştır. Caminin ihyası sırasında Mimar Tahir Ağa kalan klasik

altyapı ile yeniden yaptığı barok kısımlar arasında iyi bir uygunluk sağlamıştır.

İlk inşa döneminde, farklı bir plan şemasına sahip olan bugünkü Fatih Camii sahnı, kareye yakın müstakil planlıdır.⁹ Harim kısmını örten 26 m çapındaki merkezî kubbe 4 büyük fil ayağı üzerindeki 4 büyük kemere oturtulmuş ve bu 4 büyük yarım kubbe ile desteklenmiştir. Ayrıca yarım kubbelerin etrafında tâli yarım ve tam kubbeler, mahfilleri ve dıştaki abdest alma muslukları önündeki mahalli örtmektedir.

Mihrabın sol tarafında bulunan dışarıdan rampalı çıkışlı hünkâr mahfili caminin ihyası sırasında, III. Mustafa tarafından ilave ettirilmiştir. Harime açılan cephesi de barok üslûpta oymalı kafeslerle kapatılmıştır.¹⁰ Şadırvan avlusundan camiye girilen taç kapı, бүтünüyle beyaz mermerden yapılmış abidevi boyutları, başarılı nispetleri ve nefis işçiliği ile basık kemerli açıklığı müteaddit silmelerle çerçevelenmiş, üstte bir sivri kemer ve bir Bursa kemeri ile kuşatılmış, helezonî yivli püsküllerle zenginleştirilmiş, mukarnas dolgu ile taçlandırılmıştır. Basık kemer ile yanlardaki mukarnaslı nişlerin üzerinde 3 parça halinde düzenlenmiş sülüs hatla yazılmış kitabe yer almaktadır.¹¹

İç harimi örten ana kubbenin kasnağında, yarım ve küçük kubbelerin çevresinde dizi halinde pencereler bulunmakla beraber, ön ve arka cephenin duvarlarının alt kısmında 12’şer, yan duvarlarında ise 11’er adet kemersiz pencere yer almıştır. İç ve dıştan söveleri, eşik ve alınlıkları mermerle kaplı ve üzerlerinde taç ayna yer almaktadır. Ön ve yan duvarlarının üst bölümlerinde alçıdan yapılmış iki sıra halinde kemerli pencereler ve revzenler vardır. Önceleri alçı olan pencereleri sonradan değiştirilerek ahşaptan yapılmış, kalem işlemeleriyle süslenerek özel görünümünü kaybetmiştir.

Caminin ihyası sırasında mermerden yapılan minberi geometrik şekillerle süslenmiş yanları şebekeli olup çokgenli mahruti görünümdeki külahı ahşaptan yapılmıştır. Çok güzel bir dekora sahip sedef kakmalarla bezenmiş kürsüsü ahşaptır. Minberin geri kısmında yer alan müezzinler mahfili 14 adet mermer direk üzerine istinat ettirilmiş olan mahfile, sağ taraftaki taş merdivenle çıkılmaktadır.

Caminin iç kısmındaki arka ve yan taraflarını çevreleyen mahfili mermer sütun ve dar kemer payeleri

üzerine oturmuştur. Mahfile cami içinde 4 ayrı merdivenle çıkılmaktadır. Bunlardan ikisi taç kapının yanlarında diğer ikisi ise yan giriş kapılarının ön kısmında yer alan kalın duvar payeleri içindedir. Caminin mihrabı tamamen mermerden yapılmıştır. Üst kısmı istalaktitli olup köşelerinde yeşil kum saatleriyle süslenmiş direkler bulunmaktadır. Mihrabın başında celî-sülüs ile, **“Fenâdethül melâiketü ve hüve kaimün yüsallî fil mihrâbî”** ayet-i kerimesi yazılıdır. Harimin arka kısmında sağda ve solda imam ve müezzin odaları ile son cemaat maksureleri yer almaktadır. Ayrıca şadırvan avlusuna nazır üst pencere bölümünde 2 adet mükbire yerleri hoş bir görüntüye sahiptir.

Caminin sağında ve solunda yer alan çifte şerefeli minareleri alt şerefeye kadar devrinin yapısıdır. Alt şerefelerinden itibaren yenilenen minareler, barok karakterde dalgalı bir şekilde yapılmıştır. Şerefe korkulukları ve eteği girland kabartmaları ile süslü külahlarla donatılmıştır. II. Abdülhamid devrinde minarelerin külahı zelzeleden yıkılınca taş külah olarak yapılmıştı. Ancak 1965 yılındaki onarımda taş külah iptal edilerek yerlerine kurşun kaplı ahşap külahlar yapılmıştır.¹² Giriş kapıları dışarıda olup sağdaki minare kaidesinin güney yüzünde Ali Kuşçu tarafından yapıldığı tahmin edilen bir güneş saati bulunmaktadır. Şadırvanlı avlu caminin arka kısmında yer almaktadır. İstanbul’da ilk cami avlusu olmasına rağmen hatlarında ve nispetlerindeki asalet ve olgunluk ile uzun müddet kademesine erişilememiş bir eserdir. Üç kol revak aynı seviyede olup caminin arka duvarına muttasıl olan kısmı ise daha yüksekçedir.

Revak kubbelerinin harici kasnakları 8 köşeli müsellesi kürevîlerle kemerlere oturmuştur. Kemerler umumiyetle kırmızı (somaki) taş ve mermerle münavebeli işlenmiş, yalnız mihverdekilere yeşil taş kullanılmıştır. Duvarlar haricen ve dâhilen büyük ebatta köfeki taşındandır. Alt ve üst pencerelerin etrafı geniş silmelerle çerçevelenmiş, alttakilerin kenarlarına yeşil Eğriboz taşından mermer aynalar konmuştur. Pencerelerin iç ve dış söveleri gayet kuvvetli mermerdendir. Duvarlar sağlam köfeki taşından silmelerle nihayet bulmaktadır. Revak sütunlarının 8’i yeşil Eğriboz taşından, 2’si pembe, 2’si esmer granitten, son cemaat tarafındaki büyük sütunlar ise pembe Mısır granitindendir.

Sütun başlıkları tamamen istalaktitlidir. Revak kemer alınları ve silmeleri beyaz mermerdendir.

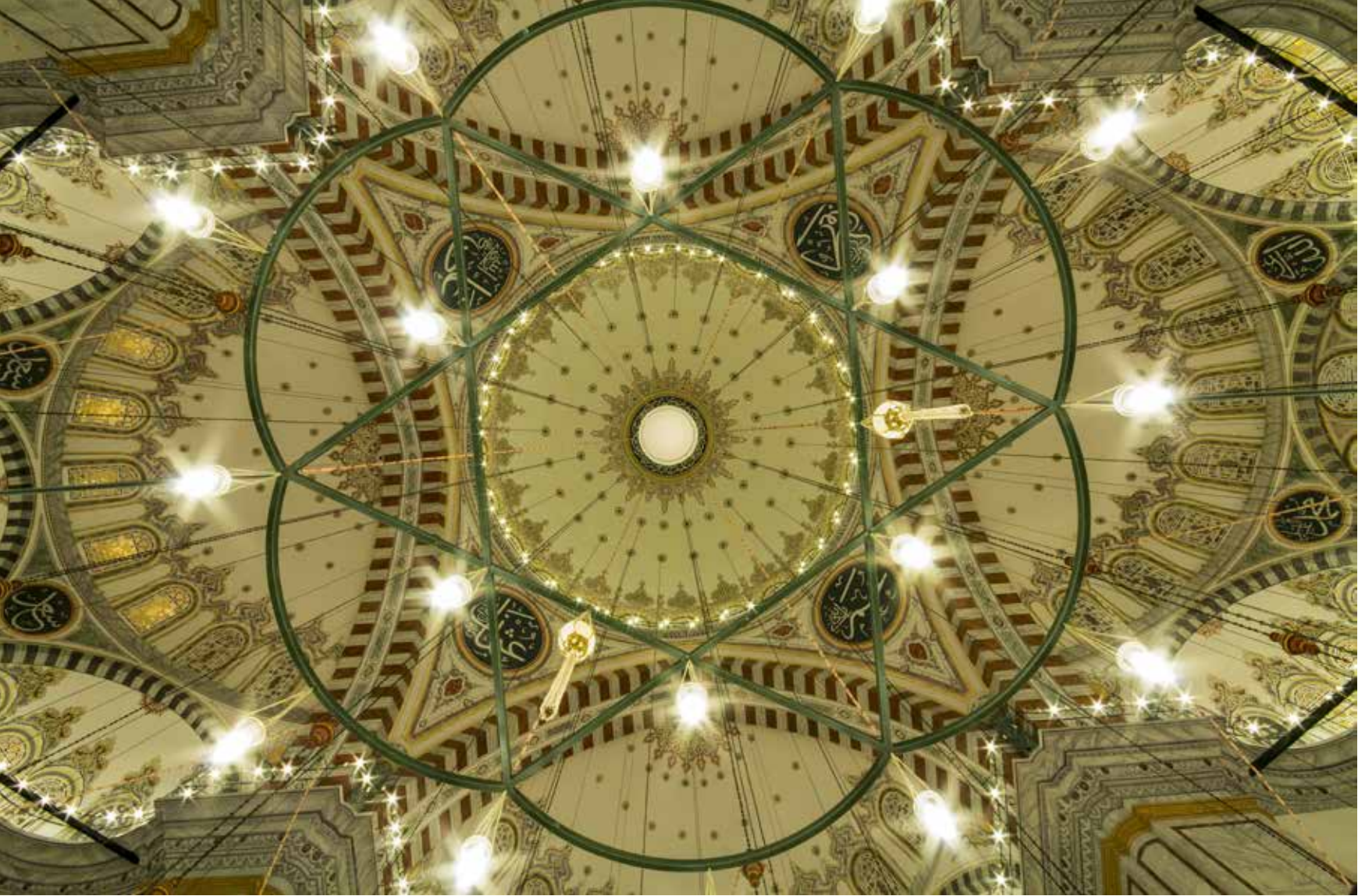
Şadırvan avlusunun biri arkada, ikisi yanlarda 3 kapısı olup kapı girişleri mermerdendir. Arka tarafta bulunan taç kapı hücreler, kum saatleri ile müzeyyen bir çerçeve ortasında istalaktit yaşmaklıdır. Kapı kemeri yeşil ve beyaz taşla işlenmiş, üstü bir taçla süslenmiştir. Yan kapılar sade ve sivri kemerlidir.¹³ Avlunun yan pencerelerinden ikisinin iç tarafında kemer aynalara yerleştirilmiş çini panolar üzerine, celî-sülüs hatla Besmele ve Ayet’el-Kürsî’nin son bölümü yazılıdır. Bu yazılar Fatih devrinden kalmadır. Yine avlunun ana girişinde bulunan kapının yanlarındaki pencerelerin dış kısmında bulunan kemer aynaların yerleştirildiği yeşil Eğriboz taşları üzerine Fatiha Sûresi ve Besmele, celî-sülüs ile kabartmalı şekilde yazılıdır.

Avluda bulunan şadırvanın üzeri yuvarlak ve köşeli istalaktit başlıklı 8 adet mermer sütuna istinat ettirilmiş, üzeri kurşun kaplı mahruti bir çatı ile örtüldür, iç kısmı süslemeli ve ahşap olan çatının üstü kademeli saçaklarla yukarıya doğru daralmaktadır. Haznesi

mermerden olup üzerinde 16 adet abdest musluğu yer almaktadır. Bundan başka caminin sağında ve solunda zemine yerleştirilmiş abdest alma yerleri vardır. Cami içinde bulunan kuyunun suyundan tulumba ile istifade edilmektedir. Avlunun giriş kapısının solunda ve dışarıda yer alan yangın havuzu H.1241/M.1825 yılında II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.¹⁴ Havuzun kuzey ve batı cephesinde duvar içine yerleştirilmiş basit kemerlerle örtülü 5 adet çeşme yer almaktadır. Ancak bu çeşmeler metruk bir haldedir.

Küllîye merkezindeki Fatih Camii’nden başka medrese, darüşşifa, tabhane, imaret, kervansaray, hamam, sıbyan mektebi, kütüphane, muvakkithane ve türbelerden oluşmaktadır. Külliye içinde yer alan darüşşifa, kütüphane, muvakkithane, haman, sıbyan mektebi ve medreselerden 5’i ortadan kalkmış, diğer bölümler, günümüzde yapı olarak mevcuttur. Sultan I. Mahmud H.1155/M.1742’de caminin güneybatı köşesine bir kütüphane, vezirlerinden Ahmed Paşa da yine bu yöndeki hazire duvarına H.1154/M.1741’de bir çeşme ilave ettirmiştir. Külliyenin güney sınırına

Sultan E. Mahmud'un annesi Nakşidil Valide Sultan (H.1233/M.1817) türbe, sebil ve sıbyan mektebinden oluşan küçük bir külliye inşa ettirmiştir. Yüzyılımızın başlarından itibaren caminin ön kısmında Fatih Sultan Mehmed ile eşi Gülbahâr Hatun'un türbelerini barındıran alan hazireye dönüşmüş ve buraya Gazi Osman Paşa türbesi ile beraber devlet ricalinden bazılarına türbeler inşa ettirilmiştir.

Fatih Külliyesi'ni teşkil eden yapılar 108.000 m²'lik büyük bir alan üzerine yerleştirilmiştir. Bu alanın ortasındaki caminin mihrabı eksenine göre simetrik olarak yapılmıştır. Caminin batı ve doğu yönlerinde büyük boş alanlar bırakılmış, bunların arkasına simetrik bir düzen içinde medreseler yerleştirilmiştir. Bu medreselerden 8'i Marmara yönünde yer almakta ve "Akdeniz Medreseleri" olarak adlandırılmaktadır. Doğuda (Haliç yönünde) bulunan diğer 8 tanesi ise "Karadeniz Medreseleri" diye tanınır.¹⁵

Fatih Sultan Mehmed Han, İstanbul'u fethinden sonra ilk iş olarak şehrin imârını gerekli görmüş ve Vakfiyesi'nde de bu düşüncesini şu beyitle dile getirmiştir:

Hüner bir şehir bünyâd idmekdür

Reaya kalbin âbâd eylemekdür.

Fatih Sultan Mehmed Han, yaptırdığı eserlere ne kadar önem vermişse, o eserlerin de ayakta durabilmesi için vakıflar tesis etmiş ve bu vakıflarda görev yapacak seçkin kişilerin vasıflarını vakfiyelerinde ayrı ayrı belirtmiştir. Bu sebeple, Fatih Sultan Mehmed Han'ın vakfiyeleri çok geniştir. Burada tamamını zikretmek mümkün değildir. Fatih Camii ve Külliyesi ile ilgili Vakfiyesi'nin bazı bölümleri şöyledir:

“(…) Hitabet ve ba'de edâilhutbe salât-ı cum'ada imamet edip bu mukabelede hâlâ sikke-i şerifeler ile meşkûk olmağla nafiz ve rayiç olan dirhemden yevmi otuz akçe vazifeye mutasarrıf ola ve sıfat-ı mezbûre ile mevsuf muhtar-ı cemâat-i müslimin olmak fazileti ile meşhur ve maruf salih-i deyyin, âlim-i mütediyyin, vech-i münirinde nur-ı salâh rahşan ve cebhe-i dil-pezirinde subh-ı saadet fûrûzan, murteza'yi cemâat, camii levazım-ı imamet, makbul-i hassuâm, mukteda-yi âmmei halk olmağa sâlih iki nefer sâlih İmam tayin oluna. Tâ ki bunlar dahi bitarikilmünavebe Câmi-i

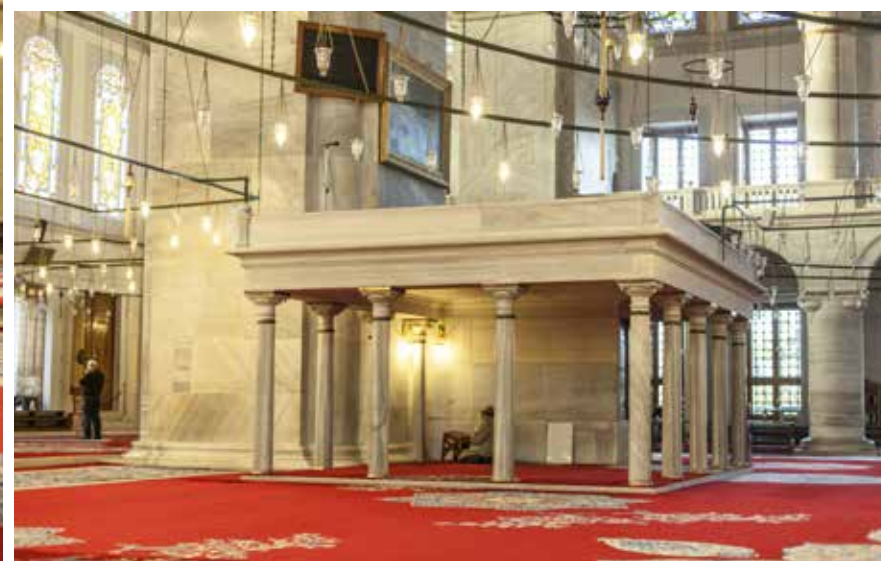
mezburda evkât-ı hamsede her biri tamam-ı yevm-ü leylerde imamet ve şerait ve levazım-ı imameti alevçeşil-meşruğ vettarikül malûm riayet eyleyip bu iki imamdandan her biri külle yevmin dirhem-i mezburdan onar akçeden ikisi külle yevmin yirmi akçe vazife-i imamete mutasarrıf olalar. Bu iki imam-ı fâriğulbal her biri nevbetinde mingayrı ihmal bir gün ve bir gece tamamında alâveçh-ilkemal hizmetine müdâvim ve feraiz-i hamse ve salât-ı teravih ve salât-ı leyletürregaip ve bunların emsali cemaat ile edâ olunan salevatta imarete mülâ-zim ola ve on iki nefer bülbül-i bağ-ı cinân ki her birinin neğamat-ı dil-firibi kut-ı cân ve kuwet-i cism-i natüvan, olhân-ı bibedelleri merhem-i riş-i dil, nâle-i müsellersi zencir-i ömr-ü müstâcil, câmi-i chasin sıfat, mümin-i müteyakkız, âlim-i bil'evkat kimesneler câmi-i şeriflerinde müezzîn olup bunlar dahi münavebe tarikiyle altı neferi bir yevm, altı neferi dahi yevm-i âharde her vakti şerifte üç âdem bir minarede, üç âdem minare-i uhrâda edâ-yi ezan-ı şerif için kıyam ve âmme-i müminine duhul-ı vakt-i salâtı ilâm ve edâ-yi hidemat-ı lâzîmelerine teşmir-i sâk-ı ihtimam eyliyeler ve eslâs-ı ahire-i leyalide ki vakt-i icabet-i dua ve zaman-ı nüzul-i rahmet-i Hudadır; ol vakt-i saitte Rabb-i hayy-i mecidi temcit ve ihya-yi kalb-i karib-ü baide sây-i ekit ve ceht-i cehât eyleyip bu mukabelede her biri külle yevmin beş akçe vazifeden mecmuu yevmi altmış akçe vazifeye mutasarrıf olalar ve

on nefer hâmil-i kelâm-i kadim ve hâfız-ı âyat-ı hâkim kimesneler ki her biri devr-i zamanın güzîdeleri ve hizb-ı muteberi ehli Kür'ân-ı celilüşşanın pesendide-leri ola, devir-hân olup Câmi-i mezbur-i dilistanda her cuma günü kablessalâtîlcüm'a mahfil-i refi-i felek-nişan üzere süreyyavar cem' olup her biri tenzil-i celilden alâveçh-itteenni ve-ttertil birer aşr-i şerif okuyup her cuma gününde mecmuu bir cüz'i şerifi itmam ve tekmiil eyliyeler. Bu kavm-i mükerrermin ahfez-ü a'lemi ki hüsn-i savtta müsellemin akran ve İlm-i Tecvit ve Kıraatte müşarûnileyhi bilbenan ola...”

“(…) **O Padişah yüksek öğrenim veren medreselerin görev ve görevlilerini şu şekilde düzenlediler.**

Semâniye Medreseleri'nin her biri için anlatma kabiliyeti yönünden başkan olabilecek vasıfları belirgin, başlangıç ve devamda, akli ve nakli ilimlerde benzeri pek az bulunur, öğreticilik makamında her türlü liyakati benliğinde toplamış faydalı ilimler tahsiline aziz ömrünü harcamış üstün vasıflı bir müderris (Profesör) tayin oluna. Tâ ki şerefli müderris topluluğu içinde değerli eski müderrislerin âdetleri üzere tatil yapılması gerekli günler dışında her gün medreseye gelip kerem sahibi (Fatih'in) yüksek medreselerine alınan yetenekli gençlere her türlü ilim ve bilgiyi anlata...”

Fatih Sultan Mehmed, bu medreseleri yaptırıp görevlilerini tayin ettikten sonra medreselerin müderrisleri ile bir gün sohbet ederken aralarında şöyle bir konuşma geçer:

–Değerli üstadlar, şu medrese odalarından bir tanesini de bana tahsis buyurun da ben de devlet işlerinden vakit buldukça buraya gelip odama çekileyim ve ilmî incelemelerde bulunayım.

–Sultanım, medresede bir oda sahibi olmak için hiç değilse danışmendlik (doçent) ilmî payesini ihraz etmiş olmak gereklidir. Sizin ise böyle bir ilmî payeniz yoktur. Bu bakımdan size oda tahsis edemeyiz.

Bu cevap karşısında hiç de sinirlenmeyen Koca Fatih bu defa müderrislere:

–Üstadlarım, benim burada oda sahibi olmamın çaresi, yolu nedir?

–Sultanım, müderrisler topluluğu huzurunda imtihan olursunuz, eğer sahip olduğunuz bilgiler bir danışmenden bilgisi kadar veya ondan üstün ise size de bir oda tahsis olunabilir.

Sonunda Fatih belirlenen günde müderrisler huzurunda imtihan olmuş, tabiatıyla üstün bilgi ve kültürü sayesinde imtihanı başarıp bir odaya sahip olmuştur.

“(…) Darüşşifa için hasta nabzının hallerini bilen, anatomi ilminde geniş bilgi sahibi, tıp dalında ve şifa konusunda benzerlerinden üstün, büyük tecrübe sahibi olduğu sabit olan iki mütehassıs tabip tayin olu-na...

(...) Ve bir üstad cerrah operatör tayin oluna. Bu hüner sahibi de Allah’ın rızasını is-teyici ve Allah için tedavi ve ilaca muhtaç olan müslümanlara hizmet ede...

(...) Darüşşifaya iki merd ve doğru yolda aşçı tayin olunsun ki bunlar tabiplerin kendilerine tarif ettikleri şekilde ve:

Hazan yaprağı gibi sarı bir benizle bin derd sahibi olan ve kaderin çeşitli hastalıklarından zayıf düşmüş ve merhamete layık hastalara, yaşama gücü verecek biçimde yemekler pişirip hastaların önüne hazırlaya ve o hastaların yaralı gönüllerini iyileştire ve zedelenmiş kalplerini hoş etme için dercesiz gayret göstereler...

(...) Ve o akıcı nehir (Fatih) yardım isteyeniyi azarlayıp başından savmayı reva görmeyip şart buyurdular ki:

Haftada bir gün nazır ve tabip ve kâtib Darüşşifa’da seher vakti toplanıp Sultan’ın başşehirinde evlerinde yatağa düşmüş olup bazı ilaçları tedarik etmeğe güçleri yetmiyen ve evine doktor çağıramayacak kadar fakir ve âciz olan müslümanlar tarafından gelip başvurulur ve o hayır sahibinin (Fatih’in) anbar ve kilerinden lütuf yalvaranlar içinde şerefli vakfı kat’iyyen esirgenmi-yecek ve âleme şâmil keremi bütün insanlara ulaşacak ve böylece hayır sahibine de büyük sevab hâsıl olacak...

(...) Şâm büyük vakıf yapıcı (Fatih) şart buyurdular ki, İmâret-i Âmire ve iftihar kaynağı ziyafet evi için emniyet ve diyanet ile tanınmış, iyilik ve Allah korkusu ile vasıflanmış, ince ve ikramcı ruhlu, lütuf kapısı herkese açık, iyi huy, çevresi ayın hâlesi gibi geniş, Cihan Güneşi gibi yüzü yerde alçak gönüllü bir Şeyh (müdür) tayin olunaki çöl yollarını geçip benzi hazan yaprağı gibi sarı ve bin derdle hüznü, istirahat yerine (Tâbhâne) erişen misafirleri güler yüzle karşılayıp gözlerinin yaşları gibi önlerine düşüp hürmet ve saygı ile onları Cennet’e benzer nimetler evi ve ikramlar makamına kondurup konuğa ikramda Halil İbrahim Peygamber’in yoluna uya. Misafirlik süresi en çok üç gündür. Üç gün taman olunca eski kaide üzerine güler yüzle destur vere ve misafirlik sırasında şerefli imaretlerinden tayin olunan gıda ve yemekleri tam bir güler yüzlülikle misafirin huzuruna hazırlaya ve bu konuda tam bir tahammül ve geniş yüreklilikle hareket eyliye...

(...) Kocası olmıyan temiz ve namuslu müslüman kadınları için ve imâret-i âmi-relerine inecek saygın misafirlerin ziyafeti için yılda 15.000 akçe tayin buyurdular. Tâ ki o zavallı kadınlar günlük geçimlerinden aciz ve tam ırz ve hayâ ehlidirler. Hizmetkârlar gönderip imâret-i âmirelerinden ihtiyaçları giderip gönül huzuru ile devletlerinin (Fatih’in padişahlığının) devamı için dua ederler...

(...) Mübarek medreselerine vakfettikleri şerefli kitapların kütüphanesi için hâfız-ı kütüb (kitap muhafızı-kütüphâne memuru) tayin oluna ki

kitapların adlarını bilsin, müderrisler ve öğrencilerin istedikleri kitapları açıklamakta kusursuz olsun...²⁹¹⁶

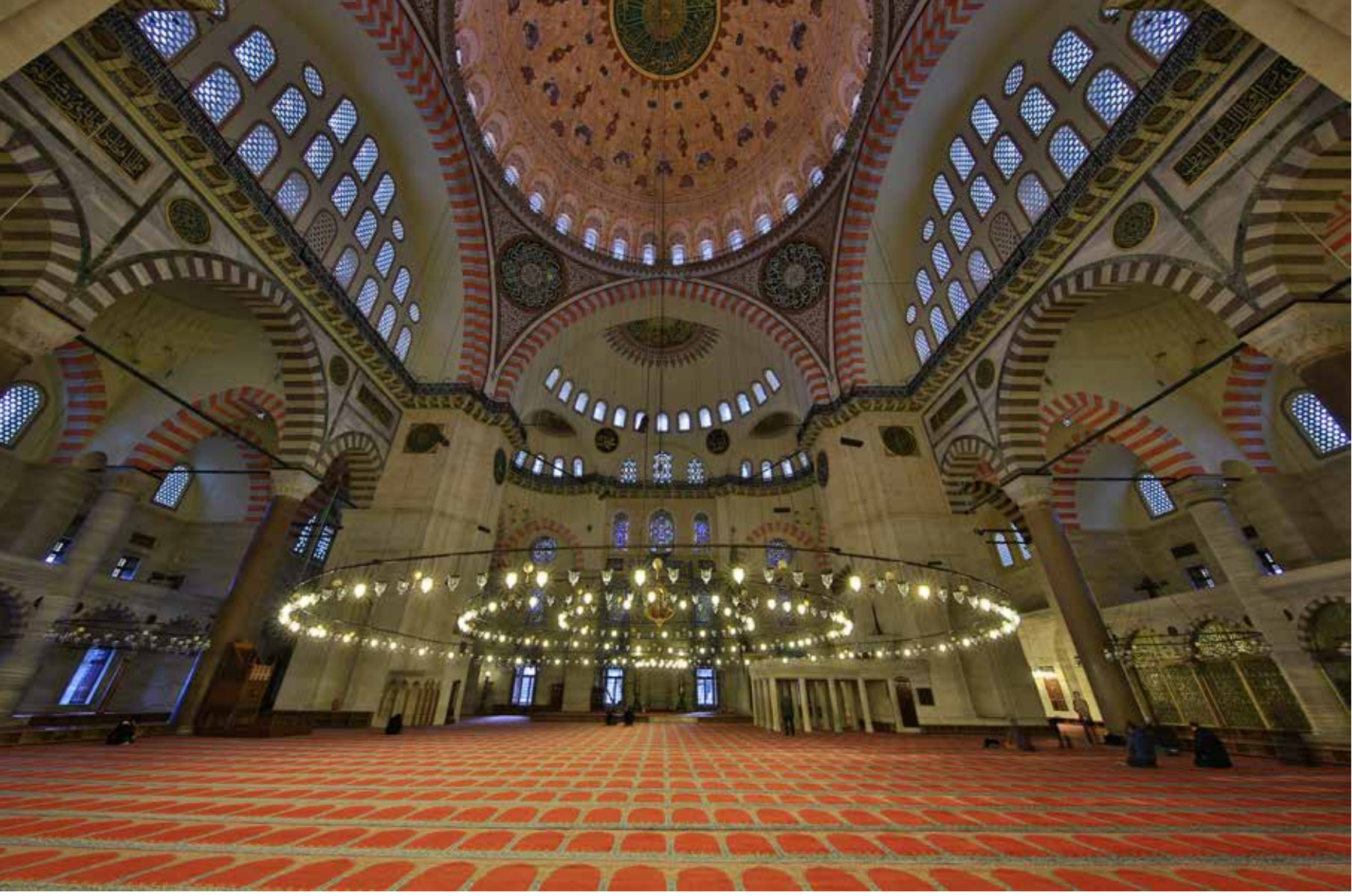
Halen caminin 2 imam-hatibi, 6 müezzin-kayyımı vardır. Görevlerine ait meşrutaları yeterlidir. On binlere ulaşan cemaatiyle İstanbul'da en çok cemaati olan camidir. Caminin dış avlusu oldukça geniş bir alanı kaplamakta olup Fatih Müftülüğü'nün gayretleriyle yeni bir bahçe düzenlemesi yapılmıştır. Büyük cemaatleri istiap edecek şekilde caminin musallası oldukça geniştir. 2013 yılında Vakıflar İdaresi tarafından iyi ve güzel bir şekilde restorasyondan geçirilmiştir.

1. Hadika, c.I, s.8–10; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5543.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.356.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.57; *İstanbul Abideleri*, s.36.
4. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.50.
5. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5545.
6. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5544; *İstanbul Abideleri*, s.37.
7. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5547.
8. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.52.
9. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5549–5550.
10. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.50.

11. a.g.e., s.53.
12. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.11–37.
13. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5547; E.H. Ayverdi, a.g.e., s.379.
14. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5550.
15. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.63.
16. *Fatih Mehmed II Vakfiyeleri*, Ankara 1938, s.204–255; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1715–1718.

SÜLEYMANİYE CAMİİ

Prof. Siddık Sami Onar Caddesi üzerinde bulunan 1 numarada yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 10. Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle, büyük mimar Koca Sinan tarafından 13 Haziran 1550 yılında muhteşem Süleymaniye Camii'nin temeli atılmış, böylece İstanbul'un en güzel yerlerinden birinde inşasına başlanan mabedin temeline ilk taşı, büyük âlim Şeyhülislâm Ebusuud Efendi koymuştur.

Cami, devrin kısıtlı imkânlarına rağmen 7 yıl gibi çok kısa bir sürede tamamlanmış, 7 Haziran 1557'de büyük bir törenle, kapısı Mimar Sinan tarafından açılarak hizmet vermeye; dünyanın her tarafından ziyaretçi celp etmeye, onların dikkatlerini çekmeye başlamıştır. Mabedin, 59 milyon akçeye mal olduğu zikredilmekte, Hammer ise maliyetinin 700.000 duka altın olduğunu ifade etmekte; bugünkü para ile bu meblağ tahminen iki trilyonu aşmaktadır.¹

Cami, 1660 yılında yangından zarar görmüş ve onarılmıştır. Sade bir yapıya sahip olan Muhteşem Süleymaniye, özellikle Sultan Mecid zamanında tamir yerine tahrif edilmiştir. Ayasofya'nın tamiri için dışarıdan getirilen Fossati adındaki mühendis, fil ayaklarından başlamak suretiyle kemerlere kadar macun kullanılarak yağlı boya ile camiyi perişan etmiştir. Daha sonra bu boyalar büyük bir müşkülle temizlenmiştir. İç avlusu Birinci Dünya Savaşı'nda saraçhane olarak kullanılan cami, bir yangın daha atlatmış ve son olarak 1956 yılında Vakıflar tarafından, minareleri, kubbe ve kemerleri esaslı bir şekilde tamir edilmiştir.

Mabedin bir ana kubbesi, 2 yarım kubbesi ve 2 çeyrek kubbesi ile 10 küçük kubbesi vardır. Ana kubbe 4 fil ayağına; kubbe kemerleri ise 4 büyük granit sütuna istinat etmektedir. 32 pencereli kubbe 27,25 m çapında ve yerden 53 m yüksekliktedir. Sedanın aksini kuvvetlendirmek için kubbenin içine ve köşelere, ağız iç tarafa açık bir şekilde yerleştirilen 50 cm boyunda

64 küp bulunmakta, bu sayede hassas bir akustik meydana gelmektedir.

Yaklaşık 3.500 m²'lik iç alana sahip olan caminin uzunluğu 59, eni 58 m olup 238 pencereden ışık almakta, kıymetli granit ve mermer sütunlara dayanan hünkâr ve müezzin mahfili bulunmakta, minber ve mihrap ise gayet güzel mermer işçilikleriyle dikkati çekmektedir. Müezzin mahfilinin sağında madeni şebekelerle çevrili bulunan bölüm, 1918 yılına kadar kütüphane olarak kullanılmış; mevcut kitaplar aynı tarihte, Süleymaniye Medreseleri'nde te'sis edilen Umumi Kütüphane'ye nakledilmiştir. 5 kapısı bulunan caminin ön kısmında, mihrabın üstünde çok güzel renkli pencereler bulunmaktadır. Devrin tanınmış üstadı İbrahim Usta'nın eseri bulunan söz konusu pencere camlarından giren güneş ışığını Mimar Sinan, Şehper-i Cibril'e² benzetmektedir.

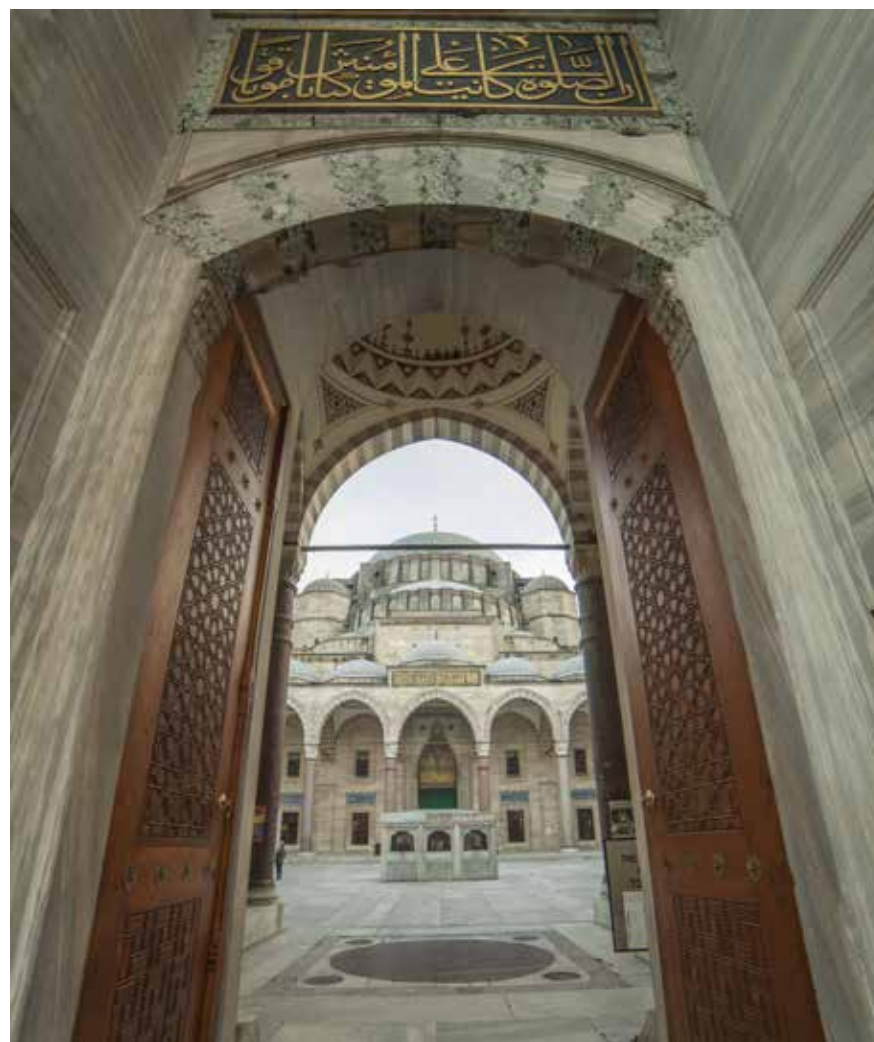
Cami içinde çok kıymetli 4 büyük granit sütun bulunmakta, bunlardan biri İskenderiye'den, diğeri Baalbek'ten³ hususi gemilerle getirilmiş, geri kalan iki tanesinden biri İstanbul'da Kıztaşı'ndan, diğeri Saray-ı Amire'den alınarak camiye nakledilmiş, hazırlanan yerlerine konmuştur. Her biri 9,02 m yüksekliğinde 1,14 m çapında ve 40-50 ton olan bu 4 sütunu Mimar Sinan, Dört Halife'ye benzetmektedir.

Oldu Kâbe bu Cami-i mevzun,

Çihar-yar oldu bu dört sütun

Mabed'in zemini mermerlerle döşenmiş ve etrafı 28 kubbeli revaklarla çevrilmiş üç kapılı geniş bir iç avlusu vardır. Mez-kûr kubbe kemerleri 24 sütuna dayanmakta olup 12 tanesi granit, 10 tanesi mermer ve 2 tanesi de somaki mermer sütunlardır.⁴

2.500 m²'lik alana sahip olan avlunun ortasında bulunan şadırvan, mermer işçiliği yanında Avrupa Yakası'ndan getirilen cami suyunu taksimatta dikkati çeker. Caminin kendi haşmetine uygun tarzda yapılan

4 minaresi ve 10 şerefesi bulunmaktadır. Minarenin ikisi 3'er şerefeli diğer ikisi ise 2'şer şerefelidir. "Camii minareleri" ve "Harem Minareleri" diye adlandırılan minareler, Kanuni'nin, İstanbul'un fethiyle dördüncü padişahı; 10 şefe de, Osmanlı İmparatorluğu'nun 10. padişahı olduğuna işaret etmektedir.⁵ Semaya doğru yükselen minareler iki elini kaldırarak dua eden şahsa benzemektedir. Camide, bir is odasının bulunduğunu, sağlanan düzenli bir hava akımı sayesinde burada toplanan isten külliyetli miktarda mürekkebin yapıldığını, bunun yanında örümceklerin camiye girip ağ örmelelerine engel olmak için muhtelif yerlerde deve kuşu yumurtalarının asılmış olduğunu hayretle öğrenmekteyiz.

Camideki yazılar, meşhur hattat Ahmed Karahisarî ve talebesi Hasan Çelebi'nin eseridir. Son asırda Kazasker Mustafa Efendi de bazı yazılar ilave etmiştir. Yazıların birkaç tanesi hariç tümünün metni Kur'an-ı Kerim'den alınmış, ustalıkla bir şekilde işlenmiştir. Yazıların manaları, bulundukları yerle oldukça uyum ve ahenk içinde bambaşka bir hususiyet arz eder. İç avludan camiye girilen kapının üzerinde yazılan kitabe,

sağ-orta-sol olmak üzere üç bölüme ayrılır. Birinci bölümde Kanuni'nin vasıfları sayılmakta, ikinci bölümde onun şeceresi (soyu) silsile halinde belirtilmekte, üçüncü bölümde ise saltanatın devamına ve geçmişlerin ruhlarına duadan sonra mabedin üstün nitelikleri, ne niyetle ve ne zaman yapıldığı belirtilmektedir.

Mihrabın önündeki türbe, kendi parasıyla cami inşa ettiren Kanuni Sultan Süleyman'a, yanındaki türbe de hanımı Hürrem Sultan'a aittir. Mimar Sinan ise cami bahçesinin dışında, İstanbul Müftülüğü'nün yanında mütevazı bir türbede yatmakta, türbenin üzerinde Osmanlıca bir kitabe bulunmaktadır.

Yaklaşık 6.000 m²'lik alana sahip olan cami bahçesinin 11 kapısı bulunmaktadır. Bahçenin etrafında Süleymaniye Medreseleri diye meşhur olan beşi lise seviyesinde, biri fakülte birisi de ihtisas bölümü olmak üzere 7 medrese tesis edilmiştir. Caminin sağ tarafında bulunan binalar, Evvel ve Sani medreseleri ile sıbyan mektebi iken daha sonra Süleymaniye Kütüphanesi'ne tebdil edilmiş, bir bölümü de çocuk kütüphanesi olmuştur. Köşede bulunan tıp medresesi

doğum evi olarak, onun karşısındaki Bimarhane ise askerî matbaa iken son yıllarda kız Kur'an kursu olarak hizmet vermektedir.

Caminin kuzey cihetindeki binalar, önceleri imarethane iken daha sonra Türk-İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmış ve 1984 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne devredilmiştir. Sol taraftaki Salis ve Rabi medreseleri ile mihrap yönünde bulunan darü'l-hadis, oldukça meşhurdur.

Böylesine güzel bir mabedin hizmetine 275 kişilik bir kadro tayin edilmiş idi. İstanbul'un en büyük camisi olan Süleymaniye'yi ziyaret edenlerin çoğunluğunu yabancılar teşkil etmektedir. Vakıflar tarafından 2007 yılında restorasyonuna alınan cami, 2010 yılında bitirilerek ibadete açılmıştır.

1. C.E. Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s.168.
2. Şehper: Kuş kanadının en uzun tüyü; Cibril: Cebrail (a.s.).
3. Baalbek: Suriye'de Antilübna Dağları'nın garp eteklerinde Şam Humus Demiryolu üzerinde bulunan ve çok eski zamanlardan beri dinî bir merkez olarak şöhret yapmış bir şehirdir.
4. Ö.L. Barkan, *Süleymaniye Cami ve İmareti İnşaatı*, c.1, s.73.
5. *Hadika*, c.1, s.17.

SULTAN AHMET CAMİİ

Sultanahmet Mahallesi, At Meydanı Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Kendi adıyla anılan semtte, tam Ayasofya'nın karşısına oturtulmuş olan Sultan Ahmet Camii, 17. yüzyılda Mimar Sinan'ın yapı anlayışı içinde inşa edilmiş bir şaheserdir. Sinan 1588 yılında öldüğü zaman, Osmanlı klasik mimarisinin tüm eserlerini vermiş ve kendi mimari ekolünü devam ettirecek mimarları da yetiştirmişti.

Sultan Ahmed Camii, Sultan I. Ahmed tarafından yaptırılmıştır. Temeli H.1018/M.1609'da, bizzat Sultan tarafından törenle atılan caminin yapımı için, mimarına her türlü kolaylığın sağlandığı biliniyor. Caminin mimarı, Sinan'ın ölümünden sonra Başmimarlığa getirilen Mehmed Ağa'dır. Bu büyük mimar, Sultan Ahmet Camii'ni, Koca Sinan'ın kullanmadığı bir yere, Ayasofya'nın karşısına dikmiştir. Bunun büyük bir iddia olduğunda kuşku yoktur.¹ Bunda, bir İslâm eserinin, bir Bizans eseriyle açık olarak karşılaştırılabilmesi düşüncesinin egemen olduğu muhakkaktır. Böyle bir düşünce, o zamanın genel bir düşüncesi olmalıdır. Çünkü Sultan, mimarın yapacağı esere, bulunduğu alanın düzenlenmesi için bütün emirleri vermiştir. Burada camiye yer açmak için birçok yapının mesela Mehmet Paşa Sarayı ve Arslanhane gibi binaların yıktırıldığı biliniyor. Ayrıca aynı yerde Bizans yapıları da bulunuyordu.² Cümle kapısı ve mahfildeki kitabeler, caminin yapımının H.1025/M.1616 yılında tamamlandığını gösteriyor. Gerçekten de Sultan I. Ahmed tarafından bu tarihte açılan cami, aslında tam manasıyla H.1026 yılında bitirilmişti.

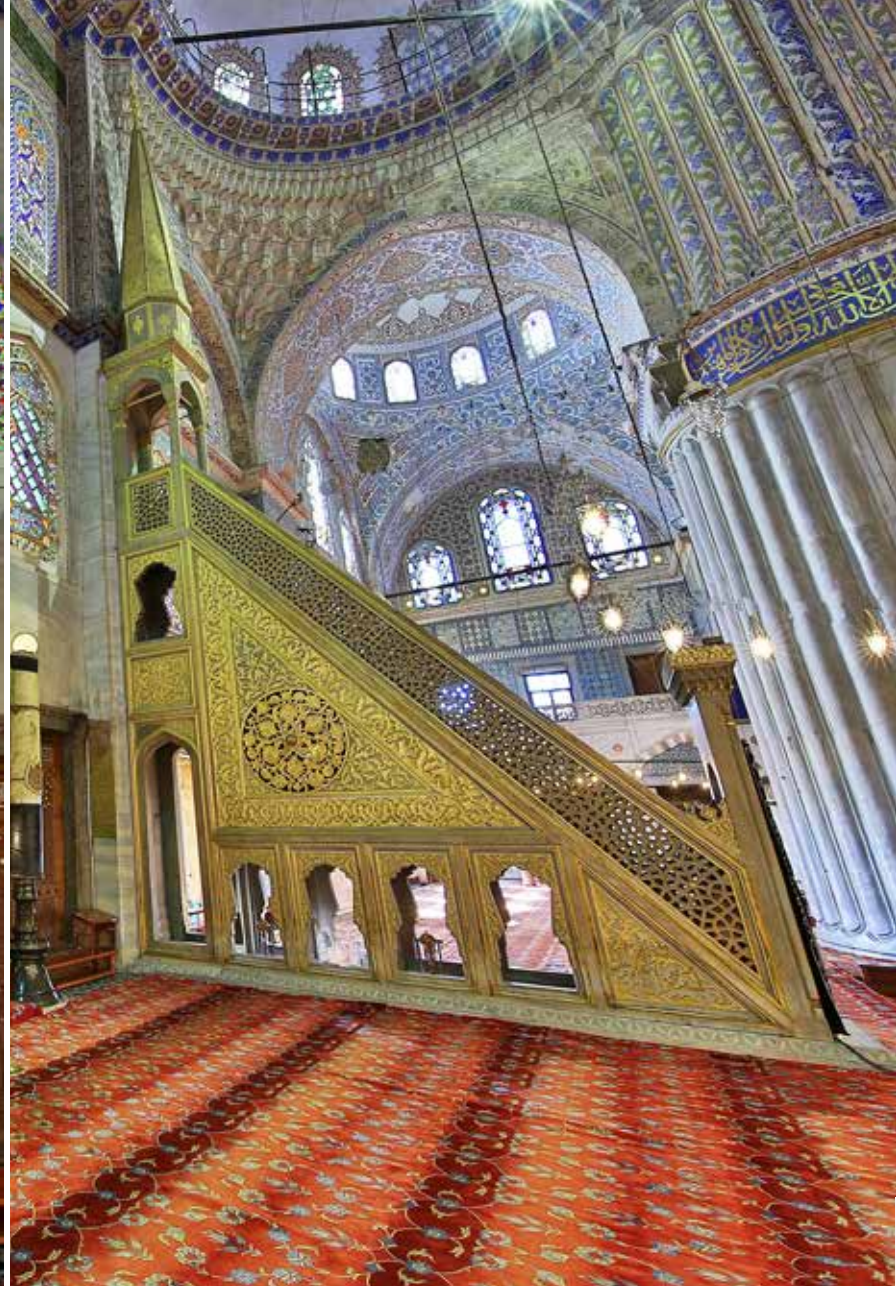
Sultan Ahmed Camii, kareye yakın iki plandan oluşmakta; bunun birini avlu diğerini de harim meydana getirmektedir. Cami, yüksek bir subasman üzerindedir. Mimar Mehmed Ağa'nın caminin zeminini yer seviyesinden yükselttiğine bakılırsa, onu belli bir seviyeden itibaren çevreye göstermek istediğine kuşku yoktur. Ayasofya'nın karşısında yapacağı binanın, daha

yüksek görünmesini istediği anlaşılabilir. Bunun için, caminin yalnız iç avlu ve harimi için bir set yapılmıştır. Ayrıca Ayasofya'nın civarında duran bir insanın, camiye nasıl göreceği çok iyi hesaplanmıştır. Çünkü Ayasofya'nın Sultan Ahmet Camii'nden görünüşü, kitleli, oturaklı, massif bir etki yapmasına rağmen, Sultan Ahmet, harem ve avlu kesimi ile panoramik piramidal bir silüet vermekte ve silüeti de 6 minare yere raptetmektedir. Böylece Ayasofya yönünden Sultan Ahmet'e ince, zarif bir silüet kazandırılmak istenmiştir. Mimar Mehmed Ağa'nın mümtaz bir mimar olduğunu söylemeye gerek yoktur. Egli'nin dediği gibi, Mimar Mehmed Ağa da, dâhi bir mimardır. Bu bakımdan eserini Ayasofya'nın karşısına koyduğu anlaşılabilir. Sinan, -dikkat edilirse- Ayasofya'yı kendi başına bırakmıştır.³

Caminin önünde ve iki yanında geniş bir dış avlusu olup bunun çevresi pencereci duvarlarla çevrilidir. Bu avluya, 3'ü cephede olmak üzere 8 kapıdan girilir. Şadırvan avlusu 26 adet granit mermer ve porfir sütuna oturtulmuş, 30 kubbe ile çevrilidir. Mermer döşemeli bu geniş sahanın ortasında 6 mermer sütunlu şadırvan, sahanın azametini gösterir. Şadırvanın kemerleri, kabartma olarak rumî geçmelerle ve köşebentleri yine kabartma lale ve karanfil motifleri ile bezelidir. İç avluya, biri cepheden ve ikisi yandan olmak üzere her biri merdivenli 3 kapıdan girilmektedir. Bu kapılarla dış avlunun cümle kapısı, o zamana kadar benzeri görülmemiş bronz kapılardır. Bu kapıların başka yerlerden getirildiği iddiaları yanlıştır; İstanbul'da yapılmışlardır.⁴

Cami harimi, kareye yakın bir planda olup 64 x 72 boyutlarındadır. Bir esas kubbe ile 4 yarım kubbe meydana gelmiştir. Yarım kubbeler eksedrarlarla yeniden genişletilmiştir. 33,60 m çapındaki esas kubbe 5 m çapında ve yuvarlak 4 fil ayağı üzerine oturtulmuştur. Caminin harimine adım atar atmaz ilk yarım

kubbenin yukarı çıkan meyli, gittikçe esas kubbeye doğru yükselir. Böylece göz kayar ve yerden 43 m yükseklikteki kubbeye varır. Aslında Mimar, son cemaat yerinin 9 küçük kubbesini diğer klasik dönem camilerinden daha küçük tasarlayarak harim içinin muazzamlığına bir kontrast sağlamak istemiştir. Bu ilgi çekici mekânın muazzam boşluğunu sınırlayan duvarlarını ince bir çininin kapladığı ve vitrayların da renk renk aynı bir yansıma yaptığı düşünülürse, yapı içinin irrasyonel bir hava yaratacağı ve bunun dinî bir yapı için ne derece gerekli olduğu anlaşılır.⁵

Sultan Ahmet'in iç mekânı, nerede bulunursa bulunsun her yerden, bütün mekâna hâkim bir görüş sağlayabilmektedir. Kubbeden aşağıya doğru mekân gittikçe yayılmaktadır. Bu piramidal yükselme ve yayılma sonucunda göz yanlara ve yukarıya doğru aynı mesafelere ulaşmaktadır.⁶ Caminin subasmanı üzerinde olması ve kubbe yüksekliği dolayısıyla pencereleri fazladır. Böylece cami içini süsleyen binlerce çini ve kalem işleri tatlı bir ışık altında görülmektedir. Fakat bugün, döneminin alçı pencereleri kalmadığından ışık munis durumunu kaybetmiştir. Caminin

sol köşesinde hünkâr mahfili bulunmaktadır ki, bunun mozaik ve yeşim süslemeli mihrabı, sedefli kapısı, türkuaz üzerine altın yaldızla yazılı çinileri başka bir yerde görülemez. Hünkâr mahfilinin pencereleri üzerindeki camgöbeği çinilerin güzelliği, tam bir sadelik ve zevkle işlenmiş olan mihrap tacı, mihrabın iki köşesinde, koyu yeşil fon üzerindeki yaldızlı kabartma çiçeklerin nefaseti ve istalaktitin altına yerleştirilen yeşim tezyinat, camideki süsleme üstünlüğünü son sınırına erdirmektedir.⁷

Bilindiği gibi doğuda ortaya çıkmış olan çinicilik, 16. yüzyılın ilk yarısına kadar Selçuklu çinileri esasına uygun veya ufak bazı değişikliklerle devam etmiştir. Fakat Türk mimarisinin yükselmesi, özellikle Süleymaniye gibi şaheserlerin yapılması aynı zamanda ona layık mimari bir tezyinata ihtiyaç doğurmuştur. İlk büyük eserlerini Süleymaniye'de ve yanındaki türbelerde gördüğümüz çinilerin en nefislerini Selimiye, Sokullu, Rüstem Paşa ve Piyale Paşa camileriyle, Topkapı Sarayı'nda görürüz. Bu çiniler gerek sır, gerekse renk ve desen bakımlarından bu sanatın artık bir daha erişilemeyecek parçalarıdır.⁸

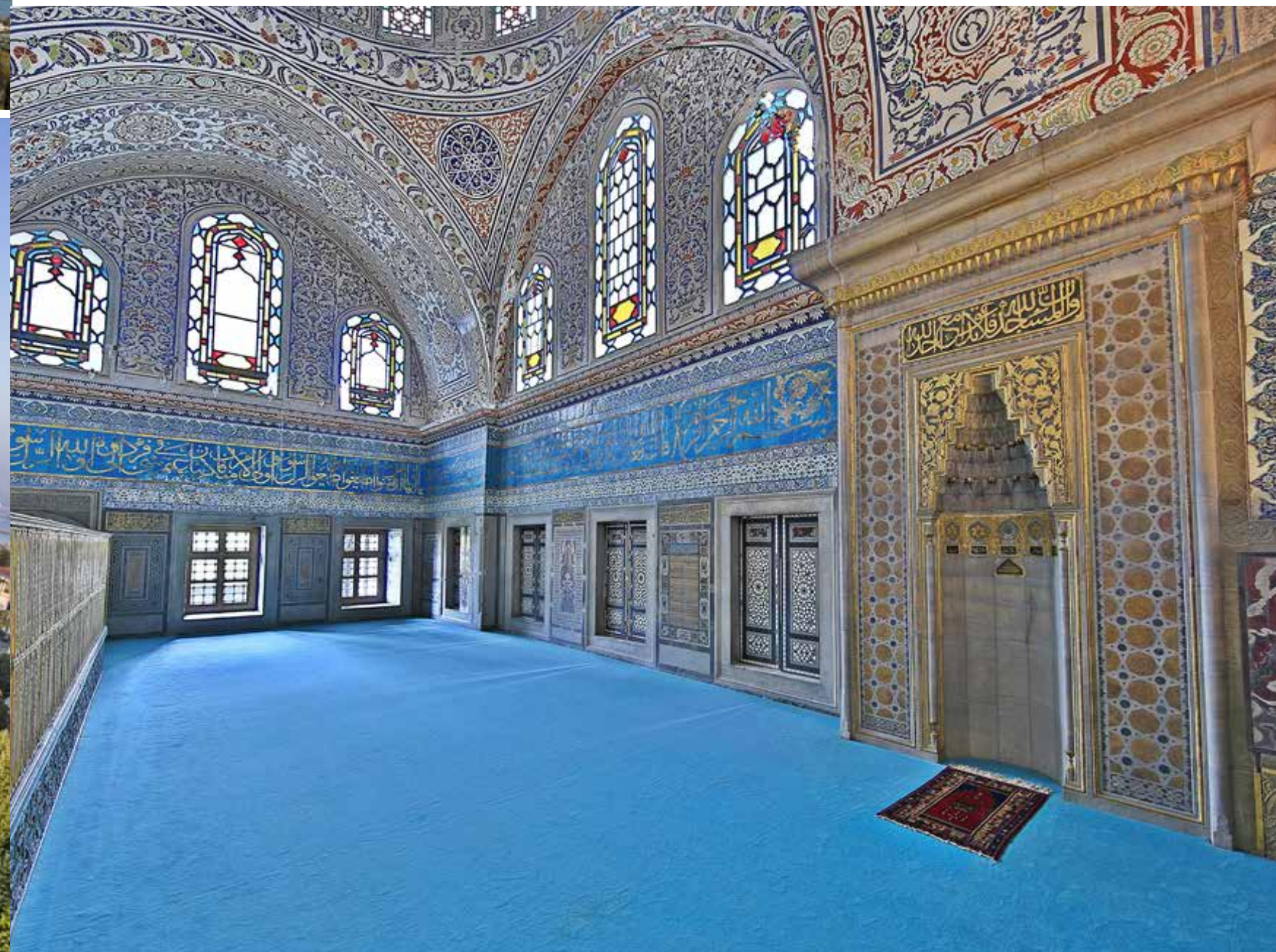
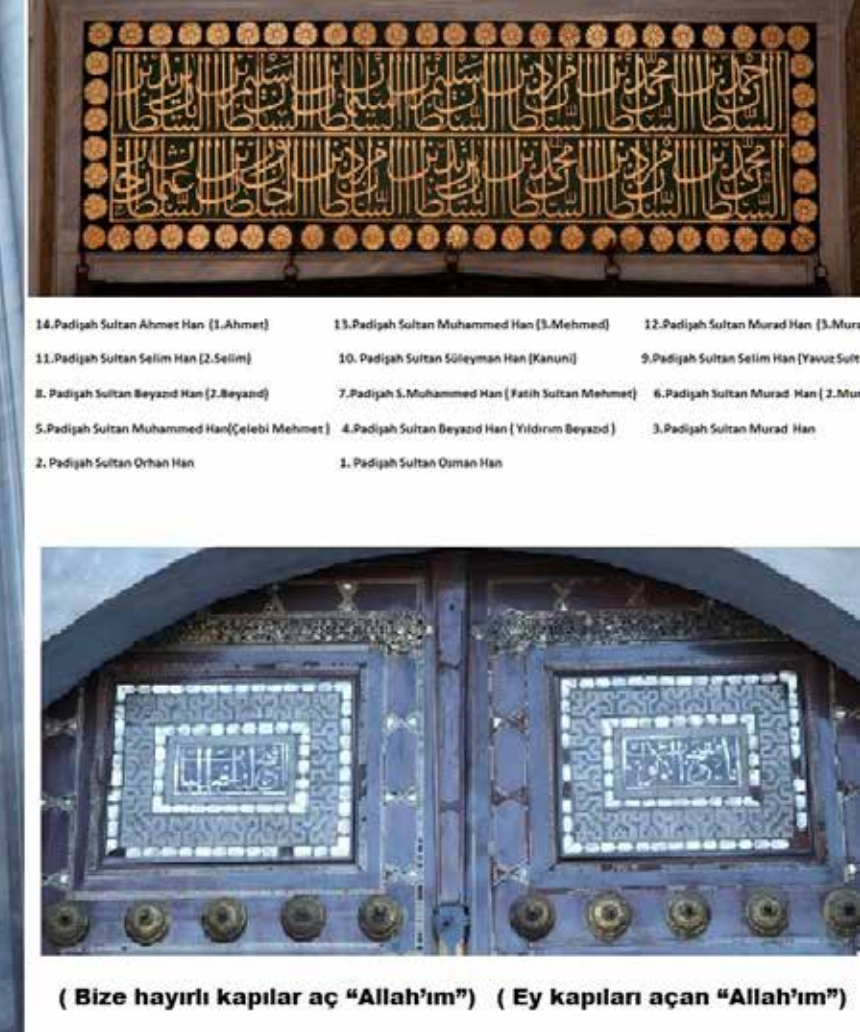

Fakat Sultan Ahmet Camii'ndeki çiniler -yalnız Topkapı Sarayı'ndakiler istisna olmak üzere- çeşitlilik bakımından bunların hepsinden üstündür. Bu çeşitliliği aynı zamanda miktarın çokluğu da temin etmektedir. Sultan Ahmet'te, her biri 16–18 akçeye satın alınmak üzere 21.043 çini harcanmıştır. Beyaz zemin üzerine çeşitli renklerle meydana getirilen panolardaki selviler, laleler, sümbüller, nar çiçekleri, rumîler, üzüm salkımları Sultanahmet Camii'ndeki güzelliği sağlayan ve ancak Türk çiniciliğine mazhar olan varlıktır. Tahsin Öz, bizzat kendi incelemeleri sonucunda, 50'den fazla muhtelif desende çininin bulunduğunu ve bu benzerine rastlanmayan durumun tezyini sanatlar için bir hazine olduğunu söylüyor.⁹

Sultanahmet Camii'nin, türbe, medrese imarethane, tabhane, kasrı hümayun, mektep, sebiller ve fevkanî odalarla, tahtanî dükkânlar vardır. Caminin en önemli özelliklerinden biri de hiç bir yerde görülmeyen minare sayısıdır. Dördü 3, ikisi de 2'şer şerefeli 6 minaresi vardır.

1. A. Turani, *Dünya Sanat Tarihi*, s.322.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.125.

3. A. Turani, a.g.e., s.322.
4. T. Öz, a.g.e., s.126.
5. A. Turani, a.g.e., s.322.
6. a.g.e., s.322.
7. T. Öz, "Sultanahmet Camii", *Vakıflar Dergisi*, sayı.1, s.28.
8. a.g.m. s.26–27.
9. a.g.m. s.27.

YAVUZ SULTAN SELİM CAMİİ (SULTAN SELİM CAMİİ)

Hatip Muslahattin Mahallesi, Yavuz Sultan Selim Caddesi'nde bulunan bu cami, Yavuz Sultan Selim adına oğlu Kanuni Sultan Süleyman tarafından Haliç'e hâkim bir tepe üzerine yaptırılmıştır. İnşasına H.926/M.1519'da başlanmış ve H.929/M.1522 yılında tamamlanmış olduğu taş kapısı üzerindeki kitabesinden anlaşılmaktadır.¹ Bazı yayınlara göre, bu külliye'nin mimarını, Mimar Sinan olarak göstermiş ise de arşiv vesikaları eserin, Mimar Acem Ali tarafından yapıldığını göstermektedir.² Zaten bu tarihlerde Sinan daha mimar olarak faaliyete başlamamış ve kendi eseri olmadığı Sâi Çelebi'nin tezki-resinde zikredilmektedir.

Kare planlı olan caminin geniş sathı 24 m çapında ve 325 m yükseklikte büyük bir pantantifli kubbe ile örtülmüş ve bu kubbenin ağırlığı da duvarlara gömülmüş kemerlere yüklenmiştir.³ 9'ar birimden oluşan tabhane kanatları yanlarda pandantifli küçük kubbelerle örtülmüştür. Minareleri kare kaideli, çokgen gövdeli, tek şerefeli ve şerefe altlıkları mukarnaslı olup temiz taş işçiliğiyle yapılmış 38 m yüksekliktedir. İki minaresi de tabhane kanatları ile şadırvan avlusunun birleştiği köşelere yerleştirilmişlerdir.⁴

Tamamıyla köfeki taşından inşa edilen bu caminin sol tarafındaki hünkâr mahfili, zarif dilimli, kemerli, alt tavanı çok renkli nefis kalem işleri ile süslü ve çeşitli renkte mermer sütunlar üzerine oturtulmuştur. Yanları şebeke süslemeli mermer minber ve taş mihrap geleneğe bağlı olarak sade ve klasik üslûptadır. Kapı kanatları ile pencere kapakları fildişi ve sedeflerle zenginleştirilmiş, güzel ağaç işçiliğini göstermektedir. İçte ve avludaki sivri kemerli pencere alınlıkları renkli sır tekniği ile imal edilmiş ve zarif çinilerle süslenmiştir.⁵ İç avlunun giriş kapısının yanındaki duvarda güneş saati bulunmaktadır. Süslü kafeslerini Sultan İbrahim koydurmuştur. Son derece

işlemeli kürsüsü ahşaptır. Mermerden yapılmış müezzinler mahfili sağ tarafta ve ortadadır.

Kuzeyde enine dikdörtgen planlı, 18 sütun üzerine yerleştirilmiş 20 kubbeli ve revaklı şadırvan avlusu yer almaktadır. Doğu ve batıya açılan önleri sakıflı müstakil girişlerle donatılmış, tabhanelerin köşelerindeki 4'er birim, duvarlarla kuşatılarak ocaklı odalar meydana getirilmiştir. Aralarındaki 6'şar birim de 4 eyvanlı plan şemasını devam ettiren bir dağılım yeri olarak değerlendirilmektedir.⁶

Kapılardan biri türbe kapısı, batısındaki çarşı kapısı, kuzeyindeki kırkmerdiven kapısıdır. Sağ ve solundaki kapılar da 1990 senesinde Vakıflar tarafından yenilenmiştir. Camide Bizans devrinin açık su havuzlarından biri mevcuttur. Giriş kapısının sağında iş odaları bulunmaktadır. Mihrabı önüne tesadüf eden Yavuz Sultan Selim Türbesi sekizgen köşeli plan üzerine inşa edilmiş olup tek kubbelidir. Methalin iki yanı çini panolarla bezelidir. Sağ taraftaki pano H.929/M.1523 tarihli bir kitap ihtiva etmektedir. Sanduka çerçevesi sedefkâridir. Sandukası üzerinde, Yavuz'un Mısır Seferi'ne giderken hocasının atının ayağından sıçrayan çamurla kirlenmiş kaftan, vasiyeti olarak örtülmüştür.

Şehzadeler türbesi 6 köşeli bir plan üzerine yapılmış olup kubbe kasnağında Ayetel Kürsî kabartma olarak yazılmıştır. Türbede, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Mahmud ve Abdullah ile kızları Güherhân ve Hüma Şâh sultanlar metfundur. Bu yerde bulunan ve yıkılmış olan türbede Selim Fin zevcesi ile Kanuni'nin anası Ayşe Hafsa Sultan ile Selim Fin kızı Sadrazam Müverrih Lütü Paşa'nın zevcesi Şah Sultan metfundur. Sultan Abdülmecid'in türbesi ise 6 köşeli basit kubbeli bir bina. 25 Haziran 1861'de vefat eden Sultan Abdülmecid ile oğulları burada metfundur.⁷

Caminin çevresinde yer alan medrese, sıbyan mektebi, imaret, hamam gibi külliye'den geriye sadece sıbyan mektebi kalabilmiştir. İmaretin yerine kız lisesi yapılmıştır.⁸ 6.000 m² alanı olan bahçesinde 3 adet 700.000 tonluk su sarnıcı bulunmaktadır. Bunlardan ikisini cami, diğerini itfaiye kullanmaktadır. Restorasyonu Vakıflar tarafından tamamlanarak 2010 yılında ibadete açılmıştır.

1. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.69.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.30; *İstanbul Selatin Camileri*, s.27; W. Meyer, *İstanbul'daki Güneş Saatleri*, s.43.
3. O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarîsi*, s.157.
4. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.70; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.13.
5. O. Aslanapa, a.g.e., s.159.
6. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.70.
7. T. Öz, a.g.e., s.129.
8. *Hadika* c.1, s.129; O. Aslanapa, a.g.e., s.60; *Hadika*, c.1, s.129; M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.69; T. Öz, a.g.e., s.130.

BEYAZIT CAMİİ

Beyazıt Meydanı'nda bulunmaktadır. İstanbul'un yeniden imarında büyük bir merkez teşkil eden ve Fatih Külliyesi'nden sonra ikinci büyük külliye olan II. Bayezid Külliyesi içindeki Beyazıt Camii, kendi adıyla anılan meşhur meydanda bulunmaktadır. Caminin yapımına, kapısı üzerindeki kitabede belirtildiği gibi, H.906/M.1500 yılında başlanmış olup H.911/M.1505 yılında tamamlanmıştır. Caminin mimarı olarak önce Mimar Kemaleddin ve Mimar Hayreddin adları üzerinde durulmuş, daha sonraki yıllarda ise yeni bir kaynağa dayanılarak mimarın adının Yakub Şah b. Sultan Şah olduğu ileri sürülmüştür.¹ Bugün için kesin bir belirleme yapılmamakla birlikte, bu üç mimarın Bayezid Külliyesi'nde mimar olarak görev yaptıkları, ancak hangisinin Mimarbaşı bulunduğu bilinmemektedir.² Bir tahmine göre, daha önce Beyazıt Camii mimarı olduğu sanılan Mimar Hayreddin, burada Su Yolcu olarak çalışmıştır.³

Esas cami plan olarak, 4 fil ayağı üzerindeki bir orta kubbe, bunu destekleyen, mihraba göre sağ ve solundaki iki yarım kubbe ve bütün bunların iki yanındaki 4'er adet yan kubbelerden oluşmaktadır. Gezinti yerinden ölçülen çapı 16,78 m olan kubbeye 20 pencere vardır ve 4 köşesinden her birinde 2'şer adet olmak üzere 8 tane ağırlık kulesi bulunmaktadır. Yarım kubbelerde ise 7'şer pencere vardır. Ana kubbeyi, yarım kubbeleri ve yanlardaki 4'er küçük kubbeyi sözünü ettiğimiz 4 fil ayağı taşımaktadır. Fil ayakları kare şeklindedir ve yanlardan kulaklar yapmaktadır. Her ayakta 75 cm kalınlığında ve demir kenetlerle eklenen kısımlar, yuvarlak olan diğer kubbe kemerlerinin hilafına, kuzey ve güneyde sivri kemerler meydana getirerek kubbeyi desteklemektedir.⁴ Ayakların bugünkü ölçüsü, 75 cm'lik ek kısımlar çıkarıldığında 3,40 x 3,40 m'dir. Böylece ek olmayan kısımlardaki 15,92 ve 16 m'lik ara uzaklığı, takviye edilen yanda 15,99 ve 15,96 m gibi diğerine çok yakın ölçülere ulaşmaktadır. Bu ölçüler ve caminin her yanında rastlanan çok doğru

gönye ve diğer ölçüler, devrin teknik üstünlüğünü göstermesi bakımından oldukça önemlidir.⁵

Caminin iç alanı 37,02 ve 37,06 x 36,80 m olarak ölçülmüştür. Ayrıca son cemaat yeri duvarında 136 cm'lik 6 tane girinti bulunmaktadır. Buralar set halinde yüksek olup iki tanesinde üst mahfele çıkılacak merdivenler bulunmaktadır. Harimin üç yanında 2,30 m kalınlığında duvarlar vardır. Yine burada sağa ve sola açılan birer kapı bulunur. Bunlar az derin ve sade bir çerçeve içinde sivri kemerli bir girinti halindedir. Ahşap olan kapılarda geometrik oyma desenler yer almaktadır. Bu kapıların iç tarafında, sağ ve solda birer mihrapçık bulunur. Kapının üst kemerleri, içte ve dışta basık, birbirine çok girift taşlarla örülmüştür.⁶

Caminin iç özellikleri hakkında İ. Aydın Yüksel'in verdiği bilgilere göre; müezzin mahfili, 10 adet ve köşeleri içe doğru 45° düz ve oyuk pahlı 24 x 24 cm ebadında mermer ayaklar üzerindedir. Bursa kemeri tipinde, uçları kanal ve armudi profilli, içleri rumî süslemelerle oyulmuş kemerler mahfili taşımaktadır. Kemerlerin hemen üstünde rumîli bir süs ve daha yukarıda üç sıra stalâktit dolaşmaktadır. Korkuluk mermerden ve şebekelidir. Merdiven kapısı sivri kemerli ve sade olup üstünde yine sade bir taç bulunmaktadır. Mahfile 12 basamakla çıkılmaktadır.

Hünkâr mahfili, harimin sağ köşesindedir. Dışardan bir merdiven ve kapı ile girilmektedir. Dışarda, buraya isabet eden pencere önüne sütunlar oturtularak balkon gibi bir kısım meydana getirilmiştir. İçerde, 10 adet yuvarlak, çeşitli renk ve ebatlarda sütun üzerinde bulunmaktadır. Sütun başlıkları oldukça güzeldir. Korkuluk mermer şebekelidir. Hünkâr mahfili avlusunda sonraları bir havuz yapılmış, ihata duvarındaki kapı da son devirlerde form olarak değişiklik göstermiştir.

Caminin mihrabı bir sanat şaheseridir. 8 sıra stalâktitli ve uçları püsküllü olan 7 kenarlı bir girinti halindedir. Kenarların iç yüzleri, yukarıda sivri kemerlerle

son bulmaktadır. Sade bir silmenin içinde, burmalı sivri kemerin aynaları rumî oymalarla süslüdür. Dönen kum saatleri, siyahlı beyazlı mermerdendir; çok zariftir. Mihrabın üzerindeki Ayet-i kerimenin hattının Şeyh Hamdullah’a ait olduğu söylenmekle birlikte, bugün böyle bir yazı bulunmamaktadır. Mermerden olan minberin korkuluğu, ortadaki üçgeni şebekelidir. Alttaki üç adet hücrenin fevkalade zarif kıvrımlı rumîlerle örülü kemerleri oymalıdır. Yan kapı ve üstü de aynı çizgileri taşımaktadır. Minber kapısı, siyah ve beyaz mermerlerle kakma olarak süslenmiş, basık kemerlidir. Kemer yanlarında iki adet dilimli kabara vardır. Üstte, Kelime-i Şehadet kazılıdır. Stalâktitli başlığın üstü iki taraflı zengin rumîlerle süslü bir taçla son bulur.

Camide, kanatlar hariç, altta 12 pencere vardır. 30 cm genişliğinde bir süvenin çevresinde 37,5 cm’lik bir siva çerçeve ile zenginleştirilmiştir. Benzerine az rastlanan bir şekilde, kemer aynaları bu camide boş bırakılarak içte ve dışta şebekeler kullanılmıştır. Pencere kanatları hemen hepsi aynı örnekte, 3 parçalı ahşap ve yazısızdır. Kuşakları, pirinç düğmeleri ve çinisi durmaktadır. Üst pencereler, yanlarda, her kemerin içinde 2’şer adettir. Son cemaat yeri tarafında, mahfil üstünde 3 tane bulunmaktadır. Mihrap duvarında 3 adet sivri kemerli ve bir tane yuvarlak pencere vardır, küçük yan kubbelerin altında ise 2’şer adet pencere bulunmaktadır. Kubbeyi taşıyan büyük yan kemer içlerinde, üstte içi yuvarlak 8 pencere vardır.⁷

Caminin yeşil, gri, pembe ve kırmızı granitlerden meydana gelen 20 sütun üzerinde 24 kubbeli avlusu, 18 alt ve 18 üst olmak üzere 36 pencereye sahiptir. Duvar kalınlığı 155 cm, iç ölçüleri ise karşılıklı olarak 38,22 m, 38,16 m ve 38,29 m, 38,30m’dir. Üç yanındaki abidevi üç kapıdan girilen avlunun karşı kapısı kum saatli olması dolayısıyla diğer iki kapıdan küçük bir farkla ayrılır. Her kapının üstünde güzel stalâktitler ve yan hücreler bulunmaktadır. Kapı kemerleri üstünde, içte ve dışta, sülüs hattıyla birer kabartma yazı yer almaktadır. Cümle kapısı üstü oldukça zengin alçı stalâktitlerle süslüdür. Buraya isabet eden kemer ise diğer kemerlere göre daha geniştir ve alın şeklinde yükselmiştir. 1,95 x 3,63 m ebadında olan bu cümle kapısının ahşap kanatları çok süslüdür. Üç parçalıdır ve orta parçasında bir kabara bulunmaktadır.

Yer yer fildişi oymalar da vardır. Bu kapının sağında ve solundaki 2’şer pencere arasında birer mihrap bulunmaktadır. Kapı kemerinin üstünde Arapça ve sülüs hattıyla üç satır halinde caminin yapımına başlama ve bitiş tarihini veren kitabe bulunmaktadır. Hat, Şeyh Hamdullah’ındır.

Avlunun ortasında, 8 yeşil mermer sütun üzerindeki kubbeyi IV. Murad yaptırmıştır. Tabhane bölümleri plan olarak, bir orta kubbenin iki yanında 2’şer küçük kubbeden meydana gelmiştir. Küçük kubbele- rin ara kemeri, orta kubbenin kemerine basmaktadır. Merkezi bir kapıdan girilen kanatlar arasındaki geçide rağmen ayrı bir hacim tesiri yapmaktadır. Burası, Evliya Çelebi’nini belirttiğine göre, misafirler için yapılmış ve caminin sağ ve solunda bulunan iki ayrı bina- dır. Daha sonra bu tabhaneler camiye bağlanmış ve böylece cami iki taraftan genişletilmiştir. Caminin içi ile kanatlar arasındaki duvarın 3 m oluşu da, burası- nın ayrı bir hacim olduğu fikrini pekiştirmektedir.⁸

İ. Aydın Yüksel, tabhanelerin 4 odalı bir orta hacimden teşekkül ettiğini ileri sürmenin doğru olacağını söylemektedir: “İç hacimde, tabhâne olduklarına binaen, burada ocakların da bulunması düşüncesi ile hareket edilmişse de, mevcut olduğunu sandığımız ara duvarlar tamamen kalktığından, önceleri öyle bir ize tesadüf edilmemiştir. Birçok emsalini düşünürsek, bu orta hacmin iki yanındaki kubbelerin birer oda olması icabetmektedir. Ocakların da iki kubbe arasında veya hemen kapıların yanında olduğu inşaatın bir zarureti olarak ortaya çıkmaktadır. Daha sonraki araştırmalarımızda da bu kanaatimizi kuvvetlendirecek delili, kubbede yaptığımız çalışmada tespit etmiş bulunuyoruz.”⁹

Her iki tabhanenin ucunda birer şerefeli minarelerden sağda bulunanı orijinaldir. “Selçuklu’dan Osmanlı’ya geçişin İstanbul’daki tek nümunesidir.”¹⁰ Her iki minarenin kaidesi ve şerefeleri birbirinin aynıdır. Kaideler kırmızı ve yeşil taşlarla ve yer yer kakma ile süslenmiştir. Köşelerde, başlık ve kaideleri stalâktitli sütunlar mevcuttur. Giriş kapısı altından yukarı ve yanlarda devam eden bir yaprak motifi mevcuttur. Kürsünün bitiminde tepe tomurcukları işlenmiştir. Kısmen benzerleri, avlu cümle kapıları taçlarında görülmektedir. Her yüzde kırmızı bordürler içinde yazı ve geometrik şekiller pano halinde işlenmiştir. Bunlardan

kapı üstlerinde aynı ibare, İhlâs Sûresi, satrançlı denilen tarzda yazılmıştır. Arka yüzünde ise “Elhamdülillah” ibaresi 4 adet olarak tekrar etmektedir. Cephe-lerde ise geometrik süsler mevcuttur.

Başkaca bir süs olmamasına rağmen, renkli taşlar, silmeler ve gövdenin üç yüzündeki kemerli girintilerle çok zengin bir görünüme sahip olan bu minare kaideleri, âdetâ başlı başına bir mimari abide halindedirler. Pabuç kısmı kısa olup baklavalıdır. Gövde kırmızı taşlarla 8 şerit halinde işlenmiştir. Pabuç üstünde ve şerefe altında kırmızı taşlarla geometrik süsler bulunmaktadır. Şerefe stalâktitleri 4 sıra halinde sarkıtmalarla zenginleştirilmiştir. Korkulukları klasik üslûbta, şebekelidir.¹¹

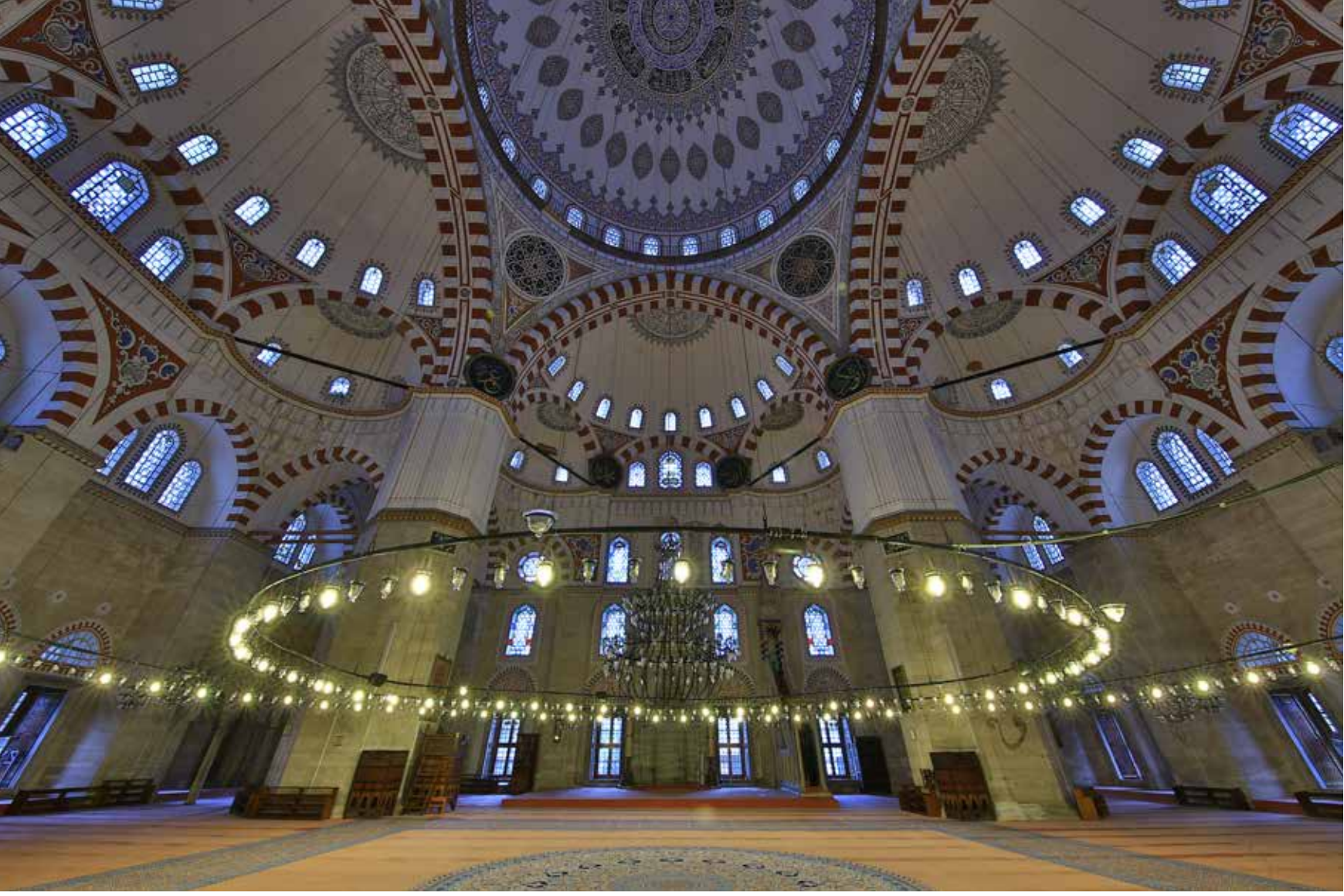
Caminin mihrap tarafında, sağda ve pencere hizasında Sultan II. Bayezid’in türbesi bulunmaktadır. Solundaki türbe ise kızı Selçuk Hatun’undur. Vakfiye’de, cesedinin şeriat hükümlerine göre, Eyüp Sultan Türbesi yakınına defnedilmesi istenmişse de oğlu Yavuz Sultan Selim, babası için bu türbeyi yaptırarak, buraya defnettirmiştir. Türbe 8 kenarlıdır ve beyaz köfeki ile yapılmıştır. Merkezî bir yerde ve tarihi özelliklere sahip muhteşem bir yapı olması dolayısıyla

yerli ve yabancı turistlerden de büyük ilgi görmekte ve ziyaret edilmektedir.

1. R.M. Meriç, “Bayezid Câmii Mimarı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 1957, 11/26; *Hadika*, c.1, s.14.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.191.
3. R.M. Meriç, a.g.m., s.27.
4. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.193.
5. a.g.e., s.194-195.
6. a.g.e., s.196.
7. a.g.e., s.196-197.
8. a.g.e., s.199.
9. a.g.e., s.200.
10. a.g.e., s.201.
11. a.g.e., s.201.

ŞEHZADEBAŞI CAMİİ (ŞEHZADE CAMİİ)

Kalenderhane Mahallesi, Şehzadebaşı Caddesi üzerinde, 70 numarada ve İstanbul Belediye Sarayı'nın karşısında bulunan meşhur cami, genç yaşta vefat eden oğlu Şehzade Mehmed için Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan külliye içindedir.

Bu külliye, camiden başka imaret, tabhane, medreseler ve mektepler oluşmaktadır. Bunlardan halen dispanser olarak kullanılan imaret ile mektep avlu dışında olup cami, medrese, tabhane ve türbeleri bir avlu çevirmektedir. 5 kapıdan girilen avlunun duvarları pencerelidir. Yapımına 1543 yılında başlanan ve 1548 yılında tamamlanan Şehzade Camii'nin planı kare şeklindedir ve üzerini 18,42 m çapında bir orta kubbe ve bu kubbenin tesirini tamamlayıp devam ettirmek üzere 4 büyük yarım kubbe örtmektedir. Büyük kubbe 4 fil ayağı üzerine oturmaktadır. Ayrıca caminin dört köşesinde birer küçük kubbe yer almaktadır.

Hünkâr mahfili harimin solunda sütunlar üzerindedir. Minber ve mihrap saf mermerden sanatkarane işlenmiş olup kafesli ve parmaklıklıdır. Yine büyük bir sanat eseri olan müezzin mahfili 8 sütun üzerinde durmaktadır. Camiye üç ayrı kapıdan girilir. Ortadaki cümle kapısının üzerinde bir kitabe yer alır. Bu kitabede *“Mabed-i Ümmet-i Resûl-i Mûbin - sene 955”* yazılıdır.

Cami avlusu 12 sütuna dayanan 16 kubbe ile çevrilidir. Buradaki kalem işleri çok nefistir. Avlunun ortasındaki şadırvan, işçiliği ile dikkati çeker. Caminin sağ ve solundaki 2'şer şerefeli iki minare, âdetâ Mimar Sinan'ın üstatlığının bir göstergesidir. Her minare çeşitli şekillerde güzel bir biçimde işlenmiştir.

Şehzade Camii Haziresi, sayı itibariyle birçok türbeyi içine almaktadır. Özellikle Şehzade Mehmet Türbesi süsleme ve bezeme bakımından Mimar Sinan'ın özenerek yaptığı bir abidedir. 8 köşeli bir plan üzerine yapılmış olup her cephede altlı ve üstlü pencereler

bulunmaktadır. *Hadika*'nın belirttiğine göre türbe üzerine teberrüken bir taht konulmuştur.¹ Şehzade Mehmet Türbesi'nin sol tarafında yine Mimar Sinan eseri olan ve 8 köşeli plan üzerinde tek kubbeli Rüstem Paşa Türbesi vardır. Ayrıca hazirede Şehzade Mahmud, Hâtice Sultan, Fatma Sultan ve İbrahim Paşa gibi kimselere ait türbeler de yer almaktadır.²

1. *Hadika*, c. 1, s. 15.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.138-140.

NURUOSMANİYE CAMİİ (OSMANİYE CAMİİ)

Molla Fenari Mahallesi, Vezirhan Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Osmanî ve Nuruosmanî adlarıyla da bilinen Nuruosmaniye Camii, kendi adıyla anılan semttedir. Bu caminin yerinde daha önce Hasan Canzâde Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi'nin zevcesi Fatıma Hatun'un mescidi bulunuyordu.¹ Daha sonra Sultan I. Mahmud aynı yerde bugünkü Nuruosmaniye Camii'ni yaptırmaya başlamıştır. Fakat H.1161/M.1748 yılında yapımına başlanan bu cami, Sultan I. Murad'ın ölümüyle, kardeşi III. Osman tarafından H.1169/M. 1755 yılında tamamlanmıştır. Adına da Nuruosmanî denilmiştir. Caminin mimarı Mustafa Ağa'dır.

Nuruosmaniye Camii, iki kapılı geniş bir dış avlu ile çevrilidir. Medrese, imaret, kitaphane, muvakkit

odası, sebil, çeşme gibi müştemilatı ile çevresinde dükkânları ve hanı vardır. Barok üslûbun etkisiyle meydana gelen bu karakteristik caminin iç avlusu, klasik plan esasından bütünüyle ayrılmış olup yarım daire şeklinde 12 sütun üzerine oturan 14 kubbe bulunmaktadır.

Caminin asıl iç kısmı kare plan üzerine yapılmıştır ve mihrabı çıkıntılıdır. Çapı hayli geniş olan yüksek kubbe, duvarlar üzerine oturan kemerler tarafından taşınmaktadır. Cami 5 sıra halinde 174 pencere tarafından aydınlatılmaktadır ki, bu pencereler camiye fazlaca bir aydınlık sağlamaktadır. Pencereler alçıdan ve barok stilindedir. Kubbe kemerlerinin duvar üzerindeki bitiminde bir kuşak halinde Fetih Sûresi yazılıdır.

Ana giriş kapısının üzerinde müezzin mahfeli, yanlarda mahfeller, mihrabın solunda ise büyük bir ramp ile çıkılan ve odaları bulunan altın yaldızlı bir Hünkâr Mahfili bulunmaktadır.² Mükemmel bir akustik sistemi olan caminin dengesini kontrol etmek için mihrabın iki yanına döner terazi sütunlar yapılmıştır. Alemleri taştan 2'şer şerefeli iki minaresi vardır. Caminin türbesinde, banî sultanların validesi Şehsuvar Sultan ve bazı şehzadeler yatmaktadır. Caminin yapımına Hattat Rasim Efendi tarafından şu tarih düşürülmüştür: **“Hümâyân ola bu nev cami-i Sultan Osman'ın.”**

Orta kapının dışındaki ayet-i kerime de Hattat Rasim Efendi tarafından yazılmıştır. İki yan kapının içindeki ayet-i kerimelerin hattı ise Fahreddin Yahya'nındır. Bugün Kur'ân öğretiminde kullanılan medresenin tarihi Hâkim Efendi tarafından söylenmiştir:

***Düşdi bir târih Hâkim'den duâ-Medhal-i ilm
ola Bâb-ı Medrese- 1129***

Hâkim Efendi aynı zamanda imaret için de şu tarihi söylemiştir:

Yazılsun gelin Hâkim'den bu târih Ola a'lâ imaret-i bâb-ı erzak, 1129

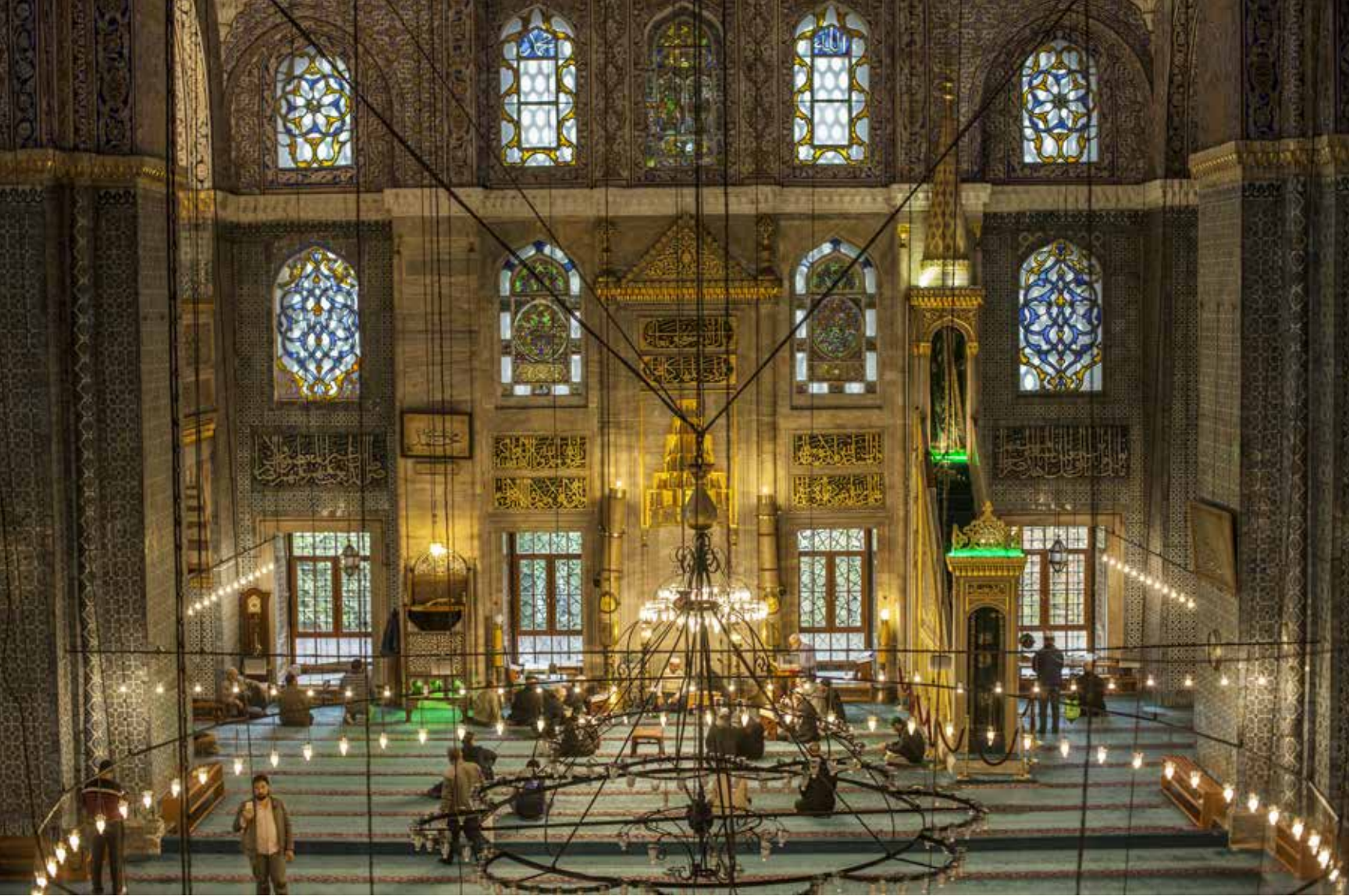
Dıştaki ayet-i kerimeler Yedikulelizâde Seyyid Abdülhalim tarafından yazılmıştır. Celi hatlar ise Bursalı müzehhib Ali Ağa ile Kâtibzâde Mehmed Refi Efendi'nin eserleridir.

1. *Hadika*, c.1, s.22.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.111.

YENİ CAMİİ (YENİ VALDE CAMİİ) (TURHAN HATİCE SULTAN CAMİİ)

Bugün Eminönü denilen yerde ve Rüstempaşa Mahallesi'nde, Ragıp Gümüş Pala Caddesi, numara 1'de bulunan Yeni Camii'nin temeli, 1597 yılında atıldı. Sultan III. Mehmed'in tahta geçişiyle Valide sultan namıyla bütün nüfuz ve hükmü eline alan ve hatta siyasi işlere bile karışmaya başlayan Safiye Sultan, hayrat ve hasenatla şerefini yükseltmek arzusunu duyunca bir cami yaptırmaya karar verdi. Caminin inşası için seçilen Bahçekapı çevresi, o tarihlerde gümrüğe ve limana yakınlığı dolayısıyla bir ticaret yeri, oldukça sıkışık halde ve aynı zamanda pis bir mahalleydi.

Caminin inşaat sınırları içinde bir kilise ve bir sinagog vardı. İstimlak edilecek evlere iki kat bedel verilmesi; sinagog ve kilise yerine de iki harap mabedin tamiri kararlaştırıldı. Mimarlığa Ser Mimar-ı Âlem Davud Ağa getirildi. Davud Ağa, Mimar Sinan'ın yetiştirmelerindendir. Sinan'ın sağlığında bizzat yaptırdığı eserlere adını yazdırmak şerefine nail olmuştu.

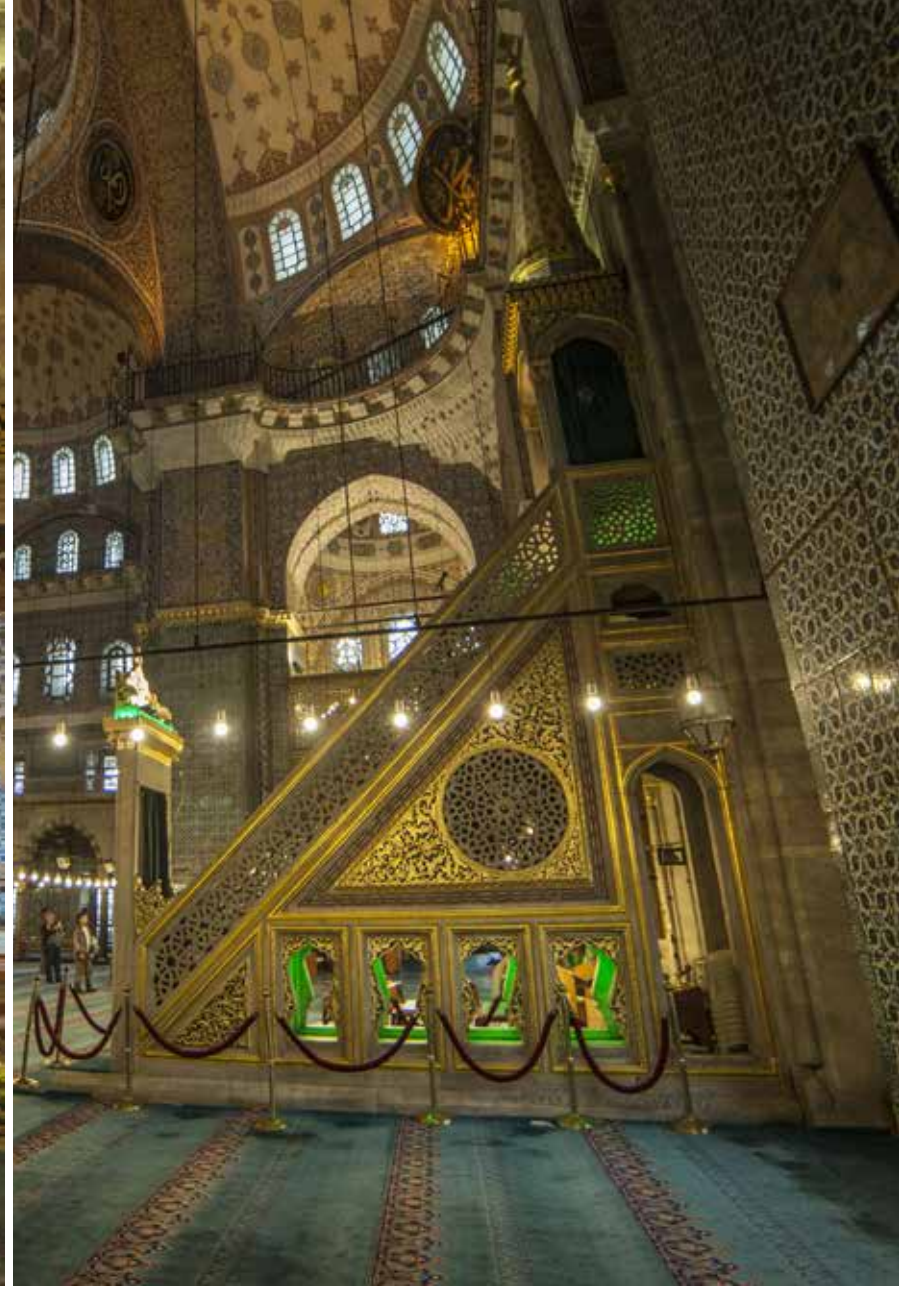
Eskiden surlarla çevrili olan Eminönü'nün dışı açılan bazı kapıları vardı: Bahçekapısı, Çıfıtkapısı ve Balıkpazarı. Bugün deniz ile cami arasında bulunan geniş alan ise tamamen denizle kaplıydı. İşte Yeni Camii'nin inşaat alanının böyle deniz seviyesinde ve dolma bir arazi olması nedeniyle temel çukurlarında su çık-maya başlayınca gece gündüz demeden tulumlarla bu su boşaltılmaya başlandı. Daha sonra Davud Ağa, Mimar Sinan'ın Büyükçekmece Köprüsü'nde yaptığı gibi, büyük kazıklar çaktırıp, bunların başlarını kurşun kuşaklarla birleştirmiş ve binanın temel taşlarını bu tabanlara oturtmuştur. Bugüne kadar Haliç kıyılarında çökme ve kaymalar olmasına karşılık bu büyük eserin, birçok zelzelelere ve dış etkilere rağmen hiçbir arızaya uğramamış bulunması, temellerinin salâbet ve mükemmelliğine delildir.

1598 yılında İstanbul'da meydana gelen bir veba salgınında Mimar Davud Ağa'nın ölmesi üzerine, caminin mimarlığına Dalgıç Mehmed Çavuş getirildi. 1603 yılında III. Mehmed ve arkasından da Safiye Sultan'ın ölümü üzerine inşaat yarım kaldı. Yapı ilk pencere taklarına kadar yükselmişti. Aradan yıllar geçti ve çevreyi yine Yahudi evleri kapladı, her yer mezbelelik halini aldı. 1660 yılında meydana gelen ve İstanbul halkını acı ve sefalet içinde bırakan yangından Bahçekapısı çevresi de etkilenmiş, buralar harap hale gelirken Yeni Camii de hasara uğramıştı. Bu sırada İstanbul halkına yardım için yangın yerlerini gezen Sultan IV. Mehmed'in validesi Turhan Sultan, bu caminin yarım bırakılmış duvarlarına rastladı.

O sıralarda bir cami yaptırmayı düşünen Valide Sultan, bu abideyi kurtarmak düşüncesiyle 1660 yılında, yani inşaatın durdurulmasından 59 yıl sonra, duvarlarından bir sıra taş sökülerek yapıyı yeniden başlattı. Mimarlığına Ser Mimar-ı Hassa Mustafa Ağa tayin edilmişti. Nihayet caminin yapımı 1663 yılında tamamlandı. 5 Rebiülahir günü mevlit okunup Cuma namazı kılınarak açılış töreni yapıldı. Bu törende Valide sultan, IV. Mehmed ve Köprülü Fazıl Ahmed Paşa ile bütün vüzera ve ulema hazır bulundu. Turhan Sultan, oğlundan başlayarak bütün davetlilere kıymetli hediyeler dağıttı. Bütün devlet erkânı da en süslü, pahalı ve değerli halı ve avizelerle camiyi donattılar.

Son yüzyıllarda buradaki ticarethanelerin çoğalması ve hatta dış avluyu bile istilâ etmesi üzerine, denize bakan dış avlu duvarları ve merdivenli kapı yıkılarak Yeni Camii çevresinin tüm özellikleri kaybolmuştur. Yeni Camii'nin arka duvarlarının da tecavüze uğrayarak bugünkü duruma geldiği anlaşılmaktadır. Bugün Osmanlı Bankası'nın bulunduğu yerde, eskiden bir duvar ile bir avlu kapısı varmış. Yine İş Bankası'nın yerinde

de eski darü'l-kurra bulunuyormuş. Darü'l-kurranın batısındaki kapının üstünde bir Mekteb-i Sıbyan inşa edilmişti. Bu kapı ve mektep yıktırılarak sokağın ağzı türbelerin yanına kadar uzatıldı. Darü'l-kurranın doğusunda bugün bile zevkle seyredilen güzel ve muazzam bir sebil vardır. Dikkate şayan üslûbuyla mimari tarihimizde büyük bir yeri olan Yeni Camii, çok orijinal planı ve fevkalade tezyinatıyla tanınmış kasır ve türbe, devrinin en güzel eserlerinden olan sebil, Mısır Çarşısı diye anılan kapalı çarşısı ile bugün herkes tarafından bilinmektedir.

Yeni Camii'nin planı, Mimar Sinan'ın Şehzade Camii'nde kullandığı planın daha ayrıntılı bir şeklidir ve ortada büyük bir kubbeyi tutan 4 ayak ile, yanlarda 4 yarım kubbeden meydana gelmiştir. Kare bir alanı kaplayan bu merkezî kubbe ile 4 yarım kubbenin köşelerinde kalan boşluklar, küçük tam kubbeyle örtülmüştür. Yalnız avlu tarafında mevcut olan alt ve üst galerinin ilavesiyle bina dikdörtgen bir şekil almıştır. Kuzeydoğu ve güneybatı uzun cephelerinde dıştan ve içten ufak sütunlara dayandırılmış ufak galeriler ve maksureler vardır.

Cami alçak bir yerde kurulduğu için, oldukça yüksek bir subasmanın üstüne inşa edilmiştir. Buraya merdivenlerle çıkılmakta ve cümle kapılarından içeriye girilmektedir. Cami, diğerlerinde olduğu gibi bir harim ile şadırvan avlusundan ibarettir. Bu avlu kare bir alanı kaplamakta ve her kenarda 6'şardan toplam 20 sütun bulunmaktadır. Bu direkler 24 kubbeyi taşımaktadır. Avlunun ortasında gayet sanatlı 8 köşeli, istalakitli başlıklara ve kemerlere dayanan kubbeli bir şadırvan vardır.

Bu avludan oldukça nefis istalakitlerle süslenmiş cümle kapısını geçerek içeri girdiğimizde, caminin 4 ayak üzerine oturmuş büyük kubbesini ve insanda sonsuzluk duygusu meydana getiren kavsının altında kademeleşerek onu tutan yarım kubbeleri ve tâli kemerleri görürüz. Cümle kapısının önündeki iç galeri 8, 12, 16 kenarlı ayaklara oturmakta ve biraz yayvan olan kemerler galeriyi esas harimden kısmen ayırmaktadır. Yan ve arka galerilere, yanlardaki istinat duvarları içindeki merdivenlerden çıkılmaktadır. Caminin tam ve yarım kubbeleri, kemerlerden sonra istalakitli bir silmeyi müteakip inşa edilmiştir. Böyle bir geniş ve müzeyyen silme hiçbir camide tatbik edilmemiştir.

Yeni Camii'de klasik nizamların biraz zayıfladığı ve bu yüzden kubbenin biraz daha sivri inşa edildiği gözlemleniyor. Bu durum içeride, esas kemerlerde ve yarım kubbelerde de vardır. Yine beher yarım kubbeyi tutan 3'er kemer hiçbir abidede o zamana kadar tatbik edilmemiş sepetkulplu kemerlere benzeyen basık yuvarlak şekillidir.

Caminin dış görünüşü Süleymaniye'ye göre biraz daha sivri ehamı şekli çok düzenli ve ahenktardır. Büyük kubbe yarım kubbelerle, onlar da daha küçük kubbe ve kemerlere dayanmaktadır. Caminin hünkâr mahfilinin altında maksurelerin dayandığı sütunlardan ayrı iki tane somaki mermer sütun vardır ki, Girit Savaşı ganimetlerinden alınarak buraya konulmuştur. Renkleri kırmızımtırak sarı olan bu sütunlar oldukça makbul parçalarlardır. Mihrabın iki yanındaki balıksırtı küçük sütunlar çok güzel işlenmiş olmalarına rağmen, mihrabın ebadını çok dikey ve yüksek gösterdiklerinden, yerlerinde âdeta fazladan duruyor hissini vermektedir.

Yeni Camii'nin içindeki çiniler Sultan Ahmet Camii'ndekiler kadar çoktur. Ancak bu çiniler 16. yüzyılın fevkalade çinileriyle kıyaslanamaz. Caminin zemin katı ile maksure katı duvarları ilk katın istalakitli silmelerine kadar çini ile kaplanmıştır. Bu çinilerin renkleri açık ve koyu mavi, beyaz ve az miktarda yeşildir. Mihrap duvarındaki pencere içi yan duvarlarında yine aynı çiniler varsa da, bir kısmı döküldüğünden yerlerine kırmızı renk bulunan çini levhalar eklenmiştir. Bu panolarda karanfil, gül, narçiçeğine benzer çiçeklerle servi, stilize olmuş yaprak ve vazo şekilleri kullanılmıştır.

Caminin mihrabı fazla süslü değilse de, minber oldukça güzel bir parçadır. Bu minberin yanlarındaki üçgen panolar renkli mermerlerden yapılmış ve beyaz mermerlere kakılmış bir nevi mozaik sularla çevrilmiştir. Mihrabın üstünde ve yanlarında bulunan 3 alçı pencere, çok nefis ve ince işlenmiştir. Minberin sağında ve bunların karşısındaki 6 alçı pencere de dikkatle korunmaya değer kıymettedir.

Caminin avlu içinde ve mihrabın karşısındaki cümle kapısından başka iki yanda da birer kapıları vardır. Avlunun da üç kapısı bulunmaktadır. Yeni Camii'nin doğu köşesinde şevli kemerin üstündeki köşk

ile, cami içindeki mahfel birbirine üç direkli bir galeri ile bağlanmıştır, bu galeriye aşağıdaki tören kapısından bir merdivenle çıkılır. Galeriden caminin içindeki kare mahfile girildiğinde, burada iki nefis mihrap ile karşılaşılır. Bu mihraplar küçüktür. Ayrıca burası çok güzel mermer ve çini işçiliği ile süslenmiştir. Mahfilin cami içine bakan mermer parmaklığı da çok nefis bir eserdir. Dış galerinin duvarları da güzel çinilerle kaplanmıştır. Köşke girilen ve aşağıdan köşke çıkılan merdivenliğin kapıları tamamen sedfile işlenmiştir. Köşke ufak bir kapıdan girilir ve bir antişambırdan sonra esas hole geçilir. Bu hol çok geniş bir koridora bağlanmıştır. Bu koridorun kuzey yönünde, yani Haliç manzarasına açık tarafta Valide Sultan'ın oturma, yatak odası ve bir tuvalet yeri bulunmaktadır. Buradaki odadan Bağaziçi, Beylerbeyi'ne kadar görünmektedir. Öbür yanda ise Galata ve Haliç sırtları seyredilir.

Koridorun doğu tarafında meyilli bir tahtırevan yolu vardır ki, Bahçekapı'nın yanında açılan büyük kapıdan buraya çıkılır. Bu meyilli yolun sırtı Gömlekli Kule'ye ve burada bulunan zaviyeye yakın bir kıvrım yapan sur duvarlarına dayanmaktadır. Gömlekli

Kule'nin içi dolu olduğundan, üstü o tarihlerden itibaren bahçe olarak kullanılmıştır. Bu mahfilin en önemli özellikleri planının, alçı pencerelerinin, çinilerinin, tezyinatının ve inşaatının çok orijinal oluşudur. Caminin 3'er şerefeli, oldukça mevzun olan iki minaresi vardır ve camiye şadırvan avlusundan ayıran büyük cümle kapısı duvarının iki ucuna inşa edilmişlerdir. Cami, 2007–2009 yıllarında restore edilmiştir.

Not: Cami hakkındaki bu bilgiler, *Vakıflar Dergisi*'nin II. sayısında (Ankara 1942) yayımlanan Ali Saim Ülgen'in "Yeni Cami" adlı yazısından faydalanarak yazılmıştır.

MEKA-İ ÜRDÜ CAHIZ
Bu binaların inşaatı 1848 yılında
Mevlânâ Camii'nin inşaatı ile aynı
zamanda başlamıştır. Bu binaların
inşaatı 1850 yılında tamamlanmıştır.
Bu binaların inşaatı 1850 yılında
tamamlanmıştır. Bu binaların
inşaatı 1850 yılında tamamlanmıştır.

HIRKA-İ ŞERİF CAMİİ

Hırka-i Şerif Mahallesi, Akseki Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Hırka-i Şerif Camii, Sultan Abdülmecid tarafından H.1267/M.1850 yılında Hz. Peygamber tarafından Veysel Karanî'ye hediye edilen Hırka'nın muhafaza edilmesi ve halkın daha rahat ziyaret etmesi gayesiyle yapılmıştır.¹

Veysel Karanî'nin vefatından sonra, kardeşi vasiyetiyle devam eden “Üveysi” sülalesinin elinde kalan Hırka-i Şerif, 17. yüzyıl başlarında Sultan I. Ahmed'in fermanı üzerine Şükrüllah Uveysî tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Hırka-i Şerif Camii yakınında bir eve yerleşerek “Hırka” ziyaretini burada başlatmışlardır. Daha sonraları Veziriâzam Çorlulu Ali Paşa (1670–1711) tarafından Hırka'nın muhafazası için kâgir bir hücre ile bitişiginde bir çeşme ve imaret inşa ettirilmiştir. Sultan I. Abdülhamid de H.1195/M.1780 tarihinde, şimdiki caminin kuzeyinde ve avlusunda bulunan küçük kâgir hücreyi inşa ettirerek ziyaretlerin burada yapılmasını sağlamıştır. Bunları hırkanın şanına uygun görmeyen Sultan Abdülmecid, H.1268/1851 yılında bugünkü camiye inşa ettirmiştir.

Cami, kesme taştan ve 8 köşeye müstenit tek kubbelidir.² 8 büyük, 8 de yarım daire şeklinde 16 penceresi vardır. Pencereilerin üzerlerindeki H.1267 tarihli yazılar Mustafa İzzet Efendi'ye aittir. Caminin içindeki Lafza-i Celâl, Hz. Peygamber'in, Cihâriyâr-ı Güzin'in, Hz. Hasan ve Hüseyin'in isimlerini taşıyan levhaların yazıları ise Sultan Abdülmecid'e aittir. Gerek planında ve gerek yapımında büyük itina gösterilen Hırka-i Şerif Camii'ne H.1264/M.1847 tarihinde başlanmış ve H.1268/M.1851 yılında tamamlanmıştır.³

Cami iki katlı bir yapıya sahiptir. Üst katta cemaatin Hırka-i Şerif'i rahatça ziyaret etmelerini sağlayacak ayrı giriş ve çıkış koridorları, Hünkâr Dairesi, Hırka-i Şerif Odası, Üveys ailesi için meşruta, tuvalet ve abdest alma muslukları, müezzin mahfili ve odalar bulunmaktadır.⁴ Caminin mihrabı, minberi ve kürsüsü

altın yaldızlı ve işlemeli olup rokoko stilde, mozaik taşlardan yapılmıştır. Mihrap üstünde madeni borulu islik bulunmaktadır.

Girişte son cemaat mahfili bulunan caminin kesme taştan ve tek şerefeli olan iki minaresi vardır. Ampir üslûptaki minareler gövdeden ve binanın üstünden başlamaktadır. Şerefe altlarında bulunan çıkmalar korint üslûbundaki başlıkları takliden işlenmiştir. Şerefe korkulukları 8 köşeli olup klasik minarelerin stalâk-titli şerefeleri de zamanın sütun başlıklarının bir nevi benzerleridir. Külâhı ise kurşun kaplıdır. Girişleri de avludandır. Camiye, üç kapılı avludan girilmektedir. Kible yönündeki⁵ giriş bugün kapatılmıştır. Sağdaki avlu kapısı üzerinde H.1267 tarihi ve Sultan Abdülmecid'in tuğrası bulunmaktadır. Caminin cümle kapısı üzerindeki tamir kitabesi Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'ye ait olup şöyledir:

*Ta ebed Abdülmecid Han ola ba-feyz-i ilâh
Nur-ı mihrab-ı bilafet cami'-i adab-ı din*

*Kalb-i pakin eylemiş hakk hazret-i peygambere
Daima ihlâs arzıyla mabahi ve yakın*

*Düş-i iclali şeref-bahş-ı siyab-ı saltanat
Olalı düşmez elinden dame-i şer-i mübin*

*Hırka-i sündüs tıraz şah-ı vala-yı rasul
Ca-nişin olmuşidi bunda izz ile nice sinin*

*Eyleyüb ta'zım ve hürmet işbu ca-yı ekreme
Cami'i hem hücre-i pakizesin yapıdı metin*

İki tarih-i güher-pirayeyi Ziver kulu

Çekdi zer-tar-ı nizam-ı nazma çün dürr-i semin

Hırka-i pak-i risalet mesnedin bu cami'in 1267

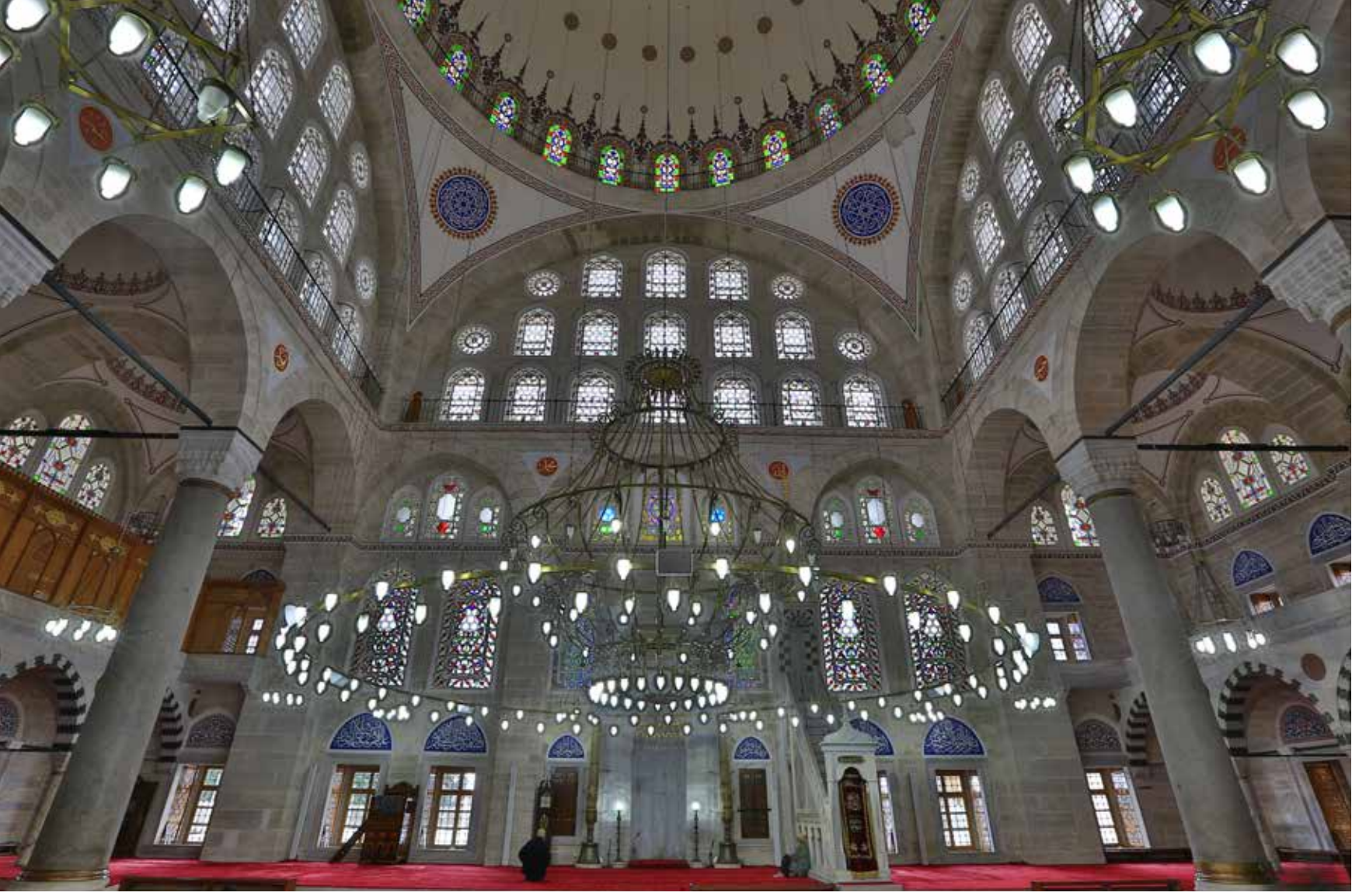
Şah-ı din Abdülmecid Han kıldı bünyad-ı rasin 1267

Cami inşa edilirken Hırka-i Şerif'in muhafazası için memur edilen bir bölük muhafız için yapılan kışla, bugün Fatih Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır.⁶ Cami'nin haziresi ve düzenli avlusu vardır. Avlunun etrafı demir parmaklıklarla çevrili olup yerler kesme taştandır. 2014 yılı içerisinde restorasyona giren caminin avlusunda kız Kur'an kursu vardır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.71; *İstanbul Abideleri*, s.48.
2. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.117.
3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1911.
4. A. Sönmez, *Veysel Karani ve Hırka-i Şerif*, s.136-139.
5. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.39; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1912; O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mirası*, s.441.
6. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.17, s.92.

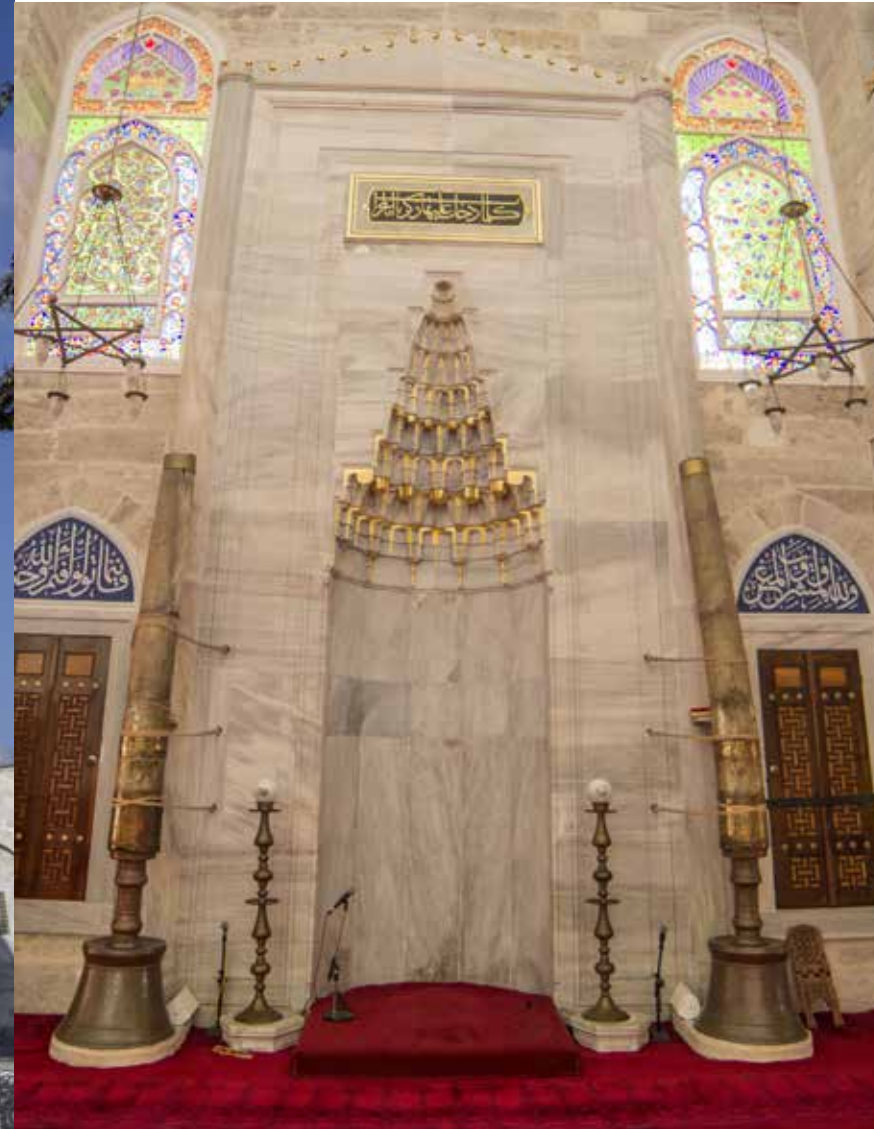
MİHRİMAH SULTAN CAMİİ

Edirnekapı, Karagümrük Mahallesi, Fevzipaşa Caddesi üzerinde, 355 numaradadır. Fatih Sultan Mehmed'in ordularının şehre girdiği gediklerin karşısındadır. Cami, bulunduğu semtin adıyla "Edirnekapı Camii" olarak da anılmaktadır. İstanbul'un sur içinde kalan bölümünün en yüksek noktasında yer alan cami, H.973/M.1565 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın (Haseki Hürrem'den doğan) kızı, aynı zamanda Sadrazam Rüstem Paşa'nın eşi olan Mihrimah Sultan tarafından yaptırılmıştır. Vakfiyesi H.978/M.1570–71 tarihli. Osmanlı mimarisinin güzide şaheserlerinden olan cami, Mimar Sinan'ın eseridir. Mihrimah Sultan'ın adını taşıdığı, hatırasına yaptırılan diğer bir cami de Üsküdar İskelesi yakınındadır.¹

Vakfiyesi'ne göre cami inşaatı üç yıl gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. Sinan'ın eseri olan bu külliye,

17 hücreli medrese, sıbyan mektebi, çifte hamam, Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Hanım ve damadı Güzel Ahmed Paşa'nın metfun bulundukları türbe, çeşme ve bir sıra dükkândan meydana gelmiştir. Sözü edilen dükkânların bir kısmı yol genişletilmesi sırasında yıkılmıştır.²

H.1132/M.1719 yılındaki depremden büyük hasara uğrayıp kubbeleri çökmüştür. Yapılan tamirden uzun yıllar sonra yine H.1312/M.1894 yılındaki depremde minaresinin devrilmesi ve son cemaat yerinin kubbelerinin çökmesi ile bir süre öylece kaldıktan sonra, 20. yüzyılın başlarında Evkaf Nezareti eliyle onarılmaya başlanmıştır. Daha sonra aynı yüzyılın ortalarında külliyenin geniş çapta tamiri ele alınmıştır.³

Cami, dikdörtgen planlı ve fevkanîdir. Sinan, bu camide yeni bir araştırma ile 4 paye üzerine oturan 19 m çapında ve 27 m yükseklikteki büyük ana kubbe, yanlara doğru kemerlerle açılan, yarı yükseklikte 3'er küçük kubbe ile genişletmektedir. Yan mahfiller 6'şar sütunlu sivri kemerler üzerindedir. Ana kubbe yalnız başına yükselerek, takviye kuleleri arasında üç sıra pencerelerle açılmış, 4 ince kalkan duvarı ve 4 pendentif kalmıştır. 7 kubbeden oluşan son cemaat revakları alçak tutulduğundan cami tepede bir anıt gibi her tarafa hâkimdir. Mekân etkisi, planı ve dış

mimarisi bakımından her yanından deha fışkıran yeniliklerle doludur.⁴

Caminin tek şerefeli kesme taştan yapılmış kurşun külahlı minaresi aslına nispetle daha ince yapılmıştır. Bu bakımdan Sinan devri nispetlerine uymaz. Minarenin kürsü ve pabucu yarıya kadar kalındır.⁵ Cami içi 204 adet penceresi, revzenleri, kalem işi süslemeleri ve hünkâr mahfiliyle, aydınlık ve ferah bir mekâna sahiptir. Mihrabı beyaz mermerden yapılmış, altın yaldızlı, mukarnas yaşmaklı, kitabeli ve 8 sıra sarkıtlıdır. Minberi mermerden yapılmış geometrik süslemelerle koruluklar şebekelidir. Kürsüsü ahşaptan yapılmış geometrik şekillerle dekorlu ve sedef kakma süslemeleriyle bezenmiştir. Üç adet giriş kapısı olan caminin iç ve dış kısmında yer alan ibadet alanı toplam 900 m²'dir. "U" biçimindeki medrese odalarının çevrelediği cami avlusunda, 16 sütunlu, konik çatılı, mermer hazneli şadırvanı olup avluya iki kapıdan girilmektedir.

Caminin sağ tarafında bulunan Sıbyan Mektebi biri kubbeli diğeri ise ayna tonozlu iki mekânlı olup geometrik geçmeli, mermer söveli kapıdan birbirine geçilmektedir. Halen meşrûta olarak kullanılmaktadır. Caminin sol giriş kısmında musallası, ön kısmında geniş bir bahçesi, kullanılan kuyusu, yanında küçük bir haziresi vardır. Külliye içinde yer alan bir de çeşmesi bulunur.⁶ Cami, Vakıflar İdaresi'nce restorasyona alınıp minaresi de yenilerek 2010 yılında ibadete açılmıştır.

1. Hadika, c.I, s.24; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.50; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.441; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.87; O. Aslanapa, *Osmanlı devri Mimarisi*, s.223.

2. T. Öz, a.g.e., s.50.

3. S. Eyice, Özel Notları, T. Öz, a.g.e., s.50; M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.87.

4. O. Aslanapa, a.g.e., s.222-223; *İstanbul Abideleri*, s.71-72.

5. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.47.

6. O. Aslanapa, a.g.e., s.224.

LALELİ CAMİİ

Kemalpaşa Mahallesi, Ordu Caddesi, numara 278’de yer almaktadır. Cami, imaret, türbe, sebil, muvakkithane, hamam, han ve dükkânlardan oluşan külliyesi ile birlikte 1759–1763 yıllarında III. Mustafa tarafından inşa edilmiştir. Her ne kadar Barok Üslûbuna dâhil sayılırsa da Nuruosmaniye kadar bariz bir barok karakteri taşımaz. Daha ziyade klasik üslûbun bazı şekillerini ihtiva etmektedir.

Mabet, 1765 depreminde harap olmuş ve 1782’de esaslı bir şekilde tamir görmüş, daha sonra muhtelif tarihlerde onarılmıştır. Mimarı Mehmed Tahir, Bina Emîni Ali Ağa olan eserin tüm unsurları çok itinalı yapılmış ve bir bodrum katı üzerine oturtulmuştur. Binanın ön tarafı ileriye doğru, bir çıkıntı teşkil ederken yanlarda Yeni Cami’de olduğu gibi sütunlu galeriler vardır. Ortada 8 köşeli planda yükselen orta duvarlar üzerine inşa olunan bir kasnak üstüne tek bir kubbe yerleştirilmiş ve duvar köşelerine birer ağırlık kuleleri yapılmıştır. Caminin planı kare olup kubbesini 6 yarım kubbe çevrelemektedir. Hünkâr mahfili sol taraftadır. Birer şerefeli 2 minaresi vardır. Sol taraftaki minare, cami inşasından 6 yıl sonra yapılmıştır.

İç avlusu 14 sütuna müstenit 18 kubbelidir. Bu alanda mevcut olan şadırvanın ise 8 sütunu vardır. Söz konusu avlunun 3 kapısı olup cadde tarafındaki kapıya 14 basamakla çıkılır. 4 sütun ve 5 kubbeli olan son cemaat yerinde ve iki yanında birer küçük mihrap ve üzerlerinde birer mükebbire bulunmaktadır. Sol revakın yanındaki kapıdan hünkâr mahfiline bir rampa ile çıkılmaktadır.¹ Kubbe kasnağı etrafındaki pencere adedi 24 ve caminin tüm pencere sayısı ise 105’tir. Cami binasının haricinde, doğu ve batı cephelerinde 9’ar kemerli birer galeri inşa edilmiş ve bunların alt kısımlarına abdest muslukları yapılmıştır.

Caminin dış avlu cümle kapısı 1957–1958 yılında yol zarureti yüzünden geri çekilmiş caddeye

ilave dükkânlar yapılmış ve bodrumu ihya edilmiştir. Cami önündeki türbede, III. Mustafa, III. Selim ve Heybetullah, Mihrimah, Mihrişah ve Fatma sultanlar metfundur. Bu bina da barok üslûpta olup içi 16. yüzyıla ait çinilerle bezenmiştir. Yanında Haseki Sultanlar Türbesi ve üzeri sanatkârane bronz şebekeli Adilşah Kadın’ın açık türbesi bulunmaktadır.² Sebil de bronz şebekelidir. Fakat cami külliyesi içinde yer alan hamamdan günümüze hiçbir eser kalmamıştır. Caminin dış kısmı, 2006 ile 2011 yılları arasında restore edilmiştir.

1. C.E. Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s.415.

2. *Hadika*, c.1, s.23.

PERTEVNIYAL VALİDE SULTAN CAMİİ (VALİDE CAMİİ)

İskenderpaşa Mahallesi'nde, Aksaray'da, dört yol ağzında bulunmaktadır. Sultan II. Mahmud'un eşi ve Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Vâlide Sultan tarafından Aksaray Meydanı'nda yaptırılan külliye camii; mektep, türbe, türbedar odası, kütüphane, muvakkithane, karakol, 6 adet çeşme ve 7 adet dükkândan oluşmaktadır. Müneccimbaşın'dan gelen bir tezkerede, 20 Ramazan 1285 (4 Ocak 1869) Pazartesi günü 4'ü 15 dakika geçe eşref-i saat olduğu ve cami temelini o saatte atılması lazım geldiğinin belirtilmesi üzerine hazırlıklar buna göre yapılmıştır. Külliye'nin inşaatı 28 Cemaziyelâhir 1285'ten (16 Ekim 1868) 16 Şevval 1287'ye (9 Ocak 1871) kadar 121 hafta sürmüştür. 24 evrak halinde Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan külliye'nin inşaat defterleri 1867–1871 yıllarına aittir.

Buradaki bilgilere göre Bina Emini Hüseyin Bey, yardımcısı Hüsrev Bey, kâtibi Sâmî Efendi, vakıf idarecisi Bogos Bey (daha sonra Mihran Bey), Kalfa (mimar) Serkis (Balyan) Bey, yamağı (kardeşi) Agop ve Bedros beyler, mermer ve sıva üstüne işlenecek motifleri çizen Oseb Bey ile yamağı Agop (Balyan) Bey'dir. Böylece bazı kaynaklarda mimar olarak İtalyan Montani Efendi'nin gösterilmesinin doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. İki yıl süren istimlak işleri sonunda toplam 753.865 kuruş harcanmıştır.¹

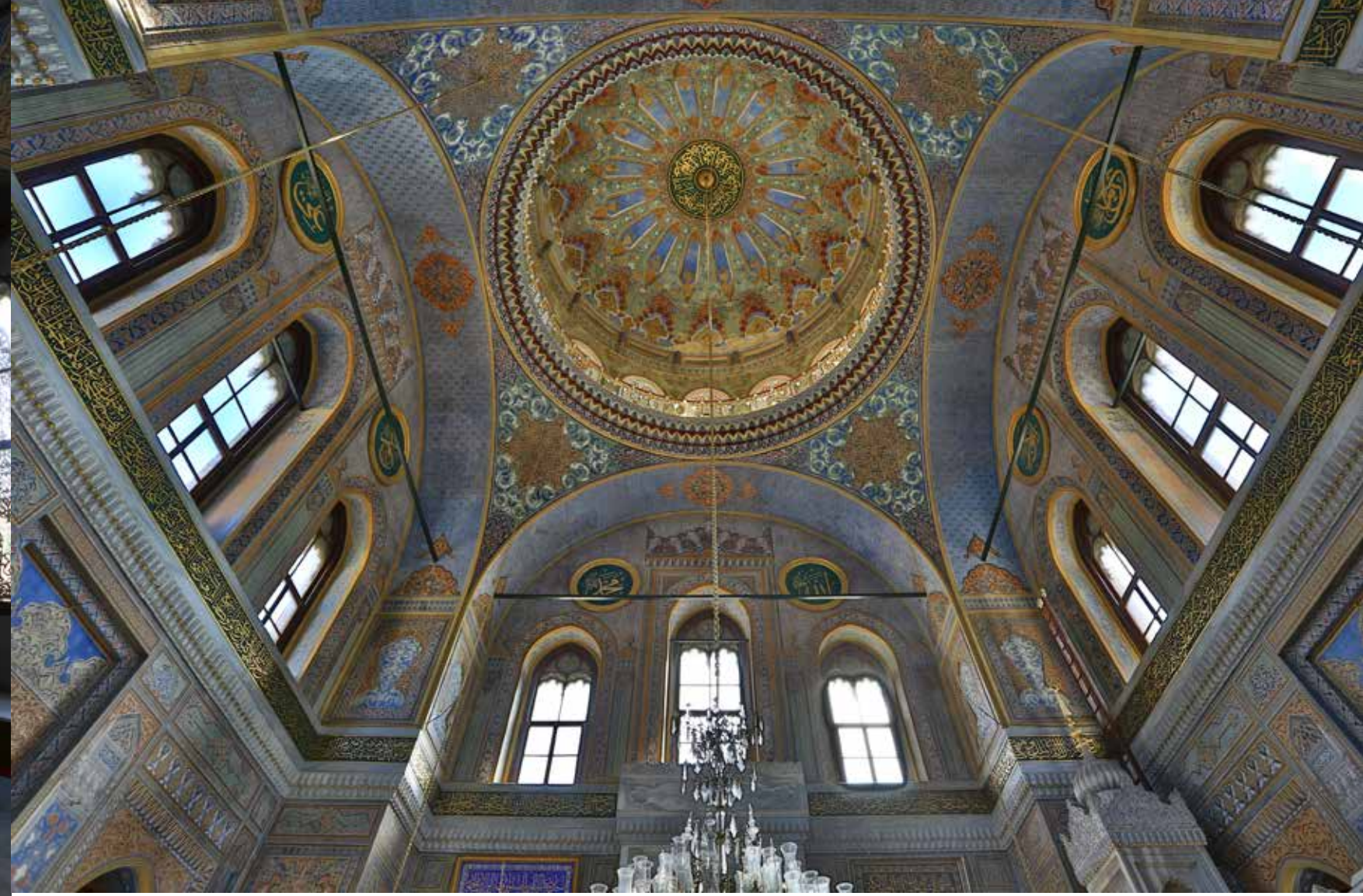
Daha önceleri bu caminin yerinde, H.1182/M.1768 yılında Kocamustafapaşa Vakfı'nın kâtibi Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırılan Hacı Mustafa Efendi Camii veya Kâtip Camii vardı. Bu cami yanmış ve harap halde iken yıktırılmış onun yerine Valide Camii yaptırılmıştır.

Caminin üslubu, Çırağan Sarayı'nda olduğu gibi, Gotik üslûbundan Hint mimarisine kadar, Türk

mimari üslûbu da dâhil olmak üzere çeşitli mimari üslûpların karışımından meydana gelmiştir. Harimi örtün 10 m çapındaki pantandifli kubbe, duvarların üstündeki 16 vecihli ve pencere, yüksek bir kasnağa oturtulmuştur. Kuzeyindeki hünkâr dairesi ve bununla bağlantılı bir mahfil yer almakta, caminin görünümüne hâkim olmaktadır. Kare planlı bu caminin dört köşesinde Hint mimarisini andıran birer kule bulunmaktadır.²

Mihrabı sade, mukarnaslı ve salbekli şemseli tepeliği ile klasik formdadır. Aynı sadelikte mermer minberin yan tarafında istiridye motifi görülmektedir. Kürsüsü 8 köşeli ve oymalı olup mermerdir. Rumî alınlıklar, kıvrık dallar, mukarnas frizi ve kitabeler dışında süslemelerin tamamı karışık ve yabancı üslûptadır. Kalitesiz taşlardan işlenen kabartma süslemelerin çoğu aşınmış, hemen hemen silinmiş durumdadır.³ Kare kaideli, tek şerefeli, iki yanda iki minaresi kesme taştan ve taş külahlı olup Hünkâr Kasrı'nın köşelerine yerleştirilerek camiden uzakta kalmışlardır. Sağ minaresi 1988 yılında Vakıflar tarafından tamir ve restore edilen bu caminin, minareleri yivli ve şerefe altları sarkıtlıdır.⁴

İç alanı 1.000 m², avlu ve bahçesinin alanı ise 3.000 m²'dir. Caminin avlusuna doğu, batı ve güney olmak üzere üç kapıdan girilmektedir. Güneydeki abidevi tek kapı kemerinin ortasında tuğra olup kitabesi de tuğranın altında yeşil zemin üzerine yazılmıştır. Avlusunda sütunlu çeşmeler manzumesi, Mahmudiye Medresesi'nin yerinde ise Pertevniyal Lisesi bulunmaktadır. Cepheli çeşmenin karşısında bulunan Pertevniyal Valide Sultan'ın türbesi de 1958 yılında sökülerek, avlu içine monte edilmiştir.⁵

Mezarlığı, musalla taşı ve son cemaat yeri bulunan bu caminin pencereleri ile kubbe arasındaki kasnağında çift sıra mukarnaslı mermer süsleme şeridinin üzerinde bir kitabe kuşağı vardır. Burada celi sülüs hatla Mülk Sûresi kabartmalı bir şekilde yazılmıştır. 2007 yılında Vakıflar İdaresi'nce caminin restorasyonuna ve bahçe düzenlenmesine başlanılmış, 2011 yılında cami kısmı tamamlanarak ibadete açılmış, bahçe düzenlemesi ise 2014 yılında tamamlanmıştır.

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.34,s.241; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.122.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.149; O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s.453.
3. O. Aslanapa, a.g.e., s.454; H.E. Eldem, *Camilerimiz*, s.98-99; H.Y. Şahsuvaroğlu, *Asırlar Boyu İstanbul*, s.155.
4. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.122; O. Aslanapa, a.g.e., s.453.
5. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s. 122.

HİDAYET CAMİİ

Eminönü'nde Yalıköşkü Caddesi üzerinde 3 numarada bulunan Hidayet Camii, sultan II. Mahmud tarafından H.1229/M.1813 yılında ahşap olarak yaptırılmıştır. Caminin bu ilk yapımına ait olan ve Yesarîzâde Mustafa İzzet'in hattıyla yazılı olan kitabe, giriş kapısının üstündedir.

Burası daha önce deniz kenarında imiş ve kayık-haneler ile bekâr odaları bulunuyormuş. Ayrıca burada hoş olmayan fiiller işleniyormuş. Sultan II. Mahmud bunları yıktırmış ve yerine bu camiye yaptırmıştır.

Daha sonra harap hale gelen bu caminin yerine II. Abdülhamid H.1305/M.1887 yılında bugünkü camiye yaptırmıştır. Caminin giriş kapısındaki kitabe bu yenilemeyi gösteriyor. Mimar Valorid tarafından yapılan cami, tek kubbeli ve kâgirdir. Hümayun mahfili de bulunan caminin eskiden iki imamı ve bir müstakil hatibi varmış. Selâtin camilerde bulunan bütün her şeyin olduğu cami, daha sonra bir takım tamirler geçirmiştir.

Altında bir takım odaların bulunduğu Hidayet Camii'ne Yalıköşkü Caddesi tarafından girildiğinde, hemen karşıya gelen bir merdivenle çıkılmaktadır. Tek şerefeli bir minaresi bulunmaktadır. Cami, 1983 yılında onarılmış ve 2008 yılında da tekrar yeniden onarımdan geçmiştir. 2008'deki onarımda son cemaat mahalli yıkılmıştır. 1992 yılına kadar iş yeri olarak kullanılan alt kat ve asma kat, yeniden camiye dâhil edilmiştir. Vakit namazları alt katta kılınırken üst kat bayanlara ayrılmıştır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.71; *Hadika*, c.1,s.240.

18 SEKBANLAR CAMİİ (ÇAMAŞIRCI CAMİİ) (KADI HÜSAMEDDİN CAMİİ)

Tuğladan yapılmış tek şerefeli minaresinin girişi caminin dışındandır. Sahnâ girişte sağda bir tuvaleti ve hemen onun karşısında 5-6 musluklu küçük bir şadırvanı vardır. Camiye girişte önce bu şadırvanın bulunduğu yere geçilmekte ve oradan da iç kısma girilmektedir. Cami, Şehzade Camii'nin batı yönünde, Belediye Sarayı'nın hemen yanındadır.

1. *Hadika*, c.1, s.75; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.79.

Kemalpaşpa Mahallesi, Gençtürk Caddesi, 63 numarada bulunmaktadır. Banisi, Kanuni devri kadılarından, Hüsameddin Hasan Çelebi'dir. 16. yüzyılda yapılan cami, 1755'te yanmış ve Çamaşırcı Hacı Mustafa tarafından yeniden ihya edilmiştir. Bu yüzden cami "Kadı Hüsameddin Camii" ve "Çamaşırcı Camii" adlarıyla da anılmaktadır.¹ Mabet 1865 yılında Altunizade tarafından yenilenerek bugünkü şeklini almış ve en son 1960 yılında tamir edilmiştir.

Kare planlı olan mescidin duvarları kâğır, çatısı ve minberi ahşaptır. Tavanı düz olup çatısı kiremit ile örtülüdür. Mihrabı mavi seramikle kaplanmış, minberi ve kürsüsü ahşaptır. Küçük bir alana sahip olan mabet, 7 pencereden ışık almaktadır. Küçük bir sahnı ile caminin yarı alanı kadar balkonu bulunmaktadır.

ABDİ ÇELEBİ CAMİİ

(ÇİLİNGİRLER CAMİİ)
(SANKİYEDİM MESCİDİ)
(YEDİM İÇTİM CAMİİ)

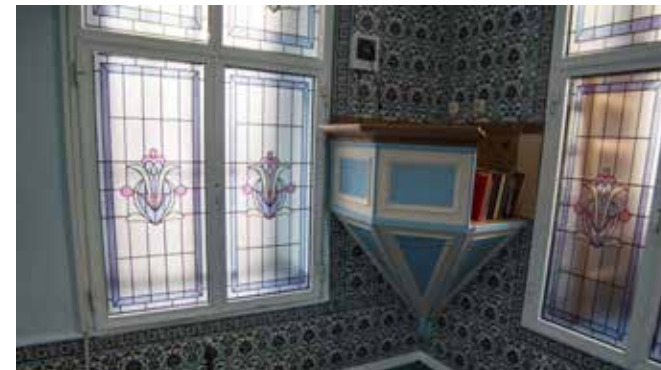
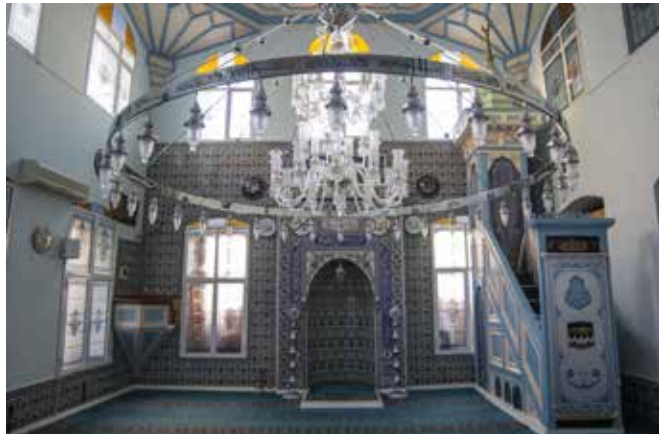
Cami, Kocamustafapaşa'da, Marmara Caddesi üzerinde 49 numarada bulunmaktadır. Banisi, Kanuni Sultan Süleyman devri ricalinden Çelebi Abdullah b. Abdurrahman Efendi'dir. Bazı kaynaklarda "Yedim İçtim", "Sankiyedim" diye adlandırılmakta ise de, *Hadika*'da "Çilingir Camii" olarak kaydedilmiştir.¹

Cami, Mimar Sinan tarafından H.940/M.1533–34 tarihlerinde, 4 fil ayağı üzerinde kubbeli olarak yaptırılmıştır. İkinci Abdülhamid devrinde caminin yanına bir karakol inşa edilirken, Serasker Rıza Paşa, bakımsızlıktan harap olan bu camiyi Mimar Sinan'a yeniden inşa ettirmiştir. Yeni bina, barok, ampir ve rokoko

mimari üslûplarının karışımı olarak yapılmıştır. Cami, 56 m² olup avlusu 185 m²'dir. Caminin vakfiyesi olmadığından uzun süre bakımsız kalmıştır. Karakolun inşaatını incelemeye gelen Serasker Rıza Paşa, camiyi harap vaziyette görünce hazineden bin altın harcayarak ihya etmiştir. Balkan ve Birinci Cihan Harpleri nedeniyle bakımsızlıktan harap olan cami, Süedâ Hanım öncülüğünde, Mahir ve Abdülkadir beylerin yardımlarıyla 1933 yılında tamir ettirilerek yeniden ibadete açılmıştır.² Bu tamir esnasında caminin kubbesi yerine ahşap tavan yapılmış ve üstü kiremitli çatı ile örtülmüştür. İlk minberini 1756'da Mahmud Ağa koydurmuştur. Minberi ahşaptır. Mihrabı mavi zemine beyaz renkte celî-sülûs İhlâs Sûresi yazılı çini bordür ile çevrilidir. Camiyi aydınlatan kıymetli kristal avize, Naciye Sultan tarafından hediye edilmiştir. Son cemaat yerinin tavanı ahşap olup üstü kadınlar mahfilidir. Kadınlar mahfili üç kemerli pencereyle camiye açılmıştır ve ortadaki pencere önünde 1 x 2 m² ebadında bir çıkıntı bulunmaktadır.

Caminin sağ tarafındaki minaresinin külâhı taştan ve soğan biçiminde olup tek şerefelidir. Çıkışı kadınlar mahfilindendir. Ahşap tavan göbeğini evvelce süsleyen nefis celî-sülûs Nûr Ayeti'nin kitabesi bugün mevcut değildir. Sonradan yapılan çeşme ise caminin dışındadır. Karşısında ise Surp Kevork Ermeni Kilisesi ve Ermeni Lisesi bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.77; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.I, s.32.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.42; *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.I, s.73.

ABDİ SUBAŞI CAMİİ

(MAHMUD AĞA CAMİİ)
(KUBURBELİ MESCİDİ)
(İNCEBEL MESCİDİ)

Yavuz Sultan Selim Mahallesi, İncebel Sokağı 73 numara ile Abdi Subaşı Sokağı numara 1'de bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmed vakfiyelerinde bu caminin Abdi Subaşı tarafından yaptırıldığı yazılmakla birlikte, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde bu eserden söz edilmemektedir.¹ İkinci defa Kanuni devri (1520–1566) Kırkçeşme Suları'nın Bina Emîni olan Mahmud Ağa tarafından, Mimar Sinan'a 1539 yılında yeniletilmiş ve onun adıyla da şöhret bulmuştur.² *Hadika*; Mahmud Ağa'nın Üsküdar'da meftun olduğunu yazar ve "Camiî mezbûrun vazifesi Süleymaniye Camii Vakfı'ndan tâyin olunmuştur." der.

Evliya Çelebi, bu caminin Sultan Selim Han Camii'nin yakınında olduğunu, ikinci banisi Mahmud Ağa'nın Mimar Sinan'a yaptırdığını kaydetmekle

birlikte camiyi yaptıran, yapı şekli ve yapım tarihine değinmemektedir.³ 1941'de yanmış olan cami,⁴ 1989'da Vakıflar İdaresi'nin teşviki ve nezaretiyle Hacı Musa Bayraktar tarafından yeniden fevkanî olarak yaptırılmaya başlanmış, 1996 yılının Ramazan ayında da ibadete açılmıştır.

Dikdörtgen planlı olan cami, tuğla ve taşla inşa edilmiş, çimento ile de sıvanmıştır. Tavanı ahşapla kaplanmış, çitalarla da karelere bölünmüştür. Caminin çatısı, kiremit ile örtülüdür. Mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşaptır. Müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Avlusu olmayan caminin sağ duvarlarında hiç pencere yoktur. Dışarıda solda ve iki bina arasındaki Minareye bir köprü ile geçilmekte, şerefesi tek ve taş; gövdesi ise tuğla ve taş ile örülmüştür. Önceden dağılmış olan çeşmenin harabesi yeniden toplanmış olup şu anda çeşme akmamaktadır.

1. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.231.
2. *Hadika*, c.I, s.205.
3. Z. Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c.2, s.16.
4. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.98.

ACEMOĞLU CAMİİ (BAZİRGÂN MESCİDİ) (KALAYCIZÂDE MESCİDİ) (ACEM HÜSEYİN AĞA MESCİDİ)

Çarşamba'da, Manyasizade Caddesi 33 numara bulunan bu cami, Bezirgânbaşı Acem Hüseyin Efendi tarafından 16. yüzyılda medrese odaları, sukuyusu ve okulu ile birlikte yaptırılmıştır. Minberini Anadolu Kadiaskeri Şeyhzâde denmekle bilinen Mehmed Efendi koydurmuştur.¹

Zamanla harap olan cami, 1970–1975 yılları arasında halkın yardımları ve cami derneği tarafından aslına uygun olarak güzel bir tarzda ahşap çatılı ve fevkanî olarak ihya edilip ibadete açılmıştır.² Alt katında abdest alma yerleri ve tuvaletleri vardır. Tavanı beton, mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşaptır. Giriş kapısı duvarı boyunca, 4 beton direk üzerinde olan kadınlar mahfili ahşap korkulukludur. Sol duvarda üstte iki, altta iki, sağ duvarda üstte üç, altta üç adet penceresi bulunmaktadır. Minaresi caminin solunda cadde üzerinde olup girişi harim içinde soldadır. Halk arasında “Acemoğlu Mescidi” diye meşhurdur.³

1. *Hadika*, c.I, s.62–63; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.36.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.I, s.241.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.V, s.2730–2731.

AHİ ÇELEBİ CAMİİ (KANLI FIRIN MESCİDİ) (YEMIŞÇİLER CAMİİ)

Caminin Mimar Sinan döneminde yanarak tamir edilmesinden dolayı, mimarının Sinan olduğu söylenmiştir.³ *Tezkiretü'l-Ebniye*'de Mimar Sinan'ın eserleri arasında kayıtlıdır.⁴ Cami, daha sonra 1310 (M. 1892) zelzelesinin ardından yeniden tamir görmüştür. “Kemerler pek iyi olmayan bir tamir geçirmiştir. Çatlak olanları ilave bir kemerle tahkim edilmiştir. Etrafındaki dükkânlar mütevellî tarafından kiraya verilmiş, önünde bir vakitler denize kadar inen avlusu elden çıkarılmıştır.”⁵

Sarıdemir Mahallesi, Ragıp Gümüşpala Caddesi, numara 12'de bulunmaktadır. Banisi, Ahi Çelebi bin Tabip Kemal'dir.¹ *Hadika*, baninin İstanbul'a gelerek Mahmutpaşa'da dükkân açmış bir doktor olduğunu, sonra Sultan Mahmud Han'ın Darüşşifası'na hekimbaşı yapıldığını, bundan sonra da Mutfak Emîni görevlerinde bulunduğunu yazar.²

Caminin yapım tarihi kesin olarak bilinmiyor. Ancak 1480–1500 yılları arasında yapılmış olabileceği tahmin ediliyor. Bugün kapısında Latin harfleri ile 1500 tarihi yazılıdır. Birçok kez yangın geçiren Yemiş İskeleyi ve çevresi hakkındaki kayıtlarda, caminin iki defa yandığı zikredilmektedir. Bunlardan birisi 15 Şafer 946'da (M. 2 Temmuz 1539) meydana gelmiş ve Ahi Çelebi Camii bütünüyle yanmıştır. İkinci olarak da 18 Mayıs 1653'te yangın geçirmiştir.

Ahi Çelebi Camii, plan olarak dikdörtgen şeklinde ve tek kubbelidir. Kubbe, yanlarda bulunan 2'şer kemerle kalın ayaklara dayanmaktadır. Kemerlerin dış yanında çok alçak iki tonozun kapladığı yan dehlizler göze çarpar. Kâgir olan caminin, 6 kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Aydın Yüksel, yakın zamanlara kadar caminin son cemaat kubbelerinin ahşap bir

çatı ile örtülü ve kiremitli olduğunun anlaşıldığını söylüyor.⁶ Kaidesi ve ayakları kesme taştan olan tek şerefeli bir minaresi vardır.

Evliya Çelebi'nin çok meşhur seyahat rüyasının geçtiği yer olması bakımından büyük ilgi çeken Ahi Çelebi Camii'nde, göze çarpmak kadar bir intizamsızlık ve gönyesizlik vardır. Mihrap yeni ve mermer kaplıdır. Minberin de muhtemelen son tamirlerden kaldığı söylenebilir. Ahşap ve rokoko oymalarla bezelidir.

1990 yılında etrafındaki dükkânlar yıktırılarak Vakıflar İdaresi'nce büyük bir onarıma tâbi tutulmuş ve 2011 tarihinde de (deniz seviyesinden 20 cm kadar aşağıda olmasından dolayı yağmur ve deniz sularına maruz kalıp giriş, avlu ve cami içine devamlı su basması nedeniyle) yeniden onarılarak bugünkü şeklini almıştır.

1. İ. A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.158 (A. Yüksel, cami banisinin Ahi Çelebi b. Tabip Kemal olduğunun bazı vakfiye ile sabit olduğunu, ancak bazı kaynaklarda baba ile oğlunun karıştırıldığını söyleyip dipnot olarak buna örnekler göstermektedir).

2. *Hadika*, c.1, s.239.

3. İ. A. Yüksel, a.g.e., s.158.

4. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.269–271.

5. Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi*, c.I, s.329 (Nakleden: İ. A. Yüksel).

6. İ. A. Yüksel, a.g.e., s.159.

AHMEDİYE CAMİİ (ORTA CAMİİ) (ETMEYDANI CAMİİ)

Fatih, İskenderpaşa Mahallesi, Öksüzler Sokağı numara 1'de bulunmaktadır. Eski semtlerden Sofular Etmeydanı'nda bulunduğu için "Etmeydanı Camii", Yeniçeri Kışlası'nın ortasında veya civarında olduğundan "Orta Camii" ve "Ahmediye Camii" olarak bilinir.

H.934/M.1527 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı ve ilk Sadrazamı (Maktûl-Makbûl) İbrahim Paşa tarafından Etmeydanı'nda Yeniçeri odalarının ortasına yaptırılmıştır. Birkaç defa yıkılıp tamir edilen cami, Evliya Çelebi'ye göre Süleyman Kethüda tarafından tamir ettirilmiştir.¹ Cami daha sonra, Ahmed Efendi tarafından H.1320/M.1902 senesinde 8 köşeli planla ahşap kubbeli olarak yaptırılmıştır. 1918 yangınında zarar gören cami, çeşitli tarihlerde onarımlar görmüş, 1970 yılında Kubbe Kurşunları Vakıflar

İdaresi'nce yenilenmiştir.² Banisi cami için, Yakoviçe kasabasında cami ve hamamdan başka han, 76 parça dükkân ve bir Yörük köyünü vakıf olarak bırakmıştır. Mütevelliliği sekbanbaşılara ve görevlilerin teklifi de Yeniçeri ağalarına vakfedilmiştir.³

Caminin müezzin ve kadınlar mahfili, minberi ve kürsüsü gibi ahşaptır. Ahşap direkler üzerinde olan üst mahfili, harimi üç taraftan çevrelemektedir. Caminin iç duvar etekleri yerden alt pencere hizalarına kadar lambri ile kaplanmıştır. Yarım yuvarlak niş şeklinde olan mihrabı mermerdendir. 8,40 m çapında ve üç kademeli olan kubbesi sekizgen olup içten ahşap kaplamadır. 25 pencereden ışık alan caminin bütün pencereleri sivri kemerlidir. Avlu ve bahçe alanı 1.000 m² olup harimi 150 m² ve 8 köşelidir. Altındaki mahzen Bizans devrinden kalmadır. Burada 9 sütunlu bir su sarnıcı bulunmakta ve bugün suyu ihtiyaç halinde kullanılmaktadır. Caminin batı duvarına bitişik olan minaresi, kesme taştan, tek şerefeli ve külâhı kurşun kaplıdır.

1. *Hadika*, c.1, s.36; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2304.

2. Y.Y. Demircan, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.143; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.113.

3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2304.

AHMED ÇAVUŞ CAMİİ (AYNIYE HATUN CAMİİ)

A tikali Mahallesi, Lodos Sokağı numara 1’de bulunmaktadır. Cami, 17. yüzyılda Ahmed Çavuş tarafından kendi adına yaptırılmıştır.¹

Mimarı belli olmayan bu caminin duvarları tuğladan, tavanı ahşap olup kubbesizdir. Zamanla harap olan cami, 1984 yılında halkın yardımlarıyla önemli ölçüde tamir görmüş ve çatısı kiremit örtülü olarak yeniden ihya edilmiştir. Mihrabı çini, minber ve kürsüsü ahşaptır. Kadınlar mahfili, ahşap korkuluklu olup 4 ahşap direk üzerindedir. Avludan camiye giriş için küçük bir camlı yer yapılmıştır. Caminin içinde sağda müezzin ve imam odası, solda ise üst mahfile çıkan ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Yıkılan minaresi, 1988 yılında kaidesi ve şerefesi taş, gövdesi tuğladan inşa edilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.50; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.20.

AHMED EMİR BUHARİ MESCİDİ (ŞEYH SELİM TEKKESİ MESCİDİ)

A yvansaray Mahallesi, Dervişzade Sokağı ile Ahmed Rufai Sokağı’nın kesiştiği köşede bulunuyor. Sultan II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaşamış olan ve Nakşibendî Tarihî’nin ilk olarak İstanbul’da yayılmasına ve tanınmasına öncülük eden Emir Ahmed Buhârî (ö. 922/1516) Hazretleri tarafından H.918/M.1512–13 yılları arasında ahşap olarak ve aynı zamanda tekke görevini de ifa etmek üzere mescit ile birlikte yapılmıştır. Bu yapı tam adıyla “Emîr Buhârî Şeyh Ahmed Nakşibendî Dergâhı” olarak tanınır. Daha sonraki yıllarda kullanımına göre “Şeyh Selim Tekkesi” ismini de almıştır.

Tekke’nin semahanesi, Bizans devrinden kalma Vilakarna Sarayı’nın tonozları üzerine 16. yüzyılda inşa edilerek mescide dönüştürülmüştür. H.1261/M.1845’te tamir gören tekke ve mescit zamanla yıkılmış, 19. yüzyıl ortalarında tekrar inşa edilmiş, 1925’te tekkelerin kapatılmasından sonra bakımsız hale gelmiş ve 1946’da yanmış, 1962’de tekrar yanarak mescit ve tevhidhane harap olmuştur. Dikdörtgen şeklinde olan ve Bizans devrine ait beşik tonozlu

bir altyapının üzerine oturan mescit ve tevhidhane-sinin duvarları moloz taşlarla örülmüş ve tuğla hatıllarla takviye edilmiştir.¹

Bu tekke ve mescit, önceleri mülk olarak yapılmıştır. Emîr Buhârî’nin torunu ile evlenen Şeyh Muslihiddin Mustafa Efendi bu tekkeye şeyh olunca vakfına yeniden düzen ve intizam vermiştir. Kendisi de hazirede metfundur.²

Günümüze duvar kalıntıları, mihrabı, mihrap kitabesi, 2.964,35 m² arsası ve şeyhlerin kabirleri ulaşmıştır.³ Mihrabı, eski Selçuklu tarzında, sade olup minber, kürsü ve kadınlar mahfili ise ahşap olup minaresi yoktur. Fatih Belediyesi tarafından, restorasyonu bir inşaat şirketine yaptırılmış olup 07 Aralık 2009 tarihinde ibadete açılmıştır.

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.11, s.127.

2. *Hadika*, c.I, s.45, T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.51.

3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1628.

AKBABA MEHMET EFENDİ CAMİİ

(FENÂÎ MESCİDİ)

tarihinde ibadete açılmıştır. Cami fevkanî olup kubbeli ve 12 köşelidir. Giriş katı, abdest alma yeri, tuvalet ve kütüphane olarak; üst katı ise cami olarak planlanmıştır. Camiye bitişik 4 katlı betonarme binanın iki katı Kur'an kursu ve iki katı da meşruta olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.156; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mâri-sinde Fâtih Devri*, c.III, s.409; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.59.
2. *Hadika*, c.I, s.159; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.213.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5613; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1726.

Fındıkzade, Seyit Ömer Mahallesi, Kızılelma Caddesi ile Türkçü Hamdullah Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunan Fenâî Mescidi'nin yapım tarihi ve mimarı kesin olarak bilinmemektedir. Banisi Fatih Sultan Mehmed ile İstanbul'un fethine katılan Akbaba Mehmed Efendi'dir. Mescit, adını yakınında metfun bulunan Şeyh Mehmed Fenâî-i Halvetî Efendi'den almaktadır.¹ Minberini ise Sadrazam Seyyid Hasanpaşa (ö. H.1161/M.1748) koydurmuştur.²

İlk mimarı ve yapım şekli hakkında bilgi sahibi olmadığımız mescit, 1918 yılında tamamen yanmıştır.³ Uzun zaman arsa halinde kalan mescit, 1987 yılında merhum Hacı Zekeriya Aytek ve eşi Bahriye Hanım'ın vasiyeti üzerine evlatları tarafından, Mimar Kenan İslâmoğulları'na modern mimari tarzda betonarme olarak yeniden ihya ve inşasına başlanmış, Temmuz 2009

AKBIYIK CAMİİ

Duvar kalınlığı 90 cm'dir. Tek şerefeli minare, eski gövde ve şerefesini hâlâ korumaktadır. Minber sonradan konulmuştur. İlk inşasında bir başka amaç için değil cami olarak yapıldığı kaydedilmektedir.³ Akbiyık Camii'ne vakıf olarak 864 akçe, gelir getiren tek katlı iki ev ile 500 akçe gelirli bir bahçe bırakılmış ve bundan imama günlük 2, müezzine 1 akçe ayrılmıştır. Akbiyık Mahallesi adı 1934 yılına kadar devam etmiş, bu tarihten sonra Sultanahmet Mahallesi'ne katılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.44.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.507.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.313.

Ahırkapı'da, Sultanahmet Mahallesi, Akbiyık Caddesi 101 numarada bulunmaktadır. İstanbul'un en eski camilerinden biri olan Akbiyık Camii, 1464 yılında Fatih dönemi devlet adamlarından Akbiyık Muhyiddin Efendi tarafından yaptırılmıştır.¹ Zamanla harap olan cami Sultan Abdülhamid zamanında yeniden yaptırılmış ve son olarak da 1950 yılında Anıtlar Derneği ile halkın desteği sonucunda restore edilmiştir. Günümüzde caminin ilk yapısından hiçbir iz yoktur. Hatta kırık bir ayak taşı üzerinde H.814 tarihini taşıyan Muhyiddin Efendi'nin kabir taşları da son yıllarda toprak altından çıkarılmıştır.²

İstanbul camileri içinde kibleye göre en ileri bir noktada bulunması dolayısıyla "İmamü'l-Mesâcid" (Mescidlerin Önderi) veya "Evvel-i Kible" adını almıştır. Dikdörtgen bir plana sahip olan cami kâgir duvarlı, ahşap çatılıdır ve 192 m²'lik bir iç alana sahiptir.

AKSEKİ CAMİİ (DAL MESCİDİ) (AKSEKİ KEMÂLEDDİN CAMİİ)

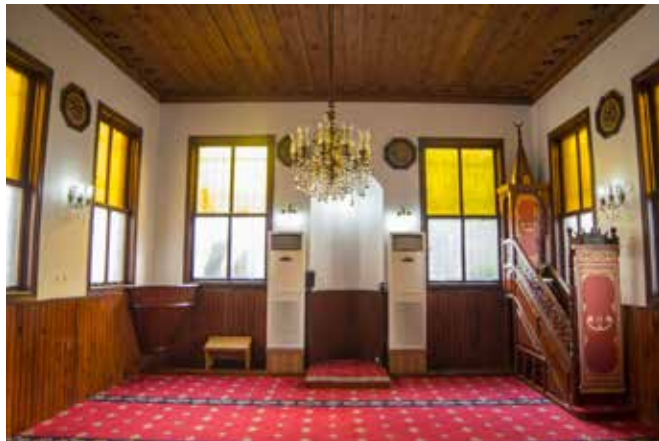

Hırka-i Şerif Mahallesi, Hırka-i Şerif Camii karşısında 3 numarada bulunmaktadır. Mescidin ilk banisi Ni'mel-Ceyş'ten olan Akseki Kemâleddin Efendi olup 1453 yılında yaptırılmıştır. Kitabesinde **“Bânî-i evvel Akseki Kemâleddin Efendi Rahmetullâhi aleyh 857”** yazılıdır. Bir

müddet sonra bakımsızlıktan harap olan mescidin ikinci banisi, Reisü'l-Küttâb'dan Dal Mehmed Efendi'dir (ö.H.1013/M.1604). Dal Mehmed Efendi 17. yüzyılda mescidi yeniden ahşap olarak inşa ettirmiştir. Bunun için “Dal Mescidi” olarak da bilinmektedir. Bundan sonra uzun müddet bakımsız ve harap halde kalan mescit, H.1325/M.1897 yılında Hacı Mehmed Şevki Efendi tarafından bugünkü şekliyle yeniden ahşap olarak inşa ettirilmiştir. Üç baninin kabri de mihrap önünde ki hazirededir.¹

Dikdörtgen planlı olan mescidin tavanı ahşap olup üzeri kiremitle örtülüdür. Avlunun iki girişi vardır. Akseki Caddesi üzerindeki kapıda tâlik hat ile yazılmış bir kitabe bulunmakta ve banilerinin üçü de bu kitabede zikredilmektedir. Caminin minberi, mihrabı, kürsüsü, kadınlar mahfili ve iki katlı olan son cemaat mahalli ahşaptır. Son yıllarda aslına uygun ahşap olarak tekrar yenilenmiştir. Girişi içerden ve caminin sağ tarafında bulunan minaresi, tek şerefeli olup tuğladandır. Külâhı ise kurşunla kaplanmıştır. 1986 yılında dernek tarafından tamir ve ihya edilen cami, 1966 yılında faaliyete geçen Hırka-i Şerif Erkek Kur'an Kursu öğrencilerine ve zaman zaman da halka hizmet vermektedir.

1. Hadika, c.1, s.52–53; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.1, s.558; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.1, s.543–544; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.314; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.25.

AKSEMSEDDİN CAMİİ

Hırka-i Şerif Mahallesi, Keçeciler Caddesi numara 35'te bulunmaktadır. İlk banisi Fatih devrinin büyük âlimlerinden, İstanbul'un fethine maddi ve manevi katkıda bulunan ve Fatih'in hocası olan Aksemseddin Mehmed Efendi'dir (ö.H.863/M.1459). Kendisi Göynük'deki türbesinde metfundur.¹ 18. yüzyılın ilk çeyreğinde III. Ahmed bir gün öğle namazını burada kılmış ve kimin hayratı olduğunu sormuş. Aksemseddin Mescidi olduğunu öğrenince bir minber koydurarak vazifelilerinin gündeliklerini de artırmıştır.² Vakıf defterinde Ali Paşa Camii nahiyesinde gösterilip, evkafı olmadığından yazılmadığı bildirilmektedir.³ Mescide başkaları bazı vakıflar yapmış görünüyorsa da, Fatih Sultan Mehmed tarafından hocasına ikram olarak vazifelilerin ve diğer masraflarının verilmiş olması muhtemeldir.⁴

Zamanla bakımsızlıktan harap olan cami, II. Abdülhamid devrinde Bosnalı Hacı Emine Hanım isminde bir hayırsever kadının vasiyeti ve oğlu Hakkı

Bey'in gözetiminde tamir ve ihya edilmiştir.⁵ 1904 tarihli tamir kitabesi, giriş kapısı ile sağdaki pencere arasındadır. 1944 senesinde mahalle halkının yardımlarıyla geniş bir tamir görmüş, daha sonra kurulan Aksemseddin Camii Vakfı tarafından bina, 1993–1994 yılları arasında yeniden yaptırılmıştır.

Aksemseddin Camii, kareye yakın planlı olup duvarları kâgır, son cemaat mahalli ve çatısı ahşap, üzeri kiremit örtülüdür. İç alanı 9 x 10,25 m'dir. Girişi dışarıdan olan kadınlar mahfili, göbekli iç tavanı, minber ve kürsüsü ahşaptır. Mihrabı ise tuğladan yapılmıştır. Caminin solunda bulunan bodur minaresinin kaidesi ve şerefesi kesme taştan, gövdesi ise tuğladandır. Külâhı kurşun kaplıdır. Kapıdan girerken kapı ile sağdaki pencere arasında tâlik yazı ile bir kitabe bulunmaktadır ki ilk tamirinde konmuştur.⁶ Düzenli olan haziresinde 19. yüzyıla ait kabirler vardır. Bitişindeki Aksemseddin Mektebi, Kur'an kursu yapılmak üzere yeniden tamir edilmiştir. Mermer şadırvanı caminin sağında olup giriş kapısının yanında bir de mermer çeşmesi vardır.

1. Hadika, c.1, s.40; *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.2, s.299; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.1, s.558.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.410.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.314.
4. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.1, s.567.
5. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.1, s.558; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.21.
6. T. Öz, a.g.e., s.558.

ALİ FAKİH CAMİİ (KAVAK MESCİDİ)

Sümbülefendi Mahallesi, Ali Fakih Caddesi 25 numarada bulunmaktadır. Cami, Fatih Sultan Mehmed'in Çobanbaşı'sı, aynı zamanda Ni'mel-Ceyşlerden ve fıkıh ilmiyle uğraşmış olan Ali Fakih Efendi tarafından 1475 yılında yaptırılmıştır. Caminin harcamaları Fatih Vakf'ından karşılanmıştır.¹ H.1310/M.1893–94 zelzelesinde yıkıldığından yenilenmiştir.² H.1328/M.1910 yılında Mısırlı hayırsever bir kadın tarafından yeniden yaptırılmışken, 1986'da mahalle sakinlerince yıktırılmış ve eski temelleri üzerine yeniden aslına uygun olarak inşa edilmiştir.

Cami, eski haliyle İstanbul'un en eski bodur camilerindendir. Yüksekliği 2.80 m, içten içe 7,34 m genişliğinde, 5,62 m derinliğindedir. Duvarları ise 58 cm kalınlığındadır. Pencere söveleri eskidir.³ Cami, kare planlı, çatılı ve kâgirdir. Yüksekliği 6 m olup tavanı

beton ve üzeri ahşap kaplama, çatısı ise kiremit ile örtülüdür. Kadınlar mahfili vardır. Kürsü, minber ve mihrabı mermerdendir. Sağdaki minare kidesi eski binadan kalmadır. Minare gövdesinin bir dilimi tuğla, bir dilimi taştır. Kurşun külahlıdır. Mescidin karşısında Sultan II. Mahmud'un çeşmesi ve Beşir Ağa Sıbyan Mektebi vardır.

1. *Hadika*, c.I, s.148; S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İçi Camileri*, s.198.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.22; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.664.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.315.

ALİPAŞA CAMİİ (AĞA CAMİİ) (YAKUB AĞA CAMİİ)

Cami, Mercan Mahallesi, Mercan Caddesi ile Fuatpaşa Caddesi'nin kesiştiği köşede bugünkü 16 numaradadır. Banisi, Eskisaray Ağası Yakub Ağa'dır. Kabri, Otakçılar'da hamam civarındaki Ak Türbe karşısında, kendi hayratı olan mektebin avlusundadır.¹ Mezar taşındaki vefat tarihi H. 954/M. 1547'dir. Şu halde cami, bundan önceki bir tarihte yapılmış olmalıdır.

Caminin kitabesinden de anlaşılacağı üzere İstanbul'un Fethinin 85. senesinde inşa edildiği kanaatine varılır. Buna göre Yakup Ağa Mescidi M.1538'de yapılmış olmalıdır. Mercan Caddesi, Mühürdar Emin Paşa Sokağı, 20 numarada bulunan Mehmet Ağa Mercan Çeşmesi, camiye ait hayrat vakfidir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş yıllarında Harbiye Nezareti olan şimdiki İstanbul Üniversitesi

merkez binası, daha önce Serasker Kapısı, çevresindeki geniş avlu da askerin tören ve talim alanıydı. Vaka-i Hayriye'den (M.1826) önce ise burada "Eskisaray" diye anılan büyük ve tarihi bir saray bulunmaktaydı. Eskisaray'da ölenlerin cenaze namazları bu Ağa Mescidi'nde kılınırdı. Cenaze hizmetleri de mescidin imamlarına tahsis edilmişti.²

Yeni Saray (Topkapı Sarayı) yapılıncaya, padişah ile aileleri bu saraya taşınmışlar, Eskisaray'da ise, eski padişahların hanımları, aileleri, çocukları ve cariyeler ile hizmetliler oturmuşlardır.

Ağa Camii, daha sonra bir yangında yanarak harap olmuş ve şimdi dış giriş kapısının sağında bulunan kitabesinde de belirtildiği üzere, Sadrazam Ali Paşa tarafından H.1286/M.1869 tarihinde, Sultan Abdülaziz döneminde yapılan camiler üslûbunda fevkani, kâgiri,

sekiz köşeli ve tek kubbeli olarak yeniden ihya edilmiştir. Minberini III. Murad'ın zevcesi Valide-i Atik Nurbanu Sultan koydurmuştur.³ Altında sebili de bulunan camiin mimarı İtalyan Bariori'dir.⁴

O zamanlar, hizmetine karşılık olarak Ali Paşa'ya devlet hazinesinden Fuat Paşa Caddesi üzerinde muhteşem bir saray yaptırılmıştı. Paşa'ya, içinde oturmak nasip olmayan bu saray bir ara Mercan İdadî'si, sonra Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye dairesi olmuş ve Mercan yangınında yanarak harap olmuştur. Enkazı 1946 yılında İstanbul Belediyesi tarafından kaldırılmıştır. Halk arasında "Yanık Saray" diye anılagelmiştir.⁵ Bu sarayın yerinde şimdi belediye tarafından yaptırılan katlibir otopark bulunmaktadır.

Ana ibadet iç alanı yuvarlak ve sekiz prizma biçiminde olan cami, büyük Mercan yangınında tekrar yanmıştır. 37 yıl harap kaldıktan sonra 1949 yılında başlayan restore çalışmaları Ali Paşa devrindeki şekil ve üsluba göre mükemmel bir şekilde yapılarak 1953 yılında ibadete açılmıştır. Ali Paşa Camii olarak anılmasının sebebi de budur.⁶

Ek ilave ile birlikte cami üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbenin iç kısmı kalem nakkaş, işlemeciliği süsleme tezyinatı ile zenginleştirilmiştir. Bu tezyinat, 1951 yılında tamamlanmıştır. Kubbesi kurşun ile kaplanmış

olan caminin mihrabı çimento ile sıvalı, minberi ise ahşap olup kürsüsü yoktur. Caminin üst mahfili ise çadır tipindedir.

Eşi ve benzeri nadir görülen minaresi tek şerefeli, büyük sarkıtlı,yedi kenarlı ve gövde kısmında uzunlamasına yedi pencerelidir.

İkamet etmeimkânı kalmayan lojmanlar dernek tarafından yıkılmış, eski Ali Paşa Camii'nin güneydoğu tarafına bitişik 1995–1999 yılları arasında küçük kubbeli ek bir cami inşa edilmiştir. Bu caminin ana ibadet alanı, mihrabı, minberi ve kürsüsü çini ile kaplanmıştır.

İstifade edilir durumda bir kuyusu bulunan caminin alt katında, eskiden sebil olan yerde şimdi dört adet dükkân bulunmakta ve bunların kirası Vakıflar İdaresi tarafından alınmaktadır.

Melez bir mimarinin ürünü olan yapıda, sanat değeri olarak tek parça halinde Yesarîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin kaleminden çıkmış olan bir kitabe bulunmaktadır.

1. R. E. Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, c.2, s.695.
2. *Hadika*, c.1, s.38.
3. a. g. e., s.38.
4. R. E. Koçu, a.g.e., s.695.
5. *Hadika*, c.1, s.38.
6. İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.1, s.73.

ALİ YAZICI CAMİİ (FENER KAPISI MESCİDİ) (SÜZGEÇÇİ YUNUS EFENDİ (YAZICI) MESCİDİ)

Balat Mahallesi, Yıldırım Caddesi 4 numarada bulunmaktadır. Kapı üzeri tamir kitabesinde de belirtildiği gibi Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. İlk inşa tarihi bilinmeyen bu mescit, yangın sebebiyle harap olduktan sonra Süzgeççi Yunus Efendi (Yazıcı) tarafından yeniden ihya edilmiştir. Yangında harap olan cami, H.1308/M.1890–91 tarihlerinde Hacı Râşid Efendi tarafından yeniden yapılmıştır.¹

Fevkanî olup² altında 2 dükkân ve abdest alma yerleri vardır. Caddeye bakan duvarında kitabesi ve tarihî olmayan çeşme mevcuttur ve şu an akmamaktadır.

Caminin kitabesinde banisinin Fatih Sultan Mehmed olduğu, yangından dolayı harap olup Hacı Râşid Efendi tarafından yeniden ihya edildiği anlatılmaktadır. Kitabesinin son beyti şöyledir:

*Genc-i dilden doğdu cevher dedi ba'd-ı târihin
Dilerim andan cây-i meskeni bâğ-ı cinan.*³

Kible cihetinde Rum Ortodoks Patrikhanesi ile Haliç surları bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmed'in bu camiyi, surlarda görevli askerlerin namaz kılması için yaptırdığı ve bizzat kendisinin de burada namaz kıldığı rivayet olunmaktadır. Duvarları üç sıra kesme taş ile örülmüş olan caminin minber ve tavanı ahşap, mihrabı beton sıvalı olup dışarıya taşkıncadır. İç kısmı 55 m²'dir. Avlu, bahçe ve mezarlığı bulunmamaktadır. Minaresi tuğladan, üzeri beton sıvalı olup caminin sol arkasında ve ilk inşasına aittir.⁴ Caminin yenilenmesi sırasında minaresi, tek şerefeli, üç sıra kesme taş, bir sıra tuğla ile örülmüş, külahı kurşun ile kaplanmıştır. Girişi içerdendir. Cami, 1955 yılında küçük bir tamir görmüş, çatı kiremitleri kaldırılmış, yerine mabran örtülmüştür.

1. *Hadika*, c.1, s.156; R. Ülke, *İstanbul Anıtları*, s.56.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.59.
3. a.g.e., s.59.
4. R. Ülke, a.g.e., s.56.

ALTAY CAMİİ

Cami klasik üslûba bağlı olarak, ana kubbesi 4 duvar üzerindeki 8 köşeli kasnak üzerine oturtulmuş, son cemaat kısmındaki revakların üstü de 3 küçük kubbe ile örtülmüştür. Tek şerefeli minaresi taşrandır. Caminin iç kısmı 100 m²'dir. Bir cümle kapısı vardır. Avlu ile birlikte 300 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Mihrabı, Kütahya çinisiyle bezenmiş, kürsü, minber ve mahfil ahşap dekorlarla süslenmiştir. Kubbesi revzen, nakış ve yazılarla tezyin edilmiştir. Ayrıca avlusunda bakımlı küçük bir haziresi vardır. Caminin alt kısmında bir otogarajı, zemin katında dükkânları bulunan bir pasaj vardır. Ayrıca cami meşrutasının altında da camiye ait dükkânlar bulunmaktadır.

1. Hadika, c.I, s.36–37.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.22; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.71.

Hırka-i Şerif Mahallesi, Fevzipaşa Caddesi ile Altay Caddesi'nin birleştiği yerdedir. *Hadika*'da belirtildiği üzere cami H.1080/M.1669–70 tarihlerinde inşa edilmiştir. Banisi Şeyhülislâm Debbağzâde Mehmed Efendi'dir. Mehmed Efendi Şam'dan azledilmiş halde iken bu camiye yaptırmış, daha sonraları iki defa Şeyhülislâm olmuştur. H.114/M.1702 tarihinde vefat etmiştir. Sultan Selim Çarşısı yakınında medresesi olup kendisi medrese meydanında metfundur.¹

Cami, 1920'lerde ahşap ve çatılı bir yapı iken tamamen harap olup arsa haline gelmiştir.² Merhum Ni-yazi Peközer başkanlığında kurulan Cami Yaptırma Derneği tarafından 1984 yılında Vakıflar İdaresi'nin kontrolü altında yeniden inşasına başlanmış, 1987 yılında ibadete açılmıştır. Caminin yapılış dönemlerine ait herhangi bir kitabesi mevcut değildir.

ALTI POĞAÇA AHMET PAŞA CAMİİ (ALTI POĞAÇA CAMİİ) (ALTİBOĞÇA AHMED PAŞA MESCİDİ)

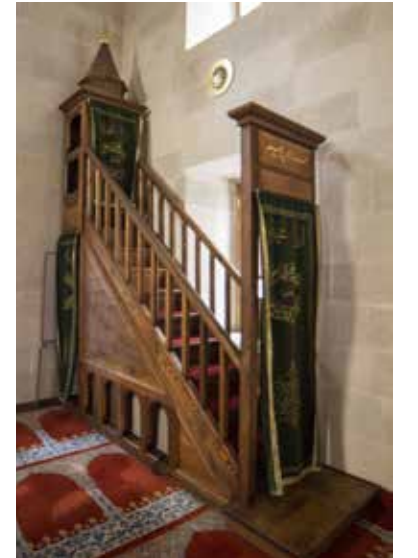
Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Kadı Çeşme Sokağı 38 numarada bulunan cami, Defterdar Ahmed Paşa (ö.H.1022/M.1603) tarafından fevkanî olarak yaptırılmıştır.¹ Ekrem Hakkı Ayverdi ise bu caminin Hızır Bey Bin Abdullah tarafından yaptırıldığını H.887/M.1482 tarihli Vakfiyesi'nden çıkarmaktadır.² Evliya Çelebi, caminin Fatih Sultan Mehmed'in Ekmekçibaşısı ve Cebe Ali Hazretleri soyundan bir zat tarafından yapılmış olduğunu, bu zat Bayezid-i Veli'ye her gün ateş görmemiş güya güneşte pişmiş 6 poğaçâ götürdüğünden dolayı bu adı aldığını söylemektedir.³

1918 yılında çıkan büyük yangında harap olan caminin minaresi tehlike arz ettiğinden dolayı 1942 yılında kaidesine kadar yıktırılmıştır. Yola tesadüf eden banisinin kabri ise cami mezarlığının ortasına

nakledilmiştir.⁴ Bir müddet gecekondular tarafından işgal edilen arsası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile üzerindeki gecekondular yıktırılarak aslına uygun olarak yeniden, kiremit örtülü, mihrabı mermer, minberi ahşap, minaresi betonarme ve tek şerefeli olarak yapılıp 2011 yılında ibadete açılmıştır.

1. Hadika, c.I, s.30; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.22.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.278.
3. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.28.
4. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.731.

ARABACI BAYEZİD AĞA CAMİİ (BAYEZİD AĞA CAMİİ)

pencereler biraz daha uzundur. Minber ve kürsüsü ahşap, mihrabı ise istalaktit yaşmaklı olup alçıdandır. Minaresi sağında tek şerefeli, yeni ve betonarmedir. Bayezid Ağa'nın, mihrap önündeki kabri 1953 yılında İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından imar olunmuştur.³

1. *Hadika*, c.I, s.57; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.395.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.35.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.323.

Topkapı Mahallesi, Topkapı Caddesi 31 numara-
rada bulunmaktadır. Fatih'in Sekbanbaşılara-
rından Bayezid Ağa tarafından H.857/M.1453
tarihinde duvarları kâgir, çatısı ahşap olarak yaptırıl-
mıştır. Vakfiye tarihi, H.927/M.1520'dir.¹

Çeşitli tamirler gören cami, çatısı çökmüş, dört du-
var haline gelmiş iken² 1954-57 yılları arasında, hal-
kın büyük yardımları ile asli şekline uygun olarak, du-
varları taş ve tuğladan, çatısı beton ve üzeri kiremitle
kaplanarak yeniden inşa ve ihya edilmiştir. Kadınlar
mahfili beton olup iki beton direk tarafından taşın-
maktadır. Pencere altlarına kadar duvarlar fayans kap-
lanmıştır. Müezzin mahfili de bulunan caminin, büt-
tün pencereleri aynı tipte ve üzerleri ovaldir. Fakat alt

ARAKİYECİ AHMET ÇELEBİ CAMİİ (MEŞELİ MESCİD) (TAKYECİ AHMED ÇELEBİ MESCİDİ)

Silivrikapı Mahallesi, Alay İmam Sokağı 14 numara-
rada bulunan mescidin banisi H.1022/M.1613'te
vefat etmiş olan Arakiyeci Hacı Ahmed Çelebi'dir. 16. yüzyılda kendi adına yaptırmış olduğu
mescidin tasarımı Mimar Sinan'a aittir. Cami, 1520
ve 1618 yıllarında yapılan tamirlerle birçok değişik-
liğe uğramıştır.¹

Duvarları kesme taş, çatısı ve son cemaat mahalli
ise ahşaptır. Mihrabı istalaktitlidir. Üst mahfili beto-
narmedir. Her duvarında altı üstlü 2'şer pencere bu-
lunmaktadır. Duvarları yerden bir metre kadar yük-
seklikte fayans ile örülmüştür. Küçük bir bahçesi olan
mescidin minaresi taştan olup tek şerefelidir. Mina-
renin dibinde Ahmed Çelebi'nin kabri bulunmak-
tadır.² Bu mescidi Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*'nde
"Dörtgen planlı, kesme taştan, çatılı ve taş minareli

bir yapı" olarak zikretmiştir.³ İç alanı 101 m², bah-
çesi ise 100 m²'dir.

Sonradan ilave edilen son cemaat yerinden üst
mahfile çıkış kapısı, sağ köşeden de harime giriş ka-
pısı bulunmaktadır. Cami, 1973 yılında asıl ana duvar-
ları hariç yeniden yapılmıştır. Minber ve kürsü ahşap,
mihrabı ise alçıdandır. Harap olan minaresi vakıfla-
rın gözetiminde son cemaatle harimin birleştiği yerde
malta taşıyla tamir ettirilmiştir. Şerefe altına kadar ori-
jinal olup taş korkuluklu şerefe ve petek bölümü 19.
yüzyıla aittir.

1. S. Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyân*, s.38; T. Öz, *İstanbul Cami-
leri*, c.I, s.104; S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İç Cami-
leri*, s.207.
2. *Hadika*, c.I, s.200.
3. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.257; İ. Erzi,
Camilerimiz Ansiklopedisi, c.II, s.48.

ARAKİYECİ MEHMET AĞA CAMİİ

(YENİ ÇEŞME CAMİİ)
(TAKYECİ MEHMED AĞA CAMİİ)

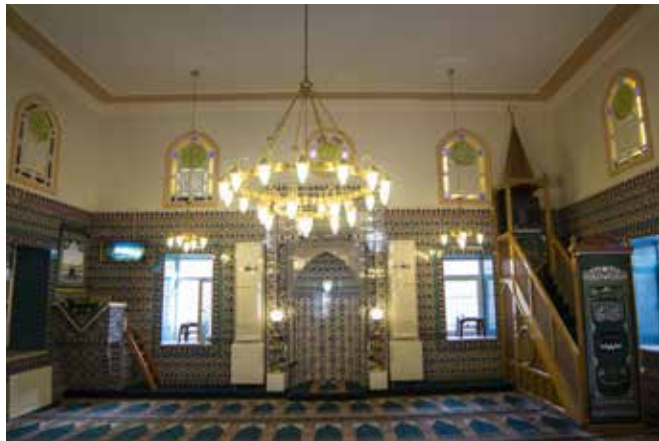

bahçesinin alanı ise 180 m²'dir. Betonarme ve kubbesiz bir yapı olan camide, Sahabe-i Kiram'ın isimleri ile süslenmiş 11 adet müzeyyen pencere vardır. Minber ve kürsüsü cilalı ahşap, mihrabı ise alçıdır. Kadınlar mahfili ile müezzin mahfili betonarmedir. Duvarlarının bütünü pencere üstlerine kadar çini ile kaplanmıştır. Yakınında faal bulunan tarihî çeşme, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın hayratıdır.

1. *Hadika*, c.2, s.218.

Mevlanakapı Mahallesi, Çorlulu Ali Paşa Sokakı 152 numarada bulunmaktadır. Cami, Arakiyeci Mehmed Ağa (ö. H.950/M.1543) tarafından H.926/M.1520 tarihinde kendi adına yaptırılmıştır. Kendisi de mihrabın önünde metfundur. Mimarı bilinmeyen ve ahşap olarak yapılan mescidin minberini Sadrazam Maktûl Damat İbrahim Paşa'nın mühürdarı olan Reis Abdullah Efendi koydurarak camiye dönüştürmüştür.¹

Zamanla bakımsız kalan cami, 1951–1958 yılları arasında ihya edilmiş ve bu tarihte yapılan mozaikli minaresi, caminin sağında ve girişi içerden olup tek şerefelidir. Caminin iç alanı 113 m², mezarlığı ile

ARPACILAR CAMİİ

(BURSA MESCİDİ)
(ŞEYH MEHMED GEYLÂNÎ MESCİDİ)

Bahçekapı'da Arpacılar Caddesi 5 numarada bulunan ve Şeyh Mehmed Geylânî yahut da onun adına Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmış olan¹ Arpacılar Camii, aynı zamanda banisinin adından dolayı Şeyh Mehmed Geylânî Mescidi ve Bursa Mescidi adlarıyla da anılmaktadır. Fatih Sultan Mehmed'in kendisine temlik ettiği alan içinde yapılmış olan bu caminin inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak fethin ilk yıllarında yapıldığı kesindir. Arpacılar Camii H.1246/M.1830–31 yılında, eski ve orijinal özelliğini koruyan hiçbir iz bırakılmamacasına bütünüyle yenilenmiştir. Duvarları bağdadi ahşap olan mescidin tavanında nefis ve büyük bir beyzî göbek vardır. Caminin üstü ahşap çatılıdır.

Ekrem Hakkı Ayverdi caminin tamiri konusunda şunları yazmaktadır: "Ampir mihrabın etrafında ampir

defne yaprakları dizisine bakınca acaba tamiri Napolyon mu emretmişti? Sualî akla gelmektedir. O derecede Napolyon'un tacından mimarisine kadar kullanılan motife benzemektedir. Hariçten çok yüksek pencereler görülmese, bir konak denilebilecek alınlıklı (fronton) bina bellidir. Altındaki büyük pencere Şeyh Mehmet Geylânî ve Ali Geylânî Efendilerin türbesidir."²

Alt kapı üstündeki Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin hattı olan tamir kitabesinde, övgüden sonra, burada metfun bulunan ve Fatih'le birlikte gelerek İstanbul kuşatmasına katılan iki şeyh efendinin yaptıkları caminin harap olduğu ve Sultan Mahmud tarafından yeniden yaptırıldığı yazılıdır. Şairi Rasih Efendi olan bu kitabenin tarih mısraı şudur:

Yapdı bu vâlâ camii emr eyleyüp Mahmud Han

Daha sonra cemaatin de katkılarıyla bazı tamirler geçiren cami, minaresiz olup caddeye bakan cephesinde cumba şeklinde bir ezan yeri vardır. Bir ara ortadan kaldırılmış olan bu kısım daha sonra yeniden eklenmiştir.

1. *Hadika*, c.1, s.240; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.1052–1053; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.501.

2. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.50.

ÂŞIK PAŞA HÜSEYİN AĞA CAMİİ

(HÜSEYİN AĞA CAMİİ)

Fatih; Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Karadeniz Caddesi, Şair Baki Sokağı, Umurbey aralığı numara 2’de bulunmaktadır. Caminin bulunduğu muhit Âşık Paşa diye anılır. Bu cami, Âşık Paşa ahfadından *Tevârih-i Âl-i Osman* müellifi Derviş Ahmed Âşıkî tarafından sevabını ceddinin ruhuna ithaf maksadıyla yaptırılmıştır.¹ İnşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri* bu yapıya geniş yer ayırmış olup mahallesi ve vakıfları bulunduğunu bildirmiştir.²

Cami, kesme taşla inşa edilmiştir ve kareye yakın planlıdır. Sağında bulunan minaresi de bir kemerle camiye bağlı olup³ kubbe kasnağı seviyesine kadar devam eden kalın bir kaide üzerinden yükselmekte ve camiden dışarı taşmaktadır.⁴ 12 x 12 m’lik bir alanı kaplar. Avlusu 231 m²’dir. Çapı 8 m olan kubbe, 8 köşeli sağır bir kasnağa dayanır. Son cemaat yerinin 4 sütuna oturan 4’er m kutrunda iki kubbe, ayrıca

ortasında beşikörtülü kubbesinin evvelce var olduğu anlaşılmaktadır. Mihrabı alçı, minber ve kürsüsü ahşaptır. İlk minberini Kanuni devri devlet adamlarından Nişancı Mehmed Bey koydurmuştur.⁵ Kible duvarında “İsmi Celâl” ve “İsmi Nebî” yazılı iki adet müzeyyen pencere vardır.

1782 yılındaki yangında büyük zarar gören cami, 18. yüzyılda Darüssaade ağalarından Hüseyin Ağa tarafından yeni baştan ihya edildiğinden bu isimle de anılır. Cami 1918 Cibali yangınında yanmış ve Vakıflar İdaresi’nce onarılmıştır. Son cemaat yerinin solunda bulunan kabrinin kitabesi H.1198/M.1783 tarihlidir. Caminin giriş kapısı üzerindeki kitabe tarihinden de anlaşılacağı üzere Hüseyin Ağa’nın tamiri sırasında konulmuş *“Selâmün Aleyküm tıbtüm fedbulûbâ bâlidîn”* ayet-i kerimesi yazılıdır.⁷ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*’nde, Âşık Paşa Camii’nin ziyaret yeri olduğunu, haziresinde Şeyh Mehmed Taşköprüzâde ile

yüz elli kadar muteber kitap yazmış Niksârîzâde Mustafa Efendi gibi birçok zevatın metfun bulunduklarını yazar.⁶

Derviş Ahmed Âşıkî’nin türbesi mihrabın önündedir. Biri büyük, diğeri küçük iki kısımdan oluşmaktadır. Vefatına tarih düşürülmüştür (kaybolmuş). Bu tarihin “Nükteşinas” olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Bu tarihten de, H.886/M.1481’de vefat ettiği anlaşılmaktadır. Caminin karşısında Âşık Paşazâde’nin damadı olan ve H.929/M. 1522-23’te vefat eden Seyyid Velayeti Efendi ile evlad ve ahfadının metfun bulundukları türbe vardır.⁸ Etrafı kesme taştan, geniş pencerele ihata duvarı ile çevrilmiştir. Bir de istifade edilemeyen kuyusu vardır.

Caminin sağında, Seyyid Velayeti Efendi’nin yaptırdığı Âşıkpaşa Tekkesi ve Mescidi bulunup kız Kur’ân kursu olarak değerlendirilmektedir. Caminin sokak duvarı üzerinde, yine kesme ve yontma taştan yapılmış bir çeşme vardır ki, 16. asır çeşmelerinin en güzel örneklerindendir.⁹ Cami, 1971 ve 2007 yıllarında Vakıflar İdaresi tarafından yeniden restorasyondan geçirilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.153.

2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.273.
3. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.32.
4. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s. 803-804.
5. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.24.
6. Y.Y. Demircanlı, a.g.e., s.32.
7. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.1150.
8. A.S. Ünver, *İstanbul’un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar*, s.101.
9. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.1150.

ATİK İBRAHİM PAŞA CAMİİ

(İBRAHİM PAŞA CAMİİ)

(CANDARLI İBRAHİM PAŞA CAMİİ)

Mercan Mahallesi, Uzunçarşı Caddesi, Paşa Camii Sokağı 13 numarada bulunmaktadır. H.883/M.1479 yılında tamamlandığı belirtilen cami, Candarlı Halil Paşa'nın oğlu ve 1499'da İnebahtı'da şehit olan Veziriâzam İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır.¹ İ. Aydın Yüksel, caminin H.898/M.1492 yılında yapıldığını kaydetmektedir. Ancak 1492-93 tarihi, cami kitabesinden de anlaşıldığı üzere binanın yapımına başlanılan tarihtir. Yapının bitiş tarihi ise yine camideki kitabenin gösterdiği üzere H.900 /M.1494-95'tir.²

Cami çatılıdır ve yapımında kesme taş kullanılmıştır. Duvar kalınlıkları 145-150 cm; iç ölçüleri ise 15,60 x 18,60 m'dir. İ. Aydın Yüksel, bu büyük ebadın ve

kalın duvarların caminin kubbeli olabileceği ihtimalini hatıra getirdiğini, fakat Evliya Çelebi'nin "Uzunçarşı içinde İbrahim Ağa Camii kâgirdir, fakat kubbe bina değildir." sözlerine bakarak kubbeli değil, çatılı olduğunu söylemektedir.³ Sekiz yuvarlak mermer sütun üzerine oturan bir son cemaat yeri bulunan cami, 33 pencereden ışık almakta; tavan ise 4 kolon tarafından taşınmaktadır.

Zamanla harap olan cami, 1965 yılında halk tarafından tamir edilerek yeniden ibadete açılmıştır. Tek şerefeli minaresinin kaidesi 11 kenarlıdır ve gövdeye gayet dik baklavalarla geçmektedir. Gövde de kaideye yakın kalınlıktadır ve şerefesi orijinaldir.⁴ Dikdörtgen biçimli caminin asma kare çubuklarla kaplı tavanı ve

minberi ahşap olup duvarları yerden üst pencerelere kadar mihrabı gibi çinilerle kaplanmıştı. Harime girilince sağ ve solda üst mahfil bulunur ve caminin çatısı kiremit ile örtülüdür.

1. *Hadika*, c.1, s.26; T. Öz, *İstanbul Camileri*, s.75.
2. İ. A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.229.
3. a.g.e., s.227.
4. a.g.e., s.229.

ATLAMATAŞI CAMİİ

(ATTAR MESCİDİ)
(ARABACILAR MESCİDİ)
(HOCA HALİL ATTAR MESCİDİ)

Yavuz Sinan Mahallesi, Atlamataşı Caddesi üzerindeki 4 numaradadır. Mescit, aktarlık yapan Hoca Halil Attar tarafından 1457 (bazı kaynaklarda H.1025/M.1614) yılında yaptırılmıştır. Son olarak da 1908 yılında onarılmış, 1939 yılında minaresi, 1969–70 yıllarında da harim ve son cemaat yeri tamirler görmüştür.¹ 1980’de yapılan tamirde soluna ibadet yeri kadar bir bölüm eklenerek büyük değişikliğe uğramıştır.

Duvarları moloz taşından örülmüş olan caminin çatısı ahşaptır. Tek şerefeli minaresi tuğladan yapılmıştır.

Ahşap minberini Cemşid Çavuş koydurmuştur. *Hadika*’da bu mescit “Arabacılar Mescidi” adıyla da geçmektedir.² Hoca Halil Attar’ın ikinci bir mescidi de Tahtakale’de Rüstem Paşa Camii’nin yerindeydi. Rüstem Paşa Camii’nin yapımı için yıkılmış ve Yenibahçe’nin surlara yakın kısmında yeniden yapılmıştı.³ Fakat 1956 yılında Vatan Caddesi’nin açılması nedeniyle yıktırılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.153.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.23; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.1303.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.102, dipnot: Ayverdi (1958), s.22.

AYDIN KETHÜDA CAMİİ

(KURŞUNLU CAMİİ)
(YAYLA MESCİDİ)

sağında bulunan minaresinin kaidesi 5 kenarlıdır ve kapısı içerdendir.² Şerefe korkulukları demir çubuklarla yapılmış olup külahı kurşun kaplamadır. Cami 1965–70 yıllarında yeniden esaslı bir şekilde tamir edilmiştir. Mihrabı mermer, kürsüsü, tavanı ve minberi ahşaptır. Mihrap önünde ise küçük bir haziresi bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.219; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.152.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.177.

Şehremini Mahallesi, Mimar Kasım Caddesi 76 numarada bulunmaktadır. Padişah II. Bayezid’in vezirîâzamlarından Davud Paşa’nın kethüdası olan Aydın Kethüda tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Mimarı ve ilk inşa tarihi kesin olarak bilinmeyen caminin II. Bayezid devrinde, kubbesiz ve ahşap olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Banisi, Davud Paşa Türbesi dışında metfundur. Caminin minberini Çelebi Ulak adıyla bilinen Seyyid Mehmed Ağa koydurmuştur. Kendisi de Akşehir’de Nasreddin Hoca’nın yanında gömülüdür.¹

Cami 19. asır sonu tamir izlerini taşımaktadır. Kâgir duvarlı, ahşap çatılı olup son cemaat mahalli de aynı çatı altındadır. Pencereleri uzun yuvarlak kemerli, kilit taşları ise yivlidir. Harim bölümünün sol tarafından üst mahfile merdivenle çıkılmaktadır. Caminin

AYNALI ÇEŞME CAMİİ (AYNALI KAVAK MESCİDİ)

son cemaat mahallindendir. Beton minaresi sağda tek şerefeli olup girişi içerdendir. Mihrabı, minberi, kürsüsü ve duvar etekleri pencere üst hizasına kadar Kütahya çiniyle kaplıdır. Caminin alt kısmı gece erkekler, gündüz kızlar için Kur'an Kursu olarak hizmet vermekte ve Cuma günleri de cuma namazı kılınmaktadır.

1. Hadika, c.I, s.35; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.26.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.907.
3. a.g.e., s.907.

Mollagürani Mahallesi, Sarayhamamı Sokağı numara 23'te yer alan Aynalıçeşme Camii, H.1046/M.1636–37 yıllarında IV. Murad'ın musahiplerinden Silâhtar Bıyıklı Mustafa Paşa tarafından kendi adına yaptırılmış olup mimarı belli değildir. Baninin Tophane'de ve Fındıklı'da da çeşme ve sebilleri bulunmaktadır.¹ Padişahın donanmasında yer alan Bıyıklı Mustafa Paşa, seferde bulunduğu sırada vefat ettiği için, Girit Adası'na defnolunmuştur.²

Aynalıçeşme Mescidi, son yıllarda yanmış ve harap olmuş bir vaziyette iken, 1976 yılında hayırsever halkın maddi ve manevi yardımlarıyla betonarme ve üstü ahşap çatılı olarak yeniden yapılmıştır. Kesme taş ve klasik üslûpla yapılmış ayna taşı ve çeşmesi de o zaman tamir edilmiştir.³ Kadınlar mahfilinin girişi

AYNULHAYAT HATUN CAMİİ (KATIRCI HANI MESCİDİ)

vardır. Sağ ve sol duvarda 2'şer uzun pencere bulunmaktadır. İç duvar etekleri yerden bir metre kadar yükseklikte ahşap lambri ile kaplanmıştır. Cami, F. Şahabettin Durmuşoğlu tarafından 1992 yılında restore edilmiştir. Çatısı kiremit, tavanı beton olup ahşap kaplamadır. Giriş kapısında mermer üzerine altın varak işlemeli ayeti kerime yazılıdır. İki giriş kapısı olan caminin minaresi yoktur.

- 1.Hadika, c. I,s.172
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.86.

Şehsuvarbey Mahallesi, Aynulhayat Çıkmaşı'nda bulunmaktadır. *Hadika*'nın verdiği bilgilere göre, Kadırga'da bulunan Aynulhayat Hatun Mescidi'nin baniyesi, Sultan III. Mustafa'nın (1717–1774) Hasekesi olan Aynulhayat Hatun'dur. Baniye, Laleli Çeşmesi yakınında III. Mustafa'nın yaptırdığı caminin bitişiğindeki hasekilere mahsus türbede metfunur.¹ Mimar Hacı Ahmed Ağa'nın yaptığı türbenin kitabesi günümüze ulaşamamıştır. Türbe içerisindeki ikinci sanduka Sultan III. Selim'in başkadını Şefizar Hanım'a (1791) aittir. Cami, 18. yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır.²

Kare şeklinde ve 120 m² olan caminin, üst mahfili iki beton direk üzerindedir. Mihrabı sade, kürsü ve minberi ise ahşaptır. Mihrap duvarında iki pencere

BAKLALI KEMALETTİN CAMİİ

(BAKLALI MESCİD)

(KOĞACI MESCİDİ)

Aksaray Mahallesi, Tiryaki Hasan Paşa Caddesi 49 numarada bulunmaktadır. Cami, İstanbul'un fethine katılan dervişlerden "Baklaci" lakaplı Kemâleddin tarafından İstanbul'un fetihten sonra yaptırılmıştır. Vakfiye tarihi H.927/M.1520'dir.¹

Zamanla harap olan cami H.1293/M.1876 yılında tamamen yanmış, 1908 yılında padişah II. Abdülhamid

tarafından bedeli hazineden karşılanarak tamir ettirilmiştir.² Arsası ise Çakır Ağa Mahallesi ile Kürkçübaşı Mahallesi arasında bölüşülmüştür.³ Daha sonra tekrar yanan caminin sadece duvar kalıntıları mevcut iken, 2000 yılında esnafın desteği ile üç katlı betonarme olarak yaptırılmıştır.

Giriş bölümü geniş, yukarda küçük bir kubbesi olan caminin, duvarlarında üst üste üç pencere vardır. Merdivenlerin üstünde asma bir mahfili de bulunan caminin duvarları çini kaplı, mihrap, minber ve kürsüsü de mermerdendir. Kadınlar mahfili de bulunan caminin, minaresi ise betonarme olup çift şerefelidir.

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.321.
2. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İçi Camileri*, s.160.
3. *Hadika*, c.I, s.68; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IV, s.1928; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.II, s.1003; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.31.

BALİ PAŞA CAMİİ

(HÜMA SULTAN CAMİİ)

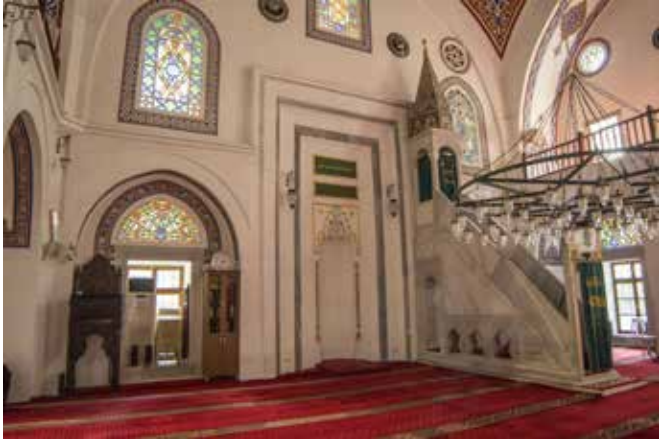
Akşemseddin Mahallesi, Balipaşa Caddesi ile Hoca Efendi Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunmaktadır. Cami, kapısı üstündeki II. Bayezid'in haremi Hümayun gılmanlarından Hüdaî mahlasını takınan Kenan Bey'e ait olan kitabesine göre, Sultan II. Bayezid'in vezirlerinden İskender Paşa'nın damadı Bali Paşa tarafından yapımına başlanmış, Paşa'nın vefatı üzerine İskender Paşa'nın kızı ve Bali Paşa'nın zevcesi Hüma Hatun tarafından H.910/M.1504 yılında tamamlanmış ve minber de koydurulmuştur. Bazı kaynaklarda ise Hüma Hatun'un, İskender Paşa'nın kızı değil, II. Bayezid'in kızı olduğu zikredilmektedir.¹

Sâi Çelebi *Tezkiretü'l-Bünyân*'ında Bali Paşa Camii'ni Mimar Sinan'ın eserleri cedveline almıştır.² Hâlbuki Sinan, Yavuz'un devşirmesi olduğuna ve bunun da en erken H.918/M.1512 yılına rastlaması ihtimal dâhilinde bulunduğuna göre, Bali Paşa Camii'ni

Sinan'ın yapması imkânsızdır. Böylece Sinan'ın ancak bir tamir yaptığı veya en geçerli ihtimalle binayı yeniden inşa ettiği akla gelmektedir.³

Muhtemelen, "Kıyamet-i Suğra" (Küçük Kıyamet) adı ile tarihe geçmiş olan H.915/M.1509 depreminde İstanbul'daki bütün yapılar gibi Bali Paşa Camii de hasar görmüş ve daha sonra Sinan tarafından esaslı bir onarıma tâbi tutulmuştur. Nitekim Sinan'ın Silivrikapı'daki H.958/M.1551 tarihli Hadım İbrahim Paşa Camii ile Diyarbakır'daki H.980/M.1572/73 Behrampaşa Camii'nde bu yapıdan esinlenmiş olduğu açıkça görülmektedir.⁴ Prof. Semavi Eyice Bey'e göre ise Bali Paşa Camii'nin yapımı Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemi içinde, Mimar Sinan'ın ilk mimar olduğu yıllarda ve onun ilk eserleri arasında olmuştur. Bu takdirde cami, H.910/M.1504 yılında değil, H.953/M.1546 yılına doğru yapılmaya başlanmış,

Paşa'nın ölümü üzerine zevcesi Hüma Hatun tarafından tamamlanmıştır.

Bali Paşa Camii, H.1043/M.1633'te yangın geçirmiş, H.1312/M.1894'teki büyük depremde kubbesi ile son cemaat yeri çökmüş, 1918 Cibali-Fatih yangınında bir kere daha harap olmuş ve bir müddet yıkıntı halinde kalmıştır. Cumhuriyet devrinde Vakıflar'ca ele alınan caminin kubbesi 1937 yılında betonarme olarak yenilenmiş ve son cemaat yeri ise kubbeleri ile birlikte 1975'te yeniden inşa edilmiştir.⁵ Vakıflar İdare-si'nce 2007 yılında geniş bir restorasyon geçirmiş, bu onarım esnasında çevre duvarları ve şadırvanı da ilave edilmiştir.

H.953/M.1546 tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde 1254 numaradaki Vakfiyesi'nden bahsedilmektedir.⁶ Ayrıca mahfil kapısı üzerinde son derece sanatkârane ve 11 satır halinde yazılmış 1592 tarihli Vakfiye'de, "Hassa su yolcuları bölükbaşılardan Hızır Bey Bin Abdullah'ın, Kemal el-Harrat Mahallesi'nde çeşitli evler, su kuyusu ve fırın vakfettiği" belirtilmektedir.

Bali Paşa Camii, 11,80 m² çapında bir kubbenin örttüğü kare planlı harim ile üzeri 5 adet küçük kubbe ile örtülü 5 birimli son cemaat yerinden oluşmaktadır. Kuzey, doğu ve batıdaki beden duvarlarına saplanan 2'şer ayak ve bunları birleştiren 3'er sivri kemer, harimi üç yönden kuşatan üst kat mahfilini taşımaktadır.⁷ Duvarları kesme köfeki taşı ile örülmüş olan caminin nispetleri ve son cemaat yeri revakında görülen düşey yivli başlıklar dışında bütün detayları klasik Osmanlı üslûbuna uygundur. Kuzeybatı köşesinde kare planlı minare kaidesi, kuzeydoğu köşesinde de bunun aynı simetriği olan aynı boyutlarda bir merdiven kulesi yer almaktadır. Mahfile çıkan merdiveni barındıran

kulenin üst kesimi çapraz tonozlu bir hücre şeklinde değerlendirilmiştir.⁸

Kubbe içi nakış ve yazılarla süslenmiş olan caminin minberi mermerden, mihrabı alçıdandır. Ahşap olan kürsünün, müzeye dönüşmesinden sonra Aya-sofya'dan geldiği bilinmektedir. Taştan yapılmış tek şerefeli minaresinin gövdesini süsleyen çubuklar, ancak Mimar Sinan ile ortaya çıktığından minaresinde Mimar Sinan'ın sanat izlerini sezmek mümkündür.⁹ İç alanı 300 m² civarında olan caminin avlusu, bahçesi ve haziresi bulunmaktadır.

1. Hadika, c.I, s.64; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.32.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.180; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.383.
3. S. Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyân*, s.34.
4. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.181.
5. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.68.
6. S. Eyice, "İstanbul Minareleri" makalesi, s.28; M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.68.
7. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.216.
8. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.180.
9. a.g.e., s.181.
9. S. Eyice, a.g.m., s.28.

BALİ SÜLEYMAN AĞA CAMİİ (BÂLÂ MESCİDİ)

Mevlanakapı Mahallesi, Bala Tekke Sokağı nuamara 2'de bulunmaktadır. Mimarı bilinmeyen eser H.868/M.1463 yılında, Fatih'in Topçubaşısı olan Süleyman Ağa tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Peygamber Efendimizin medhü senasına mazhar olan Süleyman Ağa'nın kabri de camiye bitişik türbede bulunmaktadır.¹

İlk defa dörtgen planlı, ahşap çatılı ve üzeri kiremitli olarak yapılmış olan Bâlâ Mescid'inden günümüze bir eser ulaşmamıştır. Bugünkü Bâlâ Külliyesi 19. yüzyıla ait olup zaman içinde çeşitli tamirlere sahne olmuştur. Sultan Abdülaziz devrinde, mescidin bitişiğinde bir Nakşî Dergâhı kurulmuş, sonra Sâzikâr Kalfa adında, saraylı bir hayırsever kadın tarafından H.1279/M.1862 tarihinde mescit imar ve tezyin edilmiştir. Sâzikâr Kadın'ın Bâlâ Camii için vakfiyesi de vardır.² H.1312/M.1894'teki zelzeleden harap olan cami ve türbeyi bu defa da Adile Sultan yenilemiş ve

genişletmiştir.³ Daha sonraları ise Sultan Abdülmecid'in eşlerinden Perestü Kadın, mescide dört odalı bir müştemilat, sebil, çeşme ve muvakkithane ilave ettirmiştir.

Günümüzdeki Bâlâ Camii, tek kubbeli ve sekizgen olup 25 pencere ile aydınlanmaktadır. 8 dilimli penceresi yuvarlak bir kasnakla kubbe kasnağına oturmaktadır. Pencerelemin kemerleri Arap tarzıdır ve genelde ampir üslûbun özelliklerini aksettirmektedir. Caminin duvarları sıvalı olmakla birlikte söveleri taştandır. Kubbesi ise tuğla dolgu demir kaset sistemlidir.⁴ Mihrap ve minberinde mermer işçiliği uygulanmış, köktaşlarla süslenmiştir. Sekizgen olan kürsüsü de mermerdir. Bunlarda barok ampir üslûbu hâkimdir. Caminin sağında bulunan minare basit ve kesme taştandır.

Bali Süleyman Ağa Camii'nde çok değerli hat ustalarının eserleri bulunmaktadır. Bunlardan mihrabın üstündeki "Küllemâ dehalé" ve iki tarafındaki "Besmele"

Hattat Şefik Bey'e aittir. Yine Kadıasker İzzet Efendi'nin celi hatla yazılmış “İhlâs-ı Şerif”i kubbenin ortasında, tahtaya oyma ile işlenmiş, mihrap üstündeki **“Kalellâhü Teâlâ, innemâ ya'müru mesâciddellahi”** ayeti bulunmaktadır.⁵

Bâlâ Süleyman Ağa'nın türbesi, caminin bitişiğinde olup camiye küçük avlusundan girilmektedir. Kâgır duvarlı, ahşap çatılıdır ve 7 penceresi bulunmaktadır. İçerisinde 6 sanduka vardır. Bunlardan birisi Bâlâ Süleyman Ağa'ya aittir. Diğerleri ise tekke şeyhlerinin kabirleridir. Çok basit olan türbenin saçağı altında ve iki cephesini kaplayan mermer üzerine hakkak edilmiş, Hattat Faik Efendi'nin Ayetel Kürsî ile **“Yekûli yâ leyteni”** yazılı ayetleri çok nefis sanat eserleridir.⁶

Bu eser başta bir cami iken zamanla yanlarına yapılan tekke, sıbyan mektebi, aşevi, çeşme, muvakkit-hane, misafirhane ve sebil ile büyük bir külliye halini almıştır. Bugün aşevi ve misafirhane ilkokul, muak-kithane de imam ve müezzin meşrutası olarak kullanılmaktadır. Zamanla yanıp sadece ana duvarları kalan sıbyan mektebi, Milli Eğitim Bakanlığı'na tahsis edilmiştir. Çeşme ve sebil bugün belediye terkos su-yuna bağlanarak halkın hizmetine sunulmuştur.

Bala Tekkesi Çeşmesi, caminin yanında olup arka kısmı muvakkithanedir. Çeşmenin sağında ve solunda celi-sülüs mermer üzerinde bulunan **“Ve cealnâ min-el mâi külle şey'-in hayyün”** ve **“Ve sekâhüm Rabbü'hüm şerâben tahûrâ”** hattı “Faik” imzasıyla H.1309/M.1891 tarihini taşımaktadır. Çeşmenin üzerinde bulunan on beyitlik bir tarih kitabesi de çeşmenin Şeyh Mehmed Sâdeddin ve Şeyh Sâid Ali Efendiler

tarafından yaptırıldığını göstermektedir. Tâlik yazısı o devrin seçkin hattatlarından Üsküdarlı Ali Rıza tarafından (H.1309/M.1891) yazılmıştır. Bu tarihî kitabenin ilk iki beyti şöyledir:

***Gel oku besmele, iç çeşmeden
bir âb-ı ruh efzâ
Dahi Elhamdülillah söyle, eyle
sünneti icra.***⁷

Caminin ve çeşmenin karşısındaki okulun köşe duvarındaki çeşme ise Abdülmecid'in hanımı Perestü Kadın tarafından Bâlâ Süleyman Ağa'nın ruhu için yaptırılmıştır. Sekiz müzeyyen penceresi bulunan cami, bugünkü durumuna 1950 yılında getirilmiştir.

1. Hadika, c.I, s.58; Ş. Gürel, *İstanbul Evliyaları ve Fetih Şehidleri*, s.101; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.31.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.1005–9.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IV, s.1958.
4. a.g.e., s. 1956.
5. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.1007.
6. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IV, s. 1957.
7. a.g.e., s.1958.

BAŞÇI MAHMUT CAMİİ

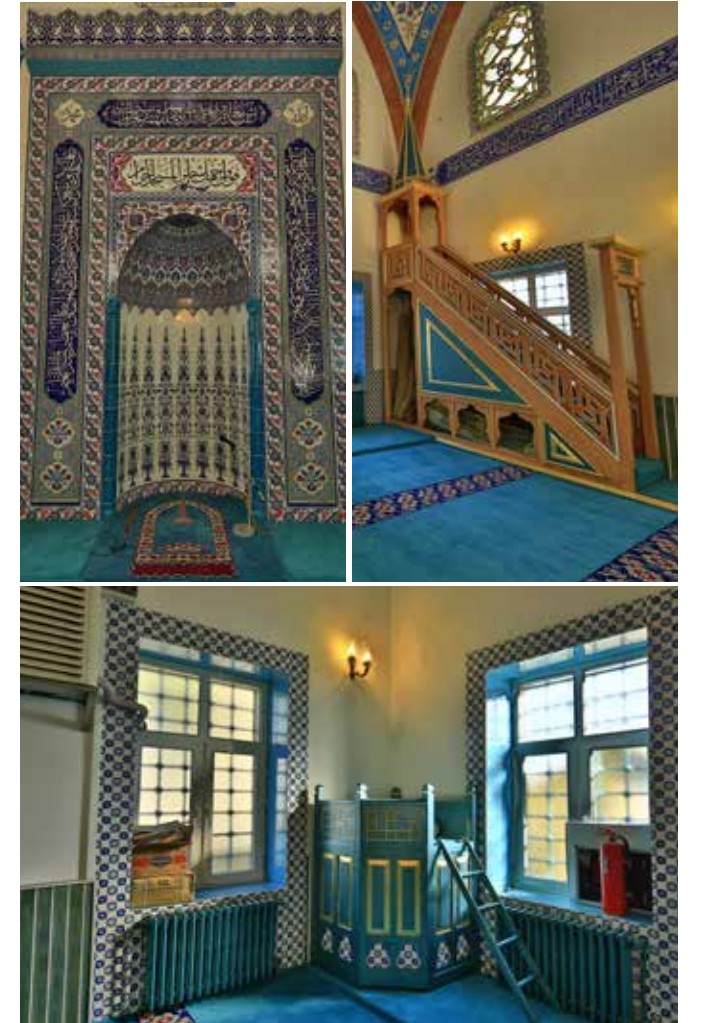
Haseki Sultan Mahallesi, Özbek Süleyman Efendi Sokağı numara 26'da bulunmaktadır. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen mescidin banisi, Fatih Sultan Mehmed'in Başçıbaşı Sinanoğlu Hacı Mahmud olup 1490 veya 1495 tarihlerinde çatılı olarak yapıldığı tahmin edilmektedir. Banisi H.900/M.1494'te vefat etmiş ve mescidinin yakınına defnedilmiştir. Minberini ise mescidin müezzini olan el-Hac Salih Efendi koydurarak¹ camiye dönüştürmüştür.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde mescit, Gülşeni Tarikatı'nın tekke mescidi haline getirilmiş, tekkenin ayin icra edilen tevhidhanesi olarak kullanılmıştır. Çevresine de şehy ailesine harem dairesi ve bahçeye derviş hücreleri yaptırılmıştır.² 1918'de yanmış olan mescit, 1947'de metruk dört duvardan ibaret bir harabe idi. Yalnız minaresi sağlam duruyordu. 1956 yılında cadde genişletilirken harabe kalıntıları da kaldırılmıştır.³

1986 yılında kalan arsası üzerine eski yapıdan tamamen farklı, aynı isimle yeni bir cami yaptırılarak ibadete açılmıştır. Caminin altında Başçı Mahmut Camii Kız Kur'an Kursu bulunmaktadır. Cami, betonarme olup kare planlı, tek kubbeli olarak inşa edilmiştir. Kubbeli üst mahfile, kadınlara ait olan son cemaat yerinden çıkılmaktadır. Kürsü ve minberi ahşap, mihrabı ise mermerdendir. Duvarlarında yerden yukarıya doğru 20 sıra seramik döşenmiştir. Bahçesine iki kapıdan girilen caminin kubbe kasnağında 20 adet pencere vardır. Binadan ayrı ve solda olan minaresi tek şerefelidir. Külâhı ise kurşun kaplanmıştır. Cami, 2006 yılında Vakıflar tarafından restore edilmiştir.

1. Hadika, c.I, s.55; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.33.
2. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İç Camileri*, s.168.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.323.

BEHRAM ÇAVUŞ CAMİİ

pencere sağ ve sol duvarlarda bulunmaktadır. Mihrap duvarında ise iki uzun pencere vardır. Tek şerefeli minaresi taştandır.

İçeride mihrabın iki tarafında bulunan şamdanlardan birinin üzerinde caminin ilk inşa tarihi olan (1595–96) tarihleri yazılıdır. İç kısmında bulunan levhalardan bir kısmı ünlü Hattat Sâmi Efendi'nin eseridir. Caminin ikinci yapılışı için Ali Hilmi Efendi tarafından yazılan bir kitabesi bulunmaktadır. İlk banisi Behram Çavuş'un kabri hazirede olmakla birlikte, mezar taşı kaybolmuştur. Cami avlusunda, Lale Devri'nden kalma üç musluklu bir abdest alma yeri vardır. Çeşmesi ise metruk durumdadır.

1. *Hadika*, c.1, s.68.

2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.V, s.2387- 2388.

Kumkapı'da, Kadırga Limanı Caddesi ile Kumluk Sokağı arasında bulunan Behram Çavuş Camii, Sokullu Mehmed Paşa (1564–1579) zamanında Başçavuş Behram Ağa tarafından 1595–96 yıllarında yapılmıştır.¹ Ancak büyük Hocapaşa yangınında tamamen yanmış ve Dördüncü Ordu Müşiri Mustafa Tevfik Paşa tarafından 1881'de yeniden inşa edilmiştir. Cami, son olarak 1957 yılında onarılmıştır.²

Kâgir yapılı ve ahşap çatılı olan caminin üzeri kiremit ile örtülüdür. Son cemaat yeri olmayan caminin iç alanı 109 m²'dir. Müezzin mahfilinden üst mahfile çıkılmaktadır. Üst mahfili iki ahşap direk taşımakta olup mihrabı alçı, minber ve kürsüsü ahşaptır. Tavanı çıtalarla karelere bölünmüştür ve ahşaptır. 3'er

BEHRUZ AĞA ODABAŞI CAMİİ

(ODABAŞI CAMİİ)

(BEHRUZ AĞA CAMİİ)

(HAS ODABAŞI CAMİİ)

Şehremini Mahallesi, Mevlanakapı Caddesi 140 numarada bulunmaktadır. Cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın Odabaşısı olan Behruz Ağa tarafından H.970/M.1562 yılında kendi adına Mimar Sinan'a Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi ile birlikte yaptırılmıştır. Hamamı günümüze ulaşmamıştır.

Cami, ilk olarak duvarları kâgir ve çatısı ahşap olarak yapılmıştır. Minaresi caminin solunda olup tek şerefeli ve kesme taştandır.¹ Cami, 400 m²'lik bir alan üzerine inşa edilmiştir. Umumi alanı 3.000 m²'yi bulmaktadır. Bu mabed, çeşitli tamirler görmüştür. 1762 yılında minaresi yıkılmış, 1782 yılında Cibalı yangınında harabeye dönmüş, H.1252/M.1836 yılında Sultan II. Mahmud tarafından tamir ettirilerek ibadete açılmıştır. Son olarak 1983 yılında geniş bir tadilat ve

tamirat görmüş, bahçesi işgallerden kurtararak mu-salla taşı, abdest alma yeri, tuvalet ve iki adet görevli meşrutası yaptırılmıştır. Yine bu tadilat sırasında caminin banisi olan Behruz Ağa'nın mezar kalıntıları ön avluda tek olarak bulunup ihya edilmiştir.

Caminin mihrabı sıva, minber ve kürsüsü ise ah-şaptır. Oldukça geniş ve kapalı olan son cemaat yeri-nin batı ve kuzeyinde iki giriş kapısı vardır. Taş du-varla çevrilmiş olan avluya iki kapıdan girilmektedir. Burada iki katlı sıbyan mektebi, şadırvan ve tuvalet-ler bulunmaktadır. 2004 yılında Vakıflar tarafından restorasyonu tamamlanmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.30; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.12; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.3282.

BEKİR PAŞA CAMİİ

Minareye caminin içinden giril-mektedir. Caminin yanındaki me-zarlıkta Şeyh Süleymân-ı Ham-mamî-i Nakşibendî metfundur ki, vefat tarihi H.1192/M.1778'dir. Caminin karşısında Beşikçizade Tekkesi bulunmaktadır. Yine 50 m yakınında halen akmakta olup kitabesiz fakat tarihî değeri haiz bir de çeşme vardır.

1. *Hadika*, c.I, s.55; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.35.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.1167.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.V, s.2435.

Seyit Ömer Mahallesi, Kızılelma Caddesi üzerinde 54 numarada bulunmaktadır. Cami, 1610 yıllarında Bekir Paşa tarafından yaptırılmıştır. Banisi, Topkapı dışında Takkeci Camii'nin karşısında Yalnız Servi Mezarlığı'nda metfundur. Vefat tarihi "Uzlet-i nâsut" H.1024/M.1615'dir.¹ Caminin mimarı Hafız Ahmed Efendi olup hazire de metfundur.²

1955–60 yılları arası³ ve 1973 yılında tamir gören caminin duvarları kâgirdir. Kare planlı olan caminin mihrabı çini, tavanı, minberi, kürsüsü ahşaptır. İç du-var etekleri fayansla kaplanmıştır. Müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Üst mahfil 1987 yılında bir metre yük-seltilerek tamir edilmiştir. Son cemaat yeri ana çatı al-tına alınmış olup iki adet mihrabı vardır. Üst mahfile buradan çıkılır. Minare taştan ve tuğladan yapılmıştır.

BAYEZİD-İ CEDİT CAMİİ (ETYEMEZ MESCİDİ)

Samatya'da, Cerrahpaşa Mahallesi'nde, Org. Gürman Caddesi üzerinde 22 numaradadır. Cami, II. Bayezid (Bayezid-i Veli) tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Vakfı ise Bayezid'in esas vakfına katılmıştır. Minberini, orada oturanlardan zeamet sahibi Dâyi Ömer Ağa koydurmuştur.¹

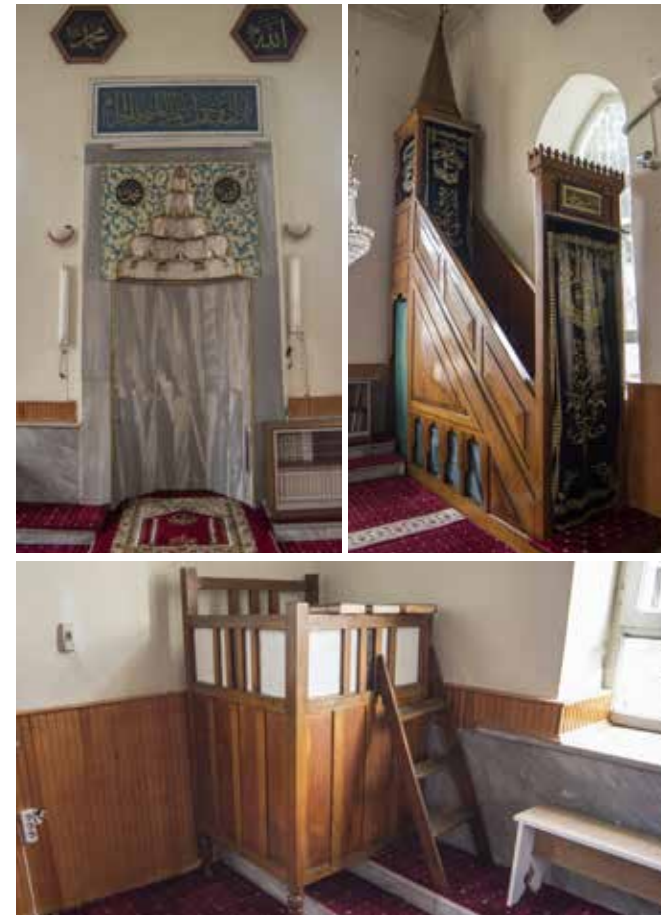
Kare planlı, kâgir, çatısı ahşap ve üstü kiremitle örtülü olan cami, caddeye nispetle fevkanî olup her duvarında uzun 2'şer pencere bulunmaktadır. Yapıldığı tarihten bu yana birçok tamir ve tadilatlar geçiren mescide, dar ve kısa bir beton geçitle önce bir pabuçluğa, oradan bir kapı ile mescidin haziresine, bir üçüncü kapı ile de mescide girilir. Sağındaki tek şerefeli minaresi tamamıyla kesme taş olup orijinaldir.² İbadet sahni içinde sağ tarafta bir maksure, sol tarafta da bir odacığı vardır. Minare kapısı maksure-den olan bu caminin kadınlar mahfiline de maksure-den bir merdivenle çıkılmaktadır.³

Avlu girişinde bir hazire mevcuttur. Bu hazirede tâlikle yazılı ve yeni olan mermer kitabesinden Fatih'in

mirzalarından ve Evliyaullah'tan Etyemez Tekkesi'nin Banisi Mehmed Mirzazade b. Omerü'l-Buhârî'nin metfun olduğu anlaşılmaktadır. Yine burada H.1298/M.1881'de vefat eden Sadî Dergâhî Şeyhi Ahmed Muh-tar Kesbî Efendi ile H.1228/M.1813 tarihinde vefat eden Şeyh Mehmed Sâid Efendi de metfundur. Yol üzerinde bulunan avlu kapısı üzerindeki tâlikle yazılmış 5 satır halinde 4 bölmeli bir tamir kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabeye göre burasının Sadi Dergâhî olduğu ve II. Abdülhamid tarafından H.1309/M.1891 tarihinde tamir edildiği anlaşılmaktadır.⁴ Mihrabı mermer, minber, kürsü ve tavanı ahşaptır. İç duvar etekleri fayans olup sonradan son cemaat yeri ilave edilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.66; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.1134.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.35; S. Barut, Yıldız Üniversitesi F.B. Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.18.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5394.
4. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.217; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5395.

BEYCEĞİZ CAMİİ

Çarşamba, Kocadede Mahallesi, Beyceğiz Caddesi üzerinde bulunmaktadır. *Hadika*'ya göre banisi Mehmed Bey'dir.¹ *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri*'ne göre ise banisi Kasım Çelebiyyü's-Şehiri bi-İbni Beğcügez'dir. Vakıf tarihi H.878/M.1473'tür. Buna göre cami bu tarihten önce Fatih Sultan Mehmed döneminde yaptırılmıştır. Mehmed Bey'in ikinci banisi olma ihtimali büyüktür. Vakıf, Mimar Sinan Mahallesi'nde cem'an 2.773 akçe irad bırakmıştır. Bu iraddan imama 3, müezzin ve muallime 1,5, cüzhana 2,5, mütevellîye 3, kayyıma 1, Ereğli Dergâhı'na 1 akçe tahsis etmiştir.²

Mimarı bilinmeyen, Osmanlı üslûbu kâgir, ahşap çatılı olan Beyceğiz Camii, içten 9 m genişlik, sonradan

ilave edilen son cemaat mahalli ile 17 m derinliktedir ve dikdörtgen plan üzerine oturmaktadır. Fatih devrinde yapılan ilk şeklienden günümüze bir eser ulaşmamıştır. Müezzin ve kadınlar mahfili bulunan caminin mihrabı ve kürsüsü mermer, minberi ise ahşaptır. Önü ahşap kafesli olan kadınlar mahfili betandandır. Minaresinin şerefesi taştan olup mukarnaslı, külahı kurşun kaplamadır. H.1312/M.1894 zelzelesinde hasar gören minare, Arap mimari üslûbunda tamir edilmiştir. Bir de çeşmesi bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.60; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.36.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.324; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri*, s.305.

BEZMİALEM VALİDE SULTAN CAMİİ

(VALİDE CAMİİ)
(GUREBÂ HASTANESİ CAMİİ)

Cami, Gureba Hastanesi Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Sultan II. Mahmud'un ikinci karısı ve Sultan Abdülmecid'in annesi olan Bezm-i Âlem Valide Sultan tarafından, giriş kapısı üzerinde bulunan Ziver Paşa'ya ait kitabesine göre, H.1261/M.1845 yılında yaptırılmıştır.¹

Kâgır olan cami dikdörtgen planlı olup ahşap çatılıdır. Tahta merdivenle çıkılan kadınlar mahfili ahşap ve üç odadan ibarettir. Bugün ise sadece bir oda mevcuttur. "Ahşap tavanın ortasında yaprak şeklinde yaldızlı bir göbek, diğer taraftan serpiştirilmiş vaziyette yine yaldızlı bitki motifleri görülmektedir. Minberi sivri külahlı olup kürsüsü gibi ahşaptır. Mihrap bördürü yivli olup yivlerinin üst kısmında barok üslûbunda kıvrımlar yer almaktadır. Caminin en önemli

mimari özelliği, yanındaki hastahanenin içinden merdivenle çıkılan ve bir pencerenin arkasında hastaların da cemaate katılmalarına imkân veren 20 m²'lik üçüncü bir mahflinin bulunmasıdır. Bu yerin son cemaat yerine açılan ayrı bir kapısı varsa da bugün bu kapı bir duvarla kapatılmış durumdadır. Caminin hastahane yanında inşa edilmesinin başlıca sebebi, hastahane çalışanlarının hasta sahipleriyle ziyaretçilerin ve durumu uygun olan hastaların namaz kılabilmelerine, özellikle de doktorların ve diğer sağlık personelinin cuma namazlarını hastahanedan uzaklaşmadan edebilmelerine imkân sağlamaktır. Cami Vakfiyesi'nde, burada görevli imamların ölüm halindeki hastalara Kelime-i Şehadet getirtmeleri ve ölenlerin cenazelerini usulüne uygun biçimde kaldırmaları da şart koşulmaktadır. Caminin ilk hizmet kadrosu imam,

hatip, vaiz, müezzin ve kayyımlarından oluşan 9 kişidir. Bunların görevleri vakfiyede geniş biçimde belirtilmektedir. 1875 yılında onarılması için üç ayrı irade çıkarılmış olan camiye Valide Sultan'ın bir de kütüphane vakfettiği söylenmekte ise de bugün böyle bir kütüphane mevcut değildir."²

Son cemaat yeri de bulunan caminin, girişi içerden olan tek şerefeli taş minaresi, caminin sağında bulunmaktadır. Caminin aynı tarihli çeşmesi de yanındadır. Bezm-i Âlem Valide Sultan; Gurebâ Hastanesi'ni, Dolmabahçe Camii'ni, Çatalca'da Baban köyündeki camiye, Bezm-i Âlem Lisesi'ni yaptırmıştır. Ayrıca, Mekke-i Mukerreme'de de bir hastane yaptırmış olup H.1269/M.1852 tarihinde vefat etmiş ve II. Sultan Mahmud'un türbesinde defnedilmiştir. Cami, Vakıflar İdaresi tarafından 2007 yılında restore edilmiştir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.36.

2. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.14, s.204-205; *Bezmîâlem Vâlide Sultan Vakfiyeleri*, VGMA, Kasa, nr.11, s.318-332.

BEZZAZ-I CEDİD CAMİİ (MERDİVENLİ MESCİD) (BEZZAZİYE MESCİDİ)

Mercan Mahallesi, Uzunçarşı Caddesi, Havancı Sokağı numara 1'dedir. Bezzaz-ı Cedid Camii 16. yüzyılda, önce Enderun'da sır kâtibi, sonra vezir olan Bezzaz-ı Cedid Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır.¹ Mimarı belli olmayan eser, bir süre boyahane olarak kullanılmış, daha sonra 1965 yılında onarılarak tekrar aslına uygun olarak faaliyet gösterecek duruma getirilmiştir. Daha önce içindeki

fabrikanın bacası olarak kullanılan minaresi yıkılmış ve tekrar onarılmıştır.

Merkezde tek kubbe, yanlarda ise 4 yarım kubbesi bulunmaktadır. Alanı 218 m² kadardır. Tek şerefeli bir minaresi ve altında dükkânlar bulunmaktadır. Fevkanî olan camiye 12 merdivenle çıkılmaktadır. Banisinin kabri bilinmemektedir. *İstanbul Ansiklopedisi*'nde, caminin 1921 yılına kadar ibadete açık olduğu, bu tarihte Evkaf'ça kadro dışı bırakıldığı, önce bir mesken olarak kiralandığı, İkinci Dünya Savaşı başında kaba kasap kâğıdı imalathanesi olduğu, sonra iplik boyahanesine çevrildiği bildirilmektedir. 1957-1958'de tekrar mescit olmak üzere boşaltıldığı da yine aynı kaynakta belirtiliyor.² Cami, 1990 yılında yenilenmiştir.

1. *Hadika*, c.1, s.67.

2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.V, s.2740.

BIÇAKÇI ALAADDİN CAMİİ (ALÂADDİN MESCİDİ) (ŞEYH ALÂADDİN MESCİDİ)

İskenderpaşa Mahallesi, Molla Hüsrev Sokağı numara 8'de bulunmaktadır. Mescit, H.970/M.1562 yılında vefat eden Sümbül Efendi halifelerinden Şeyh Alâaddin Ali Kefevî'nin zaviyesi idi. Zaviyenin sokağa açılan kapısından girilince, mescidin kapısı bugünkü gibi sağda bulunuyordu. Dergâhın kapısı üzerinde duran Sülüs kitabesi şöyledir: **“Lâ ilahe illallah Muhammedü'r-Resûlullah Eşşeyhu'l-fâtihin, Kutbü'l-ârifin, gavsu'l-vâsilin, Mürşidu'l-kâmilin merhum ve mağfurun leh eş-Şeyh Alâaddin kud-di-se sirruhu'l-azîz.”**

Kapının hemen sağında ve duvar içinde yanyana iki çeşme bulunmaktadır. Bunlardan birincisi küçük kemerli bir niş içerisinde olup suyu kesilmiş bir çeşmedir. Dört köşesinde üsluplaşmış 4 gül motifi bulunan ayna taşının üzerinde iki kitabesi vardır. Alttaki kitabede **“Vesekabûm Rabbühüm şerâben tâhurâ. Aynen fihâ tüsemâmâ selsebîla”** ayetleri yazılıdır. Bu iki satırın arasında, hat sanatımızın nefis örneklerinden biri olarak **“Vecce-alnâ minel-mâi külle şey'in hayy”** ayet-i kerimesinin köşesinde H.1246/M.1830 tarihi bulunmaktadır.¹ Üstteki kitabe, “Sâhibülhayrât, Rikâb-ı Hümayun Kaymakamı merhum Ahmed Hulusi Paşa ile hanımı merhume Ayşe Hanım'ın ruhları için Fatih, Tecdid tarihi Nisan 1312 Zilkade 1313” şeklindedir.² İkinci çeşme ise geniş kemerli, kesme taştan, klasik üslûpta kitabesiz bir çeşme idi.³

Uzun müddet devam eden bu tekkede, birçok meşâyih hizmet etmiş, Halvetiye, Sa'diye ve Celvetiye gibi tarikat değişikliklerine de sahne olmuştur.⁴ Zamanla harap olan mescit, 1974 ve 1977 yılları arasında Vakıflar İdaresi tarafından halkın da yardımlarıyla yeniden, kesme taş ve tuğladan inşa edilerek ibadete açılmıştır. Çatısı kiremitle örtülü, minberi ve kürsüsü ahşap, mihrabı ise mermerdir. Üst mahfili kâgır olup iki direk üzerindedir. Girişi ise son cemaat yerindedir. Alt katında Kız Kur'an Kursu, bahçesinde suyu tatlı olan bir kaynak su bulunmaktadır.

Caminin sağ duvarına asılmış kupa gibi tuğladan yapılmış minaresinin şerefeye yerine pencereli ezan okuma yeri konmuştur. Geniş bahçesine iki kapıdan girilen caminin haziresinde, 17. yüzyılın iki seçkin siması metfundur. Bunlardan birisi, H.1069/M.1658 tarihinde vefat eden Süleymaniye Şeyhi Meşhur Mısıri Ömer Efendi, diğeri ise H.1060/M.1650 tarihinde vefat eden şair ve devlet adamı Azmizâde Haleti Mustafa Efendi'dir.

1. *Hadika*, c.1, s.148; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.575; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.21.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.1, s.581.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.576.
4. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.1, s.582.

BODRUM MESİH PAŞA CAMİİ (MESİH PAŞA CAMİİ)

Laleli, Mesih Paşa Mahallesi'nde bulunan Bodrum Camii, *Hadika*'nın bildirdiğine göre, altında bodrumu bulunduğu için bu adı almıştır. Banisi Mesih Ali Paşa'dır. Esası 10. yüzyıla ait bir manastır kilisesidir.¹ Mesih Paşa Camii'nin merkezî bir kubbesi bulunmaktadır. II Bayezid dönemi vezirlerinden olan Mesih Ali Paşa, bu kiliseyi onartarak 1500 yılında camiye çevirmiştir. İçine bir mihrap, ahşap bir minber, dışarıda sağ tarafına kesme taştan bir minare yaptırmıştır. Daha sonraları kubbeyi ve 4 büyük tonozu taşıyan sütunların etraflarına taştan payeler yaptırmıştır.²

1911 yılında Mercan yangınında yanarak harap olmuş ve o zamandan beri ihya edilmemiştir. Ancak Alman, İngiliz ve Amerikalı arkeologlar tarafından içinde ve altında araştırmalar yapılmış, hakkında pek çok makale ve bir de kitap yayımlanmıştır. Müzeler İdaresi tarafından 20 yıl kadar önce kötü bir restorasyona girilmiş, fakat bu da bitirilemeden bırakılmıştır.³ H.907/M.1501 tarihli Vakfiye'ye göre çeşitli hücreler, evler, karhane ve mevcut 865 akçe ile H.953/M.1546 tarihinde yıllık 4.164 akçe geliri olan caminin masrafları olarak hitabet ve imamet için günlük 5, müezzine 1, hafıza 1, iki cüzhana 2, kayyıma 1 ve salâ müezzine aylık 15 akçe tahsis edilmiştir.⁴ Birçok tarihlerde tamirler geçiren cami, 20 Şubat 1987 tarihindeki restorasyonu sonucu ibadete açılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.55; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.5, s.2840–2841.
2. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İçî Camileri*, s.135.
3. Bu bilgiler Prof. Dr. Semavi Eyice'den alınmıştır.
4. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.142.

BODRUMHAN MESCİDİ

Kapalıçarşı'da Bodrumhan Sokağı'nda bulunan Bodrumhan Mescidi'nin banisi ve yapıldığı tarih tespit edilememiştir. Mescidin mihrabı kible yönünde değildir. 1954 çarşı yangınında burası da yanmış ve 1961 yılında ihya edilmiştir. Betonarme bir yapı olup hiçbir mimari özelliği yoktur.

BOSTANİ ALİ CAMİİ (BOSTANALİ CAMİİ) (BOSTANCIBAŞI ALİ AĞA CAMİİ)

Küçükayasofya Mahallesi, Kadırga Limanı Cad-desi üzerinde bulunan 76 numaradadır. Kadırga Meydanı'ndaki mescittir. Bostancıbaşı Ali Ağa tarafından 1558–1559 tarihlerinde yaptırılmıştır.

Kare planlıdır. Bir avlu içerisindedir. Duvarları iki sıra tuğla ve bir sıra kesme taştan örülmüştür. Çatısı kiremitlidir. Minaresi ince bir tuğla yapıdır. 1922'de Mimar Alaaddin Bey tarafından mescide son cemaat yeri ilave edilmiştir. İbadethane altı üstlü 2'şerden 12 pencere ile aydınlatılır. Giriş kapısının üzerindeki ayet-i kerime Hattat Hâmid tarafından yazılmıştır.

Üst pencerelerin camları renklidir. *Hadikatü'l-Cevâmi'*de mescit hakkında şu bilgiler verilir: “Kadırga Li-manı kuzeyinde, banisi Bostancıbaşılardan Adduşşekür oğlu Ali Ağa'dır. Bu kitabı yazdığımız tarihte vakfının kâtibi olan Ahmed Efendi, Üsküdar'da Valide-i Atik Camii'nin ruznâmecisi idi. Onda Karahisarî Ahmed Efendi'nin yazısı ile H.966/M.1558–1559 tarihinde yapıldığını gösteren vakıf yeri gördük. Bu vakfiyede Şeyhü'l-İslâm Ebussuud Efendi'nin de imzası vardır. Ali Ağa'nın kabrinin nerede olduğu bilinmiyor. Şehit ol-duğu meşhurdur. Minberini Reisü'l-Küttâb Samizâde Efendi koydurmuştur ki kabri bu mescidin mihrap du-varı önündedir. Civarındaki mektep ile hamamı, kabri Üsküp'te olan vezirlerden Yahya Paşa'nındır.”¹

İstanbul Camileri adlı kitabın yazarı Tahsin Öz de Bostani Ali Camii için şu satırları yazmaktadır: “Bos-tan Mescidi, Kadırga Limanı Banisi Bostancıbaşı Ali Ağa olup Vakfiyesi 966 M.1558'de yapıldığı dikkate alınırsa mabedin de bu senelerde yapıldığı tahmin olu-nabilir. Cami'nin duvarları ve son cemaat yeri kâgır olup çatısı ahşaptır. Son yıllarda tamir görmüştür.”²

1. *Hadika*, c.1, s.61.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.37; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VI, s.3014.

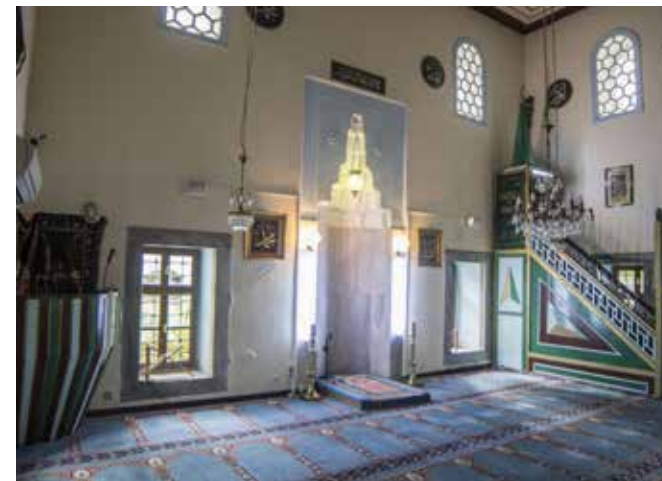

BURMALI MESCİT CAMİİ (EMİN NUREDDİN CAMİİ)

Şehzade Camii'nin kuzey yönünde ve avlu duvarının önünde, Saraçhane Parkı içinde yer alan Burmalı Mescit, Mısır kadılarından olan Mevlânâ Emin Nureddin Osman tarafından yaptırılmıştır.¹ 1553 yılından daha önce yaptırılmış olan cami zamanla harap ol-muş, kadro dışı bırakılmış ve başka amaçlar için kulla-nılmıştı. 1930'lu yıllarda dört duvardan ibaret bir yıkıntı halindeydi. Sonraları üstüne bir sundurma çatı çekilerek marangozhane yapıldı. Ancak 1955 yılından sonra onarı-larak ihya edildi. İstanbul'daki tek burma minareli cami olarak dikkati çeker. Cami, banisinin adına nispetle aynı zamanda “Emin Nureddin” adıyla da anılır.²

Bütün olarak tek bir çatı ile örtülü olan Burmalı Mescit, bir sıra kesme taş ve üç sıra tuğla ile yapılmıştır. Sivri kemerleri de tuğladandır. Son cemaat yeri 4 mermer sütuna oturan ahşap bir tavana sahiptir. Yan du-varlar 1,5 m uzatılmıştır. Sütun başlıkları toplamadır.

Camiye son cemaat yeri duvarının sağ dibinden giril-mektedir. Yan duvarda bir hücre vardır. Bu duvardaki iki pencere arasında 4 sıra bademli bir mihrap bulun-maktadır. Yapının muntazam iç ölçüleri ve duvar kalın-lıkları, daha önce burada bir kubbenin varlığını düşün-dürmektedir. Son cemaat yerindeki iki kemer yastığı da burasının en azından beşik tonozla 3 bölüme ayrıl-dığına işaret etmektedir. Bunlara rağmen son cemaat yerindeki iki üst pencerenin varlığı ve yerleri biraz şa-şırtıcıdır. Bu durum, pencerelerin daha sonra açılmış olabileceğini akla getirmektedir. Çünkü yükseklikler kubbe veya tonoz gibi bir örtü sistemine elverişsizdir.³

Giriş kapısı oldukça geometrik ve basık kemerlidir. Etrafı pembe mermerlerle çevrilmiş içi boş kalan kı-sımda, bir ihtimalle kitabe bulunmaktaydı.⁴ Caminin her duvarında altı üstlü 2'şer pencere vardır. Minare-nin girişi içeriden ve sağ duvar köşesindedir. Minber ve alçıdan yapılmış mihrap yenidir. Bani caminin so-lundaki hazirede gömülüdür. 7 satırlık kabir taşı ya-zısına göre H.961/M.1553–1554 yılında vefat etmiştir.

1. *Hadika*, c.1, s.65.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VI, s.3143.
3. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.246.
4. a.g.e., s.246.

CAFERAĞA CAMİİ (YUSUF FAKİH MESCİDİ)

Şehremini Mahallesi, Ayık Fırın Sokağı numara 21’de bulunmaktadır. İlk banisi Fatih devri ileri gelenlerinden Yusuf Fakih Efendi’dir.¹ Zamanla harap olan ve vakfı da perişan olan camiyi, ocak ağalarından Yayabaşı Cafer Ağa yeniden yaptırmış ve vakfını da ihya etmiştir.² Vakıf tarihi H.922/M.1516’dır. Nakit olarak 2.000 akçe ile evler vakfedilmiştir.³ Mescidin minberini Halil Ağa H.1090/M.1679 tarihinde koydurmuştur. Halil Ağa, Macuncu Çarşısı’nda Müftü Ebüssuud Efendi’nin yaptırdığı hamamda kiracı iken icar akdi feshedilerek hamamdan çıkarılınca Cafer Ağa Camii yakınında arsa alıp bir hamam yaptırarak kızgınlığını teskin etmiştir. Bu yüzden bu hamam, “İnâdiye Hamamı” diye bilinir. Yine bu zat mescit yakınında yaptırdığı İnâdiye Hamamı’nı da vakfedip Cafer Ağa Mescidi’nin minberine ve Aksaray civarındaki Yakub Ağa Mescidi minberine de vazifeli tayin etmiştir.⁴ Meşhur Şeyhülislâm Zembilli Ali

Efendi’nin halen izi kalmayan evi de mescit karşısında bulunuyordu.⁵ Caminin kapısı üzerindeki tamir kitabesi H.1317/M.1899 tarihlidir.

Tekkelerin kapatılmasıyla harap hale gelen tekke-cami, 1970 yılında tamamıyla yıktırılıp yeniden betonarme olarak inşa edilmiştir. Harimi yamuk, dörtgen planlıdır. Mihrabı çini, minber ve vaaz kürsüsü ahşaptır. İç duvar etekleri lambri ile yarım metre kadar kaplanmış olup müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Her duvarında uzun 2’şer pencere bulunmaktadır. Kalem işlemeli tavanı düzdür. Kadınlar mahfilini ise iki beton direk taşımaktadır. Cami ile aynı çatı altında bulunan Kur’ân Kursu yaz mevsiminde hizmet vermektedir. Sağında olan minaresi beton olup girişi son cemaat yerindendir. Şerefesinin altı mukarnaslı ve betondur. Caminin girişinde kuyu ve girişin solunda 1970’teki tamirde yapılan çeşmesi vardır. Haziresi mihrap önünde olup burada birkaç kabir daha bulunmaktadır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.38.
2. *Hadika*, c.I, s.80.
3. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.438.
4. *Hadika*, c.I, s.80.
5. a.g.e., s.80.

CAFER SUBAŞI CAMİİ (CAMCI MESCİDİ)

Balat Mahallesi, Camcı Çeşme Yokuşu, Cafer Subaşı Camii Sokağı’nda bulunmaktadır. Banisi, Subaşı Cafer Ağa’dır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 1941’de tamamen yanan mescit, 1955 yılında cemaat tarafından tekrar yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır.¹

Bahçesinde Subaşı Cafer’e ait olduğu söylenen tek mezar vardır. Onun da rüya üzerine tespit edildiği

söylenmekle beraber kabir hakkında başka hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Caminin karşısında hâlâ yığın izlerini taşıyan muattal bir çeşme vardır. Mescit, Camcı Çeşmesi diye anılan bu çeşmenin, karşısında olmasından dolayı “Camcı Mescidi” diye de anılmaktadır.² Duvarlarında toplam 15 penceresi bulunan cami, kâgır olarak inşa edilmiş, iç duvar etekleri alt pencerelere kadar ahşap lambri ile kaplanmış. İç alanı 110 m²’dir. Tavanı düz beton, mihrabı fayans, minberi ahşaptır. Sağ arka köşede olan tek şerefeli minaresi tuğladan olup pabuç kısmı taştır. Kadınlar mahfili de betondandır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.38.
2. *Hadika*, c.I, s.72.

CANBAZİYE (CERRAHPAŞA) CAMİİ (CANBAZİYE MESCİDİ)

Kürkçübaşı Mahallesi, Kargı Sokağı numara 1'de yer alan cami, Fatih devri devlet adamlarından Canbaz Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır. Kocamustafapaşa'daki kendi adıyla anılan diğer caminin haziresinde metfun olan baninin vefat tarihi H.890/M.1485 olduğuna göre, caminin bu tarihten evvel yapıldığı anlaşılmaktadır.¹

Başlangıçta mescit olarak inşa edilmiş ve bilahare İzmit gümrükçüsü Kuru Ahmed Efendi tarafından minber koydurularak camiye tahvil edilmiştir.² Caminin, mektebi, medresesi ve tekkesi ile devrinin ırfan merkezlerinden biri olduğu bilinmektedir. Medresenin ne zaman yıkılıp yok olduğu ve tekkesinin caminin içinde mi yoksa dışarıda müstakil bir yerde mi faaliyet gösterdiği bilinmemektedir. H.917/M.1511 tarihli Vakfiyesi'nde Canbaz Mustafa Bey'in tekkenin şeyhine yevmiye 5 akçe tahsis ettiği, H.953/M.1546 tarihli kayda göre; Bursa, Filibe, Silivri, Vize gibi yerlerde çeşitli araziler ve değirmenler vakfedilerek külli-yenin ihtiyaçları karşılandığı yazılıdır.³

Dış kâgir, içi ahşap ve kiremit örtülü olan cami, 1940 yılında kadro harici bırakılıp harap olmuş, 1962 yılında dört duvar, çatı ve yıkık bir minareten ibaret iken, halkın yardımlarıyla eski temeller üzerine yeniden inşa edilmiştir.⁴ 1977 yılında ibadete açılan caminin mihrabı, minberi ve kürsüsü beyaz ve renkli mermerden yapılmıştır. 7,20 x 7,95 ebadında olan caminin, 4,20 m derinliğinde son cemaat yeri vardır. Duvarlarında 2'şer sıra dikdörtgen şeklinde pencereler bulunmaktadır. Kadınlar mahfilini 4 beton direk taşımaktadır. Minarenin kaidesi eski ve 7 kenarlı olup kesme taştandır. Gövdesi ise tuğladan olup şerefe 6 mukarnasla süslenmiştir.

Yanında yer alan haziresinde pek çok meşhur zevat metfundur. Bunların başında Lâle Devri'nin meşhur şairi Seyyid Vehbi ile müverrih, müderris, müellif ve şair Keçecizâde İzzet Molla gelmektedir. Haziredeki en eski taş ise ilk Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa'ya ait olan Arapça kitabeli taştır. Hazirenin önündeki sokağa bakan çeşme, Keçecizâdelerden Kâzım Bey'in hayratı olup Kâzım Bey çeşmesi diye bilinir. Kitabesi Türk hat sanatının şaheserlerindendir. Hattatı meşhur Vahdeti Efendi'dir.

1. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.225.
2. Hadika, c.I, s.79; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.38.
3. İ.A. Yüksel, a.g.e, c.V, s.225; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1326.
4. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VI, s.3367.

CANBAZİYE (KOCAMUSTAFAPAŞA) CAMİİ (CANBAZ MUSTAFA AĞA CAMİİ)

Silivrikapı Mahallesi, İlkmeçtepe Sokağı ile Eski Cami Sokağı kavşağında bulunmaktadır. Cami, H.890/M.1485 tarihinde vefat eden Canbaz Mustafa Ağa tarafından kendi adına yaptırılmış olup caminin sağındaki hazirede metfundur.¹ Ahşap olarak inşa edilen bu cami kiraya verilerek uzun süre ev olarak kullanılmış, zamanla bakımsızlıktan nihayet çökmüş, 1953 yılında halkın desteği ile ahşap çatılı, kare planlı ve kâgir bir şekilde yeniden yapılmıştır.²

İkişer basamaklı bir taş merdivenle girilen caminin avlusu paket taşları ile döşenmiştir. Son cemaat yerinden 4 sütun üzerine oturtulmuş olan kadınlar mahfiline sağ taraftaki maksureden ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. 23 pencere ile aydınlatılmış bulunan caminin tavanı kalem işi nakışlarla müzeyyendir.³

Mihrabı ve iç duvar etekleri fayansken, çini kaplanarak yenilenmiştir. Minber ve kürsüsü ahşaptır. Caminin sağındaki tek şerefeli minaresi kesme taş kaideli olup gövde ve şerefesi de tuğladandır. Kadınlar mahfiline çıkan merdiven dışarıya alınmıştır. Girişi bu merdivenin altındadır.⁴

1. Hadika, c.I, s.76; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.38; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1326.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VI, s.3367.
3. a.g.e, c.VI, s.3367.
4. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.225.

CANFEDA HATUN CAMİİ (KETHÜDA KADIN CAMİİ)

minber ve kürsüsü güzel torna işçiliği ile ahşaptan yapılmıştır. Duvarları, alt pencere üzerlerine kadar çinilerle kaplanmıştır. Binaya bitişik olan minare kesme taşla yeniden inşa edilmiş olup tek şerefelidir. Caminin iç alanı 290 m², avlusu 260 m²'dir. Bitişğinde ise Nureddin Cerrahî Tekkesi vardır.

1. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.2, s.383; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.88; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s. 1328.

Karagümrük, Dervişali Mahallesi, Canfeda Cami Sokağı'nda bulunmaktadır. Canfeda Hatun, Osmanlı sarayı haremının idaresinde etkili olan cariyelerdendir. Hayatının son yıllarını hayır işlerine adadı. H.992/M.1584'te yaptırdığı bu caminin yakınında bir mektep, Saraçhane'de bir sebil-çeşme (H.1002/M.1593 tarihli), Kasımpaşa'da zaviye, Beykoz Akbaba'da bir mescit ve hamam yaptırmıştır. Kabri Eyüp Sultan Türbesi civarındadır.¹

Çeşitli tadilatlar geçiren Canfeda Hatun Camii, son olarak 1982 ve 1989 yıllarında büyütülmüş ve tavanı da yükseltilerek yeniden imar edilmiştir. Minaresi camiye bitişik olarak yeniden inşa edilmiştir. Mihrabı ve kible duvarı Kütahya çinisi ile tezyin edilmiş,

CEBECİBAŞI CAMİİ

girişi son cemaat yerindendir. Fevkanî olan caminin tavanı beton olup ortası süslemelidir. Alt katının duvarları taşla örülmüş, üst katı betonarme olarak yapılmıştır. İç alanı ise 224 m²'dir.

Minaresi caminin arka sağ tarafında olup tuğla ile örülmüş, külahlı kurşunla kaplanmıştır. Caminin iç duvarları yerden bir metre kadar yükseklikte ahşap lambri ile kaplanmıştır. Avlusu olmayan caminin, bitişğinde Kur'an kursu, öğrenci yurdu ile küçük ve bakımlı bir haziresi vardır.

1. *Hadika*, c.I, s.77; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.231; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.39; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1338.

Balat Mahallesi, Cebeciaba Mescit Sokağı'ndadır. *Hadika*, bu mescidin Cebeciaba Şücaeddin tarafından yapıldığını belirtmektedir. *İstanbul Camileri* adlı eserde buna ilave olarak, Cebeciaba Şücaeddin Ağa'nın mezar taşı kitabesine göre 18. yüzyılda yaşadığı, dolayısıyla mescidin de bu tarihlerde yapıldığı yazılmaktadır. Oysa H.953/M.1546 tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde "Cebeci Mescidi" geçmekte, Vakfiye tarihinin H. 893 Rebiülâhîr/M.Mart 1488 olduğu ve Mevlânâ Ali bin İbrahim tarafından tescil edildiği ifade edilmektedir. Bu duruma göre Şücaeddin Ağa olsa olsa bu mescidin ikinci bânisidir.¹

1959 ve 1974 yıllarında, İsmailağa Camii Derneği tarafından önemli ölçüde tamir gören cami, dikdörtgen planlıdır. İki ön, 2'şer de yan duvarlarda olmak üzere 6 tane müzeyyen penceresi vardır. Caminin mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşap olup müezzin ve kadınlar mahfili de bulunmaktadır. Üst mahfilin

CERRAH MEHMET PAŞA CAMİİ

Aksaray Mahallesi, Cerrahpaşa Camii Sokağı numara 1’de bulunmaktadır. İç mekân alanı 624 m², avlu ve bahçe alanı ile tamamı 3.360 m²’dir. Tek minareli ve klasik Osmanlı mimari tarzında yapılmış olan caminin banisi ve Vâkıfı Cerrah Mehmed Paşa, Yeniçeri Ağalığından Sadrazamlığa kadar yükselmiş ve III. Mehmed’in şehzadeligi esnasında sünnetini yapmış olmasından dolayı da III. Mehmed padişah olunca onun veziri olmuş bir zattır.¹

Cerrah Mehmed Paşa Sultan II. Selim’in kızı ve Piyâle Paşa’nın hanımı olan Gevher Han Sultan ile Piyâle Paşa’nın vefatından sonra evlendirilmiştir. Gevher Han Sultan’ın da Cerrahpaşa’dan ayrı vakfı ve eserleri vardır. Cerrahpaşa Camii, İstanbul’un yedi tepesinden birinin üzerine kurulmuş bir külliye dir. Zamanla bazı binaları yok olduğundan günümüze yalnız cami ve müstemilatı kalmıştır. Caminin mimarı Mimar Sinan’dan sonra Mimarbaşı olan, Sinan’ın halifesi Davud Ağa’dır. Cami kapısı üzerindeki kitabe de belirtildiği üzere H.1002/M.1593’te inşa edilmiştir.² Cami, türbe, hazire, şadırvan, sebil, çeşme, çifte hamam ve kütüphaneden ibarettir. Medresenin bitişiğinde bulunan ahşap kütüphane Şerif Halil Efendi tarafından H.1157/M.1744 tarihinde yaptırılmış olup halen şahıs mülkiyetinde ev olarak kullanılmaktadır. Hamam ve

sebil şu anda mevcut değildir. Camiye daha sonra bir muvakkithane ilave edilmiştir.

Kare plana sahip camideki 6 adet fil ayağı üzerine oturan bir büyük kubbeyi, güneyde ve kuzeyde iki yarım kubbe destekler. Mihrap mahalli dört köşeye yakın planlı olup dışa çıkıntılıdır.³ Ana kubbeyi saran altta 4 yarım kubbedeki pencereler caminin içine ışık akışını sağlar. Cami iç mekânına, yanlarda birer ve esas cephede ve ortada taç kapıdan geçit sağlayan üç giriş vardır. Giriş cephesi kapısı üzeri istalaktitlidir ve tamamen mermerdendir. Sağ ve solda kum saatlerine giren iki ince somaki sütun mevcuttur. Bunların yanında mermer birer niş oyuğu bulunur. Caminin içinde, yarılarda ve giriş cephesi paralelinde uzanan üst mahfil vardır. Cami dâhilinde bir ahşap vaiz kürsüsü, oymalı mermer minberi ve gayet nakışlı taç mihrabı (mermer üzerine alçı sıvanmış) vardır. Mihrap üzerinde Kelime-i Tevhid yazılıdır. Caminin kubbesi üzeri kurşun kaplı, içi tamamen kalem işi tezyinatlıdır. Tezyinat mahfil pencerelerinin üst kısmına kadar inmektedir ve yakın tarihte yapılmıştır. Caminin Vakfiyesi H.1003/M.1594 tarihli dir.

Cami H.1070/M.1659 tarihinde tamamen yanmış, H.1179/M.1765’te zelzeleden harap olmuş, H.1196/M.1781’deki yangında ise tekrar yanmıştır. H.1236/M.1820

tarihinde minaresine yıldırım isabet etmiştir. Bu tarihte caminin minaresi yeniden yapılmış ve külahı taştan inşa edilmiştir. Halen külahı taştır. Caminin minare ve kubbe ale mi orijinaldir. H.1310/M.1892, 1958, 1960 ve nihayet 1979’da cami tamir edilmiş ve son tamirde, daha evvel yıkık vaziyette olan son cemaat mahalli kubbeleri ve kemerleri tamamen yeniden yapılmıştır.⁴ Cami son cemaat yerinde 2 mihrap, 8 porfir ve granit sütun ile bunların en üstünde 6 küçük kubbe yer

almaktadır. Caminin mihrabında yeşil renkte, gayet kıymetli ve orijinal bir İznik çini si vardır. Mihrap cephesinde altta bir sıra benekli mavi/ beyaz renkte, yine İznik işi bordür çini si mevcuttur. Caminin yine bu cephesinde üstteki yuvarlak pencereler vitray olup orijinaldir. Alt kısımlardaki vitraylar yenidir. Bunlar 1979’da değiştirilmiştir. Camiye, en dışta biri muhdes üçü orijinal 4 adet kapıdan girilir. Caminin sağ ve solunda önemli kişilerin mezarları bulunmaktadır.

Cami avlusundaki 8 köşeli, tek kubbeye sahip türbede Cerrah Mehmed Paşa, yanında oğlu ve İbrahim Ethem Paşa yatmaktadır. Türbe bakımsız ve haraptır. Caminin harap durumdaki şadırvanı da 1979 yılında yeniden inşa edilmiştir. Muvakkithane ise 1989’da başlatılan restorasyonla daha bakımlı hale getirilmektedir. Caminin günümüzdeki çeşmesi ve kitabesi, şair ve nakkaş Sâi Çelebi’nin eseridir. Halen susuz, fakat mamur bulunan çeşme, 1978’de tamir edilmiştir. Caminin hemen güneyinde bulunan çukur kısımdaki ahşap evlerin yerine apartmanlar yapılması sırasında hafriyatlar sebebi ile cami ihata duvarlarında beliren kayma tehlikesi, demir beton perdeleme sistemiyle durdurulmuştur. Böylece eserin kayma tehlikesi önlenmiştir. Giriş cephesinin sağ ve sol tarafından uçlarda birer odadan ibaret itikâf hücreleri vardır. Bunlara cami içindeki mahfil katından geçilmektedir.

Caminin batı duvarındaki güneş saati yerden takriben 8 m yukarıdadır. Şadırvanının yanında, halen faal bir kuyusu mevcuttur. Caminin doğusunda ve bahçesinin güneyinde içi toprakla dolu bulunan bir su (yangın havuzu) deposu vardır. 2006 yılında restorasyona alınan cami, 2007’nin sonuna doğru tamamlanmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.71; O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s.311.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3504; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.39; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.102; *İstanbul Abideleri*, s.26.

3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3505; Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.66; H.Y. Şahsuvaroğlu, *Asırlar Boyu İstanbul*, s.87.

4. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s. 1364; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.393.

CEZERÎ KASIM PAŞA CAMİİ

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi, Babıali Caddesi, numara 30'da bulunmaktadır. Banisi Cezerî Kasım Paşa, önce Defterdar, sonra Üç Tuğlu Vezir olmuştur. *Mukaddime* sahibi İbn Cezerî'nin evlatlık olarak yetiştirdiği kimselerden biri olduğu için Cezerî Kasım Paşa adıyla tanınmıştır. "Safî" mahlasıyla şiirleri vardır. Selanik'ten Bursa'ya geldiğinde, orada bir medrese ve yanında da hamam yaptırmıştır.¹

Cami, 1860'ta yanmış, daha sonra H.1285/M.1868 yılında Sultan Abdülaziz tarafından fevkanî, kâgır ve ahşap çatılı olarak sade bir şekilde yeniden yapılmıştır. 1957 yılında İstanbul Belediyesi'nin yol genişletme ve çevre düzenlemesi çalışmalarında cami yıktırılmış, arsası uzun yıllar otopark olarak kullanılmıştır. 1984'te Türkiye Diyanet Vakfı ve ilçe müftüsünün önderliğinde, halkın desteği ile altı Diyanet Vakfı'nın kitap satış yeri, üstü ise cami olmak üzere yeniden yapılarak 29 Nisan 1989'da (Ramazan'ın son günü) ibadete açılmıştır.

Caddeden merdivenle çıkılan caminin altında dükkânlar, girişte ve sol tarafta üst mahfili bulunmaktadır. Üst mahfili 4 direk üzerindedir. Merdivenin solunda ise küçük bir son cemaat yeri vardır. Ana mekânı bir yamuk dikdörtgene benzer. Kubbesi basık olduğundan dışarıdan fark edilmez. Kubbeyi 5 adet köşeli sütunlar taşımaktadır. İç duvarları zeminden bir metre kadar, mihrabı ise tamamen çini ile kaplanmış olup minber ve kürsüsü ise mermerdir. Bodrum kısmında da Cuma günleri açılan bir salonu bulunmaktadır. Minare, caminin sağ köşesinde olup tek şerefelidir. Girişi ise harim içindeki kapıdandır.

1. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.431; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3538.
2. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İç Camileri*, s.53.
3. *Hadika*, c.I, s.79; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.40.

ÇADIRCI AHMET ÇELEBİ CAMİİ (ÇADIRCI MESCİDİ)

Minar Hayrettin Mahallesi, Balipaşa Yokuşu, 67 numarada bulunmaktadır. Daha çok Çadırca Ahmed Çelebi adıyla bilinen mescidin yapılış tarihi bilinmiyor. *Hadika*, caminin banisinin Ahmed Ağa olduğunu ve kabrinin bilmediğini yazar. Yine *Hadika*'dan öğrendiğimize göre, mescidin minberini Solakbaşılardan "Semurkaş" lakabıyla tanınan Mehmed Ağa koydurmuştur. Bu zat H.1178/M.1769 yılında vefat etmiş ve Halıcı Hasan Mescidi civarına defnedilmiştir.¹ Caminin Vakfiyesi, H.894/M.1489 tarihini taşımaktadır.²

Cami kâgır ve fevkanîdir. Tuğla minaresi tek şerefelidir. Altında bodrum kısmı da bulunan Çadırca Ahmet Çelebi Camii'nin kiblesi yanlıştır. Bu hata içerden düzeltilmekte, cemaat de buna göre saf olmaktadır. Fakat münferit namazlarda sık sık hatalar yapılmaktadır. Caminin kible duvarı ile yan duvarları birbirine dik olmadığı için, yapı tam bir dikdörtgen

olmaktan uzaktır. Özellikle girişe göre sağ taraf oldukça yamuk bir şekilde gelmektedir. Yine aynı tarafta olan minareden itibaren o cephede kalan kısımlarla hemen onun bitişiğindeki duvar ve kible duvarı sıvasızdır. Diğer iki taraf ise kiremit renklidir. Haziresi, caminin sol kısmı ile bitişik kible yönüne taşmıştır. Çatılı olan caminin üstü kiremitle örtülüdür. Mescit, yaklaşık olarak 1928 yılından beri harap durumdaydı. 1952-53 yılları arasında Anıtlar Derneği tarafından tamir ve ihya edilmiştir.³

1. *Hadika*, c.I, s.73.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.231.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3643-3644.

ÇAKIRAĞA CAMİİ (ÇAKIRCIBAŞI MESCİDİ)

çıkılmaktadır. Sağ tarafında bulunan minare taştan yapılmış olup tek şerefelidir. Mihrap önündeki haziresinde Çakır Ağa ile bazı tekke şeyhleri metfundur. Caminin karşısındaki çeşme 1227 tarihli, kitabesinden anlaşıldığına göre Berberbaşı Ali Ağa'nın hayratıdır.

1. *Hadika*, c.I, s.72; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.40.

Edirnekapi, Ayvansaray Mahallesi, Hoca Çakır Caddesi üzerinde, kale duvarının yanındadır. Yakınında Tekfur Sarayı bulunmaktadır. Banisi Fatih Sultan Mehmed'in sekbanbaşılardan Çakır Ağa'dır. *Hadika*, baninin mihrap önünde metfun olduğunu, mektebi ve mahallesi bulunduğunu yazar.¹

1950 yıllarında camiden hiçbir eser kalmamışken 1987 tarihinde, İstiklâl Savaşı Gazisi Merhum Hacı Neş'et Döküm önderliğinde cemaat tarafından yeniden betonarme ve bodrumlu olarak yapılmış, çatısı kiremitle örtülmüştür. İç alanı 120 m² olan caminin harim kısmının duvarları tamamen çinilerle kaplanmıştır. Mihrap ve vaaz kürsüsü, çini, minberi ise mermerdendir. Müezzin ve kadınlar mahfili vardır. 6 basamaklı merdivenle son küçük cemaat yerine

ÇAKMAKÇILAR CAMİİ (SAKA ÇEŞMESİ CAMİİ) (SULTAN III. MUSTAFA CAMİİ)

Çakmakçılar Yokuşu'nda 44 numarada bulunmaktadır. "Saka Çeşmesi Camii", "Sultan III. Mustafa Camii" adlarıyla da zikredilmektedir. 1761 yılında III. Mustafa tarafından Saka Çeşmesi'nin üzerine yaptırılmıştır.¹

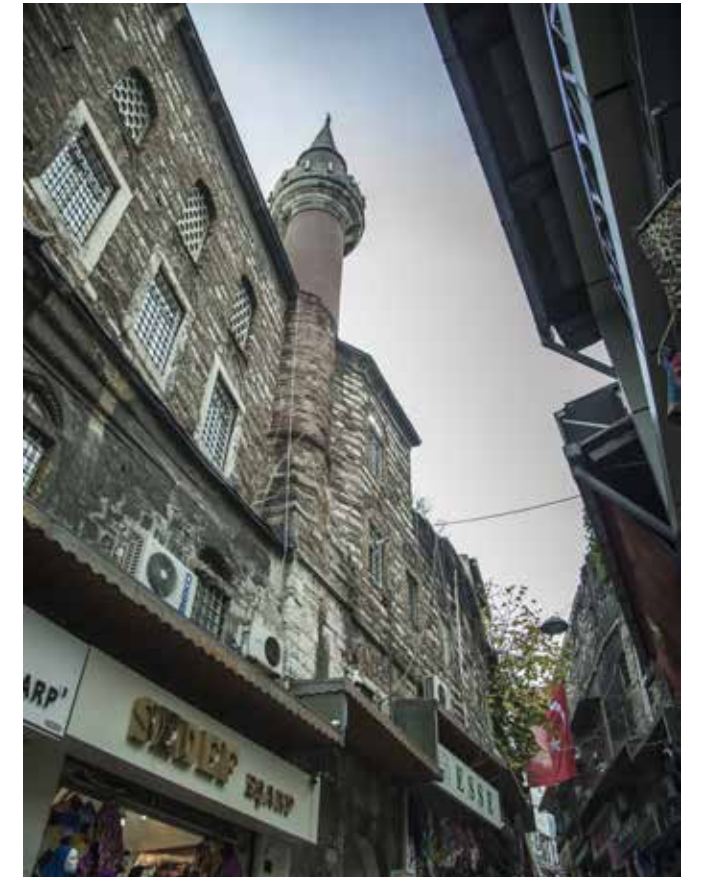
1954 yılında tamir gören caminin duvarları, alması olarak tuğla ve taştan örülmüştür. Kubbesi kurşun ile kaplanmıştır. Han üzerine kurulduğundan dolayı da fevkanî olup camiye han kapısından girilmektedir. Alt katları tamamen iş yerleridir. Birkaç kat çıkıldıktan sonra caminin son cemaat yerine varılır. Buradan da asıl ibadet edilecek mekâna geçilir. Cami içinde iki sıra pencere bulunur. Altındaki pencereler dikkörtgen, üsttekilerin üstü ise ovaldir.

Mihrabı yağlı boya ile boyanmış olup minberi ahşaptır. Üst mahfiline döner bir merdiven ile çıkılmaktadır.

Vaaz kürsüsü yoktur. Sağ duvarının arkasında ilave edilmiş bir odası vardır. Minaresi tek şerefeli olup tuğladandır. Kûlahı ise kurşun kaplamadır.

1. *Hadika*, c.I, s.126; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.118.

ÇAVUŞZADE (CERRAHPAŞA) CAMİİ (ÜMMÜ GÜLSÜM MESCİDİ)

cephesinde 3, güney cephesinde 4 pencere vardır. Batı duvarı ise sağırdır. Minaresinin kaide ve pabucu kesme taş, gövde ve peteği sıvalı olup tek şerefelidir. Şerefesinin altında bir taş bilezik olup külahı kurşun kaplamadır. Kadınlar mahfili bulunan caminin mihrabı çini, orijinal minberi, kürsü ve tavanı ise ahşaptır.

1. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İç Camileri*, s.175.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.41.
3. *Hadika*, c.I, s.79; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4041.

Cerrahpaşa Mahallesi'nde, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi içerisinde olup Mimar Sinan'ın eseridir. Cami, 16. yüzyılın ikinci yarısında Çivizâde Mehmed Efendi'nin (ö.1586) kızı Ümmü Gülsüm Hatun tarafından veya Mustafa Çavuş tarafından 1540 ile 1541 yılları arasında yaptırılmıştır.¹ Minberini Ümmü Gülsüm Hatun koydurmuştur.² *Hadika* ise baniyesinin Çivizâde kızı Ümmü Gülsüm olduğunu zikretmektedir.³

Zamanla harap olan dikdörtgen planlı cami, 1965 yılında Vakıflar'ca onararak ibadete açılmıştır. Duvarları kaba yontma taş ve tuğla, çatısı ahşap ve kiremit kaplı olarak inşa edilmiştir. Son cemaat yerinin üstü kapalı olup etrafı camekânla kapatılmıştır. Doğu

ÇİVİZADE KALBURCU MEHMET EFENDİ CAMİİ

son cemaat mahalli ve kadınlar mahfiliyle birlikte ihya edilmiştir. Avlusuna iki kapıdan girilmektedir. Caminin mihrabı çini, minber ve kürsüsü ise ahşaptır. Tavanı büyük karelere bölünmüş olup boya süslemelidir. Mihrap duvarının sağ ve solunda altı üstlü birer adet pencere vardır. Sağ ve sol duvarlarında altı üstlü iki sıra halinde 3'er adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Bugün ise aslına uygun olarak minaresi tek şerefeli ve tuğladan yapıp külahı kurşun kaplanmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.72.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.42.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.4041.

Camii, Mevlanakapı Mahallesi, Kalburcu Mehmet Ağa Çeşmesi Sokağı 2 numarada bulunmaktadır. İlk banisi III. Murad (1574–1595) dönemi Şeyhülislâm'ı olan Çivizâde Şeyh Mehmed Efendi'dir. Şeyh Mehmed Efendi, H.995/M.1586 tarihinde vefat etmiş olup Eyüp Sultan'da, Boyacı Sokağı'nda, Hüsnü Paşa Türbesi'nin yanında metfundur. Caminin minberini Osman Efendi koydurmuştur.¹ Kısa bir süre sonra yıkılan mescidin ikinci banisi ise Kalburcu Mehmed Efendi'dir. Bunun için, Kalburcu Mehmed Paşa Camii olarak da zikredilmektedir.²

Zamanla harap olup ortadan kalkan mescitten günümüze ancak kaidesi kesme taş, gövdesi tuğladan olan yıkık bir minare ulaşmıştır.³ Bu sebeple cami üçüncü defa 1990 yılında, hayırsever Kastamonulu Hacı Mehmet Ali Kaya tarafından, betonarme olarak, üstü çatılı,

ÇOBAN ÇAVUŞ CAMİİ

Laleli’de Mimar Kemal Mahallesi, Şehnameci Sokağı’nda; Beyazıt’tan Aksaray’a inen caddenin sol tarafında, denize doğru uzanan Koca Ragıp Paşa Caddesi’nin üzerinde bulunan Çobançavuş Camii’nin banisi, Çavuşbaşı Süleyman Ağa’dır. Burası medrese ve bir çeşme ile ufak bir manzume oluştu. Süleyman Ağa da caminin haziresinde metfun.¹

“Çobançavuş Camii, dikdörtgen biçiminde, enine uzanan klasik tipte, sakıflı, yani üstü ahşap çatı ve kiremit örtülü büyükçe güzel bir cami idi. Yan cephelerinde altlı üstlü iki sıra halindeki 6’şar pencereden, mihrap cephesinde ise altta 4, üstte ise 5 pencereden ışık alıyordu. Bu pencerelerin hepsi muntazam sivri Türk kemerlerine sahip bulunuyordu. Minare giriş cephesinin sağ tarafına bitişikti. Girişin iki yanında birer mihrap nişi olduğundan, evvelce önünde binanın bütün genişliğince uzanan, herhâlde ahşap direkli bir son cemaat

yeri bulunduğu da anlaşılıyordu. Cami aralarda tuğla hatıllar ile moloz taşından inşa olunmuştu. Dış cephelerinde kapı ve pencereler mermer ile çerçevelenmiş, tahfif kemerleri ile dış duvarlar daha özenilerek yapılmıştı. Basit bir tipde olmasına rağmen, ahenkli nispetleri ile iddiasız güzel bir eser hüviyetinde olan Çobançavuş Camii, İstanbul’un sayıları çok azalmış olan üstü çatı ile örtülü camiler tipinin orijinal özelliğini koruyabilmiş bir örneği olarak değerli bir eserdir. Şehir planlamasında gösterilecek az bir dikkat ile pekâlâ kurtarılması mümkün iken yok edilmesi muhakkak ki, şehrin Türk devri tarihi ve güzelliği bakımından bir kayıp olmuştur.”²

Bugün Çobançavuş Camii’nin yerinde artık ne mezarlar, ne ahşap olduğu tespit olunan medrese ve ne de cami kalmıştır. Bu cami hakkında çok güzel bir araştırma yazısı yayımlayan Prof. Dr. Semavi Eyice, 23 Temmuz 1911’de Mercan’dan Laleli’ye kadar olan bölgeyi mahveden büyük yangının Çobançavuş Camii’ne ilişmemiş olmasına rağmen, bu eski eserin bir başka felakete uğradığına değinerek şöyle diyor:

“... Laleli-Aksaray semtlerinin yeniden imarı için plânı çizildiğinde, bu işi üzerlerine alanlar, yangın sahası ile yanmamış sahaların sınırlarını iyice tespitte çalışmadıklarından ve en önemlisi, şehrin topografyasını göz önünde tutmaksızın bütün bu bölgeyi denize kadar bir tepsi gibi dümdüz farz ederek, buralarda korunması gerekli eserlerin, hatıraların bulunuşunu da hiç hesaba katmadan, masa başında büyük bir rahatlıkla plânlarını o devirde Batı’da pek moda olan dama tahtası prensibine göre hazırlamışlardır... Bu plân uyarınca yangın sahasının toprak tesviyesine de girilince, zaten bu bölgede Marmara’ya doğru meyilli olan arazi, yanmamış mahallelere çok kot farklı bir yar halinde dayanıp kalmıştır... Çobançavuş Camii 1911’de yanmadığından daha uzun yıllar hizmete devam etmiştir. Etrafını çeviren geniş bir hazirenin içinde, birkaç yaşlı ağacın arasında beyaz minaresi ile göze hoş görünen bir manzara arz ediyordu... Koca Ragıp Paşa Caddesi’nin 1937’de açılmasına girişildiğinde caminin

yıkıtılmasına başlanmış ve bunun için çatısı kaldırılarak, ahşap kısımları ile minarenin külahı sökülüştür. Fakat çalışmalara devam olunmadığından Çobançavuş Camii öylece bırakılmıştır. 1942’de minaresi de temeline kadar yıkıtılmıştır. 25 Şubat 1946 günü Çobançavuş Camii’ni incelediğimde, eserin çok harap halde sadece dört duvarı kalmış bulunuyordu. Binaının içinde ufak bir kulübe yapılmış ve bir aile burada barınıyordu. Caminin etrafındaki hazirenin mezarları ise son derece perişan bir halde görülüyordu.”³

1959 yılında tamamen yıkıtılmış olan Çobançavuş Camii, çeşme, medrese ve hazireden bugün hiçbir kalıntı ve iz yoktur. Uzun zaman arsa halinde kalan cami, 2002 yılında halkın da desteği ile yeniden ihya edilerek ibadete açılmıştır. Sokaktan avluya büyük ve demir parmaklıklı bir kapı ile girilmektedir. Caminin ön dış cephesi ahşapla kaplanmış, diğer cepheleri taş ve tuğla ile örülmüş olup birkaç basamakla caminin kapısına çıkılmaktadır. Üç katlı olan ve son cemaat yeri bulunan caminin kadınlar mahfili vardır. Mihrap ve minberi mermer, kürsüsü ise ahşaptır. Mihrap duvarında altta 4, üstte 5 adet müzeyyen pencere, diğer sağ sol duvarlarında ise 3’er adet pencere bulunmaktadır.

Alt pencereleri dikdörtgen şeklinde, üst pencerelerinin üzeri ise oval biçimdedir. Üst pencerelerin altına kadar duvarları çini ile kaplanmış. Ortasında küçük bir kubbesi bulunup tavanı ise tamamen ahşap kaplamadır. Çatısı kiremit ile örtülü olan caminin kadınlar mahfili ahşaptır. Minaresi sağ tarafında olup tek şerefeli ve külahı kurşun kaplamadır.

1. Hadika, c.1, s.71–72; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4049.
2. S. Eyice, “İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihî Eserleri I”, *Tarih Dergisi*, sayı.26 (1972), s.130–135.
3. a.g.m., s.130-135.

ÇORLULU ALİ PAŞA CAMİİ

Molla Fenari Mahallesi, Yeniçeriler Caddesi üzerinde Çorlulu Ali Paşa Medresesi numara 36'da bulunmaktadır. Cami, tekke, medrese, kütüphane ve hazireden oluşan külliye şeklinde eski Simkeşhane'nin yerinde 1707 ve 1709 yılları arasında kurulmuştur. Banisi, II. Mustafa'nın damadı ve III. Ahmed'in sadrazamlarından olan ve 1711'de vefat eden Çorlulu Ali Paşa'dır.¹

Cami, 100 m²'lik alana sahip olup kare planlıdır. Avlu kapıları üzerinde birer kitabesi vardır. Tekke

bölümü tarafında bulunan kitabe yok olmuştur. Medrese tarafındaki avlu kapısı üzerinde mevcut olan kitabenin son mısraı ile tarih düşürülmüştür. Ayrıca Çorlulu Ali Paşa'nın mezar taşında da bir kitabe bulunmaktadır. Cami girişinde tekke odaları vardır. Yanında ise Ali Paşa'nın Darü'l-Hadis'i bulunmaktadır. Midilli'de idam edilen bu zatın başı buraya gömülmüştür. Camiye yakın bir yerde, Yemen fatihi Sinan Paşa'nın türbesi ve medresesi ile bir sebil bulunmaktadır.² Bunların Mimar Davud'un eseri olduğu, Sebil'in üzerindeki kitabede belirtilmiştir.

Caminin duvarları, bir sıra kesme köfeki taş, üç sıra tuğla ile alması şeklinde örülmüştür. Pencereleri iki sıra halinde yapılmış, pencerelerden sonra kare bir kasnağın üzerinde kubbesi yer almıştır. Büyük kubbenin dört köşesinde 4 adet yarım kubbe vardır. Minber ve kürsüsü ahşap olup mihrabı beton sıvalıdır. 5 mermer sütunlu, sivri kemerli son cemaat yeri tamamen camla kaplanmıştır. Sağ ve solunda müezzin mahfilleri vardır. Üst ahşap mahfile, ahşap bir merdiven ile soldan çıkılmaktadır. Tek şerefeli minaresinin kaidesi kare, gövdesi kesme taştandır. 8 adet medrese ve 3 adet tekke hücreleri bugün mevcuttur. Cami, 1766 depreminde hasar görmüş, 1894 depreminde ise daha büyük zarar görmüştür. 1961 ve 1965 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce onarılmıştır.

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.8, s.371.

2. *Hadika*, c.1, s.75; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.43.

DAMAT İBRAHİM PAŞA CAMİİ

Kalenderhane Mahallesi, Dede Efendi Caddesi'nde, köşede bulunan sebilin arkasında, Şehzade Camii'nin mihrap yönünün karşısında 4 numarada bulunmaktadır. Cami, H.1132/M.1720'de Sultan III. Ahmed'in Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. *Hadika*, bu caminin "Darü'l-Hadis Mescidi" adıyla tanındığını ve darü'l-hadis dershanesi olduğunu yazar.¹

Dış avlu kapısının sağında bulunan cami, kare planlı ve tek kubbelidir. Kubbe, dıştan 8 köşeli tibur üzerinde yükselir. Yapı, taş ve tuğladan olup dış görünüşü sade ve orijinaldir. Kubbenin çapı 10 m'dir. Caminin son cemaat yerinin önünde yerden 75 cm yükseklikte 4 mermer korkulukla çevrili sütun boşlukları yer alır. Son cemaat yeri önde ve yanda 4'er, aynalı tonozla örtülüdür. Bu aynalı tonozların içi kalem işleriyle süslüdür.

Camiye ahşap bir kapıdan girilir. Söve kısımları mermerdir ve kapının üzerinde, içten yuvarlak bir kemer

vardır. Söve kısımlarında bulunan mermer üzerindeki yüksek kabartma süslemeleri döneminin eseridir ve oldukça nefistir. Kapı sövesinin iç kısmında altın yaldızlı mukarnaslar vardır. Fakat bu altın yaldızlar şimdi dökmüş durumdadır. Kapının dış tarafındaki mermer kabartmalarda, vazodan fıskıran laleler, sümbüller, karanfiller ve yıldız çiçekleri bulunur. Kapının iki yanındaki pencereler dikdörtgen biçiminde olup düz atkılı demir parmaklıdır ve içten kapakları vardır. Mihrap duvarında mihrabın iki yanında sivri kemerli iki pencere vardır. Üstte ise yuvarlak tek pencere bulunmaktadır. Bu pencere dıştan mermer şebekelidir. Kapının karşısındaki duvarda iki pencere ile minareye çıkış kapısı yer alır. Taban, altıgen taşlarla döşenmiştir. Kubbeye geçiş tromplarla olur. Bu dilimli trompların altında mukarnaslı bir bölüm vardır. Bu mukarnaslar tüm kubbe çevresince devam eder. Kubbe trompları, pencere üstleri, mihrap, mihrabın yan ve üst kısımları, giriş kapısının üstü hep kalem işleriyle süslüdür.

DAMAT ÖKSÜZ MEHMET PAŞA CAMİİ

(ÖKÜZ MEHMED PAŞA CAMİİ)
(DAMAT MEHMED PAŞA CAMİİ)

Caminin mihrabı beşgendir. Kalem işleri ve mukarnaslarla süslü olan mihrabın üstünde, içi dilimli sivri bir kemer vardır. Dilimlerin içi kalem işleriyle doldurulmuştur. Mihrabın yanındaki çerçeveler içinde yine sümbül, lale ve yıldız çiçekleri bulunmaktadır. Giriş kapısı üzerinde, caminin H.1132’ de yapıldığını gösteren bir kitabe bulunmaktadır. Daha sonra yapılan tek şerefeli minarenin tarihi belli değildir ve çok sadedir.

31 x 22 m boyutlarındaki avlu muntazam değildir. Ortasında şadırvan ve çevresinde darü’l-hadis odaları vardır. Şadırvan, son zamanlarda tamir görmüştür. Başlıkları baklavalı 8 mermer sütunun üzeri sivri bir çatı ile örtülüdür. Hazne kısmı 8 köşelidir ve mermerden yapılmıştır. Musluğun iki yanında selvi motifleri görülür. Çatısı ahşaptır. Avlunun etrafındaki darü’l-hadis odaları 3,5 x 4 m boyutlarında olup üstleri kubbe ile örtülüdür. Burada toplam 13 oda bulunmaktadır. Bu odaların önünde revak kısmı yer alır. Sütunları mermer olan ve birbirine sivri kemerlerle bağlanan bu kısmın giriş kapısı karşısındaki bölümü cam ile avluya kapatılmış olup Verem Savaş Derneği’nce işgal edilmektedir.

Söz konusu darü’l-hadis odalarından birisi kütüphanedir. Meşhur Şair Nedim, bu kütüphanenin

memurluğunu yapmıştır. 15 x 17 m boyutlarındaki kütüphanede, Damat İbrahim Paşa’nın vakfettiği kitaplar arasında tezhip ve minyatürle ilgili kitaplar da vardır. Daha sonra bu kitaplar, Süleymaniye Kütüphanesi’ne aktarılmıştır. Köşede, H.1132/M.1719 yılında III. Ahmed zamanında yapılmış darü’l-hadis sebili bulunmaktadır. Caminin hazire kısmında, Damat İbrahim Paşa ile yakınlarının kabirleri vardır. 1959–1966 yıllarında bütün külliye tamir görmüş olup 2014 yılında da restorasyona alınmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.41; Cami hakkında bilgi için bkz. “İbrahim Paşa Camii”, *Türk Ansiklopedisi* (Semavi Eyice tarafından yazılmıştır).

Karagümrük, Hırka-i Şerif Mahallesi, Melek Hoca Caddesi numara 52’de bulunmaktadır. Cami, H.1027/M.1617 tarihinde I. Ahmed’in kızı Gevher Sultan’ın kocası “Öküz” lakabıyla bilinen Sadrazam Mehmed Paşa (ö.H.1030/M.1621) tarafından

1617 yılında kendi adına ahşap olarak yaptırılmıştır. Cami, H.1142/M.1729 yıllarında Balat’ta meydana gelen büyük yangında yanmıştır.¹ Yıllarca arsa halinde kalıp duvarlarının temel kalıntısından başka bir eser bulunmayan caminin, 1987 yılında yeniden inşasına başlanmış, Cami Yaptırma Derneği’nin üstün gayretleri ve halkın yardımlarıyla asli ölçülerine sadık kalınarak betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir.

Birkaç basamakla avluya çıkılan caminin iç kısmı, 14 x 14 m ebadında, kare şeklinde olup üzeri 14,50 m yüksekliğinde bir ana kubbe ve 4 küçük kubbe ile örtülüdür. Kubbeleri kurşunla kaplanmıştır. Revaklı son cemaat mahalli, 3 küçük kubbe ile örtülüdür. Caminin dış yüzü kesme ve tarak süslemelidir. İç kısımdaki mahfile minarenden çıkış yolu vardır. Minberi ve kürsüsü ahşap, mihrabı ise Kütahya çiniyle kaplanmış, üst kısımdaki pencereler revzenlerle, tezyin edilmiş, mahfili betonarme olarak yapılmıştır. Üst mahfil 2 adet beton direk üzerinde oturtulmuştur. Her duvarında altı üstü 2’şer pencere bulunan caminin minaresi, tek şerefeli ve betondan olup külahı kurşunla kaplanmıştır.

1. *Hadika*, s.27; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.114; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1516.

DAVUDPAŞA CAMİİ

Cerrahpaşa Mahallesi, Ağa Baba Sokağı'nda bulunmaktadır. Kitabesine göre H.890/M.1485'te Gazi Dâvud Paşa tarafından kendi adına yaptırılmıştır.¹ Cami plan olarak tek kubbeli, yanlarında birinin önü açık, diğeri ocaklı 2'şer tabhane odasından meydana gelmiştir. Mihrap tarafında 5 kenarlı ve üstü yarım kubbe ile örtülü bir niş bulunmaktadır. Kaidesi 4 köşeli olan minaresi sağdadır. Pabucun bir metre yukarısından itibaren sonradan inşa edilmiş olduğu kolaylıkla fark edilmektedir. Tamamen kesme köfeki taşından yapılmış olan Davudpaşa Camii ağır başlı ve vakur ifadelidir. Yapının yan cenahları ve mihrap çıkması yapıya hareket kazandırmıştır.²

Son cemaat yeri, 6 granit sütun üzerinde 5 kubbelidir. Bu kısım zelzeleden yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Son cemaat duvarındaki cümle kapısının iki yanındaki 2'şer pencerenin ortalarında birer mihrap mevcuttur. Kapı az çıkıntılı ve sade silmeli bir çerçeve içinde 6 dilimli yarım kubbeye sahiptir. Köşelerde kum saatleri, yanlarda ise hücreler vardır. İki kapısının da kemeri üzerinde caminin kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin hattı "Kıbletü'l-Hattatin" olarak bilinen Şeyh

Hamdullah'a aittir. 4 beyit halinde rumî kıvrımlarla süslenmiş ve celî-sülûsle yazılmıştır.³

Caminin iç ölçüleri 18,20 x 18,19 m²'dir. 6,37 m genişliğinde ve 5 kenarlı mihrap çıkıntısı üzerinde yarım bir kubbe mevcuttur. Kubbe köşeleri iri bademli 7 sıralıdır. En üstte küçük bir kubbecik bulunmaktadır.⁴ Caminin sağ ve sol duvarındaki 2'şer pencere yan revaklara açılmaktadır. Bu kapı pencerelerinin dipte olanları yüksek bir niş içinde olup üslerinde küçük bir yarım kubbesi vardır. Dışarı açılan pencereler altta 6, üstte 7 adettir. İlk tamirler 1945–48 tarihlerinde Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından yaptırılmıştır. Bu sıradaki müşahedelerine nazaran, iç duvarlar kaba yontma taşla yapılmış ve 1,5 m'de bir 20 x 20 ebadında meşe hatilla bağlanmış, zamanla çürümüş olan bu hatilla-rın içine sulu çimento akıtılarak takviye edilmiştir. 1948'lerde yeniden yapılmış olan mihrap, 9 sıra istaktilidir. Minber, devrinin sade, silmeli ve kabartmalı bir eseridir. Caminin içindeki tezyinattan bugün kayda değer bir şey kalmamıştır.

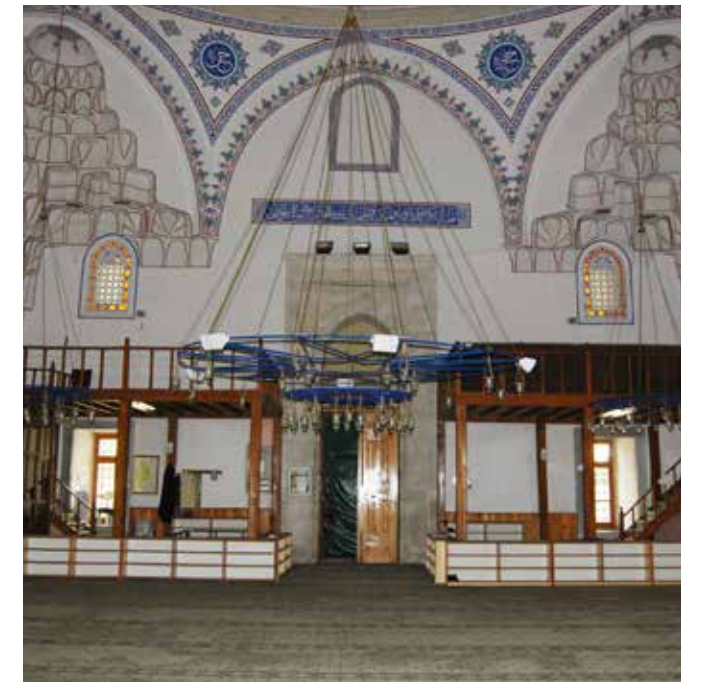
H.1180/M.1766 tarihinde, Hassa Başmimarı Tahir'in nezaretinde İsmail ve Abdullah tarafından cami,

mektepe, medrese ve imaret tamir edilmiştir.⁵ Davudpaşa Medresesi caminin solunda, biraz çarpık olarak yerleştirilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi 1971 yılı Ocak'ında medresenin rölevesini yaptığını ve o zaman buranın ahır ve gübre deposu olarak kullanıldığını kaydetmektedir.⁶ Bugün ise medrese yer yer işgal edilmiş ve harap bir durumda bulunmaktadır.

Caminin sol arka köşesinde Dâvud Paşa'nın türbesi bulunmaktadır. Kapısı orijinal ahşaptır. Avlu dışında kesme taştan sivri kemerli bir de çeşmesi bulunur. Dâvud Paşa'nın yaptırdığı iki hamam vardır. Bunlardan Dâvud Paşa Çifte Hamamı bugün mevcut değildir. Dâvud Paşa iskelesi hamamı ise Samatya Caddesi'nde demiryolunun öbür tarafındadır. Hamam-ı Küçük namıyla geçen bu çifte hamamın bugün erkekler kısmı çalışmaktadır. Ayrıca Unkapanı'nda Azepler Hamamı yakınında olduğu bilinen Davudpaşa Hamamı'ndan bugün hiçbir ize rastlanmamaktadır. Caminin kible cihetinde, cephesi Cerrahpaşa Caddesi'ne bakan Davudpaşa Rüştüyesi, şimdi Davudpaşa Lisesi olarak hizmet vermektedir. Tabii ki cami ile hiçbir ilişkisi kalmamıştır.⁷ 1980'li yıllarda, cami bahçesinde tamamen harap durumda bulunan şadırvan aslına sadık kalınarak cemaatin yardımıyla yeniden ihya edilmiştir. Kuyusu faaldir.

1. Hadika, c.I, s.104; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.44.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.329; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.14; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.235.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.332.
4. a.g.e., s.332.
5. *İstanbul Abideleri*, s.31–32; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s. 1527.
6. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.335.
7. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.235–243.

DEBBAĞZADE HACI PİRİ CAMİİ

(LEYLEK YUVASI MESCİDİ)

(HACI PİRÎ MESCİDİ)

Yedikule Mahallesi, Hacı Piri Sokağı'nda bulunan bu mescit, H.1114/M.1702 yılında vefat eden ve Sultan Selim Camii karşısında kendi yaptırdığı medresesinin avlusuna metfun bulunan Debbagzade Hacı Pîrî Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mescit, “Hacı Pîrî Mehmed Mescidi” ve “Leylek Yuvası Mescidi” olarak da bilinmektedir. Fevzipaşa Caddesi ile Altay Caddesi'nin birleştiği yerde bulunan Altay Camii de bu baniiye aittir.

Debbagzâde Mehmed Efendi, Yedikule Debbagları şeyhi Mahmud Efendi'nin oğlu olup çok çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, 1667'de Şam, 1670'te Edirne, 1675'te İstanbul Kadısı olmuştur. 1679'da Anadolu Kazaskerliği'ne, 1683'te Rumeli payesini aldıktan sonra, 1687'de Rumeli Kazaskerliği'ne tayin edildi. Ardından Ankaravî Mehmed Emin Efendi'nin yerine H.1098/M.1687 yılında Şeyhülslâm oldu. *Fata-vay-ı Numaniyye ve Reşhatü'n-nasîh mine'l-hadisi's-sahih*

adlı eserleri dışında çeşitli kitaplara yazdığı şerh ve haşiyeleri vardır.¹

Camii, H.1181/M.1767'de tamir görmüş,² daha sonra tekrar hasara uğrayarak yıkılan caminin arsası gecekonducular tarafından işgal edilmişti. 2003 yılında mahalle sakinleri tarafından arsası bilinen caminin yerine camii yapılması için Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne müracaat edip Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından gecekonducular yıktırılıp 12 Haziran 2006 tarihinde ihya edilerek ibadete açılmıştır. Caminin mihrabı sade, tavanı ahşap çıtalarla kare şeklinde kaplanmış olup minber ve kürsüsü gibi ahşaptır. Çatısı kiremit ile örtülü, dış duvarları ahşapla kaplı olarak yapılan caminin minaresi bodurdur; kaidesi taşla, gövdesi tuğla ile örülmüştür ve tek şerefelidir.

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.9, s.62–63.

2. *Hadika*, c.I, s.190; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.97.

DERVİŞ ALİ CAMİİ

Derviş Ali Mahalesi'nde Dilmaç Sokağı, numara 17'de bulunmaktadır. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen caminin banisi, II. Bayezid devri mimarlarından Mimar Derviş Ali'dir.¹ H.918-Safer/M.1512-Mart tarihli Vakfiyesi'nin olduğu bilinmektedir.² Camii uzun zaman bakımsızlıktan harap olunca, H.1227/M.1812 yılında yeniden inşa edilmiştir.³ Zamanla içerisinde ibadet edilemeyecek derecede harap durumda iken, 1978 yılında Camii Yaptırma Derneği tarafından kalan duvarları yıktırılarak yeniden yaptırılmıştır.

Caminin duvarları iki sıra tuğla ve bir sıra kesme taş sıralı bir şekilde örülü olup tavanı düz ve beton sıvalı, çatısı kiremitle örtülmüştür. Duvarlarının tamamı, yerden 100 cm kadar yükseklikte ahşap lambri ile kaplanmıştır. Yan duvarlarında altta ve üstte dikdörtgen şeklinde 3'er adet pencere bulunmaktadır. Mihrap duvarında ise iki pencere vardır.

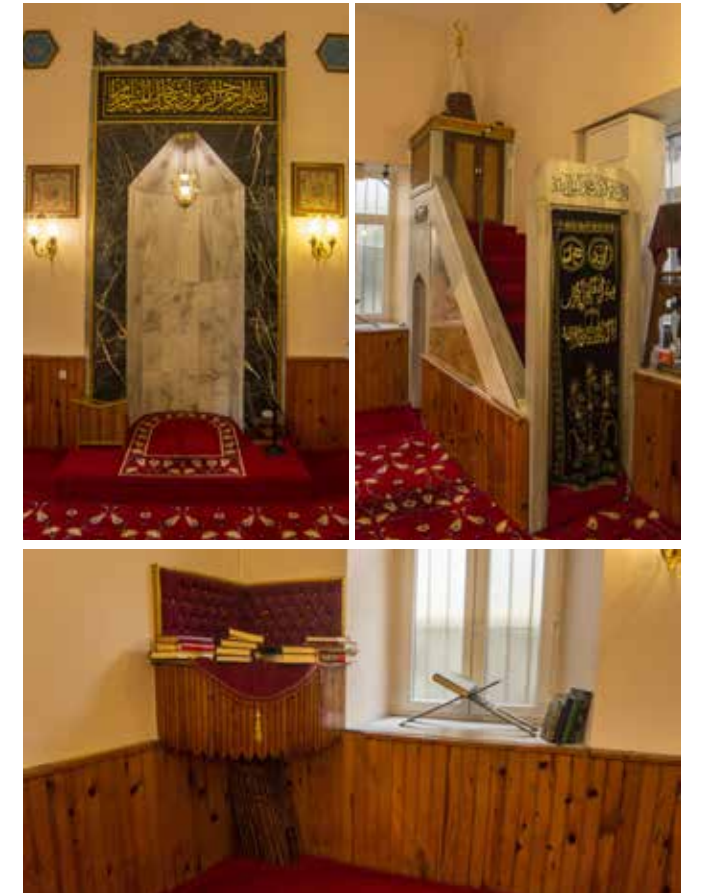
Caminin dikkate değer tarafı minaresidir. Bu küçük minare mescidin sol tarafında olup pabuç ve gövde ufkî taş sıraları halinde örülmüştür. Minare mihrap duvarının sol köşesine biraz çarpık olarak kare kaide

üzerine yapılmıştır. Gövde ise 8 kenarlı tuğla ve kesme taş sıralıdır. Gövdeden itibaren poligonal olan bu minarenin kurşun kaplı olan külâhının üstünde, âlem olarak bir Mevlevî sikkesi bulunmaktadır. Şerefesiz ezan okuma yeri içerde olup her yüzünde kemerli küçük pencereleri vardır. Minare 18. veya 19. yüzyıl üslûbuyla yapılmıştır.⁴

Dikdörtgen planlı, tek giriş kapılı ve iç alanı 105 m² olan caminin iç kısmındaki mahfili betondur. Minberi beyaz ve turuncu mermerden, mihrabı siyah-beyaz mermerden kürsüsü ise ahşaptan yapılmıştır. Çevresinde bulunan avlu ve bahçenin alanı 1061 m²'dir. Bahçede 9 tane mezar bulunmaktadır. Derviş Ali'nin de kabrinin olduğu bilinmekte ise de artık mevcut değildir.⁵

1. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.285.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri*, s.416; İ.A. Yüksel, a.g.e., s.285.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.48.
4. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.285; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.49.
5. *Hadika*, c.I, s.109.

DİBEK CAMİİ (AYNALI MESCİDİ) (AYNALI ÇEŞME MESCİDİ)

H.1334/M.1915'teki yangında yanmış,³ günümüze sadece minare kaidesi ulaşmıştı. 1998 yılında halkın da yardımıyla Parmakkapı İlim ve Hizmet Vakfı tarafından yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır.

Birkaç mermer merdivenle çıkılan caminin iç duvarları, minber, kürsü ve mihrabı Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. 3 direk üzerinde oturan kadınlar mahfili ve tavanı betondur. Üstü kiremitle örtülü ve geniş saçaklı olan caminin tek şerefeli minaresi taştandır. Küçük bir son cemaat yerinden girilen caminin alt katında kız Kur'an kursu bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.30.
2. *İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescitleri -I-*, s.254.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.1609; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.26.

Akşemseddin Mahallesi, Neyzen İhsan Sokağı numara 72'de bulunmaktadır. Yapım tarihi kesin olarak belli olmayan caminin banisi, Defterdar Ahmed Efendi'nin Dividdarı olan Mehmed Efendi'dir (1520–1566). Kendisinin de mescit civarında metfun olduğu zikredilmektedir.¹ Kanuni döneminde inşa edilen ve bilinmeyen bir sebepten dolayı yıkılan cami, 1673–1674 yılında Silahtar Mustafa Paşa tarafından yeniden ihya edilmiştir.² Kesse taştan yapılan mescidin,

DİBEKLİ EMİNBEY CAMİİ (EMİNBEY MESCİDİ)

vasıflarındandır.³ Caminin bu ikinci yapımı, 19. yüzyıl devlet adamlarından Mehmed Esad Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu zatın ölüm tarihi H.1262'dir.⁴ Daha sonra 1952 yılında esaslı bir tamir görmüş ve birçok özellikleri kaybolmuştur.

Cami içten 8,77 m genişlikte ve 12,80 m derinliktedir. Duvarın kalınlığı ise 93 cm'dir. Sağ duvarda 3, mihrap duvarında altı-üstlü 2'şerden 4, sol duvarda yine altı-üstlü 3'lerden 6 ve kadınlar mahfelinde de 3 olmak üzere 16 pencere ile aydınlanmaktadır. Caminin minberini III. Sultan Ahmed'in başkadını Emetullah Kadın koydurmuştur.⁵ Tek şerefeli minaresi yeni olup kaidesi taş, gövdesi tuğla ile örülmüştür. Sol duvarla mihrap duvarı önünde mescidin haziresi vardır. Asıl banisinin kabri bugün ortada yoktur. Belki de daha önceki bakımsızlık döneminde mezar taşları yıkılmış ve toprak altında kalmıştır. İkinci bani Mehmed Esad Efendi'nin aile makberesi ise hazirenin mihrap önünde bulunan kısmındadır. Hazire içinde ve avluda kuyusu vardır. Vakıflar tarafından kiraya verilmiş iki adet de dükkânı mevcuttur.

Minar Kemalettin Mahallesi, Dibeke Camii Sokağı, numara 13'te bulunan ve halk arasında Dibeke Camii adıyla da bilinen Eminbey Mescidi, bugün Beyazıt'ta Tiyatro Aralığı Sokağı ile Dibeke Camii Sokağı'nın teşkil ettiği üçyol ağzındadır. Caminin banisi, Beyazıt Camii yapılırken Bina Emin olan Emin Bey'dir. Emin Bey H.919/M.1513 yılında vefat etmiştir. Bugün caminin giriş kapısının üzerine konulan yeni bir levhada, inşa tarihi olarak 1509 yılı gösterilmektedir ki, Ekrem Hakkı Ayverdi bunun ne kadar yanlış olduğunu söylemektedir.¹ Bir rivayete göre Emin Bey, bu mescidi Beyazıt Camii yapısından arta kalan taşlarla yaptırmıştır.²

Cami, beton bir avlu içinde ve dört duvar üzerine kiremitli çatı ile örtülmüş kare planlı, kâgır bir yapıdır. Avlunun içindeki 10 basamaklı bir merdivenle camekânlı bir giriş kısmına çıkılır. Bu küçük yer aynı zamanda caminin son cemaat yeridir. Mihraba göre caminin sağ yanında bulunan bu kısımdan asıl ibadet kısmına girilince, tam karşıda müezzin maksuresi bulunur. Maksurenin yanından bir merdivenle kadınlar mahfeline çıkılır.

Bina tamamen yeniden yapılmıştır. Sultan Hamid devri üslubunu gösterir. Yerden tavana yaklaşan uzun pencereler bunun bariz

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.341.
2. R.E. Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, c.9, s.4453.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.341.
4. R.E. Koçu, a.g.e., s.4453.
5. *Hadika*, c.I, s.25.

DİVANİ ALİ CAMİİ (GEDİK PAŞA CAMİİ)

Mimar Hayreddin Mahallesi'nde, Gedikpaşa Caddesi ile Cami Sokağı'nın birleştiği köşede bulunan cami, yakınında Fatih devri vezirlerinden meşhur Gedik Ahmed Paşa'nın yaptırdığı bir hamam bulunmasından dolayı Gedik Paşa Camii adıyla da tanınmaktadır.¹ Banisi Divan Kâtibi Ali Efendi'dir. Tahsin Öz, caminin 17. yüzyıllarda yapıldığını söylemektedir.¹ *Hadika*'da, minberinin Salih Ağa adında bir hayır sahibi tarafından koydurulduğu belirtilmektedir.² Avlu kapısının üstünde bulunan kitabesinde belirtildiği üzere, bir yangında yanmış ve Bedestan'ın varlıklı tüccarlarından Bedestani Hacı Ali adında bir zat tarafından H.1285/M.1868 yılında yeniden ihya edilmiştir. Bu kitabe şöyledir:

*Bu Divanî Ali Bey Camii mamur iken evvel,
Muahhar yandı asâr-ı imarı nâ-bedîd oldu.
Bedestânî Hacı Ali olup bani-i sanisi,
Bunu imara şimdi sarf ve ikdamı mezîd oldu.*

*Senih-ı inşasına terkim olundu tam bir tarih,
Yapıldı serteser bu mabed-i âli cedîd oldu. 1285*

Avlu, mihraba göre caminin arka kısmındadır. Avlu duvarının dışında bir kuyusu vardır. Avlu kapısından içeri girildiğinde hemen karşıda tuvalet ve şadırvan bulunmaktadır. Camiye alüminyum doğramadan yapılmış küçük bir antreden girilmektedir. Son cemaat yerinin üstü kadınlar mahfilidir. Buraya sol taraftaki bir merdivenden çıkılmaktadır. Duvarları kâğıt, çatısı ahşap ve kiremit ile örtülüdür. Düz tavanı ahşap çıtalarla kaplanmıştır.

Caminin içinde hiçbir mimari özellik yoktur. Son zamanlarda peyderpey tamiratlar görmüş olan caminin, minberi, kürsüsü ahşap olup mihrabı mermerdendir. Duvarlarında 3'er adet, mihrap duvarında 2'şer adet uzun oval pencereler bulunmaktadır. Aynı zamanda mihrap duvarı ile sağ ve sol duvarlar yerden 80 cm yükseklikte mermerlerle kaplanmıştır. Duvarlar içten kazınarak betonla sıvanmıştır. Caminin, mihraba göre sağında mezarlığı vardır. Tek şerefeli minare caminin sağ arka tarafında olup tuğladandır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.62.

2. *Hadika*, c.1, s.187.

DİVİTTAR KEKLİK MEHMET EFENDİ CAMİİ

(DİVİTTAR CAMİİ)

(KAPTAN HASAN PAŞA CAMİİ)

1950 yılında tamir görmüş, 1972’de yeniden beton kubbeli ve sekizgen olarak yapılmıştır. Caddeye bakan duvarları mozaik sıvadır. Minaresi sağında olup tek şerefeli ve beton sıvalıdır. İç kısmı 60 m²’dir. Duvar etekleri mermer kaplıdır. Her duvarda 2’şer pencere olup alt pencereler kare şeklindedir. Mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşap olup tarihî değere sahiptir. Kadınlar mahfili de bulunan caminin son cemaat yeri ile avlusu ve mezarlığı yoktur. Bugün, **“Rıza-i Hak için bu mescid-i mes’udu yaptırmış / Hasan Paşa ki bâb-ı devletidir, Sahai-İhsan (H.1300)”** yazılı kitabesi² vardır. Karşısında, H.997/M.1588 tarih kitabeli bir çeşme bulunmaktadır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.81; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2013.
2. T. Öz, a.g.e., s.81.

Haydar Mahallesi, Haydar Caddesi üzerinde bulunan caminin ilk banisi, Dividdar Keklik Mehmed Efendi’dir. İlk inşa tarihi bilinmeyen mescit, zamanla yanmış, yarım asra yakın arsa olarak kalmış ve H.1300/M.1882’de zamanın Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından ahşap ve kubbeli olarak yeniden yaptırılmıştır.¹

DİZDARIYE CAMİİ

oturmaktadır. Kubbe köşelikleri tromp, püskülleri barok tarzındadır.³ Caminin, minberi, kürsüsü, mihrabı ve duvarları çini kaplamadır. Mihrabın iki yanında birer, sağ ve sol duvarlarında 2’şer uzun dikdörtgen, sivri kemerli pencereler mevcuttur. Çok kenarlı kubbe kasnağında da pencereler bulunmaktadır. Son cemaat yeri de bulunan caminin kadınlar mahfili son cemaat yerinden girilmektedir. Girişi içerden olan tek şerefeli minaresi ise kesme taştan olup istalaktitlidir.

1. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.243.

Binbirdirek Mahallesi, Dizdariye Çeşme Sokağı, 24 numarada bulunan Dizdariye Mescidi, Yeniçeri Kâtibi Mehmed b. İbrahim es-Sa’id tarafından yaptırılmıştır.¹ *Hadika*, baninin adını Yeniçeri Efendisi Mehmed Said b. İbrahim olarak zikretmektedir. Yine aynı kaynaktan öğrendiğimize göre Mehmed Said Efendi, Beyazıt Camii Şerifi mutemetlerinden olup bu cami tamamlandıktan sonra enkazıyla Dizdariye Camii’ni yaptırmıştır.² Arapça kitabesinde belirtildiğine göre caminin yapımına H.910 yılında başlanmış ve altı ayda, H.911/M.1505 yılında tamamlanmıştır. Cami daha sonra Sultan Abdülhamid tarafından H.1319/M.1898 yılında tamir ettirilmiştir.

Dizdariye Camii, 8,75 x 8,75 m ölçüleriyle kare planlı olup duvarları kaba yontma kesme taş ve tuğla harcı ile örülmüştür. Tek Kubbe, 12 kenarlı bir kasnağa

2. *Hadika*, c.I, s.109.

3. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.244.

DOKURHAN CAMİİ

Cami kesme taş ve iki sıra tuğladan, modern mimari tarzda betonarme çatılı olarak yapılmıştır. Altta ve üstte 12'şer olmak üzere 24 penceresi vardır. İçerisi üst pencerelere kadar mermer kaplamadır. Mihrabı minberi ve kürsüsü de aynı şekilde mermer kaplamadır. Dökme beton briketten yapılan minaresine çatıdan çıkılmaktadır. 1974 yılında betonarme ek bir inşaat yapılarak camiye eklenmiştir. Bu ek bina normal bir daire görünümündedir. Üstü kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Buna göre ön kısım 12 x 10, arka kısım ise 10 x 9 m²'dir. Arsasıyla toplam alanı 713,25 m²'dir. Caminin sol tarafında yüz kişilik ilave namaz kılma bölümü vardır. Çeşitli hizmetlerin yürütülmesi için adına vakıf kurulmuştur.

Seyitömer Mahallesi, Silivrikapı Caddesi üzerinde bulunan Dokurhan Camii, ismini banisinden ve etrafındaki dokumacıların bulunduğu handan almaktadır. Banisi olan merhum Şevket Dokur tarafından kendi arsasına ve kendi adına 1969 yılında fevkanî olarak yaptırılmıştır.

DUHANİ MUSTAFA BEY CAMİİ (DUHÂNIYE MESCİDİ)

kadar yükseklikte lambri kaplanmıştı. Tavanı ahşaptır ve beyaz boya ile boyanmıştır. İç alanı 80 m², bahçe alanı ise 1.110 m²'dir. Caminin mihrabı sade, minber ve kürsüsü ahşaptır. Minaresi, kuzeybatısındadır. Şerefesi taştan olup külahı kurşun kaplamadır. Sol tarafındaki iki katlı binanın alt kısmı abdest alma mahalli, üstü Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır.

1. Hadika, c.I, s.108; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.49.
2. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.237.

Sümbülefendi Mahallesi, Duhaniye Sokağı'nda bulunan cami, Yavuz Sultan Selim Han ile birlikte Mısır'ın fethinde bulunan ve Mısır'ın tahriri görevini yürüten Duhânî Mustafa Bey tarafından Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1520–1566), 16. yüzyılda yaptırılmıştır.¹ Duhânî Mustafa Bey, Mısır'dan İstanbul'a dönünce, bir cami yaptırmayı hususunda izin almış ve bu camiyi yaptırmıştır.

Kaynaklarda Mimar Sinan'ın eseri olduğu zikredilen cami, birçok tamir görmüştür. Dikdörtgen planlı duvarları moloz taş ve tuğla ile örülerek zamanımıza kadar ulaşmıştır. En son tamirle beton olan son cemaat yeri, camekânlı olarak ilave edilmiştir.² Çatısı ahşap olup kiremit örtülüdür. Duvarları yerden yarım metre

DÜLGERZADE CAMİİ

(DÜLGERLEROĞLU CAMİİ)

(ŞEMSÜDDİN HABİB EFENDİ CAMİİ)

S araçhanebaşı, İskenderpaşa Mahallesi, Macar Kardeşler Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Fatih devri ricalinden Şemsüddin Ahmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. İlk inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, baninin vefat tarihi olan H.887/M.1482'den evvel yapıldığı anlaşılmaktadır. Vakfiye tarihi H.907/M.1502'dir.¹ Vakfiyesi'nde bani Dülgeroğlu'nun yalnız "unvanı" zikredilmiş olup isim geçmemektedir.

Vakıfları şunlardır:

- 1.Mercan Ağa Mahallesi'nde 4.240 iradlı 10 dükkân,
- 2.Bunların karşısında 720 akçelik 5 dükkân,
- 3.Yine burada 360 akçelik 2 hücre,
- 4.Bu dükkânlar karşısında 852 akçe iradlı 5 hücre,
- 5.Mescit yakınında 660 iradlı 8 hücre,

6.Sultan Bayezid Camii yakınında 1.260 akçe iradlı 7 dükkân,

7.Mescit yakınında 1.800 akçelik 10 dükkân,

8.Zemîn-i maktu 360 akçe,

9.Mescit haremünde "ulemâ ve fakir süknâsı" olmak üzere, 15 hücre.²

Bu hücrelerden 5 tanesi halen tamir edilmiş vaziyette mevcuttur. *Hadika* baninin ismini Şemsüddin Habib Efendi olarak bildirmiş ve caminin minberini Çalık Osman Ağa'nın koydurduğunu ifade etmiştir.³ H.926/M.1519 tarihli *Ayasofya Vakıf Defteri*'nde Dülgeroğlu Camii'nin tamamının veya bir kısmının Can Alıcı Kilisesi'nin arsası üzerine kurulduğu, fakat o tarihte kilisenin kendisinin mevcut kaldığı da belirtilmiştir.⁴

Zamanla harap olan caminin sonradan ilave edilen çatısı, ahşap olan son cemaat yeri ve muhtelif zamanlarda yapılan tamirler ile asli hüviyetinin kaybolduğu bilinmektedir.⁵ 1974–1981 yılları arası Vakıflar İdaresi'nin nezareti altında, yapıldığı devirdeki özelliklere uygun olarak restore edilmiş, kubbesi ve son cemaat yeri de yeniden yapılmış ve asli hüviyetine kavuşturulmuştur. Cadde üzerine isabet edeceğinden son cemaat yerinin bir bölümü yapılamamıştır. Biri ana caddede, diğeri arka sokakta olmak üzere iki kapısı olup bitişiğindeki Kul Kethüdası Süleyman Paşa'nın da türbesi vardır.

Cami klasik tarzda kesme köfeki taşından ve tek kubbelidir. Kubbesi ise kurşun kaplama olup penceresiz bir kasnağa oturmaktadır. Son cemaat mahalli 4 küçük kubbe ile örtülmüş ve revaklar sonradan camekânla kapatılmıştır. Caminin sağında bulunan taş minaresi gayet kısadır. Çıkımlar ile külahı bilezikler halindedir.⁶ Tek şerefelidir ve girişi son cemaat yerindedir. Caminin mihrabı ve minberi mermer, kürsüsü ahşaptır. Müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Baninin yeni kabir taşı kitabesi tâlikle yazılmış olup

H.887/M.1482 tarihli. Evvelce yan tarafta olan taşın, yol açılırken mihrap önüne nakledildiği belirtilmektedir.⁷

Duvarlarında üst üste iki sıra pencere bulunmaktadır. Minaresi çok kısa ve kubbeye yakın olup şerefe korkuluğu, külahı ve minarenin gövdesi taştandır. "Hazire tarafındaki 1227 tarihli mezarda Tarikatı Nakşibendiye'den Mehmed Saîd Efendi'nin tekke ve çeşmenin banisi olduğu gösterildiğine göre, burada bir zamanlar Nakşı dergâhı olduğu anlaşılmaktadır."⁸ Avludan aşağıya doğru inildiğinde hücrelerle karşılaşmaktadır. Avlusunda da Kur'an Kursu bulunmaktadır.

1. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1583.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.343.
3. *Hadika*, c.I, s.107.
4. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.341.
5. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.49.
6. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.53.
7. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.344.
8. a.g.e., s.344.

EBUZER GİFARİ CAMİİ (ÇINARLI ÇEŞME MESCİDİ) (NAKSİDİL VALİDE SULTÂN TEKKESİ MESCİDİ)

Ayvansaray Mahallesi, Ağaçlı Çeşme Sokak'ında bulunmaktadır. Mescit, 18. yüzyılda III. Sultan Ahmed'in sadrazamlarından Enderun'da yetişmiş, vezirliğe kadar yükselmiş ve Yugoslavya'da 1716'da Petervaradin kuşatmasında şehit olmuş Şehit Ali Paşa tarafından Çınarlı Çeşme Mescit'in bitişiğinde fevkanî olarak yaptırılmıştır. Caminin banisi tarafından görülen bir rüya üzerine büyük sahabelerden Ebû Zerr el-Gıfârî Hazretleri'nin (ö.32/653) kabri keşfedilerek ortaya çıkarılıp ihya edilir. Bu sebeple "Ebû Zerr el-Gıfârî Mescidi" de denilmektedir. Mescit ve türbe, II. Sultan Mahmud'un anası Nakşidil Valide Sultan tarafından H.1127/M.1812 yılında kesme taştan yeniden inşa ettirilir. Bu arada Ebû Zerr

el-Gıfârî'nin türbesi de ihya edilir. Bunun için de "Nakşidil Valide Sultan Mescidi" olarak da zikredilir.¹

Cami, Osmanlı devrinin sonlarına kadar bakımlı olarak ulaşmış, daha sonraları bakımsızlıktan harabeye dönmüş, sadece mihrabı kalmıştı.1996 senesinde Vakıflar İdaresi tarafından yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır. Kesme taştan olan duvarlarında dikdörtgen şeklinde 2'şer adet pencere vardır. Saçakları geniş, çatısı kiremit ile örtülüdür. Kible duvarı oyularak mihrabı dışarıya doğru yapılmıştır. Minberi, tavanı ahşap, mihrabı taştandır. Çitelerle bölünmüş olan tavanı düzdür. Minaresi ahşap olup şerefesi demir korkuluklarla çevrilidir.

(Not: Yapılan araştırmalar sonucunda kaynaklarda ayrı ayrı zikredilen her üç mescidin aynı mescit olduğu anlaşılmaktadır.)

1. Hadika, c.I, s.74; İstanbul Ansiklopedisi, c.VII, s.3917; Münib, s.10; İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, c.4, s.2241; T. Öz, İstanbul Camileri, c.I, s.42; Ş. Gürel, İstanbul Evliyalari ve Fetih Şehidleri, s.76.

EFTALZADE CAMİİ (EFDALZÂDE MEDRESESİ MESCİDİ)

edilerek buraya mescit içinden demir saç merdivenle çıkılmaktadır. 1979 yılında ahşap olarak yapılan minare demir saçla kaplanmıştı. Mescidin sağında olup girişi dışarıdandır.

1. Hadika, c.I, s.180; E.H. Ayverdi, Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri, c.IV, s.345; T. Öz, İstanbul Camileri, c.I, s.88.

Ali Kuşçu Mahallesi'nde, meşhur Şekerci Han'ın bitişiğinde, Malta Çarşısı numara 17'de bulunmaktadır. Banisi, Şeyhülislâm Efdalzâde Hamîdüddîn Efendi'dir. II. Bayezid (1481-1512) zamanında yapılmıştır.¹ Mescit, medrese odalarının ortasındadır.

Medrese, 1894 depreminde zarar görmüş, 1914 yılında kullanılamaz duruda iken 1976 tarihinde gelişigüzel yapılan bir tamiratla orijinallliği kaybolmuş, bütün yüzeyleri harçla kaplanmıştı. Duvarları kesme taş olan cami kubbelidir. Ahşap olan son cemaat yeri betonarme olarak yenilenmiştir. Sekizgen bir kasnağa oturan harim kubbesi yeniden yapılmıştır. Mihrabı, orta pencere iptal edilerek onun yerine beton olarak yapılmıştır. Minberi ahşap, iç duvar etekleri lambri olup kürsüsü yoktur. Ahşap olan üst mahfil sonradan ilave

EMİN SİNAN CAMİİ

Çemberlitaş Emin Sinan Mahallesi, Pertevpaşa Sokağı'nda bulunan Emin Sinan Mescidi'nin banisi Fatih Sultan Mehmed Han'ın Matbah Emni olan Emin Sinan'dır. Kabri mescidin yakınında Mustafa Paşa Bahçesi adıyla tanınan daire içindedir. Minberini Babussaâde Ağası Mehmed Ağa koydurmuştur.¹

Bina sonraları bazı tamirler geçirmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde (1876–1909) ise daha önce harap olan cami, yeni bir tarzda ve Sultan Hamid üslûbunda yapılmıştır. “Vakıf defterinde Sinan Bey Kâtibü'l-Matbah unvanıyla zikrolunan mescit banisi 3.000 iradlı 30 bin akçe ile Galata'da mutabbak 6 kapıyı havi hane ile 2 mahzenin 1.080 akçe varidatı ile beraber, imam ve müezzin için mescit avlusuna bitişik

bir ev bırakmıştır. Bundan İmama 3, Müezzine 2, Mütevellîye 2 akçe şart eylemiştir.”²

Bahçesine iki kapı ile girilen cami; dikdörtgen planlı, çatısı kiremit ile örtülüdür. Minberi, mihrabı, kürsüsü çini ile tavanı ise çubuklu ahşapla kaplanmıştır. 5 penceresi bulunan cami, alt pencere hizalarına kadar lambri kaplanmıştır. Kadınlara ait mahfili de bulunmaktadır. Tek şerefeli minaresi ise çimento sıvalıdır.

1. *Hadika*, c.I, s.39.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.347.

EMİNÖNÜ ÇAKIRAĞA CAMİİ (MERDİVENLİ MESCİD)

Cami, Kapalıçarşı, Beyazıttağa Mahallesi, Yağlıkçılar Sokağı üzerindedir. Fatih'in meşhur Çakırcıbaşı olan Çakır Ağa'nın İstanbul'daki dört mescidinden birisidir. Vakıf defterinde Sultan Bayezid Camii bölgesinde “Çakır Ağa bin Abdullah der Kurb-i Pazar-ı Kehle” olarak kaydedilir. Mescide, çarşının Yağlıkçılar Sokağı'ndaki 22 yüksek basamaklı merdivenle çıkılır. Fevkanî bir mescittir. Vakfiye tarihi, H.884-Sefer/M.1479-Nisan'dır. *Hadika* bu mescide “Merdivenli Mescid” adını vermiş ve müstakil bir bahis açılmadan, Usküplü Mescidi sırasında göstermiştir.

Vakıfları şunlardır:

- 1.Aksaray'da Mescid-i Halife yakınında 600 akçe iradlı 3 ev,
- 2.120 akçelik bir ev,
- 3.Bitpazarında 9.180 akçe iradlı 44 dükkân,
- 4.Tahtakale'de 3.070 akçelik 6 dükkân,
- 5.Odun kapısında 2.220 akçelik 6 dükkân,
- 6.Galata Lonca Mahallesi'nde 13.000 iradlı 48 dükkân,

7.Aynı yerde 708 akçe gelirli bir başhane ki toplam 38.904 akçelik mühim bir vakıf bırakmaktadır. Bundan, bu mescit imamına 5, müezzine 4, sakasına 1, Mescid-i Halife imamına 5, müezzine 4, cüzhanlara 4, Aksaray'daki mescide 4 ve 2 akçe, Usküplü Mescidi'ne 3 ve 2 akçe vazife tayin edilmiştir.¹

Mescit, hemen hemen yeni baştan yapılmış, orijinal durumundan bir hayli uzaklaştırılmış gibidir. Tavanı pasalı olup çubuklu ahşapla kaplanmıştır. Bozulmuş istalaktitli bir mihrabı olup sonradan bir alçı taç ilave edilmiştir. Caminin bir kenarı diğerinden daha uzundur. Mihrap tarafında genişliği 7,33, bir kenarı 16,61, diğeri 15,95 m'dir.

Duvar 80 cm'dir. Minare merdiven üstüne sarkıtılmış bir külahtan ibaret olup kupa şeklindedir.² Sağ ve sol duvarlarında 2'şer adet pencere, yerden yarım metre kadar yükseklikte de lambri yapılmıştır. Camiye iki taraftan da merdiven ile girilmektedir. Mihrabı, minberi, kürsüsü ve mihrap duvarı çini ile kaplanmıştır. 5 ahşap direk üzerinde bulunan kadınlar mahfili müezzin mahfili gibi ahşaptır. Üzerindeki kitabeye göre cami, 1954 yılında yanmış olup 2000'li yıllarda iç ve dış kısmı restore edilmiştir.

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.325.

2. a.g.e., s.326.

EMİNÖNÜ HOCA KASIM GÜNANİ CAMİİ (YEŞİLDİREK CAMİİ)

üzerine konmuş, Latin harfleri ile yazılı mermer levhada 1960 yılındaki tamire işaret edilmektedir. Bu tamirde caminin taban ve tavanı tümünden yenilenmiş; ahşap yerine beton tavan yapılmıştır. 1976 yılında ise cami girişinin sağ yanındaki şadırvan kısmı yıkılmış, yerine abdest alma yerleri ve üzeri camiye eklenen bir bölüm meydana getirilmiştir. Caminin 32 merdivenli, tuğladan yapılmış tek şerefeli bir minaresi vardır. Caminin bir de istifade edilmeyen bir kuyusu bulunmaktadır.

(**Not:** Kesin olmamakla birlikte bu caminin, Hadika'da geçen Tekke Mescidi'yle aynı yer olduğu ihtimali kuvvetlidir. Tekke Mescidi'ne bakınız.)

Hobyar Mahallesi, Yeşildirek Hoca Hanı Sokağı numara 2'de bulunan Hoca Kasım Günani Camii, aynı ismi taşıyan Edirnekapi'daki Hoca Kasım Günani Camii banisinin eseri olmalıdır. Eğer bu doğru bir ihtimal ise cami Fatih dönemine aittir. Fakat kaynaklarda Yeşildirek'teki Hoca Kasım Günani Camii hakkında bilgiye rastlanılmamaktadır. Bir başka bilgiye göre ise, camiyi Mihrimah Sultan'ın yaptırdığı söylenmekte ve dolayısıyla Kanuni dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

Caminin bugünkü hali, orijinali ile hiçbir benzerlik göstermeyen tamamen yeni bir yapıdır. Giriş kapısı üzerinde bulunan ve H.965 tarihini gösteren kitabe bir tamirat kitabesi olmalıdır. Kalın taş duvarlarla çevrili bulunan cami betonarme olarak ve üstü çatılı bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Nitekim dış avlu kapısı

EMİNÖNÜ NİŞANCI MEHMET PAŞA CAMİİ

Mihrap Rokoko güllerle tezayin edilmiş bir 19. yüzyıl işidir; yaşmağı 5 sıra istalaktilidir.² Cami avlusu oldukça geniştir ve büyük bir hazine vardır. Paşa, yüksekçe olan batı tarafında metfundur. Caminin tam karşısında hamam vardır. 40.000 akçelik geliri, hamamın değerini ve önemini göstermektedir. Bina, kaba yontma taştan yapılmıştır, fakat bugün perişan bir haldedir.

Vakıf Tahrir Defteri'nde Arif Çelebioğlu Nişancı Mehmed Paşa künyesi altında kaydedilmektedir. Gelir olarak cami karşısında 40.000 akçe gelirli büyük Çifte Hamam, hamamın yanında 9.720 akçe gelirli birçok dükkân ve başhane, 600 akçe gelirli 5 hücre, 360'lık bir ev ve Eski Saray yanında Yeniçeri ağalarının oturduğu 9.720 akçe gelirli çeşitli evler bırakılmaktadır. Diğer bazı gelirlerle birlikte bunların toplamı 60.530 akçe tutmaktadır. Bundan imam-hatibe 5, iki müezzine 4,40 hafız ile cüzhanlara 8, sermahfile 3, kayyıma 1, kâtip ve câbiye 3, kendi evinin avlusunda olan mescit imamına 3, müezzine 2, kayyıma 1, hasır ve yağa 1, sevabı Paşa'ya olmak üzere namaz kılmakla vazifelendirilen musalliyeye 3, oruç vazifesine 2, hac için 3 ve zekât iskatına 2 akçe ayrılmıştır.³ Terkos suyu dışında devamlı akan bir suyu daha bulunmaktadır.

Kumkapi'da, Nişancı Mehmet Paşa Caddesi ile Türkeli Sokağı arasında bulunan caminin banisi, Fatih'in son sadrazamı Eski Nişancı Mehmed Paşa'dır. *Hadika*, caminin duvarında yazılı olan ve H.880/M.1475-1476 tarihini taşıyan bir kitabeden söz etmektedir.¹ Fakat kitabe bugün yoktur. Şu halde cami 1475-1476 yıllarında yapılmıştır. Ancak daha sonra tamamen yıkılan Nişancı Mehmet Paşa Camii'nin yerine üç dilimli sivri pencere, çatılı ve basit bir bina yapılmıştır.

Pencere adedi 12'dir. Bina içten 10,15 x 12,85 m boyutlarındadır. Duvarı, 70 cm kalınlığındadır. Pasalı bir tavanla örtülmüştür. Son cemaat yerinin üstü iç mahfil olarak harime eklenmiştir; bunun da derinliği 5,80 m'dir.

1. *Hadika*, c.1, s.209.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.476.

3. a.g.e., s.477.

EMİR BUHARİ CAMİİ

(EMİR BUHARİ TEKKESİ MESCİDİ)

Akşemsettin Mahallesi, Sarıgözel’de, Emir Buhari Sokağı, 5 numaradadır. Mescit Sultan II. Bayezid Han-ı Veli tarafından 16. yüzyıl başlarında yaptırılmıştır. Minberini ise IV. Murad’ın sadrazamlarından Bayram Paşa koydurmuştur.¹ Seyyid Mehmedü’l-Buhârî’nin oğlu olan ve adına zaviye ve mescit yaptırılan Emîr Buhârî Eş-Şeyh es-Seyyid

Ahmed Buhârî Hazretleri, Nakşibendî Tarikatı’na mensuptur. Kendisi Ubeydullâh Ahrar Hazretleri’ne intisap etmiş ve onun halifesi olan Abdullah İlahî’den halifelik almıştır.² Emîr Buhârî Hazretleri, adını taşıdığı bu mescidin bitişiğindeki ayrı türbede mefün bulunmaktadır. Vefat tarihi ile ilgili olarak pencerenin üzerinde şu şekilde yazılıdır:

*Can dimağın çünkü bu sevda
Buhârî kapladı*

*Dil didi tarihi Ey Seyyid Buhârî
vah vah*

Emîr Buhârî’nin H.992/M.1584 yılında vefat ettiği yukarıda geçen beytten anlaşılmaktadır. Adı geçen mescidin karşısında 16 veya 19 hücreli zaviye ile Şeyh Emîr Buhârî’nin damadı Abdullâtif Efendi’nin kız kardeşinin kocası olan Kadıasker Kızıl Abdurrahman Efendi’nin hayrına yaptırdığı mektebin bulunduğu bazı kaynaklarda zikredilmektedir. Bu mektep ve zaviyeden günümüze bir eser ulaşmamıştır. Caminin yakınında Emîr Buhârî Hazretleri’nin türbesi mevcuttur. Bu türbeden başka, 1851 yılında doğan ve 1891 yılında önce müderrisliğe sonra da sadrazamlığa yükselen, 1900 yılında da vefat edip anne ve babasının yanına defnedilen Ahmed Cevat Paşa’nın, Mimar Kemaleddin Bey tarafından yapılan türbesi vardır.³

1918 yılında geçirdiği yangında tamamen yanmış olan cami, 1965 yılında Cami İhya ve Koruma

Derneği tarafından halkın da yardımlarıyla, dikdörtgen planlı, kâgır, iki katlı betonarme, tavanı düz, ahşap çatılı ve kiremit örtülü olarak yeniden inşa edilmiştir. Fakat caminin eski planı dikkate alınmamıştır. Alt katında imam odası ve meşrutaları bulunmaktadır. Mermer merdivenle çıkılan caminin mihrabı çini, kürsü ve minberi mermerdendir. Duvarlarının tamamı yerden itibaren yarım metre kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Arka kısmında son cemaat mahalli ve üzerinde de kadınlar mahfili vardır. Sağında betondan yapılmış minaresi tek şerefelidir.

1. Hadika, c.1, s.43; İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, c.3, s.1627.
2. Hadika, c.1, s.43; İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, c.3, s.1627.
3. Hadika, c.1, s.42; T. Öz, İstanbul Camileri, c.1, s.51; Kreiser, s.67–68; İslâm Ansiklopedisi, TDV, c.7, s.430.

ESİR KEMAL CAMİİ

(AZAK CAMİİ)

(TATLIKUYU CAMİİ)
(ESİRCİ KEMALCİ CAMİİ)

tamirler sürecinde asli kimliği kaybolmuş olan caminin bugün önemli bir özelliği kalmamıştır. Taş minaresi tek şerefelidir. 1939 yılına kadar çok harap bir halde gelmiş olan cami, bu tarihte Azakzâde Hacı Tefik Bey tarafından tamir ettirilerek bugünkü duruma getirilmiştir.²

1. *Hadika*, c.1, s.140
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5275.

Aynı zamanda Azak ve Tatlıkuyu adlarıyla da bilinen Esir Kemal Camii, Tatlıkuyu Sokağında, Tiyatro Caddesi üzerindedir. *Hadika*, baninin Esirci Kemal olduğunu, kabrinin bilinmediğini, aynı adı taşıyan kuyunun yanında olduğu için bu isimle anıldığını ve minberinin Küttab'tan Arnavut Osman Efendi tarafından konulduğunu yazar.¹ Bugün Tatlıkuyu adı unutulmuş, halk “Esirci” kelimesini de bozarak Esir Kemal Camii olarak anmaktadır. Yine o zamanın tanınmış ailelerinden olan Azakzade ailesine ait bir hanın bulunmasıyla da Azak Camii olarak zikredilmiştir.

Zamanla çeşitli tamirler görmüş olan cami, kâgir ve ahşap çatılıdır. Çatısı kiremit ile örtülüdür. Bütün bu

FATMA SULTAN CAMİİ

mahalli derneğin gayretiyle, kalan duvarları üzerine yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır.

İç kısmı 133 m², avlu ve bahçesiyle 679 m² alanı kaplayan caminin çatısı ahşap olup üzeri kiremit ile örtülüdür. Duvarları ise bir sıra tuğla iki sıra taşla örülmüştür. Alt pencere hizasına kadar duvarları yerden fayans ile kaplanmıştır. İki beton direk üzerinde duran kadınlar mahfili de betondur. Minber ve kürsüsü ahşap mihrabı ise alçıdır. Mihrap duvarında altı üstlü 2'şer, sol ve sağ duvarlarında yine altı üstlü birer pencere vardır. Son cemaat yeri ile kadınlar mahfili betonarme olarak yapılmıştır.

Mescidin sağında bulunan ve hiçbir orijinallliği olmayan bodur minaresinin kaidesi taş ve üç sıra tuğladan, üzeri ise taştan yapılmıştır. Muhtemelen esas yapıya ait klasik bir kürsü ve pabucu takip eden gövdesinde her bakımdan nispetlilikleri üzerinde toplamıştır.² Fatma Sultan, kocası Kara Ahmed Paşa'nın Topkapı Camii'nde bulunan türbesi dışına gömülüdür. Vakfı da Ahmed Paşa'nın vakfına katılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.157; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.59.
2. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.53.

Topkapı Mahallesi, Emin Molla Sokağı, numara 15'te bulunuyor. Cami, Yavuz Sultan Selim'in kızı ve Sadrazam Kara Ahmed Paşa'nın karısı Fatma Sultan tarafından H.979/M.1571 tarihinde kesme taştan, ahşap olarak yaptırılmıştır.¹ Zamanla bakımsızlıktan dört duvarı kalan cami, 1971'de

FERRUH KETHÜDA CAMİİ

(BALAT CAMİİ)

Balat Ayvansaray Mahallesi, Ferruh Kâhya Sokağı, 11 numaradadır. Kapı üzerindeki kitabeye göre H.970/M.1562-1563'te Kanuni devri ricailinden Sadrazam Semiz Ali Paşa'nın Kethüdası Ferruh Ağa'nın (ki kürsü penceresi önünde metfundur) Mimar Sinan'a yaptırdığı cami, tekke olarak tesis edilmiştir.¹ Balat Camii olarak da adlandırılan eser, aynı zamanda tekkenin tevhidhanesi olarak kullanılmıştır. Bugün mevcut olmayan tekke müstemilatı, mahkeme binası ve çeşmeden ibaret ufak çapta bir külliyein merkezini oluşturmaktadır.

Evliya Çelebi, bu camiden şöyle söz etmektedir: "Süleyman Han devrinde Ferruh Kethüdâ'nın olup Mimar Sinan binasıdır. Taş sofasının kible duvarında, Kudüs'ten Mısır'a ve Mısır'dan Mekke ve Medine'ye kadar olan menzillerdeki dere, tepe ve muhataralı akabe menzillerinin şekil ve hey'etleri gayet üstad bir nakkaş tarafından öyle tasvir olunmuştur ki, Erjenk

ve Mani gelse hatasını bulamaz."² Bu şekil ve hey'etler daha sonra kontra ile kapatılmıştır.

Müstakil planlı olan caminin mihrabı, ileriye doğru bir çıkıntı teşkil eden bir sofa üzerindedir. 4'ü son cemaat yerine açılmış, 3'erden 6'sı yan duvarlarda, 4'ü mihrap duvarının iki yanında, 2'si mihrap sofası yan duvarlarında, 2'si de mihrabın iki yanında olmak üzere altı üstlü 2'şerden 36 pencere ile aydınlatılmıştır.³ 4 kapılı avlu içinde yer alan, kesme taştan, dikdörtgen planlı, ahşap çatılı ve evvelce içten kubbeli olan cami, ilk yapımındaki özelliklerini bir hayli kaybetmiş ve mihrabı da sonradan Tekfur Sarayı çinileriyle bezenmiştir.⁴ Geniş son cemaat yeri camekânla kapatılmış olup minaresi sağındadır.

Ferruh Kethüda Külliyesi çeşitli devirlerde büyük değişikliklere uğramış, ilk yapımında cami, medrese, tekke, çeşme ve mahkeme binalarından oluşurken,

zamanla bu yapıların önemli bölümü ortadan kalkmış ve günümüze kadar ancak cami ile çeşmesi ayakta kalabilmiştir. Caminin geçirdiği tamirleri tespit etmek imkânsızdır. Ancak minarenin muhtemelen H.1180/M.1766 depreminden sonra 18. yüzyılın son çeyreğinde yenilendiği bellidir. H.1294/M.1877'deki Balat yangınında son cemaat yerinin yanı sıra tekkeye ait bölümlerin ve mahkeme binasının da hasar gördüğü anlaşılmaktadır.⁵

20. yüzyıl başlarında harap durumda olan ve 1938'de ahşap çatısı çökmeye yüz tutan cami, 1953'te kurulan dernek vasıtasıyla, iç kubbeli olan çatı, düz çatıya dönüştürülerek, Eşref Çavuşoğlu tarafından tamir ettirilmiştir. Caminin (kible) sağ tarafında bulunan güneş saati el'an mevcudiyetini korumaktadır. Müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Minber ve kürsüsü ahşaptır. Oldukça geniş bir avlu içinde yer alan caminin mihrabı önündeki mezarlığında hacca giderken hastalanıp ölmüş Türkistanlı bir seyyah dervişin kabri bulunmaktadır.⁶

1986 yılında çevre sakinlerince kurulan Dernek ve Vakıflar'ın işbirliği ile cami ve çevresinin rölövesi çıkartılmış, cami ve külliyesinin ihyası için çalışmalar başlatılmıştır. Avlu tamamen paledyen döşenmiş olup gasilhane, kütüphane, abdest alma yerleri ve görevli

meşrutaları düzenli bir şekilde yapılmıştır. Son cemaat mahalli ile minberin aslı üslûbuna uygun olarak yapılması planlanmıştır. Yine caminin diğer müstemilatından olan 965 m² alanı içine alan çilehane diye geçen arsa, işgalden kurtarılıp aslına avdeti için de çalışmalar sürdürülmektedir.

1. Hadika, c.I, s.55; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.381.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IV, s. 1965.
3. a.g.e., s. 1966.
4. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s. 1745.
5. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.50.
6. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IV, s. 1965.

FETHİYE CAMİİ

Çarşamba, Balat Mahallesi, Fethiye Kapısı Sokakı, numara 4'te bulunmaktadır. Bina, Bizans devrinden kalma Pammakaristos (pek çok meşut) adını alan bir manastırın kilisesi idi. Bu manastır 1292–1294 yıllarında imparator VIII. Mikhael'in yeğeni Protostratos Mikhael Glabas Tarkhaniotes tarafından yaptırılmıştır. Fetihten sonra Hristiyanların elinde kalan bu manastır ve kiliseyi H.860/M.1455 yılında Havariyun Kilisesi'ne bırakmayı uygun gören Patrik tarafından patrikhane haline getirilmiş ve böylece H.995/M.1586 tarihine kadar kullanılmıştır.¹

Bu sırada Fatih Sultan Mehmed'in de ziyaret ettiği bu eser, Sultan III. Murad (1574–1595) zamanında alınan Gürcistan ve Azerbeycan'ın fethi hatırasına binaen "Fethiye" adı ile H.1000/M.1591 tarihinde camiye çevrilmiştir.² Binanın inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, sanat tarihçilerine göre 11. yüzyılda yapıldığı zikredilmektedir. Bazılarına göre ise H.681/M.1282 yılında Bizanslı bir asilzade olan Mikhael tarafından eşi Maria (veya rahibelik adı ile Martha) adına kadın

manastırı olarak inşa edilmiştir.³ Bir süre sonra 1315 tarihinde imparator VI-II. Mikhael Glabas'ın dul karısı Maria, mevcut kilisenin sağ tarafına Hz. İsa'ya ithaf edilmiş küçük bir parekkesion (ek kilise) yani, bir mezar şapeli eklenmiştir.⁴

Cami, kuzeyden güneye 5 bölmeden ibaret olup her bölmede kemerler kaba ve zevksiz sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunların bir kısmı köşeli, diğer bir kısmı da çeşitli ebat ve şekildedir. Gerek şapel ve gerek şapelin narteksinde görülen iki pencere Osmanlılar zamanında açılmıştır.⁵ Doğu tarafında 8 küçük pencereyle bir kubbe bulunmaktadır. Esas binanın bir sıra çapraz tonozla örtülü narteksi, bina camiye çevrildikten sonra yontularak 6 köşeli payeler haline getiren payeler ile iç mekâna açılmaktadır. Kubbealtı mekânı üç yönden, tonozlu basit dehlizlerle çevrilmiştir. Orta mekânı örten 5 m çapındaki büyük kubbe 4 kemerden, 4 pandantif ile yüksek bir kasnak üzerinde kare planlı kule yükselmektedir. 12 pencere ile aydınlanan bu kubbenin kasnağı dıştan, ince yapım

sütun demetlerine binen kademeli kemerler ve dalgalı testere dişi tuğla kornişler ile süslenmiştir.⁶ Caminin sağında bulunan minaresi tek şerefelidir.

Cami, Sultan Abdülmecid (1839–1861) tarafından H.1262/M.1845 tarihinde tamir görüp 1938-1940'ta ciddi bir şekilde restore edilmiş ve bu arada dış cephe ve badana tabakalarından temizlenmiştir.⁷ Caminin avlusunda devrin sadrazamı Sinan Paşa'ya ait bir medrese olup karşısında Maktûl Damad İbrahim Paşa'nın damadı ve Sadâret Kethüdası Maktûl Kethüda Bey Mehmed Ağa'nın yaptırdığı "Âli Mektep" olduğu bildirilmektedir. Sinan'ın eseri olan Sadrazam Sinan Paşa Medresesi yıkılmış yerine okul yaptırılmıştır.⁸ Mahfili olmayan caminin iç alanı 550 m² olup bahçe ve avlusunun alanı ise 1.200 m²'dir.

1. Hadika, c.I, s.157; S. Eyice, *Son Devir Bizans Mimârisi - İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları*, s.23; R. Ülke, *İstanbul Anıtları*, s.45; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.60.
2. S. Eyice, a.g.e., s.23; R. Ülke, a.g.e., s.47; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.31; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1751; Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.99.
3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.III, s.1751; T. Öz, a.g.e., s.60.
4. S. Eyice, a.g.e., s.23.
5. R. Ülke, a.g.e., s.49.
6. S. Eyice, a.g.e., s.25.

7. S. Eyice, a.g.e., s.23-24; R. Ülke, a.g.e., s.47-48.
8. *Hadika*, c.I, s.157; S. Eyice, *Özel Notları*; T. Öz, a.g.e., s.60; R. Ülke, a.g.e., s.48.

FEVZİYE KÜÇÜK EFENDİ CAMİİ

(KÜÇÜK EFENDİ CAMİİ)
(HACI RÂŞİD EFENDİ CAMİİ)

Kütüphane, kuzeydoğu yönde uzayan fevkanî yapıdır. Cami, kütüphane ile ayrı eksendedir. Kapıları ile kütüphane merdivenleri arasında konumları itibarıyla bağlantılı bulunması, çeşmeyi külliye'nin bölünmez bir unsuru yapmaktadır. Tamamen beyaz mermerle kaplanmış, barok üslûpta süslemelerle hareketlendirilmiştir. Ortada ana çeşme, yanlarda yan iki çeşmesi bulunmaktadır.

Küçük Efendi Külliyesi'nin en ilginç yanı mekân tasarımında etkin olmasıdır. Hâlbuki diğer camilerde sadece cephe düzenlemesinde ve süslemede barok tesirleri göze çarpar. Barok üslûbunda birçok kilise yapımında görülen elips şekil, Osmanlı baroğunda tek bu cami ve tekkede plana ve üst yapıya uygulanabilmiştir.² İç kısım alanı 120 m², son cemaat yeri 12 m²'dir. Dışarıdan mihrap duvara bitişik, çatısı kiremit ile örtülüdür. Çilehanesine mihrabın ortasındaki kapıdan geçilmektedir. Caminin sağ tarafında bulunan minaresinin kaidesi taş, şerefesi demir korkuluklu olup külâhı ise soğan tarzındadır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.94.
2. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.116.

Kocamustafapaşa, Sümbülefendi Mahallesi, Hacı Evhaddin Caddesi, 92 numarada yer alan Küçük Efendi Camii'nin banisi Feyzullah Efendi'dir. Bu zat Nakşî Meşâyihî'nin ileri gelenlerinden dir. Aynı zamanda Sultan Ahmet Camii vaizi olup Sultan II. Mahmud'un da teveccühünü kazanmıştır. H.1241/M.1825 tarihli çeşme kitabesinde bu isim geçmekte ise de mevcut binayı Şeyh Râşid Efendi'nin yenilemiş olduğu anlaşılmaktadır.¹

Osmanlı barok üslûbundaki cami kendine has ilginç bir yapıya sahiptir. Çatı 10 adet ahşap direğe oturulmuştur. Elips biçiminde bir ahşap kubbesi vardır. Mihrabın ortasında hal-vethanenin çilehanesi bulunmaktadır. Tarikatlardaki halvet geleneğinin mimariye yansıdığı bu camide açıkça görülmektedir.

FINDIKZADE MESCİDİ

ve abdest alma yeri olarak kullanılmaktadır. Çatısı kiremit örtülü, minaresi beton olup tek şerefelidir. Yanında da kütüphanesi bulunmaktadır. 2014 yılında mimar Yaşar Albayrak tarafından, ahşap görünümlü ve çelik konstrüksiyonlu (tuğla kaplama) olarak yapılmıştır.

1. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1755; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.61; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5757.

Mollagürani Mahallesi, Millet Caddesi ile Oğuzhan Caddesi'nin birleştiği yerde, 89 numarada bulunmaktadır. Mescidin banisi, tanınmış 18. yüzyılın ünlü hattatlarından "Findıkzâde" lakaplı Mustafa Efendi'nin (ö.H.1105/M.1693–1694) oğlu İbrahim Efendi (H.1165/M.1751–1752) tarafından H.1217/M.1802 yılında kurulmuştur. Yapım şekli bilinmeyen mescit, H.1334/M.1915 yılında yanmıştır.¹

Biri Oğuzhan, diğeri Millet (Turgut Özal) Caddesi'nden olmak üzere iki girişi vardır. Alt katı namaz kılma

FİRUZ AĞA CAMİİ

Binbirdirek Mahallesi, Divanyolu Caddesi üzerinde, Adliye durağının hemen altında ve Sultanahmet'e inen yolun sağında bulunan Firuz Ağa Camii, Sultan II. Bayezid'in hazinedarbaşısı Firuz Ağa tarafından yaptırılmıştır. *Hadika*, baninin H.918/M.1512 yılında vefat ettiğini ve müstakil türbesinde metfun bulunduğunu yazmaktadır.¹ Divanyolu'nun genişletilmesinden önce daha büyük bir avlusu olan cami, kapısının üstündeki kitabeden de anlaşıldığı üzere H.896/M.1491 yılında, yani İstanbul'un fethinden 38 yıl sonra yaptırılmıştır. Bu kitabe Şeyh Hamdullah Efendi'nin kaleminden çıkmıştır.

Tek kubbeli küçük camilerin tipik bir örneği ve Bursa üslubunun basit bir karışımı olan ve klasikleşmeye başlayan bu cami, küçük olmasına rağmen Bursa

üslubunun gelişimi bakımından incelemeye değerdir.² Kare planlıdır. İçerde duvarların oluşturduğu dört köşenin yukarı kısımlarına 4 bingi inşa edilmiş ve böylece meydana gelen 8 köşeli bir kasnak üzerine bir kubbe kurulmuştur. İçerden, kubbe doğrudan doğruya bingilere oturmuş görünür. Bursa camilerinde olduğu gibi bu caminin de iç avlusu yoktur.³ Yapı kesme taştandır. Kubbe kasnağı 12 kenarlıdır ve bu yüzden basıkçadır. Her duvarda altı üstlü 2'şer pencere vardır. Sağ ve sol duvarlarda birer dolap bulunmaktadır.⁴

Caminin sanat bakımından üstünlüğüne dikkat çeken Celâl Esad Arseven, bu konuda şunları yazmaktadır: "Kapının sağ ve solunda altı üstlü pencereler vardır. Bunlardan alttaki iki pencere revak kemerlerinin tam mihrine tesadüf etmez. İlk bakışta bir tenazur (simetri) hatası gibi görünen bu keyfiyetin bilâkis dâhildeki tenazuru temin içindir.

"Şöyle ki, binanın yan duvarlarının kalınlığı ile dâhildeki sahanın arzına müsavi olan cephenin mihrine nazaran iki tarafta kalan kısımları dâhilde ve haricde de aynı olmadığı cihetle mimar iç taraftaki tenazuru temin için, haricteki tenazuru feda etmeyi mahzursuz bulmuştur. Çünkü dışarıda hiçbir vakit revak kemerlerinin tam mihrinde durularak bakılmayacağı cihetle bu tenazursuzluk katiyen göze çarpmaz. Cephedeki yukarı pencerelere gelince, mesele başka türlü hallolunmuştur. Bunlar harice göre mütenazır konulmuş ve dâhilde alt ve orta pencereler arasında yapılan yüksekçe bir mahfille iki kısım birbirinden ayrılarak aşağıdaki pencereler yukarıdakilerden tecrit edilmek suretiyle aynı şakuli mihrer üzerine gelmedikleri gözden saklanmışlardır."⁵

Son cemaat yerinin derinliği 4,25 m'dir ve 3 kubbelidir. Bu kısmın sütun başlıkları istalaktitlidir. Cümle kapısı dışarı az çıkıntılı olup sade silmeli bir çerçeveye sahiptir. Kapı, camiye küçük göstermemek ve soğuk havalarda içeriyi soğutmak için küçük, fakat çok uyumlu ölçülerde yapılmıştır. Kenarları yuvarlağa oldukça yakın basık kemerli, beyaz ve pembe mermerdendir. Kemer

üstünde iki sıra 4 satırlık kitabe, onun da üstünde sade fakat güzel bademler işlenmiştir. Tam ortada bir şemse, yanlarda birbirinin eşi olan iki geometrik "Muhammed" yazısı bulunmaktadır.⁶

Firuz Ağa Camii'nin tek şerefeli minaresi sol taraftadır. Gövdeye geçen pabuç kısmı son derece kısa ve baklavalıdır. Gövde ve kaide arasındaki çap farkı çok azdır. Şeref ve korkuluk klasik üsluptadır.⁷ Bugün Firuz Ağa'nın türbesi yoktur. Türbe binası geçen yüzyılın ortalarında Divanyolu'nun genişletilmesi sırasında Sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa'nın emriyle yıktırıldığı için, Firuz Ağa'nın mermer kabir sandukası minarenin bulunduğu sol duvar önünde, açıkta durmaktadır. Caminin mezarlığı ise tamamen kaldırılmıştır.⁸

1. *Hadika*, c.1, s.156.

2. C.E. Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s.291.

3. a.g.e., s.291.

4. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.250.

5. C.E. Arseven, a.g.e., s.291.

6. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.250.

7. a.g.e., s.251.

8. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.5796.

FUAT PAŞA CAMİİ

(UZUN ŞÜCA' MESCİDİ)

(FAZLI PAŞA SARAYI MESCİDİ)

Sultanahmet, Binbirdirek Mahallesi, Peykhane Sokağı, 35 numarada bulunan Fuat Paşa Camii, Uzun Şüca Mescidi'nin yıkıntıları üzerine, Sadrazam Fuad Paşa tarafından 19. yüzyılda 8 köşe olarak yaptırılmıştır.¹ Vakfiyesi 1477'de Uzun Şüca adıyla tescil edilmiştir. Buna göre 3.172 akçe gelirli 16 oda, 588 akçelik 3 dükkân, 600 akçelik Galata'da bir mahzen ve 1.580 akçelik 2 ev vakfedilmiş olup toplam 5.440 akçe tutarındaki vakıf gelirinden imama günde 3, müezzine 2, iki cüzhana ve mütevellie birer akçe ayrılmıştır.² *Hadika*, Uzun Şüca'nın iki mescidinden daha

söz etmektedir. Bu mescit bahsinde, baninin Şatırbaşı olup bu mescidin mukabilinde yine kendisinin bina ettiği Fazlı Paşa Sarayı Mescidi'nin mihrabı önünde metfun olduğunu yazıp "Fe harfinde zikrolunsa gerkdir." diyor.³

Kâgir yapı ve tek kubbeli olan Fuat Paşa Camii, 100 m²'lik bir iç alana sahiptir ve büyükçe yapılmış pencereleriyle dikkati çeker. 8 köşelidir. Cami içinde nesihle yazılmış bir levhada, mescidin Fatih'in şatırı Uzun Şüca'ya ait olduğu; Fazlı Paşa'nın Debboyhane Camii mihrabı önünde metfun bulunduğu

belirtilmiştir. Levha önce meşhur hattat Ebubekir Raşid, sonra bozulunca da Mehmed Salih, en son olarak da Bekir Efendi tarafından yazılmıştır. Üst mahfili 3 adet balkon tarzındadır. Mihrap, minber ve kürsüsü mermerdendir. Son cemaat yerine bitişik olan tek şerefeli minaresi, kesme taştan olup 1971 yılında onarılmıştır. Gövdesinin ortasında yıldız motifli bir süs kuşak vardır. Minarenin petek ve külah kısmı 6 yıl boyunca yıkık olarak durmuş ve ancak petek 1971 yılında yapılabilmektedir.⁴

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.508.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.18-19.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.508; *Hadika*, c.I, s.50.
4. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.5852.

GAZİ AHMET PAŞA CAMİİ

(TOPKAPI CAMİİ)
(AHMED PAŞA CAMİİ)
(KARA AHMED PAŞA CAMİİ)

Topkapı Mahallesi, Bican Bağcıoğlu Yokuşu, 56 numarada ve İstanbul'un yedinci tepesi üzerinde bulunan bu cami, Rüstem Paşa'nın kardeşi ve I. Selim'in kızı Fatma Sultan'ın kocası, Veziriâzam Kara Ahmed Paşa tarafından bir külliye olarak yaptırılmıştır.¹ H.961/M.1554'te inşasına başlanıp H.965/M.1558 tarihinde tamamlanmıştır. Mimar Sinan'ın yapısı olan bu cami, türbe, sıbyan mektebi, medrese, sebil ve çeşmeden müteşekkildir.²

Dikdörtgen bir plan üzerine kesme taştan yapılmış olup kubbelidir. 6 sütuna altıgen olarak kemerlerle oturan 4 çeyrek kubbe (eksedra) ile yanlara açılarak dar ve uzun tonozlarla duvara bağlanmıştır. Böylece müstakil sahanın genişliğine örtülmesinde

yarım kubbelerden istifade edildiği gibi bu kubbelerin mail itmelerine karşılık duvarların ortalarına koyduğu ve birbirlerine kemerlerle bağladığı iç istinat ayakları sayesinde üst katları maksure olarak kullanılan nişler meydana getirmiştir.

Kubbenin doğrudan duvarlar üzerine bindirilmesinden dolayı meydana gelecek yayvanlığı gidermek için kasnağı, ikisi mihrap duvarı önüne, diğer ikisi de son cemaat ve giriş kapısı yönüne gelmek üzere istalaktit başlıklı 6 büyük sütunu birbirine bağlamak için yapılan 6 kemer üzerine oturtmuştur. Böylece hem iç mimari ahenk elde edilmiş, hem de monümantal ve nazik bir eser meydana getirilmiştir. Ana kubbeye açılan 18

pencere ile yapının hem ağırlığı hafifletilmiş ve hem de bol ışıkla aydınlatılmıştır.

Şadırvan avlusundan camiye açılan kapı üstünde sade fakat çok azametli bir kemer vardır. Cami hariminden dışarı bakan zemin katın pencereleri 14 adettir. Giriş kapısının her iki yanındaki pencerelerin kapıdan büyük oluşu caminin en önemli özelliğidir. Mihrabı sade mermer olup sarkıtlı ve kum saatlidir, Mihrap duvarında alt pencerelerin ve dolapların alınlıkları çini süslemelidir. Minberi de gayet ince işlenmiş şebekeli mermerdir. Kürsüsü ise ahşaptır. Müezzin mahfilinin tavanı kalem işleri ile süslü olup 15. asrın nefis hatıralarındandır. Cümle kapısının dışında 5 büyük kubbeli son cemaat yerinde şadırvan avlusunun revakları diğer üç cephede daha dar ve alçaktır. Avlunun ortasında bugünkü hali yeni olan şadırvanı 9 dırlı bir mudalla şekilde sade ve güzel bir tenasübe haizdir.³

Dış avlunun sağında caminin haziresi vardır. Yavuz Sultan Selim'in kızı caminin ve Hırka-i Şerif civarındaki okulun baniyesi Fatma Sultan'ın mezarı türbenin dışındaki hazirededir. Kesme taştan ve sağda bulunan minarenin ayrıca bir kürsüsü yoktur. Minare iki duvarın birleştiği yerde yükselmektedir. Gövdesi petekli olup külahı ise taştır.⁶

1. *Hadika*, c.I, s.101.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.146.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.431.
4. O. Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, s.68; O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s.222.
5. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.434.
6. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.27.

Medreseye gelince, tuğla ve taş örgülü duvarları ile avlu revakını kısmen yatık "U" biçiminde sarmakta, kuzey tarafta dışarı taşan tromp kubbeli derthane, dar bir aralıkla odalardan ayrılmaktadır. Dershanenin iki tarafında 8'lerden 16 oda vardır. Nispeten küçük salonlu tek kubbeli ve dört köşesinde bulunan dershanesi murabba planlıdır.⁴ Sıbyan Mektebi, külliye'nin köşesinde tek katlı, basit, önü revaklı, yola bakan 4 penceresi, diğer taraflarında 2'şerden yine 4 penceresi bulunan ve bir sıra kesme taş, bir sırada tuğladan inşa edilmiş bir yapıdır. Bu mektebin yanında baninin çift kubbeli, 6 köşeli mudalla planlı türbesi bulunmaktadır. Bu türbenin dışarıdan yüksek görünüp içerden alçak görünen kubbesinin çift olma ihtimali büyüktür.⁵

GAZİ ATİK ALİ PAŞA CAMİİ (SEDEFÇİLER CAMİİ)

Aynı zamanda "Sedefçiler Camii" adıyla da bilinen Atik Ali Paşa Camii, Yeniçeriler Caddesi üzerindedir. Banisi II. Bayezid dönemi devlet adamlarından olan Ali Paşa'dır.¹ Bu zat aynı zamanda "Hadım", "Tavâşi", "Şehit" ve "Eski" lakaplarıyla da anılmasına rağmen, daha çok Atik Ali Paşa adıyla ün kazanmıştır. İstanbul'un içinde ve dışında pek çok hayır eserlerinin sahibidir. Cami 1496 yılında yapılmıştır.

Atik Ali Paşa Camii plan olarak 5 kubbeli bir son cemaat yeri ile aynı eksen üzerine bir tam, bir yarım kubbeli iç kısımdan ve tam kubbenin iki yanında 2'şer küçük kubbeden meydana gelmiştir. Yapı tamamen kesme köfeki taşındandır. Plan küçük bir değişiklik (Yarım kubbesinin sağ ve soluna birer kubbe eklenmesiyle) eski Fatih Camii'ne benzemektedir.² "Revak sütunlarının dördü mermer, ikisi porfirdir. Sütun başlıkları klasik üslûpta skalâktilidir. Orta kubbe ve köşelikleri badem ve yapraklarla devam ederek bir püs-külle son bulmaktadır. Orta kubbede malakâri rumîler

çok zengindir. Diğer kubbe köşeleri pardantiftir."³ Son cemaat yerinin genişliği 6,85 m'dir. Sağ ve soldaki duvarlarda 2'şer pencere ve birer mihrap bulunmaktadır. Minare sağ duvarda olup 30 cm içerlektir.

Caminin çeşitli yangın ve tamirler geçirdiğinin en çok belli olduğu cümle kapısı 38 cm çıkıntılı olup sade silmelere sahiptir. Kapı nişinin üstündeki 9 sıralı stalâktiler bütünüyle döneminin klasik üslûbundadır. Bu stalâktilerin altında beyzi bir "Besmele" ve onun da altında, kitabe yerinde H.1314/M.1898 tarihini gösteren ve Sâmi Efendi imzasını taşıyan bir ayet-i kerime bulunmaktadır, sol köşede ise H.902/M.1496 tarihi okunmaktadır.⁴

Harim'in iç ölçüleri 21,55 x 28,13 m'dir. Sağ ve solda çift kubbeli hacimleri ayıran kemerin dolgusunu taşıyan 140 x 140 cm ebadında birer ayak bulunmaktadır. İ. Aydın Yüksel, "... bu ayakların eskiden yuvarlak sütunlar olduğunu, 1553-1555 yılları arasında İstanbul'da bulunan ve camiye tarif eden

üzerinde kubbeli bir türbe vardır ve bugün içi boştur; kime ait olduğu da anlaşılamamaktadır. İhtimal olarak türbenin Ali Paşa'ya ait olduğu söylenebilir.⁶ Bursa ekolü ile klasik üslup arasında bir geçit teşkil etmesi bakımından önemlidir.

1. *Hadika*, c.1, s.150.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*.
3. a.g.e., s.163.
4. a.g.e., s.163.
5. a.g.e., s.168.

6. a.g.e., s.163,168,171,Vd.

Hans Dernschwam sayesinde anlamış bulunuyoruz.” diyor.⁵ Orta kubbenin çapı 13,30 m’dir ve dışarıdan her köşede 2’şer olmak üzere 8 adet taş payanda tarafından desteklenmektedir. Kubbeyi taşıyan kemerler yuvarlaktır; sağ ile sol kemerler içinde 3’er pencere bulunmaktadır. Kubbede 16 pencere vardır. Mihrap kısmındaki yarım kubbenin köşelikleri iri yapraklı ve stalâktittir. Yaşmağı ikinci sıra pencere altına kadar sarmaktadır. Bu kubbe kasnağında 3 pencere vardır. Diğer ikisi ise taklittir.

Caminin birinci sıra pencereleri 140 x 240 cm boyutlarında ve 14 tanedir. İkinci sıra pencereler ise sivri kemerli ve 16 adettir. Mihrap, mermerden ve klasik üsluptadır. İki yanındaki mumların üstüne isabet eden yerde, yuvarlak bir külâh şeklinde birer dumanlık mevcuttur. Bunlar üst pencere içlerine açılmaktadır. Atık Ali Paşa Camii’nin minberi siyah ve beyaz mermerlerden, sade ve uyumlu olarak yapılmıştır. Yanlardaki üçgenlerde ve göbeklerde rumî tezyinatlı bir su dolaşmaktadır. Göbeğin ortasında ise siyah mermerden bir kabara vardır. Minber alındığında Kelime-i Şehadet oyuludur.

Minare, caminin sağında ve kare bir kaide üzerindedir. Basık kemerli kapısı üzerindeki ikinci sivri kemer aynasında H.1315/M.1899 tarihli bir Besmele bulunmaktadır. Gövde her kenarı 63 cm olan 16 kenardan meydana gelmektedir. Çapı yaklaşık olarak 3,40 m’dir. Şerefe, devrinin eseridir. Cami haziresinde altı ayak

GEYLANİ TEKKESİ MESCİDİ

Denizabdal Mahallesi, Kerpiçhane Sokağı’nda bulunmaktadır. H.1312/M.1894 yılında Hacı İbrahim Ethem el-Hasanü’l-Hüseyin bin Hafız Mehmed Efendi tarafından ahşap ve mihrabı dışarıya çıkıntılı olarak yaptırılmıştır.¹ Zamanla bakımsızlıktan harap hale gelen Geylani Tekkesi Mescidi, 4 Temmuz 1990 tarihinde, Kurban Bayramı’nın ikinci günü tamamen yanmış olup binadan hiçbir eser kalmamıştı.

Çevre halkının yardımları ile yeniden inşa edilerek, 1992 yılının Ekim ayında Fatih Müftülüğü tarafından hizmete açılmıştır.

Caminin iç duvar etekleri, mihrabı, minberi ve kürsüsü çini ile kaplanmış olup banisinin kabri avluda bulunmaktadır. Alt katı da bulunan caminin kadınlar mahfilini taşıyan iki direk, çini ile kaplanmış. Kible duvarın da altı üstlü 5 pencere, sol duvarında ise 4 pencere bulunmaktadır. Caminin, tavanı beton olup üzeri kiremit ile örtülüdür. Minaresi kesme taştan ve tek şerefelidir.

1. E.R. Öneş - S. Göncüoğlu - S. Saatçi - A. Neftçi, *Fatih - İlk İstanbul*, s.92.

GÜL CAMİİ

Küçükmustafapaşa, Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Gül Camii Sokağı ile Vakıf Mektebi Sokağı'nda, 16 numarada bulunmaktadır. Orta Bizans devrine ait olan bu yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Evvelce adı Hagia Euphemia Kilisesi iken sonra Hagia Theodosia Kilisesi adını almıştır.

Bina haç şeklindedir. 4 büyük ayak, orta yerin açıklığını taşımaktadır. Apsis kısmı, Bizans devrinin özelliklerini aksettirir. Yan apsisleri Paloilogaslar zamanında değiştirilmiş ve dış görünüşleri bugünkü duruma getirilmiştir.¹ İstanbul'un fethinden sonra bir

müddet tersane (bahriye) deposu olarak kullanılmış, II. Sultan Selim Han zamanında (1566–1574) bir minare ilave edilerek ve diğer ihtiyaçları da yerine getirilerek camiye çevrilmiştir.² *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nin 269. sayfasında caminin, H.895/M.1489 tarihini taşıyan vakfiyesi mevcuttur. Bu vakfiyeye göre Sultan II. Bayezid'in (Bayezid-i Veli) saltanatı (1481–1512) zamanında camiye çevrildiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen Gül Camii'nin daha önce I. Selim zamanında tadil edildiği de zikredilmektedir.³

Camiye “Gül” isminin verilmesine dair değişik rivayetler vardır. Buna göre, Türkler İstanbul'u fethettikleri gün Theodosia Yortusu sebebiyle bu camiye güllerle donatılmış olarak bulmuşlardı. Bundan dolayı bu ismi almıştır. Diğer bir rivayete göre, tarihî hüviyeti bilinmeyen “Gül Baba” isimli bir yatırın cami içinde metfun olmasından dolayı bu adı almıştır.⁴ Yahut da cami haline getirilince, gül suyu ile temizlenmesinden veya IV. Murad zamanında tamir edilince kubbe ve çevresinin güle benzediğinden dolayı “Gül Camii” adı verilmiştir.⁵

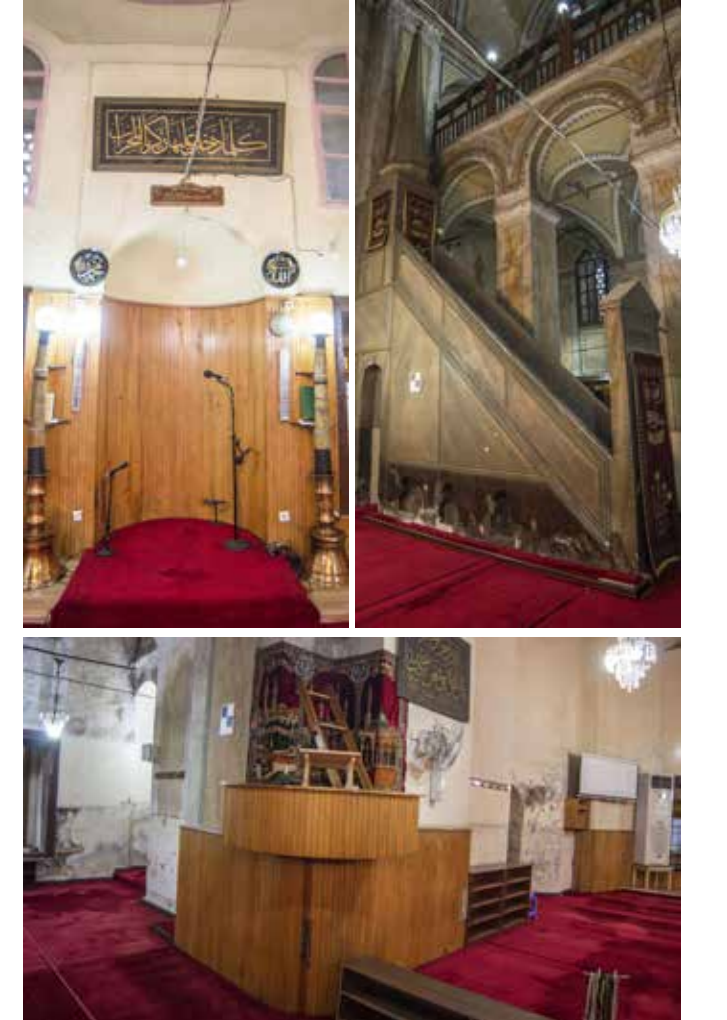
Gül Camii, camiye çevrilirken büyük ölçüde tamir görmüş, dış duvarları ve kubbesi yeniden yapılmıştır. Doğu cephesinin yan apsislerindeki tuğla süslemeler, bu bölümün 11–12. yüzyıl yahut 14. yüzyıl arasında yenilendiğini göstermektedir. Yan cepheler, kademeli mahya hattı ile yine bu taraflardaki pencereler, içerdeki büyük kemerler ve kubbesi 16. yüzyıl Türk yapısı sanatı hüviyetindedir. Caminin altında mahzen bulunmakta olup narteks kısmı kaybolmuş, yerine son cemaat yeri yapılmıştır. Sultan II. Mahmud zamanında cami tekrar tamir edilip bir de hünkâr mahfili eklenmiştir.⁶

Caminin karşısında II. Mahmud'un kızı ve II. Abdülhamid'in halası tarafından

H.1285/M.1868 tarihinde iki katlı ve kâgir olarak yaptırılmış bulunan Adile Sultan Sıbyan Mektebi bulunmaktadır. Bu mektep, Çocuk ve Halk Kütüphanesi olarak kullanılmış olup, bugün Kur'an kursu olarak hizmet vermektedir. Yine caminin karşısında abdest alma yeri ve onun yanında H.1307/M.1889 tarihli bir çeşme bulunmaktadır.⁷ Caminin sade bir mihrabı, taş minberi ve ahşap kürsüsü vardır. Sol arkada müezzin mahfili bulunmaktadır. Son cemaat yeri camekânla kapatılmıştır. Tek şerefeli minaresi taşrandır. Sol üstte kadınlar ve hünkâr mahfili vardır.

1. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1843; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.27.
2. *Hadika*, c.1, s.186; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.62.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.269; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.253; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1843.
4. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1843; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.142.
5. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.102.
6. T. Öz, a.g.e., s.62; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1843.
7. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1843.

HACE-İ RAKİM EFENDİ CAMİİ

(HACEĞİ MESCİDİ)

(HOCAZÂDE MUSTAFA EFENDİ MESCİDİ)

Caminin ihyası sırasında yapılan ve sol tarafında bulunan tek şerefeli minarenin kaidesi ve pabuç kısmı kesme taş ve tuğladan, gövde ve petek ise sırf tuğla ile yapılmıştır. Külâh kısmı kurşunla kaplı olup giriş kapısı dışarıdadır.

İç kısmı 80 m² olan caminin mihrabı mermer, minberi ve mahfili ahşaptır. Mahfiline cami içinden çıkılmaktadır. Camiyi çevreleyen duvarların üst kısmında 12 adet revzenli pencere bulunmaktadır. Kapı ve alt pencere yanları mermer alınlıklarla kaplanmıştır. Cami içinde sağda ve solda olmak üzere küçük maksureler yer almaktadır. Üç tarafı duvarla çevrili bulunan caminin son cemaat yerinin üzeri ahşap olup etrafı açıktır.

Fatih, Zeyrek Mahallesi, Hattat İzzet Sokağı, numara 12'de bulunuyor. Mescit, Hocaşâde Mustafa Efendi tarafından H.994/M.1585 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.¹ Mescidin banisi Mustafa Efendi, Eyüp Türbesi civarında metfundur. Sonradan zaviye olan mescidin minberini Darüssaâde Ağası Mustafa Ağa koydurmuştur.² Bir süre "Perşembe Tekkesi Camii" olarak da kullanılmıştır. 1919 yılındaki büyük Cibali yangınından sonra harap olmuştur.³ Minaresinin bir kısmı ile duvar bakiyeleri kalmış durumda iken, 1980 yılında mahalle sakinlerinin yardım ve gayretleriyle aslına uygun olarak ihyasına başlanmış ve 1984 yılında ibadete açılmıştır.

Duvarları kesme taş ve tuğla sıralı olarak örülmüş, üzeri dışarıdan görünen sekizgen şeklindeki kasnak üzerine oturtulmuş kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür.

HACI BAYRAM KAFTANI CAMİİ

Aksaray Haseki Sultan Mahallesi, Haseki Caddesi, 5 numarada bulunmaktadır. Cami, Fatih Sultan Mehmed'in kaftancıbaşı Bayram bin Eynebey tarafından kendi adına yaptırılmıştır. *Hadika*, baninin H.951/M.1544 tarihinde vefat ettiğini, mescidinin yanında metfun bulunduğunu ve minberini ise Sadrazam Bayram Paşa'nın koydurduğunu yazar.¹ H.896/M.1490 tarihli Vakfiyesi'nden, Hacı Bayram bin Eynebey'in hücreler, bağlar, su değirmenleri, evler ve dükkânlar vakfettiği anlaşılmaktadır. H.1312/M.1894 zelzelesinde yıkıldığından, cami Sultan Hamid devri üslûbuyla yuvarlak ve yüksek pencereli olarak H.1314/M.1896 yılında Fatma Hanım tarafından yenilenmiştir. Son zamanda da önüne iki katlı bir son cemaat yeri eklenmiştir.

Cami içten 11,40 m genişlikte, 8,7 m derinlikte olup duvar kalınlığı ise 72 cm'dir.² Etrafındaki geniş avluya 3 kapıdan girilmekte ve bu avluda mezarlık bulunmaktadır. 1983 yılında yeni bir tamir görmüş ve 1989 da yeni bir minare ilave edilmiştir. Diğer eski ve daha alçak olan minaresi caminin sağ tarafında, kalın

gövdeli ve tuğladandır. Her ikisi de camiye bitişik ve tek şerefelidirler. Banisinin kabri avlunun solundadır. Kitabesinde H.901/M.1496 Cemaziyelevvel'inde vefat ettiği yazılıdır. Rakamla yazılan tarih de "sıfır" 5 gibi yazıldığından, *Hadika* müellifi, yazı ile olan metni okumadan bunu, sıfır zannetmiş olabileceği ifade edilmiştir.³ Caminin batısında Yusuf Paşa Türbesi ve Yusuf Paşa Kütüphanesi bulunmaktadır.

Caminin duvarları kâgir,⁴ iç duvar etekleri fayans, mihrabı Kütahya çinili, minberi ve tavanı ahşaptır. Çatısı kiremit ile örtülüdür. Duvarlarında ise 2'şer adet pencere bulunmaktadır. Kadınlar ve müezzin mahfili de kürsüsü gibi işlemeli ahşaptır. Girişin sağında İmam-hatip odası mevcuttur. Caminin önüne de son cemaat yeri eklenmiş cami, 2002 yılında Fatih Belediyesi tarafından tamir ettirilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.88.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.411; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.63; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.332-333.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.412.
4. T. Öz, a.g.e., s.63.

HACI BEŞİR AĞA CAMİİ

(AĞA CAMİİ)

Alemdar Mahallesi, Hükümet Konağı Caddesi, 7 numarada bulunmaktadır. Asıl adı “Ağa Camii” olan Hacı Beşir Ağa Camii’nin banisi, aynı zamanda Eyüp’ta Baba Haydar Mahallesi’nde darü’l-hadis, mektep, çeşme ve kütüphane yaptıran, Medine-i Münevvere’de bazı hayratları bulunan Kızlar Ağası Hacı Beşir Ağa’dır. Cami, Alayköşkü Caddesi’nde, şimdiki Emniyet Müdürlüğü karşısındadır.

Hacı Beşir Ağa, Yapraksız Ali Ağa’nın çırağı olarak Hümayun Dairesi’ne girmiş, Sultan III. Ahmed’in Efendiliği zamanında ona hizmet etmiş ve daha sonra onun tahta çıkmasıyla özel işlerine bakanlar arasına girmiştir. H.1116 yılında Daye Kadın’ı hacca götürmeye görevlendirilmiş, Hazinedarlık payesine ulaşmış, H.1125 yılında Kıbrıs’a, oradan da Mısır’a gönderilmiş ve bir süre sonra Kızlar Ağası olmuştur. III. Sultan Ahmed’e 13 yıl hizmet etmiş ve Sultan Mahmud’un tahta çıkmasından sonra da aynı görevine

devam etmiştir. H.1159/M.1746 yılında bir hastalığa yakalanarak Bahariye’deki sahilhanede vefat etmiş ve Eyüp Sultan Mezarlığı’na defnedilmiştir. Türbesinin kapısı üzerindeki tarih şudur: *“Beşiredir livâ-i Resul ola me’vâ, 1159”*

Camiye genişçe bir avludan girilmektedir. Önce önü açık olduğu anlaşılan ve bugün kapatılarak son cemaat yeri haline getirilen kısımdan sonra bir giriş kapısıyla cami içine girilmektedir. Bu giriş kapısının üzerinde, Yesarizâde Mustafa İzzet’in hattıyla olan bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabenin, caminin tecdidi esnasına yazıldığı, fakat asıl yapım tarihini gösterdiği anlaşılmaktadır. Çünkü kitabenin baş kısımlarında Sultan II. Mahmud övülmekte ve daha sonra şu ifadeler yer almaktadır:

Muvaffak oldu Hân-ı Mahmûd-ı Sâni şimdi tecdide

O şahın vâsfına hıfzı bu tarihi demiş güya

Fakat caminin yapım tarihi olan H.1158 yılını gösteren mısra, Beşir Ağa’nın camiye yaptırmaya tarihini içine almaktadır: *“Eser bir câmiü’l-envâr yaptırdı Beşir Ağa- 1158.”*

Caminin sol duvarında altı üstü 2’şerden 4, mihrap duvarında da aynı şekilde 4 ve bir de mihrabın hemen üstünde tek penceresi vardır. Kubbe çevresinde ise 12 pencere bulunmaktadır. Arka kısımda ise giriş kapısının iki yanında birer tane pencere yer almaktadır. Caminin sağ duvarının ortasından açılan bir kapı ile kütüphane kısmına girilmektedir.

Medresenin kapısındaki kitabe H.1157 tarihi vardır. Burası 14 odalı olup ortasında bir bahçe bulunur. Bu yer, şu sıralarda Önder İmam-Hatipliler Derneği tarafından kullanılmaktadır.

Tekke 12 hücreden meydana gelmiştir. Semahane, çilehane, mutfak ve şeyhlerin kaldığı üç katlı ahşap bir binası vardır. Burası daha önce tasfiye edilen partilerin eşyalarının depolandığı bir yer olarak kullanılırken son zamanlarda İstanbul Valiliğine bağlı Sosyal Yardımlaşma Vakfı’na tahsis edilmiştir. Batı Trakya Derneği de tekkenin içinde küçük bir odayı aktif olarak kullanmaktadır.

Caminin altında 11 tane dükkânı vardır. İçlerinden bir kısmı satılmıştır. Bunlardan bir tanesi bu gün fırın olarak kullanılmaktadır ki, ilave olarak eklenen kısım caminin su oluğunu kapatmış ve su akacak kısmı kalmamıştır. Bu yüzden sular, camiye bitişik olan kütüphane kısmına akmaktadır. Tek kubbeli olan caminin, yine tek şerefeli olan bir minaresi vardır. 1950’lerde yangın geçirmiş ve Vakıflar İdaresi’nce tamir edilmiştir. 2008 yılında ise geniş çaplı bir onarıma başlanmış, 2009’da bitirilerek Ramazan ayının ilk günü ibadete açılmıştır.

1. Hadika, c.1, s.48; T. Öz, İstanbul Camileri, c.1, s.19; İslâm Ansiklopedisi, TDV, c.5, s.555.

HACI EVHADDİN CAMİİ (HACİVAT CAMİİ)

minber ve kürsüsü ahşap, mihrabı alçıdandır. Kadınlar ve müezzin mahfili bulunmaktadır.

İki adet avlu giriş kapısı vardır. Avlusunun batı cephesinde tekke, matbah ve tevhidhane mevcuttur. Tekke kısmı tamir edilerek Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır. Kuzey cephesinde bulunan derviş hücrelerinden bugün bir eser kalmamıştır. Tekke

ve zaviyeler kapatıldıktan sonra bu hücreler mahallenin yoksul dul kadınlarını barındırmıştır. Üç adet kuyusundan biri kullanılabilir durumdadır. Cami 3.333 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Şadırvanı sonradan yapılmıştır. 1945 yılında son devrin değerli âlimlerinden olan merhum Ahmed Davutoğlu da bu camide görev yapmıştır.

1. Hadika, c.I, s.85; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.64.
2. T. Öz, a.g.e., s.64; S. Eyice, Özel Notları.
3. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.31; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1869.

Caminin üzeri kurşun kaplı ve pencere üstleri çinilerle süslü iken şimdi çatı ile örtülmüştür. Harap ve metruk durduğu süre içinde bütün çinileri çalınmıştır.² Cami orijinal şekli itibarıyla Ramazan Efendi Camii'nin aynıdır. Dikdörtgen planlı ve kâğırdır. Son cemaat yeri ve çatısı ahşaptır. Sağında bulunan zarif ve süslü minaresi kesme taştan olup tek şerefelidir. Minarenin kürsüsü, köşelerinde başlıklı 3/4 köşe sütunları ihtiva etmektedir. Bunların arasında aşağıda çiçek kabartmaları işlenmiştir.³ Caminin

HACI EVLİYA CAMİİ (EVLİYA CAMİİ) (MEVLANAKAPI CAMİİ)

Zamanla harap olan cami, Hacı Tevfik Bey tarafından H.1291/M.1874 tarihinde tamir ettirilmiştir.²

Küçük bir avlu içerisinde bulunan cami, dikdörtgen planlı, duvarları kesme taştandır. Minber ve kürsüsü ahşaptır. Mihrabı alçıdan olup perde motifi ile süslenmiştir. Tavanı ahşap çubuklarla kaplanmış, çatısı kiremit ile örtülmüştür. Girişte sağ tarafta müezzin mahfili, üst kısımda ise kadınlar mahfili bulunmaktadır. Sağ ve sol duvarlarda 3'er adet uzun pencere, mihrabın iki yanında ise birer uzun pencere bulunmaktadır. Pencere altlarına kadar duvarları lambri ile örülmüştür. 17. yüzyıl özelliklerini taşıyan solundaki minaresi, şerefesi dâhil kesme taştan olup tek şerefelidir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.53.
2. Hadika, c.I, s.31.

Cami, Mevlanakapi Mahallesi, Mimar Kasım Caddesi'nde, 1 numarada bulunmaktadır. Banisi Sultan İmamı ve Şeyhü'l-Kurra Evliya Mehmed Efendi'dir. IV. Murad ile Bağdat Seferi'ne giderken H.1038-M.1628 tarihinde vefat etmiştir. Cami bu tarihten önce (1600 yıllarında) yaptırılmıştır.¹ Evliya Mehmed Efendi, caminin karşısına çeşme yaptırdığı gibi, bazı mescidlere de minber koydurmuştur.

HACI FERHAT AĞA CAMİİ

Fatih, Cibali Mahallesi, Mustakbel Şairbaki Sokağı, numara 1'de bulunmaktadır. Kapısı üzerinde yazılı olduğu üzere H.939/M.1532 tarihinde inşa edilmiştir. Cami, evvelce yanmış olup 1968 yılında Vakıflar İdaresi ve cami cemaati tarafından tamir edilmiştir. İç kısmı 60 m²'dir. Duvarları kâgir, tavanı beton, mihrabı ve minberi mermer, kürsüsü ise ahşaptır. Müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Sağ duvarda altta 1, üstte 2, sol duvarda altı üstlü 2'şer pencere bulunmaktadır. Çatısı kiremit ile örtülü, tavanı

düz ve kireç boyalıdır. Minaresi kesme taştan olup tek şerefeli ve yeni yapılmıştır. Şadırvanı vardır. *Hadika*, banisinin kabrinin bilinmediğini yazıyorsa da,¹ Ferhad Ağa'nın kabri mihrap önündedir.

1. *Hadika*, c.I, s.92.

HACI HAMZA CAMİİ

duruma getirilmiştir. Bu tamiratta duvarlar tamamen Kütahya çinileriyle kaplanmış, minberi ve kürsüsü ise ahşap olarak yeniden yapılmıştır. Yüksek tavanı betondur. Harimin batı ve mihrap duvarında 2'şer adet ince uzun penceresi bulunmaktadır. Bu arada, çatısı ve kadınlar mahfili de tamir görmüş bahçe düzenlemesi ve şadırvanı yeniden canlandırılmıştır. Mescidin banisi Hacı Hamza, Sur dışındaki Merkez Efendi Tekkesi karşısındaki mezarlıkta mefundur. Caminin haziresinde kabri bulunan ve banisi ile karıştırılan Şeyh Hamza, devrinin meşhur şeyhlerindendir.²

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.64; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1870.
2. *Hadika*, c.I, s.95.

Kocamustafapaşa, Sümbülefendi Mahallesi, Hacı Evhattin Caddesi, Mekteb Sokağı, 1 numarada bulunan bu camii, H.985/M.1577 yılında debağ ustalarından Hacı Hamza (ö.987/1579) tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Mimarı kesin olmamakla birlikte Mimar Sinan'ın eseri olduğu zikredilmektedir.¹

Mescit, ilk olarak duvarları kâgir, çatısı, kadınlar mahfili ve son cemaat mahalli ahşap olarak yapılmıştır. Minaresi sağda olup girişi içerdendir. Tamamen kesme taştan inşa edilmiş olan minarenin gövdesi köşeli, külâhı ise kurşun kaplıdır.

Zamanla harap olan bu mescit, 1940 yılında bir hayli tamir görmüştür. Son olarak da 1987 yılında halk tarafından birçok değişiklik yapılarak bugünkü

HACI HASAN CAMİİ

(HACI HASANZÂDE MEHMED EFENDİ MESCİDİ)

muhafaza edilen tamir kitabesine göre cami, H.1274/M.1852’de yanmış ve Hüseyin Ağa tarafından yeniden ihya edilmiştir. Minarenin tuğla ve taş sıraları öyle hesaplı bir şekilde sıralanmış ki, gövdesini baklava biçiminde taş ve tuğladan iki renkli desenle süslenmiştir.⁶ Cami, 1965 tarihinde Vakıflar İdaresi’nce tamir ettirilmiş, minarenin gövdesinden yukarısı yeniden yapılmıştır.

İç hacmi 8,30 x 8,40 m, duvar kalınlığı da 1,10 m’dir. Son cemaat yerinin derinliği 4,75 m’dir. 1965 yılında tamir gören caminin mihrabı mermer, minberi, tavanı ve kürsüsü ahşaptır. Kadınlar mahfilinin girişi içeridendir. Mihrabın üzerinde Lafza-i Celâl yazılı müzeyyen pencere vardır. Vakıflar İdaresi tarafından gövdeden yukarısı yeniden yapılan minarenin kaidesi taştan, üstü de tuğla ve taştan örülmüştür. 1.000 m² civarındaki avlusu, moloz taşla örülmüş duvar ile çevrilidir. Bahçe kapısının yanında kitabsiz çeşme bulunmaktadır. Görevli meşrutasının alt katı yazlık Kur’ân kursu olarak değerlendirilmektedir. Reisü’l-Kurra merhum Gönenli Mehmed Efendi (ö.2 Ocak 1991), 1950–55 yıllarında bu camide görev yapmıştır.

Leyrek Mahallesi, Parmaklıkaralığı Sokağı’ndadır. Cami, Hacı Hasan’ın torunu, Rumeli Kadıaskeri Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. İnşa tarihi kesin bilinmemektedir. Vakfiyesi, H.911/M.1505’te Mevlânâ Abdurrahman bin Aliyyü’l-Müeyyed imzasıyla tanzim edilmiştir.¹ *Hadika* müellifi, Kadıasker Mehmed Efendi’nin 911/1505’te vefat ettiğini ve cami civarında metfun bulunduğunu yazmış ise de,² mezarlığın bir kısmı çocuk parkı yapıldığından türbesi kaybolmuştur.

Evliya Çelebi, caminin mükellef bir mescit olup Mimar Sinan yapısı olduğunu yazmakta, fakat günümüze ulaşmayan mektep ve medresesinden söz etmemektedir.³ Caminin minberini Şeyhülislâm Kara İsmail Efendi (ö.1725) koydurmuştur.⁴ Mescit köfeki kesme taştan, ahşap çatılı olarak yapılmıştır. Minaresi sağda olup arazi meyilli olduğundan “Eğri Minare” ismi verilmiştir.⁵ Halen

1. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.246.
2. *Hadika*, s.88.
3. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.239.
4. *Hadika*, c.I, s.88.
5. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.65.
6. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.19.

HACI HÜSEYİN AĞA CAMİİ

(ARAP KAPISI MESCİDİ)

(ARAP KUYUSU MESCİDİ)

Mescit. moloz taş duvarlı, kare planlı ve ahşap çatılı olup çatısı kiremit ile örtülüdür. Minaresi sağda ve münferit bir haldedir.² Kaidesi ve şerefesi taştan, gövdesi ise tuğladandır. Mihrabı çini, tavanı çıtalarla süslü, minberi ve kürsüsü ahşaptır. Müezzin ve kadınlar mahfili ile sonradan ilave edilen son cemaat mahalli de ahşaptır. Küçük bir mihrabı vardır. 1945 yılında onarım gören cami, 1970 yılında da Cami Koruma Derneği tarafından tamir ettirilmiştir.³ Bilinmeyen bir tarihte bir Arap’ın cami avlusuna kuyu kazmasından dolayı “Arap Kuyusu Camii” de denilmiştir. Solunda ve mihrabı önünde mezarlığı vardır. Caminin avlu giriş kapısının karşısında 1600 tarihli, halen akmakta olan çeşme, Ahmed Dede’nin hayratıdır. Vaktiyle bu camide Sünbülî Tarikatı’nın hizmet icra ettiği zikredilmektedir.

1. *Hadika*, c.I, s.147.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.23.
3. F. Bulunmaz, Yıldız Üniversitesi F.B. Fakültesi Lisans Tezi, s.10.

Samatya, Hüseyinağa Mahallesi, Arapkuyucu Sokağı üzerinde, numara 1’dedir. Cami, H.1012/M.1603 yılında Ahmed Dede tarafından yaptırılmıştır. Vakfı Hacı Hüseyin Ağa olduğundan bu isimle tanınmıştır. Kabirleri bilinmemektedir. Minberini caminin imamı Ali Efendi koydurmuştur.¹

HACI İLYAS (YATAĞAN) CAMİİ

(YATAĞAN CAMİİ)

Ayvansaray Mahallesi, Ebe Sokağı'nda, numara 51'de bulunuyor. Banisi, Fatih Sultan Mehmed'in topçubasisi olan Hacı İlyas Ağa'dır. Minberini H.1007/M.1598 tarihinde Kazgancı İlyas Çelebi koydurmuştur.¹ Kanuni Sultan Süleyman devrinde Yatağanî Dede adlı bir zatın bu civarda oturup Yatağan Çeşmesi'nin yapılmasına sebep olmasından dolayı "Yatağan Camii" de denilmektedir.²

Bozulmadan ve aslından hiçbir şey kaybetmeden günümüze kadar gelen camiye, Ekrem Hakkı Ayverdi *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri* eserinin III. cildinde geniş yer ayırmış ve şu bilgileri vermiştir: "Mescit, vakıa çatılıdır amma, nisbeti, aydınlatılması, mihrabı, minberi, her tarafını birbirine bağlayan kitabeli duvarları, kalemleri ve mahfilin hiç bozulmadan kalan direk, başlık, parmaklık, sahnîşin, takoz, pah, ahşap

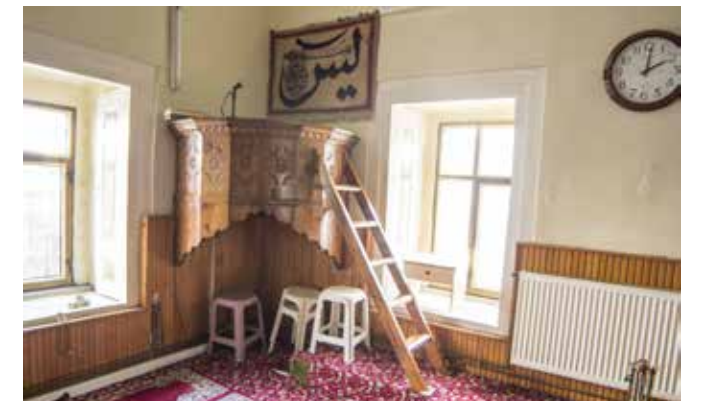
istalaktitleriyle kapısı, pencere kanatları, merdiven, kapı çerçeveleri ve üst mahfilin ahşap kaplamasıyla, bu nevden bu camiin ne kadar sıcak çekici ruhani bir hava içinde olduğunu hemen tasdik ettirir."³

İç kısmı 10,15 x 13,32 m, son cemaat mahalli 2,79 m'dir. Harimde 8 direğe oturan, iki tarafı sahnîşinli bir mahfil, mahfilin içinden çıkan bir merdiven ve üstünde iç mahfil bulunmaktadır. 6,3 m'ye baliğ olan irtifai gayet mütenasiptir.⁴ *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde 901 Safer'inin evvelindeki Vakfiyesi'nde Hacı İlyas bin Abdullahü'l-Haşşab'ın bu mescit ve kale haricinde Balat İskeleyi'nde bir mescide, imam için 1.080 akçe iradlı 4 ev, 3 dükkân, müezzin için 360 iradlı bir ev, 1.080 akçelik 6 dükkândan 4'ünü iskele mescidi imamı, birini müezzini için bırakmakta, bir de 1.600 iradlı bir değirmen vakfetmektedir.⁵

Hadika, müellifinin bahsettiği, Yatağan Çeşmesi'nden, civarındaki okuldan zaviye ve mescidin şadırvanından⁶ hiçbir eser kalmamıştır. Evvelce caminin vakfından olan Arabacılar Hamamı⁷ şahsa satılmış olup halen faal durumdadır. Caminin minaresi tuğla ve taştan olup kalın gövdelidir.⁸ 1900–1901 yıllarında tamir gören caminin ahşap tavanı, 1975 yılında tamir edilmiştir. 2008 yılında Vakıflar tarafından restorasyonu tamamlanmıştır. Mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşaptır. Caminin sağ ve sol duvarlarında 3'er, kible duvarında 4'er adet müzeyyen pencere vardır. Tuvaleti ve abdest alma yerleri yeterlidir. Avlusunda birkaç asırlık bir çınar ağacı mevcuttur. Yatağan Dede'nin kabri minarenin sağındadır. *Hadika*, Topçubası İlyas Ağa'nın kabrinin bilinmediğini zikrediyorsa da cami mihrabının sağında 1230 tarihinde yenilendiği anlaşılan mezar taşı mevcuttur.

1. *Hadika*, c.I, s.224.
2. *Hadika*, c.I, s.224; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.152.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.520.
4. a.g.e., s.526.
5. a.g.e., s.530.
6. İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.II, s.76.
7. a.g.e., s.76.
8. T. Öz, a.g.e., s.151.

HACI İSA CAMİİ (KÜRKÇÜ MESCİDİ)

2’şer adet uzun pencere yer almaktadır. Caminin sağında olan minareye dışarıdan çıkılmakta olup tek şerefelidir.

Giriş kapısının sağında, baninin H.875/M.1470 vefat tarihli kabri, solunda ise asırlık bir çınar ağacı mevcuttur. Camiye 50 m mesafede bir evin bahçesi içinde Sahabe-i Kiram’dan Abdullah el-Ensârî’nin (r.a.) kabri bulunmaktadır. Karşısında bulunan beş katlı Hacı İsa Kur’ân Kursu faaliyettedir.

1. *Hadika*, c.I, s.184.
2. R. Ülke, *İstanbul Anıtları*, s.61.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.96.
4. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.414; R. Ülke, a.g.e., s.61.

Balat, Ayvansaray Mahallesi, Türkeli Sokağı, numara 22’de bulunan bu cami, Fatih Sultan Mehmed’in sancaktarlarından Hacı İsâ tarafından H.870/M.1465–66 yılları arasında mescit olarak yaptırılmıştır. Minberini Hekimoğlu Ali Paşa,¹ ikinci sadrazamlığında H.1155/M.1742 yılında² koydurmuştur. Bitişindeki çeşmeyi Sultan Süleyman Han yaptırmış olmasına rağmen “Kürkçü Çeşmesi” diye meşhurdur.³

Yapı kâgir ve tavanı beton olup H.1317/M.1894’teki zelzelede yıkılmış, Sultan Hamid devri tarzında yeniden yapılmıştır. 9,05 m genişlik, 10,8 m derinlikte olup duvar kalınlığı 65 cm’dir.⁴ Mihrabı çini, minberi ahşap, kürsüsü mermer olup müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Kadınlar mahfilini iki yuvarlak beton direk taşımaktadır. İç duvarlar yerden pencere ortalarına kadar lambri ile kaplanmıştır. Her duvarında

HACI KÜÇÜK CAMİİ (KÜÇÜK HACI MESCİDİ)

“Küçük Hacı Mescidi” de denilen bu cami, Mahmutpaşa Yokuşu’nun bitiminde Sururi Mahallesi’nde, Hacı Küçük Sokağı’ndaki 2 numaradadır. *Hadika*’da belirtildiği üzere banisi, Fatih Sultan Mehmed’in silahtarlarından Küçük Ahmed Ağa’dır. Minberini ise Voyvodazâde Müderris Ahmed Ağa koydurmuştur.¹

Ekrem Hakkı Ayverdi’nin verdiği bilgilere göre, *Vakıf Tahrir Defteri*’nde vakfiye, müteveli olan bir sancak beyinde bulunduğu yazılmadığı ve tevzinameden nakledildiği belirtilmektedir. Bir ev, bir dükkân ve 10 hücreden gelen 3.036 akçe nakdi irad ile birer imam ve müezzin meskeni bırakmakta, imama 2, müezzine 1,5, tevliye 1 akçe vazife tayin etmektedir. Ahmed Ağa’nın kendi vakıflarından başka, kızının ve mahalle sakinlerinin cüz okuması karşılığında imam ve müezzine bıraktıkları gelir de bir bu kadar tutmaktadır.²

Camiye girişte küçük bir avlu vardır. İki taraflı bir merdivenle caminin içine girilmektedir. Bu giriş kapısının üzerinde bulunan tamir kitabesinde caminin yandığı ve daha sonra Başmusâhib Sürür Ağa (ki Sultan Aziz’in başmusâhibidir) tarafından H.1289/M.1872

yılında ihya edildiği belirtiliyor. 4 satır üzerine 10 beyit olarak yazılmış kitabe şöyledir:

**1-Kurnasından idi Fâtih İstanbul’un,
İde Hak Hacı Küçük Ahmed Ağa’ya rahmet,
Ol hemmâmın eser-i hayrı iken bu cam.**

**2-Yanub olmuş idi hasretkeş-i ma’mûriyet
Abir ihyâsı nasîb oldu sürür Ağa’ya,
Baş Musahib idi Şehinşâh’a ol Âl-i himmet.**

**3-Yapdurub Camii yanında akarâtı ile
Eyledi sâye-i şahanede dine hizmet,
Tam tarihini ola babına revnâk-ı irfan.**

**4-Oldı Hacı Küçük Camii mesel-i Cennet,
Ketebehü es-Seyyid Abdullah el-ma’rûf bi-hafid-i
Muhsinzâde Mehmed Paşa,
Min telâmız es-seyyid el-Hâc Mustafa izzet na-
kibü’l-eşraf ve reisü’l-ulemâ 1289**

Caminin ön tarafında bulunan çeşmenin kitabesinde de, onun önce Kasım Ağa adında birisi tarafından vak-

fedildiği, cami ile birlikte yanarak yeniden tamir edildiği belirtilmektedir. Bu kitabenin tarihi de 1289’dur ki, cami ile aynı zamanda tamir edildiği anlaşılmaktadır.

Hacı Küçük Camii’nin asıl yapısı ile Sürür Ağa tarafından ihya edilen şekli arasında hiçbir ilişki yoktur, şimdiki cami 8 köşeli ve fevkanî

olarak yapılmış, yanına da akarlar eklenmiştir. “Kubbesinin içi konak kalemleri üslûbunda tezyin edilmiş, Arab mimarisini taklid hevesiyle bir takım süslü kornişler, şerefesinin etrafı direkli bir minare eklenmiştir. 1952’de yine bizden uzak, fakat temiz bir işçilikle tamir edilmiştir. Bu son tamirde bir de bozuk istalak-titli mihrap yamanmıştır, minber ahşaptır.”³ Caminin çok küçük olan iç kısmı 5 tane yüksek pencere ile aydınlanmakta, bu pencerelerden mihrabın sağında olanıyla son cemaat yerine açılan kapalı bulunmaktadır. Daha sonra da cemaat tarafından birçok defa tamir edilen cami tek kubbelidir ve tek şerefeli minaresi, istifade edilir bir kuyusu da vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.185.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.442.

3. a.g.e., s.442.

HADİM İBRAHİM PAŞA CAMİİ (İBRAHİM PAŞA CAMİİ)

Silivrikapı Mahallesi, Silivrikapı Caddesi, 125 numarada bulunan külliye; İbrahim Paşa tarafından H.958/M.1551-1556 yılları arasında Mimar Sinan’a inşa ettirilmiştir. Mektebi günümüze ulaşmayan külliye, açık türbe, hamam ve çeşmeden müteşekkildir. Caminin etrafı muntazam kesme taşlarla çevrilidir. 3 giriş kapısı ve kapılardan ikisinde de kitabe mevcuttur. Silivrikapı Caddesi’ne açılan sol kapı üstünde girift bir sülüs ile iki satır halinde şu kitabe mevcuttur:

Yaptı İbrahim Paşa bu muallâ camii.

Yümünle şâli sürür encamda.

Kırlarlar icma-i ümmet tâki beş vakti edâ.

Kılûben tahmîdü teşbihi sabâhü samda.

Kadiyi Dâi dedi itmamının tarihini.

E oldu izazile bu mâbed şerif eyyamda.

Caminin son cemaat yerini, 6 mermer sütunun tuttuğu 5 yüksek kubbe örtmektedir. Ortadaki kubbe

hem yüksek, hem de üstü dilimlidir. Sütun başlıklarının bazıları istalaktitlidir. Sağdaki ikinci sütuna 6 şualı hendesî bir yıldız yapıp, içine de kırmızı mozaik yerleştirilmiştir. Yine son cemaat yerinin, minare kapısının üstündeki lacivert renkli çini üzerine sülüs yazı ile, *“Selâmün aleyküm tıbtüm fedbülûba bâlîdîn”* ayeti yazılıdır. Üstündeki çini levhada ise *“ya Hannân, ya Mennân”* ism-i celâlleri 4’er defa yazılmıştır.¹

Son cemaat yerinin sol tarafındaki birinci pencerenin üstünde çini panoda, *“Elmünafık-u filmescidi ket-tayr-ı fil-kâfes sadaka Resûlüllah”* hadisi, ikinci pencerenin üstünde de *“Selamün aleyküm bi mâ sebertüm fenime ukbed-dâr”* ayeti yazılıdır. Yine üstteki panoda ise *“ya Kâfi, ya Safi, ya Mügnî”* ism-i celâlleri bulunmaktadır.² Bugün ise son cemaat yerinin sağ ve sol tarafı alüminyum çerçeve ile kapatılarak sol tarafı kız Kur’ân kursu, sağ tarafı da kadınlar

mahfili olarak kullanıldığı için, bu muazzam manzarayı görememekteyiz.

Caminin cümle kapısı çift kanatlı olup oyma ve sedef işçiliğinin, kemik ve fildişi ile yapılan hendesi şekil ve çiçekli süslemelerin en güzel örneği burada sergilenmiştir. Kapının sağ kanadının üstünde sülüs ile *“Al-labüh-meftah li ebvâbe rahmetike”* sol kanadında ise *“Allahümme innî es’elüke min fazlike”* yazıları bulunmaktadır. Yine bu kapının üzerinde Kandî’nin üç satırlık sülüs kitabesi bulunmaktadır:

*Asaf-i pâk din İbrahim,
ki anındır binayi hayır şiar,
Hamdilillâh tamam olup buldu,
Camii ile şeref bu râh güzâr
Didi Kandi bu cami e tarih,
Beyt-i Hadi ve mâbed-i ebrâr.*

Bu kitabenin sağında yine sülüs bir yazı ile *“Lâ ilabe illallah”* solunda da *“Muhammedün Resûlül-lah”* yazıları bulunmaktadır.³

Osmanlı mimari üslûbunda yapılan cami kare planlı olup 12 m çapında, kasnağında 16 penceresi olan büyük bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin ortasında daire

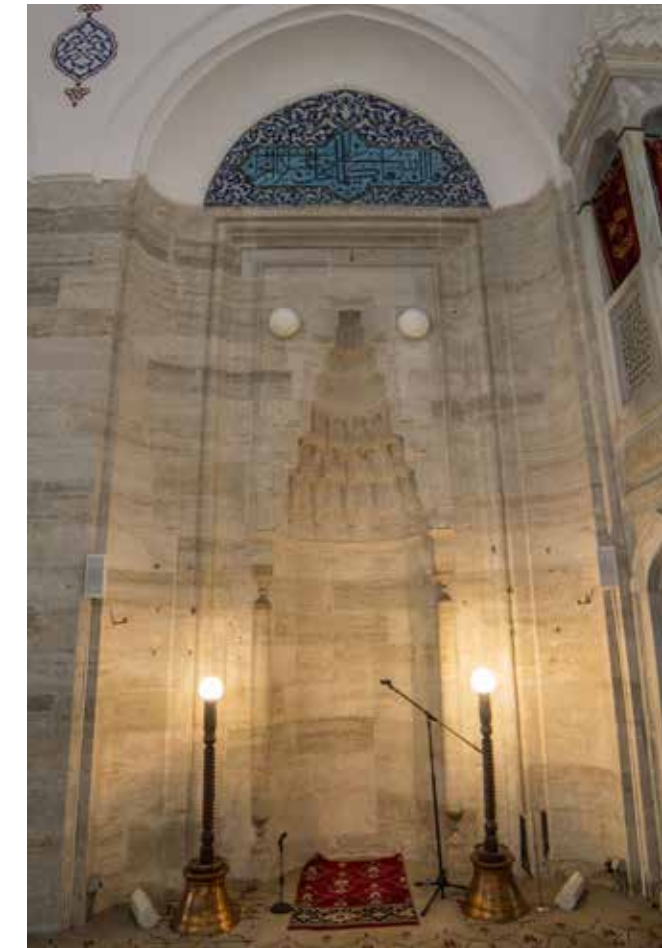
içinde sülüs hat ile Fatiha Sûresi yazılıdır. 38 pencere ile aydınlanan caminin nefis bir mihrabı bulunmaktadır. Mihrabın üstündeki yarım daire nakışlı ve tamamen çinilerle süslüdür. Minberi ve korkulukları mermer işçiliğinin eşi bulunmaz bir şaheseridir. Kürsüsü ise ahşaptır. Mabedin sağında bulunan taş yapılı müezzin mahfilinin üzeri, kadınlar mahfili olarak yapılmıştır. Zamanla bu kadınlar mahfili kaldırılmış ve son cemaat yeri, kadınlar mahfili olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Caminin minaresi H.1058/M.1648 ve 1167/M.1753 depremlerinde hasara uğramış, minaresinin bir kısmı yıkılıp, duvarları çatlamıştır. Bu nedenle cami, H.1177/M.1763 ve H.1178/M.1764’te tamir görmüş, son olarak da 1933 ve 1934 yıllarında esaslı tamirler yapılmıştır.⁴ Hadım İbrahim Paşa Camii, hamam ve mektebiyle birlikte bir külliye halinde yaptırılmış olup bugün hamam ve mektebinden sadece duvar kalıntıları bulunmaktadır. Geniş avlu içindeki külliye binalarından mermer ve üstü açık İbrahim Paşa’nın kabri ile sivri kemerli mermer şadırvan bulunmaktadır.

İbrahim Paşa, ezanın vaktine aşırı özen göstermiş ve sadece bu iş için, bir ev vakfetmiştir. İçerisine koyduğu

kum saatlerini, özel makaralarla hareket ettiren bir kişi, evde devamlı bulunur, ezan saati gelince dikili direklerle vurularak müezzin haberdar edilip, ezanın zamanında okunmasını sağlarlarmış. Bu masrafların karşılanması için mütevellinin vakıf gelirlerinden karşılanmasını şiddetle tembih ettiği 95 sayfalık Vakfiyesi, H.968/M.1560 tarihlidir.⁵ 2007 yılında camide onarım çalışmaları başlamış ve 2008 yılının Ramazan ayında bitirilerek ibadete açılmıştır. Cami surlara çok yakın olup sur çıkışındaki kapının sağında Bağdadî Haydar Dede, solunda ise Elekçi Baba diye iki zatın türbesi bulunmaktadır.

1. E.H. Konyalı, *Mimar Koca Sinan’ın Eserleri*, s.92–93; H.E. Eldem, *Camilerimiz*, s.56.
2. *Mimar Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, s.88.
3. Hadika, c.I, s.29; *İstanbul Abideleri*, s.41; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.75; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.416.
4. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.6, s.1871; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.81.
5. Hadika, c.I, s.29; *Mimar Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, s.88; *İstanbul Abideleri*, s.42.

HAFIZ AHMET PAŞA CAMİİ

(HÂFİZİYE CAMİİ)

Fatih Camii yakınında, Ali Kuşçu Mahallesi'nde, Fatih Caddesi üzerinde, 39 numarada yer almaktadır. Cami, IV. Murad'ın Sadâret Kaymakamı ve Sadrazamı Hafız Ahmed Paşa tarafından H.1004/M.1595 yılında Medrese, türbe, darü'l-kurra ve sebille birlikte külliye şeklinde yaptırılmıştır. Hafız Paşa, sebilin yanındaki hazirede metfundur.¹ *Hadika*'da ana kapı üzerinde bir tarih kitabesi bulunduğunu kaydetmektedir.² Kitabe şöyledir:

*Mukteda-yı vüzera Hazreti hafız Paşa,
Yesserallahu lehu ma yetemenna ve yeşa,
Çar rükni hesenat olmağışün yaptırdı,
Cami ve medrese ve çeşme ve darü'l-kurra,
Dem-be-dem ab-ı sebinin içer ibn-i sebil,
Selsebil ırmağının zevkin olurlar güya,
Eyledi çünkü o ali-bimem a'la hasenat,
Enamallahu aleyhi'd-dereat'ül-ulya,*

*Ulemaü fudala macma'idır her tarafı,
Olucak böyle mahallinde gerek öyle bina,
Hafızıyye anın oldu alem ve tarihi,
Gam değil müddet-i ömrile olunur ihsa. 1004*
(1995/1996)

Bir gece Ahmed Paşa rüyasında Fatih'i görür, "Niçin benim camimin yanında bir cami yaptırarak, cemaatimi aldın?" diye Hafız Paşa'yı azarlayarak boynunu vurdurur. Ahmed Paşa uyanır uyanmaz rüyasını tabir ettirir. Sonra rüyasının aslı çıkar. 70 gün sonra Hafız Paşa ölür. Mezara gömülürken lahdî kenarından bir taş yuvarlanıp Hafız Paşa'nın başını kılıç gibi keser. Bu herkesin dilinde söylenir, meşhurdur.³

Külliye; 1648 depreminde ve 1782 yangınında hasara uğramış ve çok değişik tarihlerde de tamirler görmüştür. Özellikle 1918 Cibali yangınında harap olmuş, 14 adet medrese odasının dışında kalan bütün bölümleri

yıkılmış, duvarların bir bölümü ayakta kalabilmiştir. Tuğla örgülü olan medrese hücreleri, bir ara İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından teber-rükât deposu olarak kullanılmıştır. 1976 yılında Vakıflar Müdürlüğü'nce kısmen tamir edilmiş ise de ibadete açılamamıştır. Ancak 1990 yılı içinde yeni kurulmuş olan Selâm Vakfı'nca cami ve minarenin tamiratına başlanabilmiş, 1991 yılında ibadete açılarak Kadir Gecesi'nde ilk teravih namazı kılınmıştır.

Camiye üç bölümlü son cemaat yerinden girilmektedir. Caminin ortasında kare bir yer, bu yerin iki tarafında da daha küçük kare şeklinde iki yer daha bulunmakta olup aralarındaki irtibat taş kapılarla sağlanmaktadır. 3 mekânın üstü kubbeli olan cami tamamen kesme taştan yapılmıştır. Yan yerlerde altta dikdörtgen, üstte sivri kemerli, orta yerin güney ve kuzey duvarlarında 2'şer adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Mihrabı, minberi gibi zarif görümlü olup şeker mermerden mukarnaslı olarak yapılmıştır. Minberin korkuluklarında geometrik süslemeler mevcuttur. Bütün duvarları yerden yarım metre yukarıya kadar

ahşap lambri ile kaplanmıştır. Kuzeybatı köşesinde yer alan minare son yıllarda kesme taştan yeniden tek şerefeli olarak yapılmıştır. Şerefesinin alt kısmı mukarnaslı olup geometrik şekilleri vardır. Kürsüsü, 2005 yılında Arnavut asıllı Halil Usta tarafından mekândan daha çok istifade edebilmek için raylı sistem usulü ile ön-sol cam bölmenin içine yapılmıştır. 2006 yılında caminin iç süslemeleri yapılmış ve eski görünümüne kavuşmuştur.

Caminin çevresinde 14 adet oda bulunmaktadır. 2014 tarihinde Vakıflar İdaresi'nce odalar tamir görmüştür. Odalarda ise 2 dolap nişi ve bir ocak nişi bulunmaktadır. Odaların üzerleri kubbelerle örtülüdür. Köşede tonozlu koridorla geçilen tuvaletler bulunur. Odaların önünde 12 birimli revak mevcuttur. İki katlı olan darü'l-kurra ise caminin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Alt katında kare planlı bir mekân vardır. Üst katının üzeri iki büyük ve bir küçük kubbe ile örtülüdür. Türbe, caminin güneydoğu köşesinde, sebinin arkasında bulunmaktadır. Üzeri kubbeli olup Hafız Ahmed Paşa'ya aittir. Sebil ise türbeye bitişik olarak yapılmış fakat bugün mevcut değildir.

1. *Hadika*, c.I, s.87; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.66; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1872.

2. *Hadika*, c.I, s.88.

3. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.106.

HAMAMİ MUHİTTİN CAMİİ

(KESME KAYA MESCİDİ)

(MUHİDDİNİ HAMAMI MESCİDİ)

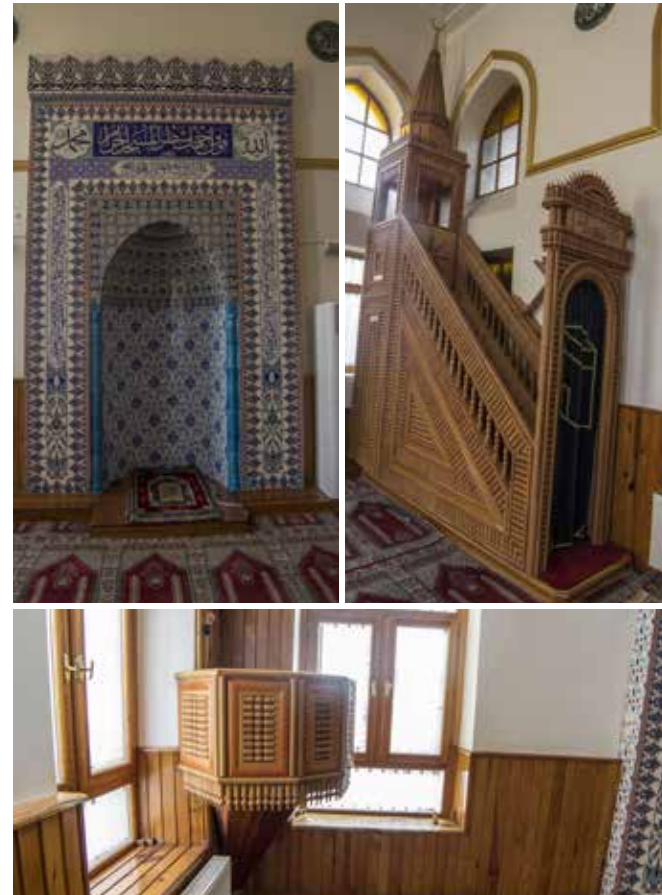
Ayvansaray Mahallesi, Kesme Kaya Caddesi, Hamam Cami Sokağı, numara 20’de bulunmaktadır. Banisi Muhiddin Hamâmî’dir. Mihrabı önünde metfundur. Caminin ilk yapılış tarihi belli olmamakla birlikte, vakıf tarihi olan H.907/ M.1501’den önce yapıldığı anlaşılmaktadır. Hamâmî Muhiddin’in Yavaşca Şahin Mahallesi’nde yıllık geliri 5.584 akçe olan 32 odalı bir hanının mevcut olduğu belirtilmiş ise de bugün bu handan eser kalmamıştır.¹

Duvarları taş ve tuğladan olan cami, düz ahşap çatıdır. H.1142/M.1729 Muharrem ayı başında (Temmuz 1729) meydana gelen büyük Balat yangınında yanan camilerin devlet erkânı tarafından yaptırılması emrolunduğu sırada bu mescidi, Melek Ahmed Ağa yeniden yaptırmıştır. Ayrıca minber koydurduğu gibi yanına bir de okul yaptırmış ve kendi vakfı olan Üsküdar’daki Ahmedîye Camii’nden vazifelilerinin ücret ve masraflarını tayin etmiştir.²

Cami 1954 yılında işgal edilerek dökümhane olarak kullanılmakta iken, mahalle halkı tarafından kurulan dernek tarafından ihya edilerek ibadete açılmıştır. Son zamanlarda tekrar tamir gören caminin avlu ve bahçesi düzenli hale getirilmiştir. Mihrabı çini, minberi torna işi ahşap, kürsüsü, tavanı ve kadınlar mahfili de ahşaptır. Kadınlar mahfiline sağdaki müezzin mahfilinden merdiven ile çıkılmaktadır. Caminin içi yerden bir metre kadar lambri ile kaplanmıştır. Sol duvarında bulunan pencereler altı üstlü 4’er, sağ duvarda 3’er, mihrabın sağ ve sol yanında altı üstlü birer adet pencere bulunmaktadır. Altta olan pencereler dikdörtgen şeklinde, üstekiler ise sivri kemerlidir.

1. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.419; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.254.
2. *Hadika*, c.I, s. 180; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.88.

HARAÇÇI KARA MEHMET CAMİİ

Vakıf Tahrir Defteri’nde H.879/M.1474, 1584 iradlı 8 hücre, 1320’lik mahzen ve dükkân, 4.976 akçe getiren 14 hücre ve 12 dükkân, 2.676 akçeli 10 hücre ve 4 dükkân, 3.012 iradlı 13 hücre ve 5 dükkân, 780 iradlı üç dükkân, 2.028 iradlı 18 hücre ki, toplam yıllık 16.376 akçe gelirin bu mescide vakfedildiğini görmekteyiz.³

Cami, kare planlı olup mihrabı ve iç duvar etekleri beyaz mermer, kürsüsü ve minberi ahşap, tavanı ve kadınlar mahfili betondur. Çatısı kiremitle örtülüdür. Sağ duvara bitişik güdük ve tek şerefeli minaresine caminin içerisinden çıkılmaktadır. Sağ ve sol duvarlarında 2’şer adet uzun pencere yer almaktadır. Cami, 1965 tarihinde halkın yardımıyla minaresi, kaidesi dışında, tamamen yenilenmiş, duvarlar daha ince moloz taşıyla örülmüş ve son cemaat yeri de eklenmiştir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.67.
2. *Hadika*, c.I, s.99.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.417; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.186; *Hadika*, c.I, s.99-100; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1628.

Unkapanı, Üsküblü Caddesi üzerinde, Şeyh Mehmed Halveti’nin (Na’linci Mimi Dede) türbesi karşısında, Hisaraltı Sokağı’nda, 13 numaradadır. Cami, H.997/M.1588 tarihinde Haraççı Kara Mehmed Bey (Hoca Kara Mehmed Muhyiddin b. Ali Beyü’l-Haracı) tarafından kendi adına yaptırılmış olup H.1305/M.1887 ve H.1379/M.1959’da yenilenmiştir.¹ Minberini Dergâh-ı Âli’den Elhâc Abdurrahman Bey koydurmuştur.²

HARBİ MESCİDİ (KILLI YUSUF MESCİDİ)

emreder. Bundan dolayı “Harbi Mescidi” ismi verilen bu mescidi yaptırır.¹

Zamanla harap olan bu mescit, 1975 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kare planlı, çatılı ve moloz taşlarıyla yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır. İç tavanı ve kürsüsü ahşap, minberinin duvarları tuğla ile örülmüştür. Mihrabı ve iç duvar etekleri ise fayanstır. Mihrap duvarında 2, sağ duvarında 1 penceresi vardır. Betondan yapılmış olan tek şerefeli minaresinin şerefe 6 mukarnaslı olup caminin sağındadır. Minareye caminin içinden çıkılmaktadır. Kadınlar ve müezzin mahfili yoktur. Son cemaat yeri camekânlı olup cami gibi küçük yapılmıştır. Hazire-sinde bazı mezar taşları bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.92; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.67.

Topkapı, Beyazıtâğa Mahallesi, Aydın Sokağı, numara 1’de yer almaktadır. Cami, Fatih Sultan Mehmed Han’ın Şatırı (Postacısı) Killi Yusuf Ağa tarafından yaptırılmıştır. *Hadika*’dan öğrendiğimize göre, Fatih Sultan Mehmed bir gün acele Davutpaşa’dan Divan’a gelirken burada sabah namazını eda eder ve burada bir mescit ile çeşme yapılmasını

HASEKİ SULTAN CAMİİ (HÜRREM SULTAN CAMİİ)

Cerrahpaşa Tekke Çıkmazı Sokağı, 2 numarada yer alan Haseki Camii ve Külliyesi, Kanunî’nin ünlü hasekisi Hürrem Sultan tarafından Koca Mimar Sinan’a H.945/M.1538-39’da yaptırılmış olup Sinan’ın ilk eserlerindendir. 17. yüzyıl başlarında H.1021/M.1612-13 yılında vakfın mütevellisi Hasan Bey, cami doğuya doğru genişletmiştir. H.1070/M.1659-60 ve 1918 yangınlarıyla H.1312/M.1894 depreminden zarar gören cami, her seferinde yeniden onarılmıştır. Son olarak 1969-1970 yıllarında Vakıflar İdaresi tarafından tamir ettirilen Haseki Camii’nin medrese, darüşşifa ve imaretten oluşan külliyesi, Haseki Caddesi tarafından ikiye bölünmüştür. Caddenin güneyinde kalan cami, Cerrahpaşa Mahallesi’nin kuzeyinde, kalan diğer bölümler ise Nevbahar Mahallesi’nin sınırları içerisinde bulunmaktadır.¹

Evvelce var olan cami etrafındaki avlu duvarları I. Ahmed devrinde kaldırılmıştır. Son cemaat yeri de

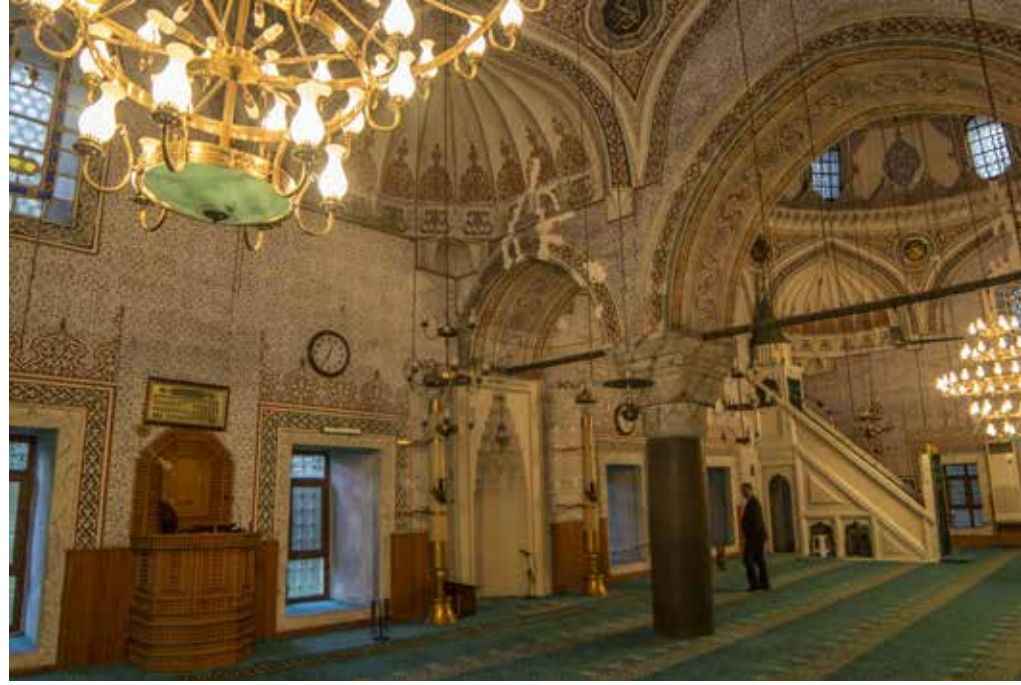
onun zamanında yapılmıştır. Haseki Camii’nin Sinan tarafından tasarlanmış olan ilk bölümü, dışarıdan dairevî kasnak, içerden yivli sivri tromplara oturan 12 m çapında bir kubbenin örttüğü kare planlı harim ile pandantifli kubbelere sahip 5 birimli son cemaat yerinden oluşmaktadır. İkinci aşamada harimin doğu duvarı iptal edilerek, yerine 2 sütuna oturan 3 kemerli bir açıklık meydana getirilmiş, böylece doğu yönüne eklenen aynı büyüklükteki kubbeli birim ile bağlantı sağlanmıştır. Bu arada mihrap iki birimin birleşme çizgisine yerleştirilmiş, eski mihrabın yerine de diğerleri ile aynı boyutlarda bir pencere açılmıştır. Böylece iki birimli bir cami haline gelen yapıda, minare kuzeybatı köşesindedir. Minare, kalın gövdeli olup şerefe altında da geniş nişli çıkımlar bulunmaktadır. Korkuluğu teşkil eden taş levhaların dış yüzlerinde de kabartma olarak geometrik şebeke tezeyyatı yapılmıştır. Şadırvan da bu yönde yer almaktadır.²

Üçüncü sağlık müessesesi olan Haseki Darüşşifası, Hürrem Sultan tarafından H.946/M.1539'da yine Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Bu bina halen Haseki Hastanesi'nin polikliniğidir. Yine Hürrem Sultan tarafından 1539'da yaptırılan İmarethane, Haseki Külliyesi'nin bir parçasıdır. İmarethane'nin avlusu, kuzeyde 3, doğu ile batı arasında 5 kemerli bir revakla çevrilmiştir. Avlunun kuzeyinde 2 büyük ve 4 küçük kubbeli mutfak ile yanlarında dikdörtgen planlı odalar vardır. Bu eser 1968–70 yıllarında Vakıflar İdaresi'nce tamir ettirilmiştir.³

Hürrem Sultan'ın 1536–39 yıllarında Sinan'a yaptırdığı külliye'nin diğer bir parçası da, caminin karşısında, iki dikdörtgen mekândan oluşan, ahşap çatıyla örtülü Sıbyan Mektebi'dir. Burası da Vakıflar İdaresi'nce 1967–69 yıllarında tamir ettirilmiştir. Dikdörtgen bir avlunun üç tarafında sıralanan 11 odadan müteşekkil Haseki Medresesi, yine 1536–39'da Hürrem Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmış olup caminin karşısındadır. Medresenin vakfiyesi H.958/M.1551 tarihini taşır. Haseki Külliyesi'nde bir de Kadınlar Hapishanesi vardı. Burada kötü yola düşen kadınların ıslah çalışması yapıldı. 349 m² iç alanı, 2.030 m² avlu ve bahçesi olan Haseki Camii'nin sağında bakımlı 3 mezar ve musalla taşı olup 2 türbe, bir medrese, darüşşifa, sebîl ve 3 adet meşrutasıyla külliye olma özelliğini korumaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.101; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.6; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıları*, s.76.
2. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.27; M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.76.
3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1899.

HASIRCI MELEK CAMİİ (HASIRCI MESCİDİ) (KÂTİP MURAD MESCİDİ)

Mevlanakapı Mahallesi, Hasırcı Melek Sokağı, 1 numarada bulunmaktadır. Mescidin banisi II. Bayezid (1481–1512) devrinde zelzeleden harap olan binaları onarmakla görevli olan Bina Emini Kâtip Murad Efendi tarafından yaptırılmıştır.¹ Cami, II. Bayezid döneminde H.915/M.1510 yılında yaşanan ve artçı sarsıntılar 40 gün süren depremin olduğu yılda veya biraz öncesinde inşa edilmiş olduğu söylenebilir.²

Zamanla (1930) harap olan bu mescidin depremden sonra onarılrken hasır ile örtülmesinden dolayı, “Hasırcı Mescidi” olarak da bilinmektedir. Mescitten günümüze sadece duvar kalıntıları ve gecekondularla işgal edilen arsası mevcut iken, İstanbul İl Özel İdaresi tarafından 1996 yılında ihya edilerek ibadete açılmıştır. Mihrabı çini, minber ve kürsüsü ahşaptır. 10 pencereden ışık alan caminin kadınlar mahfili ise tek beton direk üzerindedir. Tavanı beton olup çatısı kiremit ile örtülüdür. İç duvar etekleri lambri ile kaplanmıştır. Caminin dış yüzeyi ve minarenin yarıya kadar olan kısmı ve tabanı renkli taşla kaplanmıştır. Minaresnin gövdesi BTP ile kaplı olup tek şerefeli ve külahı kurşun kaplıdır.

1. *Hadika*, c.I, s.92; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.68.
2. *İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescitleri -I-*, s.48.

HATİCE SULTAN CAMİİ

(ADİLŞAH KADIN CAMİİ)
(ŞİŞEHÂNE MESCİDİ)

konmuştur. Dikdörtgen planlı olan caminin tavanı ahşaptır. Minber ve kürsüsü de güzel torna işçiliği ile yine ahşaptan yapılmıştır. Mihrabı çinidir. İç kısmı 78 m², avlusu bakımlı ve taş duvarla çevrili olup 825 m²'dir. Kadınlar mahfiline son cemaat mahallinden çıkılmaktadır. 3'er sağ-sol, 2'şer ön ve arka duvarlarda olmak üzere 10 adet müzeyyen penceresi vardır. Taştan yapılmış minaresi sağ ar-

Edirnekapi, Ayvansaray Mahallesi, Şişehane Caddesi'nde, 53 numarada bulunmaktadır. Sultan III. Mustafa'nın kızı Hatice Sultan tarafından, annesi Adilşah Kadın adına H.1220/M.1805 yılında, duvarları taş ve tuğla karışımı, çatısı ise ahşap olarak yaptırılmıştır. Adilşah Kadın 1803 yılında vefat etmiş ve Laleli Türbesi haziresine defnedilmiştir. Kızları Bayhan ve Hatice sultanlar, annelerinin hatırasına 1805–1806 yıllarında, yıkılan mescidin bugünkü arsasına bu camiye yaptırmışlardır.

Cami, zamanla kadro dışı bırakılarak harap olmuş ve 1943 yılında duvarları tamamen indirilmiş, sadece temelleri kalmıştı. 1947 yılında ise bu temelleri üzerine gecekondular yapılmasına göz yumulmuş ve 1977 yılında Vakıflar İdaresi'nin ve halkın iş birliği ile aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiş, kitabesi de bulunarak yerine

kada tek şerefeli olup girişi dışarıdandır. Hatice Sultan, H.1123/M.1711 yılında mimarbaşı Bekir Ağa'ya Ayvansaray'da yaptırdığı bir de sebili vardır.¹

1. S. Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihî Eserleri", *Tarih Dergisi*, sayı.26, ayrı basım, s.135; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.I, s.278; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.69.

HAVUZLU MESCİT

(LALA HÜSEYİN PAŞA MESCİDİ)

Mustafa Paşa tarafından sur dışında yaptırılmış olan tekkenin bitişiğinde metfun olduğunu yazar.¹

Zaman içinde harap olup yıkılan mescidin, 1974 yılında Hacı Şakir Efendi tarafından kurulan dernek vasıtasıyla inşasına başlanmış, 4 ay gibi kısa bir zaman içinde yeniden yapılarak ibadete açılmıştır. Daha sonra da havuz yenilenmiştir. Mabedin iç kısmının alanı 84 m²'dir. 22 pencereden aydınlanmakta ve dış tarafta bir havuzu bulunmaktadır. Minberi ve kürsüsü ceviz işlemeli, mihrabı ise mermerden yapılmıştır. Son cemaat yeri yoktur. Tuğladan inşa edilmiş tek şerefeli bir minaresi bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.1, s.94; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.69.

Nişancı Mahallesi, Türkeli Caddesi, Havuzlu Mescidi Çıkma Sokağı'nda, 2 numarada bulunan Havuzlu Mescit, Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Lala Hüseyin Paşa tarafından, 16. yüzyılın ilk yarısında bir Bizans eseri üzerinde kurulmuştur. Minberini Has Odabaşı Hasan Ağa koydurmuştur. *Hadika*, banisi Lala Hüseyin Paşa'nın, Sadrazam

HAYDAR KETHÜDA CAMİ (HAYDAR AĞA MESCİDİ)

seramikle örülmüş, 3 duvarında 2'şer adet uzun pencere bulunmaktadır. Mihrabı mermerden, minber ve kürsüsü ahşaptır. Betondan olan tavanı düzdür. Üst mahfili betondan yapılmış 2 beton direk taşımaktadır. Minaresi köfeki taşıyla örülmüş tek şerefelidir.

1. Hadika, c.I, s.89; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.61.

Kocamustafapaşa Caddesi üzerinde 55 numara olup Cerrahpaşa Hastanesi'nin sınırları içinde yer almaktadır. Bitişğinde Adli Tıp Kurumu bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman (1520–1566) Yeniçeri Ocağı'nda Kethüda Beyi olan Haydar Ağa tarafından kendi adına kâgir ve ahşap çatılı olarak yaptırılmıştır. Banisi, Kocamustafapaşa Kabristanı'nda metfundur.¹

Mescit, çeşitli tarihlerde tamir görmüştür. 1982 yılında betonarme olarak yenilenmiştir. Caminin içi 170 m², avlu 210 m²'dir. Çatısı ahşap olup kiremit ile örtülüdür. İç duvar etekleri, pencere altlarına kadar

HEKİMOĞLU ALİ PAŞA CAMİİ

Hekimoğlu Alipaşa Caddesi üzerindedir. Klasik Türk mimarisinin son eseri olarak kabul edilen Hekimoğlu Alipaşa Külliyesi, İstanbul'un yedinci tepesinde bulunur. Külliye, Altımermer civarında Atlama Taşı mevkiinde Hekimbaşı Nuh Efendi'nin oğlu Hekimoğlu Ali Paşa tarafından H.1147/M.1735 tarihinde kendi adına yaptırılmıştır. Mimarları Çuhadar Ömer Ağa ile Hacı Mustafa'dır.¹

Cami, 6 ana sütunun taşıdığı bir ana kubbe, sağ ve solda 2'şer, bir de mihrap kısmında olmak üzere 5 yarım kubbe ile arka tarafta yine sağ ve solda 2'şer olmak üzere 4 küçük kubbeden teşekkül etmiştir. Mihrap kısmında bulunan yarım kubbe elips şeklindedir. 6 granit sütuna dayanan, ortada çapraz tonoz, yanları da 2'şer kubbe ile örtülü, fevkanî son cemaat mahallinde

iki tarafından mukarnas nişli 6 köşeli birer mihrap bulunur. Mihrapların diğer tarafındaki pencerelerin üstünde maksure kısmına ait birer pencere vardır.

Cümle kapısının iki yanındaki üst pencereler “mükebbire” şekline getirilmiştir. Son cemaat yerindeki mermer cümle kapısı, caminin 3 giriş kapısından en önemlisidir. Yuvarlak kemerli, tezyinatlı ve mukarnaslıdır. 15 beyitlik celî-sülûs, mermer üzerine mahkûk kapı kitabesinin tarih beyti; *“Dedim İshak tahsin eyleyüp tarîh-i itmamın / Zeki nev-câmi-i sadr-ı âli kadr dâd-aver.”* H.1147/M.1734–35 tarihini gösterir.²

Mihrabı mermerdir. Mihrap nişinin üst kısmında 7 sıra mukarnas dizisi vardır. Kitabesinde celî-sülûs *“küllema dehale”* ayeti mermere mahkûktur. Taç kısmında da barok tesirli kıvrık dal ve yaprak motifleri

vardır. Mihrap çıkıntısının sol tarafında ahşap olarak inşa edilen, dikdörtgen şeklinde barok tezyinatl  hünkâr mahfili vardır. Girişi d  arındandır. 1990 yılında    kme tehlikesiyle karşı karşıya kalan mahfilin taşıyıcı unsurları değiştirilerek gerekli tamir yapılmıştır.

Caminin minberi bir sanat harikasıdır. Minberin külahı, köşeli ahşap oyma kafes şeklinde dir. Üç mekânı süsleyen çiniler, mihrap cephesinde pencerelerin üst hizalarına, orta mek nda maksure kısımlarının alt bölgelerine kadardır. Bunlar Tekfur Sarayı  inileridir. Beyaz zemin üzerine mavi renk ihtiva eden çiniler ise Kütahya  inileridir. Bazı kısımlar bu çinilerle kaplıdır. Kadınlar mahfili caminin    tarafını ku atır. Büyük giriş kapısının sağ ve solundaki sütunlarda iki  e me vardır. Klasik   sl ba son derece uzak olan tek  erefeli minaresinin külahı ta tan olup üzeri kurşun kaplıdır. Bu nedenle orijinal olmadığı muhakkaktır.  erefeye çıkıntısını teşkil eden bilezikler ve korkulukları süsleyen girlandlar ile bu minare 7 kenarlı olup muhtemelen 19. asrın ilk yarısına aittir.  ki defa yıkılan minaresinin kaidesi üzerinde güneş saati bulunmaktadır.³

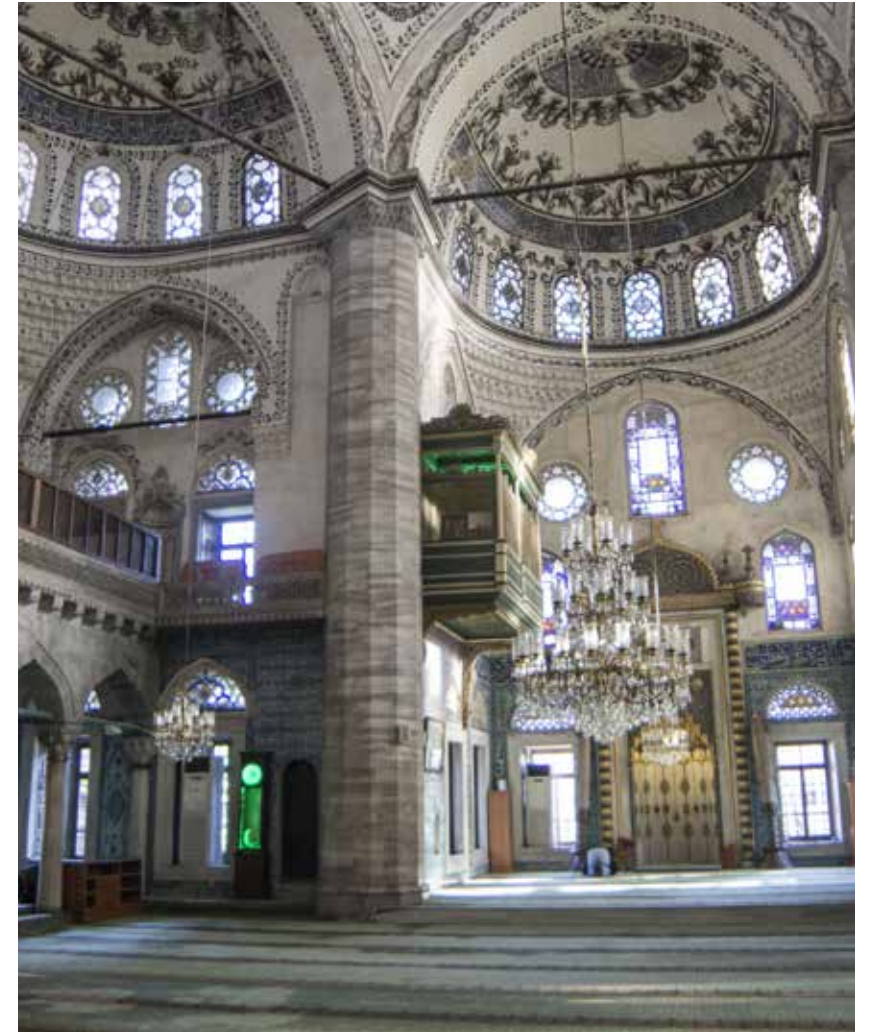
Mihrap çıkıntısının sağ ve solunda itikâf odaları bulunan Hekimoğlu Ali Paşa K llyesi; cami, kütüphane,

türbe, sebil, tekke, muvakkithane,  adırvan, 4 adet  e me, me ruta ve akarlardan meydana gelmiştir. Caminin Kocamustafapa a Caddesi üzerinde tek başına kalmış dış avlu giriş kapısı, camiye ait yaklaşık 10 bin m²'lik bir arazinin elden çıkarıldığını ispat etmektedir.

Caminin türbe ve sebili tamamen harap bir halde iken 1986 yılında cemaatin yardımlarıyla aslına uygun olarak restore edilmiştir. Mermer havuzlu  adırvan, türbenin bitişiğinde yer alır.   t  ahşap çatı ile   t l d r. Tamamen yanmış iken 1977 yılında aslına uygun olarak yeniden ihya edilmiştir.

1. T.   , * stanbul Camileri*, c.I, s.70;  . Hatoęlu, *Lisans Tezi*, s.2524.
2. *Hadîka*, c.I, s.82.
3. S. Eyice, * stanbul Minareleri*, s.43; W. Meyer, * stanbul'daki G ne  Saatleri*, s.50.

HIZIR ÇAVUŞ CAMİİ (ÇAVUŞ MESCİDİ) (SEFER ÇAVUŞ MESCİDİ)

birer, sol duvarda 3'er, sağ duvarda 2'şer adettir. Pencere-leri uzun olduğundan üst sıra pencereleri yoktur. Mihrabın çevresi mermer, içi fayansla kaplanmıştır. Müezzin ve kadınlar mahfili ile son cemaat yeri vardır. Kadınlar mahfiline caminin içinden çıkılmaktadır.

Minaresi tuğladan yapılmış, beton sıvalı olup caminin sağındadır. Avludaki H.857/M.1453 tarih kitabeli Hızır Çavuş kabri ile yanındaki iki kabir demir parmaklıkla çevrilidir. Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi bu mescidin ve kabrin Hızır Ağa'ya ait olmadığını zikretmektedir.³ *İstanbul Camileri* adlı eserde de caminin ismi ve banisi "Sefer Çavuş" olarak belirtilmiştir.⁴ 1963–1964 yıllarında, Anıtlar Derneği ve cami cemaatinin yardımları ile yeniden betonarme olarak ve yükseltilerek tamir edilmiştir.

Balat Mahallesi, Mescit Sokağı, 30 numarada bulunmaktadır. Banisi, Fatih devri Divan çavuşlarından Hızır Ağa'dır.¹ Caminin, ilk inşa tarihi bilinmemektedir. H.1271/M.1854'teki büyük Balat yangınında, yanındaki mektebi ile birlikte yanan mescit, bir hayırsever şahıs tarafından yine banisinin adına nispetle inşa edilmiştir.²

Dikdörtgen planlı, çatılı ve kâgirdir. İç duvar etekleri fayans kaplıdır. Tavanı beton, minber ve kürsüsü ahşaptır. Pencere-leri ise mihrabın aşağısında ve solunda

1. *Hadika*, c.I, s.73.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3792.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.IV, s.759.
4. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.41.

HIZIRBEY CAMİİ (HACI KADIN CAMİİ)

Küçükpazar'da Hacıkadın Mahallesi, Hacıkadın Caddesi, numara 15'te bulunmaktadır. *Hadika*'da banisinin, ilk İstanbul Kadısı Hızır Bey olduğu belirtilmektedir. Yine *Hadika*'da açıklandığı üzere Hızır Bey'in babası Celâleddin Efendi, Nasreddin Hoca'nın oğludur. Celâleddin Efendi'nin Seferihisar'da kadı olduğu sırada Hızır Bey dünyaya gelmiştir. Babasından ve başka hocalardan ders alan Hızır Bey daha sonra İstanbul'un fethiyle ilk İstanbul Kadısı olmuştur. H. 863/M. 1458 yılında ölmüş ve kendi caminin yakınında bulunan Yanık Şüca Mescidi'nin mihrabı gerisine gömülmüştür.¹

Bu camiye Hacı Kadın adının verilmesinin sebebi, *Hadika*'ya göre, Kocamustafapaşa semtinde bulunan Hacı Kadın adındaki birinin, Hızır Bey Camii'nin karşısına bir çifte hamam yaptırtmasından dolayıdır. Bu hamamın sahibi olmasından dolayı bu isim verilmiştir. Fakat Hacı Kadın'ın mescit ve onun minberiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Ancak, bu caminin fazla suyu hamama verilmiş ve bunun karşılığında da hamamdan bir miktar icare alınmıştır.²

Hadika'daki bu bilgilere rağmen, Süheyl Ünver'in hazırladığı Hızır Bey monografisi, Hızır Bey'in Sultan Hatun adında bir kızının olduğunu ispatlamıştır. Dolayısıyla Hacı Kadın adının da oradan gelmiş olması mümkündür. Zaten *Vakıf Tahrir Defteri*'nde Hızır Bey Camii var, fakat Hacı Kadın Camii

yoktur. Buradaki kayda göre Hızır Bey, 2.160 iradlı bir başhane vakfedip imama ayda 110, Müezzine de 70 akçe vazife ayırmış. Kanuni Sultan Süleyman ise başhane yerine bir kervansaray yapıp imama 130, ve Kırk Çeşme'de bir başhane hissesinden de müezzine yıllık 720 akçe ayırmıştır. Ayrıca Hızır Bey'e hürmeten mahalle sakinleri tarafından 10 kadar vakıf imam ve müezzine hatim indirmeleri karşılığı tahsis edilmiştir. Hızır Bey'in oğlu Sinan Paşa da bu cami için Silivri'nin Flori köyünü ve ayrıca çeltik ve değirmen vakfetmiştir.³

İlk minberini, Kazasker Abdürrahim Efendi'nin damadı Şeyhîzade Abdurrahman Efendi Rumeli Kazaskeri'ken koydurmuştur. Bugün duvar kalınlıkları 90 cm olan caminin 8,28 m genişliği ve 9,47 m derinliği olup fevkanîdir. Son cemaat yerinin derinliği ise 3,25 m'dir. Çatılı olan caminin tek şerefeli bir minaresi vardır.

Ekrem Hakkı Ayverdi, "Hacı Kadın'ın bir medresesi olduğu, oraya mevkuf kitaplardan anlaşılmaktadır. Fakat medrese diye bir şey görülüyor. Acaba bodrum medrese miydi?"⁴ diyor. Bu bodrum caminin altında kemerli ve içi boş bir yerdir. Ahşap çatılı ve kâgir olan cami birçok tadilatlar geçirmiştir. 2009 yılında da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce restore edilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.85-86.

2. a.g.e., s.88.

3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.415.

4. a.g.e., s.415.

HİRAMİ AHMET PAŞA CAMİİ

(KİLİSE CAMİİ)
(AHMED PAŞA CAMİİ)

Çarşamba, Balat Mahallesi, Koldukçu Sokağı, 4 numarada bulunan bu caminin aslı 12. yüzyıl Bizans devrine ait asıl adı tespit olunamayan küçük bir kilise iken, H.999/M.1590 senelerinde, Hırami Ahmed Paşa tarafından camiye çevrilmiştir.¹ Hırami adıyla meşhur olan Ahmed Paşa, Eğrikapı dışında “Savak Mescidi ve Tekkesi”nin de banisidir. Kendisi burada metfundur.²

Bizans mimarisinin hususiyetlerini taşıyan bu cami, Yunan salibi planı üzerine inşa edilmiştir. Mescidin 8 pencere olan kubbesi 4 sütuna dayanmaktadır. Zamanla bu direkler yıkılmış, enlemesine bir çift ahşap kiriş yerleştirilmiştir. 8 pencereden 3’ü örülmüş, kubbesi de kiremitle örtülmüştür. İçeriden bu pencerelerin arasındaki kabartma dilimler, dışarıdan ise bunların

üzerini süsleyen yarım dairevi kemerler kubbeye zarif bir şekil vermektedir. Kubbenin iç sathı 16. yüzyılın güzel malakâri nakışları ile süslüdür. Bunlar bu Bizans eserine Türk sanatı bakımından da bir değer kazandırmaktadır. Gayet kalın duvarları olan bu caminin üç absisi (mihrabı) ve bir narteks (son cemaat) yeri bulunmaktadır.

Binanın gövdesi üzerine kurulan ahşap minare bugün mevcut değildir.³ Zamanla harap olan cami, 1966 yılında Vakıflar İdaresi tarafından kaldırılmış olan 4 sütunun yerlerine yine mermer sütunlar dikmek suretiyle ihya edilerek ibadete açılmıştır. Mihrap, minber ve kürsüsü ahşaptır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.20; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.144-145.
2. *Hadika*, c.1, s.38.
3. *İstanbul Ansiklopedisi* c.I, s.437; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.29.

HOBİYAR CAMİİ (HOCA HUBYAR MESCİDİ) (BÜYÜK POSTANE CAMİİ)

Tek kubbeli olan cami çinilerle bezenmiştir. Eski yapısı ile bir ilgisi yoktur. 150 m²'lik iç alana sahip olan caminin tek şerefeli minaresinin külahı fötr şapka şeklindedir. *Vakıf Tahrir Defteri*'nde Hoca Hubyar'ın 1477 yılında tasdik edilen Vakfiyesi'nde, toplam 2.300 akçelik gelirini bu mescitle Cerrahpaşa'daki ikinci mescidine bıraktığı görülmektedir. İmamlara 2'şer akçe gündelik, müezzinlere

40 akçe aylık tahsis etmiştir.³ Kapı üzerinde caminin yapılış tarihini gösteren bir kitabesi vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.102.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.423.

3. a.g.e., s.423.

Hobyar Mahallesi, Aşır Efendi Caddesi, Postane arkası, 3 numarada bulunan mescit, ilk olarak Hoca Hubyar tarafından¹ H. 878/ M.1474 yılında yaptırılmıştır. Fakat zamanla harap olmuş ve yeni postane yapıldığı sırada Mimar Vedat Bey tarafından 1910 yılında köşeleri kesik, 7,5 m ebadında bir kare planında yeniden inşa edilmiştir.² Sekizgen prizma görüntüsü verilerek yapılan mescidin ibadet alanını genişletmek için, 1987 yılında ek bir bina ilave edilmiştir. Bu ek bina camiye 2 kısımdan ibaret hale getirmiştir.

HOCA ALİ CAMİİ

edilmiştir. Kare planlı, fevkanî ve kâgîr bir yapıya sahip olan caminin kısa bodur minaresi tuğladan yapılmış, şerefesi demir korkuluklu olup caminin sağındadır. Mihrabı mermer, kürsü ve minberi ahşaptır. İç alanı 88 m² olan caminin, iç duvar etekleri lambri ile kaplanmıştır. Sağ ve sol duvarlarında dikdörtgen, üzerleri de hafif oval olan 3'er pencere bulunmaktadır. Ahşap çatısının üzeri kiremit ile örtülü olan camiye, arsası meyilli olduğundan birkaç basak merdivenle çıkılmaktadır. Küçük bir kadınlar mahfili ve son cemaat yeri vardır. Hoca Ali, H.976/M.1568 yılında vefat etmiştir, kabri avlusundaki hazirededir.

1. *Hadika*, c.1, s.99; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.71.

Ayvansaray Mahallesi, Şamdancıbaşı Sokağı, numara 9/3'te bulunmaktadır. Cami, Hoca Ali Çelebi tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Minberini II. Selim Han koydurmuştur. Bunun için caminin 16. asırda yapıldığı tahmin edilmektedir.¹

Uzun zaman harap vaziyette kalan cami, 1964 yılında hayırsever kişiler tarafından onarılıp ihya

HOCA GIYASEDDİN CAMİİ (MEHMED PAŞA CAMİİ)

çatısı ahşap ve iç alanı 84 m²'dir. Çatısı ahşap ve kiremit ile örtülüdür. Minber, kürsü ve tavanı da ahşaptır. Giriş kapısı önüne sonradan ilave edilmiş bir son cemaat yeri bulunan caminin, 2 beton direk üzerinde kadınlar mahfili vardır. Tuğladan yapılmış olan tek şerefeli minaresi avlunun sağındadır.

1. *Hadika*, c.1, s.201; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.101.

Hocagiyaseddin Mahallesi, Mehmetpaşa Yokuşu ile Kasnakçılar Sokağı'nın birleştiği köşede bulunan cami, Akşemseddin'in yeğeni (kardeşinin oğlu) olan, ilmiye sınıfından Giyaseddin Mehmed Efendi tarafından (16. yüzyılın başlarında) yaptırılmıştır. Paşa, Çelebi namıyla şöhret bulduğu için cami, "Mehmed Paşa Camii" adını da taşımaktadır. Minberini, Darüssaâde Ağası Beşir Ağa koydurmuştur.

Mihrabın önünde defnedilmiş olan Hoca Giyaseddin'in mezar taşında ölüm tarihi 1517 olarak gösterildiğine göre eserin bundan önceki bir tarihte yapıldığı anlaşılmaktadır.¹ Cami, 1958, 1977 ve 1994 yıllarında halk tarafından onarımlar geçirmiştir. Duvarları kâgir;

HOCA HAMZA CAMİİ (DEVOĞLU MESCİDİ)

Ali Ağa tarafından yaptırılan çeşmeden dolayı da "Devoğlu Mescidi" adıyla da tanınır. Sade moloz taşından yapılmış ve ahşap bir çatıya sahiptir. Bol yaldızlı ince mermerden ve bir kalın yaşırmaktan oluşan bir mihrabı vardır. İç alanı 130 m²'dir. İstanbul'un en eski camilerinden biridir.

Mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşaptır. Tavanı ahşap olup kareler şeklinde çıtalarla bölünmüştür. Pencereleri uzundur ve tek sıra halindedir. Mihrap duvarının sağında 2, solunda 1 pencere bulunmaktadır. Solunda tuğladan yapılmış tek şerefeli bir minaresi vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.110.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.419.

Küçükpazar Demirtaş Mahallesi, Kepenekçi Sokağı, 9 numarada bulunan Hoca Hamza Camii'nin banisi, 1561 yılında vefat etmiş olan Şeyh Hoca Hamza'dır. Cami bu tarihten önce yapılmıştır. *Hadika*'da mescidin banisi olan Hoca Hamza'nın mihrap önünde metfun olduğu ifade edilmekte ise de,¹ bu yerde yatmakta olan kişinin Hoca Hamza'nın vakfiye tarihinden bir yüzyıl sonra katledilen başka bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.²

Hoca Hamza Mescidi'nin minberini Damat İbrahim Paşa koydurmuştur. Mescit son yıllarda tamir edilmiştir. Yakınında bulunan ve 1966 yılında Deveoğlu

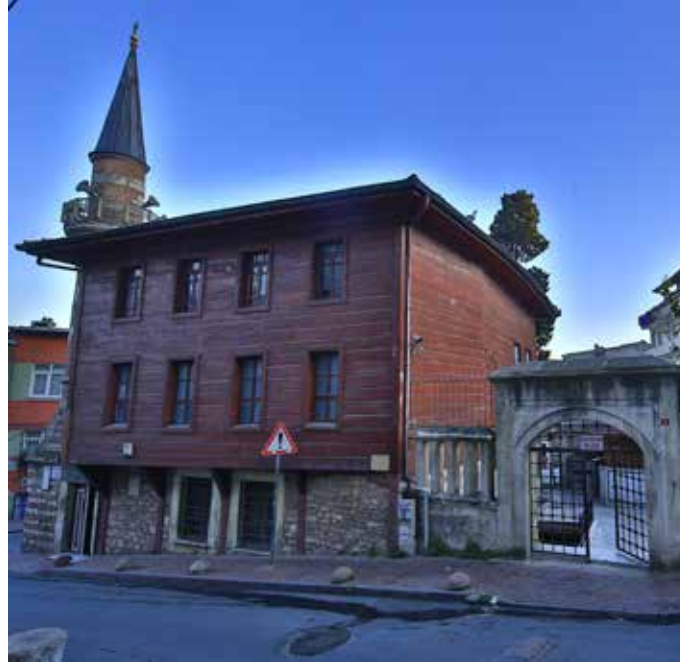
HOCA KASIM GÜNANİ CAMİİ

(HOCA KASIM YUNANİ CAMİİ)
(HASAN-HÜSEYİN CAMİİ)
(MEYDANCIK MESCİDİ)

Ayvansaray Mahallesi, Sultan Çeşme Sokakı'ndadır. Cami, Fatih devri ulemasından Hoca Kasım Günânî tarafından (15. yüzyılda) yaptırılmıştır. Fatih devri eseri olan cami, giriş kapısının üstündeki kitabeyle göre H.1251/M.1835 yılında II. Mahmud zamanında tamir ve ihya edilmiştir.¹ Kitabesinin son beyti şöyledir:

Ehl-i Sünnet Es'adâ tarihe eyler serfûrû.²
Hoca Kasım Mescidi bünyâd olundu pek lâtif

Cami, "Hasan Hüseyin Mescidi" diye de anılmaktadır. Bunun sebebi; Eba Eyyûb el-Ensârî Hazretleri'nin hizmetinde bulunan Hasan ve Hüseyin adındaki iki zat, Rum Kayseri'nin izni ile şehre girip dolaştıkları sırada müşriklerin yakışsız davranışlarından kaçarken

bu bölgede yakalanarak şehit edilip buraya defnedilmiş olmalarındandır.³

Cami fevkanî ve ahşap olarak yapılmıştır. İç alanı 110 m²'dir. Minberi, kürsüsü ve mihrabı ahşap olan caminin duvarlarının iç kısmı kalem işiyle süslüdür. İç kısımda ve 4 direk üzerinde bulunan kadınlar mahfili de ahşaptır. Cadde tarafındaki duvarda altı üstlü 4'er uzun pencere, mihrabın sağ ve solunda ise 2'şer pencere vardır. Tavanı ahşap çubuklarla kaplanmış olup alt kısmında da bir okuma odası yer almaktadır. Sol kısımda bulunan tek şerefeli minaresi tuğladan örülü olup dış kısmı sonradan betonla sıvanmıştır. Pabuç kısmı çokgen kalın gövdeli binadan bağımsızdır. Zamanla harap olan caminin ahşap olan kaplaması 1970 yılında Vakıflar'ın gözetimi altında yenilenmiştir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.67.
2. Ş. Gürel, *İstanbul Evliyalari ve Fetih Şehidleri*, s.54.
3. Hadika, c.1, s.96.

HOCA PİRİ CAMİİ (MAKAŞÇILAR MESCİDİ)

Hoca Piri, 40 gözlü bir han, 25 hücre ile 34 dükândan başka 26.000 akçe gelir bırakmıştır. Bu gelirden imama 4, müezzine 3 akçe gündelik veriliyordu. Vakıflar bu şekliyle en az 3 yüzyıl muhafaza edilmiştir.³

Duvarları kâgir, çatısı ahşap olan mescidin iç alanı 102 m²'dir. Duvar kalınlığı 62 cm, son cemaat yerinin genişliği ise 3,75 m kadardır. Bütün duvarları çini ile kaplanmış çatısı kiremit ile örtülmüştür. Tavanı düz ve beton sıvalı olup duvarlarında altı üstlü 2 sıra pencere vardır. Minberi ceviz ağacından yapılmış ve güzel bir işçiliğe sahiptir. Mescit, minaresiyle birlikte 1954–1955 yılları arasında bütünüyle yeniden yapılmış, eski yapısından iz kalmamıştır. Beton sıvalı düz bir tavanı vardır. Minaresi tek şerefeli olup küçük de bir avlusu bulunmaktadır.

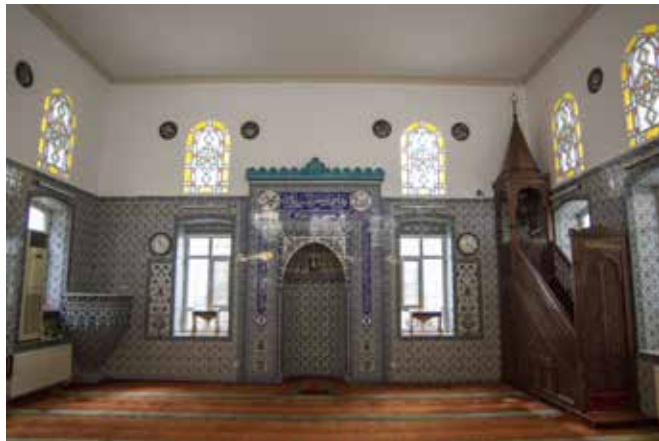
1. *Hadika*, c.1, s.202.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.420.

3. a.g.e., s.420.

Çarşıkapı, Beyazıt Mahallesi, Makasçılar Sokağı 66 numarada bulunan ve “Makasçılar Mescidi” diye de anılan Hoca Piri Camii, Hoca Piri tarafından (15. yüzyılda, 1470 yıllarında) yaptırılmıştır.¹ *Fatih Vakfiyeleri*'nde zikredilmiş olması 1472 yılından daha önce inşa edilmiş olduğunu göstermektedir.²

HOCA ÜVEYS CAMİİ

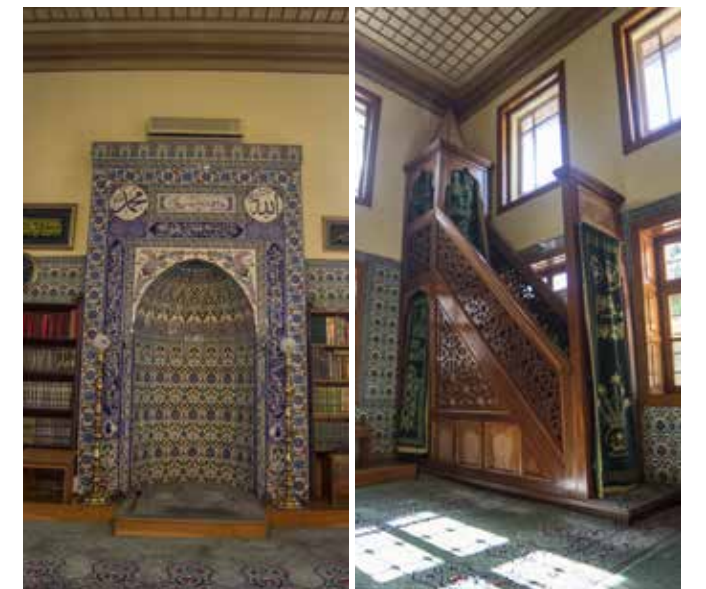

yazılıdır. Minberini Babü's-Saâde Ağası Boşnak Ahmed Ağa koydurarak camiye dönüştürmüştür. Banisinin Sirkeci'de bir camisi daha bulunmaktadır.¹

Cami, 1915 yılının Mayıs ayında çıkan Fatih yangınında yanmış olup 1996 yılında Hırka-i Şerif Vakfı tarafından geniş saçaklı, kurşun örtülü, kare planlı, iç duvarları ve son cemaat yeri yarıya kadar, mihrabı ise tamamen Kütahya çinileriyle, tavanı ahşap çubuklarla kare şeklinde kaplı olarak yeniden ihya edilerek ibadete açılmıştır. Minber ve kürsüsü ise ahşaptır. Küçük bir son cemaat yeri bulunan caminin, dikdörtgen şeklinde altta 11, üste 12 penceresi vardır. Giriş kapısının sağ ve solunda ahşap korkuluklu müezzin yerleri bulunan caminin, son cemaat yerinin üstüne de boydan boya ahşap üst mahfil yapılmıştır. Sağında tek şerefeli kesme taştan yapılmış kurşun külahlı minaresine dışarıdan ve cami içerisinden çıkılmaktadır.

Üç kapı ile girilen caminin, alt katında sağa sola öne ve arkaya büyütülerek yapılmış olan çok amaçlı kültür merkezi, sağ ön bahçesinde hâlâ aktif tarihî su sarnıcı ile 1529–1596 yılları arasında yaşamış olan Hoca Üveys'in yenilenmiş mezarı bulunmaktadır. Caminin yanında Çaşnigir Osman Ağa'nın kubbeli türbesi ve bu türbede kendisi, hanımı ve kızı metfundur.²

Akşemsettin Mahallesi, Sarıgözel Caddesi üzerinde, 111 numarada bulunmaktadır. Banisi, Mısır Valiliği yapmış olan ve mihrabı önünde metfun bulunan Kadı Nazır Mehmed Efendi'nin oğlu Hoca Üveys Paşa'dır (Hoca Paşa). H.999/M.1594 yılında İstanbul'da katledilmek suretiyle vefat etmiştir. Caminin mermer kitabesinde 1494 yılında yapıldığı

1. *Hadika*, c.I, s.103; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.423; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.73.

2. *Hadika*, c.1, s.103.

HOCAPAŞA CAMİİ (HOCA ÜVEYS MESCİDİ)

Sirkeci HocaPaşa Mahallesi, HocaPaşa Cami Sokakı, numara 4'te bulunan HocaPaşa Camii'nin asıl adı Hoca Üveys Mescidi'dir. *Hadika*, mescidin banisini Üveys Paşa olarak zikretmekte ve "Kudattan Nazır Mehmed Efendi nâm kimsenin oğludur. Mısır Valisi olup İstanbul'da maktûlen vefat etmiştir. Diğer mescidinin mihrabı önünde metfundur."¹ demektedir. Aynı yerde baninin ölüm tarihinin H.999/M.1590 olduğu da belirtiliyor.

Ekrem Hakkı Ayverdi, *Hadika* müellifinin bir isim benzerliğine aldanarak, bu mescidin banisi olan Hoca Üveys'i, ayrı ayrı iki Üveys Paşa ile karıştırdığını belirterek, "Bu camiın banisini 16. asrın sonlarında vefat eden ve Baş Defterdarlık, Beylerbeyliği, Mısır Beylerbeyliği vazifelerini gören Vezir Üveys Paşa olarak göstermesi, umumiyetle verdiği malûmatın sıhhatiyle tanınmış bulunan, Hüseyin Efendiye itimaden yapılan

tetikleri yanlış yollara sevketmiştir."² diyor. Ekrem Hakkı Ayverdi bu konuda şunları yazıyor:

"Sicill-i Osmanî birbirini tutmayan kelimelerden mürekkebi bir ifade ile, Üveys Paşa Hoca Paşa künyesi altında bu zâtın terceme-i halini vermektedir; ona göre bu zât, Aydın Güzel Hisarından olup babası Kadı Mehmed Efendi'dir; derecâttan geçtikten sonra III. Sultan Murad zamanında Başdefterdar ve sıra ile Budin Beylerbeyisi, 993'te tekrar Başdefterdar, 995 Cemâziyü'l-Evvelinde Mısır Beylerbeyisi olup 500.000 flori Mısır hazinesini 600.000 floriye çıkardığından 998'de Vezirlik pâyesiyile taltif edilmiş ve o sene Zilkâdesinde vefatı üzerine Mısır'da Karâfa'da defnedilmiştir. İstanbul'da Hoca Paşa denilen bir cami yaptırmıştır."³

Görüldüğü gibi *Hadika* ile *Sicill-i Osmanî*'nin kayıtları arasında bazı benzerliklerin bulunmasına rağmen temelde bir ayrılık vardır. Birinde İstanbul'da

maktûlen öldürüldüğü belirtilirken, diğerinde normal bir ölümle öldüğü ve Mısır'da metfun bulunduğu söyleniyor. Aynı zamanda İstanbul'da metfun bulunduğu *Hadika*'da söylenmesine rağmen görüldüğü gibi *Sicill-i Osmanî*, onun Mısır'da metfun olduğunu belirtiyor.

Bundan başka *Sicill-i Osmanî*'de, Yemen Beylerbeyi'si olan ve H. 954 yılında Pehlivan Hasan adında birisi tarafından katledilen Bıyıklı Mehmed Paşa'nın kardeşi bir başka Üveys Paşa'dan daha söz ediliyor.⁴ "İsmail Hamî Danişmend de Bıyıklı Mehmed Paşa'nın kardeşi ve Taaz Fatihî bu ikinci Üveys Paşa'dan bahsettikten sonra Kadı Mehmed Efendi oğlu ve Defterdar Kara Üveys Paşa'yı müteakip cildinde birkaç yerde zikreyle. Başdefterdar Üveys Paşa'nın Tire Kadısı iken, o zaman Manisa Valisi olan Şehzade Murad'a (Sultan III. Murad) intisab ettiğini ve (H.986/M.1578) Başdefterdarlık'tan Budin Beylerbeyliği'ne tayinini yazıp daha ileride de aynen tekrarlar. Bu son bendde babası gibi kadılıklarda bulunduğu için Hoca Paşalığı'nın oradan geldiğini de ilave eder. Üçüncü bendde ise Kara Üveys Paşa'nın üçüncü Başdefterdarlığı ve daha sonra Mısır Beylerbeyliği'ni, varidatı artırmasını, vezirliğe yükselmesini ve Receb 999/Nisan 1591'de vefat edip

orada defnedildiğini, bir rivayete nazaran da irtihalinin bir sene evvel olduğunu bildirir, Hoca Paşa ismini de bu zata bağlar.⁵

İsmail Hakkı Uzunçarşılı da, Yemen'de Pehlivan Hasan adındaki bir levendin tahrikiyle ve ulufelerini istemek bahanesiyle meydana gelen isyanda hasmı tarafından katlolunan Üveys Paşa'nın, Yavuz Sultan Selim'in bir cariyeden doğan oğlu olduğunu, cariyeye hamileyken ümeradan birisine nikâh ettiğini, hükümdar olduktan sonra çocuğun doğduğunu, fakat bunun gizli tutulduğunu ve ancak çocuk yetiştikten sonra durumu bir vasıta ile ona arz ettiğini söyler.⁶

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, iki Üveys Paşa'dan birinin Yemen'de, diğerinin ise Mısır'da metfun bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *Hadika*'da Hoca Üveys Mescidi'nin banisi olarak gösterilen zat, söylendiği gibi Mısır Valisi olan zat değildir. Bu isimle şöhret bulan kimse, İstanbul'un ilk kadısı Hızır bey Çelebi'nin oğlu ve Tazarrunâme sahibi Sinan Paşa'dır.⁷ *Hadika* yazarı, tanınmış bir kişi olmayan Hoca Üveys Efendi'yi, iki tanınmış Üveys Paşa ile birleştirmiş, camiye Mısır Beylerbeyisi Defterdar

harap olunca sultan Mahmud'un dördüncü kadını tarafından yenilendiğini bildirir. Rakamla 1234 (1818/19) yazılı olduğu gibi mısra da aynı sonucu veriyor.

1. *Hadika*, c.I, s.102.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.421.
3. M. Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, c.I, s.445.
4. a.g.e., s.445.
5. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.421.
6. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.II, s.395-6.
7. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.421.
8. a.g.e., s.422.
9. a.g.e., s.422.
10. a.g.e., s.422.

Üveys Paşa'ya, katledilmesi olayını da Yemen Beylerbeyi Üveys Paşa'ya atfederek bir yanılgıya düşmüştür.⁸

Ekrem Hakkı Ayverdi, vakfiye kayıtlarına dayanarak, bu caminin de yanındaki Sinan Paşa Hamamı gibi Fatih devrinde yapıldığını söylüyor.⁹ Camiye Hoca Paşa adının verilmesi, banisinden dolayı değil, Sinan Çifte Hamamı'nın karşısında olmasındandır. Nitekim *Vakıf Tahrir Defteri* bu camii, Ayasofya Camii nahiyesinde göstermiş, banisinin adını da Hacı Üveys b. Kayser olarak belirtmiş, yalnız vakfiyenin tescil tarihini belirtmemiştir. Baninin Sultan Mehmed Han Camii nahiyesindeki mescidi de beraber zikrolunmuştur.¹⁰

Cami bütünüyle yeniden yapılmıştır. İçten içe 18,65 m genişlik ve 15,40 m derinlik ve 1 m kalınlığında duvarlarla yapılmıştır. 2 m eninde yüksek pencereleri vardır. Ayrıca 3,70 m derinliğinde, bir köşesi kesilmiş olan bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Bu cami bir 19. yüzyıl yapısı olup dış kapısı üstündeki **“Men bena...”** yazılı kitabeye ve H.1285/M.1868–69 tarih ve Behic ketebesine bakarak herhâlde bu tarihte yenilenmiş olmalıdır. Yan mahfillerin bundan da sonra bir ilave olduğu, pencerelerin kenarları hizasından ikiye ayrılmış olmasından anlaşılıyor. Arka mahfil ilk tecdide aittir. Kemerler mahfil üstünde düz kısımlar aşağıda kalmıştır. Tavan pasalıdır. Son yıllarda camiye gayet lüks bir mihrap yapılmıştır. Caminin giriş kapısının sağında ayna taşı rokoko bir çeşme ve üzerinde 7 beyitlik bir kitabe vardır. İlk çeşmenin Fatih yapısı olduğu ve

HOŞKADEM CAMİİ

kadınlar mahfiline çıkılır. Caminin önüne ahşap bir bölüm ilave edilmiştir. Tek şerefeli bir minaresi vardır. Haziresinde 18. yüzyıla ait güzel kabir taşları bulunmaktadır.² Mabedin banisi Sekbanbaşı Mehmed Ağa'nın da burada defnedildiği zikredilmektedir.³ Yakınında Şeyhülislâm Mehmed Efendi ve Kazım Ağa medreseleri ile Defterdar Sebili vardır.

1. *Hadika*, c.I, s.99.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.423.
3. *Hadika*, c.I, s.99.

Kemalpaşa Mahallesi, Şirvanizade Sokağı, 6 numarada bulunmaktadır. *Hadika*'da Şehzadebaşı'nda Belediye Sarayı'nın arkasında bulunan Hoşkadem Camii, banisinin Sekbanbaşı Mehmed Ağa olduğu ifade edilmektedir.¹ Fatih devrine ait eserin minberi, Tuğcuzaade el-Hac Ahmed Ağa tarafından konulmuştur. Harap bir halde iken 1955–1960 yılları arasında Belediye Sarayı'nın yapımı sırasında tamir edilmiştir. Ayrıca 1977 yılında da bir tamir daha geçirmiştir. Ancak bugünkü binasında ilk yapıdan bir eser görülmemektedir.

Kâgir yapılı ve ahşap bir çatısı bulunan mabedin 5 m yüksekliğindeki duvarları moloz taşından yapılmıştır. İç kısmının ebatları ise 10,60 x 7 m'dir. Mihrabı seramik ile kaplı, minber ve tavanı ahşaptır. Çatısı kiremit ile örtülüdür. Girişin sağındaki taş basamaklarla

HÜRREM ÇAVUŞ CAMİİ

Hırka-i Şerif Mahallesi, Keçeciler Caddesi'nde 103/1 numarada bulunmaktadır. Cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın Divan çavuşlarından Hürrem Çavuş tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Kitabesine göre H.970/M.1562 yılında yapılan bu cami, Hürrem Çavuş'un ölümünden iki yıl sonra tamamlanmıştır.¹

H.1260/M.1844 ve 1901 yıllarında tamirat gören cami, kâgır bir yapıya sahip olup duvarları tuğla ve kesme taştan sıralı (almaşık) olarak örülüdür. Çatısı kiremitle örtülü, iç ve dış kısmın tavanları ahşap dekorlarla süslüdür.² Tek şerefeli ve taştan yapılmış minaresi caminin sağındadır. Mihrabı alçıdan dekore edilmiş olup kadınlar mahfili, minberi ve kürsüsü ahşaptır. Doğu, batı ve mihrap duvarında pencereler iki sırada 2'şer adettir. Alttakiler kemerli ve dikdörtgen şeklinde, üstekiler petekli ve sabittir. Ayrıca mihrap duvarının üstünde yuvarlak bir pencere daha bulunmaktadır.

Cami ve çevresindeki avlunun tek giriş kapısı vardır. Avlu duvarları, taş ve sıralı tuğladan yapılmıştır.

Yanındaki mezarlıkta caminin banisi Hürrem Çavuş'un kabri vardır. Mezar taşındaki tarih şudur: **“İşüdüb Hürrem Çavuş fevtin didim tarihini / Rubunu şâd eylesin bunun Alim. 968 (M.1560).”** Hazirede, Sultan Ahmed Şeyhi Çelebi Şeyh Mehmed Efendi ve oğlu Ayasofya Şeyhi Abdurrahman Efendi ile onun da oğlu Hekim Çelebi Tekkesi Şeyhi Mehmed Emin Efendi ve Çelebi Şeyh Mehmed Efendi'nin babası Hasan Dede, metfundur.³ Hürrem Çavuş'un, hayrı için yaptırdığı caminin, avlusundaki mektebi ve çeşmesinden zamanımıza bir eser kalmamıştır. Zamanla bakımsız kalan cami, 1980–1982 ve 2000 yıllarında Vakıflar İdaresi'nce tamir edilmiştir.

1. Hadika, c.I, s. 100; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1920.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.93; S. Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyân*, s.34.
3. Hadika, c.I, s.100.

HÜSAMBEY CAMİİ (TEZGÂHCILAR CAMİİ) (SUN'ULLAH EFENDİ CAMİİ)

Mescit, enine dikdörtgen planlı, kâgır ve düz tavanlıdır. Çatısı kiremit ile örtülüdür. İç duvarları pencere altlarına kadar ahşap lambri ile, üzeri ise tavana kadar çini ile kaplanmıştır. Mihrap duvarıyla sağ duvarında 2'şer adet uzun pencere yer almaktadır. Soldaki duvarda ise büyük bir oda mevcuttur. Kadınlar mahfili de ahşaptır. Caminin içerisinden çıkılan minaresi tek şerefeli olup taştandır. Yanında 8 köşeli bir plan üzerine yapılmış olan mektebi mevcuttur. Bu mektep meşruta olarak

Fatih, İtfaiye Caddesi üzerinde, 10 numarada bulunmaktadır. H.1021/M.1612 yılında vefat eden Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Sun'ullah Efendi'nin aynı tarihi taşıyan mezar taşı da hazirededir.¹ *Hadika*, banisinin H.1073/M.1662 yılında Kaptanpaşa iken Akdeniz'de vefat eden Ali Paşa'nın babası Hüsameddin Hasan Beyefendi olduğunu söylemekte ise de, minberini koydurmuş olması veya yeniden yaptırmış olması muhtemeldir.³ Giriş kapısının üzerindeki Sâmî Efendi hattı ile yazılan kitabeye göre, cami yandıktan H.1329/M.1911 yılında Halil Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır.⁴

kullanılmaktadır. Sun'ullah Efendi'nin babası Cafer Çelebi de hazirede metfundur.⁵ Gasilhanesi bulunan ve caminin soluna yapılan beton ilave ile yeni bir namaz sahnı elde edilmiştir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.74.
2. Hadika, c.I, s.90.
3. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.160.
4. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.74.
5. a.g.e., s.74.

HÜSEYİN AĞA CAMİİ

(KAPI AĞASI CAMİİ)

(BABÜSSAÂDE AĞASI HÜSEYİN AĞA CAMİİ)

Mollafenari Mahallesi, İskender Boğazı, Hüseyinağa Camii Sokağı, numara 6'da bulunmaktadır. Banisi, aynı zamanda Küçük Ayasofya Camii'nin de banisi olan Babüssaâde Ağası Hüseyin Ağa'dır. *Hadika*, Hüseyin Ağa'nın Sultan Bayezid zamanında maktûlen vefat ettiğini yazar. Küçük Ayasofya Camii'nin kuzeyinde bulunan müstakil türbede metfundur.¹

Caminin ne zaman yapıldığına dair bir kayıt yoktur. Çünkü H.1058/M.1648 yılında meydana gelen bir depremde, tavanı, duvarları ve şerefesine kadar olan kısmıyla minaresi tümünden harap olmuş, H.1217/M.1802 yılındaki yangından sonra da Kapı Ağası Seyyid Salih Ağa tarafından yeniden yapılmıştır. Bundan dolayı, Hüseyin Ağa Camii'nin eski bina ile yalnızca temelden bir alakası vardır.² Dolayısıyla de eski kitabesi

bulunmadığından caminin yapılış tarihini tespit etmek mümkün değildir.

Bugün kötü bir tamir geçiren cami, yenidir. Çatılı olan caminin önüne bir de ilave yapılmıştır. İ. Aydın Yüksel, Hüseyin Ağa'nın bu caminin vakıflarının Küçük Ayasofya vakıflarından ayrı yazılarak bu vakfiyenin özetine göre caminin Atık Ali Paşa Mahallesi'nde yazılmış olduğunu ve "Vakf-ı Camii Hüseyin Ağa" serlevhası altındaki vakıflarının İstanbul ve Rumeli'de çeşitli sayılarda ev, dükkân, arsa, ahır, bahçe, hücre ve değirmenlerden meydana geldiğini belirttikten sonra, bu evkafın yıllık gelirinin 1546 yılında 41.546 akçe, yıllık masrafın ise 30.006 akçe olup ayrıca 71.378 akçe nakit fazlalığı bulunduğu; bundan başka 1530 ve 1544 yıllarında iki ayrı vakfın daha yapıldığına işaret ediyor.³

Cami, daha sonra da çeşitli tamirler geçirmiştir. Kiremit çatılı olan caminin ibadet yerinin tavanı ahşaptır. Son cemaat yerinden üst mahfile geçilmektedir. Kadınlar mahfili, 4 beton direk üzerinde oturmaktadır. Minber ve kürsüsü mermer, mihrabı ise çinidir. Sağ ve sol duvarlarında dikdörtgen şeklinde 2'şer adet pencere bulunmaktadır. Alt pencerelere kadar duvar lambri ile kaplanmıştır. Tek şerefeli minaresi kesme taştandır. Bugün giriş kapısının üzerinde caminin ismi, mermer üzerine Latin harfleriyle ve yanlış olarak "Ebüssüeda Hüseyin Ağa Camii" olarak gösterilmiştir ki, bu "Ebüssüeda"(!) adının nereden çıktığı gerçekten merak konusudur.

1. *Hadika*, c.I, s.87.

2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V. s.259.

3. a.g.e., s.259.

HZ. CABİR CAMİİ (ATİK MUSTAFA PAŞA CAMİİ) (KOCAMUSTAFA PAŞA CAMİİ)

Ayvansaray Mahallesi, Çember Sokağı'nda bulunmaktadır. Aslının önceleri havarilerden Markos ve Petrous'a ithaf edilerek 5. yüzyılda yapılmış bir kilise olduğu sanılırken, sonraları buranın 9. yüzyılda İmparator Theophilos'un (829–842) kızı Tekla'nın Azize Tekla adına yaptırıldığı kilise ile aynı olduğu ileri sürülmüştür. 1059'da İmparator II.

İsakios Komnenos tarafından muhteşem surette tamir ve tezyin ettirilen mabedi fetihden bir süre sonra Sadrazam Kocamustafa Paşa H.896/M.1490 yılında camiye tahvil etmiştir.¹

Kale duvarına bitişik olan caminin içinde, *Hadika* müellifine göre Ebâ Eyyûb el-Ensârî ile birlikte gelen Sahabelerden Câbir bin Abdullah el-Ensârî'nin kabri vardır. Türbenin üzerinde **“Haza makam-ı merkad-i Câbir bin Abdullah el-Ensârî”** yazısı, söz konusu kabrin bir makam olabileceğini düşündürmektedir. Evvelce, caminin çifte hamamı olduğu ve karşısında Şatır Hasan Ağa'nın çeşmesi bulunduğu zikredilmiş ise de bugün hamamdan eser kalmamış olup bahsi geçen çeşme halen kullanılmaktadır. Kitabesi vardır.

Camiye tahvil edildikten sonra esaslı bir şekilde tamir gören yapı, tek kubbeli olup 4 kalın paye üzerine bina edilmiştir. İç kısmı 180 m², son cemaat mahalli 49 m², bahçesi ise 2.000 m²'dir. Narteks kısmında ahşaptan yapılmış olan son cemaat yeri bulunmaktadır. Müezzin mahfillerinin üzerinde ise kadınlar mahfili vardır. Mihrabı alçı, minberi ahşap, kürsüsü mermer, sağ ön köşede bulunan minaresi taştan tek şerefeli olarak 1894'te yeniden yapılmıştır. Müzeyyen pencere adedi ise 6'dır. Türbe kapısında Hz. Câbir'e (r.a.) ait tâlik yazılı, 1306 tarihli Levhada Na't vardır ki şöyledir;

**Muhakkak muktebestir nûr-i
hurşîd-i nü-büvvet'ten
Semâyı dinde bir necm-i Hüdâdır
Hz. Câbir**

**Ulûv-i menzilede bezm-i batîru'l-hâssa dâhildir
Kemberend-i Habîb-i Kibriyâ'dır Hz. Câbir
Diyâr-ı Rûm'a Fabr-i Enbiyâ'nın yadigârıdır.
Stanbul şehrine revnak-fezâdır Hz. Câbir.
Celîl-ül kadr-ekâbirdendir Eshâb-ı Kiram içre
Şeref-yâb-i Cenâb-ı Mustafa'dır Hz. Câbir
Yüzün sür bâk-i pâk-i kabrine âdab ile
Bu mülke lûtf-ı ihsân-ı Hûda'dır Hz. Câbir.
Nemekahü Arîf, Gufira zünûbehü.³**

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.4, s.67; *Hadika*, c.1, s.167; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.91; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.82; R. Ülke, *İstanbul Anıtları*, s.43.
2. T. Öz, a.g.e., s.91.
3. N. İşli, *İstanbul'da Sahabe Kabir ve Makamları*, s.74.

İBRAHİM ÇAVUŞ CAMİİ (ÇAVUŞ MESCİDİ)

Mihrabı, minberi, kürsüsü ahşap, duvarları yerden bir metre yukarıya kadar lambri ile kaplanmıştır. Mihrap duvarında altı üstlü 4'er pencere, sağ ve sol duvarlarda ise altı üstlü toplam 12 pencere bulunmaktadır. Çatısı kiremit ile örtülü, tavanı ise betondur. Kadınlar mahfilinin dış kısmı ahşap kaplamadır. Minaresi beton olup tek şerefelidir. Hazire-sinde ise mezarlar vardır.

1. Hadika, c.I, s.73; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.41.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3792.

Şehremini Mahallesi, Cami Sokağı, numara 11'de bulunuyor. Mimar Sinan'ın eseri olan bu mescidi, Sipahi Ocağı'ndan İbrahim Çavuş yaptırmıştır.¹

Mescit, duvarları kâgır, çatısı ahşap, minaresi bodur olarak taştan yapılmıştı. Son cemaat yeri ile avlusunda abdest alma muslukları ve tuvaleti de bulunmakta idi. Birinci Cihan Harbi sırasında harap halde iken tamir edilerek depo olarak da kullanılmıştır. 1918–1920 yıllarında bakımsızlıktan yıkılmıştır. Banisine ait kabrin bulunduğu arsasına, 1961–1962 yıllarında gecekondular yapılmıştır.² Fatih Belediyesi tarafından arsası işgalcilerden temizlenip kamulaştırıldı. Cami betonarme olarak yeniden inşa edilip 2012 yılında ibadete açıldı.

İÇ BEDESTEN CAMİİ (CEVAHİR BEDESTENİ CAMİİ)

“Cevahir Bedesteni Camii” adıyla da bilinen İç Bedesten Camii, Kapalıçarşı içinde bulunmaktadır. Kapalıçarşı, Fatih Sultan Mehmed tarafından, Ayasofya Camii'ne gelir kaynağı olmak üzere yan yana iki taş bedesten ile birlikte kurulmuştur. 30.7 hektar alana sahip çarşı üç bölümdür. Sandal Bedesten (Yeni veya Küçük Bedesten), İç Bedesten (Cevahir Bedesten) ve diğer bölümler... Cami ise İç Bedesten'in son derece dar bir sokağında bulunmaktadır.¹

Caminin yapılışı veya cami olarak tahsisi konusunda hiçbir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak Kapalıçarşı'daki İç Bedesten'in inşasının Fatih döneminde olduğu göz önüne alınırsa, burasının mescit olarak o zamandan beri kullanıldığı düşünülebilir. Daha büyük bir ihtimalle de görülen lüzum üzerine daha sonra mescit olarak kullanılmaya başlanmıştır. Camiye, son 20 yıl içinde giriş kapısının sağında bulunan bir merdivenle çıkılan üst yan ve arka bölümler eklenmiştir. Minberi ahşap, mihrabı mermerdir. Caminin dış yüzeyi ahşapla kaplanmıştır. Alt kısımları dükkân olarak kullanılmaktadır.

1. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İçi Camileri*, s.123.

İĞNECİ HASAN MESCİDİ (ÇUHACILAR HANI MESCİDİ)

Nuruosmaniye, Çarşıkapı Caddesi'ni Mahmutpaşa Yokuşu'na bağlayan Çuhacı Hanı Sokağı'ndaki Çuhacı Han'ındadır. Çuhacılar Hanı'nın kapısı üzerinde bulunan odanın İğneci Hacı Hasan Ağa tarafından mescide çevrilmiş şeklindedir. Söz konusu hanı ise Nevşehirli İbrahim Paşa yaptırmıştır.¹ Bu han Vakıflar tarafından kiraya verilmiş, mescit de amacı dışında kullanılır olmuştur.

Kâgir ve fevkanî olan bu mescidin 18. yüzyılın ilk yarısında, 1718–1730 yılları arasında, Çuhacılar Hanı'ndan önce yapılmış olması da muhtemeldir. *İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki bilgilere göre bu mescit, han inşa edildiğinde bina içinde kalmıştır. Yine bu ansiklopedinin kaydettiğine göre; 1893 doğumlu olup 1904'te 11 yaşındayken İstanbul'a gelen ve tam 60 yıldan beri Çuhacılar Hanı'nda kahvecilik yapan Avadis Mesropyan adındaki bir şahıs, mescidin Birinci Dünya Savaşı içinde, 1914 yılına kadar ibadete açık olduğunu, altı üstü iki bölüm halinde bulunduğunu, sonra kapatılarak iki oda halinde hana eklendiğini belirtmiştir.² Yine *İstanbul Ansiklopedisi*'nde, mescitle ilgili şu bilgilere de yer verilmektedir:

Mescide han kapısının sağ tarafından önce 5 basamak taş, sonra 5 basamak da ahşap merdivenle çıkılır. Her iki kısmı da beşik kubbe örtülüdür, ikinci kısım

hanın ikinci katında 8 ve 9 numaralı odalar arasındadır ve asıl ibadet sahnı burasıdır. Altta kalan diğer kısmın müezzin meşrutası olacağını tahmin ediyoruz. 1964 yılında eski mescidin alt kısmında bir karyola imalathanesi, üst kısmında da bir dökümcü atölyesi bulunuyordu. İlk kısmında sokağa bakan demir parmaklık, korkuluklu ezan yeri hâlâ durmakta idi.³ Mescidin duvarları, mihrap ve minberi çini ile kaplanmış, kürsüsü ise ahşaptır. İki kubbesi bulunan caminin, tek ahşap direk üzerinde kadınlar mahfili bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.1, s.78.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4151.
3. a.g.e., s.4151.

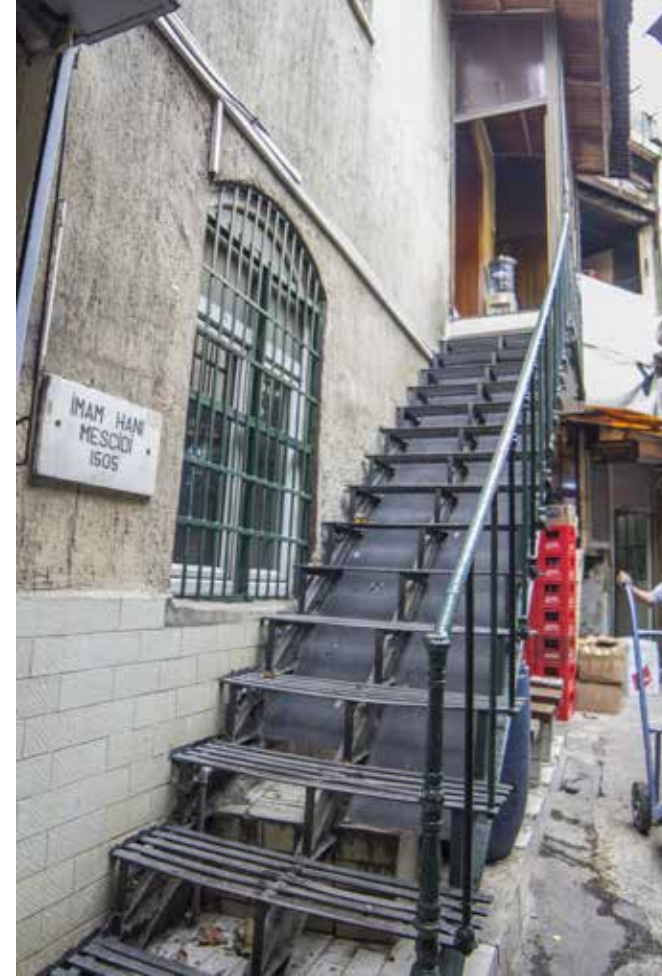
İMAM HANI MESCİDİ (AHI DURMUŞ BABA MESCİDİ)

bir şahsın İmam Hanı'nı inşa ettiğini ve mescidin bu han içinde kaldığını yazar.²

Mescit kâgir ve fevkanî bir yapıya sahiptir. Son zamanlarda han sakinleri tarafından ihya edilerek maksadına uygun olarak kullanılmaktadır. Her şeyi ile yeni olan mescide demir, bir merdivenle çıkılmaktadır. Halk tarafından “Camili Han” diye bilinen ve mescidi çevreleyen han ise tamirler sonucunda bütün özelliklerini kaybetmiştir.³

Mescidin banisi Ahi Durmuş Baha'nın kabri hanın içinde, çeşmenin sol tarafında, biraz yüksektedir. Kabir taşının üzerinde sülüsle yazılmış H.911/M.1505 tarihli bir kitabesi bulunmaktadır. Caminin vakfiye tarihi ise H.902/M.1496'dır.⁴ Vaaz kürsüsü ahşap, mihrap ve minberi, duvarları pencere altlarına kadar çini ile kaplanmıştır. Tavanı düz olup mahfili de basık tavanlı ve ahşap korkulukludur. Altındaki dükkânların üzerine gelen bölümdeki küçük balkonunun içine sembolik bir minare yapılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.39–40.
2. a.g.e., s.40.
3. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s. 161.
4. a.g.e., s.161.

Beyazıt'ta, Yorgancılar Caddesi üzerinde bulunan mescit, Horasan'dan gelip Sultan Bayezid'e Saka olmuş olan Seyyid Ahi Durmuş Baba tarafından yapılmış, minberini Haremeyn Nazırı Darülsaâde Ağası Beşir Ağa koydurmuştur.¹ *Hadika*, caminin yapımından bir süre sonra Sarı Osman adındaki

İMARET-İ ATİK CAMİİ

(KİLİSE CAMİİ)

(ESKİ İMARET CAMİİ)

Cibali Mahallesi, Haydar İmareti Sokağı, 20 numarada bulunmaktadır. 11. yüzyıl sonlarında İmparator I. Alexios'un annesi Anna Dalassena tarafından inşa edilen Pantepoptes Manastırının kilisesi olan bu yapı, Fetih'ten sonra Fatih Medreseleri yapılıncaya kadar manastır hücreliği imaret vazifesi görürken, kiliseden mescide çevrilmiştir.¹

Eski imaret odaları denilen hücrelerin 35 tane olduğu ve Fatih Semâniye Medreseleri bitinceye kadar Ayasofya'dan sonra İstanbul'un ikinci medresesi olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Muhasebesi H.893'te Ayasofya ile birlikte yapılmış olup imam, kayyım ve hasır masrafları vakfiye ile aynıdır. Yalnız vakfiyedeki iki müezzin bire indirilmiş, buna rağmen vazifesi de 4 akçeden 3'e düşürülmüştür.²

Minberini Şeyhülislâm İshak Efendizâde Ahmed Efendi koydurmuştur.³ Giriş hacminden sonra narteksi gelmektedir. Buradan da ana kubbeli hacme geçilir. Caminin orta kısmını örten kubbenin yükü, 4 büyük kemerle 4 payeye aktarılmaktadır. Ana kubbe yüksek bir kasnağın üzerine oturur ve pencerelerle aydınlık bir mekânı oluşturur. Kubbenin kasnağı dıştan ince yarım sütun demetlerine binmiş kademeli kemerler ve dalgalı testere dişi tuğla kornişler ile süslenmiştir. Giriş holü ve narteks bölümünün üstü çapraz tonozlarla kaplıdır. Caminin cephesi 2 sıra taş ve 4 sıra tuğladan yapılmıştır.⁴

Cami, meyilli bir arazide olduğundan altında üstteki binanın planını yansıtan bir mahzen (sarnıç) bulunmaktadır.⁵ 1955 yılında Vakıflar İdaresi'nce tamir görmüş olmasına rağmen tek şerefeli minaresi yıkılmış,

sadece kalıntısı mevcuttur. 1990 yılında tekrar tamir gören caminin tabanı ahşap döşeme yapılmış, duvar sıvası yenilenip, duvar etekleri ahşap kaplama ile kaplanmıştır. İstanbul'da kubbesi kiremitle örtülü tek cami olma özelliğine sahiptir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.52; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.26.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.347; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Târihli*, s.351; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s. 120.
3. *Hadika*, c.I, s.33; W. Müller-Wiener, a.g.e., s.121; T. Öz, a.g.e., s.52.
4. Y.Y. Demircanlı, *Evlîya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.111.
5. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.26.

İSHAK PAŞA CAMİİ

Cankurtaran Mahallesi, İshakpaşa Caddesi, 10 numarada bulunan cami, Sadrazam İshak Paşa tarafından yaptırılmıştır. Banisinin H.888/M.1483 yılında vefat ettiğini dikkate alırsak, bu tarihten daha önce yapılmış olduğu muhakkaktır. Minberini Sultan Mehmed Han'ın vezirlerinden Tiryaki Mehmed Paşa H.1160 yılında koydurmuştur.¹

Cami, tamamen moloz taşla inşa edilmiştir. Tek kubbesi, 8 köşeli dış kasnağa oturur. Yüksek, mütenasip, 2 göz revaklı, yandan kapılıdır. Harabe halinde iken 1951 yılında imar edilip kalın sıvalarla örtülmüş, daha sonraki yıllarda bu sıvalar dökülerek duvar yüzü meydana çıkarılmıştır. Caminin duvarında 3 sıra

pencere vardır. Kasnak ise sağırdır. İç kısmın herhangi bir özelliği kalmamıştır.²

Tek şerefeli yuvarlak tuğla minarede 3 sıra beyaz taş bilezik vardır. Minarenin kaidesi ise kesme taştandır. Caminin avlu kapısından harim kapısına kadar camlı bir yol yapılmıştır. Onun çatısı, üstünde alt kısımları gizlenmiş 3 adet tamir kitabesi bulunmaktadır. Ortadaki kitabe, H.1116/M.1704 tarihli. Müteveli Mehmed Ağa, Paşa'nın ruhuna Fatıha niyaz etmektedir. Herhangi bir tamirden söz edilmemesine rağmen bunun bir tamir kitabesi olduğu şüphesizdir. İkinci tamire sağdaki kitabe işaret etmektedir. H.1144/M.1731-32 tarihini taşıyan kitabede, bu tamiri Bağdatlı Yahya Ağa'nın gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Soldaki

H.1226/M.1811 tarihli üçüncü tamir kitabesi ise caminin Sultan III. Selim'in üçüncü kadını tarafından, annesinin ruhu için tamir ettirildiğini göstermektedir.

Paşa, İstanbul'da Boğazkesen'de bir hamam ile yine İstanbul'da yaptırdığı diğer hamama bitişik 4 dükkânı bu mescide vakfetmekte; İmama 4'ü imamet, 3'ü çocukların okutulması için toplam 7 akçe vazife vermekte, imamın fakih ve hafız olmasını şart koşturmaktadır. Müezzine, kayyım vazifesi ile birlikte 3, hasır ve kandil yağı ile diğer malzemeye günde 2 dirhem tayin etmektedir.³

1. *Hadika*, c.1, s.26.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.425.

3. a.g.e., s.426.

İSKENDER AĞA CAMİİ (HACI MÜBİN AĞA MESCİDİ)

17. yüzyılda İstanbul'un geçirmiş olduğu yangınlarda yanmış olan cami, 1963 yılında, betonarme olarak son cemaat mahalli ve kadınlar mahfiliyle birlikte yeniden inşa edilip ibadete açılmıştır.² 730 m² alanın 128 m²'sini ihtiva eden cami, kubbesiz ve ahşap çatılıdır. Minaresi tek şerefeli ve betonarmedir. Caminin sağında bulunan minareye içeriden çıkılmaktadır. Mihrabı alçı, kürsü ve minberi ahşaptandır. Üst pencereleri lale ve karanfil motifleriyle tezyin edilmiş olup orta göbeklerinde İsm-i Celâl, İsm-i Nebî ve Cihar-i Yâr-i Güzîn isimleri yazılıdır.

1. Hadika, c.I, s.32; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.77.
2. İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.66.

Şehremini Mahallesi, İskender Ağa Camii Sokağı, numara 16'da yer almaktadır. Yayabaşılardan İskender Ağa tarafından kendi adına 16. asırda yaptırılmıştır. Vakfiye tarihi H.945/M.1538'dir. Kabri cami haziresinde bulunmaktadır.¹

İSKENDER ÇELEBİ CAMİİ (AĞAÇKAKAN CAMİİ)

camii, yıllarca harap durumda iken 1955–1957 yıllarında halk tarafından yeniden ihya edilerek ibadete açılmıştır. Mihrabı çini, minberi ve kürsüsü ahşaptır. Tek şerefeli tuğla ve taştan örülü minaresi caminin sağındadır. Caminin iç alanı 150 m², avlu ve bahçesi ise 500 m²'ye yakındır. Yakınında bulunan Ağaçkakan Tekkesi tamamen yıkılmış ve yok olmuştur. Burası bir be-devî tekkesiydi.³ Ayrıca caminin 200 m batısındaki Sıbyan Mektebi'nin kalıntıları mevcuttur. Kuyusu üzerine bir gecekondu yapılmıştır. İki adet lojman meşurası bulunmaktadır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.19; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.238; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.I, s.314.

2. Hadika, c.I, s.37.

3. Münib, s.11; *İstanbul Tekkeleri*, s.73.

Şümbülefendi Mahallesi, Ağaçkakan Sokağı, 20 numarada bulunmaktadır. Adını bu sokaktan almaktadır. Bazı kaynaklarda belirtildiği üzere 16. yüzyılda Debbağ İskender Çelebi tarafından yaptırılmıştır.¹ İnşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ağaçkakan Mescidi hakkında *Hadika* da şu bilgiler yer almaktadır: Banisi Debbağ İskender Çelebi'dir. Mihrabı önünde metfundur. Minberini Kalaycızâde Mehmed Efendi koydurmuştur.² Mezbûrun merkadi Topkapı haricindedir.

Belediye, uyguladığı imar planına göre cami arsasından yol geçirilmiş ve cami parseli ikiye bölünmüştür. Hatta minaresi ve Kemerli tarihî avlu giriş kapısı da yola gitmiştir. Çatısı ahşap, duvarları kâgır olan

İSKENDER PAŞA CAMİİ

(TERKİM MESCİDİ)

İskenderpaşa Mahallesi, Sarıgözel Caddesi üzerinde, 7 numarada bulunmaktadır. Fatih devri ricalinden ve II. Bayezid'in vezirlerinden İskender Paşa tarafından yaptırılmıştır. Vakfiyesi H.911/M.1505-06 tarihli olmasından dolayı 15. yüzyıl sonlarında ya da 16. yüzyıl başlarında yaptırıldığı tahmin edilmektedir.¹

Cami, kare planlı ve tek sağır kubbelidir. Kubbe köşelikleri ise pandantiflidir. 12 kenarlı kubbe kasnağında 4 penceresi vardır. Kesme taştan yapılan bu caminin son cemaat yerindeki 3 kubbenin orta kubbesi yıldız biçiminde beşik tonozdur. Diğerleri de normal kubbedir.² Minberini Kemankeş Mustafa Paşa koydurmuştur.

Minberi yeni ve ahşap olan bu caminin mihrabı köfeki taşından klasik tarzda, 7 kenarlı, kum saatli ve altı sıra istalaktilidir. Kürsüsü ise mermerdendir. İç ölçüleri 10,90 x 10,95 m'dir. Avlunun batı kısmındaki kapısına aşağıdan merdivenle çıkılmakta ve son cemaat

duvarında da 2 alt ve 2 üst pencere bulunmaktadır. Pabucu oldukça yüksek, gövdesi çok kenarlı olan minare kaidesi karedir. Kesme taştan olan minaresinin şerefe altında kırmızı taştan bir kakma ufkî bir şerit mevcuttur. Petek sonraları yapılmıştır. Şerefe çıkmaları da 3 sıra nişler halinde işlenmiştir.³

H.911/M.1505 tarihli Vakfiyesi'nden anlaşıldığına göre banisi, caminin ilelebet yaşaması için birçok tarla, bahçe, dükkân ve evler bırakmıştır. Bunlarla ilgili geniş malûmat *Vakıflar Tahrir Defteri*'nde mevcuttur.⁴ Zamanla harap olan cami, H.1170/M.1756, H.1305/M.1887, 1940-1945 ve 1956 tarihlerinde tamir edilmiş ve 1989 yılında da sağ tarafına 360 m²'lik bir ilave yapılarak genişletilmiştir.⁵ Avlusunun 2 kapısı vardır. Cami avlusunda bulunan şadırvan yeni olup 8 sütunlu ve saçaklıdır. Avlunun kenarında ise ders ve kurs odaları bulunmaktadır. Bu camide, 1980 yılında vefat eden Nakşî Meşâyihî'nden Mehmed Zahid

Kotku Efendi imam-hatip olarak çok değerli hizmetler vermiştir.⁶

1. Hadika, c.I, s.69; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.146; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.222.
2. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.65-66; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1957.
3. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.257.
4. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, s.222.
5. İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.106.
6. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1957.

İSMAİL AĞA CAMİİ

(İSMAİL EFENDİ CAMİİ)

Çarşamba, Balat Mahallesi, Manyasizade Caddesi üzerinde, 30 numarada bulunan İsmail Ağa Camii, H.1136/M.1723 tarihinde Rumeli kadılarından Âlâiyeli İbrahim Efendi'nin oğlu Şeyhülislâm İsmail Efendi tarafından kendi adına ve kendi evi yerine fevkanî olarak yaptırılmıştır.¹

Cami, kâgır ve kubbelidir. Ana kubbenin iki yanında 3'er küçük kubbe daha vardır. En, boy ve yükseklik bakımından Beyt-i Şerif'in ölçüleri alınarak ona göre yapılmıştır. Fevkanî olduğundan merdivenle çıkılmaktadır. Camide klasik üslûptan barok'a geçiş dolayısıyla bir hususiyet arz etmektedir.² Cami içinde, üç tarafta ve üstte 8 mermer sütunlar üzerinde ahşap kadınlar mahfili bulunmaktadır. Son cemaat mahalli ise 5 küçük kubbe ile örtülmüştür. Mahallin sağında ve solunda duvara oyulmuş 2 mihrabı bulunmaktadır. Caminin minberi mermer, mihrabı alçıdan olup çiçek motifleriyle süslüdür. Kürsüsü ise ahşaptır.

İsmail Ağa Camii, 1894 yılında İstanbul'da meydana gelen büyük depremlerden birinde harap olmuş

ve minaresi de yıkılmıştır. Uzun zaman harap vaziyette kalan cami, 1952 yılında Vakıflar'ın gözetimi altında halkın yardımlarıyla aslına sadık kalınarak tamir edilip ibadete açılmıştır. Sağ tarafına kesme taştan olan tek şerefeli minaresi de yeniden yapılmıştır. Minare girişi kadınlar mahfilindendir.

Yine bu tamirde, İsmail Efendi'nin oğlu Esad Efendi tarafından yaptırılan şadırvanın yerine, bugünkü mermer hazneli ve işlemeli şadırvan yaptırılmıştır. Şadırvanın üzeri beton ve kurşun kaplamadır.³ Caminin avlu kapısı üzerinde ilk mektep, avlunun arkasında ise tamir edilmekte olan darü'l-hadis binası bulunmaktadır. İsmail Ağa Camii, 1988 yılında son cemaat mahallinin arkasına duvarları kâgır, tavanı betonarme olarak geniş bir ilave yapılarak namaz sahnı genişletilmiştir. Bu sahnın altında da namaz kılınmaktadır.

Caminin haziresinde İsmail Efendi'nin (ö.H.1137/M.1724) büyük oğlu İshak Efendi, küçük oğlu Şeyhülislâm Mehmed Ishak Efendi ve Beylerbeyi Lütfullah Efendi, Ahmed ve Mes'ud efendiler ve diğer birçok şeyhulislâmın kabri bulunmaktadır.

1. Hadika, c.I, s.38; R. Ülke, *İstanbul Anıtları*, s.59.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.78.

3. T. Öz, a.g.e., s.78; R. Ülke, a.g.e., s.61.

KALENDERHANE CAMİİ

Kalenderhane Mahallesi, 16 Mart Şehitleri Caddesi, Kalenderhane Medrese Sokağı, 8 numara bulunan Kalenderhane Camii, aslında kiliseden bozmadır. Kalenderhane adı Fatih döneminde konulmuş ve böylece günümüze kadar devam etmiştir. Bizans dönemindeki adı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bir süredir burasının Akataliptos İsa'ya ithaf edilmiş kilise olduğu savunulmaktadır. Ancak bu isim konusunda da açık bir dayanak yoktur. Kilise 13. yüzyılda İstanbul'un Latinler tarafından işgali sırasında Katolik kilisesi olarak da kullanılmıştır.

Ekrem Hakkı Ayverdi, bütün Bizans yapıları gibi kasvetli ve karanlık olan bu yapıya Osmanlılar döneminde pencereler açılarak sıkıcılığının biraz giderildiğini ve şimdi çukurda kaldığını yazmaktadır.¹ Cami daha sonra Darüssaâde Nâzın Maktûl Beşir Ağa tarafından bütünüyle tamir edilmiştir. Aynı zamanda hünkâr mahfili de ekleyen Beşir Ağa'nın² bu tamirle ilgili bir kitabesi vardır.

Vakfiyesi'nde fakir ve muhtaç olanlara, gelen giden vakfedilmiş bir müessese olarak tarif edildikten sonra, vazife kısmında zenginler (ağniya) kapısından ayağını çekmiş, mütedeyyin ve bilgin bir şeyhe günde 10, mücavir ve misafirlere nezaret edecek nazıra 5, Cuma günü *Mesnevî-i Manevî* okunmasından sonra Kur'ân okuyacak hafıza 1, aynı mecliste şiir okuyacak güzel sesli bir kişiye 1, Cuma namazından sonra âdetleri gereğince okuyup çalacak 4 mut-ripen her birine 8, misafirlerin yiyeceklerine 15, İstanbul'da oturan kız veya erkek anasız-babasız yetimlerden her birine günde yarımşar dirhemden 100 dirhem tayin etmektedir. Bu yetimlerin kaydı İstanbul Kadılığı tarafından tutulan vakfiyeden anlaşıldığına göre burası, Cuma günleri ayin icra olunan bir Mevlevîhane, gelen gidenler için bir zaviye ve yetimler için de bir yemekhanedir. Hâlbuki 20 yıl sonra yazılan muhasebe defterinde adına "Medrese-i Kalenderhane" denilmekte, müderrise ayda 1.000, on öğrenciye 2'şerden 20, imama 3, kapıcıya 2, hasır ve yağa 2 dirhem ayrıldığı belirtilmektedir.

Fakat bu medrese kubbeli cami kısmında kurulu bir yerdir. Çünkü başka vazifesi kalmayınca binayı boş bırakmayacaklardı. Keza bu medrese, *Hadika*'nın sözünü ettiği Kalenderhane'deki medreseden başkadır. *Hadika*, Maktûl Beşir Ağa'nın camiye tamir ettiğini, vakfını genişletip Buhârî okunması için vazife koyduğunu ve medrese gibi bazı hayratı bulunduğunu yazar.³

Kalenderhane Camii'nin bir büyük ve bir küçük olmak üzere iki kubbesi vardır. Köşeleri kum saatli olan mihrap oldukça güzel bir eserdir. Minber ampir üslûbunda ahşaptır. Caminin kalemleri, özellikle kürevî müsellelerde olanları çok güzeldir. Cami birçok tamirler geçirmiştir. Son olarak 1966–1972 yılları arasında yabancı bir kuruluşun yardımıyla onarılmıştır.

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mâri-sinde Fâtih Devri*, c.III, s.428.
2. *Hadika*, c.1, s.166.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.428.

KALİÇECİ HASAN AĞA CAMİİ (HALICI HASAN AĞA MESCİDİ)

inşaatının özelliklerinden hiçbir şey kalmamıştır. Kiblesi hafifçe çarpık olduğundan saflar köşeye doğru tanzim edilmektedir. Uzun ve yuvarlak pencereleri vardır. Minaresi tek şerefelidir. *Hadika*'da 1751 tarihli 4 satırlık bir kitabenin yer aldığından bahsedilirse de bugün bu kitabe mevcut değildir.⁴ Kadınlar mahfilini 4 beton direk taşımaktadır. Kürsü, minberi ahşaptır. Pencere araları, pencere içleri ve mihrabı çinilerle kaplanmıştır.

Ancak bugün cadde üzerinde bulunan kitabeğe göre Mustafa Rifat Efendi caminin ikinci banisi olarak zikrediliyorsa da yukarıda ifade ettiğimiz gibi, ikinci değil üçüncü bani olmalıdır. Halıcı Hasan Mektebi'nin ise bugün yeri bilinmemektedir.

1. *Hadika*, c.1, s.93.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.254.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.112-113.
4. *Hadika*, c.1, s.93.

Beyazıt Mahallesi, Ordu Caddesi, 11 numarada bulunan cami, Halıcı (Kalıçeci) Hasan Ağa tarafından yaptırılmıştır. Yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte banisi Hasan Ağa'nın 1519 yılında vefat ettiği göz önüne alınırsa, bu tarihten önce yapıldığı muhakkaktır.¹ Gedikpaşa yangınında yandığı için Sadrazam Mustafa Paşa tarafından 1751'de yeniden yapılmıştır. Fakat zamanla harap olmuş ve bina üzerindeki kitabeğe göre 1868'de Muhakemat-ı Maliye Komisyon Üyesi olan Mustafa Rifat Efendi tarafından üçüncü kez inşa edilmiştir.²

1527 tarihli Vakfiyesi'nde 145.000 akçe nakit ile yıllık 57.557 akçe gelir getiren çeşitli dükkân ve hücreler, muallim ve müezzin için birer ev, 2 kazan ve 40 sini vakıf olarak görülmektedir.³ Kâgir yapılı ve çatılı olan caminin 110 m²lik bir iç alanı vardır. İlk

KAMBUR MUSTAFA PAŞA CAMİİ (YAYLA CAMİİ)

Kareye yakın bir planda, yontma kesme taştan her bir cephesinde altı-üstlü 4'er pencere bulunan ve üzeri ahşap çatılı olarak inşa edilmiş olan cami, sakıflı camilerin klasik devri sonlarının en güzel örneklerinden biri idi. Giriş cephesinin sağındaki minaresinin kürsüsü taş, pabuç kısmı ise üçgenli, gövdesi tamamen tuğla olup sanat özelliği olmayan şerefesi de basit bir çıkma halinde idi.¹ Altında uzanan "kâfiri kebir mahzen" 23,60 m uzunluğunda 12,20 m genişliğindedir.

Caminin haziresinde, Fatih Külliyesi müderrislerinden H.921/M.1515 yılında vefat eden Sarıgez Nureddin Efendi ve *Beyzâvi Tefsiri* üzerine haşiye yazan Sinaned-din Yusuf Efendi metfundur. Cami, 1918 yılındaki Cibali-Fatih yangınına kadar kullanılmış, bu tarihte yandığından bir daha tamir edilmemiştir. 1940'lara kadar harabesi ve minaresi şerefesine kadar mevcut iken 1945 yılında da harabesi tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Günümüzde kare planda, 2 katlı olup bir sıra kesme taş bir sıra tuğla ile örülmüş, altı-üstlü 2 sıra pencere, mihrap kesme taştan, minber ve kürsüsü ahşap, tavanı küçük kare şeklinde ahşap çitalarla kaplı, minaresi tek şerefeli gövdesi ise taş ve tuğladan yapılmış, 2006 yılında Fatih Belediyesi tarafından ihya edilerek ibadete açılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.222; S. Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihî Eserleri I", *Tarih Dergisi*, sayı 26'dan ayrı basım, s.158-164; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.152.

Fatih, Sofular Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Cami, üç defa Bağdat Valisi olan, IV. Mehmed ricalinden ve H.1076/M.1665 yılında vefat eden, Kambur Mustafa Paşa tarafından 17. yüzyılda fevkanî olarak Bizans devrinden kalma büyük bir mahzen üzerine inşa edilmiştir. Yakınında mektep ve çeşmesi de bulunuyordu.

KANTARCILAR CAMİİ

(SARI TİMURCİ MESCİDİ)

Küçükpazar, Kible Çeşme Caddesi üzerinde bulunan ve Fatih devrinde Sarı Timurci Mevlânâ Muhiddin Efendi tarafından 1460 yılında

yaptırıldığı için, banisinin adıyla “Sarı Timurci Mescidi” diye de bilinen Kantarcılar Camii, fevkanî ve kâgîr bir yapıdır. Minberi, 1688 yılında Kadızâde Mehmed

Efendi tarafından konulmuşur. *Hadika*, Mehmed Efendi’nin iki kere İstanbul Kadısı olduktan sonra, Eyüp Kadılığı’na tayin edildiğini, buradan azledildikten sonra da vefat ettiğini yazar.¹

1848 ve 1895 yıllarında büyük onarımlar görmüş, birtakım eklemeler yapılmış, en son olarak da 1967-1968’de tuğla ve taştan bir cephe yapılarak asılına uygun bir şekil verilirmeye çalışılmıştır. Bani Sarı Timurci, vakıf olarak toplam 1980 akçe gelirli 6 dükkân bırakmıştır. Bu gelirin bir bölümü caminin tamiri ile yağ ve hasır masraflarına, geri kalan bölümü ise imam ve müezzine ayrılmıştır.

Caminin altında dükkanlar vardır. Çatısı ahşap olup alt ve üstten birer kapısı bulunmaktadır. Binaının iki yanından eklemeler yapılmış, tek şerefeli minare son cemaat kısmına bir çıkıntı oluşturmuştur. Külâhı ise soğan gövdelidir. Minarenin sıvalı olan ek kısımları hemen göze

çarpmaktadır. Eski duvarları 2 sıra tuğla, bir sıra kaba yontma taştan işlenmiştir. İçte, sağda 3,35, solda ve geride 3,70 m genişliğinde 2 mahfil vardır. Alt kapının üzerinde güzel bir hat ile “İnne’s-Salâte...” ayeti yazılıdır.² Merdivenle çıkılan caminin kitabesi dış kapının üzerindedir.

1. *Hadika*, c.1, s.168.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’ârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.493.

KAPI AĞASI CAMİİ (AĞA CAMİİ)

uzun pencere vardır. Bodrumunda pencereleri olan hücreler bulunmaktadır. Duvarları kesme taştan yapılmış ve dıştan sıvanmıştır. Sağ tarafında bulunan tek şerefeli minaresi tuğladandır. 142 m²'lik bir iç alanı vardır. Alt kısmında depo olarak kullanılan geniş hücreler bulunmaktadır. Medresesi yanmış mektebi ise harabe haldedir. Caminin banisi hazirede metfundur.³

1. *Hadika*, c.1, s.51.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.19.
3. *Hadika*, c.1, s.52.

Sultanahmet Mahallesi, Tomurcuk Sokağı, numara 4'te yer alan ve "Ağa Camii" adıyla da bilinen cami, Babussaâde Ağa Mahmud Ağa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.¹ Farsça olan kitabesine göre 1553 yılında yapılmıştır. Mimar Sinan'ın eseri olması bakımından önemlidir. Cami 1766 ve 1825 yıllarında iki kez yanmış; yeniden inşa edilerek ve bir takım tamirler görerek günümüze kadar gelmiş, eski yapısıyla bir ilgisi kalmamıştır.²

Fevkanî olarak yapılan cami çatılı olup kiremitlidir. Tavanı düzdür ve minberi gibi ahşaptır. Mihrabın sağında ve solunda birer, sağ ve sol duvarlarda 3'er adet

KAPTAN SİNAN PAŞA CAMİİ (SİNAN PAŞA MESCİDİ) (KAPTAN PAŞA MESCİDİ)

Barbaros Bulvarı ile Beşiktaş Caddesi'nin birleştiği noktada, Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi'nin karşısında bir camisi daha bulunmaktadır.

1915 yılında yanan² mescidin, 2010 tarihinde yapımına başlanmış, 2014 tarihinde Fatih Belediyesi tarafından betonarme, çatısı kiremit örtülü, mihrap ve minberi mermer olarak inşa edilip ibadete açılmıştır.

Mollagürani Mahallesi, Kaptan Sinanpaşa Sokağı, numara 1'de bulunmaktadır. Mescidin banisi, Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520–1566) Sadrazamı ve damadı Rüstem Paşa'nın kardeşi,

Kanuni döneminin önde gelen devlet adamlarından Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'dır. Sinan Paşa, 1553 tarihinde Sultanahmet Meydanı'nda yaptırdığı büyük ve muhteşem konakta yaşarken Beşiktaş'ta yaptırdığı cami tamamlanmadan iki sene önce, 15 Muharrem H.961/21 Aralık 1553 yılında vefat etmiş olup kabri Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii'nin mihrabı önündedir.¹ Beşiktaş'ta

1. *Hadika*, c.I, s.127.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.127; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.172; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.102.

KAPTANIDERYA İBRAHİM PAŞA CAMİİ

Prof. Ümit Yaşar Doğanay Caddesi, numara 1 ile Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sokağı'nda bulunan cami, "Orsa Boca" adıyla tanınan Kaptan-ı Derya Sadrazam İbrahim Paşa tarafından 1707 yılında yaptırılmıştır.¹ Mektep, sebil, aşhane ve hamamdan oluşan cami mimari karakterini korumuştur.

Dikdörtgen planlı caminin duvarları tuğla ve taştan örülmüş olup çatısı ahşap üzeri kiremit ile örtülüdür. Düz tavanı çubuklu ahşapla kaplanmış, ortasında göbek oluşturulmuştur. Minber ve kürsüsü ahşaptır. Üst mahfili olmayan camide, kadınlara ait namaz kılma yeri yapılmıştır. İç alanı 280 m²'dir. İç kısmı ise sade bir yapıya sahiptir. Cami 31 pencereden ışık almaktadır. Sonradan ilave edildiği sanılan küçük bir son cemaat yeri bulunmaktadır.

İç kısma tek kapıdan girilmekte, kemer tarzında yapılan giriş kapısının üzerinde, caminin yapılış tarihi

ile banisi Sadrazam İbrahim Paşa'nın zikredildiği bir kitabe bulunmaktadır. Mabetin sağ arka köşesinde kesme taştan yapılmış tek şerefeli minaresinin kaidesi dikdörtgen şeklindedir. Caminin duvarla çevrili bir bahçesi, sol köşede güzel bir sebili vardır. Mihrabın ön kısmında ise mezarlık bulunmaktadır.

Yanında bulunan hamam yıktırılmış, yerine 1913'te "Medresetü'l-Kudât" yapılmış, 1925 yılından sonra burası Üniversite Kütüphanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise Nadir Eserler Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Bir süre İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin deposu olarak kullanılan cami, 1999 depreminde büyük hasar almış ve restore edilerek 27 Mart 2007 tarihinde yeniden ibadete açılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.175.

KARA ALİ MESCİDİ (KIZIL MESCİD) (KARA HALİL MESCİDİ) (HÜSEYİN AĞA -ÇELEBİ- MESCİDİ)

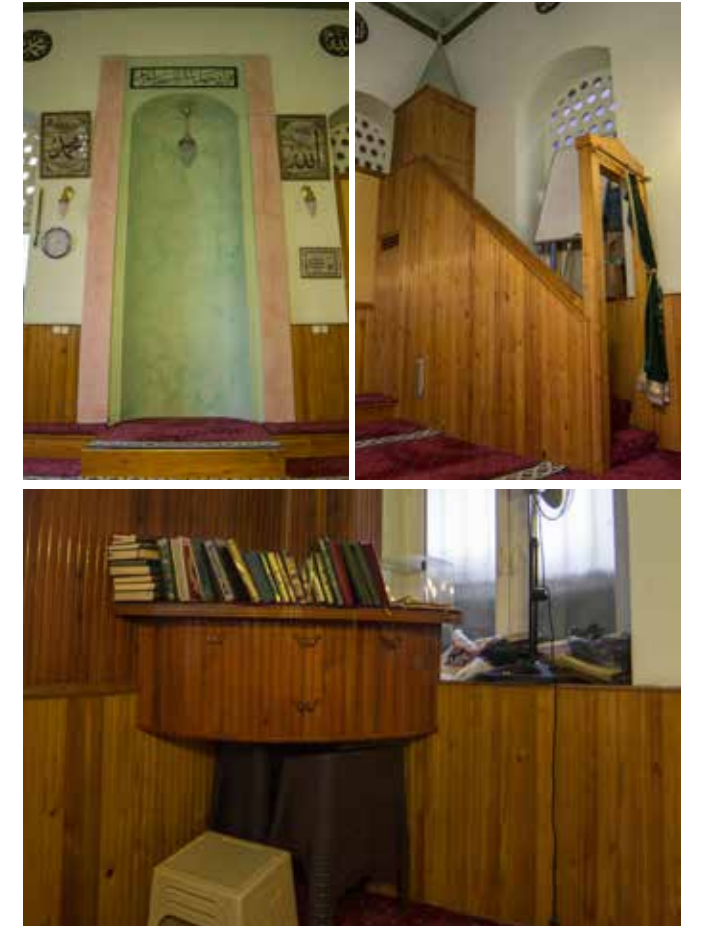

mescittir. Mihrabı seramik, minber ve kürsüsü ise ahşaptır. Duvarlarında altı üstlü 2 sıra 2'şer pencere vardır. Duvarları pencere altına kadar ahşap lambri ile kaplanmış olup müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Caminin minare ve avlusu yoktur.

1. *Hadika*, c.1, s.167; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.91; Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.242.

Dervişali Mahallesi, Alişah Sokağı, numara 44'te bulunmaktadır. 16. yüzyılda Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bu yapıdan, günümüze bir eser ulaşmamıştır. Onun arsası üzerine Kara Halil Mescidi yapılmıştır.¹

1916'daki İstanbul yangınında yanan mescit, yıllarca harap olarak kaldıktan sonra 1965–1966 yıllarında halkın yardımlarıyla yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır. Kare planlı, beton duvarlı, ahşap çatıdır. Tavanı ise ahşap kaplamadır. 50 m²'lik küçük bir

KARABAŞ VELİ CAMİİ

(KARABAŞ CAMİİ)

Hırka-i Şerif Mahallesi, Melek Hoca Caddesi, 18 numarada bulunmaktadır. Cami, Karabaş *Tecvidi*'nin yazarı Şeyh Abdurrahman Efendi tarafından 16. yüzyılın başlarında (1524) yaptırılmıştır. Bu zat Sultan II. Osman'ın (Genç Osman) Hocası, Ayasofya Şeyhi Ömer Efendi'nin kardeşidir. Mihrabı önünde metfun bulunmaktadır. Mezar taşındaki tarih H.940/M.1533-34'tür.

Caminin minberini Edirne'den azledilerek İstanbul'a gelen ve burada vefat eden Kilisli Hoca Hüseyin Efendi koydurmuştur ki vefatı Sultan III. Mustafa devrine rastlamaktadır.¹ Zamanla hasara uğramış olan cami, 1890 yılında Gonca Hatun tarafından ihya edilmiştir.² Osmanlı devrinde mescidin masraflarının bir kısmı II. Bayezid ve Şehzade Sultan Mehmed Vakfı'ndan verildiği kaynaklarda belirtilmektedir.³

Duvarları kâgır, çatısı ahşap, düz tavanlı ve tek giriş kapısı bulunan mabedin, minberi, kürsüsü ve mihrabı mermerle kaplıdır. Pencere başları kemerli, duvarları kalem işlemelidir. Pencere seviyesine kadar duvarlar fayansla kaplıdır. Ahşaptan yapılmış bulunan mahfile

camii içinden çıkılmaktadır. Tek şerefeli minaresi ahşap olup dış kısmı saçla kaplanmış. Çevresindeki mezarlığı ve avlusunun etrafı duvarla çevrilidir.

1965 ve 1978 yıllarında tamirat görmüş bulunan cami, 1997 tarihinde tamamen yıktırılıp yeniden yapılmıştır. Bu yenilenmede, minberi, mihrabı ve kürsüsü çinilerle kaplanmış, tavanı beton, üstü kiremit örtülü, duvarları yerden pencere altlarına kadar ahşap lambri ile kaplanmış. Ahşap olan üst mahfile son cemaat yerinden çıkılmaktadır. Müezzin mahfili ise harime girişin sağındadır. Minaresi sağda olup tek şerefelidir. Silindir gövdesine tırtıklı şekil verilmiş kaidesi ise kesme taştan yapılmıştır. Birkaç merdivenle çıkılan caminin, harime giriş duvarları tamamen çinilerle kaplanmış. Veli Efendi, tacına (fesine) siyah tülbent sardığından halk tarafından kendisine karabaş Efendi denirdi.

1. *Hadika*, c.1, s.168-169.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.82.

3. *Hadika*, c.1, s.234.

KARAGÖZ MEHMET PAŞA CAMİİ (KARAGÖZ MESCİDİ)

Karagöz Mehmed Paşa tarafından H.1083/M.1672–73 tarihinde, cami yakınında bir çeşme yaptırıldığı için sokak ve cami bu isimle anılmaktadır.¹ Minaresinin temeli taş ve gövdesi tuğladan yapılmış ve tek şerefelidir.² Mihrabı kaplama, minber ve kürsüsü de ahşaptır. Girişi solunda bulunan caminin, zamanla harap olan kısmı 1961 yılında halk tarafından eski temel üzerine yeniden ihya edilmiştir. Bu arada kadınlar ve müezzin mahfili de ilave olunmuştur, iç duvar etekleri ise mermer kaplıdır.

1. Hadika, c.I, s.160; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.82.
2. T. Öz, a.g.e., s.82; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.219.

Mevlanakapı Mahallesi, Karabaş Çeşmesi Sokağı, numara 1’de bulunmaktadır. Cami, Sadedullah Çavuş tarafından H.1201/M.1786’da ahşap olarak yaptırılmış olup mimarı bilinmemektedir.

KARAKİ HÜSEYİN ÇELEBİ CAMİİ (SALKIM SÖĞÜT CAMİİ)

Hocapaşa Mahallesi, Hüdavendigar Caddesi, 16 numarada bulunmaktadır. “Salkım Söğüt Camii” olarak da bilinen Karaki Hüseyin Çelebi Camii, *Hadika*’da “Karaki Mescidi” adıyla geçmekte ve banisinin Hüseyin Ağa olduğu söylenmektedir.¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, 1254 camiler haritasında “Karaköy” Nazmi Efendi haritasında ise “Kara Kedi Hüseyin” şeklinde kaydedildiğini belirtiyor. Orijinal harfleriyle yazılışını verdikten sonra, “Karaki” ve “Karaköy” şekillerinin, “Karakedi” imlasının harflerinin yanlış veya eksik okumaktan doğduğunu, aslında “Kara Kedi” okunuşunun da “Kara Kâdi”nin muhafefi olduğunu sandığını ekliyor.² Ayverdi, “Karaki”, “Karakadı” ve “Kara Köy” şeklindeki isimlendirmelerin asla doğru olmadığını ve Kara Kâdi’nin bu caminin asıl adı olduğunu söylüyor.

Cami kesme taş duvarlı ve çatılı bir yapıdır. Geçen yüzyıl ortalarında tamamen yeniden yapılmış, eski

binanın kesmetaşları, söveleri, demir parmaklıkları yeniden kullanılmıştır. Tavanı çıtalı ve ahşaptır. İkinci kat pencereleri düzdür. Boyutları 10,3 x 10,3 m olup kare planlıdır. Yüzölçümü, 350 m²’dir.

Cami daha sonra, ikinci banî Deavî Nâzın Mümtaz Ebubekir Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır. Dış bahçe kapısı üzerindeki iki sıra halindeki kitabesinde şöyle denilmektedir: “*Deâvî Nazırî sabık Mümtaz Efendi merhumun vasiyeti üzerine iş bu Karaki Hüseyin Çelebi Camii Şerifi müceddiden bina ve inşa olunmuştur 1288.*” O zaman tramvay yoluna taşmakta olan tek şerefeli minaresi 1938 yıllarında içeriye sola alınmıştır. Tavanı beton, iç duvarları pencere altlarına kadar lambri, kürsü ve minberi ağaçtandır, Mihrabı ise sonradan çini ile kaplanmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.173.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III. s.428; Kâd, Hindistan’da çıkan kabızlık yapan bir madde; “kâdi” ise bu maddenin satıcısı anlamına gelmesi gerek.

KARA NOHUT CAMİİ

altlı üstlü 2'şer pencere bulunmaktadır. Duvarları pencere altına kadar lambri ile kaplanmıştır. Küçük bir son cemaat yeri ve sağ tarafında da kadınlar mahfili bulunmaktadır. Tek şerefeli minaresi beton olup caminin içinden çıkılmaktadır. Kible tarafında geniş bir bahçesi vardır. Buranın mezarlık olduğu söylenmektedir.

1. *Hadika*, c.I, s.158; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.84.
2. İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.217.
3. T. Öz, a.g.e., s.84.

Mollagürani Mahallesi, Nakibul Eşraf Sokağı ile Sarı Musa Sokağı'nın kesiştiği noktadadır. Mescit, Tophane Dökümcübaşı ve Kanuni Sultan Süleyman devrinin ileri gelenlerinden olup H.999/M.1590 yılında vefat eden Suca Ağa tarafından yaptırılmıştır.¹ Eskiden beri Tophane Meydanı'nda duran büyük top bu kişi tarafından döktürülmüştür ve üzerinde Suca Ağa'nın adı ve H.981/M.1573 tarihi yazı bulunmaktadır.²

16. yüzyılda yapılan bu mescitten zamanla eser kalmayınca,³ 1989 tarihinde Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kontrolünde Hacı Ali Rıza Ertaş isimli bir hayırsever tarafından yeniden dikdörtgene yakın planlı ve çatılı olarak inşa ettirilip ibadete açılmıştır. Minberi, kürsüsü ahşap, mihrabı ise mermerdir. Her duvarda

KARIYE CAMİİ

Edirnekapi, Kariye Caddesi üzerindedir. Bu yapının esası "Khora Manastırı" olup şimdiki binanın esası 12. yüzyılda yapılmış ve muhtelif zamanlarda tamir ve tadilatlar gördüğü ve 14. yüzyılda son şeklini aldığı kaynaklarda zikredilmektedir.¹ İstanbul'un fethinden sonra 50 yıl kadar metruk kalmış ve 16. yüzyıl başlarında Sultan II. Bayezid'in sadrazamlarından H.917/M.1511 yılında vefat eden Atik Ali Paşa tarafından bir mihrap ile minber ve bir de minare yaptırılarak "Kariye" adı ile camiye döndürülmüş ve caminin yanında bugün mevcut olmayan bir medrese yaptırılmıştır.²

H.1190/M.1776 yılındaki zelzelede büyük hasar görmüş, kubbesi çökmüş ve o devrin mimarı olan İsmail Halife tarafından tamir ettirilmiştir. Hacı Beşir Ağa ise camiye ek olarak bir mektep ve imaret yaptırmıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar burası tekke olarak kullanılmıştır. İmaretin avlu kısmında Sultan I. Mahmud Vakfı'ndan olan Ebû Saidi'l-Hudri'nin (r.a.) türbesi esasen medrese avlusunda iken, medresenin yok olması sebebiyle bugün müstakil olarak kalmıştır. Bu türbe Haseki Sultan tarafından H.1177/M.1763 yılında onarılmıştır. Cami kapısının karşısında H.1079/M.1668 tarihini taşıyan bir çeşme mevcuttur.³

Cami, narteks, ana mekân apsis duvarından oluşmaktadır. Apsisler içten yarım yuvarlak, dıştan ise çok köşelidir. Ana mekânın üzeri çapı 7,70 m kutrunda bir kubbe ile örtülmüştür.⁴ 4 kubbesi ve sütunlarla süslü 2 avlusu bulunmaktadır. Tavanı bugüne kadar iyi muhafaza edilmiş mozaiklerle süslenmiştir. Zemin ise rengârenk mermerlerle döşenmiştir. Caminin cephesinin yanında kare bir binanın içinde eski yeşil denilen renkte yekpare somaki mermer bir havuz vardır.⁵

Kariye Camii 4 kemerin desteklediği büyük bir yer olup doğu tarafında dışarı çıkmış apsis bulunmaktadır. Bu bölümü örten yüksek kasnaklı ve pencereli kubbe 1766 tamirinde yapılmıştır. Apsisin iki tarafındaki apjisi hücreler, kubbeleri birer kapalı mekân

durumundadır. Batı tarafında ise bir narteks uzanır. Bunun da sağ tarafı kubbeli bir yer içindedir. 16. yüzyılda dıştan apsisi destekleyen büyük bir payanda yapılmıştır. Güneybatı köşesinde ise yükselen tek şerefeli minare, esas bina bünyesine oturtulmuştur. Caminin planını aksettirecek şekilde altında büyük bir mahzen bulunmaktadır.⁶

Bahçe alanı 8.750 m², iç alanı 900 m² ve içerisinde 50 panosu bulunan bu cami, 1947 yılında ibadete kapatılarak müze haline getirilmiş olup Ayasofya Müzesi Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. En üzücü olan husus şudur ki, bu tarihî eserin içindeki 4,5 yüzyıldır cami olduğunu gösteren her şey kaldırılmış ve bu arada geçmeli ahşap minberde başka bir yere götürülmüştür.⁷

1. *Hadika*, c.I, s.159; S. Eyice, *Son Devir Bizans Mimârisi - İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları*, s.46; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.160; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.84.
2. R. Ülke, *İstanbul Anıtları*, s.39; T. Öz, a.g.e., s.85; Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.115.
3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2033; N. İşli, *İstanbul'da Sahabe Kabir ve Makamları*, s.70.
4. S. Barut, Yıldız Üniversitesi F.B. Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.70.
5. *İstanbul Tarihi*, s.48.
6. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2034.
7. S. Eyice, Özel Notları.

KASAP DEMİRHUN CAMİİ

(TİMURHAN MESCİDİ)
(DEMİRHAN MESCİDİ)

Cibali Mahallesi, Demirhan Çeşmesi Sokağı'ndadır. Kapısı üzerindeki kitabesine göre cami, Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin saltanatı sırasında Kasapbaşı bulunan Timurhan oğlu Hacı Ali Ağa tarafından,¹ H.867/M.1462 tarihinde yaptırılmıştır.

Vakıf Tahrir Defteri'nde "Ali bin Hacı Timurhan Mescidi Mahallesi" olarak zikredilir. Vakfiye tarihi H.885/M.1480'dir. Nakitten 1.400, iki evden 750, 6 hücreden 1.200 olmak üzere 3.240 akçe irad vakfetmiştir. Bundan muallime 1, iki eczâhna 2 yevmiye, mütevelliyeye ayda 40, hasıra senede 60 akçe ayrılmıştır. Fazlası rekabe, yani tamire, tahsis edilmiştir. İmama

6, müezzine 4 ev irad ve mesken olarak bırakmış, ayrıca muayyen gündelik vermemiştir.²

1900 ve 1908 tarihlerinde tamir edilen cami, 1964 yılında halkın yardımlarıyla yeniden yapılmıştır. Etrafı yüksek bir duvarla çevrili olan cami, 9,26 m genişlik, 10,40 m derinliktedir. Duvar kalınlığı 80 cm'dir.³ Birkaç merdivenle çıkılan caminin duvarları kâgir, çatısı ve minberi ahşap, minaresi ise tuğladan olup mihrabı mermerdir. Geniş saçaklı olan caminin üzeri kiremitle örtülmüş, ahşap tavanının ortasına çerçeve içine geometrik yıldız motifleri yapılmıştır. Sağ tarafında müezzin mahfili ve minare çıkış kapısı mevcuttur. Betondan olan üst mahfili 2 beton direk üzerinde durmaktadır. Caminin altında abdest alma yerleri ve Kur'ân kursu bulunmaktadır. Ağzı dar, gittikçe genişleyen bir kuyusu vardır. Baninin kabri Fetih senesini gösteren H.857/M.1453 tarihli kitabesiyle hazirededir ki, bu tarih Fatih devri insanlarının kabir taşlarına sonradan yazıla gelmiştir.⁴ Halen akmakta olan çeşmesi ihata duvarının bitişiğindedir.

1. *Hadika*, c.I, s.107; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.47.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.429; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.250; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2037.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.429.
4. a.g.e., s.430.

KASAP HALİL CAMİİ

(KASAPBAŞI MESCİDİ)

betonarme ve tek şerefeli olarak yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır.

1. M. Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, 1009 (1600) tarihli, s.582-583; *Hadika*, c.I, s.159.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.85.

Haseki Sultan Mahallesi, Kızılcama Caddesi üzerinde, numara 1'de bulunmaktadır. Mescit, giriş kapısı üstündeki kitabeye göre, Kanuni Sultan Süleyman'ın Kasapbaşı olan ve H.954/M.1547'de vefat eden İbrahimioğlu Halil tarafından inşasına başlandığı ve H.955/M.1548'de de tamamlandığı Vakfiyesi'ndeki tarihten anlaşılmaktadır.¹ 1912'den sonra görevli atanmayan mescit, H.1334/M.1915'te çıkan yangında tamamen yok olmuştur.² 2012 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından mihrabı mermer, kürsü ve minberi ahşap, çatısı kiremit örtülü, minaresi

KASAP İLYAS CAMİİ

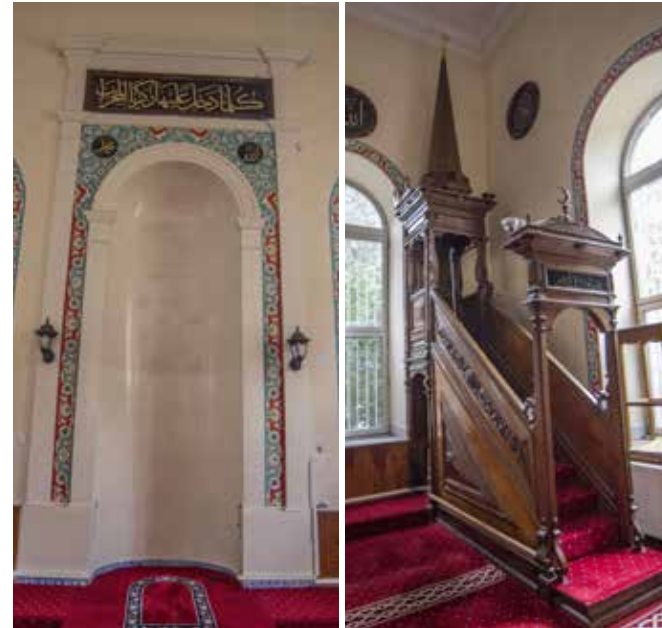
3 hücre ve Bulgaristan vilayetinde Pravadi'de üç göz değirmenden gelen 5 bin akçe ki cem'an 17.110 akçe gibi oldukça önemli bir yekûn tutmaktadır.²

1894 zelzelesinde yıkılıp harap olan cami, eski temelleri üzerinde eski taşlardan istifade edilerek tamamen yeniden yapılmıştır. 1993 senesinde son cemaat yeri tamirden geçirilmiş olup ahşapla kaplanmıştır. Cami, yüksek pencereli, yuvarlak kemerli ve ahşap çatılıdır. Zelzeleden zarar görmeyen minare üç boğumlu, taş külahlı, kaidesi kare, gövdesi 10 altıgen, gövde ve şerefesi tamamen kesme taştan olup eski şekliyle devam etmektedir. Korkuluğundaki 8 köşe yıldız geçmeler, kabartma olarak işlenmiştir.³

Caminin harem kısmı da itina ile tamir edilerek, tavanına ahşap bir kubbe yerleştirilmiştir. Dışarıya taşkın niş içindeki mihrabının üstü alçı mukarnaslıdır. Minberi ahşap ve devrin oyma süslemeleri vardır. Betondan olan kürsünün altı alçı, üstü ahşap korkuluklu olarak yapılan Kasap İlyas Cami'nin, kadınlar mahfili bulunmaktadır. Yakınında Davutpaşa Hamamı ve tarihî bir çeşme vardır.

1. Hadika, c.I, s.175.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.351-352.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.430-431.

Kasap İlyas Mahallesi, Samatya Caddesi üzerinde bulunmakta olup Ni'mel-Ceyş'ten Kasap İlyas (H.900/M.1494) tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Kendisi hazirede mihrap önünde metfundur.¹ Vakfiyesi vardır. Vakfiyesi'ndeki gelir kısmı 80.000 akçe nakitten 8.000 akçe ile 4.110 iradlı 19 dükkân,

KASIM AĞA CAMİİ (PERAKENDE KASIM MESCİDİ)

H.1312/M.1894 depreminde çatısı, minaresi ve bazı duvarları çökmüş, 1919 Karagümrük yangınında zarar görmüş ve 1950 yıllarına kadar böyle kalmıştır. Ancak duvar bakiyelerinin bazı bölümleri ile minare kaidesinin bir kısmı ayakta kalan caminin, 1977 yılında Fatih'in Eski Eserlerini İhya ve Koruma Derneği ve mahalle sakinlerinin yardım ve gayretleriyle tamirine başlanmış ve yeniden, duvarları kâgir, taş ve tuğla sıralı olmak üzere aslına sadık kalınarak ihya edilmiş ve 1980 yılında ibadete açılmıştır.

Üzeri kiremitle örtülü, çatısı ve tavanı ahşap ve çatalı, mihrabı mermer, minberi beton üzeri fayansla tezyin edilmiştir. Kürsüsü beton olarak yapılmış, ahşap ile kaplanmıştır. Beton olan üst mahfilinin korkulukları ahşap olup cami içinden çıkılmaktadır. İç alanı 79 m² olan caminin köfeki taşından ve tek şerefesi bulunan minaresi, 1989 yılında Hasan Yıldız adında bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Çevresinde bulunan 750 m²'lik bahçenin etrafı moloz taştan yapılmış, ihata duvarı ile çevrilmiştir.

1. Hadika, c.I, s.160; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.85; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Târibli*, s.406-407.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.431.

Derviş Ali Mahallesi, Kasım Odalar Sokağı ile Koza Sokağı'nın kesiştiği köşede 8 numarada bulunmaktadır. Banisi, Fatih devri sekban-

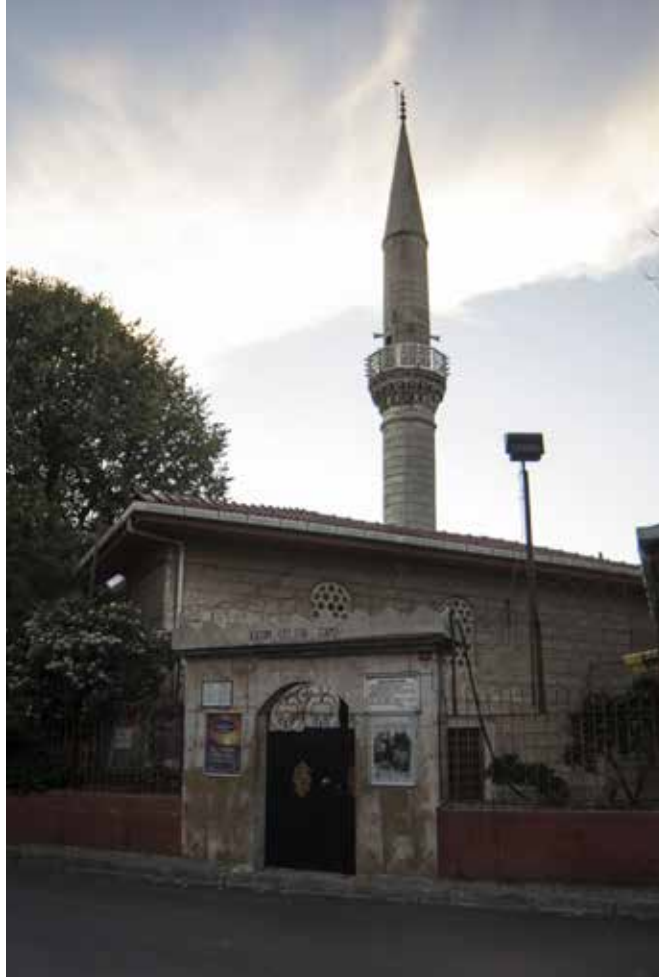
başlarından Kasım bin Abdullah'tır (Kasım Ağa). *Vakıf Tahrir Defteri*'nde Kasım Bey'in Abdullah Mescidi vakfının tarihi 912 Cemaziyülevvel'i (Eylül 1506) ortaları olarak kaydedilmiştir.¹ Kitabesine göre cami H.865/M.1460 yılında ismi kesin olarak bilinmeyen Bizans yapısı bir kiliseden tahvil edilmiştir. Hemen yakınında Salma tomruk Caddesi'nde bulunan Hoca Kasım Günani Camii'nden ayırt edilebilmesi için, Osmanlı devrinde Edirnekapi Maliye Şubesi'nce "Perakende Kasım Mescidi" olarak da isimlendirilmiştir.²

KASIM ÇELEBİ CAMİİ

(AĞAÇAYIRI MESCİDİ)

(KASIM ÇAVUŞ MESCİDİ)

tekrar Sünbülilerin eline geçmiştir. Ağaçayırı Mescid-Tekkesi, tekkelerin kapatılmasından sonra cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1940'larda kadro harici bırakılmış ve bilahare harap hale gelen cami, 1964 yılında halkın yardımlarıyla köklü bir onarıma tâbi tutularak tekrar cami olarak ibadete açılmıştır. İç kısmının alanı 168 m²'dir. Düzenli avlu ve bahçesi ise 474 m²'dir.

Cami, kare planlı, duvarları kâgir olup ahşap korkuluklu bir müezzin mahfili vardır. Ahşap olan tavanı çıtalarla karecikler haline getirilmiş, çatısı ahşap üzeri kiremit ile örtülüdür. Sağ ve sol duvarlarında dörtgen pencere bulunmaktadır. Mihrabı çini, minber ve kürsüsü ahşaptır. Mihrabın iki yanında altı üstlü birer pencere vardır. Bütün duvarları çini ile kaplanmıştır. Giriş kapısının önüne yapılan beton yerin alt katı son cemaat yeri, üst katı kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Bu mahfile dışarıdan caminin sağ tarafındaki taş merdivenle çıkılmaktadır. Caminin sağ tarafında bulunan minaresi 6 köşeli olup kesme taştandır. Şerefe korkuluğu ise taş, külâhı kurşun kaplamadır.

1. *Hadika*, c.I, s.160; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.85; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.8.

Silivrikapı Mahallesi, Alay İmam Sokağı, numara 52'de bulunmaktadır. Mimarı ve yapım tarihi bilinmeyen cami, Fatih devri ileri gelenlerinden Kasım Çavuşağa tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Kendisi mihrap önünde metfundur.¹

Caminin bulunduğu yerde, ismi Ağaçayırı olan bir mesire yeri vardı. Bundan dolayı "Ağaçayırı Mescidi" olarak da zikredilmektedir. Halvetiliğin Sünbülî koluna bağlı olarak kurulan ve 19. yüzyılın birinci çeyreğinde Kadirliğe bağlanmış, sonra

KÂTİP KASIM CAMİİ

(SOFULAR CAMİİ)

örtülü, kaidesi kare olan minaresi, tek şerefeli olup tuğladandır. Caminin tavanı, mihrabı, minber ve kürsüsü ahşaptır. Ahşap olan kadınlar mahfilinin önü de ahşap parmaklıkla çevrilmiştir. Son dönemlerde (2005) yeniden tamir edilmiştir. Mezarlığında Kâtip Kasım ve ailesi metfundur.

1. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.272.

2. *Hadika*, c.I, s.189.

3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.86.

Yenikapı, Kâtip Kasım Mahallesi, Kâtip Kasım Sokağı, numara 42'de bulunan caminin banisi Kasım Bey bin Abdullahü'l-Kâtib'dir.¹ *Hadika*, Kâtip Kasım Efendi'nin Ni'mel-Ceyş'ten olduğunu bildirir.² Ne zaman yapıldığı belli değildir. Tahsin Öz, hazirede bulunan mezar taşında bu zatın Bayezid'in sır kâtibi olduğunun belirtildiğini yazmaktadır. 15. yüzyılın sonu 16. yüzyıl başlarında yapılmış olan bu mabet, 1691'de tecdit edilmiştir.³ *Vakıf Tahrîr Defteri*'ndeki H.910/M.1504 tarihli Vakfiyesi'nde 17.000 akçe nakit, 2 ev ve 3 hücre vakfedilmiştir. İmama günde 2, mektep hocasına 2, müezzine 1,5, müteveliye 1 ve evkafın rakabesine 1 akçe bırakılmıştır.

Bahçesi duvarla çevrili cami, 6,5 x 12 m dış ölçülere sahiptir. Duvarlar kâgir, çatısı ahşap ve kiremit

KÂTİP MUSLİHİDDİN CAMİİ (TATLI KUYU MESCİDİ) (MUSLİHİDDİN ÇAVUŞ MESCİDİ)

Şehremini, Topkapı Mahallesi, Tatlıpınar Caddesi ile Gureba Caddesi'nin kesiştiği köşededir. Kanuni devri ileri gelenlerinden Kâtip Muslihiddin tarafından kendi adına yaptırılmıştır.¹ Vakfiye tarihi ise H.911/M.1505'dir. Cami bu tarihlerde yapılmıştır. H.1309/M.1891'de bugünkü biçimiyle yeniden inşa edilmiştir. Zamanla harap olan cami, H.1319/M.1901 tarihinde yeniden ihya edilmiştir.²

Cami plan olarak 8 x 8 m ebadında olup duvarları kâgır, çatısı ahşap ve kiremit örtülüdür. Tavanı ahşap olup çubuklarla şekiller verilmiştir. Mihrabı çini, kürsü ve minberi ahşaptır. Kadınlar mahfilinin sağ tarafında bir oda ilave edilmiştir ve müezzin mahfili gibi ahşaptır. Tek şerefeli minaresi caminin sağında taştan yapılmıştır. Girişi içerdendir ve taş külahlıdır. Caminin geniş saçaklı olan çatısı son cemaat mahallini de örtmektedir. Eski intibakı veren 2 yan pencere barok üslûpta olup üst pencereler ise sivri kemerlidir.³

Caminin iç kısım alanı 118 m², avlu ve bahçesinin alanı ise 1.056 m²'dir. Rivayete göre mescit, "Tatlı-kuyu" ismini Kanuni'nin buraya getirttiği sudan almıştır. Böyle bir tatlı su kuyusu olduğu doğrudur; ni-tekim 1970'lerdeki kanalizasyon çalışması sırasında bu kuyu kapatılmıştır. Cami, 1974–1977 yılları arasında onarılmış ve 1986 yılında da arkaya son cemaat yeri ilave edilmiştir. Banisinin kabri, Esmâ Hatun Mektep Sokağı'nda bulunmaktadır. Caminin haziresinde kabirler mevcuttur. Bunlardan biri de Nakşibendiye'den Seyyid Şeyh Mustafa Niyazi Efendi'ye aittir.

1. *Hadika*, c.I, s.141; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.394; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.145.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, s.394; *İstanbul Ansiklopedisi*, ilgili madde.
3. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.287.

KÂTİP MUSLİHİTTİN (AKSARAY) CAMİİ (SİNEKLİ MESCİDİ)

Mescide, 928 Rebiulâhır/1522 Mart tarihli Vakfiyesi'ne göre; bir mezra, çayır, 2 ev ve 2 göz değirmen bırakılmıştır. Yine baninin hanımı da tarihsiz bir vakfiye ile imam ve müezzin için birer ev, oğlu Mehmed Çelebi de 10.000 akçe nakit, 2 cüzhana da 2 akçe tahsis etmiştir.³ İki defa yangın geçiren cami daha sonraki yıllarda onarılmıştır.

Zamanla tekrar harap olan mescit, 1977 yılında halk tarafından duvarları tuğla, tavanı betonarme ve üstü çatılı olarak yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır. Kadınlar mahfili beton olup 2 direk üzerindedir. Duvar etekleri ve mihrabı mermer kaplama olan caminin minber ve kürsüsü ahşaptır. Son cemaat mahalli olmayan mescit, sağ arkaya çıkıntı ilave edilerek genişletilmiştir. Soldaki tek şerefeli ve tuğladan yapılan minaresinin girişi mahfildendir. Üzeri ise kurşun külahlıdır. Avluda haziresi ve 1720 tarihli bir çeşmesi bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.127; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.122.
2. *Hadika*, c.I, s.30.
3. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.290; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.329.

Aksaray Mahallesi, Kâtip Muslahaddin Sokağı, numara 6'da bulunmaktadır. Kocamustafapaşa Camii Bina Emini Kâtip Muslihiddin tarafından H.900/M.1494 tarihinde kendi adına yaptırılmıştır. Mescidin bir diğer adı da "Sinekli Mescit"tir.¹ Kâtip Muslihiddin Efendi'nin İstanbul'da kendi adına yaptırdığı üç mescitten birisidir. Diğer taraftan "Uzunca Ova" diye anılan ve günümüze ulaşmayan bir mescidi daha vardır ki kendisi burada metfundur.²

KÂTİP MUSLİHİDDİN (YAZICI) CAMİİ (YAZICI CAMİİ)

eseri olması gerekir.² Fatih Sultan Mehmed Han'ın yazıcılarından olan Muslihiddin Efendi, bu camiyi Fatih Camii'nden artan malzemelerden yaptırmıştır. Cerrahpaşa Caddesi'nde ve Şehremini Tatlıkuyu Caddesi'nde de aynı adla anılan mescitleri vardır.

Cami, içten içe 10 x 10 m² olup duvarları kâgır, çatısı ise ahşaptandır. Üstü kiremit ile örtülüdür. Her duvarında uzun 2'şer pencere bulunmaktadır. Duvarları yerden yarım metre yukarıya kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Çeşitli tamirler gören caminin 1960 yılındaki tamirinde, ahşap tavanı betonarmeye çevrilmiş, çift olan pencereleri birleştirilerek tek pencereye dönüştürülmüştür. Mihrabı mermer, minberi ve kürsüsü ahşaptır. Yenilenip yükseltlen caminin (bodur) minaresi sağ arka tarafta olup girişi caminin içerisindedir. Kaidesi ve şerefesi ise kesme taştır.³

1. *Hadika*, c.I, s.221; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.152.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.418.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.433-434; S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İç Camileri*, s.336.

Dervişali Mahallesi, Yazıcı Camii Sokağı üzerinde olup girişi Esmahan Mektebi Sokağı'ndandır. Banisi Kâtip Muslihiddin'dir. Banisinin cami yanındaki müstakil kabirde metfun bulunduğunu *Hadika*¹ belirtmiş ise de, günümüzde kabir taşı yerinde bulunmamaktadır. *Vakıf Tahrir Defteri*'nde Vakfiye Zihicce 920/Şubat 1515'te gösterilmekte ve nakit ribhinden 4.000 ve 18 hücre ve 5 mahzen iradından 3.280 ki, cem'an 7.280 akçe irad görülmektedir. Vakfiye tarihi daha sonraki tarihleri göstermekte ise de mahalle Fatih devrinde mevcut olduğuna göre, caminin o devrin

KÂTİP SİNAN CAMİİ (DALTABAN SİNAN BEY MESCİDİ)

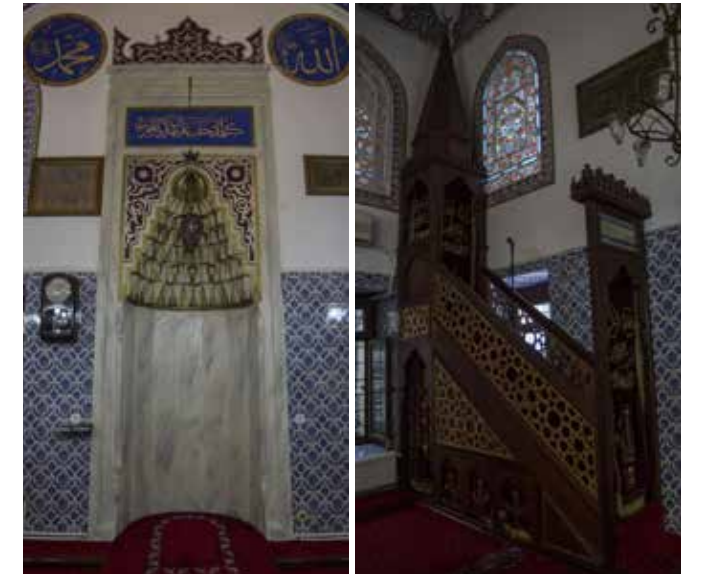
Nişanca Mahallesi, Çobançavuş Medresesi Sokağı, 8 numarada bulunmaktadır. Caminin banisi Sultan Bayezid'in Matbâh-ı Âmire Kâtibi Sinan Bey'dir. Sinan Bey camiyi 1496 tarihinde yaptırmıştır. *Hadika*, caminin bitişiğinde bir çeşme yaptıran Daltaban Mustafa Paşa'nın sarayı karşısında bulunduğu için Kâtip Sinan Camii'nin "Daltaban" adıyla meşhur olduğunu söylemektedir.¹ Vakfiye tarihi H.916/M.1510'dur. Kitabesinden de anlaşılacağı üzere, zamanla her tarafı yıkılmış olan bu cami Rakım Efendi tarafından H.1150/M.1737 tarihinde yeniden yaptırmıştır.

Bina, yokuşun dibinde çukurda kalmıştır. Tek kubbelidir. Tek şerefeli bir minaresi vardır. İ. Aydın Yüksel cami hakkında şu bilgileri vermektedir: "Arazinin çok meyilli oluşundan iki cepheden istinat duvarları ve yol arasında kalmıştır. Batı duvarının minareden itibaren açılarak 3,40 m kadar mescidin genişletildiği anlaşılmaktadır. Bugünkü giriş cephesi solundaki minare kapısı da içerdendir. Açıldığını zannettiğimiz yerdeki

kemerin karşısına dışarıya 75 cm derinliğinde bir istinat duvarı yapılmıştır. Bu istinat duvarı yanındaki pencere örülüp 80 cm kadar yana alınmıştır. Bu pencerenin önüne isabet eden pencere de pandantifi yararlanarak oturtulmuştur. İlave yerin üstü de aynalı tonoz halindedir. Arazinin durumu, girişin buradan olması icap ettiğini göstermektedir. Bugünkü girişin ilave ve mihrabın karşısında bir kapı olması ihtimali de akla gelmekte ise de, burada evvelce kapı olduğunu gösteren bir ize de tesadüf edilmemiştir.

Bina 105 cm duvar kalınlığına sahiptir. Giriş cephesi duvarı ise 113 cm kadardır. Duvarlar kesme taştan, derzli olarak yapılmışlardır. Kubbe 8 köşeli bir kasağa oturur ve köşelikler pandantiftir. Mahfil giriş tarafından ve mihrabın karşısından her iki yönden de minare bitimine kadardır. Üst pencerelerde son devirlerde yapılmış gayet güzel alçı işi ve renkli camlar bulunmaktadır. Mihrabın iki yanındaki bu pencerelerde simetrik 'Besmele'ler vardır. Mihrap, bademli ve 6 sıra, minber ahşap fakat mermer taklidi boyanmıştır. Minare kübünün, biri çok kısa 5 kenarı görünmektedir. Minare güdükçe ve son devir yenilemesidir.² Kesme taştan yapılmış olup caminin solundadır. 1510 tarihinde vefat eden Kâtip Sinan'ın kabri mihrap duvarı tarafında bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.III.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.233.

KÂTİP ŞEMSETTİN CAMİİ (CANKURTARAN MESCİDİ)

birer ev vakfedilmiştir. Vakıfların yıllık 10.044 akçe geliri vardır. Masrafları ise imama 3, müezzine 2, muallime 4, Kayyıma 1,5, cüzhana 5, nazıra 2, mütevelliye 4, mektep için yıllık odun parası 120, 2 adet bahay-ı berat yıllık 150 akçe'dir.²

Uzun zaman harabe bir halde kalmış olan cami ve minaresi, 1982 yılında cemaatin desteğiyle onarılmış ve ibadete açılmıştır. Daha sonraki yıllarda da minaresi aslına uygun, tuğladan, tek şerefeli olarak yeniden yapılmıştır. Su basmanı taştan olan camiye birkaç basamakla çıkılmaktadır. Çevresi açık olan son cemaat yeri 4 ahşap direk üzerinde olup caminin çatısı da son cemaat yerini örtmektedir.

Mihrabı mermer, minber ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tavanı ahşap ile kaplanmış sol ve sağ duvarlarda dikdörtgen şeklinde altı üstlü 3'er pencere bulunmaktadır. Mihrap duvarında ise 4 pencere vardır. Hazire-sinde caminin banisi Kâtip Şemseddin, İbrahim Ağa, Başyamak Halil Ağa, Harem-i Hümayun ağalarından Hamdullah Ağa ve Mustafa Ağa'nın mezarları vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.71.

2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.173.

Kâtip Şemsettin Mahallesi, Mehmetpaşa Yokuşu'nda, 5 numarada bulunan Kâtip Şemsettin Camii'nin banisi, Kâtip Şemsüddin'dir. II. Bayezid (1481–1512) döneminde yapılan caminin yapılış tarihi bilinmemektedir. *Hadika*, baninin adını Kâtip Kasım olarak göstermekte ve II. Bayezid'in Sır Kâtibi olduğunu söylemektedir.¹

Vakıf Tahrir Defteri'nde H.909/M.1503 tarihli vakfiye sureti, Mevlânâ Hacı Hasan-zâde imzasıyla kaydedilmiştir. Bu vakfiyeye göre 48.000 akçe nakit, evler, dükkânlar, arsa, hücreler, imam ve müezzin için

KAZASKER ABDURRAHMAN ÇELEBİ CAMİİ (KAZASKER CAMİİ)

Emîr Buhârî Türbesi karşısındaki kendi mektebi-nin bahçesinde metfundur.

Cami, 1894 depreminde zarar görmüş, H.1337/M.1918 (veya 1908) yılında çıkan Fatih yangınında yanarak dört duvar haline gelmişti. 1953 yılında halkın yardımlarıyla tekrar ihya edilerek ibadete açılmış, 1957 yılında Millet Caddesi'nin genişletilmesiyle tamamen ortadan kaldırılmıştır.¹

2011 yılında Veysel Karani Hırka-i Şerif Camii Hizmet Vakfı tarafından betonarme olarak sağ duvarında altı üstlü 2'şer, mihrabın sağ ve sol duvarında da altı 2'şer, üste 5 adet pencere, çatısı kurşun kaplı, duvarları bir sıra kesme taş bir sıra tuğla örülerek yeniden ihya edilmiştir. Tavanı ahşap çıtalarla küçük karelere bölünmüş olarak yapılmış olan caminin, mihrabı mermer, minber ve kürsü ahşap, minaresinin kaidesi dikdörtgen şeklinde, şerefesi taştan, gövdesi ise bir sıra tuğla ve bir sıra kesme taştan yapılmış olup 8 köşelidir.

1. *Hadika*, c.1, s.167; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.87; B. Ünsal-N. Diyarbekirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.13.

Mollagürani Mahallesi, Turgut Özal (Millet) Caddesi, Selim Sabit Sokağı'nın keşiştiği köşede bulunmaktadır. Amasyalı Kadiasker Abdurrahman Efendi tarafından H.912/M.1506 (veya 1554) tarihinde Mimar Sinan'a dikdörtgen planlı, taş ve tuğla duvarlı, çatısı ahşap ve üzeri kiremit örtülü bir şekilde yaptırılmıştı. Banisi, Fatih Sarı Güzel'de

KAZASKER İVAZ EFENDİ CAMİİ

(İVAZ EFENDİ CAMİİ)

(MANAV İVAZ EFENDİ CAMİİ)

Cami, Ayvansaray Mahallesi, Dervişzâde Sokağı, numara 8’de bulunmaktadır. Banisi Manavgatlı olduğu için “Manav İvaz Efendi Camii” de denilmektedir. Anemas Zindanı üzerinde, Anemas ile Angelos kulelerinin arkasında Bizans surlarının iç tarafında, Bizans döneminin son yüzyıllarında imparatorların tercih ettiği bir mekân olan Blakhernai (Vla-herne) Sarayı kompleksinin kalıntılarının bulunduğu yerdeki teras üzerinde inşa edilmiştir. Değişik mimari özelliklere sahip olan cami, 16. yüzyılın sonlarında Kazasker İvaz Efendi (ö.H.994/M.1586) tarafından yaptırılmıştır. Caminin kitabesi bulunmamaktadır. Fakat, cephelerinde görülen üslup özellikleri ve gelişmiş altıgen şeması göz önüne alınarak İvaz Efendi’nin ölümünden az önce yapıldığı düşünülebilir.

Cami, Mimar Sinan’ın tezkerelerinde kayıtlı olmamakla birlikte Mimar Sinan çağı sonlarında, onun ekolüne ait bir yapı olarak kabul edilebilir.¹ Bir ana kubbe ile 5 yarım kubbeden meydana gelmiştir. İç alanı, 208 m²’dir. Mihrabı dikdörtgen çıkıntılı ve nişi 5 köşeli olup çinileri çağının en güzel örneklerindedir. Mihrap nişinin içini sivri kemerli, süslü yazılı 5 pano doldurmaktadır.² Caminin iç süslemesinde çini yalnız mihrapta kullanılmıştır. Kesme taş ve tuğladan karma malzeme ile yapılmış, bazı yerlerde ve mihrap çıkıntısında yalnız taş kullanılmıştır.

Cami plan bakımından dikdörtgen beden içinde 6 paye ile taşınan kubbeli tiptedir. Mihrap, kible yönünde dışarıya çıkıntılı olarak taşan küçük bir mekân içindedir. Harimi örten ana kubbe, altıgeni meydana getiren ve duvarlardaki payelere oturan büyük kemerlere

binmektedir. Pandantiflerle geçişi sağlanan ana kubbenin etrafında biri kible yönünde olmak üzere iki yanda 2’şerden toplam 5 yarım kubbe bulunmaktadır. Köşelerde zengin mukarnas dolgulı geçişlere sahip tromplar vardır. Harimde, diğerlerinden daha geniş bir kemerle ayrılan mihrap çıkıntısı üzerindeki yarım kubbenin geçişleri içten dilimli tromplarla sağlanmıştır. Kurşun kaplı olan kubbe ve yarım kubbe-lerin kasnaklarında da pencereler açılmıştır.

Caminin her tarafında açılmış çok sayıda pencere harimin bol ışık almasını sağlamıştır. Bu pencere bolluğu, İvaz Efendi Camii’nde yalnız cephelerle sınırlı kalmayıp kubbe kasnağı ile trompların ve içinde mihrabın bulunduğu yarım kubbe kasnağında da varlığını gösterir. Kible cephesinde mihrabın üstünde de sivri kemer içinde başka benzerlerine rastlanmayan sivri kemerli büyük bir pencere daha vardır.

Minber mermerden olmakla beraber çok sadedir. Fakat külah kısmı son derece zarif ve zengin kalem işi nakışlarla bezenmiştir. Harimdeki kalem işleri ise yenidir. Mahfilleri taşıyan sütunlar ve başlıkları yağlı boya ile kaplanmıştır. Kubbenin ortasındaki yazı güzel bir eserdir. Kürsüsü ahşap olup müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Her iki sütuna oturmuş olan ve ahşap korkuluklu bulunan “U” şeklinde uzanan kadınlar

mahfili 6’şar sütuna oturmaktadır. Son cemaat mahalli yoktur. Güney kible duvarının kösesinde bulunan ve kesme taştan yapılmış olan minaresi tek şerefeli olup yıldırım düşmesi neticesinde halk tarafından 1960 yılında yeniden yapılmıştır.

Kadıasker İvaz Efendi, mihrap önünde metfundur. Medrese ve mektebinden hiçbir eser kalmamıştır.³ Kible cihetindeki mezarlığı bakımlı olup avlusuyla birlikte 1937 m²’dir. Avlu girişinin karşısında bulunan Mimar Mustafa Ağa Çeşmesi halen kullanılmaktadır. Cami, 2014 yılında restorasyona alınmıştır.

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.23, s.490–91; *İstanbul Ansiklopedisi*, ilgili madde.
2. O. Aslanapa, *Mimar Sinan’ın Hayatı ve Eserleri*, s.592.
3. *Hadika*, c.I, s.147; *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.23, s.490–91; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1989.

KEÇECİ PİRİ CAMİİ

(SARMAŞIK MESCİDİ)

(KAZASKER ABDÜLKADİR EFENDİ MESCİDİ)

Cami, Hırka-i Şerif Mahallesi, Uzunyol Sokağı, numara 53'te bulunmaktadır. Halk arasında "Sarmaşık Camii" olarak da bilinen Keçeci Piri Camii, bazı kaynaklarda "Abdülkadir Efendi Mescidi" olarak da geçmektedir. Keçeci Pîrî (Pir Ağa) tarafından 17. yüzyılda yaptırılmış olup inşa tarihi kesin

olarak bilinmemektedir. *Hadika*'da banisi Keçeci Pîrî olarak geçmekte ise de bazı kaynaklar Kazasker Abdülkadir Efendi olduğunu göstermektedir.¹

Minberini Uşşakizâde Kethüdası Mısır kadılarından Ebû Eyyüb Receb Efendi'nin vasiyeti üzerine H.1152/M.1739–40 yıllarında oğlu Müderris Ebû Tefvik Eyyüb Efendi koydurmuştur. Recep ve Eyyüb Efendiler Keskindede Mezarlığı'nda metfundurlar. Eyyüb Efendi'nin mezar taşında, oğlunun söylemiş olduğu şu tarih yazılıdır: "*Tarık-î tayyedüp Eyyüb Efendi gitti Ukbaya*" H.1157/M.1744.²

Kapısının üzerindeki kitabede caminin II. Abdülhamid devrinde, H.1317/M.1899 yılında tamir edildiği yazılıdır. Duvarları kâgir, tavanı ve çatısı ahşap olup çatısı kiremitle örtülmüştür. Caminin sol tarafında bulunan tek şerefeli minaresinin kaidesi kesme taş, gövde ve petek kısmı beton briketle örülmüş, külahı kurşun kaplamadır. Bütün duvarlar yerden bir metre kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Mihrabı fayansla kaplıdır, kürsü ve minberi ahşap olarak yapılmıştır. Kürsüsü sakı şeklinde güzel bir dekora sahiptir. Birkaç basamakla çıkılan caminin ibadet alanı son cemaat kısmı ile birlikte 120 m²'dir. Ahşaptan basit olarak yapılmış olan üst mahfile son cemaat yerinden çıkılmaktadır. Üst mahfil 5 adet ahşap direk üzerinde durmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.136; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.119.
2. *Hadika*, c.I, s.136.

KEFEVİ CAMİİ

(KEFELİ MESCİDİ)

Fatih, Dervişali Mahallesi, Draman Caddesi, 37 numarada bulunmaktadır. Bizans devrinden kalma bir manastırın müstemilatında iken, Kırım'ın fethinden sonra Kefe'den göç eden Katoliklere tahsis edilmiş ve onlar tarafından kilise olarak kullanılmıştır. Kefevî (Kefeli-Kırımlı) ismi bilinmeyen bir zatın inhası ile camiye dönüştürülmüştür. Giderleri de, Mısır Fatihî Yavuz Sultan Selim Han vakfından verilmiştir.¹ Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa tarafından da H.1112/M.1700 yıllarında minber koydurulmuştur. Kefevî, hazirede metfundur.²

Cami, güney-kuzey istikametinde olduğu için kilise değildir. Kiliseler doğu-batı istikametinde yapılmaktadır. Manuel Manastırı'nın bir bölümü olduğu tahmin edilmektedir. Kefeli Mescidi, 5 sıra kaba taş, 3 sıra tuğla ile örülmüş, güney-kuzey yönünde uzanan ince uzun bir yapıdır. Bugün tek nef halinde olmakla beraber, evvelce iki yan cephesi boyunca uzanan yan neflere sahip olduğu bazı izlerden anlaşılır. Bunlardan batıdaki, bina mescide dönüştüğünde son

cemaat yeri haline getirilmiştir. Orta mekânın kuzey ucu, 5 cepheli dışarı taşkın bir apsis biçimindedir. Binanın içinde ve dışında, Bizans ve sonraki Latin dönemine işaret eden herhangi bir bezeme yoktur. Mescide dönüştürüldüğü sırada doğu tarafı duvarının ortasına mihrap yapılmış, apsisinin yanına da minare inşa edilmiştir. 1970'teki onarıma gelinceye kadar bu minare pek alışılmamış bir tipte olup şerefesi ince direklere dayanan bir saçığa sahipti. Bugün ise bu saçak yoktur.

Çeşitli tamirler geçiren cami, zamanla onarılmış olup yüksek çatılı bir namaz sahnına sahiptir. Son cemaat mahalli daha alçak ve ahşap olarak yapılmış ve kadınlar mahfili de eklenmiştir. Minaresi sol taraftadır. Kuşakları, merdiven bağlantıları ve şerefe korkuluğu taşandır. İki mihrabından biri mermer, diğeri desenli seramiktendir. Evvelce ahşap olan minber,³ beton ile yenilenmiştir. Camiye yüksekçe bir merdiven ile girilir. Diğer kapı girişi düzdür. Kapı üzerinde olduğu zikredilen: "*Âşık isen can baş üstü gel berû / Müfsid isen bak kapudan dön gerû*."⁴ beyti bugün maalesef yerinde bulunmamaktadır. 1970 yılında Vakıflar İdaresi'nce minaresi ile birlikte restore edilmiş, 2012 yılında da yeni abdest alma yerleri yapılmıştır.

1. R. Ülke, *İstanbul Anıtları*, s.43; S. Eyice, Özel Notları; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.166.
2. *Hadika*, c.I, s.186; R. Ülke, a.g.e., s.44.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.87; *İstanbul Ansiklopedisi*, ilgili madde.
4. T. Öz, a.g.e., s.87.

KEMAL PAŞA CAMİİ

Laleli, Kemalpaşa Mahallesi, Gençtürk Caddesi, Şirvanizade Sokağı, numara 1'de bulunmaktadır. *Hadika*, caminin banisinin Kemal Paşa olduğunu ve orada metfun bulunduğunu yazar.¹ Kemal Paşa, Süleyman Bey'in babası ve İbni Kemal'in büyük babasıdır. 1476 yılında Amasya muhafızı olan ve II. Bayezid'e lalalık yapan, 1478'de Tokat Sancak Beyliği görevinde bulunmuş olan Süleyman Bey, meşhur âlim ve tarihçi Şeyhülislâm İbn-i Kemal'in babasıdır. İstanbul'a ilk yerleşenlerdendir.²

Vakıf Tahrîr Defteri'nde, Kemal Paşa Türbesi Mahallesi olarak kaydedilen bu mahallede, iki mescit olup hiçbirinin Kemal Paşa tarafından yapılmadığını, birinin Kırımîoğlu Mevlânâ Şeydi Ahmedoğlu tarafından yaptırıldığını; fakat "Kemal Paşa Mescidi" olarak bilindiğini söyleyen Ekrem Hakkı Ayverdi, *Hadika*'nın

bu konuda yanıldığını belirtir.³ İkinci mescit ise Kemal Paşa'nın azatlısı Ahmed Bey tarafından yapıldığı için, belki de efendisinin adıyla Kemal Paşa olarak anılmıştır. Çünkü Kırımî Muhiddin Mescidi, 1916'da evkaf listesinin yıkık camileri arasında yer almaktadır. Hâlbuki bugünkü mescidin 1904 yılından beri mevcut olduğu bilinmektedir.⁴

Bugün cami yepyenidir. Kâğıt üzerine yazılmış bir levhada: "*İş bu Cami-i Şerif ba'del-harik devlet'ü Hasan Fehmi Paşa Hazretleri'nin Halîlesi Zeynep Feride Hanım Efendi tarafından müceddeden inşa edilmiştir 1320.*" denilmektedir. Hasan

Fehmi Paşa, Sultan Hamid devri nazırlarındandır. Konağı bu mescide çok yakındı. Cami mihrabı önünde 6 x 6 m ebadındaki acayip tezyinatlı türbe, H.1322 tarihinde yapılmış olup içinde H.1326/M.1910 yılında vefat eden Hasan Fehmi Paşa ile zevcesi yatmaktadır.⁵

Duvarları kâğıt, çatısı ve tavanı ahşap olup üzeri kiremit ile örtülüdür. Mihrabı, minberi, kürsüsü ve duvarları çinilerle kaplanmıştır. 4 ahşap direk üzerinde olan ahşap üst mahfiline girişin solundaki

merdivenle çıkılmaktadır. Minaresi tek şerefeli olup caminin yapıldığı zamandan kalmaz. Caminin güney tarafında haziresi vardır. Aynı zamanda bu hazirede semte adını veren Laleli Baba'nın 1957'de nakledilen mezarı bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.1, s.180.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.434.
3. a.g.e., s.435.
4. a.g.e., s.435.
5. a.g.e., s.435.

KEPENEKÇİ SİNAN CAMİİ

Demirtaş Mahallesi, Sabunhane Sokağı, numara 28'de bulunmaktadır. Kantarcılarda bulunan Kepenekçi Sinan Camii, Hoca Sinan tarafından H.952/M.1546 yılında yaptırılmıştır. Daha sonra birçok onarımlar geçiren cami son olarak 1968 yılında Fatih Camii Koruma Derneği tarafından onarılmıştır. Bu onarımda bazı eklemeler de yapılmıştır. *Hadika*, mescidin banisinin H.970/M.1562 yılında vefat ettiğini ve Edirnekapi dışında, Emir Buhari Camii karşısında defnedildiğini yazar.¹

Caminin duvarları kesme taş; çatısı, tavanı ve minberi ahşap, mihrabı ise alçıdır. Ek yapılan bölüme son cemaat yerinden girilmektedir. Alt pencereleri dikdörtgen, etrafı mermer kemerlidir. Üst pencereler pekteki olup üzerleri ovaldır. Üst mahfile ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Alt kısımda iki kemerli bir yeri bulunmaktadır. Duvarla iki bölüme ayrılmış olan caminin iki de mihrabı bulunmakta ve içeriye iki ayrı kapıdan girilmektedir. Sağ ön tarafında, şerefesi kabartmalı olan ve tuğladan yapılan minaresi bulunmaktadır. 207 m²'lik alana sahip olan cami bugün çukurda kalmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.180; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.88.

KEYCİ HATUN CAMİ (KİÇİ HÂTÛN MESCİDİ)

1969 yılında halk tarafından yeniden esaslı bir tamir gören caminin, minber, kürsü ve kadınlar mahfili ahşap, mihrabı ise alçıdandır. Duvar etekleri ahşap lambri ile kaplanmış, girişin solunda müezzin mahfili ve imam odası bulunmaktadır. Son cemaat yeri camekânlı olan caminin düz bir çatısı, güdük ve kısa tek şerefeli bir minaresi vardır.

1. *Hadika*, c.I, s.186.
2. İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.II, s.19.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.344.
4. *Hadika*, c.I, s.186; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.89; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.435.

Haseki Sultan Mahallesi, Haseki Caddesi, Nakşi Sokağı'nda bulunmaktadır. Baniyesi Keyci Hatun olup H.890/M.1485 tarihinde kendi adına yaptırılmıştır. Kendisinin mihrap önünde metfun olduğu zikredilmektedir.¹ Fakat bugün bu kabre rastlanılmamaktadır. Caminin adı, Kiçi; küçük anlamında dağlayarak tedavi yapan anlamına gelen "Keyci Hatun" yerine tahrif edilerek Keçi Hatun şeklinde söylenmektedir.² Vakfiye tarihi H.1890/M.1485'te tescil edilmiştir.³

Caminin duvarları taş, tavanı beton ve üzeri ahşap çatılı olarak yapılmıştır. Zamanla harap olan camı, Sultan II. Abdülhamid devrinde yenilenmiştir. Minberini rahmetli Mollacızâde İshak Efendi koydurmuştur. Cami, içten 8,40 m Eninde, 9,10 m derinliğindedir.⁴ Caminin sağında olan tek şerefeli minaresi taş ve tuğladan yapılmış olup girişi son cemaat mahallindendir.

KIZIL MİNARE CAMİİ (KİREMİTÇİBAŞI CAMİİ)

Hadika'ya göre, Pîr Mehmed b. İlyas'ın kabri Bursa'dadır. Oğlu Sinan Bey'in kabri ise ihata duvarları önündedir.³ 7,65 x 11,60 m ölçülerinde olan cami, dikdörtgen planlı olup kâgirdir. İki bölümden oluşan caminin eski bölümünün tavanı, kürsüsü ve minberi ahşap, mihrabı ise beyaz mermerden olup H.1388 tarihini taşımaktadır. İki beton direk üzerinde bulunan kadınlar mahfili beton ve caminin iç duvar etekleri de lambri ile kaplanmıştır. H.1385/M.1965 tarihinde halk tarafından ciddi bir tamir göyerek caddeye doğru büyütülmüş ve 2008 yılında da restorasyondan geçirilmiştir.

2000'li yılların başında ibadete açılan yeni kubbeli bölümün minberi, mihrabı, kürsüsü ve duvarları çinilerle kaplanmıştır. Yeni yapılan bölüme Halit Efendi Sokağı'ndan girildiği gibi eski bölümden de birkaç basamakla geçilmektedir. 22 adet pencere ile aydınlanan yeni bölümün, kadınlar mahfilinin üzerinde 4 adet küçük kubbe bulunmaktadır ve buraya Halit Efendi Sokağı'ndan ayrı bir kapı ile çıkmaktadır.

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi üzerinde, 27 numarada bulunan bu caminin banisi, Fatih Sultan Mehmed'in Kiremitçi Başı Pîr Mehmed bin İlyas'tır. Vakfiye tarihi H.927/M.1521 olan cami Fatih devrinde yapılmış, H.1130/M.1718 tarihinde Unkapanı yangınında yok olduğundan Halil Ağa isimli bir hayır sahibi tarafından yeniden yaptırılmış ve minber koydurularak¹ camiye çevrilmiştir.

Camekânlı küçük bir son cemaat yeri bulunan bu mescidin minaresine içerden çıkılmaktadır. El'an, duvarın orta yerinde ve caminin solunda kalmış bulunan minaresi tam Kiremitçi Başı'na layık bir minaredir. Sırlı kırmızı tuğla ile yapıldığından camiye de adını vermiştir. Şerefesi ise 18. asra aittir. Tuğlalar muntazam ve araları kalın harç tabakası ile işlenmiştir. 5 asırdır kızılığını koruyan minarenin külahı da ilk devrin özelliğini taşımaktadır.²

1. *Hadika*, c.I, s.159; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.314; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.91.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.436; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.18.
3. *Hadika*, c.I, s.150.

KİRAZLI MESCİT

(SÜLEYMAN SUBAŞI MESCİDİ)
(KARCI SÜLEYMAN MESCİDİ)

Mescit 1978 yılında bazı onarımlar görmüş; cam ve çerçeveleri değiştirilmiş ve 1981 yılında son cemaat yeri ile minaresi, Hüseyin Selçuk tarafından yeniden yaptırılmıştır. Söz konusu onarımlarda hayırsever Hayreddin Duran adındaki şahsın da büyük katkıları olmuştur. Mescit ile birlikte yapılan çeşme halen yerinde olup medresesinden hiçbir eser kalmamıştır.

Mescidin duvarları tuğla ve taştandır. Çatısı ise ahşaptır. Son cemaat yeri betonarmedir. Yerden alt pencerelere kadar mihrabı gibi çinilerle kaplanmıştır. Kürsüsü ve minberi ahşap, tavanı düz olup üst mahfiline caminin içinden çıkılmaktadır. Tek şerefeli bir minaresi, 76 m²lik bir iç alanı bulunan caminin bir giriş kapısı vardır. Ayrıca büyük bir su deposu da bulunmaktadır. Tavan tezyinatının bir kısmı dökülmüş ve bu yerler sıva ile kapatılmıştır. Pencereleri demir parmaklıklı, avlusu ise taş duvarla çevrilidir.

1. *Hadika*, c.I, s.183; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.90.
2. *Hadika*, c.I, s.183.

Molla Hüsrev Mahallesi, Kırızlı Mescit Sokağı, 9 numarada bulunan bu mescit; ölüm tarihi ile kabri bilinmeyen Süleyman Subaşı tarafından yaptırılmıştır.¹ Mabedin yapılış tarihi tespit edilememiştir. Önceleri burada, sadece vakit namazları kılınırken, daha sonra 1767 yılında vefat eden Mollacıkzâde Ali Paşa tarafından minber konmuş ve böylece Cuma namazları da kılınmaya başlanmıştır.²

KORUK MAHMUT AĞA CAMİİ

(KORUK MESCİDİ)
(KORUCU MAHMUD MESCİDİ)

dışarı taşkınca, minberi ve kürsüsü ahşap olup boyanmıştır. Tavanı düz betondur. Üst mahfili son cemaat yerinin üzerinde olup son cemaat yerinin sağ tarafından çıkılmaktadır. Üst mahfilin korkulukları ise ahşaptır. Caminin duvar etekleri mermer kaplıdır. Sağ ve sol duvarlarda altta dikdörtgen şeklinde 3'er, üst sıralarda üzerleri oval 3'er pencere bulunmaktadır. Kısa ve güdük minaresi sağında, beton sıvalı ve kurşun külahlıdır. Girişi içeridendir. Kürsüsünün uzunluğu ile gövdesinin uzunluğu aynı ölçülerde, korkuluğu demirdendir.

Hadika, Mahmud Ağa'nın kabrinin mescit civarında olduğunu yazmış ise de, mihrap önünde bulunan kırılmış vaziyetteki kabir taşında isim bulunmamaktadır.⁴ Caminin avlusunda bulunan abdest alma yerinin duvarındaki kitabe H.1083/M.1672 tarihli-dir. Buranın üst katı Koruk Mahmut Ağa Kız Kur'an Kursu adıyla hizmet vermektedir.

1. *Hadika*, c.I, s.167.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.93.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.389; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.439.
4. *Hadika*, c.I, s.167.

Şehremini Mahallesi, Ziya Gökalp Sokağı 84 numarada bulunmaktadır. Vakıf kayıtlarına göre Fatih Sultan Mehmed zamanında Koruk Mahmud tarafından yaptırılmıştır.¹ İlk inşa tarihi bilinmeyen caminin² ilk harcının Fatih Vakfı'ndan verildiğini *Vakıf Tahrir Defteri*'nden öğrenmekteyiz.³

Mescit zamanla harap olmuş, Sultan Abdülhamid devrinde yeniden yapılmıştır. 1970 yılındaki tamirde bir metre daha genişletilmek suretiyle betonarme, çatılı ve kâgir olarak yeniden kareye yakın bir planda inşa edilmiştir. Mihrabı

KOVACI DEDE CAMİİ (KOĞACI DEDE TÜRBEŞİ MESCİDİ)

Çarşamba, Atikali Mahallesi, Kovacı Cami Sokakı, 1 numarada bulunmaktadır. Halvetî Şeyhi Sevindik Şucauddin Efendi tarafından 15. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır. Şeyh Sevindik Şucauddin; H.900/M.1494–95 tarihinde vefat etmiş ve mihrap önündeki müstakil türbeye gömülmüştür. Vefatına, “**Sırr-i Hayl**” tarihi söylenmiştir. Aslında burası zaviye iken Şeyh’in vefatından çok sonra Sultan IV. Mehmed Han’ın padişahlığı sırasında medrese olan caminin minberini, Vardarlı Kovacızâde Şeyh Mehmed Efendi (ö.H.1075/M.1664) koydurmuştur.¹

Karşısında Kadıasker Mustafa Efendi’nin (H.1098/M.1686) hayrı olan medresesi ve kabri olduğunu, ana cadde tarafında ve karşısında biri Şeyhülislâm Zekeriya Efendi’nin, diğeri Şeyhülislâm Yahya Efendi’nin annesi Rukiye Hanım’ın medreseleri olduğunu ve medreseleri

civarında metfun bulunduklarını kaynaklar zikretmekle² beraber bugün bunlardan hiç-biri mevcut değildir.

Zamanla harap olup sadece minare kaidesi ve mezarlığı kalan yapı, 1984’te Fatih’in Eski Eserlerini İhya ve Koruma Derneği tarafından halkın yardımlarıyla tamamen yeniden yaptırılmıştır. Tavanı çitalarla bölünmüş ahşap kaplamalı, üstü çatılı olup kiremit ile örtülüdür. Mihrabı çini ile örülmüş, minber, kürsü ve tavanı ahşaptır. Her duvarının alt sırasında 3’er, üst sırada 4’er pencere bulunur. 4 direk üzerinde olan kadınlar mahfili ahşap kafeslidir. Müezzin mahfili ile son cemaat yeri de vardır. İç kısmı 168 m², avlusu 100 m²’dir. Caminin solunda bulunan tek şerefeli minaresinin kaidesi ve şerefesi taştan, gövdesi ise tuğla olarak tamirle birlikte yeniden yapılmıştır. Mezarlığı bakımlı olup Şeyhülislâm Mehmed Ankaravî de burada metfundur.

1. *Hadika*, c.I, s.169; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.438.
2. *Hadika*, c.I, s.170; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.235.

KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA CAMİİ

Hadika’da belirtildiğine göre caminin minaresi yoktur.²

Sekizgen planlı olan cami kesme taştan yapılmıştır. Son cemaat yeri olmadığından camiye caddeden direkt olarak girilmektedir. Kubbesi ise sekizgen kasnağa oturmaktadır. Her duvarında altı üstlü 2 sıra pencere olup alt pencereler dikdörtgen şeklinde, üst pencereler ise içten yuvarlak, dıştan ise sivri kemerli ve aynı zamanda da peteklidir. 19. yüzyılda ahşap olarak yapılan minare cumba şeklindedir ve soğan kubbelidir. Mihrabın karşısında sonradan yapılmış mahfili bulunan caminin, mihrabı mermer, kürsüsü ve minberi ahşaptır.

Binbirdirek Mahallesi, Divanyolu Caddesi, 33 numarada bulunmaktadır. Cami, IV. Mehmed döneminin sadrazamlarından “Köprülü” lakaplı Mehmed Paşa (ö.H.1072/M.1661) tarafından yaptırılmıştır. Külliyeinin bazı bölümlerini daha sonra oğlu Fazıl Ahmed Paşa tamamlamıştır. İki kapısından biri dışarıya, diğeri de medrese içine açılmaktadır. *Hadika*, türbe, sebîl çeşme, medrese ve kütüphanenin bir yıl içinde tamamlandığını yazmaktadır.¹

Bugün cami olarak kullanılan kısım medresenin dershanesidir. Medresenin bir bölümü yol yapımı sırasında yıkılmış ve derslane yol üzerinde kalmıştır. Çeşme, caminin ön tarafındadır. Kütüphane ise bir sokak ilerisindedir. Türbede Köprülü Mehmed Paşa ve Fazıl Ahmed Paşa yatmaktadır. Cami olarak kullanılan derslane kısmı tek kubbeli ve 8 köşelidir.

1. *Hadika*, c.I, s.177.
2. a.g.e., s.177.

KUMRULU MESCİDİ (MİMAR ATIK SİNAN MESCİDİ)

seramikle kaplanmıştır. Ayakkabılıkları mermerdir. Müezzin ve kadınlar mahfili ile son cemaat yeri bulunan caminin iç kısım alanı 150 m²'dir. Tek şerefeli minaresi 19. yüzyıla aittir. Avlusu olmayan mescidin banisi Sinanüddin bin Yusuf (ö.1471) mescidin küçük haziresinde metfundur. Devrinin motifleriyle işlenmiş kıymetli mezar taşında H.876/M.1471 tarihi yazmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.171.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.440.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.439; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.94.
4. T. Öz, a.g.e., s.94; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.290.

A tıklı Mahallesi, Müstakimzade Sokağı, 42 numarada bulunan mescit, Fatih Camii'nin mimarı olan, Sinanüddin Bin Yusuf (Sinan-ı Atik, ö.1471) tarafından kendi adına yaptırılmıştır.¹ Vakfiye tarihleri ise H.869/M.1464 ve H.873/M.1468'dir.² Mescidin köşesindeki akmayan küçük çeşmenin ayna taşında bir çift kumru kabartması olduğundan dolayı halk arasında "Kumrulu Mescid" diye de meşhur olmuştur.³

Duvarları kâgır, çatısı, son cemaat yeri ve minberi ahşap iken⁴ 1963–1964 yılında, Cami Derneği tarafından bazı yapı değişiklikleriyle yeniden yapılmıştır. Sade bir mimari özelliğe ve dikdörtgen plana sahip olan caminin, mihrabı çini, minber ve kürsüsü beton olup renkli mermer süsü verilmiştir. Düz beton olan tavanında İhlâs-ı Şerif yazılıdır. Cami çatılıdır, üzeri kiremit ile örtülmüştür. İç duvar etekleri yarıya kadar

KÜÇÜK AYASOFYA CAMİİ

K üçükayasofya Mahallesi, Küçük Ayasofya Cami Sokağı, 20 numarada bulunmaktadır. Kendi adıyla anılan semtte bulunan Küçük Ayasofya Camii'nin asıl adı Sergios Bakkhos olan ve İmparator Justinianos (527–565) tarafından yaptırılan kiliseden camiye verilmiştir. Vakıf sahibi Babüssaâde Ağası Hüseyin Ağadır.¹ Bu zat, kiliseye 5 kubbeli bir son cemaat yeri, binadan ayrı duran bir minare ile caminin içine bir müezzin mahfili, minber ve mihrap eklenmiştir.² Aynı baninin Çarşıkapı civarında bir camisi daha vardır.³

Küçük Ayasofya Camii 30 x 34 boyutlarında bir alanı kaplamaktadır. Kubbe 19 m yükseklikte ve 8 köşeli bir kasnağa oturmaktadır. Son cemaat yeri 5 sivri kemerli olup üzeri kubbelidir. Sütun başlıkları bakla validir ve en sağdaki farklıdır. Orta kubbe köşelikleri stalâktitlidir. Kemerlerde eski süslerin kalıntıları vardır. Caminin öndeki cümle kapısı beyaz-pembe mermerdendir. Bu kapı üzerinde 2 ayrı kitabe bulunur.

Bunlardan ortadaki, caminin asıl kitabesidir. Arapça olan ve 5 satır halinde sülüsle yazılan kitabe tamir ve tecdide 1 Cemaziyülevvel 908/2 Kasım 1502'de başlandığı ve 911 Recep başı/1505 Aralık'ta tamamlandığı belirtilmektedir. Bu kapıdaki diğer kitabe ise bir hadis-i şerif yazılıdır.

Bu cümle kapısındaki ahşap kapı büyük ölçüde harap olmakla birlikte 16. yüzyıl ağaç işçiliğinin bir örneğidir. Ayrıca üzerindeki demir kuşakla diğer kısımlar da dönemin güzel eserlerindendir. Her 2 kanadın üstünde 10 x 30 cm boyutlarında 2 ahşap oyma yazı bulunmaktadır. Caminin avlusunda, girişe göre soldaki ikinci kapı da biçim olarak cümle kapısının aynıdır. Kapı üzerinde yine bir kitabe bulunmaktadır. Bu sülüs hattıyla 3 satır halinde mermer üzerine yazılmış bir hadis-i şeriftir. Caminin dördüncü kitabesi, kapalı olan sol kapı üzerinde yine sülüsle yazılmış bir hadis-i şeriftir.

Mihrap mermerden 5 kenarlı sade bir eserdir. Üzerindeki taş ise süslüdür Minber de sade, fakat güzeldir. Kapı üstünde pembe mermerden kenarları laleli bir taca sahiptir. Altında sülüs hattıyla **“La ilabe illallah”** yazılıdır. Müezzin mahfili 8 kenarlı 10 adet zarif sütun üzerindedir. Tavanı çatılı ve korkuluğu sağırdır.

Yapıdan ayrı olan ve caminin sağında bulunan minare 8 kenarlıdır. Köşelerinde sütunçeleri vardır.

Minarenin yıkılıp yeniden yapıldığı belli olmaktadır. Nitekim *Hadika*, minareyi H.1164/M.1750–51 yılında Sadrazam Mustafa Paşa'nın yeniden yaptırdığını bildirmektedir.⁴ Bu minare 1937'de kaide kısmına kadar yıktırıldı. Uzun süre böyle durduktan sonra, 1955'te bugünkü şekliyle kesme taştan yapılmıştır.⁵

Caminin bugün mevcut olmayan şadırvanından 1938 yılında sadece mermer havuzu durmaktaymış.⁶

Yine *Hadika*, bu şadırvanın Sadrazam Ahmed Paşa tarafından yapıldığını söylemektedir.⁷ Kuzeyinde Hüseyin Ağa Türbesi bulunmaktadır. *Hadika*, Hüseyin Ağa'nın öldürüldüğünü ve türbe duvarında, **“Sâat-ı vahidedir ömr-ü cihan Saati tâate sarf eyle hemân”** yazısının bulunduğunu söyler.⁸ Fakat bugün bu yazı yoktur.

Türbe 8 köşeli, moloz taş ve tuğladan yapılmıştır. İçeride iki sanduka bulunmaktadır. Bunlardan Hüseyin Ağa'nın

sandukasına dayalı olan levhanın ifadesi gariptir: **“Küçük Ayasofya camii / Minaresi banisi Keşikbaş / Hüseyin Efendi'nin kabridir. Recep 1475.”** Yazı Sülüsle 3 satırdır ve son devir üslubudur. Tarih her hâlde miladi olmalıdır. Hüseyin Ağa'nın ölüm tarihi bilinmemekle birlikte bu tarihte olmasına da imkân yoktur.⁹ Diğer sanduka ise Şeyh Hoca Kâmil Efendi'nindir. Kitabede H.1330/M.1912'de öldüğü bildirilmektedir. Avlunun etrafını, önce zaviye olarak yapılan, sonra medreseye çevrilen odalar çevirmektedir.

1. *Hadika*, c.1, s.188.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.259.
3. bkz.“Babüssaâde Ağası Hüseyin Ağa Camii.”
4. *Hadika*, c.1, s.188.
5. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.262-264.
6. a.g.e., s.264.
7. *Hadika*, c.1, s.188.
8. a.g.e., s.188.
9. İ.A. Yüksel a.g.e., s.266.

KÜRKÇÜBAŞI AHMET ŞEMSETTİN CAMİİ (KÜRKÇÜ CAMİİ)

Mescidin 80 cm kalınlığındaki duvarlarının sağında ve solunda 3'er, mihrabı tarafında 2, son cemaat mahallinde ise 4 pencere bulunmaktadır. Duvar etekleri pencere hizasına kadar fayans kaplanmıştır. Ahşap kadınlar mahfiline de içerden çıkılmaktadır. Mihrabı 6 sıra bademli, 5 kenarlı, kum saatlidir. Minberi ve kürsüsü ahşap olup yenidir. Caminin sağında olan ve son cemaat yerinden girilen minaresi kare kaideli olup taşrandır. Kısa ve baklavalı gövdesi çok kenarlıdır. Şerefe çıkması ise helezonî yivlidir. Şerefesinin altında ise rölyefli burmalar görülmektedir. Şerefe korkulukları sadedir. Minarenin ayağında duvara kancalarla gömülmüş güzel bir güneş saati bulunmaktadır.³

Caminin avludaki kapısı üzerinde sülüs hattıyla yazılan kabartma "Besmele" Hattat Halim Efendi'ye (V.1964) aittir. Yine caminin içerisinde büyük çini tablolar üzerinde "Allah", "Muhammed" yazıları ve Dört Halife'nin isimleri bulunmaktadır.⁴

1. Hadika, c.I, s.187; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.283.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.393; İ.A. Yüksel, a.g.e., s.282.
3. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.41; W. Meyer, *İstanbul'daki Güneş Saatleri*, s.42; İ.A. Yüksel, a.g.e., s.282; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.95.
4. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.282.

Topkapı Mahallesi, Bostan Sokağı, numara 2'de bulunan cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın Kürkçübaşı Ahmed Bey tarafından yaptırılmıştır. Mimarı belli değildir. Minare kaidesinde bulunan H.917/M.1511 tarihinden caminin aynı yıllarda yapılmış olabileceği anlaşılmaktadır. Minaredeki güneş saatinin "Endülüsi" diye tanınan Mehmed b. Ebul Kasım usta tarafından bu tarihte yapıldığı yazılmıştır.¹ *Vakıf Tahrir Defteri*'ndeki vakfiyesi H.920/M.1514 tarihini taşımaktadır. Vakfiyeye göre Hacı Mehmed bin İsmail bir miktar nakit para bıraktığı gibi, imam, müderris ve iki müezzine evler vakfetmiş, kayyıma da yağ ve kandil için günlük tayinler yapmıştır.²

Kare planlı, 13 x 13 m ebadındaki caminin duvarları moloz taşla örülmüş olup bugün meyilli bulunan çatısı ve tavanı ahşaptır. Son cemaat yerinin çatısını 4 adet devşirme mermer sütun taşımaktadır.

KÜRKÇÜBAŞI HACI HÜSEYİN AĞA CAMİİ (KÜRKÇÜBAŞI MESCİDİ) (HACI HÜSEYİN AĞA MESCİDİ)

mihrabı çini, minber ve kürsüsü cilalı ahşaptır. Cami kapısı üstündeki H.1288/M.1871 tarihli besmele, caminin tamiri sırasında yazılmıştır. Avlusunda lale, gül ve meyve motiflerinden kabartmalı ve süslemeli su tekneleri bulunmaktadır.²

Mescidin ikinci kapısında; *"Didiler bin yirmi ikide yâd olsun-yapıldı mescidi Hacı Hüsrev Rubu*

Yedikule Mahallesi, Yedikule Caddesi, numara 37'de bulunmaktadır. H.1022/M.1613 tarihli kapısı üzerindeki kitabesine göre, Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Fatma Hatun isimli hayırsever bir hanım minberini yaptırarak mescidi camiye tahvil ettirmiştir. Cami, Yedikule Zindanları'na çok yakındır.¹

Mimarı belli olmayan caminin duvarları kâgır, çatısı ahşap, minaresi taş ve tuğladan almaşık örgülü olup tek şerefelidir ve şerefe korkuluğu demirdendir. İç duvarları pencere altlarına kadar lambri, onların üzerleri de tavana kadar çini ile kaplanmıştır. Üst mahfile soldaki müezzin mahallinden çıkılmakta ve 4 ahşap direk üzerine durmaktadır. Sağ ve soldaki duvarlarda uzun 3'er, mihrap duvarında aynı ölçülerde 2 pencere bulunmaktadır. Tavanı ahşap,

Şâd olsun" ibaresi bulunmaktadır.³ Cami, 1945'te Rahmi Gezer adında bir hayırsever tarafından tamir ettirilmiştir. 1927 tarihli muattal bir çeşmesi vardır.

1. Hadika, c.I, s.176; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.96.
2. Hadika, c.I, s.177.
3. a.g.e, c.I, s.176.

LALEZAR CAMİİ (VİRAN CAMİİ) (HACI ABDULLAH CAMİİ)

Efendi'dir.¹ Mehmed Efendi, Tefsiri Ahmed Efendi'nin oğlu olup hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Caminin arsası odun deposu olarak kullanılırken, 1997-98 yılları arasında Nedime Kaya tarafından kare planlı, kâgir ve çatılı olarak tamir edilip ihya edilmiştir. Mihrap, minber ve kürsüsü ahşaptır. Mihrabın sağında ve solunda altı üstlü 4, sağ ve sol duvarlarda 12 pencere bulunmaktadır. Üst pencereler renkli ve süslüdür. Kadınlar mahfili 2 beton direk üzerinde olup son cemaat mahallinden çıkılmaktadır. İç duvar etekleri lambri ile kaplanmıştır. Son cemaat yeri de bulunan caminin, tavanı beton çatısı ise kiremit ile örtülüdür. Sağında ise tek şerefeli betonarme minaresi cami gibi BTP ile kaplanmıştır. İkinci banisi Tefsiri Ahmed Efendi (H.1116/1706) ve oğlu Çiçekliler Şeyhi Mehmed Efendi (H.1149/1736) hazirede metfundur.

1. Hadika, c.I, s.190; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.97.

Seyitömer Mahallesi, Lalezar Sokağı'nda bulunuyor. İlk banisi sipahi çavuşlarından bir zattır. Yıllarca harap halde olduğundan "Viran Mescidi" olarak da bilinmektedir. Caminin, ikinci banisi Tefsiri Ahmed Efendi tarafından 17. yüzyılın sonlarına doğru tamir ve ihya edilerek harap halden kurtarılmıştır. Camiye minber koyduran, Çiçekçiler Şeyhi Mehmed

LÜTUF PAŞA CAMİİ (LUTFİ PAŞA MESCİDİ) (DEFTARDAR AHMED ÇELEBİ MESCİDİ)

Fındıkzade, Mollagürani Mahallesi, Oğuzhan Caddesi, Karakeçli Sokağı, numara 11/b'de bulunan bu caminin banisi Defterdar Ahmed Çelebi olup 16. yüzyılın başlarında kendi adına yaptırmıştır. Vakfiye tarihi ise H.900/M.1494'tür. Yakınında Lütuf Paşa Hamamı ve Çeşmesi bulunması nedeniyle "Lütuf Paşa Mescidi" diye şöhret bulmuştur.¹ Bu cami, yapıldığı tarihten itibaren birçok tamir ve tadilatlar geçirmiştir. Son olarak mahalle halkının katkılarıyla 1958'de tamir edilmiştir.²

Plan olarak, kâgir, geniş saçaklı, kiremit örtülü, tavanı beton olan bu caminin mihrabı, kürsüsü, minberi ve duvar etekleri Kütahya çinileriyle, diğer duvarların etekleri ise 10 sıra halinde fayansla kaplanmıştır.

Geniş bir bahçenin içinde bulunan caminin iç ölçüleri 7,40 x 12,60 m, duvar kalınlığı 80 cm olup dikdörtgen planlıdır. İçeriden çıkılan kadınlar mahfilinin yarısı betonarmedir. Son cemaat yeri 2 direk üzerinde durmaktadır. Mihrabın kısmen eski olduğu söylenebilir. Tacı rumî kabartmalı, çerçevesi profilli, nişi yuvarlaktır.³

Caminin sağ tarafına ilave bir bölüm yapılmış ve birinci bölümün sağ arka penceresi açılarak kapı haline getirilmiştir. Bütün duvarlarında 2'şer uzun pencere bulunmaktadır. Mihrabın üstünde yuvarlak bir pencere daha vardır. Tek şerefeli ve giriş kapısı içerden olan minaresi caminin sağında olup kaidesi eski,

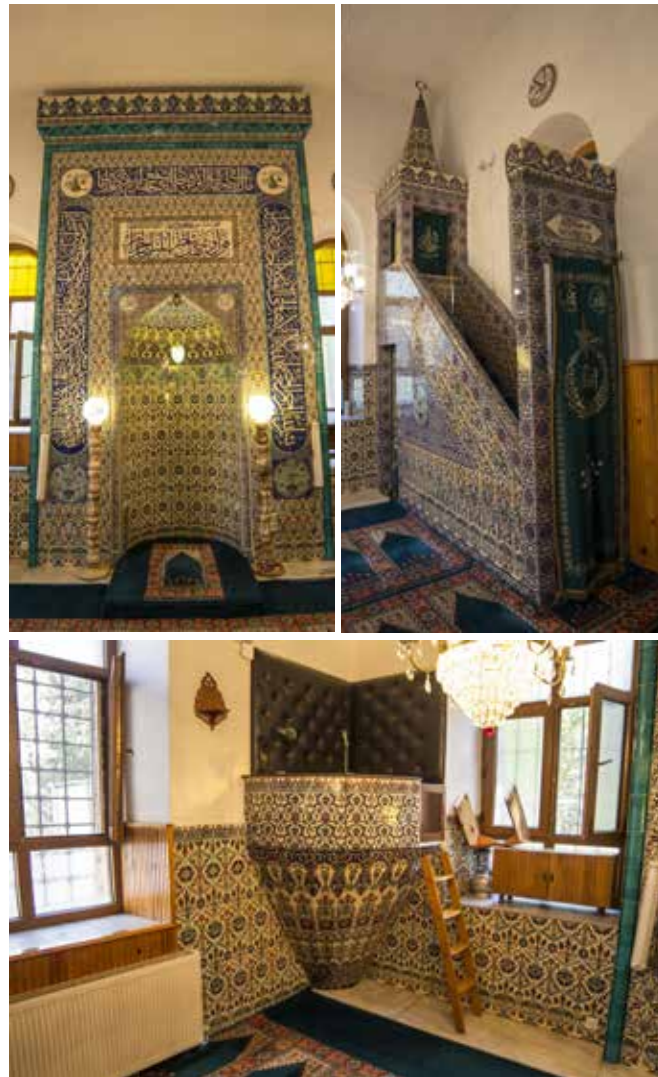

üst tarafı sıvalı ve yenidir. Kapısında Latin harfleriyle H.924/M.1518'de inşa edildiği yazılıdır.

Defterdar Ahmed Çelebi H.931/M.1525 tarihinde vefat etmiştir. Molla Hüsrev (Sofular) camii karşısındaki Ekmel Tekkesi Kabristanı'nda metfundur.⁴ 6 köşeli şadırvanı ve meşrutaları bulunan bu caminin bahçe kısmına Lutfi Paşa Sokağı'ndan girildiği gibi, Kara Keçeli Sokağı'ndan da girilebilmektedir. Kendiliğinden akan bir çeşmesi de vardır.

1. Hadika, c.I, s.189; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2099; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.434.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.98.
3. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.434-435.
4. a.g.e, s.435.

MACUNCU KASIM CAMİİ (MACUNCU CAMİİ)

Şehremini Mahallesi, Ahmed Vefik Paşa Caddesi, 45 numarada bulunmaktadır. Mescit, H.919/M.1513'te Kasım Abdullah Ağa (ö.936/1529) tarafından yaptırılmıştır.¹ Zamanla mescit yanmış ve harap olmuştur.

Cami, kare planlı, betonarme, kubbeli ve bodrumlu olarak cami cemaati Hikmet Çelik-yay tarafından yeniden inşa edilmiş, 1998 yılında ibadete açılmıştır. Mihrabı alçı, minber ve kürsüsü ahşaptır. Kadınlar mahfili ise 4 direk üzerinde olup iki katlıdır. Bodrum kısmında abdesthane ve gasilhane vardır. Sağında betondan yaptırılmış tek şerefeli minaresi bulunan caminin haziresinde ise birkaç adet kabir bulunmaktadır.

1. Hadika, c.I, s.206; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.98.

MAHMUT PAŞA CAMİİ

Mollafenari Mahallesi, Mahmutpaşa Mahkeme Sokağı, 5 numarada bulunmaktadır. Bugün Eminönü'nde kendi adını taşıyan semti, yokuşu ve konağıyla tanınan Mahmud Paşa, İstanbul'un en büyük hemşehrilerinden biridir. *Hadika*'daki

kayıtlara göre Mahmud Paşa, Hırvat asıllı olup Serhad gazilerinden Mehmed Ağa adındaki bir gazi- nin kölesiydi. Daha sonra saraya alınmış ve burada terbiye edilmiştir. Tarihçi Ramazanzâde'nin belirttiğine göre Kazasker olmuş ve İstanbul'un fethinden

sonra Halil Paşa'nın yerine Sadrazamlığa geçmiştir. Kâtip Çelebi'nin bildirdiğine göre H.872 yılında Karamanoğlu Pir Ahmed'in yenilmesi ve idamı konusundaki suçu nedeniyle Karahisar'da otağı başına yıktırılmıştır. Rumî Mehmed Paşa ve diğer tarihçilerin belirttiklerine göre Mahmud Paşa, Gelibolu Sancağı'na tayin edilmiş ve H.873 yılında Eğriboz fethine memur kılınmış, bu kalenin fethinden sonra H.877 yılında Akkoyunlular'dan Uzun Hasan savaşında bulunması gerekmiş ve ikinci olarak İshak Paşa'nın üzerine Veziriâzam olmuştur. Bu seferde gayretleri görülmüşse de diğer hususlardaki eksiklikleri dolayısıyla azlolunmuş ve yerine Gedik Ahmed Paşa vezir olmuştur. H.878 yılında Edirne yakınındaki Hasköy'de münzevî halde yaşarken Şehzade Sultan Mustafa tarafından, eski bir mesele yüzünden 879 yılında öldürülmüştür.¹

Mahmut Paşa Camii'nin esas binası tek kanatlıdır. 11 ve 10,45 m'lik 2 kubbesi vardır. Bunlar Bursa camilerini hatırlatırlarsa da, iki kubbenin de aynı mahiyette olması, birinin methal ve diğerinin de sekili mihrap olmaması ve aynı seviyede bulunması ile onlardan ayrılır. Ekrem Hakkı Ayverdi şunları söylemektedir: "(...) ayrıca bu iki esas kütle cenahlara doğrudan doğruya irtibatla olmayıp aradaki 2,45'lik dehlizlerle sağlı sollu ikişer kapı ile merbuttur. Yanlar bu dehlizlerden sonra gelen açık üç eyvandan mürekkebtir. Bu suretle kanatlı camilerden bariz bir şekilde ayrılır; bu yanların ne vazifesi olduğu, nasıl kullanılabileceği anlaşılmaz bir keyfiyettir. Bir de yanlarda iki medhal vardır; bu medhaller ne içindir? Cenahlarda ne ikamet kabildir ne de onlara bir başka vazife atfetmek mümkündür. Bu değişiklikten başka ön tarafa beş kubbeli bir dehliz eklenmiştir. Bu unsur, Yeşil Camii'nin karanlık medhaline benzetilebilir. Fakat ondaki medhal yukarıya çıkmak için lazımdır; burada heyet-i umûmiye ile hiçbir kül teşkil etmez; vazifesi talinin talisidir... Bir şeyler yapmak, camii teferruatlı tutmak istenmiştir amma, hiç de muvaffak olunmuşdur denemez. Nitekim bunun bir ikincisi görülmemiştir."²

Caminin esas kubbeleri kürevî üçgenlerle duvarlara basar. 4 uçtaki kubbe baklavalı kuşağa oturur. 3 yan kubbesi de yine kürevî üçgendir. Sadece soldan bir tanesi 8 köşeli bir kaide üzerindedir. “Girişteki dehlizlerin orta kubbesi çapraz tonoz, ortası yuvarlak bir göbek olup içinde 16 dilimli bir tepelik vardır. Tonoz yüzleri beş sıra bade ve yaprakla süslenmiş bulunmaktadır. İki yan da 24 dilimli kubbelerle örtülüdür.”³

Cami Sultan III. Osman zamanında büyük bir tamir görmüştür. Daha sonra 18. yüzyılda bütünüyle yenilenen caminin hünkâr mahfili H.1244 yılında Sultan Mahmud tarafından koydurulmuştur. Bütün bunlara rağmen iç kısım aslına bakarak fazla bir değişikliğe uğramamıştır.⁴ Dış yüzlerdeki değişiklik konusunda Ekrem Hakkı Ayverdi şunları söylemektedir:

“(…) revak kemer başları, kemerleri ve büyük kapıdan ve minare kaidesinden başka bütün aksamın ve taşların değiştiği görülmektedir. Belki arada tek tük taş kalmıştır. Fakat o arada karışıp gitmektedir. Bu esnada kible duvarı yüzündeki dış mihrabların şekli de bozulmuş, kaba bir şekilde yapılmıştır. Revakın mermer direkleri, yerine sağlamaları konacağına, pek kaba bir çirkin gömlekle sarılmıştır. Revak kemerleri ve

aynaları mermerdir; bunlar ilk yapıdan kalmıştır. Minare 1936 senesine kadar istalaktır şerefeli idi; o sene şimdiki gibi düz yapıldı. Minare kapısı içerdendir.”⁵

Pek nefis bir eser olan mermer kapı harikulâde temiz bir şekilde işlenmiş olup tertibi de üstadânedir. Kapı kemerlerinin üstünde kitabe ve yanlarda yazılar vardır. Kapı çerçevesinin düzlüğüne sonradan tamir kitabeleri yazılmıştır. Cephedeki her tarafın bütün özellikleri kaybolmuştur.⁶

Mahmud Paşa'nın türbesi caminin arkasındadır. 8 köşeli türbenin alt pencere aynalarının üst başına kadar olan kısmı, köfeki ile yapılmıştır. Üstü ise taş içine gömme çinilerle kaplanmıştır. Kitabesinden anlaşıldığına göre H.878 /M.1463 yılında yapılmış olan türbenin her köşesi saçak kornişine kadar yükselen bir çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçevenin içindeki silmeli ikinci çerçeve, biri altta, öbürü üstte bulunan 2 pencereyi çevirir. Bu pencereler de birer silme ile çerçevelenmiştir. Alt pencereler dikdörtgen şeklindedir. Sivri kemerli sağır nişlerle sona ermektedir. Yukarıdakiler ise doğrudan doğruya sivri kemerlidir. Böylece gözler biteviyelikten kurtulmakta, birlik içinde değişiklik sağlanmaktadır. Silmelerin

ve pencerelerin arasındaki yüzler, alt pencerelerden itibaren taş üzerine firuze ve lacivert renkte kakma çinilerle süslenmiştir.⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, bu türbede olduğu gibi çinili cephelerin nadirliğini belirtiyor ve olanların da başarılı olmadıklarını söylüyor. Gerçekten de Mahmud Paşa Türbesi, oldukça güzel ve harikulâde bir eserdir. Türbe kapı kitabesi şöyledir:

*Sabibü'l- bayrati Mahmudü'l-bisal menba-
ü'l-eltaf-i memduhü'l-kemal,
Sadıkü's-sultan-i Mahmautü'l-kerim Rahe
mazluken ila dai'n-naim,
Fate merhumen ve tarihi beda-Mate Mahmü-
dün, Şahiden zabida*

Mahmud Paşa caminin bir minaresi vardır ve tek şerefelidir. Caminin üst sağ ve sol taraflarında harap bir halde iki çilehanesi vardır. İki bölüm halinde ve düzenlenmemiş mezarlığında Osmanlı saray mensuplarının mezarları bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.1, s.191–192.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.446.
3. a.g.e., s.446.

4. a.g.e., s.447.
5. a.g.e., s.447.
6. a.g.e., s.447-448.
7. S.K. Yetkin, *İslâm Sanatı Tarihi*, s.289.

MALCI MEHMET PAŞA CAMİİ

(MALCI CAMİİ)

(ÇİRAĞI MESCİDİ)

(ŞAMDANCI HASAN AĞA MESCİDİ)

görev yaptığı söylenir. Duvarları kâgir, çatısı ahşap olan caminin tavanı betondur. Sağında bulunan minaresi taştan yapılmış olup şerefe korkuluğu demirdendir. Beton olan üst mahfili 3 beton direk taşımaktadır. Müezzin mahfili, son cemaat mahalli bulunan caminin mihrabı, minberi çini, duvara asılı olan vaaz kürsüsü ise ahşaptır. Geniş bir avlusu olan caminin iç alanı 135,36 m²'dir. Kız Kur'ân kursu bulunan avlu ve bahçenin alanı ise 2.299 m²'dir.

1. *Hadika*, c.I, s.100; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.197.

Yedikule Mahallesi, Hacı Kadın Caddesi üzerinde, 111 numarada bulunmaktadır. Şamdancı Hasan Ağa tarafından H.1100/M.1688 tarihinde yaptırıldığı için “Şamdancı Hasan Ağa Mescidi” de denir. Baninin kabri bilinmemektedir. Minberini Malcı Mehmed Efendi koydurduğundan bu isimle meşhur olmuştur. Oğlu Osman Çelebi de caminin karşısına bir Sıbyan Mektebi yaptırmıştır. Malcı Mehmed Efendi bu mektebin bahçesinde metfundur.¹

Yedikule Hacı Evhaddin Camii yakınında bulunan bu mescidin H.1100/M.1761 tarihinde yapıldığı kitabesinden anlaşılmaktadır. 1940 yıllarında Şeyhü'l-Kurra olan Hafız Mustafa Efendi'nin bu camide

MANISALI MEHMET PAŞA CAMİİ

(KUL CAMİİ)

ibadete açılmıştır. Yapı üslûbu kâgir, tavanı düz beton, duvarları tuğla ve kesme taşla örgülü, çatısı kiremit kaplı olup tek şerefeli minaresi vardır. Mihrabı Kütahya Çinisi ile kaplanmış, son cemaat mahallinin üzerindeki ilave ile mahfili genişletilmiştir. Caminin iç ve dış alanı 150 m²'dir. Kitabesi olmayıp, mezarlığı oldukça bakımlıdır. *Hadika*'da, bitişiğinde olduğu bildirilen İbrahim Efendi'ye ait Darü'l-Hadis'ten bir eser kalmamıştır. Camiye ait vakfiye tarihi ise H.909/M.1503'dür.⁴

1. *Hadika*, c.I, s.160; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.94.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mîmârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.452.
3. *Hadika*, c.I, s.161.
4. *Hadika*, c.I, s.161; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.240.

Zeyrek Mahallesi, İmam Niyazi Sokağı, 27 numarada bulunmaktadır. Cami, 15. yüzyılda Manisalı Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Burası Fatih devrinde İnzibat Merkezi olduğundan “Kul Camii” adını almıştır.¹ Manisalı Mehmed Paşa Molla Hüsrev'in inhâsıyla Mahmud Paşa Medresesi İlk Müderrisliği'ne tayin edilmiş, sonra Semaniye Medreseleri'nden birine Müderris ve onu müteakip Kadıasker olmuştur. Kendisine vezaret verilmiştir. Bütün hayatı Fatih devrinde geçmiş bir ilim ve idare adamıdır.² *Hadika*'da zikredildiği üzere kendisi mihrap önünde metfun olup ebce hesabıyla mezar taşında şu tarih yazılıdır: “*Hâtifü'l-gayb Kale tarihi, edbale'l-lâhü fi cinânihi*” H.900/M.1494–95.³

Cami, büyük Cibali yangınında hasar görüp dört duvardan ibaret harap bir durumda iken, 1960–1964 yıllarında halktan Doktor İsmail Kurtulmuş ve Raşit Küçük'ün yardımları ile esaslı bir şekilde tamir edilerek

MARPUÇÇULAR CAMİİ

(ALACA MESCİDİ)

(KETENCİLER MESCİDİ)

(ÇELEBİOĞLU ALAUDDİN MESCİDİ)

gözükmektedir. Aynı yerde 6.870 akçe gelirli, Alaca Hamam'a bitişik 19 oda ve mescit, karşısında 1.911 akçe gelirli 12 dükkân vakfedip; imama 3, müezzine 2, mütevellye 2, 4 cüzhana 4 akçe tahsis edilmiştir.³

İstanbul'un en eski mescitlerinden olan bu cami, 1902 ve 1945 yıllarında da onarım görmüştür. Cami son olarak 1955'te yeni baştan Ata Köseoğlu tarafından tamir edilmiştir.⁴ Harimi iki katlı olan caminin, duvarları 2 m kadar, mihrabı ise tamamen çini ile kaplanmıştır. Minber, kürsü ahşap olup üst üste iki kat mahfili vardır. Asma kat şeklindeki birinci mahfilden merdivenle üsteki mahfile çıkılmaktadır. Üst mahfil esas ibadet yerinin üstünü tamamen kaplamaktadır. Kâgir yapı caminin tek şerefeli minaresi caminin arkasında olup cami, 180 m²'lik bir iç alana sahiptir. Geniş girişin sonundaki dar bir girişin yanından 2 merdivenle yukarı çıkılır. Bu merdivenlerden birisi eski, diğeri ise yenidir. Asıl harimin derinliği 14,65 x 10 m'dir. Orta merdivenin mermer korkulukları ilk yapıdan kalan eserlerdir.

1. *Hadika*, c.I, s.48; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.573 ("Alaca Mescid" maddesi).
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, ilgili madde.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.104.
4. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.327.

Rüstempaşa Mahallesi, Marpuççular Caddesi üzerinde, Mısır Çarşısı'nın arkasında bulunan fevkanî bir mescittir. *Hadika* banisinin, Çelebioğlu Alauddin olduğunu ve mihrabı önünde defnedildiğini yazar. Mehmed Ağa adında bir şahıs mescide minber koydurarak camiye tahvil etmiştir.¹ *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde özeti verilen Vakfiyesi'nin tescil tarihi H.866/M.1462 Ramazan'ının başlarıdır.²

Cami, tamamen elden geçirilmiş; pasalı bir tavanla, üstü taçlı kartonpiyer bir mihrap yapılmıştır. Kapı üstünde bulunan "İnne's-salâte..." levhasında H.1320 tamir tarihi vardır. Altında ise suyunun Kanuni Sultan Süleyman tarafından getirildiği belirtilmiştir. Vakfiyesi'nde kendi mahallesinde 10 ev vakfetmekte, imama 2, müezzine 1,5 dirhem yevmiye bağlamaktadır. Oysa Kanuni devrinde yazılan vakıfları daha geniş

MEHMET AĞA CAMİİ

Çarşamba, Atikali Mahallesi, Mehmet Ağa Camii Sokağı'ndadır. Cami, H.993/M.1585 tarihinde, Darüssaâde Ağası Hacı Mehmed Ağa tarafından kendi adına yaptırılmıştır. H.999/M.1590 yılında vefat ettiği bildirilen Mehmed Ağa, cami avlusunda bulunan türbede metfundur. Sâi Nakkaş Mustafa Ağa vefatına tarih olarak şöyle demiştir: "**Mehmed'in ide pür-nûr kabrin ol Hadi 999 (M.1590).**"¹ Cami kapısının bitişiğinde bir çeşme ile caminin karşısında Halvetiye Tekkesi, darü'l-hadis ve yanında çifte hamam yaptırılmıştır. Tarihini Nihâdi söylemiştir. Rûşenâ Menzil ve Tâhir Hamam, (H.994/M.1586) cami kapısının üstündeki kitabede şöyle yazar:

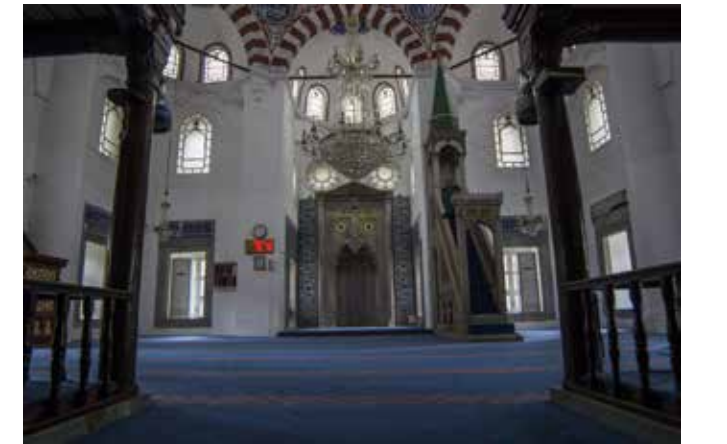
**Oldu mi'mârı Kâmil Davud
Yapdı canıyla dercedüp san'at
Dedi âsârî tarihin batîf
Beyti Hâdî ve Câmii-i ümmet (H.993/M.1585)**²

Caminin mimarı Davut Ağa kötü itikad töhmetiyle H.1028/M.1619 yılında Vefa Meydanı'nda katlolunmuştur. Mehmed Ağa'nın ayrıca Üsküdar'da yaptırmış

olduğu iki mescidi, Divanyolu'nda Hoca Rüstem Mescidi karşısında bir medresesi, mektep ve sebili vardır.³ Cami almaşık (sıralı taş ve tuğla) örgülü duvarlarla inşa edilmiş olan kare planlı harim ile 5 gözlü son cemaat yerinden oluşmakta ve harimin örtüsünü, sekizgen tabana oturan 11 m çapındaki kubbe teşkil etmektedir. Kubbeyi taşıyan kemerler her duvarda 2'şerden toplam 8 adet duvar payesine oturmaktadır. Kubbe, köşelerdeki çeyrek kubbe ve kible yönünde mihrap çıkıntısı üzerindeki yarım kubbe ile çevrilidir. Duvar payeleri üst yapıda kasnağı kuşatan daire kesitli ağırlık kuleleri ile devam ettirilmiştir. Mihrabı ve Minberi mermerden yapılmış olan caminin alt pencerelerini taçlandıran ve mihrabı iki taraftan kuşatan çini panolar, iç mekânı zenginleştiren süsleme unsurları olup bunlar 16. yüzyıl Kütahya ve İznik, bazıları ise 18. yüzyıl Tekfur Sarayı çinileridir.⁴

Cami H.1156/M.1743'te tamir edilmiş, son olarak da 1982 tarihinde Vakıflar İdaresi denetiminde Cami Derneği tarafından restore edilip bazı sütunları değiştirilmiştir. H.999/M.1590 tarihli vakfiyesi Türkçe olarak Topkapı Sarayı'nda Yeni Eserler Kütüphanesi'nde 382 numarasında kayıtlıdır.⁵ Kesme taştan örtülü tek şerefeli minaresi olan caminin iç alanı 180 m², avlu ve bahçesinin alanı ise 200 m²'dir.

1. *Hadika*, c.I, s.197-198; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.100.
2. *Hadika*, c.I, s.198; T. Öz, a.g.e., s.100.
3. *Hadika*, c.I, s.198.
4. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.94; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2144; Y.Y. Demircanlı, *Evlîya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.185.
5. *İstanbul Abideleri*, s.64.

MELEK HATUN CAMİİ (KARAAĞAÇ MESCİDİ)

Mevlanakapı Mahallesi, Melek Hatun Camii Sokağı'nda bulunmaktadır. Baniyesi Melek Hatun'dur. Mimarı ve yapım tarihi kesin belli olmamakla birlikte, H.902/M.1496'da bu caminin görevlisine yapılan tayin ve nezaret işinden dolayı bu tarihten önce yapıldığı (1490) tahmin edilmektedir. Cami avlusunda bulunan büyük bir karaağaçtan dolayı "Kara Ağaç Mescidi" diye de anılmaktadır.¹

Cami, ilk olarak kare planlı, ahşap tavan ve çatılı, kâgır bir şekilde yapılmıştır. Minber, kürsü ve kadınlar mahfili ahşap olup mihrabı ise yuvarlak niş halinde ve sade görünümlüdür. Sağ tarafta yer alan minarenin girişi içeridendir. Kürsü ve pabuç kısımları taş ve tuğla sıraları halinde yapılmış ve şerefe bütün benzerlerinde olduğu gibi taştan inşa edilmiş, şerefe korkuluğu ise demirden yapılmıştır. Kaidesi ise 5 köşeli olup çatı hizasındaki bilezikten sonra devam eden 8 kenarlı gövdesi sıvalıdır. Basamakları taştandır. Minarenin dibindeki kabrin Halep Müftüsü Ebu'l-Cevad

(ö.H.1039/M.1629) Efendi'ye ait olduğu zikredilmektedir.²

Ahşap direk üzerinde duran üst mahfilinin önü, ahşap kafesle kapatılmıştır. Caminin tavanı ahşap çubukludur, her duvarında uzun 2'şer pencere vardır. Caminin giriş kapısı önünde 4,90 m derinliğinde son cemaat yeri bulunmaktadır. Zamanla bakımsızlıktan harap olup amacının dışında da kullanılmaya başlanan cami, 1957 yılında hayırsever vatandaşların yardımlarıyla, aslına uygun bir şekilde restore edilip Müslümanların hizmetine sunulmuştur.

1. *Hadika*, c.I, s.161.

2. *Hadika*, c.I, s.161; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.284; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.35.

MERCAN AĞA CAMİİ (ÖRÜCÜLER CAMİİ)

Tayahatun Mahallesi, Örücüler Kapıcı Sokağı, numara 17'de bulunan Mercan Ağa Camii'nin banisi belli değildir. *Hadika*, baninin Darüssaâde Ağası olmadığını; yandıktan sonra Darüssaâde Nâzın Nezîr Ağa tarafından yeniden yapıldığını, Altuncuzâde Hafız Muhammed adlı bir şairin beytine dayanarak göstermektedir. Bu beyte göre cami, H.1114/M.1702'de yenilenmiştir.¹

Ekrem Hakkı Ayverdi, o tamirde duvarların ve boyutların aynen bırakıldığını; yan tarafta topuz parmaklıklı pencerelerin durduğunu; bunların, altı üstü 2 sırasının da dikdörtgen olmasının yan mahfiller olduğunu gösterdiğini söylüyor. Yine ona göre, duvarların çok kalın olması yapının eski olmasının bir delilidir.² Ekrem Hakkı Ayverdi, şimdiki binanın 17. yüzyıl başının damgasını taşımadığını, bununla birlikte o tamirden bazı unsurları koruduğunu belirtiyor. "Meselâ kapı üstündeki Rumî oymalı mermer ayna bunlar

miyanındadır. Fakat o civarda sık sık vuku bulan yangınlardan sonra o kadar çok tamir görmüştür ki, asla mütecanis bir çehre arz etmemektedir. Hele 1950 senelerinde yapılan son tamirde pek çok sıvanmış, hüviyeti bütün bütün kaybolmuştur."³

Yığma ahşap caminin, dıştan dışı boyutları 21,65 x 17,15 m'dir. Duvar ise 1,25 m kalınlığındadır. 4,65 m genişliğindeki son cemaat mahalli bu ölçülerin içindedir. Oldukça uzun kesme taştan yapılan minare 18. yüzyıl özelliği taşımaktadır ve tek şerefelidir.

H.868 yılında yazılan Vakfiyesi'nde gelirler belirtildikten sonra bundan imama 5, muallime 2, kayyıma 1, hasır ve yağa 1, mütevellie 3, nazıra 1, rakabe için 3, 10 tane ilim ehli ve cüzhana birer akçe tahsis edilmiştir.⁴ Bugün mihrabı ve minberi mermer, kürsü, üst mahfil ve tavanı ahşap, üst mahfilin altına kadar yan duvarlar ile mihrap duvarı tamamen çini ile kaplanmıştır. Bahçeye üç ayrı kapıdan girilmektedir. Minaresi tek şerefeli ve kesme taştandır.

1. *Hadika*, c.I, s.200–201.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.4S4.

3. a.g.e., s.454.

4. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.84.

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA (VEZİR) CAMİİ

Sirkeci Hocağa Mahallesi, Vezir Çıkmağı Sokakı, 6 numarada bulunmaktadır. Cami, büyük devlet adamı Maktûl Merzifonlu Kara Mustafa Paşa¹ (1634–1683) tarafından 1670 yılında yaptırılmıştır. Cami yaptırılırken imam ve müezzine ait odalarla birlikte iş yerleri de yaptırılmıştır. 1829 yangınında çevre ile birlikte mescit de yanmış, 1831 yılında yeniden ihya edilmiş ve minber de koydurularak camiye çevrilmiştir. 1865 yılında Hocağa yangınında tekrar hasar görmüş ve tekrar tamir edilerek ibadete açılmıştır.

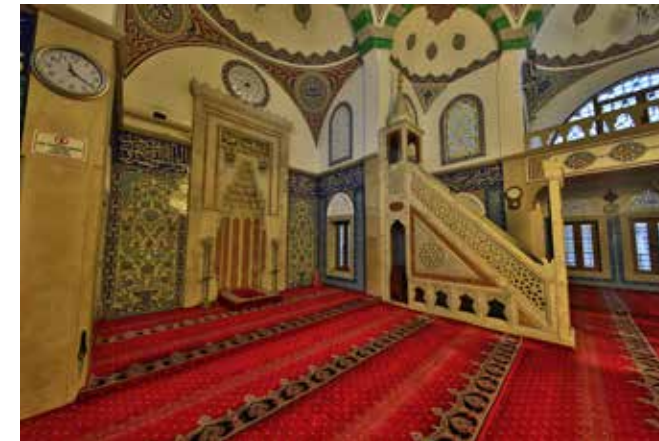
1928 yılında harabe haline gelen cami, tamamen yıktırılmıştır. 1954'te Adadolu Saz Evi olarak kullanılmış, 1985 yılında gazino yıktırılmış, 1987 yılında da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ismiyle bugün mevcut olan cami haline getirilmiştir.² Caminin çevresi duvarlarla çevrilerek koruma altına alınmıştır. Son cemaat yerine basmaklarla gelinmektedir. Giriş kapısının sağ ve solunda birer pencere bulunmaktadır.

Mihrap duvarında penceresi bulunmayan caminin, duvarlarındaki üste pencereler oval, alt pencereler ise dikdörtgen şeklindedir. Caminin içi, üst pencerelere kadar çinilerle kaplanmış, mihrabı, minberi ve kürsüsü mermer kaplı olup turuncu mermer çubuklarla süslenmiştir. Kubbesi klasik üslûpta 8 aralıklı kemer ve 10 adet köşeli sütunlara oturmaktadır. Mihrap duvarına kadar sağ ve sol olarak uzanan kadınlar mahfili toplam 8 direk üzerinde oturmaktadır. Fevkanî olan caminin, minaresi sol tarafında olup tek şerefelidir.

1. Hadika, c.1, s.173.

2. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İçi Camileri*, s.43.

MESİH ALİ PAŞA CAMİİ

(MESİH PAŞA CAMİİ)
(MESİH MEHMED PAŞA CAMİİ)

Cami, Hırka-i Şerif Mahallesi, Eski Alipaşa Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Sultan III. Murad devri (1574–1595) vezirâzamlarından Hadım Mesih Mehmed Paşa tarafından H.994/M.1585–86 tarihinde kendi adına yaptırılmıştır.¹ Halk arasında “Mesih Ali Paşa Camii” olarak da bilinmektedir. Kapısının iki tarafındaki nişlerin üzerinde bulunan kitâbesinde banisinin Hadım Mesih Mehmed Paşa olduğu belirtilmektedir. Mesih kelimesi sonradan lakabı olmuştur. Mesih Mehmed Paşa’nın sadrazamlıktan azlinden önce caminin inşası tamamlanmış olup kapı üzerine yazılan 4 beyitlik kitâbenin tarih beyti şöyledir: *“Hatîf-i Kûdsî dedi itmâmın tarihini Bu makam oldu ibadetgâh-ı makbûl-ı Celîl.”*²

H.1312/M.1894 yılında depremden hasar gören cami, 1935 yılında bir tamirat görmüştür. Mesih Paşa

H.1000/M.1592 yılında vefat etmiştir. Cami avlusunda üstü örtülü türbede merfudur.³ Doğudan batıya doğru alçalan meyilli cami arsası, batı sınırında sıralanan bir dizi dükkânla tesviye edilmiş, elde edilen platform üzerine cami oturtulmuştur.

Kesme taş örgülü duvarların kuşattığı kare planlı harim yaklaşık 13 m çapında bir kubbe ile örtülüdür. Harimi, batı ve doğu yönlerinde dışarıdan kuşatan 3’er birimli revaklar iki katlı tutulmuş, zemin kattaki birimler dışarıya açılmış, buna karşılık omurgalı çapraz tonozlara oturan kubbelerle örtülü olan üst kat birimleri, kubbeyi taşıyan payeleri birleştiren kemerlerle iç mekâna bağlanmış ve böylece geniş üst kat mahfilleri elde edilmiştir. Ayrıca ortadaki aynalı tonoz, diğerleri pendentifli kubbelerle örtülü 5 birimden oluşan son cemaat yeri, sarkıtlı bir dış revakla kuşatılmış, avlusu caminin boyutları ile uyum içinde olan iddiasız bir revakla çevrilmiştir. Ufak kubbelerin örttüğü 12 birimden oluşan revak, kayyım ve müezzine ait birer oda ile son bulmaktadır.⁴ Avluda kuzey duvarı boyunca, revak altında bir dizi abdest musluğu sıralanmaktadır. Kuzeybatı köşesinde bulunan tek şerefeli minaresi kesme taştan yapılmış, son yıllarda cami ile birlikte tamir edilmiştir.

Şerefeden itibaren yeni yapılmıştır. Kürsü cepheleri düzdür. Pabuç ise hayli uzundur. Gövdenin dış yüzü hafif cephelidir. Şerefelerin altında bu cephelerin her birinin üzerinde kabartma olarak kemerler işlenerek bunların içine giren kabartma olarak kandil şeklinde tezyinat yapılmıştır.⁵

Caminin mermer işçiliği de oldukça güzeldir. Mihrabı ve minberi zarif oymalarla işlenmiş, üst kısmındaki pencereler alçıdan yapılmış ve renkli camlarla tezyin edilmiştir. Mesih Paşa Camii'nin Türk sanat tarihinde önem kazanmasının bir özelliği de bir kısım duvarlarını ve pencere alınlıklarını kapayan çok güzel çinilerle bezenmiş olmasıdır.⁶ Kürsü ahşaptan yapılmış ve seyyardır.

Caminin iç alanı 500 m², son cemaat mahalli ise 340 m²'dir. Avlu ve bahçesinin alanı ise 700 m²'yi geçmektedir. Caminin kible yönünde bulunan çeşmesi 1817 yılında tamir görmüştür. Caminin banisi Mesih Paşa'nın cami avlusunda üstü örtülü türbede metfun bulunduğu bazı kaynaklarda belirtilmekte ise de halen Paşa'nın kabri, üstü açık, etrafı demir parmaklıklarla çevrili halde bulunmaktadır. Caminin ön kısmında

haziresi mevcuttur. *Hadika*'da, caminin Vakfiyesi'nde camiye tayin edilecek imam, müezzin ve hizmetli adından söz edilerek cami vakfından ücretlerinin ödemesi beyan edilmektedir.⁷

1. *Hadika*, c.I, s.19.
2. *Hadika*, c.I, s.193; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.96.
3. *Hadika*, c.I, s.193; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.104.
4. O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s.360; M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.96; *İstanbul Abideleri*, s.67.
5. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.30.
6. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2168.
7. *Hadika*, c.I, s.192.

MESİH MEHMET PAŞA CAMİİ

(FETVA EMİNİ CAMİİ)
(MESİH PAŞA MESCİDİ)
(KARAGÜMRÜK MESCİDİ)
(SÜTÇÜ MURAD MESCİDİ)

Karagümrük Mahallesi, Prof. Dr. Naci Şensoy Caddesi, Küçük Değirmen Sokağı, numara 34'te bulunan Mesih Mehmet Paşa Camii, III. Murad devri sadrazamlarından Hadim Mesih Mehmed Paşa tarafından H.994–997/M.1585–1588 yıllarında yaptırılmıştır.¹

Bu caminin yerinde evvelce Hasan Paşa tarafından yaptırılmış bir mescit vardır. Mesih Mehmed Paşa, mescidin olduğu yere bir cami yaptırmayı arzu etmiş, Hasan Paşa da buna razı olmuştur. Böylece mescidin yerine bugünkü cami yaptırılmıştır. H.1000/M.1591 yılında vefat etmiş olan Mesih Mehmed Paşa'nın türbesi, Hırka-i Şerif Camii yakınında daha önce yaptırmış

olduğu Mesih Ali Paşa Camii avlusundadır.² Caminin isminin bazı kayıtlarında Sütçü Murad Mescidi olarak geçmesi yakınındaki Sütçü Murad Sokağı'ndan ileri gelmektedir.

Zamanla harap olan cami, II. Abdülhamid devrinde Fetva Emni Hacı Nuri Efendi tarafından yeniden yaptırıldığı için camiye Fetva Emni Camii de denilmektedir. Caminin duvarları kâğır olup kubbesi demir iskeletlidir. Tek şerefeli minaresi tuğladan örülüdür ve üzeri betonla sıvalı durumdadır. Şerefe korulukları demir parmaklıkla çevrilidir.³

İç alanı, yapılan son ilavelerle 300 m²'den fazla olan caminin üç giriş kapısı vardır. Üzeri 8 küçük kubbe

ile örtülüdür. Sonradan ilave edilen yerin üst kısmında geniş bir mahfil yer almaktadır.

Minberini Muhzir Mehmed Efendi koydurmuştur.⁴ Daha önce caminin yerinde bulunan mescidin ilk banisi Hasan Paşa, bugünkü caminin mihrabı önünde metfundur.

1987 yılında caminin son cemaat yeri genişletilmiş, avludaki şadırvan kaldırılıp abdest alma yerleri ve tuvaletler avlunun altına yapılmıştır. Avluda bulunan kuyusundan istifade edilmektedir. Caminin arka kısmında öğrencilerin kalacağı ve cami cemaati için okuma ve sohbet odaları inşa edilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.174; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.83.
2. *Hadika*, c.I, s.174.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.83.
4. *Hadika*, c.I, s.174.

MESNEVİHANE CAMİİ

(ŞEYH MURAD CAMİİ)
(DARÜ'L-MESNEVÎ CAMİİ)

kitabesine göre H.1268/M.1852 yılında, Sultan II. Mahmud'un Başkadın Efendilerinden, Nevfidan Hatun tarafından yaptırılmış olup bugün dahi su ile doludur. *Hadika*, baninin kabrinin bilinmediğini ifade etmiş ise de³ kapı yanındaki türbede H.1264/M.1848'de vefat eden Şeyh Murad Türbesi ile avlu ve caminin giriş kapısının kitabeleri mevcuttur.

Cami büyük İstanbul yangınında yandıktan sonra tamir görmüş, 1925 yılında tekkelerin kapatılmasıyla özgün kullanımını kaybetmiş, bilahare 1968 yılında minare ve tavanıyla birlikte tekrar onarılmıştır. Tavanı ahşap ve uzun çubuklu, çatısı kiremit ile örtülüdür. Mihrabı alçı sıvalı, caminin içinden çıkılan üst mahfili ve minberi ahşap olup müezzin mahfili de vardır. Dışarıdan çıkılan minaresi tuğladan olup tek şerefelidir. Avlusunda kullanılmayan bir kuyusu ve akmayan bir çeşmesi bulunmaktadır. Caminin hemen yanında Haliç tarafında el'an tedrisata devam eden özel Rum Lisesi (Kırmızı Mektep) mevcuttur. 2014 yılında Vakıflar İdaresi'nce restore edilmiştir.

Balat Mahallesi, Mesnevi Hane Sokağı, numara 41'de bulunmaktadır. Mesnevi Hane Camii, kapı üzeri kitabesinden de anlaşıldığı üzere H.1260/M.1844 tarihinde Şeyh Mehmed Murad Efendi tarafından tekke olarak yaptırılmıştır. Duvarları kâgır, çatısı ahşaptır.¹ Şeyh Mehmed Murad Efendi, bu mescidi ve müstemilatından olan 8 oda, bir mutfak ve bir ahır, Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin *Mesnevî*'sini okutmak,² tasavvuf ilmini ve Farsçayı öğretmek gayesiyle inşa ettirmiştir.

İç kısmın alanı 58 m², avlu ve bahçesinin alanı 421 m²'dir. Mescidin avlusundaki şadırvanı Şeyh Murad Efendi yaptırmıştır. Avluda bulunan büyük sarnıç, mermer bileziğindeki

1. *Hadika*, c.I, s.132; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.142.
2. R. Ülke, *İstanbul Anıtları*, s.62.
3. *Hadika*, c.I, s.132.

MİHRİŞAH HACI KADIN CAMİİ

(HIZIR BEY MESCİDİ)
(HACI KADIN CAMİİ)

Cami, ilk olarak kare planlı, duvarları kâgır ve moloz taştan, çatısı ise ahşap olarak yapılmıştır. Caminin içinden çıkılan tek şerefeli minaresi orijinal olup kaidesi ve şerefe korkulukları taştan, külâhı ise kurşun kaplamadır.²

Zamanla çeşitli tamirlere uğrayan cami, tarihî özelliklerinin birçoğunu kaybetmiştir. 1968 yılında kadınlar mahfili ve son cemaat mahalli betonarme olarak yeniden yapıp genişletilen caminin mihrabı sade, minber ve kürsüsü mermerdir. Her duvarında bulunan 2'şer uzun pencere, dikdörtgen şeklindedir. İç alanı 86 m², son cemaat yeri 57 m²'dir. Tavanı çıtalı ahşap, üzeri kiremit ile örtülmüştür. Mihrabı harimin duvarları gibi çinilerle kaplanmış, minber ve kürsüsü ahşaptır. Üst mahfiline ise son cemaat yerinden çıkılmaktadır. İçinde haziresi bulunduğu bahçesi ise 1280 m²'dir.

1. Hadika, c.I, s.89; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.64.
2. T. Öz, a.g.e., s.64; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1871.

Kocamustafapaşa Mahallesi, Hacı Kadın Caddesi, 57 numarada bulunmaktadır. Mimarı bilinmeyen

camii, Fatih devrinin ilk İstanbul Kadısı olan Hızır Bey (ö.H.863/M.1459) tarafından 1527 yılında kendi adına yaptırılmıştır. Bunun için "Hızır Bey Mescidi" olarak da bilinmektedir. Bazı kaynaklarda ise caminin, Vezir İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Kadın (ö.H.947/M.1540) tarafından yaptırıldığı geçmekte, baniyesinin kabrinin ise caminin haziresinde bulunduğu zikredilmektedir.¹

MİMAR ACEM (ÖRÜMCEKSİZ) CAMİİ

(ESİR ALİ CAMİİ)
(SÜNNÎ ESİR ALİ CAMİİ)
(MİMAR ACEM ALİ CAMİİ)

Mevlanakapı Mahallesi, Mevlanakapı Caddesi üzerinde, 61 numaradadır. H.930/M.1523 yılında yaptırılmıştır. Banisi, 1535 yılında vefat eden Mimar Acem Ali'dir. Osmanlı Mimarlık tarihinde Acem Ali ve Esir Ali adıyla da anılmaktadır. Acem Ali, klasik Osmanlı mimarisinde adı bilinen ilk başmimarlardandır. Masrafını da bizzat karşılayarak kendi adına yaptığı bu cami bugün "Mimar Acem" ve "Örümceksiz Dede Camii" adlarıyla da anılmaktadır. Kendisi caminin mihrabı önündeki haziresinde metfundur.¹ Mimar Acem'in vefatından sonra göreve H.944/M.1537-38 yılında Mimar Sinan getirilmiştir. Acem Ali'nin Saraybosna, Sofya, Manisa, Trabzon, Konya, Çorlu, Tekirdağ, Silivri ve İstanbul'da birçok eserleri vardır.²

14. yüzyılın başlarında geçirdiği iki, sonlarındaki bir yangın neticesinde yıllarca harap durumda kalmış, Sultan V. Mehmed Reşad tarafından H.1329/M.1911 yılında tamir ettirildiği kapısının üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır. Beş beyitlik tâlik kitabenin son iki beyti şöyledir:

*Dahi tecdidine ibzâl-i himmet eyleyen zâtın,
Huda meşkûr ede sâyini bî hakkı Ahmed-i Muhtar,
Behâî bir düşer ancak bu tarihi safa bahşa,
Zehi pek dil-nişîn oldu şu ziba câmi-i Mimar 1329.*

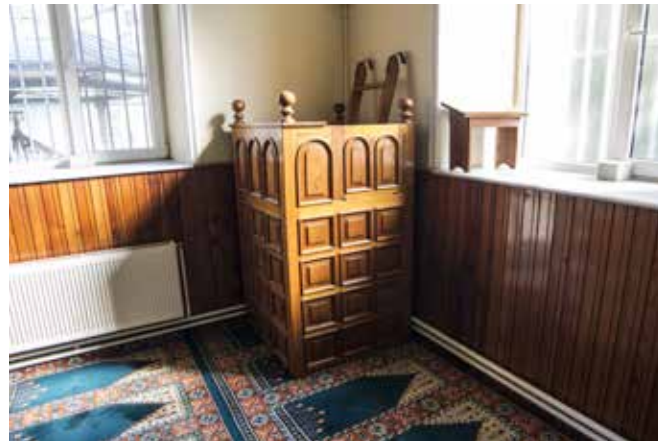
1925 senesinde tekkelerin kapatılmasından sonra cami olarak kullanılmış ve 1981 yılında yine tamir

edilirken iki katlı betonarme son cemaat yeri ilave edilmiştir. Şehremini Saray Meydanı'nda geniş bir avlu içerisinde bulunan caminin duvarları kâğır, birkaç yıldız bulunan tavanı, minber ve kürsüsü gibi ahşaptır. Mihrabı ise alçıdır. Son cemaat yerinden çıkılan üst mahfili betonarmedir. Minaresi tuğla ve taştan örülmüş olup tek şerefelidir.³ İç alanı 219 m² olan ve mahfili bulunan caminin 650 m²'ye yakın olan avlusunda bir de şadırvanı vardır. Önde bulunan mezarlığı bakımlıdır. Caminin yakınındaki çeşme, H.1151/M.1738 yılında Sultan II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan tarafından yaptırılmıştır. Kendisi caminin karşısındaki üstü açık türbede metfundur.⁴

1. *Hadika*, c.1, s.206; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.105; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2186.
2. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.I, s.322.
3. T. Öz, a.g.e., s.105.
4. *Hadika*, c.1, s.206.

MİMAR HAYRETTİN CAMİİ

Çemberlitaş'ta, Mimar Hayrettin Mahallesi, Yeniçeriler Caddesi üzerinde, 22 numarada bulunan cami, II. Bayezid devrinin (1481–1512) tanınmış mimarlarından Üstad Mimar Hayreddin tarafından yapılmıştır.¹ İnşa tarihi ise belli değildir. Daha sonra, 1898'de yanmış, kapı kitabesinde belirtildiği şekilde II. Abdülhamid tarafından yeniden yaptırılmıştır.²

1488 tarihli Vakfiyesi'ne göre³ muhtelif yerlerde odalar, dükkânlar ve müezzin için bir oda vakfedilmiştir. Gelirinden imama gündelik 4, müezzine 3, cüzhana

ayda 20, tevliyeti gündelik akçe: tahsis edilmiştir. Ayrıca kandil ve hasır için ayda 13, Regaib ve Berat kandillerinde yemek için ayda 12,5 akçe ayrılmıştır.

Cami, tuğladan fevkanî olarak inşa edilmiştir. Ahşap bir çatısı vardır. Altında ve yanlarında dükkânlar bulunmaktadır. Üç yanı binalarla çevrili olduğundan, cadde üzerinde olmasına rağmen güçlükle fark edilmektedir. Tuvaleti ile abdest alma yeri alt ön kısmında yer almaktadır. Caddeye bakan cephesinde biri büyük, beşi küçük olmak üzere 6, mihrap yönünde de yine aynı küçüklikte 6 penceresi vardır. 109 m²'lik beş köşeli bir alanı ve üstü 9 dilimli basık ve şekillerle boyalı bir kubbesi bulunmaktadır. İç kısmı badanalı ve sadedir. Üst mahfili harimin sağ tarafında, minaresi mihrap duvarına bitişik, mihrabı oyuk, minberi ahşap olup altından minareye çıkılmaktadır. Kaidesi taş olan minare tek şerefeli olup demir korlukludur.

Camiye cadde tarafındaki tek bir kapıdan girilmektedir. Küçük bir sahnı ve bu sahnın üzerinde bir de balkonu bulunmaktadır. Ayrıca mihrap yönünde tek şerefeli bir minaresi vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.200.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.105.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.80.

MİMAR MEHMET AĞA CAMİİ

(MİMAR AĞA MESCİDİ)

Cami perişan ve harap bir halde, nalbant ve demirci dükkânı olarak kullanırken 1965 yılından sonra tamir ve ihya edilerek hizmete açılmıştır. Son cemaat yeri ise 1980 yılında ilave edilmiştir. 36 m²'lik küçük bir alana sahip olan cami, kare planlı (6 x 6), duvarları tuğla ve taşla örülmüş olup üzerinde iki sıra penceresi vardır. 6 m çapında 8 kasnaklı bir kubbesi ve tek şerefeli bir minaresi mevcuttur. Minarenin gövdesinde sade tuğla kullanılmış, şerefe korkuluğu ise taştır. Mihrabı mermer, boyanmış minberi, cilalı olan kürsüsü ve üst mahfili ahşaptır.

Caminin, aslında Zeyni Mehmet Efendi Medresesi'nin dershanesidir. Ekrem Hakkı Ayverdi, bugün burasının mescit olarak kullanıldığını ve hücrelerden iz kalmadığını³ söylemektedir.

1. *Hadika*, c.I, s.195.
2. a.g.e., s.195.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.455.

Vefa, Molla Hüsrev Mahallesi, Kâtip Çelebi Caddesi, numara 62'de bulunan tek kubbeli ufak bir camidir. *Hadika*, Fatih Vakfı Ruznamecisi Zeyni Mehmed Efendi'nin Medresesi'nin dershanesi olduğunu ve Cibali yangınında yanıp evi karşısında olan Koca Mimar Mehmed Ağa tarafından yenilendiği ve bir minare ilave edildiğini ifade etmektedir.¹ İmam ve müezzin vazifelerini de Sultan IV. Murad'ın imamı, Evliya Mehmed Efendi tayin etmiştir.²

MİMAR SİNAN CAMİİ

hizasına kadar lambri ile kaplanmış, müezzin mahfilinden demir bir merdivenle üst mahfile çıkılmaktadır.

Hadika'da bu mescidin civarında mektebinin olduğu bildirilmiş ise de tespitlerimize göre yıkılmış, sadece duvar kalıntılarına rastlanmıştır.⁴ Çeşmesi ise mevcuttur. Bu mescidin en bariz özelliği, minaresinin değişik bir üslûpta yapılmış olmasıdır. Avlu girişinin yanında yerleştiril-

Akşemsettin Mahallesi, Koca Sinan Caddesi, 70 numaradadır. Mescidi ünlü Türk Mimarı Koca Sinan, H.981/M.1573 tarihinde kendi hayratı olarak inşa etmiştir. Mescide Hakizade Halil Efendi minber koydurmuştur.¹ 1918'de çıkan Cibali-Fatih yangınında yanmış, minaresi 1938 ve 1963 yıllarında tamir edilmiştir.² Caminin arsası üzerine 1950 yıllarından önce gecekondular, daha sonra ise apartmanlar yapılmıştır. Caminin ihyası için yapılan çalışmaları arsasını işgal eden bazı sakinlerce engellenmiş, yine bazı şahıslarca arsasına Mimar Sinan Kültür sitesi yapılmak istenmişse de Vakıflar İdaresi tarafından, 1975 tarihinde, yeniden ihya edilerek ibadete açılmıştır.³

Bir sıra kesme taş ve iki sıra tuğla ile örülmüş almasıık duvarlara sahip olan mescit, dikdörtgen planlı olup ahşap çatılıdır. Mihrabı 1981'de taştan yapılmış, minberi ve kürsüsü ise ahşaptır. Cami, yazlık ve kışlık olmak üzere iki bölümlü olup minber ve kürsü kışlık bölümündedir. Yazlık mescidi ise daha çok bayram, cuma günleri ve kadın cemaat için kullanılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan caminin bütün pencereleri aynı özelliktedir. Duvarları alt pencereler

miş ve köfeki taşından örülmüş, ufak bir kubbe ile taçlandırılmış olan sekizgen gövdeli köşk minaresinin her yüzünde bir adet ezan penceresi bulunmaktadır. Dış satırları poligonal bir esasa göre yontulmuş olan minarenin ayrıca kürsü, pabuç gibi kısımları yoktur.⁵

1. *Hadika*, c.I, s.199; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.105.
2. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.89.
3. S. Eyice Özel Notları.
4. *Hadika*, c.I, s.199.
5. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.34; M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.89.

MİSMARCI ŞÜCAETTİN CAMİİ

(EKSERCİ CAMİİ)

(MİSMARCI CAMİİ)

(MİSMARCI YUSUF ŞUCÂEDDİN CAMİİ)

yapılmıştır. Kare planlı olan caminin tavanı düz beton ve üzeri çatıdır. Mihrabı çini, minberi, kürsüsü ise ahşaptır. Bütün duvarlar pencere altlarına kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Kadınlar mahfili iki beton direk üzerinde olup korkuluğu ahşaptır. Son cemaat mahalli de bulunan caminin, minare kaidesi 7 kenarlı ve kesme taştan, gövdesi ile şerefesi tuğladan örülmüş olup caminin sağındadır. Önünde Uzunköprülül Ali Efendi'nin hayrı olan H.1343/M.1924 tarihli çeşmesi vardır.

Balat Mahallesi, Mismarci Sokağı'nda, 15/2 numarada bulunmaktadır. Banisi Mismarci Yusuf Şücâeddin'dir. Kabri ise buradadır. Minberini, Şeyhülislâm İsmail Efendi koydurmuştur.¹

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde "Mahalle-i Mescid-i Şücaü'l-Mismâri" başlığı altında "Vakf-ı Sahibü'l-Mescit İlyas bin Hızır" olarak kaydı geçmektedir. H.911/M.1505 tarihli Vakfiye hülasası vardır.² Evkafı şunlardır. 30 cilt Kur'ân, nakit 20.000 ve 74.446 akçe, çeşitli yerlerde evler, hücreler, dükkânlar, arsalar, mahzenler ile mütevellî, imam, müezzin ve câbi için evler.³

Cami, harap olup sadece duvar bakiyeleri kalmış iken 1979 yılında yapılarak ibadete açılmıştır. Caminin minare kaidesinden başka tamamı kaba yontu taşıyla

MOLLA AŞKI CAMİİ

kitabeden anlaşılmaktadır. Kadınlar mahfilini üç beton direğin taşıdığı caminin mihrabı çini, minberi ve tavanı ahşap olup duvarları yerden pencere altlarına kadar yeşil fayansla kaplanmıştır. Caminin hemen yanında önceleri sıbyan mektebi olduğu kitabesinden anlaşılan bina, el'an görevli meşrutası olarak kullanılmaktadır. Kible istikametindeki tarihî İbiş Paşa Köşkü ve İbiş Paşa Hamamı harabe halindedir.

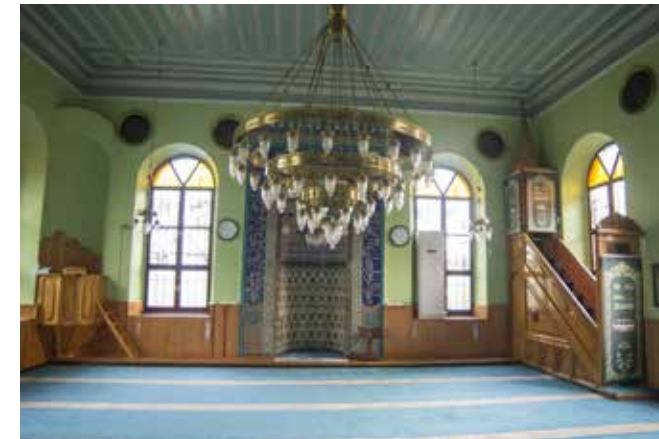
1. *Hadika*, c.I, s.196.

2. a.g.e, c.I, s.196.

3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.106; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.II, s.42.

Ayvansaray Mahallesi, Paşahamamı Caddesi, numara 72'de bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmed devri bilgin, şair ve devlet adamlarından Aşki Mehmed Efendi tarafından kendi adına inşa ettirilmiştir. Kabri mihrap duvarı önündedir.¹ Minberini H.1148/M.1735 yılında İstanbul Kadısı Abdüllatif Râzi Efendi'nin kız kardeşi Fatma Hatun koydurmuş ve cuma vaizi de tayin ettirerek minare, mahfil ve son cemaat yeri ilave ettirmiştir.²

İç kısmın alanı 121 m², avlu ve bahçesi 165 m²'dir. Dikdörtgen planlı, duvarları kâgır, çatısı ahşap ve kiremitli, minaresi taş ve tuğladan olan caminin H.1238/M. 822-23 yıllarında Fatma Hanım adında bir hayırsever³ tarafından tamir ettirildiği giriş kapısı üzerindeki

MOLLA FENARİ CAMİİ (ÇATALÇEŞME MESCİDİ)

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi, Molla Fenari ve Çatalçeşme sokaklarının köşesinde bulunmaktadır. *Hadika*, “Çatalçeşme” adını verdiği bu mescidin banisinin, Fenarîzade Yusuf Bâli Efendi olduğunu ve H.846’da vefat ettiğini; bir oğlu Ahmed Paşa’nın Çemberlitaş’ta “Molla Fenari”, diğer oğlu Ali Efendi’nin Vatan Caddesi’nde bulunan kiliseden bozma “Fenari İsa” camilerinin Vâkıfı olduklarını zikreder.¹

Ekrem Hakkı Ayverdi, caminin banisiyle ilgili şu bilgileri vermektedir: “Bu caminin, Fenarilerden birine ait olduğu muhakkaktır. Sokak bile o isimdedir. Fakat bizzat Yusuf Bali Efendi olamaz; belki evlat ve varislerinden birisi onun adına yaptırmış olabilir. Yusuf Bâli Efendi H.846’da vefat etmiştir. Fetihten 9 sene önce vefat eden bir zatın İstanbul’da cami yaptırmayı düşünülemez. Bani, mesela Yusuf Bâli’nin yeğeni, onun büyük dedesi Mehmed Şah’ın oğlu Hasan Çelebi olabilir. H.880 tarihinde Fatih Semaniye Medresesi’nde

Müdürris iken mescidi yaptırmayı mümkündür.”² Ayrıca Yusuf Bali Efendi’nin Ahmed Paşa ve Ali Efendi’den başka bir oğlu daha olabileceği aynı eserde zikredilmektedir.

Cami, 19. asır sonu üslûbunda tamamen yeniden yapılmış, duvarlarında eski binanın küçük kıt’a kesme taşları kullanılmıştır. Son olarak 1955 senesinde Nuri Topbaş tarafından onarılmıştır. 60 m²’lik bir iç alanı olan caminin ahşap bir çatısı vardır. İçerisinde hiçbir hususiyet yoktur. Duvar kalınlığı ise 76 cm’dir. Küçük üst mahfilini iki ahşap direk taşımaktadır. Tavanı, minberi ahşap, mihrabı ise mermerdir. Kesme taştan yapılmış, demir korkuluklu olan tek şerefeli bodur minaresi caminin kuzey doğusuna bitişiktir.

1. *Hadika*, c.1, s.78.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.459.

MOLLA FENARİ İSA CAMİİ (KİLİSE CAMİİ) (FENARİ İSÂ CAMİİ)

Akşemsettin Mahallesi, Vatan Caddesi ile Halıcılar Caddesi’nin birleştiği noktada, sağ köşe üzerinde bulunmaktadır. Birbirine bitişik olarak çeşitli devirlerde yapılan iki kilise ile bir mezar şapelinden meydana gelen Fenari İsa Camii, bir Bizans eseri olup esasî Lips Manastırı’dır. 907 yılında ölen Kostantinos Lips tarafından manastırın kilisesi olarak yaptırılıp Hz. Meryem’e ithaf edilmiştir. H.660/M.1261 yılında Bizans Devleti’ni yeniden tesis eden VIII. Mikhael’in karısı Theodora, burasını ailesinin mezar kilisesi yapmış ve güney kısmına da ikinci kiliseyi yaptıırıp İoannes Prodromos’a ithaf etmiştir.¹

İstanbul’un fethinden bir süre sonra kilise olmaktan çıkarılmış, Fatih’in oğlu II. Bayezid’in ilk saltanat (1481–1512) yıllarında, H.902/M.1496–97 tarihinde vefat eden Fenârî Alâaddin Ali Efendi tarafından zaviyeye

çevrilmiştir. H.927/M.1521 tarihini taşıyan 30.000 akçelik vakfiyesi 25 sene sonra tanzim edilmiştir.² Aynı zamanda bir tekke olan cami, H.1043/M.1633’teki büyük yangında yanmış, H.1046/M.1636’da Sultan IV. Murad devri sadrazamlarından Bayram Paşa yeniden tamir ettirmiş ve minber koydurmuştur.³ Bu caminin imamlarından Şeyh İse’l-Mahvî, manastır hücrelerini tekkeye çevirmiş ve bir ev de vakfedip “Halvetiye Zaviyesi” olarak tahsis etmiştir. Caminin “İsa” adındaki isminin buradan geldiği bilinmektedir.⁴

Cami, H.1247/H.1831’de tekrar tamir ettirilmiş, 1918 Fatih-Cibali yangınından sonra uzun zaman harap kalmış, 40 yıl boyunca inanılmaz şeylere sahne olmuş ve 1958’den sonra yapılan ciddi bir tamirle restorasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılıp, 1 Aralık 1967’de cami olarak ibadete açılmıştır.⁵

Caminin kuzey kanadı 4 sütunlu Yunan haçı şeklindedir. Güney cephesine daha sonraları yapılan ilaveler ise dehlizli tipte olup binayı dıştan çeviren dehlizlerden birinin üzerine oturtulmuş, aradaki duvarlara geçitler açılmış ve iki kilisenin birbirine olan irtibatı sağlanmıştır. Kare planlı narteks bölümü atnalı gibi orta kısım üç taraftan çeviren dehlizlerden oluşmaktadır. Esas naos'u meydana getiren yer 5 paye üzerine yükselen kalevari bir kaide gibidir. Bu 4 paye, 5 m çapındaki yüksek kasnaklı bir kubbeyi taşımaktadır. Bu kubbenin etrafında üç taraftan basık kubbeler vardır. Güneydeki apsis esas itibariyle ana apsisin karakterini taşımaktadır.⁶

Minberi, kürsüsü, kadınlar ve müezzinler mahfili ahşap, mihrabı ise alçıdandır. Maalesef 17. yüzyılda yaptırılan Malakâri mihrabı tahribe uğrayıp tamamen yok olmuştur. İç duvar etekleri ahşap kaplama olup girişin solunda imam-hatip odası mevcuttur. Girişin sağındaki minaresi taş kaideden başlamaktadır. Taş üçgenlerle daralan bir pabuçtan sonra gelen gövde ve petek tuğla olup 1943 yılında sebepsiz bir şekilde yıkılmış, 1960'tan sonra yeniden yaptırılmıştır.⁷ Cami, 2014 yılında Vakıflar İdaresi'nce restorasyona alınmıştır. Restorasyon halen sürmektedir ve buna mukabil sonradan ilave edilen bazı kısımlar, aslına uymamasından ötürü kaldırılmıştır.

1. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.15-16; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.19; S. Barut, Yıldız Üniversitesi F.B. Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.19; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.126.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.249; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.59.
3. *Hadika*, c.I, s. 158, İ.A. Yüksel, a.g.e., s.249; M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.20.
4. *Hadika*, c.I, s.158; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s. 1725.
5. S. Eyice, *Son Devir Bizans Mimârisi - İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları*, s.17; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s.5612.
6. S. Eyice, a.g.e., s.18-19.
7. S. Eyice, Özel Notları.

MOLLA HÜSREV CAMİİ

Mollahüsrev Mahallesi, Cemal Yener Tostyalı Caddesi ile Taş Tekneler Sokağı arasındaki köşede olup Molla Hüsrev'in İstanbul'da bulunan üç camisinden birisidir. Minare, çeşme ve ihata duvarları dışında asıl yapısından bir şey kalmamıştır. Esas cami, herhalde bir yangında harap olmuş, yerine 70 cm'lik ince duvarlı sivri pencere ve düz tavanlı yepyeni bir bina yapılmıştır. Ayrıca bir iç mahfil eklenmiştir.¹ Son olarak 1978 yılında Vakıflar tarafından tamir edilmiştir.

Molla Hüsrev, bu hayratı için İstanbul'da ticaret bakımından önemli merkezler olan Beyazıt, Mahmutpaşa gibi yerlerde 179 dükkân, 42 hücre, Bursa'da 2 dükkân, 9 ahır v.s. olmak üzere toplam 72.603 akçe gelirli vakıf bırakmıştır. Vakfiye'ye göre her üç mescidin imamlarına 3'er müezzinlerine 2'şer akçe verilmesi öngörülmüş; mütevellîye, gelirin 1/20'si, nazıra 1/40'ı, Bursa ve İstanbul kadılarına yine 1/40, müderrise 20, öğrencilere 16, medrese imamı ve müezzinine

2'şer, câbiye 3 akçe ve diğer masraflar için gerekli miktar ayrılmıştır.²

Ahşap çatılı olan caminin iç alanı 102 m²'dir. Tek şerefeli minaresi bir sıra kesme taş ile bir sıra tuğladan inşa edilmiştir. Şerefe altı, üç sıra tuğla testere dışıdır ki, bunların ancak tek tük parçaları kalmıştır. Mescidin ihata duvarlarının 3 penceresi ve yanındaki çeşme aslından kalan kısımlardır. Söz konusu çeşme, İstanbul'un en eski çeşmelerinden biridir. Cami kapısında bir levha vardır. Bu levha Molla Hüsrev'in terceme-i halini göstermektedir.

Taş Tekneler Sokağı içinde, Hüsrev Kethüda Darü'l-Hadisî karşısında sebili, ona bitişik Ekmekçi Ahmet Paşa Medresesi bulunmaktadır. Unkapanı'ndan gelip Vefa Yokuşu'ndan çıkan yüklü insanların mola yeri, araba ve sürücü beygirlerinin sulandığı meşhur Taş Tekneler ve bütün bu eserler İstanbul'un hususiyetindendir.³ Caminin banisi Molla Hüsrev, Şeyhülislâm iken H.885/M.1480'de vefat etmiş ve Bursa'daki medresesi haziresine defnedilmiştir.⁴

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.462.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.165-166.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.462-463.
4. *Hadika*, c.I, s.201.

MOLLA HÜSREV (KÜÇÜK MUSTAFA PAŞA) CAMİİ (KÜÇÜK MUSTAFA PAŞA MESCİDİ)

İçten içe 8,70 x 8,70 m olan ve 3,80 m derinliğinde bir son cemaat yeri bulunan bu mescidin altında dükkânlar bulunmaktadır.³ Minber, kürsü ve iç tavanı ahşap, mihrabı dışarıya çıkıntılı olup taştan yapılmıştır. Caminin giriş kapısının üzerinde bulunan şerefesi demir korkuluklu minaresinin külahı soğan şeklindedir ve metalden yapılmıştır. Merdivenle çıkılan bu caminin, kadınlar mahfili yoktur. Mihrap duvarının sağ ve solunda birer uzun, sağ duvarda ise 3 uzun pencere vardır. İstanbul'daki üç camisinden birisi olan bu caminin banisi, Şeyhülislâm iken H.885/M.1480 tarihinde vefat etmiş ve Bursa'daki medresesi haziresine defnedilmiştir.

1. *Hadika* c.I, s.185; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.95.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.165; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.464.
3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.464; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.95.

Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Küçükmustafapaş Caddesi üzerindeki 2 numarada bulunan cami, Fatih devri âlimlerinden Şeyhülislâm Molla Hüsrev Mehmed Efendi tarafından 15. yüzyılda fevkanî olarak yaptırılmıştır. Zamanla yok olan bu mescit, 19. yüzyılda kare planlı, fevkanî, çatılı ve kâgir olarak yeniden yapılmıştır.¹ H.870/M.1465 tarihini taşıyan vakfiyesi, aynı adla anılan Vefa'daki caminin Vakfiyesi'nde geçmektedir.²

MOLLA HÜSREV (SOFULAR) CAMİİ (SOFULAR MESCİDİ)

üstlük bulunmaktadır. Bunun bir benzeri yoktur. Kadınlar mahfili Sultan Mahmud devrinde ve empire üslûbunda olup caminin içerisinde kayda değer önemli bir özellik yoktur.³ Caminin önüne eklenen çarpık son cemaat yeri, bu tarihî binayı ev mi, cami mi ayrılmaz hale sokmuş ve tuğladan inşa edilmiş tek şerefeli soldaki minaresini de ortada bırakmıştır.⁴

Çeşitli yıllarda tamir gören cami, 1920 yılında Trabzonlu bir hayırsever hanımın yaptırdığı tamirler ile bugünkü durumunu kazanmıştır.⁵ Son olarak da 2014 yılında Vakıflar İdaresi'nce restorasyona alınmıştır. Bugün kız Kur'an kursu olarak kullanılan, karşısındaki Ekmel Tekkesi, tek katlı, ahşap, kare planlı ve ahşap çatılıdır. Kabristanı da mevcuttur. Yanındaki Sofular Hamamı, âyân ve eşraf hamamı olup II. Bayezid devrinde yapılmış ve çift taraflı olarak halen faal durumdadır.⁶ H.870/M.1465 tarihini taşıyan caminin vakfiyesi ise Molla Hüsrev'in Vefa'daki camisinde geçmektedir.⁷

1. *Hadika*, c.I, s.136; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.123.
2. *Hadika*, c.I, s.136.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.463.
4. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.464; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.123.
5. Peygamberimiz'i rüyasında gören Kadın'a Peygamberimiz (s.a.v.): "Kızım İstanbul'da Sofular semtinde Molla Hüsrev'e ait bir cami var harap durumdadır. Git onu ihya et." diye emredince o da bu emri yerine getirmek için mahalenin 40 senelik muhtarı Kemahlı Ahmed Efendi'yi bularak ve Vakıflar İdaresi'nden de gerekli müsaadeyi alarak, hiçbir kimseden de yardım almamak şartıyla camiyi yeniden ihya etmiştir.
6. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.276.
7. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.462; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.165.

İskenderpaşa Mahallesi, Sofular Caddesi ile Molla Hüsrev Sokağı'nın kesiştiği köşede, Ekmel Tekkesi'nin karşısında ve Sofular Hamamı'nın yanındadır. Cami, H.885/M.1480 yılında vefat eden Şeyhülislâm Molla Hüsrev Efendi tarafından H.865/M.1460 yılında İstanbul'da yaptırılan üç camiden birisidir. Kendisi Bursa'daki medresesinin haziresinde metfundur.¹

IV. Mehmed devri devlet adamlarından Ahmed Paşa'nın oğlu Mehmed Bey Girit Valisi iken minberini koydurarak mescidi camiye dönüştürmüştür. Kürsüsü, kadınlar mahfili ve minberi ahşaptır.² Cami, dikdörtgen planlı, içten 17,65 m genişliğindedir. Duvarları kâgir, çatısı çatılılar içinde en geniş çatıyı teşkil edip kiremit ile örtülüdür. Tavanı ise ahşap ve çıtalıdır.

Caminin iç kısmı ters bir "T" biçimindedir. Çünkü mihrabın bulunduğu bölüm kare oda şeklinde dışarıya doğrudur. Ayrıca mihrap burada dışarıya taşmıştır. Mihrap sofasında ve mihrabın duvarındaki alt pencereler sadedir. Yanlarda ise beşerden on adet

MOLLA ŞEMSETTİN GÜRANİ CAMİİ

(KİLİSE CAMİİ)

Hoca Gıyasettin Mahallesi, Vefa Caddesi, Trendaz Sokağı, 13 numarada bulunan Molla Gürani Camii, adı Saint Theodor olduğu söylenen bir kiliseden bozmadır. Ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Şeyhülislâm Molla Gürani tarafından vakfedilmiş olan caminin minberini, Mehmed Eminzâde Hüseyin Ağa'nın oğlu Müderris Abdurrahman Efendi koydurmuştur.¹

Mimari bakımdan bizi daha çok ilgilendiren, bu caminin tek şerefeli minaresidir. Bursa'daki Ahmet Dai ve Tuz Pazarı minarelerinin daha yüksek ve daha ince örneği olan bu minare, kiliseden bozma o karanlık binaya bir renk vermektedir. Bir de minarenin altında görülen çatılı ve iki pencerele bir ek kısmı vardır ki, daha çok bir muvakkithane duygusu uyandırmaktadır.²

Tahrîr Defteri'nde, Molla Gürani'nin bütün vakıfları bu mescit bahsinde toplanmıştır. Buna göre vakıfları 67.000 akçeye ulaşan 100 adedi bilinen (geri kalanı mahzenler diye sayısı bildirilmemiş) mahzen,

yine 34'ü bilinen (geri kalanı belirsiz) dükkân, kervansaray, hamam; Gebze'de Isıca Köyü, Bursa'da bir bahçe bir de darü'l-hadis yanında müderrisin kalması için bir ev tahsis edilmiştir. Bundan, medresenin bir darü'l-hadis olduğu anlamı çıkar. Gelirden Müderrise 15, adedi belirtilmemiş öğrenciye, 5, şeyhü'l-kur'aya 5, hafızlara 7, imama 4, müezzine 3 akçe; Molla Gürani'deki cami hatibine 8, imama 4, iki müezzine 3'erden 6,4 devirhana 8,3 kayyıma ve muarrife 1, muallime 2, sermahfile 2, Vefa'daki mescidin muallim vazifesini gören imamına 5, müzzinine 1, 4 cüzhana, Galata Mescidi imam ve muallimine 5'er, müezzine 2 akçe tahsis edilmiştir.³

1. *Hadika*, c.1, s.187.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.460.

3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri-953 (1546) Târihli*, s.161.

MOLLA ŞEREF CAMİİ

yardımlarıyla, kare planlı ve betonarme olarak yeniden inşa edilip ibadete açılmıştır. Tavanı beton, üzeri ahşap çatıdır. Mihrabı Kütahya çinisiyle kaplanmış, minber ve kürsüsü ahşaptır. Kadınlar mahfili ise beton olup girişi son cemaat mahallindedir. Cami içinden çıkılan minarenin pabucu ve kaidesi kesme taştan olup eskidir. Gövdesi tuğladan şerefesi tek ve külâhı kurşun kaplamadır.

1. *Hadika*, c.I, s.200; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.106.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.465.

Mollagürani mahallesi, Adnan Menderes Bulvarı, Vatan Caddesi, 47 numarada bulunmaktadır. Cami, Fatih devri bilginlerinden Kemaleddin oğlu Şerafeddin Kırîmî (ö.H.921/M.1515) tarafından kendi adına yaptırılmıştır.¹ Kapı kitabelerine göre yapım tarihi H.931/M.1524'tür. Yapım tarihi hususunda Tahsin Öz ile *Hadika* arasında 10 senelik bir fark bulunmaktadır. Bu farkı Ekrem Hakkı Ayverdi ise, Molla Şeref'in o tarihlerde 130-150 yaşlarında olması icap ettiği gibi Molla Şeref'in H.840/M.1436'da Bursa'da vefat ettiğini ve Vakfiyesi'nde Şeref Hoca denmesine nazaran, banisinin başka bir Şeref olabileceğini veya kitabelerin başka bir sebepten dolayı konmuş olabileceğini söylemektedir.²

Zamanla harap olup sadece minare kalıntıları ve duvar bakiyeleri kalan cami, 1980 yılında halkın

MOLLA ZEYREK CAMİİ

(ZEYREK CAMİİ)
(KİLİSE CAMİİ)

Zeyrek Mahallesi, İbadethane Sokağı'nda bulunmaktadır. Bizans dönemine ait ünlü büyük Pantokratoros Manastırı'nın Hz. İsa'ya sunulmuş kilisesi iken, Fatih Sultan Mehmed tarafından önce medrese haline getirilmiştir.¹ Fatih Medreseleri yapılırca Zeyrek Medresesi lağvedilip cami olarak kalmıştır. İlk müderrisi Zeyrek Mehmed Efendi olduğu için Zeyrek Medresesi ve Camii olarak şöhret bulmuştur. Kendisi bitişiğindeki zaviyede metfundur. Adı de vakfiyeye Zeyrek Medresesi olarak geçmiştir.² Caminin kapısı üzerindeki kitabe (1124) 1118 tarihinde başlanılıp (1136) 1143 tarihinde bitirildiği ve 1453 yılında da camiye çevrildiği yazılmaktadır.³

Zeyrek Camii, birbirine irtibatlı üç kiliseden meydana gelmiştir. Kuzey ve güney kiliselerinin planları aynı olup her biri kubbeli olan üç mahfili bulunmaktadır. Kubbe kasnağında ise 12 pencere vardır. Bir narteksi olup 14. yüzyılda bir de dış narteks eklenmiştir. Diğerleri ise iki kilise arasında tek sahınlı bir şapel şeklinde olup iki kubbelidir. Bu manastırı 12. yüzyılda kurduran Komnenas sülalesi mensuplarının mezar şapelidir.

Camiye tahvilinden sonra, birinci kısma duvarı oyularak mihrap ve sağ tarafına da tuğladan tek şerefeli bir minare yapılmıştır.⁴ Alt pencereler genişletilerek karanlıktan kurtarılmaya çalışılmıştır. Güney tarafında tonozlu üç Osmanlı hücresi ve hankâh bulunmaktadır. Burası, Akşemseddin, Emîr Buhârî ve birçok Halvetî ve Şabaniye şeyhinin dergâhı olmuştur.

İhata duvarında 7 satırlık tâlik bir kitabe Akşemseddin'in buradaki hatıralarını yâd etmektedir.⁵

Zeyrek Camii'nin zamanla yıpranan minber ve mihrabı yenilenmiş olup tarihî bir değer taşımaktadır.⁶ Mihrabı alçı kaplama, minberi mermer, kürsüsü ise ahşaptır. Kadınlar ve müezzin mahfili olmayan caminin, hünkâr mahfili vardır. Cami 18. yüzyıl ortalarında herhâlde büyük zelzeleden sonra büyük ölçüde tamir geçirmiş, bu arada kubbeleri taşıyan sütunların yerlerine bugün görülen Barok üslûbundaki payeler ile mihrap ve hünkâr mahfili yapılmıştır.⁷ 1969 yılında üçüncü bölümüyle giriş cephesi tamir görmüştür. Caminin, 2014 yılında Vakıflar İdaresi'nce restorasyonu başlatılmıştır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.158; *Hadika*, c.I, s.118.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.356.
3. T. Öz, a.g.e., s.158; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.209.
4. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.158.
5. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.356.
6. a.g.e. s.356.
7. S. Eyice, Özel Notları.

MUHSİNE HATUN CAMİİ

(İBRAHİM PAŞA CAMİİ)

(ÇİFTE GELİNLER CAMİİ)

**Avn-i Hak birle tamam oldukda bu zîbâ bina
Hatîf-i kudret dedi tarihi "Hayrun Latîf" 939
(1532).**

Cami, 18. yüzyılın son çeyreği ile 19. yüzyılın sonlarında tamirler görerek bugünkü şeklini almıştır. Dikdörtgen bir arsanın üzerinde bulunan cami, kâgir duvarlı ve ahşap çatılı olup her duvarında uzun 3'er adet dikdörtgen olan pencereler sivriltilmiştir. Tavanı, minberi ve kürsüsü ahşap mihrabı ise çini ile kaplanmıştır. Kuzey duvarında ahşap direkler üzerinde iki katlı mahfil bulunmaktadır. İki bölümlü olan caminin, tek şerefeli minaresinin kaidesi kesme taştan gövdesi ise tuğladan olup tek şerefeli ve demir korkulukludur.

1. *Hadika*, c.I, s.28; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.76.

Kumkapı, Saraç İshak Mahallesi, Çifte Gelinler Caddesi üzerinde, 46 numarada bulunan cami, Sadrazam Maktûl İbrahim Paşa (ö.942/1536) tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinden anlaşıldığı gibi H.939/M.1532 yılında yapılan cami, *Hadika*'nın verdiği bilgiye göre, Paşa'nın zevcesi Muhsine Hatun'un isteği üzerine yapılmıştır.¹ Kitabe şöyledir.

MUHTESİP İSKENDER CAMİİ

(KABAKULAK MESCİDİ)

Kâtibi Halil Efendi tarafından yeniden ihya olunarak minber koydurulmuştur.³ H.1250/M.1834 yılında da Murad Ağa'nın tamir ettirdiği caminin iç kısım alanı 84 m², çevresi yüksek duvarlarla çevrili olan caminin avlu ve bahçesinin alanı ise 840 m² dir.

Tavanı düz ve ahşaptır. Mihrabı, minberi ve kürsüsü mermerden yapılmıştır. Müezzin ve kadınlar mahfili vardır. Camiye girişte el'an akmayan Kabakulak Ağa çeşmesi bulunduğundan cami bu isimle de meşhurdur. Caminin kapısında bulunan Kabakulak Çeşmesi'nden dolayı Kabakulak Camii olarak da anılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.171; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.78.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.465; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.408.
3. *Hadika*, c.I, s.171; T. Öz, a.g.e., s.78.

Hırka-i Şerif Mahallesi, Kabakulak Sokağı, 47 numarada bulunan caminin banisi, Fatih Sultan Mehmed'in Muhtesibi İskender Ağa olup inşa tarihi bilinmemektedir. Banisi hazirede metfundur.¹

Mescidin vakfiye tarihi H.911/M.1505'tir. Nakit iraddan 1.400 akçe ile yağhane ve iki debbağhânenen 7.000 akçe, gelen iraddan imama 4, müezzin ve mütevellîye 2'şer, nazıra 1, eczahâna 4 ve rakabeye 2 akçe ayırmaktadır.² Mescit H.1143/M.1730 Balat yangınında yandığından Padişah I. Mahmud'un emriyle Kethüda

MUKADDES EMANETLER AĞA CAMİİ

(HÜNKÂR CAMİİ)

(AĞALAR MESCİDİ)

Topkapı Sarayı içinde, Fatih Sultan Mehmed tarafından, Enderun ağaları için yaptırılmış bir camidir. Sarayın üçüncü avlusunda, III. Ahmet Kütüphanesi'nin karşısındadır. Sarayın içindeki en eski yapı ve en büyük mabettir. Eski ve ilk adı Hünkâr Camii ise de, Enderun'un zülüflü ağaları, özellikle has odalılar burada namaz kıldıklarından Ağalar Mescidi adıyla bilinegelmiştir.¹

Caminin gördüğü pek çok ilave ve tadilatı Ekrem Hakkı Ayverdi şu şekilde belirtmektedir: “Önce orta kısım yükseltilmiş, sonra hem yanlara doğru birer pencere ilâve edilerek genişletilmiş, hem ilk yükselen kısım üzerine bir miktar daha duvar çıkılmıştır. Şöyle ki: Birinci sıra pencerelerin kemerlerinin üstüne kadar iki sıra tuğla hatıl ve iki sıra moloz ve tek tük kaba yontma taşla yapılan duvar, mihrabın sağ ve solundaki iki pencereden sonra, iki sıra tuğla ve iki sıra kesme taşla yükseltilmiş, sonra bundan sonraki pencerelerin ortasının şakulinde bir genişletme yapılarak, ilk ilâve iki taraftan sarıldığı gibi üstüne tekrar duvar çıkılmıştır. Bu son ilâve yumruk kadar taşlarla, bazen hatıllı, çoğu hatılsız olarak meydana getirilmiştir. Bu arada alt kat pencereleri alttan ve üstten uzatılarak üstlerine tam daireden daha yüksek kemerler yapılmıştır. İlk ilâvenin pencereleri ise alttakilerden 50 cm daha

geniş tutulmuş, ikinci ilâveninki de bu sonuncu şekle uydurulmuştur. Arka yüzde de tıpkı böyledir. Duvarlarda inşa farkı bile olmasa, üst pencerelerin altlardan daha geniş tutulması, bunların mimarî zihniyette bir değişiklik olduğu devirlerde yapıldığını meydana koyar. Zira üstler altlardan hiçbir zaman geniş olmaz. Bunların kemerleri de alttakilerden başkadır. Bu halde bina, ilk yapılışında alçak ve çatılı olarak kalmaktadır. Anlaşılan bina Enderun halkını alacak kadar geniş; fakat Enderun koşullarını örtmeyecek derecede basık tutulmuştur. Böyle olursa 5 m kadar bir yükseklikte olacaktır. Şimdiki vaziyeti ise bu prensibin tamamen zıddı, heyula gibi kof bir binadır.”²

Binanın batı ucunda 4 m genişliğinde incecik bir duvarla bölünmüş alçak bir kısım vardır ki, burası sonradan yapılmıştır. Doğuda içten içe 8,55 x 5,65 m boyutlarında, ayrı bir mihrabı olan bir mescit vardır. Buradaki tadile uğramış pencereler, bu duvarın büyük kısmın dış yüzü ve mescidin de bir ilave olduğunu gösteriyor. Bu kısmın üzerindeki bir kitabe H.1136 tarihi vardır.³ Ekrem Hakkı Ayverdi, caminin kubbeli olduğunu söyleyenlere karşılık, çatılı olduğunu söylemekte ve bunu ispat etmektedir.⁴

Bina bugün kütüphane, küçük kısım ise okuma salonu olarak kullanılmaktadır. Duvarları oldukça güzel çinilerle kaplı olan caminin, doğu ve batısında birer kapısı vardır. Harem'den kadınların imama uyması için bir pencere açılmış olup bugün görevlisi bulunmaktadır.

1. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.247.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.310.
3. a.g.e., s.310.
4. a.g.e., s.310.

MURAT PAŞA CAMİİ

Aksaray, Mollagürani Mahallesi, Vatan ve Millet caddelerinin kavşağında bulunan bu cami, H.876/M.1471 tarihinde Uzun Hasan'la yapılan Otlukbeli Savaşı'nda şehit olan Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin vezirlerinden Has Murad Paşa tarafından medrese, hamam ve imareten oluşan bir külliye şeklinde yaptırılmıştır.¹

Bu cami, plan itibarıyla iki fonksiyonlu, tabhaneli cami tipinin İstanbul'daki sayılı örneklerindendir. Duvarları kesme taş ve tuğladan olup ortada iki büyük kubbeli bölüm namaz, yanlardaki birer kubbeli 2'şer oda da misafirhane olarak kullanılmak için yapılmıştır. Kubbelerin yüksekliği zeminden kubbe anaharına kadar 21 m, çapları 10,5 m'dir. Alması duvarlarla sınırlandırılmış bulunan harim, mihrap, taş kapı ekseninde sıralanan ve büyük bir sivri kemerle birbirine açılan eşit büyüklükte kare planlı iki kubbeden müteşekkildir. Birinci kubbe 16 dilimli olup basit ve iri bir baklavalı kuşağa basar, ikinci kubbe mukarnaslı ve pandantiflerle süslenmiştir. Bu iki büyük kubbenin sağ ve solu kare planlı 2'şer tabhane odalarıyla

donatılmıştır. Bu tabhanelerin harime açılan kapıları arasında mukarnaslı birer niş yerleştirilmiştir. Kesme taş işçiliği gösteren 5 kubbeli son cemaat yerinde mukarnaslı ve baklavalı başlıklara oturan sivri kemerler ve pandantifli kubbeler bulunmaktadır.²

Minare caminin sağında yer almaktadır. Kesme taştan kare kaideli ve silindirik gövdelidir. Minare peteğinin üzerinde görülen girland motifi, minarenin 19. yüzyılda tamir gördüğüne işaret etmektedir. Mukarnaslı şerefesinde üç sıra istalaktit bulunmaktadır. Kaidesinde 2 adet güneş saati mevcuttur.³ Caminin sağında ve solunda bulunan tabhaneler harime göre biraz daha alçak tutularak caminin kitlesi kademelendirilmiş ve daha güzel görünüm sağlamıştır. Giriş kapı kemeri üzerinde 60 x 144 cm ebadında bir kitabe mevcuttur. Caminin yapım tarihi ise buradan anlaşılmaktadır.⁴

Minberi mermer ve kapısı üzerindeki kitabesinde de Kelime-i Şehâdet yazılıdır. Kürsüsü ahşap ve mihrabı mermer olan bu caminin müezzinlik mahfili sonradan ahşap olarak basit bir şekilde yapılmıştır.

Avludaki şadırvanı Kara Davud Paşa yaptırmıştır. Kendisi de hazirede metfundur. Yine bu hazirede Sadrazam birinci Mesih Ali Paşa, Şeyhülislâm Pirizâde Osman Sahib Efendi ve Altı Parmak İbrahim Efendi de burada metfundur.⁵

Zamanla bakımsız kalan bu cami 1946 yılında tamir edilmek suretiyle ihya edilmiş, diğer müstemilat kaderiyle baş başa bırakılmıştır. Oysa Has Murad Paşa bu caminin ihyası için H.877/M.1473 tarihli vakfiye ile şunları bırakmıştır: İmaret yakınında 11.046 akçe iradlı 45 dükkân, 238.000 akçelik meşhur Çifte Hammam, yine imaret yakınında 2.436 akçe vâridatlı 13 hücre, Yeni Bahçe’de 1.144 akçelik 9 dükkân ve hücreler, Aksaray’da 660 iradlı bozahane, aynı yerde 3.600 akçelik diğer bozahane, yine Aksaray’da 2880 vâridatlı başhane, Tahtakale’de 28.666 akçe iradlı kervansaray, imaret yakınında 978 akçelik zemin mukaatası, Gülmülcine’de 49.633 iradlı Maronye karyesi, 45.000 vâridatlı Kara Ağaç, Çörük ve Çoksensanlu kariyerleri, bir de Tahtakale’de Eyne Bey Çarşısı’nda bir hamamı daha vardır ki, iradı belli değildir.

184.000 kûsur akçe tutan ve oldukça önemli olan bu iraddan, müderrise 25, talebeye 10, tevliyet 1, hatibe 10, imama 8, sermahfile 2, yedi devirhâna 7, iki

müezzine 8, iki kayyıma 6, muarrife 4, 15 cüzhana 30, imaret şeyhine 10, vekilharca 4, kilerciye 4, nakibe 3, iki ekmekçiye 6, iki aşçıya 6, kap yıkayana 3, buğday döğene 2, kapıcıya 6 akçe verilmekteydi. Bundan sonra umumi mütevellîye günde 20, kâtibe 5, İstanbul câbisine 3, Çoksensanlu imamına 1, mutemed 1, ahırçıya 2, iki tamirciye 6, helâciya 2, Maronye câbisine 4, Kara Ağaç’a 5 akçe veriliyordu. Mutfak giderlerinin birçoğu da köylerden temin edilip et vesaire giderleriyle birlikte sarfiyet 157.000 akçe kadar tutmaktadır.⁶

Bugün bu cami, külliye olma vasfını tamamen kaybetmiştir. İlk olarak caminin batı tarafında bulunan medrese, 1929–1930 senelerinde Belediye tarafından yıktırılmıştır. Daha sonraları İstanbul’un en güzel eserlerinden birisi olan hamam, 1956 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından tamamen yıktırılıp yola katılmış bu tarihî eserden de hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bir avlusu bulunan bu caminin giriş kapısı üzerinde mermere kabartma olarak yazılmış sadece bir kitabesi bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.204; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.108; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.466; O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s.87; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.444.

2. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.57; *İstanbul Abideleri*, s.73; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2206.

3. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.13.

4. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.57.

5. *Hadika*, c.I, s.204; *İstanbul Abideleri*, s.74.

6. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.307-308; E.H. Ayverdi, a.g.e., s.466.

MUSTAFA ÇAVUŞ CAMİİ

(MANASTIR MESCİDİ)
(KİLİSE MESCİDİ)

Şehremini Mahallesi, Millet Caddesi üzerinde (183/1), İ.E.T.T. Garajı yanındadır. 13. yüzyılda bir Bizans kilisesi olarak yaptırılan bu bina, fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed devri çavuşlarından ve hizmetkârlarından olan Mustafa Çavuş tarafından camiye dönüştürülmüştür. Görevli giderleri ise Fatih'in vakfından karşılanmakta olduğu *Hadika*'da zikredilmektedir.¹

Dikdörtgen planlı olan ve tonoz örtüsü iki sütuna dayanan mescidin içten, ahşap tavanlı bir kırma çatısı bulunmaktadır. Binanın batı-doğu istikametine uzanan apsis çıkıntısı dâhil 12,20 m boyunda 8 m enindedir. Üstü tuğladan tahfif kemerli esas mahfili 2 m eninde bir narteks takip etmekte olup bu kısım ana mekâna iki sütuna dayanan üç kemerli bir galeri ile açılmaktadır. Ana mekân dikdörtgen biçiminde ve yanlarındaki bir çift pencereden ışık alan bir salondan

ibarettir. Sağ tarafta bulunan tahta minaresi ise bugün mevcut değildir.²

Sonradan yapılmış yamuk mihrabı alçıdandır. Minberi, kürsüsü ahşap, çatısı ise kiremitle örtülüdür. Duvarları yarım metre kadar lambri ile kaplanmıştır. Caddeden küçük bir avluya girilmekte, burada hem abdest alma yeri ve hem de ayakkabılık bulunmaktadır. Yine sonradan eklenmiş olan son cemaat yerine buradan geçilmektedir. Kırma denem çatı kiremit işle örtülmüştür. Uzun süre garaj deposu olarak kullanılan mescit, şu anda hem garaj görevlerine hem de halka ibadet yeri olarak tahsis edilmiştir.

1. *Hadika* c.I, s.205; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.452.
2. S. Eyice, *Son Devir Bizans Mimârisi - İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları*, s.35; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.100; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.184.

MUSTAFA İSMET EFENDİ CAMİİ

(İSMET EFENDİ TEKKESİ MESCİDİ)

Çarşamba, Balat Mahallesi, İsmailağa Sokağı, numara 42'de bulunmaktadır. Nakşibendî Tarikatı'nın Halidî koluna bağlı Şeyh Mustafa İsmet Efendi (ö.1872) tarafından H.1270/M.1853-54 yılında kurulmuştur. Yıllarca tekke ve dergâh olarak kullanılan ve tekkelerin kapatılmasıyla bakımsız kalan Mustafa İsmet Efendi Camii, 1960 yılında halkın yardımlarıyla ihya edilerek ibadete açılmıştır.¹

Cami kare planlı olup duvarları kâgirdir. Hora-sanla yapılmış yarım kubbesinin üzeri ise kiremitle örtülmüştür. Yarım daire planlı mihrap cepheden hafifçe dışarı taşmakta olup duvara oyulmuş oval görünümündedir. Kürsüsü, minberi ise ahşaptır. Girişi son cemaat yerinden olan kadınlar mahfili ve küçük son cemaat mahalli betonudur. Sağında ve girişi içerden olan tek şerefeli minaresi de betonarme olup 1965 yılında yapılmıştır. Caminin iç alanı 50 m², avlusu ise 3.000 m²'dir. Bakımlı haziresinde banisi Mustafa İsmet Efendi, Ali Haydar Efendi gibi büyük zatlar ve tekkenin şeyhleri yatmaktadır.²

1. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.IV, s.1962.
2. a.g.e, s.1962; *İstanbul Tekkeleri*, s.125.

MUSTAFA MUSLİHİTTİN YARHİSAR CAMİİ

(YARHİSAR MESCİDİ)

(KADI ÇEŞMESİ MESCİDİ)

Zeyrek Mahallesi, Kadı Çeşme Sokağı, numara 63'te bulunmaktadır. Cami, Fatih devri ulemasından İstanbul Kadısı Yarhisarlı Mustafa Muslihiddin Efendi tarafından H.866/M.1461 yılında yaptırılmıştır.¹ Caminin banisi Mustafa Muslihiddin Efendi H.906/M.1500 yılında vefat etmiş olup mescidin civarında metfundur. *Vakıf Tahrir Defteri*'nde vakfiyesi bulunmaktadır.² Ayrıca caminin yakınındaki Sultan Süleyman'ın hayratı olarak yaptırılan çeşmenin,

yapılmasına sebep olmasıyla “Kadı Çeşmesi Mescidi” diye de anılmaktadır. Caminin minberini Kara Halilzâde Abdurrahim Efendi'nin validesi Saliha Hanım koydurmuştur. Caminin hemen bitişiğinde Şeyhülislâm Mu'id Ahmed Efendi Medresesi vardı.³

Cami, bodrum üzerine kesme taştan yapılmış, harem kısmı tek kubbeli, son cemaat mahalli de iki adet küçük kubbe ile örtülüdür. İç alanı 110 m²'dir.

Minberi ve kürsüsü ahşap olup mihrabı alçı ve içi mermer kaplamadır. Minaresi betonarmedir ve caminin sağında yer almakta ve tek şerefelidir. Şerefe korkulunda geometrik şekiller bulunmaktadır.

Avlunun etrafı dört duvarla çevrilidir. Yangından zarar gören cami, yıllarca harap bir durumda iken, halktan Mustafa Şişmanoğlu'nun maddi yardımları ve cami derneği gayretli çalışmaları neticesinde, 1955 yılında tamir edilerek ihya edilmiştir. Ayrıca 1981 yılında cami esaslı bir şekilde tamir görmüştür. İç kısmına tek saf olabilecek şekilde bir mahfil ilave edilmiştir. İç kısmı son derece nakışlarla süslenmiş olan caminin pencereleri revzenlerle tezyin edilmiştir.⁴ Kubbenin içi ve pencerelerin çevresi bitkisel motifli kalem işi ile süslenmiştir. Binadaki bütün pencereler dikdörtgen ve sivri kemerlidir. Pencere altlarına kadar duvarları seramikle kaplanmıştır. Tek kapı ile girilen caminin, müezzin mahfilinden üst mahfiline çıkılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.220; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.151.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.280-281.
3. *Hadika*, c.I, s.220.
4. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.517-518.

MÜFTÜ ALİ CAMİİ (ZENBİLLİ ALİ EFENDİ MESCİDİ)

üzerine bir mahfil yapılmıştır. Zamanla harap olan cami, 1954 yılında Anıtlar Derneği tarafından tamir ettirilmiş³ ve 1965 yılında da halk tarafından bir tamir daha görmüştür. Caminin iç ölçüleri 7,30 x 10,20 m olup genişliği daha fazladır. Duvar kalınlığı ise 85 cm'dir.

1. *Hadika*, c.I, s.205; İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.II, s.665; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.106.
2. *Hadika*, c.I, s.205.
3. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.430; T. Öz, a.g.e., s. 106.

Küçükustafapaşa, Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Tiftik Sokağı, 37 numarada bulunmaktadır. Cami, Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi tarafından 16. yüzyılın başlarında tek kubbeli olarak yaptırılmıştır. Diğer bir mescidi de Karaköy'de bulunan Zenbilli Ali Efendi H.932/M.1525-1526'da vefat etmiş olup Zeyrek'de mektebi yanında metfundur.¹ Minberini Kavaf Hacı İbrahim Ağa koydurmuştur. Avlusundaki okulu ise Hacı Ömer Ağa yaptırmıştır.²

Duvarları taş ve tuğladan olan cami kare planlı, çatılı ve çatının üzeri kiremit ile örtülüdür. Minber ve kürsüsü ahşap, mihrabı ise Kütahya çini ile kaplanmıştır. Sağ ve sol duvarlarında 2'şer, mihrabın her iki yanına birer, üzerleri oval uzun pencereler bulunmaktadır. 3,55 m derinliğindeki son cemaat yerinin

NAKİLBENT CAMİİ (NAHİLBENT CAMİİ)

1912'de meydana gelen İshak Paşa yangınında harap olmuş, yıllarca enkaz halinde kalmıştır. Son zamanlarda halk tarafından onarılmış ve 1962'de betonarme bir revak ilave edilmiştir. Daha önce bu revak ahşaptı.

Vakıf Tabrîr Defteri'nde Nakilbend Hasan ismiyle kaydedilen 909 tarihli Vakfiyesi'ne göre 4.872 akçe gelir getiren taşınmaz malla, üstünde kurulu bulunduğu 600 akçe gelirli Serdap Soğuk Hava Deposu'nu vakfetmekte, bu gelirlerden 3,5 akçe imama, 3 akçe müezzin ve kayyım vazifesini gören şahsa gündelik olarak verilmekte ve 15'er akçe de iki cüzhana ve yağ masraflarına ayrılmış bulunmaktaydı.²

Caminin, 300 m²'lik bir iç alanı vardır. Duvar kalınlığı 97 cm'dir ve oldukça büyük bir alanı kapladığı görülmektedir. Duvarlar tamamen moloz taşından yapılmış, kemerleri ise tuğladandır. Mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşap olup çatısı kiremit ile örtülüdür. Cami, geniş bir üst mahfile sahip olan caminin, son cemaat yeri 5 aralıklıdır. Tek şerefeli minaresi bir sıra taş bir sıra tuğladır.

1. *Hadika*, c.I, s.213.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.474.

Sultanahmet, Küçükayasofya Mahallesi, Nakilbent Sokağı'nda bulunan caminin banisi, Çandarlı Halil Paşa'nın silahtarı Hacı Hasan Ağa'dır.¹ Eyüp üstündeki İdris Köşkü'nde bulunan türbede metfundur. Cami, II. Bayezid (1481-1498) devrinde bir mahzen üstüne inşa edilmiştir. Daha sonra 3 Haziran

NALBANT CAMİİ (KAZANCI CAMİİ) (CERRAH İSHAK CAMİİ)

yılında da halk tarafından yeniden yapılmış, eski yapı özelliğinden herhangi bir eser kalmamıştır. Bu asrın başında ve daha evvel “Kazancı” ismiyle anılan cami, günümüzde “Nalbant” adıyla bilinmektedir. Vakıf-namede, Reis’ülcerrah İshak Efendi’nin, Edirne’deki küçük bir evle, toplam 1.590 akçelik gelir bıraktığı, ayrıca meşruta olarak imama 2, müezzine 1 ev tahsis ettiği; zikredilen gelirden imama 90 akçe, müezzine 65 akçe aylık ayırdığı belirtilmektedir.²

Kare planlı olan cami, dıştan dışı 11 x 11 ebadında olup çatısı kiremit ile örtülüdür. Köşesinde Cerrah İshak Efendi’nin yeni harflerle yazılı kabir taşı bulunmaktadır. Duvarları kâgır, çatısı ahşap olup küçük bir bahçesi ve üç musluklu bir şadırvanı bulunmaktadır. İç kısmı pencerelere kadar fayans döşeli, üst kısmı ise plastik boyalıdır. 7 pencereden ışık alan caminin minber ve kürsü ve tavanı ahşaptır. Son cemaat yeri ve balkonu da bulunmaktadır. Camiye tek kapıdan girilmektedir.

1. *Hadika*, c.I, s.161.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.434.

Nişanca Mahallesi, Nalbat Camii Sokağı 6 numarada bulunan caminin ilk banisi, Fatih devri cerrahlarından İshak Efendi’dir. Hatta kabri de burada bulunmaktadır. Daha sonra ulemadan Kazancı Kulu Yusuf Sinanüddin Efendi tarafından yeniletilmiştir.¹

Cami, 1950’de harabe haldeydi. Eski duvarları duruyor, içinde bir dokumacı çalışıyordu. 1968 yılında betondan tek şerefeli bir minare eklenmiştir. 1979

NALLI MESCİT CAMİİ (VİLAYET CAMİİ) (BÂB-I ÂLİ CAMİİ) (İMAM ALİ MESCİDİ)

Hocapaşa Mahallesi, Ankara Caddesi üzerinde, 30 numarada bulunmaktadır. *Hadika*’da caminin banisinin İmam Ali Efendi olduğu belirtildikten sonra, onun Ni’mel-Ceyş’ten ve Akşemseddin’in akrabalarından olduğu söylenmektedir. Yine aynı yerde, minaresinde 3–4 adet nal resmi olduğundan “Naili Mescit” adıyla anıldığı belirtilir. Banisi İmam Ali Efendi’nin kabrinin orada bulunduğunu, vazifeleri de Mahmud Paşa vakfından verildiğini yine bu kaynaktan öğreniyoruz.¹ Ancak Ekrem

Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri* adlı kitabında, “Mahmud Paşa’nın camii bahsinde yazdığımız Vakfiyesi’nde, Şeref Ağa ve Servi mescidlerine vazife tahsis olunduğu halde, buna olmadığını gördük.”² diye yazmaktadır.

Mescit tek kubbelidir. Duvarların, baklavalı kuşak ve kubbenin eski olduğu büyük bir ihtimaldir. Ayverdi, caminin 1968 yılında tamir için sıvaları döküldüğünde, ufak kaba yontma taşlardan örülmüş duvarlarının ortaya çıktığını söylüyor ve o zaman bir fotoğraf dahi alınamamış olmasının üzüntü verici olduğunu belirtiyor.³

Caminin asıl giriş kapısı ön taraftadır. Üzerinde Kazasker Mustafa İzzet Efendi’nin hattıyla yazılı olan “*İnnessalâ-ta kânet alel-mü’minîne kitaben mevkuta*” ayeti kerimesi H.1283/M.1866 tarihini göstermektedir. Bu şahane hattın başka, caminin sağ yanından açılan diğer kapıda ise “*Esselâtü imâdud-din*” hadis-i şerifi bulunmaktadır ki, Sâmî Efendi’nin bu hattı da gerçek bir şaheserdir. Bu ikinci kapıdaki tarih H.1320/M.1902/3’ü gösteriyor. Burasının sonradan bir pencere örülerek yapıldığı sanılmaktadır. Bu iki tarih, caminin tadilatının iki aşama geçirdiğini ortaya koymaktadır.

Ekrem Hakkı Ayverdi, ikinci ameliyede içeriği bir duvarla bölüp bir giriş meydana getirildiğini ve kubbenin baklavalı kuşağının olduğu gibi durduğunu söyledikten sonra, yapılan bazı tadilat hatalarını eleştirerek şöyle diyor: “Fekat cepheye Arap kılığı giydirilen istalaktitli saçak silmesi, kubbe eteğine bir acaib lâleli kuşak dizmişler, pencereleri bozmuşlar, minareye cumbalar eklemişlerdir. Bu Arap üslûbunun zaman zaman makbul ve

muteber tutulmasına şaşmamak kaabil midir? Bir benzeri de Beyoğlu Ağa Camii'nde 1930'larda yapılmıştır. Süsten nefret eden Osmanlı üslubunu beğenmemek, düştüğümüz küçüklük hissinin alamet-i farikasıdır. Son 1968 tamirinde himmet edip bu muzahrafatı kaldırsalardı, yapanların elleri öpülürdü. Fakat bize uymayan, aykırı yabancı düşen o sakat Venedik kararları şimdikleri de büyülemektedir. Bunu görünce de diyecek bir şey kalmıyor."⁴

Mescit'in içten içe genişliği 8,50 x 8,50 m'dir. Yukarıda saydığımız iki kapısından başka sol yanda da kapısı bulunmaktadır. Duvar kalınlıkları ise 105 cm'dir. Tek şerefeli minaresi kesme taştan olup caminin içinde çıkılmaktadır. Soğan şeklinde külahı ve cumbalı şerefesi bulunmaktadır. Mescid'in banisi İmam Ali Efendi'nin kabri, 40 m kadar uzağında bugün Başbakanlık Arşivi deposu olarak kullanılan ve önceden Cevat Paşa Kütüphanesi olan binanın arkasındadır. Baş taşında Mevlevî şeyhi sikkesi vardır. Acaba İmam Ali Efendi bir Mevlevî miydi?

1. *Hadika*, c.1, s.213.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.475.

3. a.g.e., s.475.

4. a.g.e., s.475.

NESLİŞAH SULTAN CAMİİ (NESLİŞAH CAMİİ)

ile birlikte 180 m² alanı kaplayan ve üstü kemerli tek kapısı bulunan caminin mahfili ahşap, minber ve kürsüsü ahşaptır, mihrabı ise alçı işlemelidir. Bakımlı bir haziresi bulunan caminin, üst mahfili ahşaptan yapılmıştır. Bu mahfil harimin arka tarafındadır. Caminin civarında Kanuni Sultan Süleyman suyundan bir çeşme vardır ki, Sultan Çeşmesi diye bilinmektedir. Vakfiye örneği İstinye'deki caminin sofasında sağ tarafındaki duvara yazılmış olan tarih H.947/M.1540'tır.³ Neslişah Sultan'ın cami civarında bir de okul yaptırmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.214.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.110.

3. *Hadika*, c.I, s.214.

Karagümrük Mahallesi, Kuruçınar Sokağı, numara 10'da bulunmaktadır. 16. yüzyılın sonlarında Mehmed Bey kızı Neslişah Sultan tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Annesi Sultan II. Bayezid Han'ın kızı Gevher Mülûk Sultandır. Neslişah Sultan, kocası İskender Bey ve Zal Paşa, Eyüp'te Defterdar civarında Zal Mahmud Paşa'nın yaptırdığı okulun yanındaki hazirede metfundurlar.¹

Cami, kesme taştan kâgır olarak yapılmış tavanı düz ve ahşap, çatısı kurşun kaplamadır. Ön ve yan cephelerde bulunan çift sıralı pencereler kemerli olup sağ taraftaki duvarı payandalarla desteklenmiştir.² Şerefe korkuluğu taştandır. Külahı kurşun kaplı olan minaresi, üst mahfil merdivenlerinin sağındadır.

Zamanla harap olan cami, 1955 yılında halkın yardımlarıyla tamir edilmiştir. Son cemaat mahalli

NİŞANCI MEHMET PAŞA CAMİİ

(NİŞANCI CAMİİ)

(MEHMED PAŞA CAMİİ)

(NİŞANCI PAŞA CAMİİ)

(BOYALI MEHMED PAŞA CAMİİ)

A tikali Mahallesi, Nişanca Caddesi üzerinde, 23 numaradadır. Caminin kapısı üzerinde, caminin inşasına H.992/M.1584'te başlanıp

H.997/M.1588 tarihinde bittiğini gösteren nesir halinde bir kitabesi vardır.¹ Caminin banisi III. Murad devri vezirlerinden Cedid Nişancı (Yeni Nişancı) Boyalı Mehmed Paşa'dır ki, Halep Kadısı iken H.950/M.1543 yılında orada vefat eden Pîr Ahmed Efendi'nin oğludur. Kubbealtı'nda VI. Vezir iken sonsuzluk âlemine göçmüştür (H.1004/M.1596). Mezkûr caminin hariminde müstakil bir türbede metfun bulunmaktadır. Vefatına rahmetli Sa'î'nin söylediği şu tarih, türbesinin kapısı üstündeki kitabede yazılıdır: *"Dediler Vâsılı Hak oldu Nişancı Paşa."*²

Cami giriş kapısının iki yanında bulunan kitabelere göre cami, H.1179/M.1766'da Sultan III. Mustafa zamanında Mehmed Paşa'nın torunu Şükrullah Efendi tarafından ilk defa, Sultan II. Mahmud devrinde H.1251//M.1835'te zamanın Vakıf Nâzın Mekizâde Mustafa Asım Efendi tarafından ikinci defa tamir ettirilmiştir.³ Son olarak da 1958 yılında Vakıflar'ca restore edilmiştir. Cami Mimar Sinan'ın son yıllarına ait eserlerindendir. Yeniliklerle dolu iç mekânı, dış görünüşü ve olgun nispetleri ile Mimar Davut Ağa ve Mehmed Ağa'nın rolü olsa da, yine tamamına Sinan üslûbu hâkimdir.⁴

Nişancı Mehmed Paşa Camii'nde Sinan tarafından geliştirilmiş olan sekizgen şemanın daha önce denenmemiş değişik bir uygulamasına şahit oluyoruz.

Bu arada 8 adet sivri kemere binen 14,20 m çapındaki harim kubbesi 8 yarım kubbe ile desteklenmektedir.⁵ Bu caminin kubbesi 8 duvar payesine müstenit kemerler üzerindedir. Mihrap ile iki yandaki çıkıntılar üzerinde bir yarım kubbe bulunur. Mihrabın iki yanındaki kürsülere pencere boşluğu ve duvar içindeki merdivenlerden çıkılır. 6 sütuna müstenit 5 kubbeli son cemaat mahalli vardır.⁶

Evliya Çalebi *Seyâhatnâmesi*'nde, caminin Mimar Sinan'ın eseri olup selâtin camileri kadar mükemmel olduğundan bahsetmektedir.⁷ Camide Azapkapı Sokullu Camii plan şeması bazı değişikliklerle ele alınmış, 4 taraftaki eşit yarım kubbeciklerle köşelerdeki eksadrılar duvara bağlı 8 paye arasına yerleştirilmiştir. Mihrap tarafındaki eksadrılar duvarla çevrilip köşelerdeki kubbeler kaldırıldığından bir daralma olmuş, mihrap bölümü yarım kubbesi de, ayrıca dışa çıkıntı yaparak burada iki kademeli olarak köşeler meydana gelmiştir. Giriş tarafındaki köşelere de eski tabhanelerin hatırası olarak kapıları son cemaat revakına açılan uzun dikdörtgen birer mekân yerleştirilmiştir. Mahfile ve minareye götüren merdivenler kuzey duvarındaki nişlerde. Güneyde köşelere dayalı mermer kürsüler yerleştirilmiştir. Mermer mihrap ve geometrik şebekeli zarif minber ilk inşa devrindendir. Kuvvetli bir mimari görüş eseri olarak çok pencereli, yüksek, aydınlık,

ferah mekân, dıştan da çok yüksek katların hâkim olduğu değişik bir görünüm sağlanmıştır.

Daha geniş olan orta bölümde çapraz tonoz, yanlarda 2'şer kubbe ile 5 gözlü son cemaat revakının alçak tutulması da bu etkiyi kuvvetlendirmiştir. Aynı şekilde silmelerle üçe bölünmüş silindirik takviye kuleleri ve bunlar arasında kubbeyi çelenk gibi saran yarım kubbeciklerle eksadrılar alçak tutularak kubbenin hâkimiyeti artırılmış, son cemaat revakının batı köşesinden yükselen minare, bunu gölgelemeyecek şekilde ölçülü tutulmuştur. Tamamı taştan yapılan camiye karşılık, revaklı şadırvan avlusu tuğla taş örgülü duvarı ile değişik görünüştedir.⁸ Avlu etrafında 19 sütun ve revak olup üzerleri kurşun taklidi beton şaplı kubbelerle örtülüdür. Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan tek şerefesi sarkıtlı mukarnaslı minaresi sanat eseridir.

Caminin iç kısım alanı, son cemaat yeri ile birlikte 400 m², dış kısmı ise avlu ve bahçesiyle birlikte 3.000 m²'lik bir alanı kapsamaktadır. Caminin iç kısmında yanlarda ve arka kısımda yer alan “U” şeklindeki çevresi mermer kafesle çevrili, mahfili ile ayrıca ahşap dekorlarla bezenmiş müezzin mahfili olup cami içi çeşitli nakış, hat ve revzenlerle süslenmiştir.

Hadika'da, cami avlusunda fevkanî ve tahtani iki medrese olduğu ve ittisalindeki hankâh (tekke) bir zaman sonra Nişancı Paşa'nın vasiyeti üzerine yapıldığı ifade edilmektedir. Şadırvan avlusunda ve dış avluda birer kuyu bulunmaktadır. Caminin karşısında “Ümmî Veled Medresesi” ve onun civarındaki Keskindede Zaviyesi Kabristanı vardır. H.1251/M.1835 yılında caminin dışı, medreseler ve zaviye, Evkaf Nâzın Mekkizâde Mustafa Asım Efendi'nin himmetiyle tamir edilmiştir.⁹ Cami daha önce külliye durumunda iken bugün ancak cami ile birlikte, caminin banisinin kubbeli ve revaklı türbesi ayakta kalmış adı geçen tekke, zaviye ve medreselerden eser kalmamıştır. İç avluda bulunan şadırvanın 8 mermer direk üzerinde bulunan mahruti çatısı kurşunla kaplıdır. Cami çevresinde bulunan mezarlığı pek bakımlı olmayıp hazirede, baninin

oğlu Eyüp Kadısı Mehmed Nutki Efendi de metfun bulunmaktadır.¹⁰

Cami çevresinde Baki Efendi, Bakkal Mehmed Ağa Mescidi, Keskindede Mescidi ve Bakkalzâde Mescitleri'nin bulunduğu *Hadika*'da zikredilmekte olup bunlardan herhangi bir eser kalmamıştır. Cami mülhak vakıf olup mütevellisi Nişancı Paşa'nın sülalesindendir.

Daha önce tekke olan yerin arsası bugün açık otopark olarak mütevellî tarafından kiraya verilmiştir. Caminin, 2007 yılında restorasyonuna başlanmış olup 2008 tarihinde bitirilerek ibadete açılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.211; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.110.
2. *Hadika*, c.I, s.212; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.100.
3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2263.
4. O. Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, s.162-164; O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s.309-310.

5. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.100.
6. T. Öz, a.g.e., s.110-111; *İstanbul Abideleri*, s.74-75.
7. Y.Y. Demircanlı, *Evlîya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.141.
8. O. Aslanapa, a.g.e., s.162-164.
9. İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.63.
10. M. Tunay-B. Tanman, a.g.e., s.101.

ODUN YARICIZADE CAMİİ (YARICIZÂDE MESCİDİ)

Güzel konuşan ve vaaz etmeye de kabiliyeti bulunan bu zat, dostlarına bir mescit yaptırmalarının sevabını anlatmış ve onların isteklerini çekmeyi başarmıştır. Bunun sonucunda iyi niyetli Müslümanlar bir araya gelerek buraya bu mescidi yapmışlar ve vakfını da tescil etmişlerdir. Minberini, İstanbul'da Dülgeroğlu Camii yakınında, Mustafa Bey Mahallesi sakinlerinden Hacı Halil İbn-i Hibetullah adlı biri koymuştur.¹ Zamanla harap olan cami, 1996 senesinde hayırsever halkın yardımlarıyla yeniden yaptırılarak ibadete açılmıştır.

Camiye birkaç merdivenle girilmektedir. Kadınlar mahfili ahşap; minber, mihrap ve kürsüsü ise çinidir. Külâhı kurşun kaplı olan minaresi beton olup tek şerefelidir.

1. *Hadika*, c.I, s.54-57; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.113; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.87.

Ayvansaray Mahallesi, Pastırmacı Yokuşu Sokağı, 3 numarada bulunmaktadır. Cami, bu semtte doğan el-Hac Mustafa Hulûsi İbn-i Mehmed tarafından fevkanî ve kâgîr olarak yaptırılmıştır. Bu zat Pastırmacı Yokuşu'nun ortalarında bir ev yaptırıp insanlarla bu yolla kaynaşmayı temin etmiştir.

OYMAKAPI MESCİDİ (LOKMACİDEDE TEKKE MESCİDİ) (SEBZEHANE KÂTİBİ MESCİDİ)

kâgîr, basit bir yapı ve çatılı olan türbede, tekke banisinin kabri ve bazı ahşap sandukalar bulunmaktadır. Mescit ise kareye yakın dikdörtgen planlı, duvarları kâgîr ve moloz taş ve tuğla ile örülmüş olup pencereleri yuvarlak kemerlerle taçlandırılmış tuğladandır. Zemin katı kâgîr, üst katı ahşaptır. Avludaki abdest teknesi kesme küfeki taşından olup kitabe tarihi H.1272/M.1855'dir. Bu taşta, "Kazaskerlerden Yahya Beyefendizâde İsmet Beyefendi'nin ruhu için sadaka-i cariyedir." diye yazmaktadır.¹

Dergâhın girişinde, tekkenin imamı ve şeyhi olan, aynı zamanda 1875 yılında vefat eden Ahmet İzzet Efendi'nin (Lokmacı Dede) türbesi bulunmaktadır. Ayrıca 9 kabir daha vardır. Yıkık harap bir durumda iken Fetihler Hayır Hizmetleri Vakfı tarafından betonarme, ahşap kaplama, kubbesiz, kiremit örtülü olarak, tekke bölümüyle birlikte yeniden ihya edilerek 1 Eylül 1999 tarihinde ibadete açılmıştır. Minber ve kürsüsü ahşap, mihrabı ise eski Osmanlı tarzıdır. İki direk üzerinde kadınlar mahfili mevcuttur.

1. *Hadika*, c.I, s.48; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.113; Zakir Şükrü Efendi, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s.60.

Çarşamba, Balat Mahallesi, Lokmacı Dede Sokağı'nda bulunmamaktadır. Sebzeane Kâtibi Mescidi" veya "Oymakapi Mescidi" olarak da bilinen mescit, Sebzeane kâtibi Mahmud Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mescidin ne zaman yapıldığı, banisinin hangi tarihte vefat ettiği ve nerede metfun bulunduğu bilinmemektedir. İlk postnişini mescide imamlık yapmış olan Keçecizâde Hafız Ali İzzet Efendi (ö.1267/M.1851) olup 19. yüzyılın önemli şeyhlerindendir. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra mescit ile tevhidhane kaderine terk edilerek harap hale gelmiş, ahşap bölümlerinin bir kısmı mesken olarak kullanılmıştır. Onarılan türbe ise ziyarete açık bulundurulmuştur.

Sokak üzerindeki duvarında dikdörtgen şeklinde üç adet pencere vardır. Dikdörtgen planlı, duvarları

PARMAKKAPI KADIASKER MEHMET EFENDİ CAMİİ (PARMAKKAPI MESCİDİ)

vaziyette iken, 1960-1980 yılları arasında hayırsever halkımız tarafından kurulan bir dernek vasıtası ile yeniden betonarme, fevkanî ve tek kubbeli olarak inşa edilip ibadete açılmıştır.² İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından 5 Nisan 2011 yılında verilen rapora dayanılarak cami 12 Ekim 2012 tarihinde ibadete kapatılarak yıktırılmıştır. Caminin arsası 700 m² iken, bugün yakla-

şık 2.000 m²'ye ulaştırılmış olup yapılmak üzere çalışmalar devam etmektedir.

1. Hadika, c.I, s.63.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.114.

Akşemsettin Mahallesi, Kocasinan Caddesi, numara 15'te bulunmaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen cami, Kadiasker Mehmed Efendi tarafından yaptırılmış olup bir de mektebi vardı. Minberini (Yeniçeri Ocağı'ndan) Yetmiş birinci cemaatin yazıcısı olan Kazgani (Kazancı) Hacı İsmail Ağa koydurmuştur.¹

Kadiasker Mehmed Efendi'nin yaptırmış olduğu cami ve okul, 1763 yılına kadar hizmet vermiş ve bu tarihte zelzeleden yıkılmıştır. Aynı tarihte yaşamış olan Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa tarafından mektep ve cami yeniden yaptırılmıştır. Kendisi caminin kible tarafındaki hazirede metfundur. Mustafa Ağa'nın yaptırdığı okul ve cami de 1918 yangınında yanmış, eski halinden hiçbir iz kalmamış, arsası da işgal edilmiş

PİRİ MEHMET PAŞA CAMİİ (KORUKLU TEKKESİ MESCİDİ) (PİRİ MEHMET PAŞA TEKKESİ MESCİDİ) (KARAMANI PİRİ MEHMET PAŞA CAMİİ)

yok olmuştur. 1920'lerde yapımına başlanmış ve 1925'te tekkelerin kapatılmasıyla yapımı durmuştur. 1976 yılında halkın desteği ile fevkanî olarak ihya edilip ibadete açılmıştır. Ancak bina tevhitane olarak başlamış olduğundan, mihrap duvarı kible istikametinde değildir. Bundan dolayı da mihrap, sol köşeye yapılmıştır.³

Kare planlı, iki katlı, duvarları kâgır, çatısı kiremitli, minaresi ve kadınlar mahfili beton, minberi ve kürsüsü ahşap olan caminin mihrabı köşesinde olup Kütahya çinileriyle süslenmiştir. Duvarları yerden yarım metre kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Caminin karşısındaki hazirede Fatih'in hocası Molla Gürânî (Şemseddin Ahmed Gürânî) metfundur. Tekkenin şeyhi Cemaleddin-i Karamanî Sütluçe'den getirilerek mescidin yanındaki hazireye defnedilmiştir.⁴ "Remzî" mahlasıyla tanınan Karamanî Piri Mehmed Paşa H.940/M.1533 tarihinde vefat etmiş olup kabri Silivri'dedir.⁵

1. Hadika, c.I, s.138.
2. Hadika, c.I, s.138; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.115.
3. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İç Camileri*, s.169.
4. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.436.
5. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.II, s.544.

Haseki Sultan Mahallesi, Millet Caddesi üzerinde, 45 numarada bulunan cami, H.927/M.1520 yılında Yavuz Sultan Selim'in veziriâzamlarından Karamanî Piri Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Piri Mehmed Paşa, Hz. Ebû Bekir (r.a.) soyundan olup Davûd-i Kayseri veya Camâlüddin-i Aksarâyî Hazretleri'ne kadar ulaşır.¹

Bu caminin "Koruklu Tekkesi Mescidi" diye bilinmesi, zaviyeye şeyh olan Seyyid Mehmed Efendi ve kayınpederi Şeyh Mehmed Fahri Efendi'nin Koruklu Mahallesi halkından olmalarından dolayıdır.² Zamanla harap olan cami ve tekke, 1660, 1693, 1718, 1782 ve 1908 yangınlarında büyük zarar görmüş ve her seferinde de yeniden yapılmıştır. 1918 yangınında ise tamamen yanıp

İRİ MEHMET PAŞA (SOĞUK KUYU) CAMİİ

(KANLI MEDRESE MESCİDİ)

(İRİ PAŞA MEDRESESİ MESCİDİ)

Cibali Mahallesi, Zeyrek Sarnıcı'nın üst kunda bulunmaktadır. Cami, Yavuz Sultan Selim'e (1512–1520) ve Kanuni Sultan Süleyman'a (1520–1566) sadrazamlık yapmış olan Karamanî Piri Mehmed Paşa (H.940/M.1553) tarafından 1543 yılında yaptırılmış, 1942 yılında da bakımsızlıktan yıkılmıştır. Caminin altında kâfiri kâgır mermer somaki direkler üzerine inşa edilmiş sarnıç bulunduğu dolayısı "Soğuk Kuyu Camii" adını almıştır. Cemaleddin İshak Karamanî'nin müridleri için zaviye olarak yapıldığı ve onlardan sonra da medreseye çevrildiği de¹ bildirilmektedir.

Piri Mehmed Paşa devlet işlerinde tecrübeli, dinî alanda ise şuurlu bir kişi idi. Bundan dolayı da birçok dinî eserler bırakmıştır. Ayrıca Konya'daki hayır ve içtimâî yardım müesseselerinden başka geniş Osmanlı

ülkesinin birçok yerlerinde, birçok hayır eserleri ve bunları yaşatmak için de birçok önemli kaynaklar tesis etmiştir. Piri Mehmed Paşa'nın kabri Silivri'de yaptırmış olduğu caminin avlusunda bulunmaktadır.²

Şeyh Mehmed Emin Tokadî (1664–1745) Hazretleri'nin kabri ile talebesi Mustakimzâde Süleyman Efendi'nin (1719–1787) kabri caminin kabristanındadır. Cami, 2013 yılında mihrabı, minberi, kürsüsü, kadınlar mahfili ve tavanı ahşap, çatısı kiremitle örtülü olarak yeniden yapıp ibadete açılmıştır. Osmanlı tarzındaki minaresi ise tek şerefelidir.

1. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.436.
2. *Hadika*, c.I, s.137; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.123.

İRİNÇÇİ SİNAN CAMİİ

(İRİNÇÇİ MESCİDİ)

Fatih, Alikuşçu Mahallesi, Yedi Emirler Sokağı, numara 53'te bulunan bu cami, Fatih Sultan Mehmed'in Pirinççibaşısı olan Sinan Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bu zat H.910/M.1504 tarihinde vefat etmiş olup mihrap önündeki hazirede metfundur. Minberini Bayram Paşa'nın koydurduğu bu caminin tamir ve bakımı için Karakızzâde İstanbullu Ali Efendi bir miktar akçe vakfetmiştir. H.1038/M.1628-29 tarihinde vefat eden Ali Efendi mescidin haziresine defnedilmiştir.¹

Vakıf Tabrîr Defteri'nde 910 Muharrem'i sonları (1504 Temmuz ortaları) tarihli Vakfiyesi kaydedilmiştir. Nakit neması ve iki evden gelen 2.320 akçelik ufak bir irad bırakmıştır. Bundan imama ve müezzine senevî 600 akçe tahsis etmiştir. Tevliyet oğlundan sonra Emir Buhârî evkafı mütevellisine şart edilmiştir.²

Bu mescit, yıllarca harap bir halde iken, 1963 yılında Vakıflar İdaresi'nin önderliğinde ve halkın yardımlarıyla

tamir ve ihya edilerek ibadete açılmıştır. Cami, kâgır olup tavanı beton ve çatısı kiremitle kaplıdır. Minaresi tek şerefeli, 4 sıra tuğla, bir sıra taş örgülü yuvarlak gövdeli olarak yapılmıştır. Camiye ait kitabe yoktur. Caminin iç alanı 156 m², avlu ve bahçesinin alanı ise 200 m²'dir. Mihrabın içi seramik, minberi ve kürsüsü mermerdendir. Avlusunda basit bir şadırvanı vardır. Mihrap önündeki haziresinde Halvetiye Tarikatı'na mensup, 1574 tarihinde vefat eden Şeyh-i Yezdan ve Şeyh Süleyman Efendi de metfundur.³ Dört katlı meşrutası ön kısmında bulunup üst kat kız Kur'an kursu, diğer katlar ise cami görevlilerince meşruta olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.63; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.116.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.481; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.212.
3. *Hadika*, c.I, s.63.

RAMAZAN EFENDİ CAMİİ

(BEZİRGÂN BAŞI CAMİİ)

(HÜSREV ÇELEBİ CAMİİ)

(KOCA HÜSREV CAMİİ)

Kocamustafapaşa, Silivrikapı Mahallesi, Kuvayi Milliye Caddesi üzerinde, 20 numarada bulunmaktadır. Bezirgânbaşı (saraya mal veren) Hacı Hüsrev Çelebi tarafından, Şeyh Ramazanüddin el-Mahfi (1542–1616) adına H.994/M.1585 tarihinde Mimar Sinan’a yaptırılmıştır. Bunun için “Bezirgân Mescidi” ve tekkenin ilk şeyhi Ramazan Efendi olduğu için de “Ramazan Efendi Camii” olarak da bilinmektedir.¹

Ramazan Efendi Camii dikdörtgen planlı, duvarları üç sıra tuğla ve bir sıra köfeki kesme taş ile yapılmış, almaşık bir örgüye sahiptir. Caminin kapısının üstünde, metni Mustafa Sâî Çelebi’ye ait sülüs hatlı Türkçe inşa kitabesinde: *“Çün tamam oldu Sâî-i dâî / Didi tarih Ka’bet-ül-uşşâk, 994.”* yazılıdır. Son cemaat yerindeki direklerin arası sonradan kesme

taşlarla örölüp iki sıra halinde dikdörtgen pencerelerle donatılmıştır. Girişin sağ tarafından, ahşap yapılı kadınlar mahfiline çıkılmaktadır.

Ramazan Efendi Camii, zaman içinde geçirmiş olduğu çeşitli onarımlara rağmen, kendine has mimarisini ve süslemelerini koruyabilmiştir. Çatısı ahşap ve üzeri kurşun kaplamadır. Caminin içerisi yerden 3 m yüksekliğe kadar 16. yüzyılın nefis İznik çinileriyle tezyin edilmiştir. Bu tezyinat bugün bile bazı eksikliklerle varlığını korumaktadır. Mihrabı ve minberi mermer, kürsüsü ise ahşap olan caminin güneydoğu köşesindeki alt pencerelerden biri kapıya dönüştürülerek arkasına küçük bir çilehane yapılmıştır. Bugün ise bu çilehane ve gerisinde bulunan tekkesi, pencerelerinin kapıya dönüştürülmesiyle camiye ilave edilmiştir. Çokgen gövdeli ve taştan minaresi caminin sağında

bulunmaktadır. Şerefeye kadar mukarnaslı olan bölümü günümüze kadar bozulmadan gelebilmiştir. Ama külah saçağındaki girland kabartmalarının bulunduğu petek kısmı ise 18. yüzyılın ikinci yarısında yenilenmiştir. Camiye ismini veren ve tekkenin ilk şeyhi olan Ramazan Efendi’nin kabrinin bulunduğu türbe ise caminin sol tarafında bulunmaktadır. Ramazan Efendi’nin sandukasını barındıran kuzey kesimi, avlu yönünde yarım altıgen planlı bir çıkma ile genişletilmiş, kiremit kaplı ahşap çatının bir kısmı kurşun kaplı ve alemli bir ahşap kubbe ile donatılmıştır. Halifelerinin sandukaları da burada bulunmaktadır.³

Günümüzde, güzel bir çevre düzenlemesi yapılan caminin bahçesinde, ilk gözümüze çarpan, beyaz mermerden dikdörtgen hazneli şadırvanıdır. Haznesi geometrik şebekeli açıklıklar, kâgir taş kemerler ve servi kabartmaları ile güzel bir görünüm arz etmekte ve abdest alma ihtiyacını da gidermektedir. Bahçesinde tarihî serviler, ayrıca bahçenin sol tarafında sohbet ve yaz aylarında çocuklar için geniş bir kurs odası yer almaktadır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.116; *Hadika*, c.I, s.66.
2. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.98–99; Ş. Gürel, *İstanbul Evliyalari ve Fetih Şehidleri*, s.190–191.
3. H.E. Eldem, *Camilerimiz*; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.31.

RÜSTEM PAŞA CAMİİ

Tahtakale, Rüstempaşa Mahallesi, Hasırcılar Caddesi üzerinde, 90 numarada bulunan bu cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihri-mah Sultan'ın kocası Sadrazam Rüstem Paşa tarafından 1560 yılında inşa edilmiştir. Mimar Sinan'ın güzel eserlerinden biridir.¹

Fevkanî olarak yapılmış ve alt kısmına mahzenler ve dükkânlar yerleştirilmiştir. Caminin revaklı avlusuna iki taraftan merdivenle çıkılmaktadır. 1962 yılında dış saçaklar ve 1968'de de minaresi, dış avlusu ve zemin duvarları tamirler görmüştür. Dikdörtgen planlı caminin merkez kubbesi kemerlerle 4 fil ayağına ve sütunlara oturtulmuştur. Köşelere tesadüf eden kemerler yarım kubbe şeklindedir. İki yanlara konulmuş olan sekizgen planda 2'şer fil ayağı ile şahın üç kısma ayrılmış olup ortadaki merkezî şahın kare, kubbe kaidesi ise sekizgen şeklindedir. Yanlarda birer uzun dikdörtgen şeklinde iki yan sofa bulunmaktadır. Bu sofalar 2'şer büyük kemerle üç kısma ayrılmış ve her kısım çeliplene tonozlarla örtülerek üzerlerine küçük kubbeler yapılmıştır.²

Bu caminin plan hususiyetinden başka, fil ayakları da dâhil olmak üzere kubbe eteklerine kadar her tarafı devrin (16. yüzyıl) en nefis çinileri ile bezenmiştir. Mimar Sinan, Sokullu ve Azapkapı camilerindeki tenasüp güzelliğini bu camide, o kadar gösterememişse de İznik'te yapılan çinilerin güzelliği ve tezyinatının harikulâdeliği bu noksanı telafi etmiştir. Ne var ki, yarım kubbeler içine sonradan barok devrinde yapılan nakışlar bu güzelliği bozmuş, kalem işleri tahrif edilmiştir. Eşsiz çinileri toplam 1.546 adettir. Bu çiniler 56 çeşit motif, 36 adet lale, 5 renkle bezenmiştir. Çinilerde ayet ve hadisler vardır. Cümle kapısının solundaki panoda Hucurat Suresi'nin 13. ayeti, mihrapta ise Cebail Aleyhisselam'ın Peygamber Efendimiz'e sorduğu "İslam nedir?" sorusuna verdiği cevabı içeren hadis bulunmaktadır.

Fevkanî olan avlunun üstü bir tavanla örtülüdür. Bu tavan, kenardaki sütunlar arasına yapılmış kemerlerle son cemaat yerinin kemerleri üstünü örter. Son cemaat yeri 6 sütunla 5 kısma ayrılmış olup her kısmın üstü kubbelidir. Caminin sağında binaya bitişik tek şerefeli bir minaresi vardır.

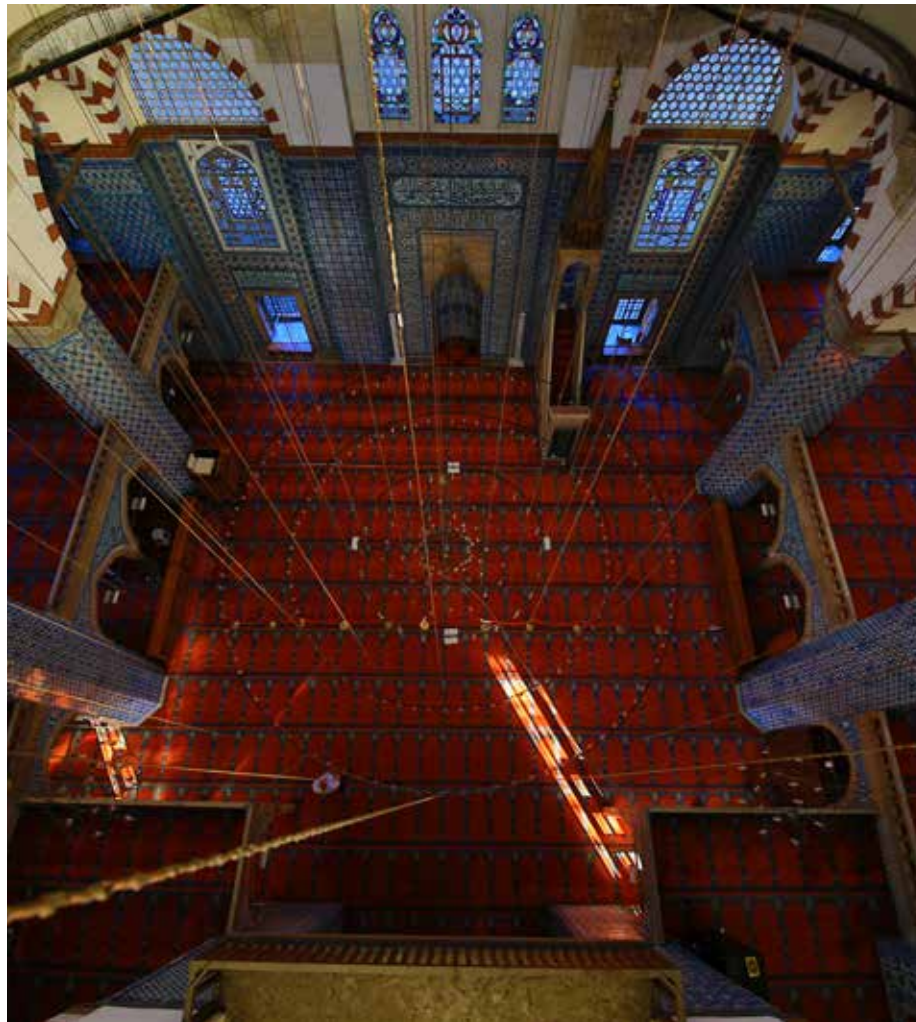
Hadika, Rüstem Paşa Camii'nin inşa edildiği arsa üzerinde önceden Halil Efendi Mescidi'nin olduğunu;

caminin banisi Rüstem Paşa'nın Şehzade Camii yanında, sebiline yakın bir yerde müstakil bir türbede metfun bulunduğunu yazar.³ Aynı zamanda Rüstem Paşa, Çağaloğlu tarafında mimari değeri büyük olan bir de medrese yaptırmıştır. Onun, zengin devlet ricalinden olduğu bilinmektedir. 2004 yılında *Newsweek* dergisi okurları tarafından Avrupa'nın en güzel camisi seçilmiştir.

1. C.E. Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s.146.
2. a.g.e., s.346.
3. *Hadika*, c.1, s.115.

SADİ KAZGANİ CAMİİ (KAZGÂNİ SADİ CAMİİ)

Tavanı ahşap olan caminin müezzin mahfili de üst mahfili gibi ahşap, son cemaat mahalli camekânlıdır. Caminin sağında bulunan tek şerefeli minaresi tuğladan ve taş taklidi ile örülmüştür. Üstü kurşun külahlıdır. Kapısı ise sağdaki müezzin yerindedir. Sağda minarenin önündeki küçük hazirede banisinin kabri ve bazı kabirler bulunmaktadır. Baninin mezar taşında *“Fatih Sultan Mehmed Hazretleri'nin Kazgancıbaşı Sadı Mehmed Efendi'nin Rubu İçin Fatıha”* yazmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.174; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.86.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.434.

Aksaray, Mollagürani Mahallesi, Kazgani Cami Sokağı, 5 numarada bulunmaktadır. Banisi Fatih Sultan Mehmed'in Kazancıbaşı Sâdüddin Mehmed Efendi'dir. Vakıf kayıtlarına göre ise mahalle halkı tarafından yapılmış olup giderleri Sâdüddin Mehmed Efendi tarafından karşılanmıştır.¹

1918 İstanbul yangınında tamamen yanmış ve sadece duvar bakiyeleri kalmıştı. Yıllarca harap halde bekleyen cami, 1968–1971 yılları arasında Vakıflar İdaresi'nin gözetiminde bir hayırsever tarafından yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır.²

Kare planlı, kâgır ve çatılıdır. Çatı kiremit ile örtüldür. İç duvar etekleri 10 sıra halinde Kütahya çiniyle kaplanmıştır. Minber ve kürsüsü ahşap, mihrabı Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Mihrap duvarı hariç her duvarda 2'şer adet dikdörtgen pencere vardır.

SALİH PAŞA (İBNİ MEDDAS) CAMİİ

(İBN-İ MEDDAS MESCİDİ)

(PAŞMAKÇIZÂDE MESCİDİ)

Unkapanı, Cibali Mahallesi, Salihpaşa Caddesi üzerinde, 19 numarada bulunmaktadır. Banisi İbni Meddas olarak tanınan Tokatlı Paşmakçızâde Hüsameddin Hüseyin Efendi olup H.860/M.1455–56 tarihinde vefat etmiştir. Minberini Mehmed Odabaşı'nın koydurduğu bu mescit, Fatih Sultan Mehmed devri (1451–1481) eserlerinden olup H.1246/M.1830 tarihinde yenilenmiştir.¹

Hüsameddin Efendi H.846/M.1442 yılında Amasya Müftüsü olmuş ve burada Hüsamiye Medresesi'ni yaptırmıştır. Caminin ön ve yan duvarları moloz taşıyla, mihrap duvarı da iki tuğlalı hatilla yapılmıştır. Pencere kemerleri ise tuğla olup taş söve konmamış, köşeler duvardan çıkartılmıştır. Pencere altlık

tek sıralıdır. Üstteki düz pencereler bir iç mahfilin olduğunu göstermektedir.²

Saçak sonradan iri bir kepçe halinde yapılmıştır. Caminin tek özelliği ise minarenin bir köşede olmayıp kible duvarına paralel orta yerinde bulunmasıdır. Cami dikdörtgen planlı olup son cemaat yeri yoktur.³ Küçük avludan merdivenle çıkılan caminin giriş kapısı minaresinin solundadır. Çatısı ahşap ve kiremit örtülü, kürsüsü, minber ve mihrabı mermer, iç duvar etekleri mermer üzeri ahşap kaplamadır. Mihrap kitabesi H.1400 tarihini taşımaktadır. 1977–80 tarihleri arasında kısmi tamiratlar görmüş, alt kat ilave edilmiş olup iki katı da ibadet için kullanılmaktadır. 1956 tarihinde konağı yıkılan Sadrazam Salih Paşa, mescidin

köşesine H.1057/M.1647 tarihinde bir çeşme yaptırmış, cami bu çeşmeden dolayı da “Salihpaşa Camii” adını almıştır.⁴ Çeşme, H.1331/M.1912 yılında Zeynep Hanım tarafından yenilenmiştir.

Salih Paşa, Sultan İbrahim tarafından katledilmiş olup Üsküdar'da metfundur. Caminin banisi İstanbul'un fethine katılmak için Amasya'dan gelmiş ve Fetih'den sonra da bu mahalleye yerleşmiştir. Kabri, yaptırmış olduğu bu caminin karşısındaki hazirededir. Kabir taşında “*Ebü'l-feth Sultan Mehmed Han'ın mestçibaşısı*” diye yazmaktadır.⁵

1. Hadika, c.I, s.24–25; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.74.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.424.
3. T. Öz, a.g.e., s.74.
4. Hadika, c.I, s.25; Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.252.
5. T. Öz, a.g.e., s.74.

SAMANİ VİRANİ EVVEL CAMİİ (ÇUKURÇEŞME MESCİDİ)

oluşturmuştur. Çatısı, minberi ve son cemaat yeri ahşap olan caminin tek şerefeli ve gösterişli bir minaresi vardır. Bu minare taş binanın sağ köşesinde. Minareden başlayan bir ihata duvarı bir harem avlu oluşturmakta, meyilden sonra cami seviyesine merdivenle çıkılmaktadır. Minarenin kaidesi, yontulmuş küçük taşlardan, gövdesi ise tuğladandır.

Mescitten uzun süre içinde bir şey kalmamış, sıvası dökülmüş, çatısı çökmüş ve minaresinin saçak seviyesinden son-

rası yıkılmış olarak kalmış, 1950 yılına kadar içinde çuval tamir edilen bir yer olarak kullanılmıştı. Nihayet 1973 yılında onarılarak yeniden ibadete açılmıştır. Mahallesi önceleri cami adıyla anılmaktayken daha sonra Süleymaniye Mahallesi'ne katılmıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısında yapılan caminin kapısının yanında bani Sinan Efendi'nin kabri vardır.²

1. *Hadika*, c.1, s.78.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.490-491.

Vakıf kayıtlarına göre, bu mescide Yavaşca Şahin Camii ile birlikte 15.300 akçelik bir gelir bırakılmıştır. Bu meblağın 2.000 akçesi nakit, geri kalanı ise vakfedilen gayrimenkullerden elde edilmektedir. Gelirden iki mescidin imamlarına günde 6, müezzinlerine 4, on cüzhana 10, yağ ve hasıra 15, mütevellîye 3 akçe ayrılmıştır. Bu durumda masraflardan sonra her yıl 6.900 akçe artmaktaydı.

Mescit, iki sıra tuğla bir sıra düzgün ve ince moloz taşından yapılmıştır. Minberini Köse Bahir Paşa koydurmuştur. Çevresindeki arazi çok dik olduğundan, harimin altında bir bodrum

SAMANİ VİRANİ SANİ CAMİİ (SAMAN VEREN MESCİDİ)

Cami, Mercan Mahallesi, Uzun Çarşı Caddesi üzerinde bulunan 58 numarada yer almaktadır. Fatih döneminde, Saman Veren-i Evvel Mescidi'nin banisi Saman Viranî Hoca Sinan tarafından

yapılmış; 19 Haziran 1887'de yenilettirilmiştir. Hatta bununla ilgili bir kitabesi de vardır.¹ 1985 yılında restorasyondan geçmiştir.

Mescide dükkânlar arasındaki aralıktan girilmektedir. Girişinden başka her tarafı binalarla çevrilmiştir. İç alanı 90 m² olup duvar kalınlığı 60 cm kadardır. Kâgîr yapıdır ve ahşap çatılıdır. 21 pencereden ışık almakta olan caminin tavanı ve üst mahfili minber ve kürsüsü gibi ahşaptır. Mihrabı ise mermerle kaplanmıştır. Sağ köşede tuğladan yapılmış, tek şerefeli minaresi kısadır. Mahallesi Mercan Ağa sınırları içerisine alınmıştır. Bu mahalle önceleri "Saman-ı Viran-ı Sanî" adıyla anılmaktaydı.

1. *Hadika*, c.1, s.135; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.49.

SANCAKTAR HAYRETTİN CAMİİ

Çuhadaroğlu tarafından yeniden inşa edilmiş, duvarları aslına sadık kalınarak yapılmış, ancak son durumdaki gibi üzeri düz bir tavan ve çatıyla örtülerek 1976 yılında ibadete açılmıştır. Sol tarafında tek şerefeli tuğladan örülmüş minaresi bulunan caminin, iç kısmındaki mahfili ve minberi ahşaptan, mihrabı ise kesme taştan yapılmıştır. İç alanı 150 m² olan caminin dış avlusu ise 130 m²'dir.

1. Hadika, c.I, s.125; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.194.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.119.

Kocamustafapaşa Mahallesi, Teberdar Sokağı'nda 15 numarada yer almaktadır. Eser, Bizans devrine ait kilise iken Fatih Sultan Mehmed'in sancaktarlarından Alemdar Hayreddin Efendi tarafından mescide tahvil ettirilerek vakfedilmiştir. Hayreddin Efendi, mescidin civarında bulunan bahçede metfundur. Ayrıca Şahpazpaşa Zaviyesi'nde Şeyh olduğu bilinen Şeyh Mustafa Efendi de orada metfundur. Mescidin minberini mahalle halkının ricası üzerine Sadrazam Maktûl Mustafa Paşa koydurmuştur.¹

Cami, kâgir ve 8 köşeli bir plan üzerine kubbeli olarak yapılmışken, bilinmeyen bir devirde kubbe çökmüş ve cami ahşap çatı ile örtülmüştür.² 1894 depreminden beri harap bir durumda bulunan cami, hemen hemen yok olma durumunda iken 1973–1975 yıllarında Vakıflar İdaresi'nce Yüksek Mimar Fikret

SANKİ YEDİM CAMİİ (MEHMED ŞAKIR EFENDİ MESCİDİ) (KEÇECİ HAYREDDİN MESCİDİ)

yangınında yanmış, 50 yıl kadar muattal ve harap halde iken 1959–1960 yıllarında halkın yardım ve gayretleriyle yeniden ihya edilerek ibadete açılması sağlanmıştır. Fakat eski binadan hiçbir iz kalmamıştır.² Mimari özelliğe sahip olmamakla birlikte fevkanî ve betonarme olarak yapılan mabedin bir büyük ve 4 çeyrek kubbesi olup kurşunla kaplıdır. Caminin arka kısmında mahfili olup minaresi tek şerefeli ve betonarme olarak yapılmıştır. Konumu itibarıyla apartmanların arasına sıkışmış bir durumdadır. İç alanı 100 m², dış kısmıyla birlikte 130 m²'dir. Merhum M. Emin Kutluoğlu Hoca Efendi'nin imamı olduğu bu camide uzun yıllar hatimle teravih namazı kıldırılmıştır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.19.
2. a.g.e., c.I, s.19.

Cami, Zeyrek Mahallesi, Kırbaç Sokağı 45 numarada bulunmaktadır. Banisi, Keçeci Hayreddin veya Adanalı Şakir Efendi olduğu ve bu zatın canı bir şey istedikçe, o istediği şeyin bedelini bir yana ayırıp “sanki yedim” diyerek para biriktirdiği, biriken paralarla bu mescidi yaptırdığı rivayet edilmektedir.¹

Günümüzden takriben 300 yıl önce inşa edildiği bildirilen cami, Birinci Cihan Harbi'nden önce Fatih

SARAÇ DOĞAN CAMİİ

mimari üslûpta iki katlı olarak altında dükkânlar olan betonarme ve tek kubbeli olarak yeniden inşa edilip ibadete açılmıştır. Minaresi de alışılmışın dışında modern üslûpla tek şerefeli olarak yapılmıştır. Yeni binanın eskisi ile olan tek bağlantısı sadece adıdır. Caminin dışı mermer kaplı, iç duvarları ise Kütahya çinileriyle süslüdür. Hattat Hâmid Aytaç'ın celi-sülûs "Nebe Sûresi" kuşak yazısı olarak yazılmıştır. Kubbede, duvarlarda ve mahfil taraflarında kalem işleri vardır. Müezzin mahfili, minberi ve kürsüsü ahşaptır. Korkulukları ahşap olan üst mahfil, giriş duvarı ve sağ duvar boyunca uzanmış olup beton direkler üzerinde durmaktadır.

1. Hadika, c.I, s.124; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.120; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.362.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.287; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.167-168.

Şehremini Mahallesi, Turgut Özal (Millet) Caddesi, 107 numarada bulunmaktadır. İlk olarak 15. asırda Doğan Ağa tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Vakfiye tarihi muharrem H.925/ M.1519'dur.¹ 1956 yılında Millet Caddesi'nin genişletilmesiyle yola giden ve zaten 1918 yangınından beri harap halde olan mescit için yolun sağında bir arsa tahsis edilmiş olup mahallesi de 1934'te Deniz Abdal Mahallesi'ne katılmıştır.²

Mescit için ayrılan bu arsa 1975 yılında Vakıflar İdaresi ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından modern

SARAÇ İSHAK CAMİİ

Cami, 1956 yılında ve daha sonra da 1975 yıllarında yeniden tamirler geçirmiş ve iç kısım 1 m yüksekliğinde ahşapla (lambri) çevrilmiştir. İç ölçüleri 10 x 10'dur. Bugünkü yapısı çatılı ve kiremit örtülü olup saçaklıdır. Mihrap ve son cemaat yerinin duvarlarında 2'şer, sol ve sağ duvarlarda ise 3'er pencere bulunmaktadır. Tavanı ahşap ve çıtalı, minberi ahşap, mihrabı oyuk halindedir. İki beton direk üzerinde bulunan üst mahfilinin korkulukları betondur. Haziresinde kabirler bulunmaktadır. Rifaî Şeyhi Mehmed Fazlı Efendi'nin kabri de bu hazirededir.

Kumkapı, Saraç İshak Mahallesi, Mihatpaşa Caddesi, 35/2 numarada yer alan caminin banisi, Saraç İshak'tır (ö.893/1478) ve mezarı haziresindedir.¹ Yeni olan caminin minaresi solda olup kidesi ve pabucu eskidir. Gövdesi ise güdüktür ve son devirlerde yapıldığı aşikârdır.²

Caminin solunda, minarenin yanında Saraç İshak'ın kabri bulunmaktadır. Kabir taşlarının köşeleri burma kum saatlidir. Baş taşının iki tarafı da az derin mihraplı olup 4'er satır yazı yazılmıştır. Çevreleri rumî kabartmalarla süslüdür. Her ikisi de dönemin güzel eserlerindendir. Ayak taşının dış yüzünde tek satır halinde tarihi vardır. Buna göre Saraç İshak bin Abdullah'ın 893/1487 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır.³ Saraç İshak'ın *Vakıf Tahrir Defteri*'ndeki 894/1488 tarihli Vakfiyesi'ne göre 30.000 akçe nakit ve dükkânlar, hücreler, Mukataa-i zemin, mezra; imam, müezzin ve azatlıları için evler, kazan, kevgir, kepçe ve sacayak gibi mutfak eşyası vakfedilmiştir.⁴

SARI BEYAZIT CAMİİ

nakit para vakfettikleri de kaynaklardan öğrenilmektedir.²

Köşe başında bulunan bu mescidin 73 m²'lik iç alanı bulunmaktadır. Duvarları kâgir, çatısı ahşap; duvar kalınlığı ise 80 cm'dir. Mihrabı mermer, kürsü ve minberi ahşaptır. Son cemaat yeri küçük olan mescit, 11 pencereden ışık almaktadır. İç kısmında eski yapısından herhangi bir eser kalmamıştır. Mihrabın iki tarafında “*inne ibadî leyse leke*” ve “*yevme lâ yenfeu*” ayetleri üç satır halinde yazılmıştır. Dış kısmı ve minaresi olduğu gibi kalmış olup kapının üzerinde mescidi,

Sarı Bayezid Hazretleri'nin yaptırdığını ifade eden bir kitabe vardır. Ayrıca mescidin 1962'de Bakkal Abdurrahman Yankı'nın önderliğinde tamir edildiğini gösteren yeni harfle yazılmış bir levha da sağ pencerenin üstüne konmuştur. Tuğladan yapılmış ve fakat kullanmaya pek müsait olmayan tek şerefeli bir minaresi vardır. Tavan kısmı ahşaptır, pencere önleri ise 1,5 m'ye varan mermerle döşenmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.135.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.492.

Küçükpazar, Hoca Gıyasettin Mahallesi, Sarı Beyazıt Caddesi üzerinde, 17 numaradadır. Caminin banisi, Fatih devri âlimlerinden Sarı Bayezid'dir. Cami 1460 yılında yapılmıştır. Bu zatın, âlimlerden olduğu vakfiyede “Mevlânâ” unvanı verilmesinden anlaşılmaktadır. Merhumun kabri mezkûr mescidin bahçesinde bulunmaktadır. Minberini Darüssaâde Ağası Maktûl Beşir Ağa koydurmuştur.¹ 1747 ve 1860 yıllarında tamirler gören Sarı Bayezid Camii, son olarak 1962 yılında Abdurrahman Yankı'nın öncülüğünde halk tarafından onarılmış ve 1982'de de iç kısmı yağılı boya ile boyatılmıştır.

Mescit için, binaya bitişik iki dükkânlı bir ev, Hoca Üveys Mahallesi'nde üç ev ve üstünde üç oda, Bedesten yakınında iki dükkân ve bir oda ile daha bazı gayrimenkuller vakfedilmiş olup gelirinden imama 2 ve müezzine 1 akçe gündelik ayrılmış; şayet imam ve müezzine cüz okuyabilecek durumda iseler günde 1'er akçe, değilse okuyabilecek durumda olan 5 kişiye ayda 20'er akçe, kayyuma aylık 10 akçe, kandil için 5 dirhem tahsis edilmiştir. Ayrıca muhtelif şahısların imam ve müezzinin hatim okumalarına karşılık

SEFERİKOZ CAMİİ (SİVRİKOZ MESCİDİ) (CİBALİ MESCİDİ)

kullanılmaktadır. Minberi mermer, vaaz kürsüsü ahşap, iç duvar etekleri ve mihrabı mermer kaplıdır. Mihrap kitabesi H.1403 olup merdivenle çıkılan caminin kapı üzerindeki mermer kitabesi de H.1298 tarihini taşımaktadır.

Minaresi tek şerefeli olan caminin bir ismi de “Cibali Camii”dir. Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin kumandanlarından olan ve Cebeciler Ocağı'nın da ilk ağası bulunan Cebe Ali, Fetih'te büyük yararlıklar göstermiş ve şehre de bu kapıdan girdiği için Cebe Ali Kapısı yerine Cibali Kapısı denmiş ve cami de bu isimle anılmaya başlanmıştır. Cibali De-

de'nin kabri Cibali Karakolu'nun içindedir. *Hadika*, banisinin kabri, meyyit iskelesi yolunda Kapudan-ı Esbak Abdülfettah Paşa'nın kabrinin yanında olduğunu söylemektedir.⁴

1. *Hadika*, c.I, s.72.

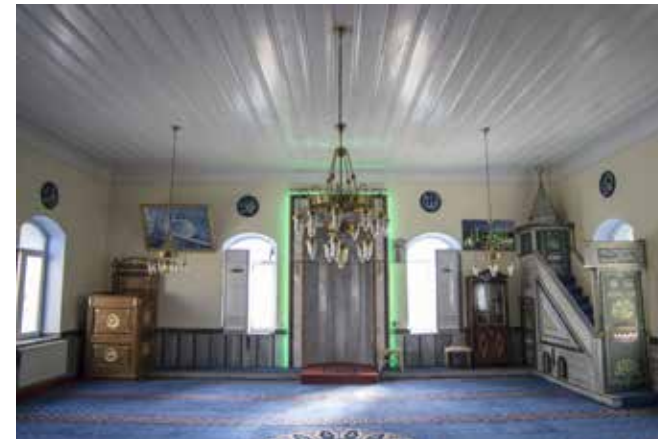
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.291; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.265.

3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.40.

4. *Hadika*, c.I, s.72.

Cibali, Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Küçük-mustafapaşa Caddesi, Seferikoz Sokağı, 4 numarada bulunan bu caminin banisi, Sivrikoz Mehmed Efendi'dir.¹ *Vakıf Tahrir Defteri*'nde H.900/M.1495 tarihli vakfiye suretinde 15 hücre, 4 ev, imam ve müezzine için iki ev hücre, Galata'da dükkân ve fırın vakfettiği, imama yevmî (cüz de okuması şartı ile) 4 akçe, müezzine 3, tevliye 2, nezârete 1 akçe ayırmış olduğu zikredilmektedir. Binanın tarihi H.890/M.1485'ten öncedir.²

H.1275/M.1858 ve H.1318/M.1900 senelerinde tamir gören cami dikdörtgen planlı, ahşap çatılı, çatısı kiremit örtülü, kâgir duvarlı ve fevkanîdir. Altında Bizans devrinden kalma sarnıç bulunmaktadır.³ Son cemaat mahallinin üstü kadınlar mahfili olarak

SEKBANBAŞI YAKUP AĞA CAMİİ

sahiptir. 4,85 m derinliğinde bir son cemaat yeri vardır. Duvar kalınlığı ise 65 cm'dir. Son cemaat yerinin üstü iç mahfil olarak harime katılmıştır. Kadınlar mahfilinin önü ahşap kafesle kapatılmıştır. Camiye 11 basamakla çıkılmaktadır. Tavanı, mihrabı, minberi ve kürsüsü ahşaptır. Altında dükkânlar mevcuttur. Caminin banisi Yakup Ağa'nın Aksaray'daki zaviyesinde metfun olduğu *Hadika*'da belirtilmektedir.⁴

1. *Hadika*, c.I, s.128.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.133.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.496.
4. *Hadika*, c.I, s.128.

Minimar Kemalettin Mahallesi, Sekbanbaşı Yakupağa Camii Sokağı, 1 numarada bulunmaktadır. Hasan Paşa Hanı'nın hemen arkasına bitişik fevkanî camidir. *Hadika*, caminin fevkanî olduğunu ve Fatih'in Sekbanbaşısı Yakup Ağa (ö.H.866/M.1461-2) tarafından yapıldığını zikreder.¹

Vakıf Tahrir Defteri'nde, Sekbanbaşı Yakup Bey adıyla 51 dükkân vakıf olarak zikredilmektedir. Toplam 13.078 akçeye ulaşan gelirden imama 4, müezzine 3, hasır ve yağa 1, tamire 2 ve zemin mukatasına yılda 12 akçe ayrılmakta, şart-ı vakıf sırasında bu masraflardan sonra kalan yıllık 9.508 akçenin üçte birini zaviyesine, biri rakabeye ayrılacağı belirtilmektedir.²

Hiçbir özeliğe sahip olmayan cami, 20 yıl önce-sine kadar harap bir haldeydi. 1969'da onarılmış ve minaresi yeni baştan inşa edilmiştir.³ 466 m²'lik bir iç alana ve tuğladan yapılmış tek şerefeli minareye

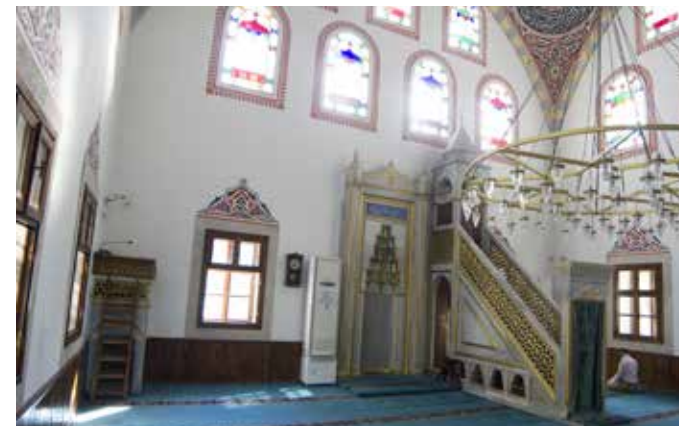
SELÇUK SULTAN CAMİİ (SELÇUK HÂTÛN CAMİİ) (ABBAS AĞA CAMİİ) (TAHTA MİNARE CAMİİ)

Caminin alt duvarları kesme taş, üst duvarları ise iki sıra kesme taş ve iki sıra tuğladan inşa edilmiştir. Sağındaki minaresinin kaide, gövde, pabuç ve petek kısmı şerefesi gibi kesme taş olup şerefe altı mukarnaslıdır. Girişi ise dışarıdandır. Cemekânla örtülen son cemaat mahalli 4 sütunlu 3 küçük kubbe ile örtülmüş olup 7 kemeri vardır. Minberi, mihrabı ve kürsüsü mermer kaplamadır. Kadınlar ve müezzın mahfili bulunan caminin sol ve sağ duvarlarda olmak üzere 3 giriş kapısı vardır. Onarımı Vakıflar tarafından 2007 yılında tamamlanarak ibadete açılmıştır.

Mollagürani Mahallesi, Millet Caddesi, İmam Mesut Sokağı, numara 1'de bulunmaktadır. Baniyesi Çelebi Mehmed'in kızı olan H.890/M.1485 yılında vefat eden Selçuk Hatun'dur. Bursa'da babasının türbesinde metfundur.

Fatih devrinde yapılan bu caminin yanması üzerine 17. yüzyıl ortalarında İstanbul'da ve Anadolu da pek çok hayratı olan Kızlarağası Abbas Ağa tarafından yeniden inşa edilmiştir. Caminin duvarları kâgır, çatısı ise ahşap, minaresi kalın gövdeliydi. 1956 yılında Millet Caddesi'nin genişletilmesi sırasında yıkılmış olup 1964 yılında biraz ilerisinde Selçuk Sultan adına Vakıflar İdaresi tarafından kubbesi sekizgen bir kasnak üzerinde oturtularak yeniden yaptırılmıştır. Proje mimarı Saim Ülgen'dir.¹

1. *Hadika*, c.I, s.152; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.17; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.496.

SEYYİT ÖMER CAMİİ

Seyitömer Mahallesi, Cami Sokağı, 6 numara da yer almaktadır. Banisi, II. Bayezid'in Arpa Emini olan Seyyid Ömer bin Fahreddin'dir. Caminin iç kapısı üzerinde yuvarlak kemerli mermer kitabesi vardır. Celî-sülûsle ve oldukça girift bir yazı ile yazılan kitabeye göre cami, H.896/M.1490–91 tarihinde inşa edilmiştir.¹ *Vakıf Tahrir Defteri*'ndeki vakfiyesi H.902/M.1497'dir. Buna göre Ömer bin Seyyid Fahreddin, Topkapı'da bir hamam, bostan, dükkânlar, fevkanî ve tahtanî evler, başhane hissesi ve zemini maktu vakfetmiştir.²

Binanın içi 8,80 x 11,75 m, duvar kalınlığı 0,80 m'dir. 5,90 m boyunda bir son cemaat yeri de camiye eklenerek uzatılmış ve üzerine bir kat daha ilave edilmiştir. Mihrap duvarlarında 4, yanlarda 2'şer yuvarlak tuğla kemerli uzun pencere mevcuttur. Saçaklı olan çatı, bütün binayı kaplamaktadır.³

Zamanla yıkılan ve uzun müddet dört duvar halinde kalan cami, 1953 yılında Vakıflar İdaresi'nce yeniden yapılarak ibadete açılmıştır. Tekrar harap olan cami, 1995–1997 yılları arasında kâgır olarak yenilenmiştir. Kürsü kısmına kadar yıkılmış olan minaresi de yeniden yapılmıştır. Mihrabı Kütahya çinisi

ile kaplanmıştır. Harimin üstünde büyük bir kubbe, 4 köşede birer yarım kubbe bulunmaktadır. Duvarlar kubbe kasnağına kadar Kütahya çinileriyle kaplanmış, minber ve kürsüsü ise ahşaptır. Bütün duvarlarda üstlerde ve altlarda 2'şer pencere vardır. Sağ ve solunda tavana kadar uzanan birer beton direk bulunan üst mahfilin önü ahşap korkulukludur.

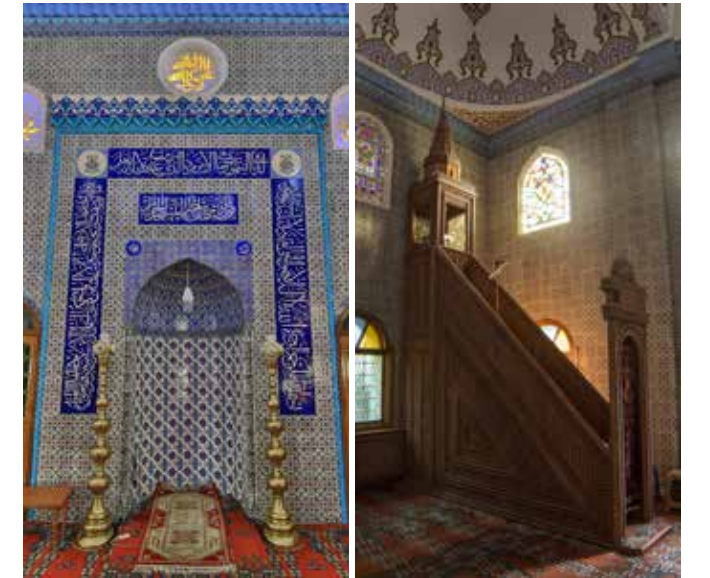
Caminin sağ tarafında olup girişi caminin dışından olan minaresi, 1996 yılında Mahir Çelebi tarafından çift şerefeli betonarme olarak yapılmıştır. Dernek

tarafından yenilenen Kur'an kursu el'an faaldir. Gerktiğinde kullanılan bir su kuyusu vardır. Caminin solundaki kabrin baniiye ait olduğunu *Hadika* belirtmiş ise de kabir üzerinde yazı yoktur. Süs olarak iki yanında iki gül bulunmaktadır. Vakfiyesi'nden, Seyyid Ömer'in Topkapı'da bir çifte hamamı olduğu anlaşılmakta ise de araştırmalara rağmen hamam bulunmamıştır.⁴

Caminin yanında, Altımermer Caddesi'nde bulunan tarihî Küçük Hamam, Seyyid Ömer Camii'ne ait bir vakıf değildir. Caminin kible cihetinde bulunan tekkenin ilk yapılış tarihi bilinmemekle beraber, devrin padişahı Abdülmecid Han tarafından H.1265/M.1848 tarihinde yenilendiği kitabesinden anlaşılmaktadır. 1983'te geçirdiği bir yangında tamamen yanan ve kısmen de duvarları yıkılan tekke şu anda metruk bir haldedir.

1. *Hadika*, c.I, s.123; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.121; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.289–290.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Târihli*, s.389.
3. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.290.
4. a.g.e., s.290.

SİNAN AĞA CAMİİ

Fatih devri eserlerinden olan bu mescitten günümüze bitişindeki mezarlığın bir kısmı, Damad Mehmed Efendi Medresesi ve hamamının duvar kalıntıları ulaşmıştır. 1994 yılında mahalle sakinleri tarafından burada bir cami olduğu tespit edilerek ve vakıflardan da izin alınarak 1995 yılında, aslına uygun olmasa da elde kalan arazi üzerine betonarme olarak inşaatına başlanmış, 1995'in Temmuz ayında inşaatı tamamlanmış olup Ağustos ayında da ibadete açılmıştır.

Mihrabı çini, minber ve kürsüsü ahşap, tavanı beton, çatısı ise kiremitlidir. Yerden pencere altlarına kadar iç duvarlar lambri ile kaplanmıştır. İki beton direk üzerinde olan üst mahfilinin korkulukları ahşaptır. Camiye 30 merdivenle çıkılmakta olup 3 katlıdır. İki katı 2000 yılına kadar Kur'an kursu olarak kullanılmıştır. Namaz kılınan üs katta 12, orta katta 7, bodrum katta sadece yarım 5 adet pencere bulunmaktadır. Bodrum katı ise 2010 yılına kadar depo olarak kullanılmış, 2011 yılında Belediye'nin desteğiyle toplantı salonu yapılmıştır. Bu salon, Fatih Müftülüğü tarafından Kur'an kursu olarak değerlendirilmek üzere hali hazırda restore edilmektedir. Minaresi tek şerefeli ve betonarme olan caminin, orta katı ramazanlarda bayanların namaz kılma yeri ve yaz Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.122; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.122.

Cibali Mahallesi, Karadeniz Caddesi üzerinde, 14 numarada bulunmaktadır. Mescit, Fatih Camii Bina Emini ve aynı zamanda İstanbul'un fethine katılan Ni'mel-Ceyş'ten (müjdelenmiş askerler) olan Sinan Ağa tarafından yaptırılmıştır. Kabri caminin mihrabı önündedir.¹ Kabrin günümüzde yalnızca ayakucu taşı ulaşabilmiştir. Kalan kısmı ise kabristanla birlikte Sinan Cami Sokağı'nda kalmıştır. Caminin tamamı ve kabristanının büyük bir bölümü harap olduktan sonra gecekondular tarafından işgal edilmiştir. Şehir düzenlemesi yapılırken de cami ve kabristan arazisinin bir bölümü sokak ve caddeye katılmıştır. Cami cemaatinden bazı yaşlı kişiler, Sinan Cami Sokağı'nda köşesinde bulunan ve çay ocağı olarak kullanılan küçük bir arsada mezar taşları bulunduğunu hatırlamaktadır.

SİTTE-İ HATUN CAMİİ (SİTTİ HATUN MESCİDİ)

tuğladan tek şerefeli olarak yapılmıştır. Mescidin civarında Hz. Hüseyin'in neslinden, Seyyid Nizam Hazretleri'nin oğlu Seyyid Seyfullah Hazretleri'nin kabri mevcuttur. Yedi Emirler Çeşmesi de yakınında bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.121; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.122.

Silivrikapı Mahallesi, Silivrikapı Caddesi, Silivrikapı Çıkma, 1 numarada bulunmaktadır. Minarı ve yapım tarihi kesin belli değildir. Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi'nin (ö.1525) kızı Sitti Hâtun tarafından 16. yüzyılda yaptırılmıştır. Duvarları kâgır, çatısı ahşaptır. Minberini müderris Ağazâde Mehmed Efendi koydurmuştur.¹ Zamanla harap olan mescit, küçük bir son cemaat yeri ilavesiyle 1952 yılında halk tarafından asıl ana duvarları hariç, çatısı ahşap ve kiremit örtülü olarak yeniden inşa edilmiştir.

Geniş bir bahçeye sahip olan caminin iç kısmı, 81 m²'dir. Minber, müezzin ve kadınlar mahfili betonarmedir. Taş mihrabı duvara gömülü olup nişi, içten 5 yüzlüdür. Bodur minaresinin kürsüsü taştan, gövdesi

SOFTA HATİP CAMİİ

(BODRUM MESCİDİ)

(SAATÇİ YOKUŞU CAMİİ)

Demirtaş Mahallesi, Hayriye Hanım Sokağı, 9 numarada yer almaktadır. 1934 Belediye Şehir Rehberi'ne göre, Küçükpazar'da Bodrum Sokağı'nın Saatçi Yokuşu ile olan kavşağı üzerindedir. Kapısı Saatçi Yokuşu üzerinde olup Bodrum Sokağı da merdivenli bir yokuştur. Mescidin altındaki -aynı zamanda mescide adını da veren- bodrum o taraftadır.¹ Hadika caminin banisinin Fatih ulemasından Hoca Hayreddin olup vefatına "Hayruddin" isminin tarih olduğunu, bunun da H.874/M.1469-1470 yılına te-kabül ettiğini yazar.²

Ekrem Hakkı Ayverdi, bu caminin Süleymaniye, Saatçi Yokuşu'nda olduğunu söyledikten sonra: "Mahallinde banisi Hatip Muslihuddin Efendi olduğu söyleniyor ise de Hadika'da Hayruddin Efendi olarak mukayyedir. Tamamen yeniden yapılmıştır. Minaresi, kapalı son cemaat mahallinin köşesindedir. Belki ilk planı da böyleydi" diyor. İstanbul Ansiklopedisi'nde ise Hadika'nın bu mescidin yerini Süleymaniye'ye nispet etmesinin bir yanlışlık eseri olduğu belirtilmiştir: "Mescit Süleymaniye'ye çok uzaktır. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Süleymaniye kaydı Hadika'dan mühlhemdir; Saatçi Yokuşu bir meşhur semt olan Küçükpazar'ın göbeğindedir."³ Softa Hatip Camii, halk arasında aynı zamanda Saatçi Yokuşu Camii adıyla da bilinir. Fakat Bodrum Camii adı âdeta unutulmuştur.

Dört köşe planlı ve kiremitli bir çatı ile örtülü caminin minaresinin gövdesi, son yenilemede kapalı bulunan son cemaat yerinin içinde kalmış; üst kısmı da oyulmuş olan çatıdan çıkarılmıştır. Sokaktan bakıldığında minare bodur ve cami duvarına oturtulmuş gibi görülür. Şerefenin altı tuğla ile balık dişi tezyinatlı⁴ olup tek şerefeli ve demir korkulukludur.

Harim kısmı kare planlıdır ve her duvarında 2'şerden, toplam 8 pencereyle aydınlanmaktadır. İstanbul Ansiklopedisi'nde mescidin esas kayda değer bölümünün bodrumu olduğuna işaret edilerek şöyle denilmektedir: "(...) buraya sokak kapısından girilince son cemaat yerinin ilk bölmesinden 12 basamak ahşap merdivenle inilir; üç kat bodrumdur; birinci katı 1961 Ekiminde bir odunluk olarak kullanılıyordu, buradan evvelâ kemerli bir geçit, sonra üç basamak taş merdivenle ikinci kata geçilir; bodrumun bu katı, korkuluksuz bir

balkon gibi olup alttaki kat görülür ve bu kata da 10 basamak taş merdivenle inilir. Bodrumun en dipteki üçüncü katında, merdiven karşısında iki göz ayakyolu, sağ dip tarafta da abdest almak için iki musluklu mermer bir su hazinesi-şadırvan vardır. Şadırvan-hazne ile ayakyolları arasında kemerli bir kapı, mescidin inşa edildiği yamaç altında bir bahçeye açılır."⁵

1964 ve 1982 yıllarında onarımlar gören caminin mihrabı mermer; ahşap çatalı tavanı, minber ve kürsüsü gibi ahşaptır. Her duvarında dikdörtgen şeklinde 2'şer adet pencere bulunan caminin üst mahfili de bulunmaktadır.

1. İstanbul Ansiklopedisi, c.V, s.2844.
2. Hadika, c.1, s. 63.
3. İstanbul Ansiklopedisi, c.V, s.2844.
4. a.g.e., s.2844.
5. a.g.e., s.2845.

SOFTA SİNAN CAMİİ (EĞRİ MİNARE MESCİDİ) (SUHTE SİNAN MESCİDİ)

tavanı gibi betonarmedir. Minare ve kadınlar mahfiline de caminin içinden çıkılmaktadır. Kapısının sağında son cemaat yeri ve imam-hatip odası bulunmaktadır. Tek şerefeli tuğla minaresinin kaidesi taştır ve caminin solundadır. Camekânlı abdest alma yeri mezarlığının sağ ön kısmında olup haziresinin etrafı da duvarla çevrilidir.

1. *Hadika*, c.I, s.50; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.50.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.499; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Târihli*, s.334.

Mollagürani Mahallesi, Tomrukçu Sokağ'ında, 22 numarada bulunan bu cami, Ni'mel Ceşy'ten Suhte Sinan kendi adına yaptırmış olup kabri de hazirededir.¹ H.894/M.1489 tarihini taşıyan Vakfiyesi'nden anlaşıldığına göre bu tarihten önce yaptırılmıştır.² 1918 yılında yanan cami, 1973 yılında, halkın yardımlarıyla yeniden çatılı olarak ihya edilip ibadete açılmıştır.

İki sıra tuğla bir sıra taştan inşa edilmiş olan caminin, mihrabı beyaz mermer, minber ve kürsüsü ise ahşap olup çatısı kiremit ile örtülüdür. Pencere altlarına kadar lambri ile kaplanmıştır. Kadınlar mahfili yanlardan eşit bir şekilde yarıya kadar uzatılmış olup

SOĞANAĞA CAMİİ

yeniden yapıldığını göstermektedir. Tekrar harap olan cami, 1997 yılında yeniden yaptırılmıştır. Pencereilerin ortasına kadar duvarları mihrabı gibi çini ile kaplanmış, tavanı, minber ve kürsüsü ahşaptır. Üst mahfile ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Küçük bir avlusu bulunan tek şerefeli minaresi caminin sağındadır.

1. *Hadika*, c.I, s.135.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.291.
3. a.g.e., s.291.

Saraçışak Mahallesi, Nur Sokağı, numara 1'de bulunmaktadır. Soğanağa Camii'nin banisi Sultan II. Bayezid'in Soğanbaşı Sinan Ağa'dır.¹ Cami çatılı ve kâgirdir. *Vakıf Tahrir Defteri*'nde 919 Zilhicce/1514 Şubat tarihli Vakfiyesi'nde 10.000 akçe nakit ve 15 hücreli, 3 dükkânlı ahır ve helâli bir kervansaray, dükkânlar, hücreler, evler ile imam ve müezzin için birer ev vakfedilmiştir. İmama günlük 4, müezzine 2, yağ ve hasır için 1, mescit içindeki musluk için yılda 7, tevliye için 1,5 akçe ayrılmıştır.² İ. Aydın Yüksel'in naklettiğine göre 910/1504'te mescit için yapılan bir vakıftan anlaşıldığı üzere caminin bu tarihten önce var olduğu bilinmektedir.³

Cümle kapısı üzerindeki sülüs kitabe, caminin H.1329/M.1911 yılında yandığını ve H.1331/M.1912'de

SOKULLU MEHMET PAŞA CAMİİ

(MEHMET PAŞA CAMİİ)
(ŞEHİT MEHMET PAŞA CAMİİ)

Kadırgada, Küçükayasofya Mahallesi, Şehit Mehmetpaşa Yokuşu, 15 numarada yer almaktadır. Cami, II. Selim'in kızı ve Sadrazam Şehit Mehmed Paşa'nın zevcesi olan Esmahan Sultan tarafından H.979/M.1571 yılında, kocası adına yaptırmıştır. Sultanahmet Meydanı'ndan Kadırga'ya inen yolun üzerinde, oldukça eğimli bir mevkide ve Bizans devrinin Aya Anastasia Kilisesi'nin bulunduğu yerde inşa olunmuştur.

Sokullu Camii, Mimar Sinan'ın en güzel eserlerinden biridir. Dış avlusu olmayan caminin iç avlusuna kuzey kapısından merdivenlerle girilir. Bu avlunun üç tarafı revaklar ve bunların gerisinde yer alan üzerleri kubbeli 16 medrese odası ile kuşatılmıştır. Revakları kubbeye bağlayan kemerler, önemli bir mimari tarzı simgelemektedir. Merdivenle çıkılan girişin

üzerindeki dersane ile yan girişlerdeki müezzin ve kayyım odaları bu avluya değişik bir hava vermektedir. Ayrıca avlunun ortasında, sütun ve mermer şebekeleri sanatkârane işlenmiş, kubbeli ve o nispette de mütenasip bir şadırvan bulunmaktadır.

Cami dikdörtgene yakın bir plan arz etmektedir. Burada Mimar Sinan, 6 payeli klasik devir plan şemasını tekrar uygulamıştır. Son cemaat yeri, istalakitli gayet güzel mermer sütunlar, sivri kemerlerle birbirine bağlanmış, üzerleri kubbeli çok güzel 7 bölümden ibarettir. Yuvarlak kemerli portalin üzerinde ise sülüs hatlı kapı kitabesi yer almaktadır. Kitabe şöyledir:

Hem nam-ı

Fabr-i âlem yani Vezir-i Âzam

Kim baht-ı lâyezali ikbâl-i sermedidir.

Küffar-ı hâk-isarın yıkıp kenisesini

Bir mâbed eyledi kim şehrin seramedidir.
Beytü'l-ibade oldu o dar-ı küfr ü zulmet
Hakka bu mucizat-ı kübrayı Ahmedidir,
Tarih fikr ederken bu fethe tarih-i gayb
Didi bu cami din-i Feth-i Muhammedidir.
Fi tîs'a ve seb'neve tîs'a mie. (979)

Caminin ana mekânının üzeri 13 m çapında merkezî bir kubbe ile örtülüdür. Bu kubbe, Mihrap ve portal tarafında 2'şer, yan kenarlarının ortasında birer tane olmak üzere toplam 6 ayağa dayanmaktadır. Bu ayaklar birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmışlardır. Buradan bir altıgene ve oradan da çini pandatiflerle kubbe yuvarlağına geçilmektedir. Kubbenin yanlara açılmasını önlemek amacıyla caminin dışına, her ayağın üzerine bir ağırlık kulesi oturtulmuş ve köşelere birer yarım kubbe eklenmiştir. Mihrap ve minber

SORMAGİR CAMİİ (DEBBAĞZÂDE HACI HÜSEYİN KETHÜDA CAMİİ)

bahçesi 700 m² civarındadır. Mihrabı alçı; minberi ve kürsüsü ahşaptır. Yerden yarım metre kadar tüm duvarlar lambri ile kaplanmıştır. Üst mahfili de bulunan caminin alt katı yazlık Kur’ân kursu olarak değerlendirilmektedir. Caminin giriş solunda bulunan çeşme H.1145/M.1732–33 tarih kitabelidir.

Hacı Hüseyin Kethüda Efendi, bir gün caminin bahçesinde iken, bir yabancıнын yapının sahibini sorması üzerine “Sorma gir” diye cevap verir. Bunun içindir ki cami halk arasında “Sormagir” adı ile anılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.112.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.46.

Şehremini, Seyyid Ömer Mahallesi, Köprülüzâde Sokağı, 25 numarada bulunmaktadır. Şeyhülislâm Kethüdası Debbagzâde Hüseyin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Banisi hazirede metfun olup kabir taşındaki vefat tarihi H.1131/M.1718’dir.¹ Caminin bu tarihten evvel yapıldığı anlaşılmaktadır. 1915’te yanan caminin sadece duvar bakiyeleri kalmış ve arsası gecekondu tarafından işgal edilmişken, 1979 yılında cami derneği tarafından aslına uygun olarak ihya edilmiştir. 1984 yılında minaresi eski kaide üzerine yeniden tek şerefeli olarak yapılmıştır.²

Cami, tek beton kubbeli olup revaklı son cemaat yeri 3 küçük kubbe ile örtülüdür. 1989’da kubbeleri kurşunla kaplanmış ve revaklar sonradan camekânla kapatılmıştır. Caminin duvarları kaba taş ve tuğla sıralarıyla örülmüştür. İç kısım alanı 64 m², avlu ve

taş işçiliğine güzel bir örnektir. Ayrıca minberin külahı çinilerle kaplanmıştır.

Caminin kesme taştan minaresi sağ tarafta inşa edilmiş olup gövdesi üzerinde Mimar Sinan’ın birçok eserinde rastlanan dikey hatlar bulunmaktadır. Ayrıca şeref, süslemeli ve korkulukları gayet nefistir. Kemerlere kadar İznik çinileri ile kaplı mihrap duvarı Türk çini sanatının en olgun safhasını göstermektedir. Süslü pencereleri üzerinde mavi zeminli beyaz süslü hatla tamamen çini dekorlu kitabeler, Türk hat ve çini sanatının şaheserlerindendir. Caminin kalem işleri de oldukça zengindir. Özellikle avlu giriş kapısının tavanını kaplayan malakârî örnekler ve mahfil tavanları mükemmel eserlerdir. Caminin haziresinde, tarih ve sanat tarihi bakımından kıymetli mezar taşları bulunmaktadır. Burada, Sokullu Mehmed Paşa’nın iki torunu metfundur.¹

1. Bu cami hakkındaki bilgiler, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce hazırlanan “İstanbul Abideleri-Kadırga Sokullu Mehmed Paşa Camii” adlı broşürden faydalanılarak hazırlanmıştır; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.101; *Hadika*, c.I, s.193.

SURURİ DAYE HATUN CAMİİ (DAYE HATUN MESCİDİ)

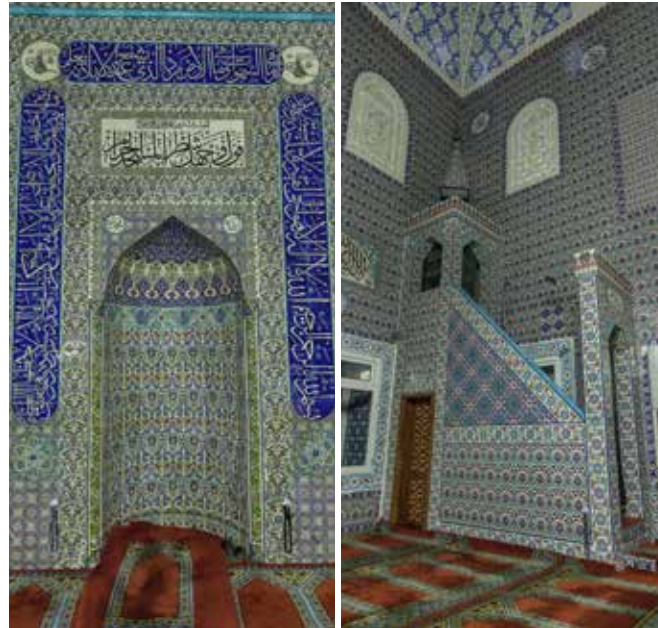
*Feth kıldım çünkü bismillahirrahmanirrahim
Hayrile itmam müyesser kıldı ol Hayyü'l-
Kadim*

*Ya İlâhi kılın müyessere bendene ilm ü amel
Kim kula da'im keremdir kar-ı Sultan-ı Kerim
Eyle Kur'an-ı bana ya Rabbena yarın şefi'
Çün kapundur cüd'ü fadl üssi Hüdavened-i
Rahim*

*Bana develet değil mi fahr idüp tarih didim
Şeh Süleyman bin Selim dayesiyem ya Halim
(937/1530-31)*

Tavanı ahşap olan caminin duvarlarında altı üstlü iki sıra halinde 4 pencere vardır. Duvarları üst pencere altlarına kadar yerden yukarı, mihrap, minber ve kürsüsü gibi çini ile kaplanmıştır. Ayrıca bahçe kapısının üzerinde caminin H.1325'te tamir edildiğini belirten bir kitabesi daha bulunmaktadır. Mihrabın sağında haziresi vardır. Caminin baniyesi ise Yavedut'da Sultan Camii karşısında açık türbede metfundur.⁴

1. Hadika, c.I, s.106.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1.
3. Hadika, c.I, s106.
4. a.g.e., c.I, s106.

SÜMBÜL EFENDİ CAMİİ (KOCAMUSTAFAPAŞA CAMİİ)

Kocamustafapaşa semtinde, Sümbülefendi Mahallesi'nde bulunan eserin aslı, Hosios Andreas en te Krisei adıyla kurulmuş bir manastırın kilisesidir. 1284 yılında VIII. Mikhael'in yeğeni Teoddora tarafından manastır kurularak Hosios Andreos Kilisesi yaptırılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra harap halde bulunan kilise II. Bayezid'in veziriâzamı Koca Mustafa Paşa tarafından H.895/M.1489 tarihinde

camiiye çevrilmiş, yanına medrese, hankâh, imaret, hamam ve çeşme yaptırılıp bir külliye haline getirilerek manastır havasından kurtarılmıştır.

Tamamen Türk mimarisi üslûbunda bir merkezî kubbe yapılarak kuzey ve güneyden iki yarım kubbe ile desteklenmiş, dış duvarlar Türk üslûbunda bir kılıf içine alınmıştır. Böylece birçok sütunlu son cemaat yeri eklenen eski kilise tamamen Türk hüviyeti almıştır.

Mabet, camiye tahvil edildiğinde batıdaki girişi kapatılarak, bugün son cemaat yerine açılan kapılardan önce sağ, sonra da soldaki kapı açılarak giriş sağlanmıştır. Daha önce iptal edilen batı kapısı yerine, kaidesi 8 cepheli olan minaresi yerleştirilmiştir. Sekizinci kenarı mabede yapıştırılıp buradan da minareye giriş kapısı açılmıştır. Minare kürsüsü istalaktit başlıklı ve sivri kemerli panolarla süslenmiştir. Papuç boyu biraz uzun fakat basık ve az rölyefli baklavalı, şerefesi ise yapraklı, sarı kırmızı, korkuluk ise taştan şebeke-lidir. Bu minarenin tarihî bir kıymeti de, minarelerde kandil yakma âdetinin burada başlamasıdır. Mabedin sağdaki kapısı üzerinde bulunan H.895/M.1489 tarihli Arapça kitabe, Şeyhülislâm Efdal Zade Seyyid Hamîdüddin'in eseridir. Kitabe, *“İrine fi ahdi devletis Sultân. Bâyezid Muzafferil-âlâ”* diye başlamaktadır.¹

Sol kapı üzerindeki kitabe ise II. Bayezid'in defterdarı, tarihçi İdris-i Bitlisi'nindir. Ekmekçizâde Ahmed Paşa (H.1026/M.1617) ise caminin sağ tarafına bir bölüm ilave ettirmesiyle minare ortada kalmıştır.

Bugün ise bu bölüm bulunmamaktadır. Ama yeniden inşa edilmesi için çalışılmaktadır. Caminin son cemaat yerini de Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi inşa ettirmiş olup 5 küçük kubbe ile örtülmüştür. Yine Veliyyüddin Efendi kapının sağ tarafındaki muvakkithane ile caminin sol tarafındaki türbeyi kendisi için yaptırmıştır ve burada kızı Safiyye Hanım yatmaktadır. Caminin sağında mermer işleme kaplı ve kubbeli bir sebül bulunur. İçinde faal olmayan bir kuyu mevcuttur.²

Caminin içinde Bizans mimari tarzı hissedilmekle beraber, dış görünümü tamamen Osmanlı Türk unsurlarıyla bezenmiştir. Son cemaat yeri, minare, mabedin dışının taş kaplaması, içerdeki mihrap, şadırvan, medrese ve müstemilatıyla tam bir Osmanlı külliyesidir. Caminin H.1250/M.1834'te İkinci Mahmud ve H.1264/M.1847'de Abdülmecid tarafından tamir ettirildiği mevcut kitabelerden anlaşılmaktadır. Son olarak da 1981 yılında Sümbül Sinan Camii Koruma Derneği tarafından büyük bir tamirle iç sıvası yenilenip kuşak yazıları yazdırılmış, iki adet müzeyyen cam konmuştur. Minber ve kürsü ahşap olarak yeniden yapılmıştır. Selçuklu esen olan antika geçmeli minber göbeği yeni minbere monte edilmiştir. Mihrabı da kabartma sümbül çiçekleriyle alçı olarak yeniden yapılmıştır. Yine bu tamirle cami içinde ahşap olarak bulunan kadınlar mahfili kaldırılmıştır. Mihrabın

solundaki pencere üstünde çim üzerine **“Ela inne evliya Allâhi lâ hafun aleyhim ve lâhüm yahzenûn”** ayeti yazılıdır. Bu pencerenin karşısında kapalı küçük oda, Sümbül Efendi çilehanesi olarak zikredilmektedir. Buranın cami içine açılan küçük bir penceresi vardır. 1981 tamiratıyla parke taş olan avlusu kesme taşla yeniden düzenlenmiştir.

1987 yılında ise yine cami derneği tarafından avlusuna iki katlı bir hizmet binası yapılmıştır. Alt katı tuvalet ve abdest alma yerleri, üst katı ise kütüphane, dernek, görevli odaları ve depo olarak kullanılmaktadır. Avlusundaki mermer şadırvan 8 köşeli olup 8 mermer sütun üzerine ahşap çatılıdır. Caminin solunda musalla taşı ve yanındaki kuyu faal olup Bizans'tan kalmadır. Sümbül Efendi Camii müstemilatında bulunan erkek ve kız Kur'an kursları buradan su almaktadır. Kible tarafındaki sarnıç ise kullanılmamaktadır.

Caminin son cemaat yerinin önünde Sultan İkinci Mahmud'a ve Sultan Mecid'e ait iki kitabe bulunmaktadır. Sultan İkinci Mahmud, Sümbül Efendi Türbesi'ni ayrıca Hz. Hüseyin'in Sükeyne ve Fatıma adındaki iki kızının kabirlerini tamir ettirmiş, kitabeler koydurmuş, bu iki mezar üzerine tunç şebekeden açık bir türbe yaptırmıştır.

Son cemaat yeri önündeki, iki kitabe ile türbelerdeki kitabeleri, Hattat Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi

yazmıştır. Cami külliyesi 1513 senelerinden sonra Halvetiye Tarikatı'nın şeyhi, Cemâli Halvetî'nin vefatı üzerine onun halifesi olan ve tarikatın Sümbülüye kolunun kurucusu Şeyh Sümbül Sinan Hazretleri'ne tahsis edilmiştir. Bunun için mabet Sümbül Efendi Camii diye anılmaya başlanmıştır. Kaynaklarda 40 hücreli olduğu zikredilen tekkenin bir kısmı tamir ve ilavelerle kız Kur'an kursu, medresesi ise erkek Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır.³

Caminin avlusunda Sümbül Efendi Türbesi, Şeyh Yakup Efendi, Şeyh Adli Hasan Efendi, Şeyh Seyyid Mehmed Nureddin, Şeyh el-Hac Seyyid Mehmed Haşim türbeleri bulunmaktadır. Yine meşhur Hattat Hafız Osman hazirede metfundur. Cami külliyesinden olan hamam, Vakıflar tarafından satılmıştır. Avluda Hacı Beşir Ağa'nın H.1150/M.1737 tarihli çeşmesi halen akmaktadır. Kuşlar için mermer kuş sulağı, sütun şeklinde üst tepesi oyuk, iki adet sadaka taşı bugün bile zaman zaman görevini yapmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.161; S. Eyice, “İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Camii ve onun Osmanlı-Türk Mimarisindeki Yeri”, *Tarih Dergisi*, c.5, sayı.8 (1953), s.154–172; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.273–275; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.172; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.14.

2. S. Eyice, a.g.m., s.154–172.

3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.92; C. Baltacı, *Üç Allah Dostu*, “Sümbül Efendi” maddesi.

ŞAH SULTAN CAMİİ

Zamanla harap olan cami, 1953'te yapılan onarımda kubbeli iken, çatılı şekle çevrilmiştir. Kubbeli şeklinin fotoğrafı vakıflarda mevcuttur.² 1981-82 yıllarında, 1953 tarihindeki şekle sadık kalınarak yeniden tamir edilmiş olup beton duvarları aslını korumaktadır. Ayrıca temel kalıntıları mevcut bulunan son cemaat mahalli ihya edilmiştir.

Cami bahçesine 1983'te 8 musluklu mermer şadırvan yaptırılmıştır. Ayrıca bir de tuvalet inşa edilmiştir. Mihrabı alçı, minber ve kürsüsü ahşaptır. Minaresi caminin sağ tarafındadır. Doğu tarafta bulunan bir hazinesi vardır. Burada bulunan çeşitli kabirler arasında Melâmî şeyhlerinden Hüseyin Lâ-Mekânî'nin de kabri bulunmaktadır. Şah Sultan Camii, 1981 yılında yapılan istimlâkle, Cerrahpaşa Hastanesi içerisinde kalan 4 camiden biri olmuştur. Hâkim bir teppe inşa edilen ve Marmara'yı seyreden bir camidir.

1. *Hadika*, c.I, s.132.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.136.

Cerrahpaşa Mahallesi, Kocamustafapaşa Caddesi, 53 numarada, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi içerisinde bulunan bu camiyi, Yavuz Sultan Selim'in kızı, Veziriâzam Lütfü Paşa'nın karısı Şah Sultan H.935/M.1528 tarihinde kendi adına yaptırmıştır. Caminin duvarları kesme taştan, minaresi tuğladan, minberi ise ahşaptandır. Mescidin baniyesi Şah Sultan, Eyüp'de yaptırmış olduğu cami civarında kendine has türbesinde metfundur.¹

ŞAHU GEDA CAMİİ (BOSTAN CAMİİ)

göre Banisi Mehmed Şah'ın kabri, Silivrikapı haricinde ve köşededir. Kabir taşı kitabesinin son beyti şöyledir: "*Şabbey ukbaya eyledi sefer; Vah meded (972/1563)*"³

Caminin ismi Taşlıcalı Yahya Efendi'nin hamsesinin üçüncü mesnevisi olan *Şahu Geda-Padişah ve Fakir* isminden gelmektedir. Eser, sade bir Türkçe ile Şah Ahmed ile Geda Bilgin arasındaki beşerî aşkın, ilâhî bir aşka dönüşünü anlatır. Ayrıca bu cami meşhur Langa bostanlarının yanında bulunduğu için halk arasında "Bostan Camii" diye de bilinir.

Aksaray Mahallesi, Küçük Langa Caddesi, 95 numarada bulunmaktadır. Banisi Hünkâr kapıcılarından Mehmed Şah'tır. Bani H.971/M.1563 yılında vefat ettiğine göre cami bu tarihlerde yapılmıştır. 1978 yılında hayır sahipleri tarafından yeniden tamir ve ihya edilmiştir.¹

Cami, kare planlı, çatılı ve kâgirdir. Duvarları iki sıra tuğla ve bir sıra kesme taşla inşa edilmiş olup fevkanidir. Çubuklu iç tavan ve minber ahşaptır.² Kum saatli ve sarkıtlı mermerden yapılmış bir mihrabı vardır. Üç sütunlu ahşap tavanlı açık son cemaat yeri de 1989 yılında cemaat tarafından kapatılmıştır. Dış mihrabı ve mükbiresi bulunmaktadır. Üst mahfili 4 ahşap direk üzerindedir. Sağdaki minarenin girişi içerden olup kesme taştan inşa edilmiş olup tek şerefelidir. Gövde petek köşelidir. Külâhı ise kurşun kaplıdır. *Hadika*'ya

1. *Hadika*, c.I, s.129; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.175.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.136.
3. *Hadika*, c.I, s.130.

ŞAZELİ TEKKE CAMİİ

“Seyyidel İmam Ali Ebul Hasen eş-Şâzeli” kitabesi bulunmaktadır. Aynı zamanda İstanbul’da Şazeli Tarikatı’nı temsil eden ilk tekkedir.

Dikdörtgen planlı, duvarları kâgır, çatısı ahşap olan cami, 11,40 x 8,65 m ölçülerinde olup dikdörtgen planlıdır. Tavanı betondur ve ahşap kaplamadır. Mihrabı ise Kütahya çinisiyle kaplanmıştır.¹ Dışarıdan çıkılan minaresi kadınlar mahfili gibi betondur. Mihrabı Kütahya çinileriyle kaplanmıştır, her duvarında 2’şer adet pencere bulunmaktadır. Dikdörtgen olan pencere ve kapı açıklıkları küfeki taşından sövelerle çevrilmiştir. Minberi dekorlu olup ahşaptır. Mescit, uzun yıllar ihmale uğramış, gayrimeşru çok çeşitli işlerde kullanılarak civardaki sarhoşların barınağı haline gelmiştir.

Son yıllarda Zeyrek Spor Kulübü tarafından kulüp binası olarak kullanılan mescit, 1988 yılında mahkeme kararı ile tahliye ettirilmiştir. Fatih Müftülüğü’nün organizesi ve muhterem Osman Topbaş’ın maddi ve manevi yardımlarıyla mescit yeniden inşa ve ihya edilerek 1989 yılı Ramazan ayının Kadir Gecesi’nde ibadete açılmıştır. Gayet geniş olan bahçesine iki taraftan girilmektedir. Caminin kapısı tek olup ortadadır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.137; *İstanbul Tekkeleri*, s.83; *Kreiser*, s.126.

Unkapanı, Cibali Mahallesi, Yeşil Tulumba Sokağı, 6 numarada yer almaktadır. Mescidin ilk banisi Ahmed Halil Ağa’dır.

Tekkenin ilk şeyhi ise H.1242/ M.1826’da vefat eden el-Hac Ahmed Halil Ağa adında bir hayırsever tarafından tekke-mescit-tevhidhane olarak yaptırılmıştır. Tekkenin ilk şeyhi 1826 yılında vefat eden el-Hac Ahmed Efendi’dir. Mescit bilinmeyen bir tarihte yandığından, H.1304/M.1886 tarihinde II. Abdülhamid tarafından ihya edildiği bahçe giriş kapı üzerindeki kitabesinden anlaşılmaktadır. Mihrabın dış kısmının üzerinde de tarihsiz, “Ya

ŞEHSUVAR BEY CAMİİ (YENİ MAHALLE CAMİİ)

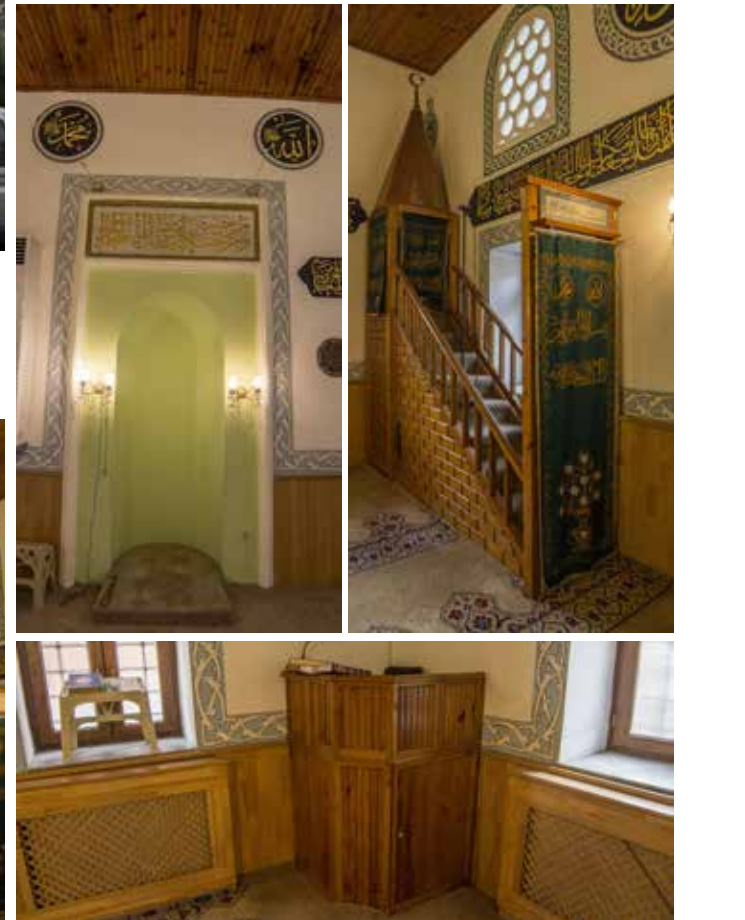

tarafından yaptırılmıştır. Kabrinin nerede olduğu bilinmemektedir.¹

Bodrum katı bayanların namaz kılma yeri haline getirilmiş olan caminin, giriş kapısının solundaki minarenin gövdesi tuğladan, köşeli kaidesi kesme taştan ve tuğladan örülmüş olup tek şerefelidir. Son cemaat yeri olmayan caminin mihrabı dışarıya çıkık, caminin duvarları kesme taş ve tuğladandır. Çatısı ise kiremit örtülüdür. Pencerele bodrum katından sonra 2’şer sıra halinde üst üstedir. Mihrabı alçı; minber ve kürsüsü ise tavanı gibi ahşaptır. 1990–1993 yılları arasında yeniden ihya edilerek ibadete açılmıştır. Kadırga’da tren istasyonuna bitişik bir türbe vardır ki, burası Şehsuvar Bey’in kabridir. Bu kabir caminin kible yönüne düşmekte ve cami ile arasından bir yol geçmektedir.

1. *Hadika*, c.1, s.223; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.156.

Şehsuvar Mahallesi, Işıl Sokağı, 5 numarada bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmed’in paşazadelerinden Suvaribaşısı olan Şehsuvar Bey

ŞEM'İ MOLLA CAMİİ (AHMED KEDHÜDÂ CAMİİ) (AŞKÎ MOLLA CAMİİ)

Aksaray Mahallesi, Cerrahpaşa Caddesi, 41 numarada bulunmaktadır. Cami, Sadrazam Has Murad Paşa'nın Kethüdası Ahmed Efendi tarafından H.940/M.1533 tarihinde kendi adına inşa edilmiş olup kabri de oradadır.¹ Zamanla

harap olan cami, H.1243/M.1827 yılında Şem'i Molla'nın haremi Ayşe Revnak Hanım tarafından eşinin adına ruhunu şad etmek için tamir edilmiş ve yanına bir çeşme ilave edilmiştir. Bu sebeple camiye "Şem'i Molla Camii" denilmektedir.²

İçten içe 7,85 m eninde, 10 m derinliğinde olan bu cami, yüksek pencereleriyle birlikte II. Abdülhamid zamanında yenilenmiştir.³ Dikdörtgen planlı olup duvarları taştır. Kadınlar mahfili, minberi ve kürsüsü ise ahşaptır. Çatısı kiremit kaplı, tavanı beton, mihrabı alçılı ve kitabesizdir. Son cemaat yerinin sağında imam-hatip odası bulunmaktadır. Girişi içerden olan minaresi tek şerefelidir ve betondur.

1. Hadika, c.1, s.37; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.20.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.386.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.312; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.1, s.433-434.

ŞEBSEFA HATUN CAMİİ

Şebsefa Hatun'dur. Giriş kapısının üzerindeki kitabeğe göre 1787 yılında yapılmıştır.

Cami, barok stilde ve tek kubbeli olarak inşa edilmiş olup kubbe kasnağında 16 pencere bulunmaktadır. Ayrıca 3 küçük ve 4 de çeyrek kubbesi vardır. Son cemaat yeri sütunlara dayanmaktadır ve üzeri mahfildir.¹ Mihrap mermerden olup nişinde kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Vaaz kürsüsündeki işlemlerde aynı özelliği taşımaktadır. Ahşap minber, 4 sütun üzerinde olup çokgen külahlıdır. Ana kapı, son cemaat yeri duvarının ortasındadır, barok profilli ve süslüdür.² Tek şerefeli minaresi caminin kuzeybatı köşesindedir. Caminin sol tarafında ise klasik tarzda tonoz örtülü mektebi bulunmaktadır. Şebsefa Hatun, caminin haziresinde metfundur.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.137.
2. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İçi Camileri*, s.39.

Hacı Kadın Mahallesi, Atatürk Bulvarı ile Hacı kadın Caddesi'nin kesiştiği noktada bulunan ve aynı zamanda halk arasında yanlış olarak "Zeyrek Camii" diye de tanınan Şebsefa Hatun Camii'nin banisi I. Abdülhamid'in kadınlarından Fatma

ŞEVKET ÇUKUR BOSTAN CAMİİ (HATİP MUSLİHİDDİN CAMİİ)

Vakfî” tarafından cami yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır.

Duvarları kâgir, tavanı düz beton ve üzeri ahşap çatıdır.² Caminin, iç alanı 56 m²’dir. Mihrabı üzeri sıvalı taş, kürsü, minber ve müezzin mahfili ise ahşaptır. Sağında minaresi kesme taştan yapılmış olup tek şerefelidir. Girişi ise cami içindedir. Caminin giriş kapısında bulunan Latin harfleri ile yazılmış kitabesinde Mayıs 1989 tarihi ve şu şiir bulunmaktadır.

***Bu kutsal kubbe altında duyulan baz
Her kim camimizde kılsa namaz
Rabbim kabul etsin çok veya az.
Cihaner ailesi eyleriz niyaz.***

1. *Hadika*, c.I, s.7; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.43.
2. T. Öz, a.g.e., s.43.

ŞEYH DAVUT MESCİDİ (HACI DAVUD MESCİDİ) (YAZMA KAPISI MESCİDİ)

Demirtaş Mahallesi, Prof. Cemil Birsell Cad-desi, Deveoğlu Yokuşu Sokağı, numara 11’de bulunmaktadır. Mescit, Fatih’in meşalecisi ve seyislerinden olan Şeyh Davud tarafından yaptırılmıştır. Tahtakale’de Şeyh Davud Hanı adındaki küçük sokak içinde bulunuyordu. Zamanla Han ve Mescit harap olmuş, han yeniden yaptırıldığı halde, mescit ihya edilmemişti. Ancak 1986 yılında mescit ihya edilmiş, küçük ebatta olduğu için iki kat da mahfil yapılmıştır.

Hadika, civar halkının yılda bir gece hana toplanıp mevlit okuttuklarını yazmaktadır.¹ Han, Tahtakale-Beyazıt yolu güzergâhında bulunduğundan yıktırılmıştı.² Şeyh Davud Efendi’nin türbesi de burada ihya edilmiş olan mescidin bulunduğu yerdedir.

1. *Hadika*, c.I, s.131.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.500.

ŞEYH EBUL VEFA CAMİİ

(ŞEYH VEFA CAMİİ)

Hacıkadın Mahallesi, Darul Hadis Sokağı, 16 numarada yer almaktadır. Şeyh Vefa, İstanbul hayatında yüzyıllar boyu yer tutmuş ve ruhaniyeti bir meşale haline bir gelmiş zattır. Âlim ve şairdir. Son derece münzevi yaşar, dar ve basık çilehanesinde ömür geçirirdi. Fatih’le hiç görüşmemiş, fakat cenaze namazını kaldırmıştır. Hatta II. Beyezid’le de aynı durumda olduğu söylenir.

Şeyh Muslihuddin Mustafa İbnülfefa’ya (ö.896/1990-91) ait külliye; cami, tevhidhane, medrese, hankâh, çifte hamam, imaret, tabhane, kütüphane, çeşme ve türbeden meydana gelmiştir. Cami ve çifte hamam Fatih Sultan Mehmed tarafından Muslihuddin Mustafa Efendi adına yaptırılmıştır.¹ Fatih Vakfiyesi’nde, Vefazade Mahallesi’nde, Vefazâde’nin camiye yeni olarak inşa ettiği ifade edilmektedir. Mabedin Bizans bozması bir yapı olmadığı, iç planından da anlaşılmaktadır. Vakfiye’de idaresinin Galata Camii şartlarına

uygun olarak şart koşulduğu ifade edilmektedir. Buna göre hatibe ve imama günlük 5’er ve 5 hafızdan reislerine 3, diğerlerine 2’şer, iki müezzine birer, iki kayyuma 2’şer, muarriye 2, kandilciye 2, yağ ve hazır için 1’dir. Hem tahsis edilmiştir.² *Hadika*’da inşa tarihi olarak 1476 gibi ibare bulunmakta ve caminin banisi sultan II. Bayezid olarak gösterilmektedir. Ancak bu yanlış olmalıdır. Sadece medreseyi II. Bayezid yaptırmış olabilir. Çünkü Fatih Vakfiyesi’nde medreseden bahsedilmemiştir.

Cami yıkılmış, yalnızca türbe ile Şeyh Vefa’nın çilehanesi kalmıştır. Bununla birlikte bu yüzyılın başında Gurlitt’in yaptığı plan mevcuttur. Buna göre 5 köşeli çıkıntı biçiminde mihrabı, yaklaşık 10,5 m’lik orta kubbesi ile yan yarım kubbe ve mihrap çıkıntısı mevcuttu. Minaresi ve revakı ile, Gurlitt’in iddiasının tam tersine gerçek bir Osmanlı mimarisi ürünüdür. Plana göre herhalde sarsılmış olan tarafa, ara kemerinin

çökmesini engellemek üzere bir payanda yapılmış, direklerin etrafına kâgır gömlek giydirilmiş, sol taraf revak gözü içinde bir oda yapılmıştır. Revakın hemen iki yanından başlamak üzere bir ihata duvarı gözükmektedir. Planda gösterilmemiş olmasına rağmen, mihraptan çilehaneye geçen iki kapı vardır.³

Türbe, caminin güney köşesinde. Basit çatılı bir binadır. Duvarları üç tuğla ile bir kesme taştan yapılmış ve 8 pencere ile aydınlatılmıştır. İçindeki üç sandukadan biri Şeyh Vefa’nın, ikincisi ilk halifesi Şeyh Ali’nin, üçüncüsü de Şeyh Davud’undur. Girişin sağında Ataullah Efendi’nin solunda Hekim Çelebi’nin kabirleri bulunmaktadır. Türbenin tarih kıtası Farsça olup kapı üzerinde bulunmaktadır. Bu kitabeden anlaşıldığına göre, Şeyh Vefa’nın ölüm tarihi 896/1491 yılına rastlamaktadır.⁴

Cami, 1458 yılında tamir görmüş, 1766 ve 1894 yıllarında iki ayrı depremde etkilenmiş, 1782 yılında geçirdiği yangında medrese ve derviş hücreleri yanmış, 1785’te I. Abdülhamid tarafından tamir ettirilmiştir. 1909 yılındaki yangında külliye büyük zarar görmüş, 1912’de yeniden yaptırılmak üzere çok harap

olan cami tamamen yıktırılmış, fakat Birinci Dünya Savaşı üzerine de bir daha yaptırılmamıştır. 1950’lere kadar caminin temelleri ve enkazı (mermer minber vs) duruyordu. Sonradan türbe ihya edildi, ama cami yapılamadı.⁵ 1994 yılında Vakıflar İdaresi’nce aslına uygun olarak yeniden duvarları tuğla ile örülerek ibadete açılmıştır.

Caminin, ortada sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş 11 m çapında bir kubbesi, yanlarında iki yarım kubbe ve kubbeler arasında yuvarlak kemerler bulunmaktadır. Sekizgen planlı mihrap yarım bir kubbe ile örtülü olarak dışarıya taşmış, iki yanında birer pencere bulunmakta ve mihrap oyuğunda çilehaneye geçilen bir kapı da yer almaktadır.⁶ Son cemaat yeri 6 mermer sütunlu olup 5 aralıklıdır. Üzerinde de 4 m çapında bir kubbesi vardır. Kadınlar ve müezzin mahfili bul-

nan caminin, mihrabı, minberi ve kürsüsü mermerdendir. Duvarlar yerden bir metre yukarıya kadar lambri ile kaplanmıştır. Minaresi kesme taştan olup tek şerefeli ve kurşun kaplamadır.

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.39, s.72.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.159.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.503-506.
4. *Hadika*, c.1, s.130.
5. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.503-506.
6. S. Yenigün, *İstanbul’un İncileri, Sur İç Camileri*, s.144

ŞEYH HÜSAMETTİN CAMİİ (TULUMCU HÜSAM MESCİDİ)

Şehremini, Seyit Ömer Mahallesi, Şeyh Hüsameddin Sokağı, numara 1'de bulunmaktadır. Banisi, lakabı Tulumcu Hüsam olan meşhur İstanbul Kadısı Şeyh Hüsameddin Efendi'dir. H.1055/M.1645 tarihinde vefat etmiş olup hazirede metfun olduğu zikredilmektedir. Mimarı belli olmayan Tulumcu Hüsam Camii, 17. yüzyılda (H.1040/M.1630) kesme taştan yapılmıştır. Minaresi ise pek nadir rastlanan bir biçimde kapısının kemeri üzerine garip ve değişik tarzda yapılmıştır.¹ Terk edilmiş ve 4 duvar kalmışken taşlarını bir müteahhit satmıştır. Son zamanlarda sadece, bazı kalıntılar kalmış iken, hayırsever vatandaşlar tarafından

dernek kurularak 1985–1988 yılları arasında tamamen ihya edilmiştir.

Cami, dikdörtgen planlı, duvarları dökme taşlardan, tavanı betonarme ve ahşap çatılı olarak, kadınlar ve son cemaat yeri ile birlikte inşa edilmiştir. Aslına uygun bir şekilde yapılan minaresi, ikinci katından ve kapı üstünden başlayarak yuvarlak gövdeli, tek şerefeli ve dökme taş külahlıdır. Yapının iç duvar etekleri, sütunlar, pencere üstleri, mihrap, minber ve kürsüsü, Kütahya çinile-

riyle süslenmiştir. Avlusunda kubbeli ve mermer hazneli şadırvanı ve su içmek için mermer kaplamalı çeşmesi bulunmaktadır.¹ Bahçe düzenlemesi iyi olan caminin, haziresinde bazı kabirler bulunmaktadır. Hazirede olduğu zikredilen banisinin kabri bugün bulunmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.140; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.147.

ŞEYH NURETTİN TEKKE CAMİİ (NÜREDDİN CERRÂHÎ TEKKESİ)

Karagümrük, Derviş Ali Mahallesi, Nureddin Tekkesi Sokağı'nda bulunmaktadır. Tekke, Halvetî şeyhlerinden Köstendil'i Ali Efendi'nin halifesi Şeyh Nüreddin-i Cerrâhî tarafından Cerrâhîliğin piri Şeyh Seyyid Muhammed Cerrahî (ö.1721) adına H.1115/M.1703 tarihinde III. Ahmed tarafından kurulmuştur.

“(…) İstanbul'un önde gelen tarikat merkezlerinden olan tekke zaman içinde dört defa yeni baştan inşa edilmiş, ayrıca çeşitli onarımlara, değişikliklere ve ilâvelere sahne olmuştur. Tekke mensuplarından Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa H.1180/M.1766-67'de yapıyı eski düzenini koruyarak yeniden yaptırmıştır. 1196 (1782) yılında çıkan Balat yangınında ortadan kalkmış olan tekkeyi bu defa Galata Voyvodası Seyyid Halil Efendi inşa ettirmiştir.

II. Mahmud (H.1234/M.1818–19) tekkeyi eskisinden daha geniş biçimde yeniden inşa ettirmiş, 1835–1836 yıllarında ikinci defa yaptırmış, tekke arsası doğu yönünde genişletilerek bu kesime harem dairesi konmuştur. Bu sırada Köstendil Âyanı Çelebiağazâde Mehmed Ağa türbeyi tamir ettirmiş ve çeşitli aksamını yenilemiştir. Sultan Abdülmecid 1844'te tekkeyi onartmış, bir şadırvan yaptırmış, 1274'te (1857–58) tevhidhane-türbe ile kadınlar mahfilini kısmen yenilemiş, derviş hücreleri yıktırılıp yeniden inşa ettirilmiştir. II. Abdülhamid döneminde 1300'de (1882–83) tekrar onarım gören tekke, 1311 Muharremi'nde (Temmuz-Ağustos 1893) masrafları bizzat padişah tarafından karşılanarak tevhidhane-türbenin çatısı elden geçirilmiş, boyası yenilenmiş, harem dairesi yıktırılıp bugünkü şekline getirilmiştir. Ayrıca II. Abdülhamid'in başkadını Bedrifelek Kadın Efendi 1909'da tevhidhane türbede bazı tamirler yaptırmıştır. Tekke Osmanlı döneminin sonlarında da bazı onarımlar görmüştür. Tekkelerin kapatılmasından (1925) sonra kullanılmayan tevhidhane-türbe binası,

harem dairesinde ikamet eden Fahreddin Efendi'nin gayretleri sayesinde ayakta kalabilmiştir.

Nüreddin Cerrâhî Tekkesi, gerek zamanında gerekse tekkelerin kapatılmasından sonraki yıllarda İstanbul'un tasavvuf kültürü ve müsikisi açısından en önemli merkezlerden biri olmuş, pazartesi günleri icra edilen âyinler müsikisi tarihinde önemli yerleri olan zâkirbaşılar tarafından yönetilmiştir.

Tekkenin ilk postnişini Nüreddin Cerrâhî'den sonra (ö.1133/1721) irşad görevinde birçok şeyhler bulunmuştur. Süleyman Veliyyüddin Efendi, Mehmed Hüsameddin Tûrâbî, Sertarikzâde Mehmed Emin Efendi, Abdülaziz Efendi, Moravî Yahyâ Efendi, Abdüşşekûr Efendi, el-Hac İbrâhim Efendi, Moravî Mehmed Efendi, Abdurrahman Hilmi Efendi, Mehmed Sâdık Efendi, Makarnacı Mustafa Efendi, Mehmed Emin Efendi, Mehmed Ârif Dede Efendi, Abdülaziz Zihni Efendi, Yahyâ Galib Efendi, Mehmed Rızâeddin Efendi, İbrahim Fahreddin Erenden, Muzaffer Ozak ve Sefer Dal (ö. 1999) Efendi.

Günümüzde tekkenin tevhidhane-türbe bölümü özgün dekoru ile muhafaza edilmekte, harem dairesi mesken olarak kullanılmakta, selâmlık bölümünde Fahreddin Efendi'nin öğrencileri tarafından kurulan Türk Tasavvuf Müsikisi ve Folkloru Araştırma ve Yaşatma Vakfı çeşitli kültür faaliyetlerini bugün de yürütmektedir.”¹

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.33, s.253; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.142; *Hadika*, c.1, s.184; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.6, s.97–98.

ŞEYH RAŞİT CAMİİ (SALI TEKKESİ MESCİDİ)

örtülüdür. Minber ve kürsü ahşap, mihrabı alçıdan, tavanı betondur. Caminin içi 96 m², avlusu 45 m²'dir. Haziresi ve kuyusu vardır. Kadınlar mahfili harim içinde tek ahşap direk üzerinde durmaktadır. Müezzin mahfili de bulunan caminin giriş kapısı duvarında kuba gibi asılı sembolik bir minaresi vardır.

1. *İstanbul Tekkeleri*, s.89; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.53.

Şehremini Mahallesi, Deniz Abtal Çeşmesi Sokağı, numara 41'de yer alan Şeyh Raşit Camii'nin kimin tarafından yaptırıldığı ve mimarının kim olduğu bilinmemektedir. Sol kapı üzerindeki 6 beyitlik kitabe H.1338/M.1922 tarihini taşımaktadır. Oda-başı çevresindeki tarikat şeyhlerinden olan Şeyh Râşid Efendi'nin bu camide vazife yapmış olması veya camide yenilik yapmasından bu adı aldığı söylenmektedir.¹

Kocamustafapaşa'daki Fevziye Camii'ni de, Şeyh Râşid Efendi yenilemiştir. Çatısı geniş saçaklı, kubbesiz ve betonarme olan bu caminin üzeri kiremit ile

ŞEYH SÜLEYMAN CAMİİ

mescit olarak kullanılmış, 1975 yılında Fatih Müftülüğü'nce minber konularak cuma namazı kılınmaya başlanmıştır.¹

1950 yılında Vakıflar İdaresi'nce çatı kiremitleri aktarılırken kiremit altında küpler olduğu görülmüş, aslına dokunulmadan küplerin üzeri toprakla tesviye edilerek kiremitleri yenilenmiştir. Cami, tuğla ve horasanla yapılmış sekiz köşeli ve tek kubbelidir. Minaresi yoktur. Caminin arka tarafında takriben 80 m²'ye yakın küçük bir avlusu olup bu avludan tek kapıyla camiye girilmektedir. 2014 yılında restorasyona alınan caminin, halen kullanılan bir kuyusu vardır.

1. *Hadika*, c.I, s.131; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.142; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie Istanbul*, s.202; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.501.

Zeyrek Mahallesi, Zeyrek Caddesi üzerinde, 40 numarada bulunmaktadır. Eski Bizans eserinden çevrilen mescidin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Vakfeden Şeyh Süleyman, Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin padişahlık devri şeyhlerindendir. Zeyniye Tarikatı'ndan olup mescidin civarında metfundur.

Mescit, 18. yüzyıl Cibali yangınında yanmış, Ayşe Sultan ket-hüdası Kazgâni Hasan Ağa'nın gayretiyle zamanın padişahı Sultan III. Mustafa Han tarafından tamir edilerek minber koydurulup ihya edilmiştir. Kütüphaneye ne zaman çevrildiği bilinmemektedir. 1930–1975 yılları arasında

TABAK YUNUS CAMİİ (DEBBAĞ YUNUS CAMİİ)

halkın yardımlarıyla betonarme düz tavanlı bir şekilde yeniden yapılarak son cemaat yeri de eklenmiştir. Mihrabı ve kürsüsü mermer, minberi ahşap olup müezzîn ve kadınlar mahfili vardır. “Caminin banisi Debbağ Yunus son cemaat yerindeki türbede metfundur. Kabristanında 18. ve 19.yüzyıla ait kabir taşları vardır. Bitişğinde erkek Kur’ân kursu bulunur.

1. *Hadika*, c.I, s.107.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’ârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.338; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.301.

3. *Hadika*, c.I, s.107.
4. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.46; E.H. Ayverdi, a.g.e., s.339.

Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Tabak Yunus So-kağı’ndadır. Bu cami, Fatih ve Bayezid devri ricalinden Debbağ Yunus tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Vakfiye tarihi H.880/M.1476 olduğuna göre, mescidin de bu tarihlerde yapıldığı tahmin edilmektedir.¹ Yunus Debbağ Mescidi’nin Yusuf Hanefi tarafından tanzim olunan Vakfiyesi’nde, Unkapanı’nda dükkânlar, mahzenler ve hücreler vakfettiği belirtilmektedir.² Minberini Kâbe’den azledilmiş olarak vefat eden Kazabadlı Osman Efendi’nin kızı Safiye Hanım koydurmuştur.³

1918 yangınında harap olan caminin iç kısmı 130 m²’dir. Evvelce moloz taş duvarlı ve ahşap çatılı iken, çeşitli tamir ve tadiller görmüştür.⁴ 1955 yıllarında

TABHANE MESCİDİ

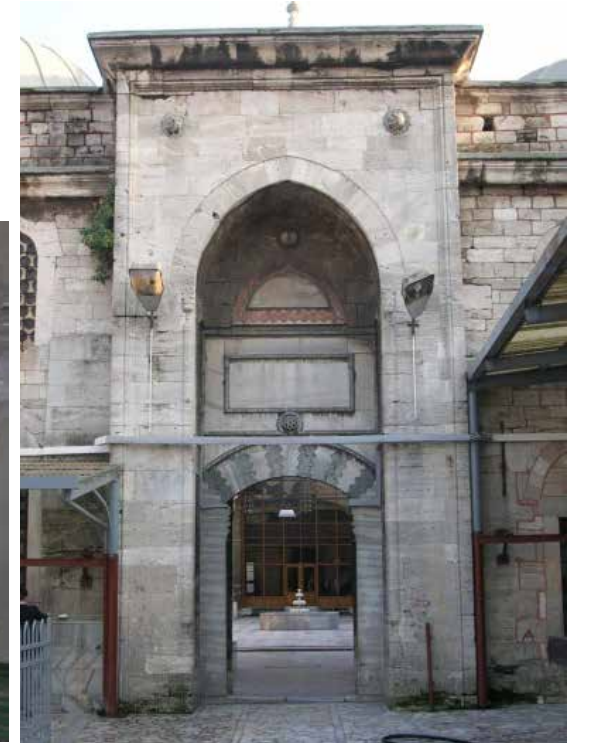

bulunuyordu. Arazinin yüksek bir yerinde inşa edildiğinden binanın altında ayrıca bir kervan-saray yapılmıştı.¹

Bugün ise Fatih Camii Erkek Kur’ân Kursu talebelerine mescit olarak hizmet vermektedir. Cuma namazlarında ise halka açıktır. Dört duvarında birer pencere bulunmaktadır. Kesme taştan yapılmış olan mihrabı sade, minberi ise ahşaptır. 1983 yılında dernek ve vakıf tarafından tamir ve ihya edilmiştir. 2014 yılında restorasyona alınmıştır.

Fatih Külliyesi’nin önemli parçalarından olan tabhane, Akdeniz tarafındaki Baş Kurşunlu Medresesi’nin ilerisinde inşa edilmiştir. Esasında misafirhane olan bu bina bir medrese mimarisine sahip olup itinalı bir işçilikle yapılmış ve tabhane fonksiyonu kalktıktan sonra medrese olarak kullanılmıştır. Mescit mekânının 1766’da yıkılan kubbesi 1956’dan sonra yeniden yapılmıştır. Burada ayrıca gerek külliyenin görevlilerine, gerekse tabhanede kalanlarına ve medreselerde barınan öğrencilere yemek çıkaran aşhane imaret

1. *Hadika*, c.I, s.70; *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.12, s.247; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.143; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’ârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.395.

TAHİR AĞA CAMİİ (TAHİRİYE TEKKESİ MESCİDİ)

Ali Kuşçu Mahallesi, Esrardede Sokağı, 15 numaradadır. Kapucubaşlılarından Seyyid Mehmed Tahir Ağa, H.1149/M.1736 tarihinde kendi adına yaptırmıştır.¹ Görevli ücretleri ile diğer masraflarının Sultan III. Mustafa Han vakıflarından verildiği *Hadika*'da belirtilmiştir.² Seyyid Mehmed Tahir Ağa Surre Eminliği yapmış, dönüştür Şam'da şehitlik mertebesine erişmiştir. Kesikbaşı İstanbul'a getirilerek zaviyesi civarına gömülmüş ve vefatına tarih düşürülmüştür: **"Şeref-yab-ı turab (H.1196/M.1782)."**³

II. Bayezid'in sütannesi Asude Hatun'un çokgen, kubbeli ve süslü kitabeli türbesi ile Uşşakî Tarikatı Üçüncü Piri Selahaddin-i Uşşakî'ye ait tâlik hatlı, H.1197/M.1783 tarihli açık türbe hazirededir. Esas özelliği; tekke mescidi olup türbesi, çilehanesi ve meşruta olarak kullanılan misafirhanesi vardır. 8 dönümlük bahçesi büyük ihata duvarı ile çevrilidir.

Kare planlı olan mescidin duvarları kâgir, çatısı ahşap olup kiremit örtülüdür. Tekke kompleksi, yapılan onarımlardaki tamirlerle özgün mimarisini büyük ölçüde günümüze kadar koruyabilmiştir. 19. yüzyılda yenilenen mescit-tekke, 20. yüzyılın başlarında yangın geçirerek

yok olmuştur. 1918 Cibali yangınında zarar görmüş ve 1925 yılında da tekkelerin kapatılmasıyla bir müddet mesken olarak kullanılmıştır. 7 Ocak 1983 tarihinde ahşap olan minberi Fatih Müftülüğü tarafından konularak ilk cuma namazı kılınmıştır. Mihrabı oyuk olup yuvarlak kemerlidir. Kürsüsü, iki ahşap direk üzerinde bulunan mahfili ve son cemaat

yeri ahşaptır. İç kısmı 54 m²'dir. Sağ duvarında pencere olmayan mescit, mihrap duvarı ile sol duvarında altlarda ve üstlerde 2'şer pencere ile aydınlanmaktadır. 1972 yılında dış tarafı tamir gören mescidin minaresi ahşap iken sonradan camekânlı olarak mahfilin sol arka köşesinden çıkma olarak yapılmıştır. Kapısının girişinde kuyusu ve avlusunda bir de çeşmesi vardır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.144.

2. *Hadika*, c.I, s. 141.

3. a.g.e, c.I, s.141.

TAHTA MİNARE CAMİİ

Balat Mahallesi, Vodina Caddesi üzerindeki 65 numarada bulunmaktadır. Kapı üzeri tamir kitabesinden anlaşıldığına göre, Fatih Sultan Mehmed Han tarafından H.863/M.1458 tarihinde inşa ettirilmiştir. Fatih Vakfı'ndan olup vazifelerinin bu vakıftan verildiği *Hadika*'da belirtilmiştir. *Fatih Vakfiyeleri*'nde zikri geçmiyorsa da, *Vakıf Tahrir Defteri*'nde Hassa harcından vazife verildiği, *Ayasofya Vakıfları Muhasebe Defteri*'nde imama 3, müezzine 1,5, hasıra 1 akçe tahsis edildiği bildirilmektedir. Minberinin masrafları ve hatip ücreti dâhil, Kanuni Sultan Süleyman kendi camisinden tayin etmiştir. Minber 1292/M.1875'te tamir görmüştür.¹

Cami zamanla harap olmuş ve H.1282/M.1865'te hemen yakınındaki Tahta Minare Hamamı'nın sahibi Kantârizâde Sivaslı Halil Ağa tarafından bütünüyle tamir ettirilmiştir. Cami, 8,60 x 8,60 m iç ebadındadır. Duvar kalınlığı 83 cm²'dir. Ayrıca 3 m'lik son cemaat yeri bulunmaktadır. Uzun pencereleri son devirlerin üslûbudur. Günümüzde minaresi tahta olmayıp kâgir hale çevrilmiştir. Tek şerefeli olan minareye üst mahfilden çıkılmaktadır. Caminin bulunduğu mahalleye, önceden ahşap olan minareden dolayı "Tahta Minare Mahallesi" denirdi. Kadınlar mahfili, tavanı, kürsüsü, minberi ahşap,

mihrabı ise alçıdan olup minaresi beton ve tek şerefelidir.

Caminin hemen yanındaki Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı çeşmenin de ikinci banisi adı geçen Halil Ağa'dır. Kible duvarının önündeki türbede metfun bulunan zatın adı Hüseyin olup İstanbul'un fethinde bulunmuş Ni'mel-Ceyş'tendir.² Cami, 1957 yılında cemaati tarafından tekrar tamir ettirilmiş ve güzel bir mihrap yapılmıştır. 13 pencereden ışık alan caminin, Vakıflar tarafından 2002 yılında res-

torasyonu tamamlandı. H.1301 tarihli mihrap ayeti de oradadır. Cami ahşap tavanlı olup hemen yakınındaki Tahta Minare Hamamı da Fatih Vakfı'ndandır.³ Son cemaat kapısı üzerinde tamir kitabesinin tarih beyti şöyledir:

***Cevherle tarihin yaz başkesti hâme müştak
Etti Halil Efendi el-bak keremle âbâd -1282.***

1. *Hadika*, c.I, s.69; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.507; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Târihli*, s.340; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.144.

2. A.S. Ünver, *İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar*, s.58.

3. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.507.

TARAKÇILAR DAYE HATUN CAMİİ (TARAKÇILAR CAMİİ)

Mercan, Tarakçılar Mahallesi, Tarakçılar Caddesi üzerinde bulunan ve aynı zamanda Tarakçılar Camii adıyla da anılan Daye Hatun Camii'nin banisi *Hadika*'da, Fatih'in süt annesi Hant Hatun olarak gösterilmektedir.¹ Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi, baninin adının Ümmü Gülsüm olduğunu ve kızı Hand veya Hundi Hatun'la vakıflarının müşterek olması dolayısıyla karıştırıldığını belirtmektedir.² Şu halde Tarakçılar Daye Hatun Camii'nin banisi Fatih'e süt annelik yapmış olan Ümmü Gülsüm Hatun olup cami, onun tarafından 1485 yılında yaptırılmıştır. Caminin avlusundaki türbe, yine *Hadika*'nın bildirdiği gibi Hand Hatun'a değil Ümmü Gülsüm Hatun'a aittir.

H.890/ M.1485 yılında düzenlenen Vakfiyesi'nde çok geniş vakıflar görülmekte ve yekûn gelir 53.600 akçeye ulaşmaktadır. Bu zengin vakıflardan imama günde 4, müezzine 3, 10 cüzhana 10, tevliye 6,

cibayete 6, nezarete 2, türbedarlık yapan kayyım 3, tamirciye 4, nöbethanedeki mescit imamına 3, müez-zine 2 akçe tahsis edilmiştir.³ Camii 1970 yılına kadar harap bir haldeydi ve ancak duvar ve minaresinden bazı kalıntılar vardı. 1971 yılında halkın yardımıyla yeniden inşa edilmiştir.

Bugünkü caminin mihrabı Kütahya çinileriyle kaplı, ahşap olan minberi daha sonraları bütün duvarlarıyla birlikte çini ile kaplanmıştır. Soldaki merdivenle üst mahfile çıkılan cami, her duvarda altı-üstü 2'şer pencere ile aydınlanmaktadır. Harim kısmı klasik normlarda tek kubbelidir. Son cemaat yeri 3 mermer sütuna oturan sivri kemerli ve aynı zamanda da iki kubbelidir. Minaresi, eski kaide üzerine yeniden ve tek şerefeli olarak yaptırılmıştır. Bir de faal durumda kuyusu vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.139.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.337.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.50.

TARSUS MESCİDİ (TARSUSİ MEHMED EFENDİ MESCİDİ)

işgal edilmişti. Mescit, 2011 yılında Fatih Belediyesi tarafından restorasyon çalışmalarına başlanmış ve 2012 yılında yeniden ihya edilerek ibadete açılmıştır. Tavanı ahşap çatısı kiremit ile örtülüdür. Minber ve kürsüsü ise ahşap, mihrabı sadedir. 9 adet pencereden ışık alan mescidin kadınlar mahfili de vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.139; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.145.

2. *İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri -I-*, s.115.

3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546)*

Tarihli, s.385; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.507.

Mevlanakapı Mahallesi, Mücevher Sokağı, numara 60'ta bulunmaktadır. Silivrika-pı'da kale duvarına çok yakın olan bu mescit, Fatih Sultan Mehmed Han'ın hizmetlilerinden ve Fatih devri âlimlerinden olan Ali Fakih tarafından yaptırılmıştır.¹ Tarsusî Mehmed Efendi, mescidin yanında Tarsus Zaviyesi Vakfı'nı kurmuş, zaviye ile mescit birleştirilmiş, zaviye şeyhi aynı zamanda mescidinde imamı olmuştur.²

Mescit, 1925 yılında tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasıyla tamamen harap olmuştur. Günümüze kalın minaresinin kaidesi ile gövdesinin bir kısmı ulaşmıştır.³ Arsası ise gecekondular ve dökümcüler tarafından

TAVAŞI SÜLEYMAN AĞA CAMİİ

şerefe altı çanağa benzetilmektedir. Bu gün istifade edilir bir de kuyusu vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.140.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.145.

Kumkapı, Musine Hatun Mahallesi, Babayigit Sokağı'nda, 38 numarada bulunan bu caminin banisi Tavaşı Süleyman Ağa olup burada metfundur.¹ Kabri günümüze ulaşamamıştır. 17. yüzyıl başlarında yapılan cami (1744), son yüzyılda yeniden ihya edilmiştir. Altı bodrum, duvarları kâğır çatısı ile tek şerefeli minaresi ahşaptır.² Çatısının üzeri kiremit ile örtülüdür. Kürsüsü ve mihrabı ahşaptır. Pencere seviyesine kadar iç duvar etekleri tavanı gibi ahşap kaplamadır. Caminin her duvarında 2'şer uzun pencere bulunmaktadır. Geniş yivli ahşap bir minaresinin külâhı soğan şeklinde, şerefesi demir korkuluklu olup

TERCÜMAN YUNUS CAMİİ (DRAĞMAN CAMİİ)

Darü'l-kurra ile medrese de tespit edilemeyen tarihlerde ortadan kalkmıştır. 1925'te tekkelerin kapatılmasından sonra cami-tevhidhane cami olarak kullanılmaya devam etmiştir.1970'li yıllarda cami ve Sıbyan mektebine bir takım ilaveler yapılmıştır. Dırağman Tekkesi, kuruluşundan kapatılışına kadar Halveti Tarikatı'na (sırayla Muslihî, Sivasî, Sünbülî kollarına) bağlı bir zaviye olarak faaliyet göstermiştir.²

Cami, dikdörtgen planlı, çatılı, kâğır, mihrabı sade, minberi ahşap iken,1985 yılında Vakıflar İdaresi'nin ve cami derneğinin işbirliği ile yapılmıştır. Son cemaat yeri 6 mermer sütunlu ve 5 aralıklıdır. Caminin mihrabı ve iç duvarları tamamen çinilerle kaplanmış olup minber ve kürsüsü ise ahşaptır. 4 çeyrek, bir büyük kubbe camiyi örtmektedir. Altılı üstlü olarak her duvarda 2'şer pencere vardır. 2 beton direk üzerinde duran kadınlar mahfili de beton olup korkulukları ahşaptır. Minaresi ise tek şerefelidir. Set üzerinde bulunan caminin avlusuna yan sokaktan düzayak ile Draman Caddesi'nden uzunca ve iki yönlü merdivenle girilmektedir. Avlusunda sıbyan mektebi ile Kur'an kursu bulunur ve Tercüman Yunus Ağa ile birlikte birçok seçkin kişi metfundur.

Dervişali Mahallesi, Draman Caddesi, Tercüman Yunus Sokağı, 46 numarada bulunmaktadır. Cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın saray tercümanlarından Yunus Ağa tarafından H.948/M.1541 yılında yapımına külliye olarak başlanmış, vefatı üzerine kardeşi Mustafa Ağa tarafından tamamlanmıştır.¹ Tasarımı Mimar Sinan'a aittir.

Dırağman Külliyesi; 1729'daki Balat yangınında hasar görmüş, tekke yangından sonra H:1143/M.1730-31'de III. Ahmed (1703-1730) tarafından yenilenmiştir. III. Mustafa (1757-1774), tamire muhtaç olduğu kendisine arz edilen tekkeyi H.1178/M.1764'te yeni baştan inşa ettirmiş, cami-tevhidhane ile harem bölümlerini de yenilemiştir. 1914'te yıkılmaya yüz tutmuş olduğu gerekçesiyle cami-tevhidhanenin çatısı ile son cemaat yeri yıktırılmış, bu bölüm özgün tasarımına uymayan pencere oranları ile yeniden inşa edilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.113; *İstanbul Ansiklopedisi*, ilgili madde.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.49; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.400; *İstanbul Ansiklopedisi*, ilgili madde.

TEVKİİ CAFER CAMİİ

(CAFER ÇELEBİ CAMİİ)
(ESKİ NİŞANCI CAMİİ)

İsmail Ağa Cami Derneği tarafından tekrar tamir ettirilmiştir.

Cami, kare planlı, çatılı ve çatı üzeri kiremit ile örtülü, tavanı beton üzeri ahşap kaplama, mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşaptır. Duvarları bir kesme taş, üç tuğla sıralı, iç duvarlar yerden lambri ile bir metre kadar kaplı, betonarme olan kadınlar mahfilinin korkulukları da ahşaptır. Haziresi mihrap önünde

bulunan caminin minaresi, 16. yüzyıldan kalma olup gövdesi tuğladan, şerefesi ise taştandır.

1. *Hadika*, c.1, s.29.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.52.

Balat Mahallesi, İsmail Ağa Sokağı'nda, 25 numarada bulunmaktadır. Caminin banisi, Taçzâde Nişancı Ca'fer Çelebi olup Anadolu Kadıaskeri iken H.921/M.1515 yılında idam edilmiştir. Kendisi hazirede metfundur. Cami bu tarihten önce yapılmıştır. *Hadika*, minberini Beyanî Ahmed Efendi'nin koydurduğunu ve mahallesi olduğunu ifade eder.¹

İç kısmı 105 m², avlusunun alanı 1.035 m² olan caminin giriş kapısı üzerindeki kitabeden H.1258 yılında II. Abdülhamid Han tarafından tamir gördüğü anlaşılmaktadır. Zamanla cami yanmış, sadece duvar bakiyeleri kalmış iken,² 1978 ve 1988 yıllarında Prof. Dr. Semavi Eyice Bey'in Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ısrarlı teşebbüsleri neticesinde

TIBBİYE CAMİİ

(MECİDİYE CAMİİ)
(SARAYİÇİ CAMİİ)
(SAHRAYI CEDİT CAMİİ)
(SULTAN ABDÜLMECİD CAMİİ)

Üniversitesi Sanat Tarihi ve Arkeoloji Kürsüsü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Oktay Aslanapa'nın Garnizona davetiyle elde edilen bilgilere göre, Bizans mimarisi örneklerine uygun olduğu tespit edilen bir yapının temelleri üzerine, alt katın planına sadık kalınarak, inşa edilen bir mescit olduğu, daha sonra bir minare eklenerek cami haline getirildiği fikri doğrulanmıştır. İçerideki mermer sütunlar da yapımdan sonra eklenmiştir. Cami, kâgır ve

tek kubbeli olup minaresi tek şerefelidir. Vakıflar tarafından 2007 yılında restorasyonu tamamlanmıştır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.124.

Sarayiçi, Saray-ı Cedid ve Mecidiye adlarıyla da bilinen Tıbbiye Camii, bugün Sirkeci Levazım Amirliği içinde bulunmaktadır. Sultan Abdülmecid devrinde (1839–1853) askeri amaçla kullanılmak üzere inşa edilen Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şehane'nin bahçesindeki kışla binalarının içinde bulunmaktadır.

Cami, bölgede bulunan Bizans dönemine ait bir yapının bodrum katı ve temelleri üzerine, aynı plana sadık kalınarak inşa edilmiştir. Aynı bölgede bu döneme ait birçok köşk, mescit ve kasrın bulunurdu. Tren istasyonu ile tren yolunun bu bölgeden geçmesi sırasında yıkılan bu yapıların kesin ve sağlıklı bir kaydı bulunmamaktadır. Mevcut mescidin yapımı konusunda bilgi almak için İstanbul

TİMURTAŞ CAMİİ (DEMİRTAŞ MESCİDİ) (HACI TİMURTAŞ MESCİDİ)

Hasırcılar Caddesi üzerinde, Fatih döneminde Timurtaş Ağa tarafından yapılmış, minberini Mahzenci Hacı Ağa (Ahmed) koydurmuştur.¹ Zamanla harap olmuş ve maksat dışı kullanılmıştır. Bir süre kadro dışı kalmış olan mabet, son zamanlarda tamir edilerek tekrar ibadete açılmıştır. Timurtaş Mescidi'nin altında 2 dükkân bulunmaktadır. Bu dükkânlar şahıs mülkiyetine geçmiş durumdadır. *İstanbul Ansiklopedisi*, 1938–1964 yılları arasında ibadete kapalı olduğunu ve 1964–1965 yıllarında semt esnafının çalışmalarıyla tamir ve ihya edildiğini yazmaktadır.²

Duvarları bir sıra kesme taş ve iki sıra tuğladan yapılmış olan mescit, söz konusu dükkânların üzerindedir. Çok hoş bir etkisi vardır. 60 m²'lik küçük

bir alanı, çatı hizasına kadar taş ve tuğladan, yukarı kısmı köfeki taşından yapılmış şerefesiz bir minaresi vardır. Sağ tarafta bulunan bu şerefesiz minarenin, ezan okumak için 4 penceresi bulunuyor. Mescidin iç alanı küçük olduğu için sağ tarafına dışarıdan ahşap bir bölüm ilave edilmiştir. Camiye tek bir kapıdan merdivenle çıkılmaktadır. Üst mahfili 4 ahşap direk üzerindedir. Minberi, kürsüsü ahşap, mihrabı alt pencere araları gibi çinilerle kaplanmıştır. Tavan ve çatısı ile minberi ahşap olan eserin iç kısmının bir bölümü fayansla döşenmiş, geri kalan kısmı ise badana yapılmıştır. 17 penceresi ile alt kısımda bir şadırvanı bulunmaktadır. Tuvaleti şadırvanın hemen yanındadır. Sonradan ilave edilen bölümün ise 10 kadar penceresi bulunmaktadır.

Vakıf Tahrir Defteri'nde 872 Muharrem Evaili (1467 Temmuz başları) tarihli vakfiye suretine göre 500 akçe iradı olan 5.000 akçe nakdî mescit mesalihine, 480 akçelik yine o miktarda 2 dükkânı, 160'lık bir hücreyi, kandil yağına, 900 iradlı 2 dükkânı da mütevelliyeye tahsis etmektedir. Ancak vakıflar bundan ibaret olmayıp, 6'dan fazla dükkânın başka bir vakfiyede yazıldığı bildirilmektedir.³

1. *Hadika*, c.I, s.70.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4391.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.415.

TUTİ ABDÜLLATİF CAMİİ (TÛTİ LÂTİF MESCİDİ)

Hırka-i Şerif Mahallesi, Yamac Sokağı, 34 numarada yer almaktadır. Cami 13. yüzyılda Tütî Abdüllatif Efendi tarafından kendi adına yaptırılmıştır. Bursalı bir hocanın oğlu olan, Kemalpaşazâde'nin terbiyesinde yetişerek Kadıaskerlik rütbesine erişen Abdüllatif Efendi, şiire olan merakı ve sesinin güzel olması nedeniyle Tütî Lâtif lakabıyla meşhur olmuştur. Kendisi, kadılığı sırasında biriktirdiği paralarla İfrazîye Yokuşu'nda Tetimme Medresesi civarında yaptırdığı kendi medresesinde mefün olup mezar taşındaki vefat tarihi H.1081/M. 1670–71'dir.¹

Mescidin duvarları kâgir, tavanı, çatısı, minberi ve üst mahfili ahşaptır. Çatısı kiremit ile örtülüdür. Son cemaat

kısmı ile birlikte iç alanı 50 m² olan caminin minaresi tuğla ile örülmüş, tek şerefeli, kirpi saçaklı ve kısadır. Mihrabı ve duvarlarının alt kısmı desenli fayansla kaplanmış olup kürsüsü yoktur. Cami, 1944 yılında tamir görmüş² ve 1974 yılında da yıkılıp Fatih'in Eski Eserlerini ihya ve Koruma Derneği tarafından yeniden yaptırılmıştır. Küçük bir avlusu

ve bahçesi olup ihata duvarı ile çevrilidir. Kuyusundan istifade edilmemektedir.

1. *Hadika*, c.I, s.140–141.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.147.

UNKAPANI BIÇAKÇI ALAADDİN CAMİİ

tarafından H.1285/M.1868 tarihinde yenilenmiş ve H.1311/M.1893 yılında da Hacı Şevki Efendi tarafından yaptırılan tamiratla bugünkü duruma getirilmiştir.³ Dikdörtgen planlı olan bu caminin bitişiğindeki sıbyan mektebi ise 1930'da yıkılmıştır.⁴

Küçük bir avludan girilen caminin iç duvar etekleri lambri kaplıdır, mihrabı alçıdan yapılmıştır. Ahşap kadınlar ve müezzinler mahfili de bulunan caminin, son cemaat yeri de vardır. Mihrap duvarının sokağa bakan yüzünde bir kitabe vardır. Devamlı suyu akan çeşmesi üzerindeki kitabe ise H.1312/M.1893 tarihini taşımaktadır.⁵ 1966, 1975 ve 1990 tarihlerinde halkın yardımlarıyla onarılmıştır.

1. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.V, s.2742.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.220; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi* c.3, s.1256; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri-953 (1546) Târibli*, s.251.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.36.
4. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.V, s.2743; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1256.
5. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s. 1256.

Cibali Mahallesi, Çağa Sokağı ile Bıçakçı Çeşme Sokağı'nın kesiştiği noktada bulunmaktadır. Cami, H.910/M.1504 tarihinde vefat eden Bıçakçı Alaaddin Ali tarafından kendi adına yaptırılmıştır.¹

Duvarları taş ve tuğla olup çatısı ahşaptır. Vakfiyesi H.909/M.1503 tarihli. Dört köşe bir kaid üzerine oturtulmuş tek şerefli minaresi bodur ve kâgir olup camiden ayrıdır.² Mescit, İsmail Efendi

UŞŞAKİ İMRAHOR CAMİİ (HALİD EFENDİ TEKKESİ)

Şahap Efendi geçmiştir.¹ Önceleri tekke olarak kullanılan cami, tekkelerin kapatılmasıyla bir müddet lokal ve halkevi olarak kullanılmıştır. Bugünkü şekline ise 1951-1952 yıllarında halkın yardımlarıyla kavuşmuştur.

Cami, kare planlı, tavanı beton olup geniş saçaklı olan çatısı kiremit ile örtülüdür. Minberi ve kürsüsü ahşap, mihrabı ise mermer kaplamadır. Mihrap duvarında pencere yoktur. Sağ duvarında iki, sol duvarında 4 pencere vardır. Caminin iç duvar etekleri ise lambri, üzeri desenli fayansla kaplanmıştır. Sağında bulunan gövdesi yivli, külâhı kurşun kaplama minaresi, beton olup girişi cami içindendir. Müezzin ve kadınlar mahfili de bulunan caminin güneyinde, ebceci kitabesiyle muattal sebili ve avluda 6 köşeli mermer ve yeni yapı şadırvanı vardır.

1. *Munib*, s.4; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.7, s.331.

Yedikule Mahallesi, İlyasbey Caddesi, numara 90'da yer alan cami, H.1297/M.1879 tarihinde Sabık Nazır Mehmed Hâlid Efendi tarafından Uşşakî dergâhı adına yaptırıldığı kapı kitabesinden anlaşılmaktadır. Daha sonraları posta Aydınî Şeyh Mehmed Emin Tefvîk Efendi (ö.1914) ile Şeyh

ÜÇ MİHRAPLI CAMİİ

(KAZANCILAR MESCİDİ)

(HOCA HAYREDDİN CAMİİ)

Yavuz Sinan Mahallesi, Yoğurtçu Nuri Sokağı, 8 numarada bulunmaktadır. Üç Mihraplı Cami, Küçükpazar denilen yerededir. Caminin banisi olan Hoca Hayreddin Efendi, Fatih Sultan Mehmed'e hocalık yapmış (veya Fatih dönemi ulemasından olan), güvenilir ve tanınmış bir zattır. *Hadika*, caminin H.874/M.1469–70 yılında yapıldığını, sonra Fatih Sultan Mehmed'in minber koydurmak için mescidi genişlettiğini ve bir mihrap koydurarak, onun yanına da minber yaptırdığını; daha sonra Hayreddin Efendi'nin oğlu olan ve Şam Kadısı'yken vefat eden Ahmed Efendi'nin zevcesinin kendi evini mescide ekleyerek bir mihrap daha yaptırdığını ve böylece üç mihraplı olduğunu, dolayısıyla da bu ismi aldığını bildirir.¹

Caminin iki ilavesi zamanla yıkılmış, Sultan Hamid döneminde yeniden ve çatılı olarak yapılmıştır.

Bu nedenle bu iki bölümün kubbeli olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak ilk kısım kubbelidir ve son cemaat yerinde de iki kubbesi bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin verdiği bilgilere göre, yıkılan revakı 1959–1960 yıllarında yapıldı. Minare 1956 zelzelesinde yıkıldı ve yeniden yapıldı. Revak ve pencerelerin bozuk yerleri ince kesme taşla örülmüştür. Asıl taşlar moloz iken, tamirleri kesme taşla yapılmıştır ki, Ayverdi bunu “fuzuli ve manasız bir garibe” olarak değerlendiriyor ve şöyle diyor: “(...) bir kere olandan fazlaya gitmek, aslı bozmaktır; kaldı ki eğer para ve imkân bu kadar bolsa, onu yerine sarfetmek gerektir; yersiz ve ezber gösterişe değil. Yine bu tamirde yapılan revakın iç yüzünü murçla işlenmiş kaba bir halde ve sıvasız bırakmışlar; son derece çirkin görünmektedir. Cami tamamen moloz taşıyla yapılmıştır. Mihrap

pek sivridir. Kubbe baklavalı bir kuşağa oturur. İlâve ile asıl arasına ikişer küsur metrelik iki geçit açılmıştır. İki sahn seviyeleri arasında 1,30 m kadar fark vardır.”²

Hoca Hayreddin'in kabri mihrabın arkasında bulunmaktadır. Çok güzel yazısı olan muhteşem mezar taşında *“Hû-Ebu'l Feth Sultan Muhammed Han Hazretleri'nin üstadlarından sâhibu'l hayrat ve'l-hasenât merhum ve mağfur Hoca Hayreddin Hazretleri'nin ruhuna el-Fatiha. Sene 880.”* ibareleri okunmaktadır. Yanındaki daha küçük taşta ise, *“Yâ Hu, Hoca Hayreddin Efendi Hazretleri'nin gelini ve mihrab-ı sâlis sahibesi merhumenin ruhuna lil-labil-Fatiha 880”* yazılıdır.

Vakıf defterinde vakfiye tarihi yoktur. Toplam 46.873 akçeye ulaşan geliri bulunan vakıftan hatibe 2, imama 3, müezzine 2, sala müezzine 1, kayıma 1, sermahfil ve hafızlara 5, müderrise 25, talebeye 7, imaretin yiyecek masrafına 15, mütevelliyeye 5, Fatih'teki diğer mescit imamına 3, müezzine 2, Aya-sofya'da kürsühanaya 1, şehir câbisine 1, köyler câbisine 3, cami ve mescit yağ ve hasırına 1 akçe gündelik ayırmaktadır. Masraflar 28.440 akçe tutup yılda 18.433 akçe artmaktadır.³

1. *Hadika*, c.1, s.53.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.512.

3. a.g.e., s.510-511.

ÜÇBAŞ NURETTİN CAMİİ (NUREDDİN HAMZA MESCİDİ)

A tıkalı Mahallesi, Sarayağası Caddesi, 4 numarada, tarihi Zincirlikuyu'nun yanında bulunmaktadır. Cami, H.939/M.1532 yılında Amasya'da kadılık yapmış olan Ataullah oğlu Nureddin Hamza adlı hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca yapılış tarihini gösteren kapı üzerindeki kitabe tarihi, *"Hayr-ı Lâtif 939."* olarak kaydolmuştur. Caminin Üçbaş adıyla anılması, banisinin Karasu kasabasının Üçbaş köyünde doğduğu ve doğum yerine nispetle anıldığı içindir.¹ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nde, caminin Mimar Sinan'ın eseri olduğunu bildirmektedir.²

Yapı, 1729 Balat yangınında hasar görmüş, daha sonra yeniden onarılmış ve 1960'lı yıllarda bir dernek tarafından şimdiki haline getirilmiştir. 1989 yılında esaslı bir şekilde tamirata yapılmıştır. Tamirat

sırasında, eskiyen duvarları tuğladan örülerek yenilenmiş, tavan kısmı biraz yükseltilerek betondan düz olarak yapılmıştır. Mescide avlu kapısından girildikten sonra, sağ tarafta hazire, sol tarafta ise kiremit örtülü Üçbaş Medresesi yer almaktadır. Betondan yapılmış üst mahfili harime dikdörtgen şeklinde gelip iki tane ufak balkon çıkması yapmaktadır. Üst mahfile hem dışarıdan ve hem de imam odasının yanındaki merdivenden çıkılmaktadır. Üst mahfilin, kuzey duvarında 4, diğer iki duvarında 2'şer, harimin doğu ve batı duvarlarında mihrap duvarında olduğu gibi, alta ve üstte simetrik olarak 2'şer pencere vardır.

Caminin iç alanı 95 m² olup mihrabı mermer kaplı, kürsüsü ahşaptır. Minberi de mermerden yapılmıştır. Duvarları pencere altlarına kadar seramikle kaplanmıştır. Ayrıca yapının dış cephesinin ön yüzü, son onarımda fayansla kaplanmıştır. Tek şerefeli ve konik külahlı minaresinin kaidesi 16. yüzyılda küfeki taşından yapılmış, üst kısmı 1989 yılında kesme taştan inşa edilmiştir. Yapıya bitişik olmayıp avlu kapısının yanındadır. Ayrıca avlu içinde küçük bir mezarlık vardır. Yakınında Kara Halil Medresesi ve Edirne Saray Ağası'nın H.1093/M.1682 yılında yaptırdığı caminin bulunduğu caddeye ismi verilen tarihî "Saray Ağası Çeşmesi" yer almaktadır.³

1. *Hadika*, c.I, s.50; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.148.
2. Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.188.
3. *Hadika*, c.I, s.50.

ÜMMÜ GÜLSÜM CAMİİ (ÇİVİZÂDE MESCİDİ)

Zeyrek Mahallesi, İtfaiye Caddesi üzerinde, 52 numarada ve Çinili Hamamı'nın yakınındadır. Cami, H.995/M.1586 tarihinde vefat eden Şeyhülislâm Çivizâde Mehmed Efendi'nin kızı Ümmü Gülsüm Hatun tarafından 16. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmıştır.¹ Günümüze ulaşmayan Çivizâde Medresesi de yanında bulunuyor idi. Yakınında Zembilli Ali Efendi'nin türbesi ve çocuk kütüphanesi de vardır.

Mescit, kare planlı, kâgir duvarlı ve çatılı olup çatısı kiremit ile örtülüdür. 1952 yılında tamir edilerek büyütülen bu caminin ibadet sahnının iki yanında birer maksure vardır. Demir korkuluklu ve tek şerefeli minaresi tuğladan yapılmış olup kapısı sol taraftaki maksurededir.² Merdivenle çıkılan caminin son cemaat yeri çatılı ve betondur. Bütün duvarlar yerden

pencere altlarına kadar lambri ile diğer kısımlar tavana kadar çini ile kaplanmıştır. Harimin sağ duvarında 3, mihrap duvarında 2 uzun pencere vardır. Tavanı ve minberi ahşap, mihrap mermer, kürsüsü çini kaplamadır. Kadınlar mahfili 6 ahşap direk üzerinde olup çıkışı son cemaat yerindedir. 1982 yılında çevre duvarları tamir edilmiş ve 1989 yılında da sol tarafına ilave yapılarak genişletilmiştir. Bu mescitte Nakşî Meşâyihî'nden Abdülhay Efendi (Yahya Efendi kabristanında metfun) ve Abdülaziz Efendi (Edirnekapı Şehitliği'nde metfun) görev yapmışlardır.

1. *Hadika*, c.I, s.193; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.42.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.1, s.500; *İstanbul Ansiklopedisi*, cVIII, s.4041.

ÜSKÜBİ ÇAKIR AĞA CAMİİ

(ÜSKÜPLÜ MESCİDİ)

(ÇAKIR AĞA MESCİDİ)

bodrum yapılmış, sağ tarafına ikinci bir kapı açılmıştır.⁴ Minaresinin küpü ve bazı duvarları Sinan devrine aittir. Tek şerefeli minaresi son cemaat yerinin köşesinde olup caminin içerisinde ki kadınlar mahfilinden çıkılmaktadır.⁵

Bugünkü cami dikdörtgen planlı, kesme taştan ve çatısı kiremit örtülüdür. Tavanı çıtalarla dikdörtgenlere ayrılmış, güney duvarındaki içten köşeli olan mihrabının sağ ve solunda birer, sol duvarda 4, sağ duvarda 3 uzun pencere bulunmaktadır. Üst mahfilin ön tarafı ahşap korkulukludur. Harimin sağ tarafı müezzin mahfili olan cami, 11,55 m genişliğinde, 14,35 m derinliğindedir. Ayrıca 9 m genişlik ve 8,10 m derinliğinde dikdörtgen bir son cemaat yeri vardır. Mihrabı Kütahya çinisi ile kaplanmış, minberi ve kürsüsü ise ahşaptır.⁶

1. A.S. Ünver, *İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar*, s.22; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.149.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.II, s.514; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri-953 (1546) Tarihli*, s.249.
3. T. Öz, a.g.e., s.149; *Tarih Hazinesi-Mimar Sinan ve Eserleri*, s.67-69.
4. E.H. Ayverdi, a.g.e., III, s.514-515.
5. *Tarih Hazinesi-Mimar Sinan ve Eserleri*, s.67-69.
6. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.515.

Unkapanı, Cibali Mahallesi, Üsküplü Caddesi üzerinde, 39 numarada bulunmaktadır. Cami, Ni'mel-Ceyş'ten Çakır Ağa (ö.H.861/M.1457) tarafından kendi adına yaptırılmıştır.¹ Çakır Ağa'nın dördü İstanbul, biri Silivri, biri de Edirne'de olmak üzere 6 mescidi vardır. Vakfiye tarihi H.884/M.1479'dur.² Fatih devrinde yapılan bu cami, Kanuni zamanında Defterdar Süleyman Efendi tarafından Mimar Sinan'a yeniden yaptırılıp minber de koydurulmuştur.³

Çok büyük olan mescidin ilk şeklinden bize fazla bir şey ulaşmamıştır. Bir yangından sonra kapı üstündeki kitabesine göre cami, H.1291/M.1874 yılında Vakıflar İdaresi tarafından esaslı bir tamir görerek genişletilmiştir. Genişletilirken boyu uzatılmak suretiyle altına

VALİDE HANI MESCİDİ

(VALDE SULTAN MESCİDİ)

Mercanağa Valide Han Sokağı'nda, Valide Hanı içinde bulunan fevkanî bir mescittir. *Hadika*, baniyenin IV. Murad ve İbrahim Han'ın anneleri Mehpeyker Kösem Sultan olduğunu ve büyük hanın da caminin vakfı olduğunu yazar.¹

Mescit hanın merkezindedir. Duvarları kâgır, çatısı ahşaptır. Altında dükkânlar vardır. Minaresi yoktur. İç kısmı ve tavanı yağlı boya ile boyatılmıştır. Minber ve kürsüsü ahşaptır. Mihrabı duvardan dışarı taşmış olup içi çini ile kaplanmış. 7 pencereden ışık alır ve camiye 20 basamaklı bir merdivenle çıkılır. Mahfil girişin sağında ve iki beton direk üzerindedir. 17. yüzyılda yapılan bu mescit, yangından zarar görmüş ve 1951'de İranlılar Yardım Derneği'nce ihya edilmiştir. Halk arasında "İranlılar Camii" olarak tanınmıştır. Baniyenin kabri, kocası I. Ahmed'in türbesinde bulunmaktadır.²

1. *Hadika*, c.I, s.218.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.150.

VASAT ATIK ALİ CAMİİ

(ATIK ALİ PAŞA CAMİİ)

(VASAT ALİ PAŞA CAMİİ)

(ZİNCİRLİ KUYU CAMİİ)

Cami zelzeleden önemli ölçüde hasar görmüş, neticede iç avludaki üç adet kâgir kemerle birlikte minaresi şerefeye kadar veya tamamı yıkılmış, H.1058/M.1648 yılındaki onarım kararlarını ihtiva eden vesikaya göre büyük bir tamirat görmüştür.² Bazı kaynaklarda belirtildiğine göre camii, 18. yüzyılda onarım görmüştür. Minarenin özellikle kaide kısmının cami ile aynı dönemde yapılmadığı bellidir. Yan ve arka cephelerde kubbelerinin dayandığı kemerlerin karşılığında, duvarlarda 4 tane payanda vardır. 18. yüzyıldaki tamirat sırasında kapısında da tadilat yapılmıştır. Mihrap, alçıdan 6 sıra bademli ve uçları püsküllü olup muhtemelen yenidir. Taştan olan minberi yağlı boya ile boyalıdır. Alt kısmı sade olup külâhı tutan ayaklar stalâktitlidir. Bunları bağlayan kemerler dilimli, üstü ise stalâktrit taçlıdır.³

Tek şerefeli olan minaresinin girişi dışarıdan olup kaideden üçgenlerle gövdeye geçilmektedir. Kaidenin inşaatı değişik biçimdedir. Bunun için 18. yüzyılda yapıldığı zannedilmektedir. Minarenin gövdesi kesme taştan yapılmış, kaide üçgenlerinden sonra ve şerife altında dışarıda birer simit kabartmaları olup şerife korkulukları geometrik rölyefli ve şerife altı helezon yivlidir.⁴ Caminin halen gelir getirici unsuru olmayıp ancak, H.953/M.1546 tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir*

Atikali Mahallesi, Fevzipaşa Caddesi üzerinde, Atikalipaşa Camii Sokağı, numara 4'te bulunmaktadır. Caminin banisi II. Bayezid dönemi (H.1481/M.1512) ünlü sadrazamlarından Hadim Ali Paşa'dır. Miladi 1500 yıllarında inşa edildiği sanılan bu caminin mimarı bilinmemektedir. Eser Osmanlı mimarisi özelliğini taşımakta olup Bursa'daki Ulu Camii tipinde dikdörtgen planlı çok kubbelidir. Harim kısmında iki ayak üzeri 6 adet, son cemaat kısmında ise üç adet olmak üzere 9 adet kubbe ile örtülmüştür. Duvarları kesme taş ve tuğladan sıralı şekilde almalı olarak örülmüştür.¹

Defteri'nde eski yıllarda camiye ait vakfiyelerin kayıtlarına rastlanmaktadır.⁵ Cami, daha sonra 1956–1957 yıllarında Vakıflar'ca restore edilmiştir. Tek girişi bulunan kapının üzerindeki kitabe de Hattat M. Râkım Efendi'ye aittir, iç kısmında bulunan mahfili ve kürsüsü ahşaptır.

Cami içi, son cemaat kısmıyla birlikte 300 m²'dir. Dış avlusu çok küçük olup bir kısmı da yol olarak kullanılmaktadır. Caminin yakınında Atikalipaşa Medresesi, Çifte Hamamı ve Hattat Rakım'ın türbesi bulunmaktadır. Caminin yakınında bulunan Zincirlikuyu'dan dolayı da "Zincirlikuyu Camii" de denilmektedir. Atik Ali Paşa kendi adına Çemberlitaş'ta bir cami yaptırmış, Edirnekapı'da Khora Manastırı Kilisesi'ni de camiye tahvil ettirmiştir. Cami, Vakıflar İdaresi'nce 2014 yılında restore edilerek ibadete açılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.119; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.159; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.843.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.176.
3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.843.
4. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.176; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.41.
5. İ.A. Yüksel, a.g.e., s.176.

VELEDİ KARABAŞ CAMİİ (KARABAŞ CAMİİ)

Dikdörtgen planlı, ahşap çatılı ve kâgir olan caminin duvarları tuğla ve moloz taştandır. Son cemaat yeri aynı çatı altında olup çatı kiremit ile örtülüdür. Kadınlar mahfili, tavan, kürsü ve minberi ahşap olan caminin mihrabı sade olup alçıdandır. Bütün duvarlar pencere altlarına kadar lambri ile kaplanmıştır. Caminin ortasına yakın ve sağında bulunan minaresi ise güdük ve sıvalı olup külâhı kurşun kaplamadır.

1. *Hadika* c.I, s.215; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.150.

2. İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.II, s.67.

Mevlanakapı Mahallesi, Aynalı Bakkal So-kağı, 1 numarada bulunan camiyi Hacı Mahmud Efendi, kendi adına yaptırmıştır. Hacı Mahmud Efendi, Hırka-i Şerifte'ki Karabaş Camii banisi Şeyh Abdurrahman Efendi'nin oğludur. İlk yapım tarihi bilinmemekle birlikte, baninin yaşadığı zaman dikkate alınır 17. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı anlaşılmaktadır. Caminin minberini Topal Ayşe Hatun koydurarak¹ camiye dönüştürmüştür. Zamanla bakımsız kalan cami, Sadık Efendi tarafından tamir ettirilmiştir. Daha sonra Sultan II. Abdülhamid Han tarafından H.1321/M.1903 tarihinde aslına uygun ahşap çatılı olarak yeniden yaptırılmış ve genişletilmiştir.²

YAVAŞÇA ŞAHİN CAMİİ

camie kadar birleştirilmiş ve bu yüzden burada pencere açılmamıştır. 5 alt, 4 üst ve ayrıca 4 de kasnak penceresiyle aydınlanmaktadır. *Hadika*, minberini, Süleymaniye Hatibi iken İmam-ı Sultanî olan Hacı Seyyid Muhammed Efendi'nin koydurduğunu yazıyor.³ *Vakıf Tahrir Defteri*'nde, Yavaşca Şahin Mescidi Vakfı 7 ev, 19 oda, bir meyhane dükkânı ve zemin iradından 4.310 akçe olarak gösterilmiş, imama 3, müezzine 2, yağ ve hasıra 2 akçe ayrılmıştır.⁴

Bugün cami, yol seviyesinin yükselmesinden dolayı çukurda kalmıştır. Bu çukur taraftaki küçük avluda Yavaşca Şahin'in kabri yeniden yapılmıştır. Tek şerefeli minaresi bu tamirde tuğladan örülmüştür. Zamanla harap hale gelen cami, 1950 yılında yeniden yapılmıştır. Yakın zamanda, Eminönü esnafı tarafından tekrar tamir görerek iki aralıklı ve iki kubbeli tuğla ile örülmüş son cemaat yeri de ilave edilmiştir. Taş ve tuğla ile duvarları örülen cami, kare planlı olup 8 m çapında bir kubbe ile örtülmüştür. Camiye ait olan taş sıbyan mektebi bugün mevcuttur.

1. *Hadika*, c.I, s.223.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.531.

3. *Hadika*, c.I, s.223.

4. E.H. Ayverdi, a.g.e., s.531.

Mercan Vergi Dairesi yakınında bulunan Yavaşca Şahin Camii'nin banisi, İstanbul'un fetihine katılan askerlerden (Ni'mel-Ceyş'ten) birisi olduğunu yazan *Hadika*, aynı zamanda bu camide metfun bulunduğunu da ekler.¹

Mescide sağ yanındaki kapısından girilmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi, ikili bir revakının olacağını, fakat 1950'deki onarımında revakın eksik bırakıldığını belirtiyor.² Cami tek kubbelidir ve 8 m'lik bu kubbe baklavalı kuşağa oturur. Ayverdi'nin ifadesiyle, kıymetli bir arsa üzerinde bulunduğu için, sol taraftaki binalar

YAVUZER SİNAN CAMİİ (SAĞRICILAR CAMİİ)

Yavuz Sinan Mahallesi, Ragıp Gümüşpala Caddesi, Yavuz Sinan Cami Sokağı, 1 numarada yer almaktadır. İstanbul'un en eski camilerinden olan bu cami, Fatih'in alemdarlarından Yavuz Er Sinan tarafından yaptırılmıştır. İlgili kaynaklar meşhur Evliya Çelebi'nin bu caminin mütevellisi olduğunu söylemektedirler.¹ 1862, 1905 ve 1960 yıllarında önemli tamirler geçirerek günümüze gelmiştir. H.889/M.1484 tarihli Vakfiyesi'nde, nakit olarak 4.000, caminin yakınındaki 18 dükkândan 2.150, 9 odadan 600 ve Erzurum'da bulunan çeşitli köy hisselerinden 5.000 olmak üzere toplam 11.750 akçelik gelir görülmekte, bundan imama günlük 4, müezzine 3, on cüzhana 10, yağ için 1, mütevelliyeye de 8 akçe ayrıldığı belirtilmektedir.²

Kâgir caminin bir büyük ve iki küçük kubbesi vardır. Ekrem Hakkı Ayverdi, kubbelerle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: “Mescidin 8,20 m'lik kubbesi 8 köşe kaideye oturur. Müstevi köşelerin alt uçları kesik olup yarım huniye benzer bir şekilde nihayet bulur. Üstü ise istalaktitlidir. Huninin üstünde bir sıra yaprak, sonra 2, 3 ve

4 olmak üzere 4 sıra istalaktit, en üstte iki kademeli kıvrım vardır. Bu köşelerin arası birbirine bakan çift bademler ve ortalarındaki takozlarla yapılan devamlı bir kuşak ile bağlıdır.³

Caminin iç alanı 100 m² kadardır. Mihrap basit bir çukurdan oluşmuş, 1970 yılında mermerle kaplanmış, minberi ise 1990 yılında Afyon mermerinden yaptırılmıştır. Kürsüsü ise ahşaptır. Girişi sağ köşeden olan ve ahşap bir merdiven ile çıkılan kadınlar mahfili, giriş kapısının bulunduğu duvarın üstünde olup 4 ahşap direk üzerinde oturmaktadır. Cami, 18 pencereden ışık almaktadır. Duvarlar pencere hizasına kadar fayansla döşenmiştir. Minaresi sağda harim ile son cemaat yerinin birleştiği yerde olup tek şerefeli, kapısı kadınlar mahfiline çıkan merdivenin altındadır. Son tamirinde kubbe eteğine, aslına uygun olarak ve ortası düz iki sıra silme yapılmıştır. İç kısma soldaki kapıdan girilmektedir. Bani, en solda, mihrap arkası aralığında metfun bulunmaktadır. Mezar taşında 725 gibi yanlış bir tarihle Yavuz Ersinan'dan söz eden ifadeler yazılıdır.

1. *Hadika*, c.I, s.135; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.118.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.534-536.
3. a.g.e., s.534-536.

YEREBATAN CAMİİ (ÜSKÜBİ -ÜSKÜBİYE- CAMİİ) (ÜSKÜBİ İBRAHİMAĞA CAMİİ)

mescid 26 sene evvel mevcuddu, demekdir. Ya Hacı İbrahim binanın inşasından sonra evkafını tanzim edebilmek için vüs'at ve imkânı beklemiş, olmayınca, bu ufak iradla iktifa ederek vakfiyeyi tescil ettirmiştir; yahud *Hadika*'nın verdiği malûmatta olduğu gibi mescidi Fatih'in Şatır Basısı Mehmed Ağa yaptırmış, Hacı İbrahim de binayı tecdit ettirmiş veya üçüncü bir ihtimalle zamm-ı vakıf yapmıştır. Herhâlde defter yazarlar bu cihetleri pek incelememişlerdir.”²

Alemdar Mahallesi, Yerebatan Caddesi, 20 numarada yer almaktadır. Aynı zamanda “Üskübî İbrahimağa”, “Üskübî” ve “Üskübiye” gibi adlarla da anılan Yerebatan Camii, yine aynı adla anılan caddede ve Ayasofya'ya yakın bir yerdedir. *Hadika*'da belirtildiği gibi caminin banisi Fatih Sultan Mehmed'in Şatır Banisi Mehmed Ağa'dır ve bu mescidin yanında metfundur. Aynı zamanda yandaki sebilin Dilsiz Tavşan Ağa tarafından inşa olduğunu da yine *Hadika*'dan öğreniyoruz.¹

Ekrem Hakkı Ayverdi cami hakkında şu bilgileri vermektedir: “*Vakıf Tahrir Defteri*'nde Üskübî namıyla mukayyed olup sâhib-i mescit Hacı İbrahim imama 2, müezzine 1 alt kat ev şart edip yağ için sade 120 akçe bir irâd bırakmaktadır. Vakfiye tarihi 897 senesi Safer ortaları (Kânûn-ı Evvel 1491 sonları) tarihli ise de, aynı sahîfede 166. v. da Nevruz isminde bir hâtûnun 870 Rebî'ul-Âhiri sonlarında (Teşrin-i Sâni 1465 ortaları), bu mescide bir vakıf yaptığına göre,

Duvarları kâgir çatısı ahşap olan caminin kalın gövdeli tek şerefeli bir minaresi vardır. 1735 yılında Şekercizâde Mehmed Bey tecdit etmiş,³ 1953 yılında da bir tamir geçirmiştir. Daha sonra zaman zaman küçük onarımlar görmüştür.

1. *Hadika*, c.I, s.45.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.514.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.149.

YUSUF ŞUCAATTİN CAMİİ (BALAT İSKELE CAMİİ)

m²'dir. Cami, mihrap duvarının sağ ve solunda 2'şer, doğu ve batı duvarlarında dikdörtgen şeklinde 3'er pencere ile aydınlanmaktadır. Duvarlar pencere altlarına kadar lambri ile kaplanmıştır. Mihrap, minber ve kürsüsü çini ile kaplanmış olup ahşap 4 direk üzerindeki kadınlar ve müezzın mahfilinin önü ahşap korkulukludur. 1987 yılındaki onarımda minaresi batı cephesinden alınarak kuzey cephesine yerleştirilmesiyle aslı özelliğini kaybetmiş olup tek şerefeli minaresinin girişi mahfildendir.

Balat, Ayvansaray Mahallesi, Vapur İskelesi Sokağı'nda bulunmaktadır. Banisi Fatih devri âlimlerinden Yusuf Şucaeddin Anbarî'dir. İnşa tarihi bilinmeyen caminin minberini mütevellisi olan İsmail Efendi koydurmuştur.¹ Giriş kapısı üzerinde bulunan kitabesinden anlaşıldığına göre cami, H.1180/M.1766 ve H.1310/M.1892 tarihlerinde tamir görmüştür. Son olarak da 1987 yılında Haliç'in etrafı açılırken iki yol arasında kalmış ve önemli tamirlerden geçmiştir. Caminin güney tarafındaki giriş kapısının bitişiğinde H.1241/M.1828 tarihli kitabeli Hafize Hanım çeşmesi vardır.²

Duvarları kâgir, düz beton tavanlı ve çatılı olan mabet, fevkanîdir. İç kısmı 90 m², son cemaat mahalli 30

1. *Hadika*, c.I, s.237.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.32.

ZEHGERİ KEMAL CAMİİ (ZİHKİRCİ MESCİDİ)

tamirler görüp duvarları, çatısı, tavanı ve minaresi ahşap olarak Vakıflar'ın gözetiminde yenilenmiştir. Minber, kürsü, mihrap, müezzın ve kadınlar mahfili de ahşaptır. Çatısı kiremit ile örtülü olup mihrabı dışarı taşkındır. Ahşap minare, iki binanın arasında kalmış olup tek şerefeli ve bodurdur.

1. *Hadika*, c.I, s.119; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.292; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s.381; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.158.

Seyitömer Mahallesi, Vani Dergâhi Sokağı numara 49'da bulunmaktadır. Banisi, Seyyid Kemaleddin Efendi olup kabri mihrap önündedir. *Vakıf Tahrir Defteri*'nde ise Mahalle-i Zehgirci Kemal olarak geçmektedir. Kendisinin vakfiyesi kaydedilmemiştir. Fakat cami için yapılan en eski vakıf H.910/M.1513 tarihlidir. Buna göre mescit, bu tarihten önce yapılmış olmalıdır.¹

Mescide, 1839 yılında bir takım değişiklikler ve ilaveler yapılarak tekke durumuna getirilmiştir. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasıyla mescit olarak kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra uzun müddet bakımsız kalmış ve nihayet 1967 ve 1970 yıllarında esaslı

ZEYNEP SULTAN CAMİİ

Alemdar Mahallesi, Alemdar Caddesi üzerinde, 9 numarada yer almaktadır. Gülhane Parkı'nın karşısında bulunan Zeynep Sultan Camii, Sultan III. Ahmed'in kızı Zeynep Sultan tarafından sıbyan mektebi, türbe ve sebilden meydana gelen küçük bir külliye şeklinde yaptırılmıştır. Kitabesinden anlaşıldığı üzere inşa tarihi H.1183/M.1769'dur. Mimarı Mehmed Tahir Ağa'dır. Konstrüksiyonu klasik esaslara göre kesme taş ve tuğla ile yapılmıştır. Kare bir plan üzerine yapılmış olan caminin mihrabı çıkıntılı ve kasnağı pencereli olan tek kubbesi duvarlara oturur.

Son cemaat yeri, 6 porfir sütuna müstenit olup 4 tonoz ve bir kubbe ile örtüldür. Caminin arka tarafında sıbyan mektebi vardır. Haziresinde Zeynep Sultan'dan başka, Meşrutiyet'ten sonra buraya nakledilen Alemdar Mustafa Paşa ve diğer

bazı zevat metfundur.¹ Caminin medresesi ise bugün Vakıflar tarafından kullanılmaktadır. Tek şerefeli bir minaresi vardır. Cami, 1958 yılında Vakıflar, 1983 yılında da cemaat tarafından tamir edilmiştir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.158; *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.44, s.362.

FAAL OLMAYAN CAMİLERİMİZ

ABACI MESCİDİ

Samatya’da, Davutpaşa İskelesi, İspanakçı Viranesi Sokağı’nda bulunuyordu. Mescidin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı belli değildir. Bugün izine rastlanmayan bu mescit, İstanbul’un H.1291/M.1874 ve H.1313/M.1895 tarihli Satmaya yangınlarından birinde, birçok konak ve tarihî yapı ile birlikte yok olup gitmiştir.¹

1. *Hadika*, c.I. s.149; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.17; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.I, s.5.

ABAYİ MESCİDİ

Cerrahpaşa Hastanesi, Kasap İlyas Mahallesi, Yokuş Çeşme Sokağı ile Hubyâr Mektebi Sokağı’nın kesiştiği köşede bulunuyordu.¹ Mescit, Şeyh Süleyman Abayî tarafından 17. yüzyılda kendi adına yaptırılmıştır. Kesme taş işçiliğiyle yapılan mescit, H.1312/M.1894 depreminde yıkılmıştır.² Cerrahpaşa Hastanesi karşısında bulunan mescidin arsası ise halen boş vaziyettedir.

1. *Hadika*, c.I, s.148; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.I, s. 15; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.4.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.17.

ABDUSSELAM TEKKESİ MESCİDİ

Koska’da, Defterdar Abdüsselam tarafından inşa edilmiştir. Tekke ve mescit daha sonra yıkılmış ve yerine okul yapılmıştır.¹

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.18.

ÂBİD ÇELEBİ MESCİDİ

Fatih, Otlukçu Yokuşu Sokağı ile Hüseyin Remzi Bey Sokağı’nın bitiştği köşede bulunuyordu. Banisi, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî (1207–1273) neslinden ve Nakşibendî büyüklerinden Şeyh Abdullah Îlâhî (ö.1491) halifelerinden Âbid Çelebi’dir (ö.H.903/M.1497). Kendisi kadılar taitesinde iken fakrı ihtiyar edip, İstanbul’da bir mescit ve bir tekke bina ettirmiştir. Kendisi de burada metfundur. Vakfiye tarihi H.900/M.1494 olan Âbid Çelebi Mescidi, 1918’deki Fatih yangınında harap olup tekke, çevresindeki birçok hayır eseri ile birlikte ortadan kalkmış ve bir daha ihya edilememiştir. Zamanla arsasında meskenler yapılmıştır. Günümüze mescitten sadece duvar bakiyeleri ve bazı mezar taşları ulaşmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.152; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.291; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.168; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.1, s.218; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.18; Y.Y. Demircanlı, *Evlîya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.231.

ACEMİ OĞLANLAR MESCİDİ

(ACEMİ OĞLANLAR KIŞLASI MESCİDİ)

Balabanağa Mahallesi’nde, Acemi Nefer Sokağı, Vidinli Tevfik Paşa Caddesi ve Vezneciler Caddesi’nin kesiştiği üçgende bulunuyordu. Şehzadebaşı’ndaki Eski Odalar denilen kışlanın mescidi olup kışla ile birlikte Fatih Sultan Mehmed tarafından H.850/M.1470 tarihinde yaptırılmıştır. Minberini Şehzade Sultan Mehmed’in vakıf kâtibi olan Hacı Mustafa Efendi koydurmuştur.¹ Caminin karşısında Sultan III. Ahmed tarafından yaptırılan Tulumbacılar Karhanesi ve Kışlası vardı. Buna göre bugün mevcut olan Acemi Oğlanlar Hamamı’na yakın olacaktır.² 1909 yangınıyla yanan mescidin parseli bugün bir kısmı yola bir kısmı da ticarethane olarak

kullanılmaktadır. Ancak Esat Sezerli, 1909 yangınında, hamam ve mescidin kurtulduğunu, Vakıflar Bakanlığı’nın H.1336–37 yılında bu mescidi tasnif dışı bıraktığını ve harap olup yıkıldığını söylemektedir.³ Bugün ihyası için çalışmalar başlatılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.148.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.309.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.130.

ACI MUSLUK MESCİDİ

Cağaloğlu, Cemal Nadir Sokağı’nda bulunan bir mescit idi. *Hadika*’nın bildirdiğine göre, banisi Sahhaf Süleyman Efendi’dir. Minberini Maktûl Nevşehirli İbrahim Paşa koydurmuştur. Yanında ise bir darü’l-hadis ve bir tek hamam yaptırılmıştı. Mescidin yapılış tarihi bilinmemektedir.¹ *İstanbul Ansiklopedisi*’nde, Acı Musluk Mescidi’nin sonraki durumu hakkında şu bilgiler veriliyor: “Uzun zamandan beri yarı yıkık duran minaresi temelinden yıkılıp kaldırılmıştır. Kesme taştan dört duvar üzerine çekilmiş kiremit örtülü bir çatıdan ibarettir.”²

Bir ara *Vakit* gazetesinin kâğıt deposu olarak kullanılan mescitten ve *Akşam* gazetesinin kâğıt deposu olarak kullanılan hamamdan bugün iz kalmamıştır. Medrese ise başlıca mimari unsurlarını gösterecek biçimde ve halen matbaa olarak durmaktadır. Bu kısmın sağ tarafı boş bir arsadır, sol tarafına ise tek katlı ve lokanta olarak kullanılan bir yer bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.1, s.52.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.131.

AĞAKAPISI MESCİDİ

Süleymaniye’de eski Ağakapısı, bugünkü İstanbul Müftülüğü’nün bulunduğu saha, Yeniçeri ağalarının makamı idi. Yeniçeri ağalarına imam olanlar bu mescidin de başımamı olurlardı. Ağakapısı Şeyhülislâmlara tahsis edildikten sonra mescit, Fetvahane ve İstanbul Kadılığı arasında kalmıştı. Yangında da Şeyhülislâm dairesi ve İstanbul Kadılığı ile birlikte yandı. Fevkanî olan bu mescitten günümüze hiçbir eser ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.1.s.42; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.19; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.246.

AHAVEYN MESCİDİ (MOLLA AHAVEYN MESCİDİ) (MEVLÂNÂ AHAVEYN MEHMED MESCİDİ)

Fatih, Aksemsettin Mahallesi, Balipaşa Caddesi ile Akşemseddin Caddesi’nin kesiştiği yerde bulunuyordu. Vakfiye tarihi H.903/M.1498 olan bu mescit, Kanuni Sultan Süleyman devrinin ulemasından Ahmed ve Mehmed efendiler tarafından (ö.H.974/M.1567) yaptırılmıştır. Mescide iki kardeş anlamına gelen “Ahaveyn” denilmiş olup her iki kardeş de birkaç ay ara ile vefat etmiştir.¹ Bu mescit 1918 yılında Fatih’ten Mesih Ali Paşa’ya, oradan da Yenibahçe’ye doğru giderek o semtleri mahveden büyük yangından etkilenmiştir. 1913–1914 Alman Mavileri haritasında, Molla Çukur çeşme Sokağı üzerinde Molla Ahmed Camii olarak kaydedilmiştir. Bugün ise arsasından başka hiçbir eseri günümüze ulaşmamıştır. Meri planda ise arsası cami alanı olarak kayıtlı bulunmaktadır.²

1. *Hadika*, c.I, s.34.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.20; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.I, s.334; İ. A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.286; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.263; *İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri -I-*, s.30–31.

AHIRKAPI MESCİDİ

Hadika’ya göre, Ahırkapı dışında bulunan ve Babüssaâde Ağası Mahmud Ağa tarafından yaptırılmış olan Ahırkapı Mescidi’nin minberini de, Darüssaâde Ağası Maktûl Beşir Ağa koydurmuştur. Fevkanî olarak inşa edilen mescidin banisinin kabri bilinmemektedir.¹ *İstanbul Ansiklopedisi*’nde mescitle ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir: “Doğma büyüme Ahırkapılı olan 1878 doğumlu Yusuf Konuk, Ahırkapı dışındaki Şen Yuva Gazinosu’nun yerini göstererek, “Çocukluğumuzda şurada bir mescit olduğunu işittik. Fevkanî bir mescit imiş, altında 2 dükkânı varmış; birinde Ahırkapı Dalyanı’nın balıkçıları yatıp kalkarmış, öbüründe de galiba arabacılar barınırmış. Yıkılalı 80 yıldan fazla olacak.” diyor.”² Bugün mescitten herhangi bir iz kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.242.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.174.

AHÎZÂDE MESCİDİ (LEBLEBİCİ MESCİD)

Fatih, Darüşşafaka Caddesi ile Mukarrir Sokağı’nın köşesinde bulunuyordu. Mescit, Sahn müderrisi Ahîzâde Yusuf Bin Cüneyt Tokadî (ö.H.905/M.1499) tarafından yaptırılmıştır. Kendisi de orada metfundur.¹ Uzun müddet Leblebici Mescidi olarak da anılan bu eser, 1918 Fatih yangınında yanmış, daha sonra yol genişletilirken yıkıntısı da kaldırılıp atılmıştır.² Bugün arsası, Belediye ve Vakıflar İdaresi tarafından kiraya verilerek odun deposu ve oto tamircisi olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.42; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.20.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.1, s.347–348; E.H. Ayverdi, *19. Yüzyıl İstanbul Haritası*.

ALACA MESCİT

Laleli’de Mesih Paşa Mahallesi’nde bulunan Alaca Mescidi’nin banisi Alacacı Hoca Mustafa Efendi’dir. Minberini bir kadın koydurmuştur.¹ Fevkanî olarak yapılmış olan bu mescit, büyük Aksaray yangınında yanmış, hiçbir iz kalmamıştır. 18. yüzyıl sonlarında vakfı ortadan kalkmış ve vazifeleri, semt halkı sevabına görmekteydi.² Vakıf kayıtlarına göre arsası satılmış görülmektedir.

1. *Hadika*, c.1, s.32.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.574.

ALİ ÇAVUŞ MESCİDİ

Çarşamba, Beyceğiz Mahallesi’nde, Mehmed Ağa Camii yanında Çilekeş Sokağı ile Çulhalar Sokağı’nın birleştiği yerde bulunuyordu. Ali Çavuş tarafından yaptırılan bu caminin arsası günümüze ulaşmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.153; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.642; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.436.

AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA MESCİDİ (HÜSEYİN PAŞA MEDRESESİ MESCİDİ)

Fatih’te Saraçhanebaşı’nda, Horhor Caddesi ile Saraçhane Sokağı köşesindedir. Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa tarafından H.1109–1114/M.1697–1702 yıllarında külliye olarak geniş bir bahçe içinde medrese, mektep,

kütüphane ve sebiliyle birlikte yaptırılmıştır. Mescit, medresenin dershanesi olup 8 köşeli plan üzerine, 11 m² çaplı tek kubbe ile örtülmüştür. Kesme köfeki taşıyla yapılmıştır.

Mescidin minaresi bulunmamaktadır.¹ Üç yönü 22 mermer sütuna dayalı bir revakla çevrilidir. Revak ise kemerlere bağlı 15 adet basık kubbe ve tonozlarla örtülüdür. Minberi ve kürsüsü olmayan mescidin mihrabı süslü mermerden yapılmıştır. Kapısında H.1112/M.1699 tarihini taşıyan celi-sülüs yazı ile yazılmış bir kitabesi bulunmaktadır.² Amcazade Hüseyin Paşa mescidi ve külliyesi 1958–1960 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce esaslı surette restore edilmiş olup halen Türk İnşaat ye Sanat Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır.³ Bugün kadro haricidir.

1. *Hadika*, c.I, s.91; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.22.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.725; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.108.
3. T. Öz, a.g.e., s.22; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.725.

ARABACI BAYEZİD MESCİDİ

Silivrikapı Caddesi ile Karakulak Sokağı’nın birleştiği köşede bulunuyordu. Mescit, I. Selim zamanında, Arabacı Bayezid tarafından kiliseden çevrilerek camiye dönüştürülmüştür. Mescidin vazifesi, Sultan Selim Camii vakfından tayin edilmiştir.¹ Günümüze bir izi ulaşmayan mescidin arsası mevcut olup Vakıflar İdaresi tarafından kiraya verilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.147; S. Eyice, *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.918; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.749; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.23.

ARABACILAR KARHANESİ MESCİDİ

Ahırkapı’da, Toparabası Kışlası’nın bulunduğu alanda Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmış olan bu mescitten günümüze hiçbir eser ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.154; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.23.

ARPA EMİNİ MESCİDİ (ARPAÇI MESCİDİ)

Topkapı, Arpa Emini Yokuşu üzerinde bulunuyordu. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen bu mescidin banisi, Arpa Emini Mehmed Efendi’dir. Kâgir bina olup küçük bir mescit idi. 1946 yılında pencere kaidelerine kadar yıkılmış bir harabe halinde bulunuyordu. Arsasının üzerinde gecekondular bulunmaktadır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.53; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.1055; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.23.

ASMALI MESCİT (HOCA FERHAD MESCİDİ)

Divanyolu Caddesiyle Klodfarer Sokağı köşesinde bulunan mescidin banisi, Fatih hadimlerinden Hoca Ferhad’dır. Minberini Hatipzâde Yahya Paşa koydurmuştur. Mescit *Hadika*’da “Aşmalı Mescid” adıyla geçmekte ve baninin mihrap önünde defnolunduğu kaydedilmektedir.¹ 1918 yılında basılan Necip Bey’in *İstanbul Rehberi* haritasında Hacı Ferhat adıyla gösterilmiştir.² Bu mescit 1917 yılında Türk-Alman Dostluk Yurdu yapılmak

üzere az ilerisinde bulunan Sinan Ağa Mescidi’yle birlikte yıktırılmış, mahallesi de 1934 yılından sonra Binbirdirek Mahallesi içine katılmıştır.³

1. *Hadika*, c.1, s. 25.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.1127.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.316.

AŞÇILAR CAMİİ

Topkapı Sarayı içinde, ikinci avlunun güneydoğusunda, mutfaklar bölümünde, yağhane ile mutfaklar arasındadır. *Hadika*, özel mahiyette olan bu cami hakkında bilgi vermemektedir. Mescide doğu kapısından girilmektedir. Bugün ziyarete kapalı bulunan bu mescit, mutfakta çalışanların namaz kılma yeri olarak yapılmıştı. Bakır koleksiyon deposu olarak kullanılan üç katlı caminin bugün ise restorasyonu devam etmektedir ve kadro haricidir.

ÂŞIK PAŞA TEKKESİ MESCİDİ (SEYYİD VELAYETİ TEKKESİ MESCİDİ)

Küçükmustafapaşa, Şair Baki Sokağı ile Esrar Dede Sokağı’nda bulunmaktadır. Mescit, Seyyid Velayeti Efendi tarafından yaptırılmıştır. Aşık Paşa Camii’nin yakınında olduğundan “Aşık Paşa Tekkesi” olarak şöhet bulmuştur. Banisi, H.929/M.1522 yılında vefat etmiştir. Kabri Âşık Paşa Camii’nin karşısındaki türbededir.¹ Türbe Vakıflar İdaresi tarafından restore edilmiştir. Günümüzde kız Kur’ân kursu olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.154; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.1149; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.24.

ATTAR AHMET AĞA MESCİDİ

Mesih Paşa Camii yakınında yapılan mescidin banisi Attar Ahmed Ağa’dır. *Hadika*, mescidin fevkanî olduğunu, baninin Topkapı haricinde defnedildiğini, vakfiyede baninin adının “Mustafa” olarak kaydedildiğini, ancak yukarıda belirtilen ismiyle şöhet bulduğunu yazmaktadır.¹ Mescit, H.1324/M.1906 yılında yanmış,² yapısından günümüze bir eser kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.155.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.25.

AYA KAPI MESCİDİ (SEKBANBAŞI CAMİİ)

Ayakapı, Surkapısı’nın yanında, Abdulezel Paşa Caddesi ile Haraçcıbaşı Sokağı’nın kesiştiği köşede bulunuyordu. Mescidin ilk banisi Fatih devri ricalinden Ahmet Çelebi’dir. Zamanla harap olmuş, Şehlâ Ahmed Paşa (ö.1753) tarafından yeniden ihya ettirilmiştir.¹ Mescidin alt katında İstanbul’un fetih şühedasından Sekbanbaşı Abdurrahman Ağa’nın kabri bulunduğundan dolayı “Sekbanbaşı Mescidi” olarak da biliniyordu. Dış görüşü ile ufak boyutlu bir eski İstanbul evini andıran bu fevkanî mescit yakın zamana kadar mesken olarak kullanılmış olup şu an harap durumdadır. Sokak yönünde bir çıkma ile genişletilmiş ve dikdörtgen pencerelerle donatılmış olan mescit, İstanbul’da sayıları epeyce azalmış olan ahşap mescitlerin son örneklerinden birini teşkil etmektedir. Çeşitli kurumlarca ocak olarak kullanılmış olup bir müddet Kızılay’ın malı olarak² kiraya verilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.237; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.26.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s. 1380; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.1, s.438.

AYAZMA KAPISI MESCİDİ (HACİ DAVUD MESCİDİ)

Sarı Dermir Nahallesi, Küçükpazar Caddesi ile Ragıp Gümüşpala Caddesi’nin birleştiği yerin Haliç tarafında bulunuyordu. Kanuni devri ricalinden Hacı Davud Ağa tarafından 16. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilen mescidin minberini Süleyman Ağa koydurarak camiye çevirmiştir. Burada Sebze Halı yapılırken yıktırılmış olup günümüze bir eseri ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.1,s.238; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1,s.26; *İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri -I-*, s.136.

AYDINOĞLU TEKKESİ MESCİDİ (SALKIMSÖĞÜT TEKKESİ MESCİDİ)

1934 Belediye Şehir Rehberine göre bir numaralı Hocapaşa Mahallesi’nde, Sirkeci’den Sultanahmet’e giderken tramvay yolu üzerinde, Murad Hüdavendigâr Caddesi’yle Alemdar Caddesi kavşağı köşesinde, Sirkeci’den gelirken sağ kolda ahşap harem, selamlık, yarı ahşap Semahane mescit ve bir türbe ile şadırvanlı, fiskiyeli ve üstü camekân örtülü bir taş avlu ve nazirelerden oluşan Aydınoğlu Dergâhı içindedir.¹

1960’larda yıktırılan ve bugün ancak türbe ve haziresi mevcut olan dergâhın mescidi hakkında, 1948 yılındaki durumunu gösteren şu satırlar *İstanbul Ansiklopedisi*’nden alınmıştır:

“Fevkanî Semahane-Mescide taş avludan ahşap bir merdivenle çıkılır. Semahane-Mescidin dördü tramvay caddesine, yedisi iki avluya ve yedisi de Hasan Ünsî Türbesi’nin kubbesi yükselen boşluğa açılmış 18 penceresi ve çatının ortasında da tavan ışığı alan ahşap ve 16 küçük pencereli bir fener vardır, büyük pencerelerin camları buzlu olduğundan semahane mescide en bol ışık tavandaki fenerden gelir. Tavan, muşamba üzerinde yağlı boyalı. Bütün duvarlar da kalem işleriyle süslüdür... Mihrap duvarının karşısına gelen duvarın önü sekiz sütun ile ayrılmış olup ayine iştirak etmeyen misafirler burada dururlardı ki, bu kısımda bulunan küçük bir kapıdan harime geçilir. Sütunların üstünde kafesli bir kadınlar mahfili vardır... Ahşap minareye de bu sütunlu kısımda bulunan kapıdan çıkılır ki, yukarda tespit edilen ziyaret tarihinde (Mayıs 1948) minare mevcut değildi...

“Halk ağzında Salkım Söğüt Tekkesi ve Saçlı Emir Zaviyesi de denilen Aydınoğlu Dergâhı’nın yerinde ilk defa Kasım Çavuş adında bir hayır sahibi tarafından küçük bir mescit yaptırılmış, tarihi tespit edilemeyen eski bir zelzeleden harap olmuştu; sonra burada II. Bayezid devri ulemasından ‘Saçlı Emir’ lakabıyla maruf ve İstanbul Kadılığı’na kadar yükselmiş Tebrizli Abdullah oğlu Mehmed Muhiddin Efendi bir zaviye yaptırmış, bilâhare H.1095/M.1684’te Kadiriye’den Aydın Zade Şeyh Mehmed Efendi semahanesine minber koyarak cami haline getirilmiş. dergâh ve cami bundan sonra kendi adına nispetle ‘Aydınoğlu Dergâhı ve Camii’ diye anıla gelmiştir.”²

1. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.1520.
2. a.g.e., s.1520-1522.

AYVANSARAY MESCİDİ (KORUCU MEHMET ÇELEBİ MESCİDİ)

Ayvansaray Caddesi ile Kuyu Sokağı’nın birleştiği köşede bulunuyordu. Halk arasında “Korucu Mehmed Ağa” diye de bilinen bu mescidin ilk banisi Korucu Mehmed Çelebi’dir. Vakfiye tarihi H.999/M.1590 olduğuna göre bu tarihten önce yapılmıştır.¹ Minberini Şeyh Abdullah Efendi’nin koydurduğu bu mescit, ahşap ve fevkanî idi. Minaresi olmadığından ezanlar balkonumsu bir yerden okunuyordu.² H.1249/M.1833’teki yangında yandığından

ikinci olarak Hacı Bekir kızı tarafından ihya edilmiştir.³ İki kat halinde günümüze ulaşan bu mescit, yapı-lış gayesinin dışında, bekâr odaları olarak kullanılıyordu. Yanan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.⁴

1. *Hadika*, c.1, s.236.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s. 1653.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.26; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2064.
4. S. Eyice, “Ayvansaray Mescidi”, *Taç Dergisi*.

A’ZEBLER CAMİİ (ŞEFTALİ CAMİİ) (ELVAN ÇELEBİ CAMİİ) (HACE SİNAN BİN ELVAN MESCİDİ)

Unkapanı’nda Yeşil Tulumba Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, Fatih devri ulemasından Hoca Sinan tarafın-dan H.925/M.1519 tarihinde yüksek duvarlı geniş bir avlu içerisinde, dört duvar üzerine, kiremit örtülü ahşap bir şekilde yaptırılmıştır.¹ Caminin arkasındaki mezarlıkta “A’zeb Baba” adıyla bilinen bir zat bulunduğundan mescit, “A’zebler Mescidi” olarak da bilinmektedir. Yine, caminin duvarları arasında bir şeftali ağacının bulun-masından dolayı mescit halk tarafından “Şeftali Camii” diye de bilinmektedir.²

H.1302/M.1884 yangınında yanan ve sonra tamir gören cami, 1942’de Atatürk Bulvarı açılırken yıktırıl-mıştır. Arsasının bir kısmı yola bir kısmı da Merkez Bankası binasına katılmıştır. Aynı adla anılan Fatih dö-nemi (1451–1481) eseri olan hamam da, 1944 yılında yıktırılarak yola katılmıştır.³ Kaynaklar, mescit ile A’zeb Baba’nın kabri yıkılırken, amelelerin toprak altından “bana dokunmayın” diye bir ses işittiklerini ve A’zeb Ba-ba’yı kabrinden kaldırırken kefenli bulduklarını zikretmektedir.⁴

1. *Hadika*, c.I, s.148; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.26.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s. 1684.
3. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.925; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.345.
4. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.1685; A.S. Ünver, *İstanbul’un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar*, s.11.

BABA HASAN MESCİDİ (BABA HASAN ÂLEMİ MESCİDİ) (ALEMDAR HASAN BABA MESCİDİ)

Fatih, Horhor Caddesi, Baba Hasan Âlemi Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, H.865/M.1460 yılında Fatih Sul-tan Mehmed’in alemdarı Baba Hasan Ağa tarafından yaptırılmıştır.¹ Mescit, yarı kâgir, dört duvar üzerinde, ahşap çatılı olup İsmail Ağa (Oruç Gazi) Mescidi’nin üstünde idi. Kadro dışı kalan mescit, 1956 yılında Ata-türk Bulvarı açılırken yola tesadüf etmediği halde, ahşap ve değersizdir denilerek yıktırılmıştır. Tuğla ile örül-müş minaresinin külahı kurşun kaplı idi.² Arsasının bir kısmına elektrik trafosu konmuş, bir kısmı da parka katılmıştır. Günümüze banisinin mezarı ile yıkık duvar kalıntıları ulaşmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.60; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.30.
2. B. Ünsal-N. Diyarbekirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.20; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.321; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.935.

BÂKİ EFENDİ MESCİDİ (BÂKİ MESCİDİ)

Fatih, Nişanca’da bulunuyordu. Yapım tarihi kesin olarak belli olmayan bu mescit, Kanuni devrinin meş-hur divan şairlerinden (Sultanü’ş-Şuara) olan Kazasker Bâki Efendi’dir. Mahmud Abdülbaki’nin babası hac

yolculuğu sırasında 1566’da vefat etmiş olan Mehmed Efendi’dir. Mescidin banisi, H.933/M.1526 tarihinde doğmuş, H.1008/M.1509–1600 yılında vefat etmiş¹ olup kabri, Edirnekapı dışında, Lâlizade Efendi Çeşmesi yakınındadır. Hiçbir iz kalmayan mescidin yerini tespit etmek de mümkün olamamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.61; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.31.

BAKKAL AHMED AĞA MESCİDİ

Çarşamba, Beyceğiz Mahallesi’nde olduğu zikredilen bu mescit, Ahmed Ağa tarafından fevkanî olarak 17. yüz-yılda yaptırılmıştır.¹ Arsası tespit edilemeyen bu mescitten hiçbir iz kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.61; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IV, s.1928; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.1003; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.31.

BAKKALZÂDE MESCİDİ

Fatih, Nişanca Caddesi, Bakkalzâde Sokağı, numara 19’da bulunuyordu. Banisi, Etıbbâ-i Hassa’dan Mehmed Çelebi’dir.¹ Zamanla yıkılan bu mescitten günümüze tuğladan minare kaidesi, mescidin temelleri ve arsası ulaşmıştır. Bugün ise arsasında Vakıflar İdaresi tarafından kazı çalışmaları devam etmekte olup arsasında kabirler ve H.1282/M.1865 tarihli kabir taşları mevcuttur.²

1. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.2, s.1003; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.31.

BALABANAĞA MESCİDİ

Şehzadebaşı ile Laleli arasındaki sahada, Acemi Oğlanlar Hamamı’nın güneyinde, Çilingirler ve Zincirlikuyu sokaklarının köşesindeydi. Bu sokaklar şimdi kaldırılmıştır; aşağı yukarı Acemi Nefer ve Vidinli Tevfik Paşa sokaklarına tekabül eder.¹ *Hadika*’ya göre kiliseden çevrilmiş, vâkıfı Fatih zamanında Sekbanbaşı olmuş, türbesi de bilinmemektedir. Vazifesi Ayasofya Camii’nden verilmekteydi.²

Semavi Eyice, “Bu binanın yıkılmadan önce çizilen plan ve kesitlerinden anlaşıldığına göre, burası şekil itibariyle esasında bir kilise değildi. Esasında da herhâlde üstü basık bir kubbeyle örtülü olan bu yuvarlak binanın çok eski bir devirde yapılmış olduğu anlaşılıyordu. Bu civarda bulunduğu iddia edilen ve kaynaklarda bahsi geçen Theotokaston Kauratoros Manastırı’nın kalıntısı olduğuna ihtimal verilmiştir.”³ dedikten sonra Balabanağa Mescidi olarak bilinen eski binanın da bu tesise ait olmasının şüpheli olduğunu göstermektedir. Diğer yandan burasının bir eski manastır kütüphanesi olduğuna ilişkin hipotezin de aynı derecede dayanıksız olduğunu belirten Eyice, şunları söylemektedir: “Şurası muhakkak ki hayli eski, büyük bir ihtimal ile V. asra ait bu bina esasında bir aile türbesi veya bir Hristiyan azizine mahsus türbe olarak yapılmış, ancak çok sonraları, Bizans devrinin sonlarında ufak bir ibadethane, bir şapel haline getirilmiş olduğu tespit olunabilmektedir. İstanbul’un fethinden sonra bu ufak bina, daha başka birçok kilise ve manastır kalıntısı gibi, şahsiyeti kati olarak tespit edilemeyen bir kahraman adına mescit haline getirilmiştir.”⁴

Eski bir Türk adı olarak hayli yaygın olan Balaban adındaki kimsenin şahsiyetinin henüz aydınlanmamış olduğunu belirten Semavi Eyice, Balaban adındaki birkaç kişiden söz ettikten sonra, “Balaban Ağa Mescidi, tarihe geçmemiş başka bir Balaban adlı kimseye ait değilse, belki fetih sırasında henüz Sekbanbaşı olan bu Balaban Paşa’nın bir hayratı veya onun şehadetinden sonra hatırasını ebedileştirmek üzere vakfedilmiş bir eser olabilir.”⁵ demektedir.

23 Temmuz 1911’de meydana gelen büyük Aksaray yangınında harap olan Balaban Ağa Mescidi, uzun zaman böylece kaldıktan sonra 1930 yılında Vakıflar İdaresi tarafından enkazcılara satılmıştır. Binanın toprak üstündeki kısımları tamamen yıkıldıktan sonra İstanbul Müzeleri tarafından müdahale edilerek Amerikan-Bizans Enstitüsü’nün de maddi yardımlarıyla bir kazı yapılmış, böylece hiç değilse tamamen kaybolmasından önce bu tarihî eserin etraflıca incelenmesi mümkün olmuştur.

Bu kazı sonunda binanın 10,60 m çapında dışarıdan yuvarlak olarak yapıldığı, içinde ise 6 hücre ve 6 mezar, üst kısımda 6 ayağa dayanan bir kubbeyi havi, içi zengin biçimde renkli mermer levhalarla kaplı bir türbe olduğu anlaşılmıştır. Bu Bizans yapısı mescit haline getirilirken mahzendeki mezarlara dokunulmayarak, içine bir mihrap, ayaklardan birinin üstüne tuğla bir minare yapılmış ve binanın dışı kavisli olduğu için, yapıyı dışarıdan yarım ay gibi saran bir son cemaat yeri eklenmiştir.⁶

İstanbul tarihi ve sanat bakımından büyük bir değeri olan bu binanın mahzen kısmında bulunan 5. yüzyıla ait işlenmiş, mermerden üç silme parçası İstanbul Arkeoloji Müzesi’ne nakledilmiş ve halen bu müzenin bahçesinde, idare kısmına bitişik bahçenin avluya bakan alçak duvarları dibinde teşhir edilmektedir.⁷

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.323.
2. *Hadika*, c.1, s.62.
3. S. Eyice, “Balabanağa Mescidi” maddesi, *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IV, s.1946.
4. a.g.m., s.1946.
5. a.g.m., s.1947.
6. a.g.m., s.1948.
7. a.g.m., s.1948-1949.

BALIK PAZARI TEKKESİ MESCİDİ

(İZZET MEHMET PAŞA CAMİİ)

Galata Köprüsü’nün solunda bulunan bu mescit, Sultan III. Mustafa zamanında bir kadın tarafından ahşap olarak yapılmıştır.¹ Balık Pazarı Tekkesi Mescidi, I. Abdülhamid zamanında yandı. Bir süre yeri boş kaldı. III. Selim zamanında Sadrazam İzzet Mehmed Paşa tarafından kâgir olarak yeniden yaptırıldı; tekrar yandı ve bu kez vakfının geliriyle tamir edildi. 1936 yılında Eminönü Meydanı genişletilirken yıktırıldı.² 8 köşe planlı küçük bir mescit idi.

1. *Hadika*, c.1, s.240.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.4, s.2027.

BAYRAM ÇELEBİ MESCİDİ

(YOKUŞBAŞI MESCİDİ)

Langa, Mermerciler Sokağı, Mimar Sinan Eseri olan bu mescitten günümüze duvar kalıntılarından başka bir şey ulaşmamıştır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.33.

BAYRAMPAŞA TEKKESİ MESCİDİ

Mescit, medrese, sebil, çeşme, türbe ve hankâhtan müteşekkil olan bu müştemilat, Haseki Külliyesi’nin yanında bulunmaktadır. Bayrampaşa Külliyesi, Sultan IV. Murad devri ricalinden, Veziriâzam Damat Bayram

Paşa tarafından H.1044/M.1635 tarihinde yaptırılmıştır. Kendisi mescidinin yakınındaki müstakil türbesinde metfundur.¹ Mescit bugün kadro haricidir.

1. *Hadika*, c.I, s.38; *Münib*, s.3; M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.106; T. Öz, *İstanbul Camileri* c.I, s.35; *Kreiser*, s.126–150; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.94.

BEŞİRAĞA CAMİİ

Topkapı Sarayı içinde, ikinci avlunun sol tarafında saray mensuplarına mahsus olan bu cami, 18. yüzyılın ilk yarısında peş peşe Kızlarağası olan Hacı Beşir Ağa veya Haznedar (Hattat) Beşir Ağa tarafından yaptırılmıştır. Yüksek bodrum üzerinde iki katlı olup dikdörtgen planlıdır. Barok üslûbundaki mihrabı mermerdir ve çatısı kurşunla kaplıdır. 2’şer penceresi dört cephede bulunmakta olup duvarları birer sıra taş ve tuğla ile örülmüştür. 1940 ve 1944 yıllarında yenilenen caminin bir köşesinde cumba gibi dışarı taşkın ve şerefesi olmayan değişik biçimde bir minaresi bulunmaktadır.¹ Bugün ise cami kapalı bulunmaktadır ve kadro haricidir.

1. Bu bilgiler Prof. Dr. Semavi Eyice’den alınmıştır; S. Yenigün, *İstanbul’un İncileri*, *Sur İçi Camileri*, s.73.

BIYIKLI HÜSREV MESCİDİ

(BIYIKLI HÜSREV ÇAVUŞ MESCİDİ)

Davut Paşa’da, Çardaklı Hamam, Bıyıklı Hüsrev Sokağı’nda bulunuyordu. Sipahi çavuşlarından Bıyıklı Hüsrev tarafından yaptırılan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır. Banisi, Çardaklı Hamam’ın karşısındaki mezarlıkta metfundur.¹ Arsası ise Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Acil Servis inşaat sahasına gitmiştir.

1. *Hadika*, c.1, s.59; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1256; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.36.

BİTLİCE MESCİDİ

Çarşamba, Beyceğiz Caddesi, numara 61’de bulunuyordu. Mescit, İstanbul kadılarından Bitliceli (ö.H.1000/M.1591-92) Ali Efendi’nin eşi Şerife Fatma Hatun tarafından 16. yüzyılda yaptırılmıştır. Zamanla harap olan mescit, 1961 yılında tamamen yıkılmıştır. Baniyesinin mezar taşı el’an mevcuttur.¹

1. *Hadika*, c.I, s.62; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1261; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.36.

BOSTAN CAMİİ

(CELLAD CAMİİ)

(ABDULLAH AĞA MESCİDİ)

(BOSTANCIBAŞI CAMİİ)

Aksaray’dan Yedikule’ye giden Küçük Langa Caddesi üzerinde, sol tarafta bulunuyordu. Cami, III. Murad’ın Bostancibaşılarının Abdullah Ağa (ö.H.1000/M.1591) tarafından kesme taştan kâgir ve tek kubbeli olarak yaptırılmıştır.¹ Langa bostanlarının yakınında bulunduğu için “Bostan Camii” adıyla şöhret bulmuştur. Caminin üç kubbeli son cemaat mahalli bulunmaktadır. Son cemaat duvarlarında iki alt pencere, 12 kenarlı kubbe kasnağında ise 4 pencere vardı. Klasik üslûpta ve taş işçiliğiyle yapılmış, çevresi de yüksek bir duvarla çevrilmiş, kible duvarında 4 büyük pencere sağ ve soldaki duvarlarda da aynı usulde pencereleri bulunmakta idi.² Caminin tek şerefeli minaresi sağda olup gövdesi çok kenarlı, şerefe altı ise hafifçe helezonik yivli idi.³ Cami,

1911 yangınında harap olmuş ve 1937’de camiye yok etmek için faaliyet başlamış ve az sonra sebepsiz olarak yıktırılmıştır. Şimdi ise yerinde apartmanlar bulunmaktadır.⁴

1. *Hadika*, c.I, s.57; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.37.
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.222; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.I, s.45.
3. S. Eyice, “İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri”, *Tarih Dergisi*, s.134; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VI, s.2973.
4. N. İşli, *Vakıflar Dergisi*, s.33.

BOSTANCILAR TABHANESİ MESCİDİ

Topkapı sarayı civarı, Bostancıların hastaları için Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmış olan bu mescitten günümüze bir eser kalmamıştır.¹

1. *Hadika*, c. 1, s. 242; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.37.

BOSTANZÂDE MESCİDİ

(PİTNAHOR MESCİDİ)

(ZEYTUNİYE MESCİDİ)

Kocamustafapaşa, Hacı Kadın Caddesi’nde bulunuyordu. Mescit, Şeyhülislâm Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. Zamanla harap olunca Kara Hasan adındaki bir zatın yardımlarıyla uzun müddet ayakta kalmıştır.¹ Mescidin bitişiğinde bostan tarlası bulunması dolayısıyla “Bostanzâde Mescidi” ve bir diğer ismi ise “Petnahor Mescidi” diye de bilinmektedir.² Mescitten zamanımıza yalnız arsası ulaşmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.62; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.37.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1281.

BUCAKBAĞI MESCİDİ

(BUCAK AĞA MESCİDİ)

Yedikule’de, Bucakbağı (Pulcu) Sokağı’nda bulunuyordu. Baniyesi Rukiye Hatun’dur.¹ Günümüze hiçbir eseri ulaşmayan mescidin arsası üzerinde gecekondular vardır.

1. *Hadika*, c.I, s.62; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.37.

BUHARA TEKKESİ MESCİDİ

(ÖZBEKLER TEKKESİ MESCİDİ)

Kadırga’da, Mehmed Paşa Yokuşu’nda, Sokullu Mehmet Paşa Camii’nin karşısında bulunmaktadır. Tekke, Orta Asya Türk beldelerinden muhacir olarak gelenlerin gurbette kendi evleri gibi barınmaları ve aynı zamanda hac amacıyla yola çıktıkları sırada İstanbul’dan geçenlerin birkaç gün konaklamaları için Nakşibendiye’ye bağlı Nakşi dervişleri için İstanbul defterdarı İsmail Efendi tarafından H.1104/M.1692–93 yıllarında kurulmuştur. Özbekler Tekkesi olarak da zikredilen dergâh, II. Abdülhamid’in emriyle H.1305/M.1887 yılında yenilenmiş, bugünkü mescit-tevhidhane bölümünü, Buhara Hanlığı’nın ileri gelen devlet adamlarından Astankul Bey tarafından 1900’te inşa ettirilmiştir Mabet fevkanî ve kâgir olup alt katlar hankâhdır.

1925 yılında tekkelerin kapatılması nedeniyle burası çeşitli kurumları barındırmış, daha sonraları harem bölümü yanmış, bilahare çok harap bir durumdayken çıkan bir yangın sonucu üst katı bütünüyle harap olmuştur.¹

Kareye yakın bir plana sahip olan (7,50 x 8,40) mescide 15 kadar basamakla çıkılmakta olup duvarları tuğla ile örülmüş, kubbeli bir yapıdır. Mihrap alçı, minber ve kürsü ise ahşaptır. Sağ ve sol duvarlarında 3'er, üst'te de yuvarlak 3'er pencere bulunmaktadır. Sonradan yapıldığı belli olan bir bina daha vardır. Minaresi, sokak kapısının kemeri üzerinde olup pabuç kısmı kare, üst bölümü sekizgen şeklinde olan tek şerefeli minaresi tuğladandır. 2006–2008 yıllarında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kapsamlı bir restorasyondan geçirilerek eski ihtişamına kavuşturulmuştur. Bugün ise kadro haricidir.

1. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, c.34, s.121; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.114; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VI, s.3099.

CAMCI ALİ MESCİDİ (CAMCI KARA ALİ MESCİDİ)

Vezneciler'de Kuyucu Murat Paşa Medresesi karşısında bulunan Camcı Ali Mescidi'nin banisi Camcı Kara Ali'dir.¹ *Hadika*, banisinin ismini Ali Çelebi olarak vermekte, kabrinin bilinmediğini, minberinin Şeyhülslâm Pirizâde Sahip Mehmed Efendi tarafından konulduğunu yazar.²

Vakfiyesi H. 913/M. 1508) yılında tanzim olunarak Mevlâna Halil bin Mahmud tarafından imza edilmiştir. H.892, 894 ve 901 tarihli bazı vakfiyelerde, bu mescidin imamı için ve tamirlerine harcanmak üzere bazı vakıflar yapıldığı görülmektedir. Vakıf tarihine göre Camcı Kara Ali Mescidi en azından 1486–1487 yılından daha önce yapılmış olmalıdır. Vakfiyeye göre banî 6 dükkân ile evler vakfetmiştir ki, bunların yıllık geliri 980 akçedir.³

Cami daha sonra 1894 depreminde zarar görmüş, 1930 yılında duvarları kâgir ve çatısı ahşap olarak yenilenmişti. 1957 yılında yol genişletmek amacıyla yıktırılmıştır.⁴ Edebiyat Fakültesi'nin Vezneciler tarafındaki girişi karşısında, otobüs durağı olan küçük meydanda olan bu cami muntazam kesme taştan yapılmış ve ibadete açık bir mescit idi.

- İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.224.
- Hadika*, c.1, s.80.
- İ.A. Yüksel, a.g.e., s.224.
- T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.38.

CAMCILAR MESCİDİ (CAMCI CAMİİ) (GARİP YİĞİTLER AĞASI MESCİDİ) (GUREBÂ HÜSEYİN AĞA CAMİİ)

Aksaray Çarşısı'nın yakınında, tramvay yolu üzerinde yer alıyordu. Banisi, Fatih devri 4 bölük ağalarından Gureba-i Yemin Ağası Hüseyin Ağa'dır.¹ Zamanla harap olan mescit, H.1310/M.1894 yılında Hacı Mustafa Ağa tarafından fevkanî ve duvarları kâgir, çatısı ahşap olarak yeniden ihya edilmiştir. 1956–1957 yıllarında yol genişletme nedeniyle ortadan kaldırılmıştır.² Minaresinin dikkate değer tarafı ise petek ve külâhının birleştirilmiş olmasıdır.³ Arsasının bir kısmı yola, bir kısmı da parka gitmiştir.

- Hadika*, c.I, s.78.
- E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.410; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.38.
- S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.55; B. Ünsal-N. Diyarbekirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.19.

CANKURTARAN MESCİDİ (SEYYİD HASAN MESCİDİ)

Ahırkapı'da aynı adı taşıyan sokakta, tam demiryolu üzerindeydi. *Hadika*, banisinin Fatih'in Topçubaşısı Hacı Seyyid Hasan Ağa olduğunu yazar. Baninin kabri, mescidin bitişiğindeki konağın içindeymiş. Minberini Sultan IV. Mehmed döneminde Rukiye Hanım koydurmuştur.¹ Vakıf kaydına göre, Seyyid Hasan adına kayıtlı iki ayrı parsel görülmektedir. Bunlardan demiryoluna giden 70 Ada, 59 Parsel cami yeri, 162 m² görülmekte, 72 Ada, 20 Parselde ise gecekondular bulunmaktadır. 31 m² olarak görünen bu yer baninin kabrinin bulunduğu konağın bir parçası olmalıdır.

İstanbul Ansiklopedisi'nin bildirdiğine göre, 1960 yılında mescidin minare kaidesi duruyordu. Yine burada, *Hadika*'da sözü edilen konağın yok olduğu ve Topçubaşı Seyyid Hasan Ağa'nın kabrinin de mescidin yakınındaki arsada, açıkta bulunduğu belirtilmektedir.² Mahallesi aynı isimle devam eden bu mescitten günümüze bazı izler kalmıştır.

- Hadika*, c.1, s.77–78; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.325.
- İstanbul Ansiklopedisi*, c.VI, s.3376.

CEZA EVİ MESCİDİ

Cankurtaran Mahallesi, Bakkal Nuri Sokağı'nda, Sultanahmet Ceza Evi içinde bulunan cami kapalı durumda olup kadro haricidir. Son dönemde Türk millî mimarisini canlandırmaya çalışan Mimar Ahmed Kemaleddin Bey tarafından tasarlanan Cezaevi'nin içindeki caminin de Türk mimarisi üslûbunda olabileceği akla gelir.

CEZAYİRLİ AHMET PAŞA CAMİİ (AHMET PAŞA CAMİİ)

Sirkeci İstasyonu'nun arkasında bulunan Cezayirli Ahmet Paşa Camii'nin banisi, Bostancıbaşılik'tan Üç Tuğlu Vezir olup sonra Kaniye Kalesi'nde ölen Ahmed Paşa'dır.¹ 17. yüzyıl başlarında yapılmış olan bu caminin tren istasyonunun yapımı sırasında yıkıldığı tahmin edilebilir.

- Hadika*, c.1, s.44–45; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.39.

CİBALİ KAPISI MESCİDİ (OSMANZADE MESCİDİ)

Cibalikapı sur dışı, Abdülezelpaşa Caddesi'nin üzerinde bulunuyordu. Yapım tarihi belli olmayan mescidin banisi Osmanzâde Mehmed Efendi'dir. Zamanla harap olup yıkılan mescitten, günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹ Arsası yol ve parka gitmiştir.

- Hadika*, c.1, s.238; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.40.

ÇAKIR AĞA MESCİDİ

Aksaray, Namık Kemal Caddesi, Bekir Paşa Mektebi karşısında bulunuyordu. Mescit H.884/M.1479 tarihinde Çakırcıbaşı Çakır Ağa tarafından yaptırılmış olup Fatih Sultan devri (1451–1481) camilerindendir. Mescidin minberini Sadrazam Ragıp Mehmed Paşa koydurup camiye çevirmiş, vazifelilerin ücretlerini Fatih Camii Vakfı'ndan tayin ettirmiştir.¹ Mescidin avlusunda, Fatih devri ricalinden Telli Dede adlı bir zat metfundur. Bu

zâtın, Sarıyer’de metfun bulunan Telli Baba ile bir bağlantısı yoktur. Mescit, 1956 yılında Topkapı Caddesi ile Namık Kemal Caddesi açılırken sebepsiz olarak yıktırılmıştır. Arsasının bir kısmı yola gitmişti.²

1. *Hadika*, c.I, s.73; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.40.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.326; *C.Ansiklopedisi*, c.I, s.l 12.

ÇATLADIKAPI MESCİDİ (KASAPBAŞI PİRİ AĞA CAMİİ)

Küçük Ayasofya civarında, Marmara surlarında aynı adı taşıyan kale kapısının dışında, deniz kenarında İshak Paşa Mahallesi, Aksakal Caddesi üzerinde bulunan Çatladıkapi Mescidi, Fatih’in Kasapbaşısı olan Piri Ağa tarafından yaptırılmıştır.¹ 1973 Vakıf kayıtlarına göre, yıktırılan camilerden biri olup bugün yeri bile tespit edilemeyecek biçimde yok olmuştur.

1. *Hadika*, c.I, s.242; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3782.

ÇAVUŞ MESCİDİ (ŞUCA ÇAVUŞ CAMİİ) (HEKİMOĞLU MESCİDİ)

Bu mescit, Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi, Numara 106’da bulunuyordu. Şuca Çavuş tarafından yaptırılan mescit, 1914’te yanmış, günümüze bir eser ulaşmamıştır. Minberini Su Nazırı İbrahim Ağa koydurmuştur.¹ Günümüze kadar ulaşan arsası, Vakıflar İdaresi tarafından kiraya verilmiş olup şu anda kâğıt deposu olarak kullanılmaktadır. Bir kısmında ise gecekondular vardır.

1. *Hadika*, c.I, s.75; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3792; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.41.

ÇAVUŞ MESCİDİ (İBRAHİM ÇAVUŞ MESCİDİ)

Mevlanakapı, Yayla Civarı, İbrahim Çavuş Mahallesi, İbrahim Çavuş Camii, Kaşıkçı ve İmam Ferdi Sokağının kesiştiği köşededir. Mimar Sinan’ın eseri olan bu mescidi, Sipahi Ocağı’ndan İbrahim Çavuş yaptırmıştır.¹ Mescit, duvarları kâgir, çatısı ahşap, minaresi bodur olarak taştan yapılmıştı. Son cemaat yeri, avlusunda abdest alma muslukları ve tualeti de bulunmakta idi. Birinci Cihan Harbi sırasında harap halde iken tamir edilerek depo olarak da kullanılmıştır. 1918–1920 yıllarında bakımsızlıktan yıkılmıştır. Banisine ait kabrin bulunduğu arsasına, 1961–1962 yıllarında gecekondu yapılmıştır.²

1. *Hadika*, c.I, s.73; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.41.
2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3792.

ÇERAĞ HAMZA DEDE MESCİDİ (ÇERAKÇI MESCİDİ) (ÇERAKÇI HAMZA MESCİDİ)

Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Çırakçı Çeşme Sokağı üzerinde yer almakta idi. Şamdancılar Kethüdası Hamza Ağa tarafından yaptırılmıştır. Hamza Ağa, Sultan Selim Camii’nin mihrap şamdanlarını yapmış ve Padişah’ın

izni ile bu mescidi fevkanî olarak yaptırmıştır. Minberini İbrahim Ağa koymuştur.¹ Mabedin duvarları tuğla ve taştan olup çatılı ve ahşap olduğu söylenmektedir. Bugün ise yapının ihya edilmesine çalışılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I,s,78; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.118.

ÇIKIRIKÇI MESCİDİ (HASAN AĞA CAMİİ)

Samatya’da, Narlıkapı Caddesi’nde, Sebilhane Sokağı üzerinde, eski kale duvarına karşı ahşap bir mescit idi. Mescit, Hasan Çelebi tarafından yaptırılmış olup tahminen 1914 yıllarında yıkılmıştır. Arsası satılan mescidin yerinde apartman bulunmaktadır. Hatta satılan mescidin enkazını, Kumcu Numan adında birisinin aldığı zikredilmektedir.¹

1. *Hadika*, c.I, s.73; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3895; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.42.

ÇINAR MESCİDİ (DAVUD BEY MESCİDİ) (MÜSTEDAM ÇAVUŞ MESCİDİ)

Kocamustafapaşa Caddesi üzerinde, Çınar Karakolu karşısında bulunuyordu. Mescidin ilk banisi Fatih devri ricalinden Davut Bey’dir.¹ Zamanla harap olan mescit, Sipahi Ocağı çavuşlarından Hacı Müstedam Ağa tarafından H.1014/M.1605’te yeniden inşa ettirilmiştir. Bu arada minber de koydurulmuştur. Bu yüzden “Müstedam Ağa Mescidi” diye bilinmektedir. Bakımsız kalan mescit, 1937 yılında yıktırılarak yerine parti binası yapılmıştır. Daha sonraları uzun süre halk evi ve sinema olarak da kullanılmıştır. Günümüzde ise Çocuk Esirgeme Kurumu ve çocuk kreşi olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.72; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.42.

ÇINARLIÇEŞME MESCİDİ (EBÛ ZERR GİFÂRÎ MESCİDİ) (NAKŞİDİL VALİDE SULTÂN TEKESİ MESCİDİ)

Ayvansaray’da, Atik Mustafapaşa Mahallesi’nde, Ağacli Çeşme Sokağı’yla Marul Sokağı’nın birleştiği köşede bulunuyordu. Mescit, 18. yüzyılda III. Sultan Ahmed’in sadrazamlarından Şehid Ali Paşa tarafından fevkanî olarak yaptırılmıştır. Yine cami’nin banisi tarafından görülen bir rüya üzerine büyük sahabelerden Ebû Zerr el-Gıfârî Hazretleri’nin türbesi ortaya çıkarılmış ve ihya ettirilmiştir. Bu sebeple “Ebû Zerr el-Gıfârî Mescidi” olarak da kaynaklarda geçmektedir.

Bu mescit ve türbe, II. Sultan Mahmud’un anası Nakşidil Valide Sultan tarafından H.1127/M.1812 senesinde kesme taştan yeniden inşa ettirilmiştir. Bu arada Ebû Zerr el-Gıfârî Türbesi de ihya edilmiştir. Bunun için de kaynaklarda “Nakşidil Valide Sultan Mescidi” olarak zikredilmektedir.¹ Valide Sultan tarafından bir de sıbyan mektebi yaptırılmıştır. Kaynaklarda ayrı ayrı zikredilen her üç mescidin de aynı mescit olduğu yapılan araştırmalar sonunda anlaşılmıştır. Zamanla yıkılan mescitten günümüze duvar bakiyeleri ve mihrap kalıntıları ile Ebû Zerr el-Gıfârî Hazretleri’nin bakıma muhtaç kabri ulaşmış olup arsası ise mevcuttur.

1. *Hadika*, c.I, s.74; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3917; *Münib*, s.10; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2241; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.42; Ş. Gürel, *İstanbul Evliyaları ve Fetih Şehidleri*, s.76.

ÇIPLAK MESCİDİ

Üçmihraplı Camii yakınında, meydanda bulunan mescit ile ilgili olarak kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Günümüze de hiçbir izi ulaşmamıştır.

ÇIRAKÇI MESCİDİ

(ÇIRAĞI MESCİDİ)

(ÇERAKÇI HAMZA MESCİDİ)

Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Çırakçı Çeşme Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, Şamdancılar Kethüdası Hamza Ağa tarafından yaptırılmıştır. Minberini ise İbrahim Ağa koydurmuştur.¹ Mescit, fevkanî olarak duvarları kâ-gir, çatısı ahşap örtülü olarak yaptırılmıştı. Banisinin kabri, gecekonduar arasındaki çukurda bulunmaktadır.² 1918 yılındaki Fatih yangınında harap olan mescitten günümüze yalnız minare kalıntısı ulaşmıştır. Arsası ise gece kondular tarafından işgal edilmiş durumdadır.

1. *Hadika*, c.I, s.78; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.42.

2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s. 118.

ÇIRÇIR MESCİDİ

Fatih, Zeyrek Caddesi, Atpazarı Sokağı’nda bulunuyordu. Bu mescit, Şeyhülislâm Kadızâde Şemseddin Ahmed Efendi (ö.H.988/M.1580) tarafından yaptırılmıştır.¹ İstanbul’daki büyük yangınlardan birinde yanan mescit-ten, günümüze bir eser ulaşmamıştır. Arsası ise mevcuttur.

1. *Hadika*, c.I, s.73; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3945; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.43.

ÇUHACILAR HANI MESCİDİ

Kapalıçarşı’nın Nuruosmaniye tarafı önünde, Nuruosmaniye-Çarşıkapı Caddesi’ni Mahmutpaşa Yokuşu’na bağ-layan Çuhacı Hanı Sokağı’nda, Çuhacı Hanı’ndadır. Çuhacılar Hanı’nın kapısı üzerindeki odanın İğneci Hacı Hasan Ağa tarafından mescit haline getirilmiş şeklidir. Söz konusu hanı ise Nevşehirli İbrahim Paşa yaptı-rmıştır.¹ Bu han Vakıflar tarafından kiraya verilmiş, mescit de amacı dışında kullanılır olmuştur.

Kâgır ve fevkanî olan bu mescidin 18. yüzyılın ilk yarısında 1718–1730 arasında, Çuhacılar Hanı’ndan önce yapılmış olması da muhtemeldir. *İstanbul Ansiklopedisi*’ndeki bilgilere göre, bu mescit, han inşa edildiğinde bina içinde kalmıştır. Yine bu ansiklopedinin kaydettiğine göre, 1893 doğumlu olup 1904’te 11 yaşındayken İstan-bul’a gelen ve tam 60 yıldan beri Çuhacılar Hanı’nda kahvecilik yapan Avadis Mesropyan adındaki bir şahıs, mescidin Birinci Dünya Savaşı içinde, 1914 yılına kadar ibadete açık olduğu, altlı üstlü iki bölüm halinde bu-lunduğu, sonra kapatılarak iki oda halinde hana eklendiğini belirtmiştir.² Yine *İstanbul Ansiklopedisi*’nde, mes-citle ilgili şu bilgiler de verilmektedir:

“Mescide han kapısının sağ tarafından önce 5 basamak taş, sonra 5 basamak da ahşap merdivenle çıkılır; her iki kısmı da beşik kubbe örtülüdür; ikinci kısım hanın ikinci katında 8 ve 9 numaralı odalar arasındadır; asıl ibadet sahnı burasıdır, altta kalan diğer kısmın müezzin meşrutası olacağını tahmin ediyoruz. 1964 yılında eski mescidin alt kısmında bir karyola imalathanesi, üst kısmında da bir dökümcü atölyesi bulunuyordu; ilk kısmında sokağa bakan demir parmaklık, korkuluklu ezan yeri hâlâ durmakta idi.”³ Bugün kadro haricidir.

1. *Hadika*, c. I, s. 78.

2. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4151.

3. a.g.e., s. 4151.

DALYASANLILAR MESCİDİ

(CELEP MEHMED AĞA MESCİDİ)

Fatih, Tetimmeler Caddesi ile Testereciler Sokağı’nın üzerinde bulunuyordu. Mescit, Celep Mehmed Ağa ta-rafından H.1315/1897 yılında kendi adına ahşap ve fevkanî olarak yaptırılmıştır. Minaresi de ahşap idi.¹ Bila-hare bu mescit yıkılarak yerine betonarme apartman yapılmıştır.

1. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4223; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.44; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1515.

DARÜLHADİS MESCİDİ

Şehzadebaşı civarında bulunan mescit, mülteziminden olan Hasan Ağa (H.1119/M.1707) tarafından inşa edil-miştir. Darü’l-hadisın dershanesine mihrap yaptırarak ve mescide de imam ve müezzin tayin ederek namaz kı-lınıyordu.¹ Fakat günümüze bir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.108; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.44.

DARÜŞŞİFA MESCİDİ

Mescit, Fatih Türbesi Sokağı’nda, Fatih Camii Külliyesi’ne dâhil, darüşşifanın içinde hastaların ihtiyaçlarını karşılamak üzere hamam ve bir de müstakil olarak mescit bulunuyordu. 1908 yılındaki Çırçır yangınında yı-kılmış ve daha sonra ortasından geçirilen yol nedeniyle, enkazı kaldırılmıştır. Mescidin yapım tarihi ve banisi hakkında bir bilgi mevcut değildir. Günümüze darüşşifa ve mescitten bir eser ulaşmamıştır.¹ Bugün arsasında iş yerleri ve apartmanlar bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.108; S. Eyice, “Demirciler ve Fatih Darüşşifası Mescidleri” *Tarih Dergisi*, c.I, s.374; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârî-sinde Fâtih Devri*, c.III, s.362–392; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s. 1521; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.44.

DARÜŞŞİFA MESCİDİ

Sultan Ahmet Camii Külliyesi içinde bulunan bu mescit, Sultan I. Ahmed Han tarafından minaresiz olarak inşa edilmişti. Mescit, Sultan Ahmet Camii’nin yapımı sırasında, inşaatta çalışanların namaz kılmaları için yaptırılmıştır. Cami tamamlandığında, vakfından bu mescide imam ve müezzin tayin edilmiştir.¹ Bugün bu mescit mevcut değildir.

1. *Hadika*, c.1, s.110–111.

DÂVUD PAŞA İSKELESİ MESCİDİ

Dâvutpaşa İskelesi, sur dışında, deniz kenarında bulunuyordu. Mescit, IV. Murad zamanı defterdarlarından Bekir Paşa tarafından fevkanî olarak yaptırılmış ahşap bir mescit idi. Minberini Sadrazam Abdullah Paşa H.1049/M.1639 yılında koydurarak¹ camiye çevirmiştir. 1957 yılında açılan sahil yolu sebebiyle, mescitten gü-nümüze hiçbir iz kalmamış ve arsası da yola gitmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.243; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.45.

DAYE HATUN MESCİDİ (ÇAŞNİĞİR MESCİDİ)

Mahmutpaşa civarında, Sadrazam Rüstem Paşa’nın adamlarından Çaşnigir Ali Çelebi’nin bekâr odalarının kapısı üstünde bulunan fevkanî bir mescit idi. Rüstem Paşa’nın hanımı Mihrimah Sultan’ın dâyesi Asiye Hatun tarafından yaptırılmıştı. Daye Hatun Mescidi, geçen yüzyıl içinde ve tespit edilemeyen bir tarihte, bekâr odalarıyla birlikte yok olmuştur. Halk ağzında, bekâr odalarına nispetle Çaşnigir Mescidi diye anılırdı.¹

1. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4322; *Hadika*, c.1, s.179.

DAYE HATUN MESCİDİ (DEMİRKAPI MESCİDİ)

Sirkeci’de tren istasyonu civarında bulunan ve aynı zamanda Demirkapı Mescidi adıyla da bilinen Daye Hatun Mescidi’nin baniyesi Daye Hatun’dur. Minberini H.1119 /M.1707–1708 yılında İstanbul Kadısı olan Sultan İmamı Hacı Mehmed Efendi koydurmuştur. Daha sonra Kızlar Ağası Beşir Ağa mescidi yenilemiş ve bir Hümayun Mahfili ekleyerek arsasında medrese inşa ettirmiştir.¹ Bugün mevcut olmayan Daye Hatun Mescidi, Şark Demiryolları’nın ilk istasyon binasıyla Sûr-ı Sultanî arasındaydı. Mescit, demiryolunun ilk yapıldığı sırada duruyordu. Ancak sonradan genişletmeler sırasında, 1883 yılında yıktırılmış olup yeri genişletilen demiryolu sahasına katılmıştır.²

1. *Hadika*, c.1, s.69.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.338; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4388.

DEFTERDAR MESCİDİ

Çarşamba’da, Kurt Ağa Çeşme Sokağı ile Dolaplı Bostan Sokağı’nın kesiştiği köşede bulunuyordu. Kanuni devri defterdarlarından İbrahim Paşa tarafından, medrese ile birlikte 16. yüzyılda yaptırılmıştır.¹ Zamanla yıkılan mescitten günümüze sadece mihrap kalıntısı ile arsası ulaşmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s. 109; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4345; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.46.

DEĞİRMEN MESCİDİ (SARI NASUH CAMİİ)

Şehremini, Deniz Abdal Mahallesi’nde bulunuyordu. Mescidin banisi Fatih’le beraber gelen Sarı Nasuh’tur. Mescit daha sonraları Veziriâzam Lefkeli Mustafa Paşa ve Müneccimzâde Mehmed Sekip Efendi (ö.H.1078/M.1667) tarafından ihya ettirilmiştir. 1915’te yanan bu mescitten hiçbir iz kalmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.1, s.107; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.295; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4350; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.47.

DEMİRCİLER MESCİDİ (DEMİRCİ MESCİDİ)

Fatih, Ali Kuşçu Mahallesi, Hattat Nafiz Caddesi ile Testereciler Sokağı arasında Fatih Türbesi’ne çıkan yerde, darüşşifanın kuzey doğu tarafında bulunuyordu. Mescit, Fatih Sultan Mehmed Han’ın (1453–1481) Cerrahbaşı

Ali Efendi tarafından Ayateofani Kilisesi üzerine yaptırılmıştır.¹ Prof. Dr. Semavi Eyice ise Demirciler Mescidi’nin Bizans eseri olmadığını, ona atfedilen bütün Bizans isimlerinin yersiz bulunduğunu söylemektedir.² Zamanla harap olan mescit, demircilerin yerleştiği alana kaldığından dolayı “Demirciler Mescidi” deniyordu. H.1175/M.1762 yılında mütevellisi bulunan zatın gayretiyle yeniden ihya edilmiş olup bugün mescitten hiçbir iz ve eser kalmamıştır. Arasında apartmanlar bulunmaktadır.³

1. *Hadika*, c.1, s.115; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.47.
2. S. Eyice, “Demirciler ve Fatih Darüşşifası Mescidleri” *Tarih Dergisi*, c.1, sayı 2’den ayrı basım; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.339.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VIII, s.4382; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1536.

DENİZABDAL CAMİİ (MİMAR İLYAS CAMİİ) (MİMAR ŞÜCA MESCİDİ)

Şehremini, Millet Caddesi ile Denizabdal Camii Sokağı köşesinde yer almakta idi. Cami, Abdullah Oğlu Mimar İlyas (ö.H.958/M.1551) tarafından yaptırılmıştır. Minberini ise Mevkufat Halifesi Ahmed Efendi koydurmuştur.¹ Fatih ile gelenlerden Denizabdal, mescidin karşısında bulunan bir evde metfun olduğundan, cami bu isimle şöhret bulmuştur. Kare planlı, ahşap çatılı ve duvarları kâgir idi. Minaresi ise tuğladandı.² 1956 yılında Millet Caddesi açıldığı sırada, aslına uygun olarak yapılmak kaydıyla yıkılmasına müsaade edilmiş, ancak yıkılan cami yeniden yapılmadığı gibi arsası da yola gitmiştir.³

1. *Hadika*, c.1, s.112.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.48.
3. B. Ünsal-N. Diyarbekirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.12; N. İşli, *Vakıflar Dergisi*, s.32.

DÜLBENTÇİ HÜSAMEDDİN MESCİDİ

Yenikapı civarında, kendi adıyla anılan mahallede bulunan Dölbentçi Hüsameddin Camii’nin banisi, *Hadika*’da belirtildiğine göre, Dölbentçi Hüsameddin Çelebi’dır. Mescidi yanında metfundur. Minberini Dergâh-ı Ali kapıcıbaşlarından Reis Kethüdası Hacı Mustafa Ağa tarafından koydurulmuştur. Bu caminin çevresinde oturanlar çarşı ve pazar erbabı olduklarından, camide yalnızca üç vakit namaz kılınırdı.¹ II. Mahmud zamanında, 1815 yılında yenilenmiş, sonra yeniden harap olmuş ve yıkılmış, en son olarak da arsası satılmıştır.²

İstanbul Ansiklopedisi, Molataşı üzerinde bulunan mescidin Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan tamiiri üzerine yazdığı tarih manzumesinde, şair Ayıntablı Aynî Efendi, mescidin banisi Dölbentçi Hüsameddin’i Fatih Sultan Mehmed dönemi adamlarından göstermektedir. 1815 tamirinden sonra Nişanca yangınında tekrar yanan camii Vakıflar Müdürlüğü tarafından bir şahsa satılmış, ondan bir başkası satın almış ve bir dükkan yaptırmış, banisinin kabri çevresi taşla çevrilerek korunmuştur. 1945–1948 yılları arasında halk tarafından adak mumları yakılan bir yer haline gelmişti.³

1. *Hadika*, c.1, s.109.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.148.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IX, s.4812–4813.

EBE KADIN CAMİİ (HAMMAL HAYREDDİN CAMİİ)

Aksaray, Sofular Caddesi, Sülüklü Sokağı’nda bulunuyordu. Caminin ilk banisi Hammal Hayreddin Çelebi’dir. Bu sebeple “Hammal Hayreddin Camii” diye de zikredilmektedir.

İkinci banisi Ebe Kadın’dır (Şerife Aişe). Camiye minber koydurarak ihya ettirmiştir. İlk banisinin kabri, caminin karşısındaki kabristanda bulunmaktadır.¹

Cami, 1894 yılındaki büyük depremde yıkılmış, Çerkes Fatma Hanım tarafından üçüncü defa ihya (H.1313/M.1895–96) edilmiştir. Bugün ise camiden eser kalmamış, arsası yol ve parka gitmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.54; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.49; *İstanbul Ansiklopedisi*, s.4844.

EĞRİKAPI MESCİDİ (AVCI MEHMED BEY MESCİDİ) (AVCIBEY MESCİDİ) (ÇAKIRCIBAŞI MESCİDİ)

Eğrikapı, Ayvansaray Mahallesi, Şişehane Caddesi üzerinde bulunuyordu. Mescit, Fatih Sultan Mehmed’in Av-cıbaşı Mehmed Bey tarafından 16. yüzyılın ilk yarısında yaptırılmıştır. Banisinin kabri mescidin karşısın-daki bahçenin içindedir.¹ Mescit, “Avcı Mehmet Bey Mescidi” ve “Avcı Bey Mescidi” olarak da bilinmektedir. Vakfiye tarihi, H.934/M.1527’dir. 1950 yılında yıkılan mescitten günümüze sadece arsası ulaşmıştır.² Bugün ise temelleri ortaya çıkartılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.37; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.50.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.316; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.III, s.1615.

ELHAC MEHMET EMİN EFENDİ CAMİİ (ŞEYH MATRAK TEKKEŞİ MESCİDİ) (ARPAÇI MEHMED EFENDİ MESCİDİ)

Mevlanakapı Mahallesi, Lalezade Sokağı ile Selamağası Sokağı’nın kesiştiği yerde yer almakta idi. Tekke-mes-cit, H.1251/M.1835-36 tarihinde tarikatı meşâyihinden “Şeyh Matrak” diye meşhur olan, Şamlı/Kudüslü El-Hâcc Hasan Kudsi b. El-Hâcc Mehmed Emîn Efendi tarafından, imamı olduğu Arpa Emîni Mescidi’ne meş-hat koydurması ile teşekkül etmiştir. Mescid-tekke, Elhac Hasan İbni Elhac Mehmet Emin Vakıf’na kayıtlıdır. Temel araştırmasıyla ilgili olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan kazı 2010 yılında tamamlan-mıştır. Arsa halindedir.

1. *Hadika*, c.1, s.53; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.23.

ELVAN ÇELEBİ CAMİİ (ELVAN MESCİDİ)

Salkımsöğüt’te, Demirkapı ile Sirkeci arasında bulunan Elvan Mescidi, Fatih ulemasından Sinan Efendi tara-fından yaptırılmıştır. Mescidin yapım tarihinin Mısır’ın fethi yılına, yani H.922’ye rastladığını yazan *Hadika*, “Elvan” kelimesinin doğru şeklinin “ayın” harfiyle olduğunu ve bu halde kelimenin “unvan” anlamına geldiğini

belirtir. Minberini Ali Ağa koydurmuştur.¹ Sinan Efendi hal tercümeleri kitaplarında zikredilmez. Vakıf Def-teri’nde de “Hoca Sinan” unvanıyla geçtiğinden, bir bilgin değil, tüccar olduğu anlaşılmaktadır.²

Unkapanı’nda, Azebler Hamamı yanındaki aynı adı taşıyan diğer cami ile bu caminin vakıfları bir arada-dır. H. 887 tarihinde düzenlenmiş Vakfiyesi’nde, Hoca Sinan bin Elvan toplam 11.508 akçe gelir getiren çe-şitli vakıflar bırakmıştır. Bundan imam ve müezzine yıllık 840’ar, kayyıma günde 1, beş cüzhana 5, mütevel-liye 5, Azebler Mescidi imamına 3, Müezzine 1,5, câbiye 1, cüzhana 1, rakabeye ayda 50 akçe ayırmaktadır.³ Elvan Çelebi Camii, Sirkeci istasyon binasının yapımı sırasında istimlâk edilerek yıktırılmıştır.⁴

1. *Hadika*, c.1, s.45.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.346.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri–953 (1546) Târihli*, s.35-38.
4. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IX, s.4528.

EMÎNİ CÛ MESCİDİ (ARPA EMİNİ MESCİDİ)

Şehremini, Gureba Hastanesi yakınında bulunuyordu. 16. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı zikredilen bu mes-cit, Defterdar Mustafa Efendi (ö.H.949/M.1542) tarafından yaptırılmıştır. Mescidin minberini Feraizci Hüse-yin Efendi’nin oğlu Abdülkerim Efendi koydurmuştur.¹ Vakfiye tarihi H.938/M.1532’dir. Bu mescit, bazı kay-naklarda “Arpa Emini Mescidi” ile birleştirilmiştir.²

1. *Hadika*, c.I,s.34; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.51; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.68; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansik-lopedisi*, c.3, s.1624.

EMÎR BUHÂRÎ TEKKEŞİ MESCİDİ

Unkapanı, Üskûbî Çakırağa Caddesi üzerinde ve Haraççı Kara Mehmed Camii’nin karşısındadır. Mescit, Sul-tan III. Murad tarafından Şeyh Ahmed Buhârî adına (ö.H.994/M.1586) yaptırılmıştır. Zamanla tekke ve mes-cidin harap olması üzerine, H.1232/M.1817 tarihinde Sultan II. Mahmud tarafından ihya edilmiştir. Tekke-nin içinde bulunan mescit ve diğer bölümleri 2014 yılı içerisinde restorasyonu devam etmekte idi. Bir bölümü ise Vakıflar İdaresi tarafından kiraya verilmiştir.¹ Mescit bugün kadro haricidir.

1. *Hadika*, c.I, s.45; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.52.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1628.

EMİR MESCİDİ (EMİRLER CAMİİ) (SİRKECİ CAMİİ)

Bu mescit Sirkeci’de, durağın alt tarafında, otopark ve büfenin bulunduğu yerde, meşhur Konya Lezzet Lokan-tası’nın tam karşısındaki arsada bulunuyordu. Emir Hoca Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. Minberini Defterdar Avni Mehmed Efendi koydurmuştur.¹ Duvarları kâgir, çatısı ahşap bir mescit idi. 1955–1957 istim-lâkleri sırasında bu yapı adası bütünüyle kaldırıldı ve bu arada mescit de yıkıldı.² Minaresi 19. yüzyıl mimari üslûbunda basit bir binaydı. Halk arasında “Emirler Camii” ve “Sirkeci Camii” adıyla da anılırdı.³

1. *Hadika*, c.1, s.45.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.1, s.51.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IX, s.5102.

ERDEBİL TEKKESİ MESCİDİ

Sultanahmet, Cankurtaran Mahallesi’nde, Caferiye Sokağı, Soğukçeşme Sokağı ve Soğukkuyu Çıkmazı’nın çevrelediği yer üzerinde, Ayasofya’nın batısında ahşap ve harabe bir durmakta bulunmaktadır. Halveti Tari-katı’nın Sünbülî koluna mensup Hızır oğlu Şeyh Yusuf Sinan Erdebili (ö.1544) tarafından H.934/M.1527 yı-lında yapılmıştır. Vakfiyesi, baninin adına H.940/M.1534’te tescil edilmiştir.¹ Minaresi yarıya kadar yıkıktır. Tapuda 319 m²’lik bir alana sahip olarak gözükmektedir.

1. *Hadika*, c.1,s.8; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s. 52; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, s.5142.

ESİRCİ MESCİDİ

(ESİR PAZARI MESCİDİ)

Hadika’da “Esir Pazarı Mescidi” adıyla kayıtlı olan Esirci Mescidi, 300 odalı büyük Esir Hanı’nın mescididir. Esir Pazarı, Esir Hanı’nın ortasındaki avluda kuruluyormuş ki, bu mescidin *Hadika*’da pazara nispetle isim-lendirilmesi, mescidin han avlusunda müstakil bir bina olarak inşa edildiğini gösterir.¹ Esir Hanı ise satılmak üzere İstanbul’a getirilen esirlerin, “Esirci” denilen esir tüccarları tarafından Tavuk Pazarı semtinde ve büyük Kapalıçarşı yakınında demir kapılı büyük bir handa muhafaza edilirlerdi ki, bu han Esir Hanı veya Esirhane adıyla anılagelmıştır. 18. yüzyılda Nuruosmaniye Camii de hanın yanında yapılmıştı.²

Hadika, caminin baniyesinin Gülnuş Hatun olduğunu söyler. Bir zamanlar esir olan bu kadın, esaretten kurtulması halinde bu pazara bir mescit yaptırmayı adanmış. Daha sonra Enderun-ı Hümayun’a satılan Gülnuş Hatun, mescidini, sarayda Şehzade Dayesi olduğu zaman yaptırmıştır. Sonra Kethüda Kadın olmuş ve Sultan III. Ahmed zamanında vefat ederek Valide Sultan Türbesi dışına defnedilmiştir.³ Esir Hanı yıkıldıktan sonra, avlusundaki bu mescit bir süre kalmış, Vakıflar Müdürlüğü tarafından kadro dışı bırakılarak 1930–1932 yıl-ları arasında satılmış ve yerine bir fabrika binası yapılmıştır.⁴

1. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s. 5278.

2. a.g.e., s.5276.

3. *Hadika*, c.1, s.37.

4. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.IX, s.5279.

ESMA SULTAN NAMAZGÂHI

Kadırga Meydanı’nda düzenlenmiş çocuk bahçesi kenarındadır. İstanbul şehri içinde zamanımıza kadar yapı güzelliğini koruyarak gelmiş tek namazgâhtır. Altında, iki yanında birer çeşme bulunduğu için, İstanbul’a ait hemen bütün eserlerde yanlış olarak “Esmâ Sultan Meydan Çeşmesi” adıyla kaydedilmiştir. H.1193/M.1779 yı-lında Sultan III. Ahmed’in kızı büyük Esmâ Sultan tarafından, kocası Muhsinzâde Mehmed Paşa’nın ruhunu şad etmek için yaptırılmıştır. Yapım tarihi Esmâ Sultan’ın kardeşi Sultan I. Abdülhamid’in padişahlığı zama-nına rastlar.¹ Namazgâhın özellikleri konusunda *İstanbul Ansiklopedisi* şu bilgileri vermektedir:

“Dört cephesinin de eni boyu tahminen 6 x 6 m ebadında küp (mük’ab) şeklinde bir yapıdır, her tarafı mermer kaplıdır. Dört köşesinde keskin hattan kaçınılmış, köşelere bir niş yapılmış ve bu nişlerden şimal cep-hesi uçlarındaki ikisinin alt kısmına birer muslukla, gayet zarif birer çanak, Teknecik konmuştur. Namazgâ-hın doğu batı istikametindeki iki cephesine de, tekneleri yapı kitlesinden taşkın iki büyük çeşme yapılmıştır. Fevkanî namazgâha şimal cephesi kenarına yerleştirilmiş 20 basamaklı zarif bir merdivenle çıkılır. Bu mer-diven ve binanın her tarafı mermer kaplıdır. Bütün tezyini motifleri o devre hâkim olmuş barok üslûbundadır.

Çeşmeler kabartma mermer silmelerle çerçevelenmiş, silmelerin içinde dekoratif birer kemer yapılmıştır, kemer-lerin üzerinde de birer kitabe taşı vardır. Manzum kitabeler, devrin şairlerinden Tevfik Efendi’nindir; çok gü-zel bir sülüs hat ile yazılmıştır, yazı da devrin ünlü hattatlarından Mehmed Şevki Efendi’nindir.”²

Çevre düzenlemeleri sırasında biraz çukurda kalmış bir halde durmaktadır. Bugün kadro haricidir.

1. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.10, s.5309.

2. a.g.e., s.5309-5310.

ETMEYDANI MESCİDİ

Fatih, Ahmediye Caddesi’nde bulunuyordu. Mescit, Kanuni Sultan Süleyman tarafından, sabah ve akşam na-mazları ve yılda bir kere çuka dağıtılması için yaptırılmıştır. H.1070/M.1659’da Kethüda Bey tarafından ye-niden yaptırılmıştır.¹ Zamanla harap olan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.53; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.53.

ETYEMEZ TEKKESİ MESCİDİ

(MİRZA BABA MESCİDİ)

Samatya Caddesi üzerinde bulunuyordu. Mescit, eş-Şeyh Derviş Mirza Baba İbn-i Ömerü’l-Neccârî tarafından Dius Manastırı’ndan mescide tahvil ettirilmiştir. Vakfiye tarihi olarak *Hadika* H.886/M.1481, Ekrem Hakkı Ayverdi ise *Osmanlı Mi’mârîsinde Fâtih Devri* adlı eserinde H.876/M.1471 tarihlerini vermektedir.¹ Günü-müze bir kalıntısı dahi ulaşmayan mescit ve tekkenin arsalarına, Sosyal Sigortalar Kurumu İstanbul Hasta-nesi inşa edilmiştir.²

1. *Hadika*, c.1, s.45; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.52.

2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.III, s.1628.

FATİH CAMİİ

Vezneciler Caddesi’nde Acemoğlu Sokağı’nda bulunan ve 19. asır İstanbul haritasında gösterilen bu cami hak-kında herhangi bir bilgiye rastlanılamadı.

FATİH MESCİDİ

(KULE CAMİİ)

(YEDİKULE CAMİİ)

Yedikule Hisarı avlusunda bulunan bu cami, “Yedikule Camii” ve “Kule Camii” adlarıyla da bilinmektedir. Banisi, Ebülfeth Sultan Mehmed Han Hazretleri olup H.875/M.1470 tarihinde hizmete girmiştir. Vakfı ise Ayasofya-i Kebir vakfına bağlıdır. Yanında sonraları Darüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa tarafından bir mektep yaptırılmıştır. 1660 yılında idam edilen Deli Hüseyin Paşa’nın mezarı da oradadır. Cami, dikdörtgen planlı, üstü kiremit örtülü olarak yapılmıştır. Minaresi sağında olup kurşun kaplı, külahlı ve sade idi.1905 yılına ka-dar oldukça tamam bir halde olan mescit, o tarihlerde yıkılıp harap olmuş ve 1962 yılında yalnız harap mina-resi ayakta kalmıştır.¹ Günümüze, sadece minarenin şerefeye kadar olan kısmı ve çeşme kalıntısı ulaşmıştır.¹

1. *Hadika*, c.1, s.222; S. Eyice, *İstanbul Arkeoloji Müzesi Yıllığı*, No.10, 1961’den ayrı baskı; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârîsinde Fâtih Devri*, c.III, s.536; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.153; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.7, s.467.

FATMA SULTAN MESCİDİ (GÜMÜŞHANELİ DERGÂHI MESCİDİ)

Vilayet binasının karşısında, Hacı Beşir Ağa Camii’nin hizasında ve bugünkü Defterdarlık’ın bulunduğu yerde 1727 yılında yapılmış bir cami idi. *Hadîka* bu caminin daha önce Piri Ağa’nın mescidi olduğunu ve sonra mescidin bitişğinde bir saray yaptıran Damat İbrahim Paşa’nın hanımı Fatma Sultan tarafından yeniden yaptırılıp minber konulduğunu yazar.¹ Kapısı üzerindeki tarihi şöyle idi: **“Bu mısra’la Nedîma söyledi tarih-i itmamın Ne’ alâ cami ihya itdi elbak Fâtîma Sultan - 1140 (M.1727-28)”**

Daha sonra, Gümüşhaneli Dergâhı adıyla tanınan ve tekke olarak kullanılan, kâgir duvarlı ve ahşap çatılı olan bu cami, 1827’de tamir görmüş ve 1957 yılında da buradan geçirilen yol dolayısıyla yıktırılmıştır.² Defterdarlık bahçesi içerisinde bulunan arsasının bir bölümü halen durmaktadır.³

1. *Hadîka*, c.I, s. 156; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.X, s. 5580.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s. 59.
3. **Not:** Prof. Dr. Semavi Eyice’nin bu cami hakkında çok detaylı ve bol resimli bir araştırması için, *Prof. Dr. Sabri Ülgener’e Armağan* içinde, “Fatma Sultan Camii- Gümüşhaneli Dergâhı” adlı yazısına bakılabilir (Merhum Sabri Ülgener, Gümüşhaneli Dergâhı şeyhlerinden birinin torunu ve İstanbul Müftüsü Fehmi Bey’in oğluydu).

FEYZULLAH EFENDİ KÜTÜPHANESİ MESCİDİ (FATİH MİLLET KÜTÜPHANESİ MESCİDİ)

Akşemseddin Mahallesi, Macar Kardeşler Caddesi ile Fevzi Paşa Caddesi arasında bulunmaktadır. Medrese, II. Sultan Musatafa devrinin ünlü şeyhüislâmı Erzurumlu Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi (ö.H.1115/M.1703) tarafından yaptırılmıştır. 12 pencere ile aydınlanan mescit, medresenin içinde bulunmaktadır. Mihrabı mevcuttur. H.1112/M.1701 yılında 10 oda, bir derslane, mescit ve bir kütüphane olarak inşa edilen medresenin mimarı bilinmemektedir. Moloz taş ve tuğla sıralarının oluşturduğu almaşık duvarlarla inşa edilmiş olan mekânlar avluyu, giriş kısmı hariç, diğer üç yönü de çevrelemektedir. Solda Fevkanî mescit ve derslane, sağda ise kütüphane yer almaktadır. Her ikisi de kare planlı ve kubbelidir.¹ Bugün bu külliye, Millet Kütüphanesi Müdürlüğü olarak hizmet vermektedir. Bugün ise kadro haricidir.

1. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.III; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2181.

FİRUZ AĞA MESCİDİ

Saraçhane, Kırkçeşme Mahallesi, Bozdoğan Kemerı dibinde bulunuyordu. Mescit, Sultan II. Bayezid’in Hazne-dârbaşısı Firuz Ağa tarafından, ahşap çatılı olarak yaptırılmıştır. Minberini ise Süleyman Efendi koydurmuştur. Vakfiye tarihi H.907/M.1501’dir. Firuz Ağa, caminin haziresinde metfun bulunuyordu. Cami, kiremit örtülü, dikdörtgen pencereli, minaresi tek şerefeli ve şerefesi demir korkuluklu idi. 1944 senesinde Atatürk Bulvarı açılırken yola tesadüf etmediği halde, sebepsiz yere yıktırılmıştır.¹ Bugün mescidin yapımı için çalışmaları devam etmektedir.

1. *Hadîka*, c.I, s.158; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.3, s.1759; N. İşli, *Vakıflar Dergisi*, s.33; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.61; B. Ünsal-N. Diyarbekirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.24; S. Eyice, Özel Notları.

GAZANFERAĞA MEDRESESİ MESCİDİ

Saraçhanebaşı, Kırkçeşme Mahallesi, Atatürk Bulvarı üzerinde bulunmaktadır. 16. yüzyılın sonlarında III. Mehmed’in kapı ağalarından ve Hasodabaşısı Gazanfer Ağa (ö.H.1012/M.1603) tarafından H.1000/M.1591–92

yılında medrese, mescit, on iki dılılı türbe, 8 köşeli sebil ve küçük bir hazireden ibaret olarak yaptırılmış mimari bir manzumedir. Vakfiyesi H.1005/M.1596 tarihlidir.

Sokak kapısından girilince solda sebil, sağda baninin türbesi hazire karşısında medrese ve mescit bulunmaktadır. Duvarları kesme köfeki taşından olan medrese, üstü açık dikdörtgen planlı avluyu, doğu, batı ve kuzey yönlerini sınırlayan 14 adet öğrenci hücresi ile güney kanadının eksenindeki derslane-mescitten ibarettir. Medresenin harem avlusunda onu mermer, ikisi Hereke taşından 12 sütuna müstenit sivri kemerlere oturan, pantantifli kubbelerin örttüğü, 16 birimden oluşan revak çepeçevre kuşatmıştır. Kare planlı hücreler ile bunların dört misli büyüklüğündeki derslane ve mescit, kubbelerle örtülmüştür.

1782 yangınında harap olan külliye çeşitli zamanlarda onarılmış ve mimar Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından da tamir görüş ve 1943’-1944’te yapılan esaslı bir tamirden sonra “Belediye Müzesi” olarak kullanılmıştır. 1989’dan sonra da “Karikatür ve Mizah Müzesi” olarak faaliyetine devam etmektedir. Bugün kadro haricidir.

1. M. Tunay-B. Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.104; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.III, s.1794–1795.

GÜLŞENÎ TEKKESİ MESCİDİ (HELVACI TEKKESİ MESCİDİ) (HULVÎ EFENDİ TEKKESİ MESCİDİ) (HALEVÎ MEHMED EFENDİ TEKKESİ MESCİDİ)

Şehremini, Ereğli Mahallesi, Kızılelma Caddesi’nde bulunuyordu. Bu tekke ve mescit, H.1035/M.1626 yılında, Saray Helvacıbaşısı Ahmed Ağa’nın oğlu “Hulvi” ve “Halevi” lakapları ile anılan Şeyh Mahmud Efendi (ö.1653) tarafından H.1035/M.1625 yılında yaptırıldığı zikredilmektedir.¹ Arsası, Kızılelma Caddesi açılırken yola gitmiştir.

1. *Şükri*, s.12; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.62; *Münib*, s.10; *İstanbul Tekkeleri*, s.24.

GÜMRÜKÖNÜ MESCİDİ

Yeni Camii merdivenlerinin tam karşısında, 1935 yılına kadar duran Selanik Bonmarşesi’nin yerinde fevkanî, çatılı bir mescitmiş. Altında dükkânlar varmış.¹ *Hadîka*, banisinin Fatih Sultan Mehmed Han olduğunu ve vazifesinin Ayasofya Vakfı’ndan verildiğini yazar.² Gümrük Önü Mescidi, denizciler ve deniz yolcularının, sur kapıları kapandıktan sonra ibadetlerini yapabilmeleri amacıyla inşa edilmişti. Cami zamanla yıkılmış, yerinde hanlar yapılmış ve son yıllarda, meydan açıldığı sırada bu hanlar da kaldırılmıştır.³

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.410.
2. *Hadîka*, c.I, s.240.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.63.

GÜNGÖRMEZ MESCİDİ

Vakıf Tahrîr Defteri’nde, 89. vakfın ser levhasında: “Mahalle-i mescid-i Mehmed Hanu’ş-şehir bi-Güngörmez” adıyla kayıtlı olmasından, Fatih’in vakfı olduğu anlaşılmaktadır.¹ Ekrem Hakkı Ayverdi’nin *Tâcü’t-Tevarih*’ten naklen verdiği bilgiye göre, 22 Şaban 895/11–12 Temmuz 1490 yılında çıkan müthiş bir kasırgada düşen yıldırımlardan At Meydanı yakınındaki “Güngörmez Kilisesi” altı uygun olması dolayısıyla barut mahzeni olarak kullanıldığından havaya uçmuş, dört büyük mahallenin birçok binaları, enkazın düşmesi ve infilak sarsıntısıyla

yerle bir olmuş ve parçalarından biri Kızıl Ada yakınında denize, bir kısmı Galata’ya ve bir kısmı da Üsküdar’a düşmüştür.²

Hadika ve *Tâcü’t-Tevarih*, bu binanın cami olduğundan söz etmemiştir. Oysa hâlâ yeri bellidir ve sonradan aynı isimle yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat caminin hangi Bizans binasından tahvil edildiği belli değildir. Ekrem Hakkı Ayverdi, bulunduğu yere bakarak büyük sarayın müstemilatından biri veya ona ait özel bir kilise olması lazım geldiğini belirtmektedir: “1916 tarihli Evkaf cetvelinde münhedim (yıkık) gösterilmiştir. Demek 1908 ile 1916 yılları arasında yok olmuş, belki de Kaba Sakal yangınında yıkılmıştır.”³ Halen minare kalıntısı ile duvar kalıntılarından izler bulunan Sultanahmet Tavukhane Sokağı’ndaki caminin iç kısmı ve avlusu olması gereken bölümü otopark olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yine arsa üzerinde bir marangoz atölyesi vardır.

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.410.
2. a.g.e., s.410.
3. a.g.e., s.411.

HACI AHMET CAMİİ

Mabet, Kanuni Sultan Süleyman’ın Hasırcıbaşı Hacı Ahmed tarafından yaptırılmıştır. Hatta bu zat mihrap önünde metfun bulunmaktaymış. Caminin sağ tarafında bir de çeşme vardı.¹ Tahtakale’de Hacı Davud Mescidi’nin hemen yakınında bulunan bu camiden bugün hiçbir eser kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.6.

HACI İLYAS CAMİİ

(ALACA MESCİDİ)

(İLYAS CAMİİ)

Yedikule’de, İstasyon Caddesi ile Bucakbağı Sokağı’nın kesiştiği noktada idi. Alaca Mescidi olarak da bilinen caminin banisi, Hacı İlyas’dır. Yapıldığı tarih bilinmemektedir. Banisinin mezarı Hacı Evhaddin Camii’nin haziresinde bulunmaktadır.¹ Günümüze yalnız minaresinin kalıntıları ulaşmıştır. Arsasının bir kısmı Yedikule Meydanı’na katılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.95; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.65.

HACI İLYAS MESCİDİ

(İLYAS ÇELEBİ MESCİDİ)

Fatih, Sarı Güzel Caddesi üzerinde bulunuyordu. Mescit, Hacı İlyas tarafından Mimar Sinan’a, cami, medrese, mektep ve çeşmeden müteşekkil bir manzume şeklinde yaptırılmıştı.¹ Günümüze arsası ulaşmış olup bugün arsası değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

1. *Hadika*, c.1, s.87; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.65.

HACI MUHYİDDİN MESCİDİ

(EKMEKÇİ MUHYİDDİN MESCİDİ)

(EKMEKÇİZEDE HACI MUHYİDDİN MESCİDİ)

(HACI MUHYİDDİN AHİ MERCANAĞA MESCİDİ)

Edirnekapı’da Feyzullah Efendi Caddesi üzerinde, Mihrimah Sultan Camii ve Hamamı’nın yanında, bulunuyordu. Fatih’in Ekmekçibaşısı (halk tarafından “Ekmekçi Baba” olarak bilinen) Hacı Muhyiddin Mehmed

Çelebi tarafından H.S74/M.1469’da kâgir ve ahşap çatılı olarak yaptırılmıştı. Fakat minber ve minaresi yoktu.¹ H.1142/M.1729’daki büyük Balat yangınında yanan bu mescitten günümüze bir eser kalmamıştır.²

1. *Hadika*, c.1, s.97; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.65.
2. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1871; S. Ünver, s.33; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.414.

HACI TİMUR CAMİİ

Altımermer Caddesi, Emrullah Efendi Sokağı’nda, Numara 40’ta bulunuyordu. Banisi, Ni’mel-Ceyş’ten Hacı Timur Efendi’dir. Kabri de orada bulunmaktadır. 1915’te yanan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹ Arsası Vakıflar İdaresi tarafından kiraya verilmiş, üzerine gecekondur yapılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.94; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.66; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.416.

HADİM HASAN PAŞA MESCİDİ

Cağaloğlu yakınında bulunduğu *Hadika* tarafından bildirilen mescidin banisi Hasan Paşa’dır.¹ *Hadika*, bu mescidin medresenin dershanesi olduğunu ve minaresinin bulunmadığını belirterek, baninin medresenin altında bulunan çeşme ve sebilin olduğu yerde defnedildiğini yazar.² Mescitten günümüze ulaşan hiçbir iz yoktur.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.66.
2. *Hadika*, c.1, s.98.

HALİL PAŞA CAMİİ

Fatih, Feyzullah Efendi Medresesi ve Çeşmesi karşısında, bugünkü Millet Kütüphanesi’nin batısında bulunuyordu. Mescit, Sadrazam Halil Paşa tarafından H.1026/M.1617 tarihinde kesme taştan kubbeli bir şekilde yaptırılmış olup 1927’nin Eylül ayında yıktırılmıştır. Şimdi yerinde apartmanlar ve gıda mağazası bulunmaktadır.¹

1. *Hadika*, c.1, s.97; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.66; N. İşli, *Vakıflar Dergisi*, s.30.

HAMİT EFENDİ MEDRESESİ MESCİDİ

(FİLYOKUŞU MEDRESESİ MESCİDİ)

Zeyrek, Fil Yokuşu’nda bulunuyordu. Mescit ve medrese Şeyhülislâm Hamid Mahmud Efendi tarafından 16. yüzyılın ikinci yarısında, Bizans devrinden kalma bir bina üzerine yaptırılmıştır. Mülazım odaları da bulunan bu medresede Evliya Çelebi öğrencilik yapmıştır. Harap olan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.1, s.94; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.67.

HAMZA PAŞA MESCİDİ

(TAHTA MİNARE MESCİDİ)

Mısır Valisi olan Hamza Paşa tarafından eski bir kilise yerine yaptırılmış olan bu mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır. Mısıra Vali olunca Ali Beyefendi şu tarihi söylemiştir. “*Mülk-i Mısır’a oldı vali değdi nevbet Hamza’ya 1040 (1683).*”¹

1. *Hadika*, c.1, s.95; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.67.

HARAÇÇI MUHYİDDİN MESCİDİ (KIRKKENİSE OĞLU MESCİDİ)

Fatih, Yesârîzâde Caddesi, Gelenbevi Mektebi karşısında bulunuyordu. Fatih zamanında yaptırıldığı ve banisi-nin Cizyedâr Muhyiddin olduğu zikredilen bu mescidin minberini, Müfti Çivizade’nin hanesi denmekle şö-hret bulan evin sahibi Haremeyn Müfettişi ve Başkâtibi Kadı Hasan Efendi koydurmuştur (ö.1181/1767–1768). Mescit, 1915’te yanmış olup bir eser kalmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.87; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.67.

HAREM CAMİİ (KADINLAR CAMİİ)

Topkapı Sarayı içinde, Ağalar Camii’nin kuzeyinde, bu yapıya bitişik olarak inşa edilmiştir. Haremdeki kadın-ların namaz kılmaları için yapılan bu caminin duvarları, son dönem çinileriyle süslenmiştir. Çiniler üzerinde ayetler ve iki yerde de III. Osman’ın turaları okunmaktadır. Bu caminin mihrabı önünde altın yaldızlı bir ka-fes Ağalar Camii’ne bakmaktadır. Harem mensupları, kendilerine mahsus olan bir kısma altın yoldan açılan sedefkârî bir kapıdan girerlerdi. Özellikle teravih namazları, Ağalar Camii’ndeki cemaatle birlikte ve onlara görünmeden burada kılınırdı. Bugün ise restorasyonu devam etmekte olup kadro haricidir.

HASAN HALİFE CAMİİ

Fatih, Fevzipaşa Caddesi, Ocaklı Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, Sultan Beyazıt Camii’nin bina emîni tara-fından kubbesiz olarak yaptırılmıştır. Kabri de oradadır. Minberi Sadrazam Bayrampaşa tarafından koydurul-muştur.¹ Defalarca tamir gören mescit, Sarı Güzel yangınından sonra yeniden yaptırılmıştır. 1915’teki Fatih yangınında yanmış ve arsası üzerine apartman yapılmıştır.²

1. *Hadika*, c.I, s.87.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.67.

HASAN PAŞA MESCİDİ

Beyazır’ta Edebiyat Fakültesi’nin yanındaydı. Banisi Seyit Hasan Paşa, Yeniçeri Ağalığı’ndan Üç Tuğ ile Çerağ ve daha sonra Sadrazam olup H.1155 tarihinde azledilmiş ve sonra Diyarbakır Valisi olduğu sırada vefat et-miştir. Mescidin yanında metfundur. Mescidin yapılışı, faninin ölümünden üç yıl önce, yani H.1158 yılında-dır.¹ Bina, mektep, çeşme, sebil, medrese ve dershaneden oluşmaktadır. Dershanesi mescit idi. Fevkanî bir ya-pıya sahip olan bu binanın minaresi yoktu. Barok üslûplu ve rokoko süslemeler yönünden zengin bir mimari eserdir. Bugün bu bina Türkiyat Enstitüsü tarafından kullanılmaktadır.²

1. *Hadika*, c.I, s.89.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.68.

HATİCE USTA CAMİİ (YAHNİ KAPANI CAMİİ)

Darüssaâde Ağası Maktûl Beşir Ağa’nın cariyelerinden Hatice Usta tarafından 1758 yılında yaptırılan Hatice Usta Camii, fevkanî bir yapı olup yanında çeşmesi bulunmaktaydı.¹ Uzun süre harap durumda kalmış olan

bu cami 1956 yılında yıktırılmış ve Elektrik İdaresi’nce alınarak yerine bir idare binası yaptırılmıştır.² Söz ko-nusu cami, Beyazır’ta, Beyazıt Hamamı’nın arkasında bulunuyordu.

1. *Hadika*, c.I. s.225.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.151.

HÂTUNİYYE CAMİİ

Samatya Caddesi, Müşir Süleyman Paşa Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, Hacı Fatma Hatun tarafından yap-tırılmıştır. Kendisi de orada metfundur. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen bu mescidin arsası üzerinde ge-cekondular ve arka kısmında ise yatırlar bulunmaktadır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.9; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.69.

HAYDAR EFENDİ MESCİDİ

Fatih, Hafız Paşa Camii civarında bulunuyordu. Banisi, Trabzon Müftüsü Haydar Efendi’dir. Mescitten gü-nümüze bir eser kalmamıştır.¹ Yapılan araştırmalarda Hafız Paşa ile Yusuf Ziya Paşa Sokağı’nın kesiştiği 49 numaralı, otopark olarak kullanılan arsanın cami yeri olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü daha önceleri bu-rada tarihî yapı ile mezarlıkların bulunduğu, mahalledeki yaşlılar tarafından anlatılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I,s.88; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.69.

HAYDARHANE MESCİDİ

Fatih, Horhor Caddesi, Kıрма Tulumba Sokağı’nda bulunuyordu. Cami, Bayezid devri ricalinden Haydar Dede olarak tanınan, Şeyh Ali Haydar tarafından yaptırılmıştır. Kendisi de orada metfundur. Minberini Sadrazam Nişancı Bıyıklı Ali Paşa koydurmuştur.¹ Mescitten günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.94; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.69.

HAYDARPAŞA MESCİDİ

Fatih, Haydar Hamamı Sokağında bulunuyordu. Vezir Haydarpaşa tarafından, H.977/M.1569 tarihinde yap-tırılan mescit, medrese, hamam ve çeşmeden müteşekkil bir külliye idi. Bu mescidin minberini ise Şeyhülis-lâm Abdullah Efendi’nin Hanımı Afife Hanım koydurmuştur.¹ Günümüze mescitten duvar kalıntıları bulu-nan bir harabe kalmıştır. Arsası mevcuttur.

1. *Hadika*, c.I, s.95; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.69.

HEKİM ÇELEBİ TEKKESİ MESCİDİ (HEKİM ÇELEBİ MESCİDİ)

Laleli, Koska’da bulunan bu mescit, Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından Hekim Çelebi adına yaptırı-lan Zaviye’nin (Tekke) içindedir. Hekim, Emir Burhârî’den inabet ve tıp öğrenimi görmüştür. Hekim Çelebi, H.974/M.1566 yılında vefat etmiş olup Vefa Türbesi haziresine metfundur.¹ Cami üniversite binasına katılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.89-90; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.69.

HELVACIBAŞI MESCİDİ

(İSKENDER AĞA MESCİDİ)

Binbirdirek Mahallesi, Şehit Mehmet Paşa Yokuşu'nda, Sokullu Camii çevre duvarına karşı bulunan Helvacıbaşı Mescidi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Helvacıbaşı olan İskender Ağa tarafından yaptırılmıştır. Aynı zamanda da *Hadika*, caminin kitabe metnini vermekte ve bu kitabede mescidin 1546 yılında yapıldığı belirtilmektedir.¹ Harabe halde olan caminin yan duvarları yer yer yıkılmış, minaresi ise şerefesine kadar mevcuttur.

1. *Hadika*, c.1, s.88; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.70.

HİMMETZÂDE ZAVİYESİ MESCİDİ

(DEFTERDAR İBRAHİM EFENDİ MESCİDİ)

(ŞEYH EMÎR HÜSAMEDDÎN MESCİDİ)

Çapa Ördek Kasap Mahallesi, Himmetzâde Dergâhı Sokağı'nda bulunuyordu. IV. Mehmed'in Defterdarlarından İbrahim Efendi tarafından yaptırılan bu mescitten günümüze bir eser kalmamıştır.¹ Arsasına apartmanlar yapılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.218; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.71.

HİNDİLER TEKKESİ MESCİDİ

(NAKŞİ TEKKESİ MESCİDİ)

Aksaray, Horhor Caddesi üzerinde, Çifte Horhor Çeşmesi'nin arkasında bulunuyordu. Nakşibendî şeyhlerinden Hoca İshak Buhârî Hindi için Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırmıştır. Dergâh sık sık Nakşibendilikle Kadirilik arasında el değiştirmiştir. Bahçe içindeki iki ahşap tekke binası halen ayaktaadır. Bugün mescitten günümüze bir eser kalmamıştır.¹ Fakat ihyası için çalışmalar devam etmektedir. Arsasında mezarlar bulunmaktadır. Hoca İshak'ın mezarı ise mihrabı önündedir.

1.*Hadika*, c.I, s.219; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.418; *İstanbul Tekkeleri*, s.110; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.71; Y.Y. Demircanlı, *Evlîya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.283; *Kreiser*, s.126.

HOCA HAYREDDÎN MESCİDİ

Hırka-i Şerif Camii civarında, Türkmen Çıkmazı Sokağı'nda bulunuyordu. Mescit, Fatih Sultan Mehmed'e hocalık yapmış veya Fatih dönemi ulemasından olan Hoca Hayreddîn (ö.H.880/M.1475) tarafından kiliseden çevrilmiştir. Günümüze bir eseri ulaşmayan bu mescit arsa halindedir.¹

1. *Hadika*, c.I, s.101; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.420 ve 510; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.72.

HOCA HAYREDDÎN MESCİDİ

(KEÇECİLER ODASI MESCİDİ)

Hırka-i Şerif, Keçeciler Caddesi'nde bulunuyordu. Mescit, İsa oğlu Cazım tarafından 16. yüzyılda fevkanî olarak yaptırılmıştır. H.953/M.1546 yılında vefat eden banisinin kabri, Kemalpaşa Camii'nin (Laleli'de) haziresindedir.¹ Mescitten günümüze eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.99; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.72.

HOCA RÜSTEM MESCİDİ

Bab-ı Ali Caddesi'nde, Çatalçeşme Sokağı'na girince hemen sağda bulunuyordu. Fatih devrinde yapılan¹ bu caminin yerinde bugün hanlar bulunmaktadır. *Hadika*, banisinin tüccardan olduğunu, minberinin Yeniçeri Efendisi Suphi Muhammed Efendi tarafından konulduğunu, karşısında bulunan medrese, sebil ve mektebin ise Eski Darüssaâde Ağası Mehmed Ağa'nın hayrı olduğunu yazar.² Fakat daha sonra Mehmed Ağa'nın adı unutularak, yaptığı mektep ve medrese, semte izafeten Hoca Rüstem mektep ve medresesi olarak anılagelmiştir.

1585 tarihli Vakfiyesi'nde Hoca Rüstem, 36 oda ve 2 değirmenden toplam 8.600 akçe almış; bundan imama 3, müezzine 2,5, câbiye 1,5, Mahmut Paşa Camii'nde kürsihana 1 akçe tahsis etmiştir.³ Cami bu yüzyılın başına kadar mevcuttu, mahallesi ise 1934'te Alemdar Mahallesi içine alınmıştır.⁴

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.420.

2. *Hadika*, c.1, s.97-98.

3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri–953 (1546) Târihli*, s.22.

4. E.H. Ayverdi, *Makaleler*, s.26.

HOCA TEBERRÜK MESCİDİ

(YAHYA GÜZEL MESCİDİ)

Aynı zamanda Yahya Güzel Mescidi de denilen Hoca Teberrük Mescidi, Unkapanı'ndan Bozdoğan Kemerî'ne doğru çıkarken, sol tarafta bulunuyordu. Atatürk Bulvarı'nın 1941–1942 yıllarında açılması sırasında feda edilen eserlerden biridir. Bugün yerinde Manifaturacılar Çarşısı'nın iş hanları yükselmektedir.¹ *Hadika*'nın verdiği bilgilere göre banî, mescidin yakınında bir de medrese yaptırmış ve kendisi de medrese içine gömülmüştür. Büyük Unkapanı yangınında yanan mescit, Yeniçeri Ocağı'nda Bağdat Ağası olan Osman Ağa tarafından H.1130/M.1717–18 yılına doğru yeniden yaptırılmış ve bu ikinci kurucu da bir yıl sonra H.1131/M.1718–19 yılında öldüğünde caminin yanında gömülmüştür. Böylece Osman Ağa tarafından ihya olunan mescidin minberini Sadrazam Damat Nevşehirli İbrahim Paşa'nın zevcesi Ayşe Sultan koydurmuştur.² Fakat mescit 18. yüzyıl sonlarına doğru bir daha yanarak harap olmuş, bu defa Yeniçeri Ağası Sivaslı Mehmed Ağa tarafından H.1200/M.1785/86'da tekrar yapılmıştır. Bu hususu açıklayan manzum bir kitabe, mescidin kapısı üzerine konulmuştu. 1961'de İş hanları yapılırken toprak kazıldığında bulunmuş ve tarafımızdan incelenmiş, bir müzeye götürülmesi teklif olunmuştur.³

Semavi Eyice, İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni'nin bir kaydını verdikten sonra şu satırları yazmaktadır: “Bu kayıttan anlaşıldığına göre caminin esası 15. yüzyıl sonlarına belki II. Bayezid devrine aittir ve ilk kurucusu Hoca Teberrük denilen İbrahim Hulusi Efendidir. Cami yukarda belirtilen tamirlerden başka 1899 ve 1904'te tekrar elden geçmiş ise de bunlarda ne ölçüde bir iş yapıldığı bilinmemektedir. Nihayet eser 1324/1908'de yanarak bir daha harap olmuştur. H.953/M.1546 tarihli *İstanbul Vakıfları Defteri*'nde bu mescit, mahallesi olan Hacı Teberrük Mescidi olarak kayıtlıdır. Böylece esasının 15. yüzyıla, II. Bayezid devrine kadar indiği desteklenmiş olmaktadır. Bu defterde kurucunun adı hakkında başka bir bilgi olmamakla beraber, mescidin H.881 yılı Rebiülevveli'nde (1476) yazılmış bir vakfiyesi olduğu bildirilmektedir. Şu halde eğer bu rakamlarda bir okuma yanlışsı yoksa, caminin inşası H.891/ M.1486 değil H. 881/M.1476'ye kadar inmektedir.”⁴

Semavi Eyice, Atatürk Bulvarı açılırken, Vefa yangınından (1908) beri harabe halinde duran bu mescidin sadece dört duvarı ayakta kalmış, fakat minaresinin tamamen yıkılmış olarak geldiğini, 1943 yılının Mart ayında burada yaptıkları incelemede, mescidin kible istikametinde uzun bir dikdörtgen biçiminde olduğunu gördüklerini belirtiyor: “Duvarlar çok kaba malzemeden itinasız surette örülmüş ve kalan izlerden anlaşıldığına göre cepheler aslında sıvanarak malzemenin çirkinliği örtülmüştü. İçeriden yuvarlak tuğla kemerli pencerelerin dış söveleri, köfeki taşından kaba bir şekilde yontulmuştu. Dışta pencere kemerlerini teşkil eden taşların

çok yayvan bir biçimde Türk mimarisine yabancı bir görünüşte yontulmuş olmaları, mescidin bu şeklini 19. yüzyılda almış olduğunu açıkça gösteriyordu. İnce uzun planından da mescidin üstünün ahşap sakıflı ve ki-remitli olduğu anlaşılıyordu. Kullanılan malzeme, yapının biçimi ve bilhassa pencerelerin şekilleri, bu yapının son haliyle 1899 veya 1904 deki tamirinde yeniden yapıldığına işaret ediyorlardı.”⁵

1. S. Eyice, “İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri I”, *Tarih Dergisi*, sayı.26 (1972), s.147–148.
2. *Hadika*, c.1, s.22 (S. Eyice’nin yukarda gösterilen yazısından naklen).
3. S. Eyice, a.g.m., s.148.
4. a.g.m., s.150.
5. a.g.m., s.151(S. Eyice’nin bu makalesinde ayrıca caminin resimleri ile kitabe resmi ve kroki de bulunmaktadır).

HUBYÂR MESCİDİ

Cerrahpaşa Hastanesi içerisinde bulunuyordu. Hoca Üveys Paşa tarafından yaptırılmıştır. *Vakıf Tabrîr Defteri*’nde Hoca Hubyâr’ın H.881/M.1477 yılında tasdik edilen vakfiyesi vardır. Minberini Sadrazam Şehlâ Ahmed Paşa koydurmuştur. Mescit, H.1104/M.1692 yılında yandığından arsası Cerrahpaşa Hastanesi’ne dâhil edilmiştir.¹

1. *Hadika*, c.I, s. 103; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.I, s.423; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.73.

İĞCİLER MESCİDİ

(ALEMBEY CAMİİ)

Aksaray’da, Valide Camii yakınında, Laleli Camii’nin 180 m kadar batısında, Selimağa Sokağı’nda bulunan “İğciler Mescidi”, Âlem Bey adıyla tanınan Gazi Mahmud Ağa tarafından yaptırılmıştır. Minberini, Solak Kap-tan Mehmed Ağa koydurmuştur. *Hadika* baninin mescit civarında metfun bulunduğunu yazar.² Vakıf Defte-ri’nde, Murat Paşa Camii bölgesinde “Âlemi Bey Mescidi” olarak adlandırılmıştır. Tarihi H.904’tür. Vakıf ola-rak toplam 4.044 akçe gelir bırakılmıştır. İmama günde 3, müezzine 2,5, tevliyet 1, ve kandil yağına ayda 10 akçe ayrılmıştır.³ Mescit, 1918 yangınında baninin kabri ile birlikte yok olmuştur.⁴

1. *Hadika*, c.1, s.39.
2. *Hadika*, c.1, s.39.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tabrîr Defteri–953 (1546) Târihli*, s.320.
4. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.315.

İLYAS EFENDİ MESCİDİ

(İLYÂSZÂDE MESCİDİ)

(SAKİNE HÂTÛN MESCİDİ)

Topkapı, Çırçır Caddesi’nde bulunan bu mescidi, H.920/M.1514 tarihinde vefat eden İlyas Şucâeddîn yaptı-rmıştır. Sakine Hatun’un hayrı olduğu da zikredilen ve bu yüzden “Sakine Hatun Mescidi” diye de anılan bu mescit, 1954 yılında Topkapı yolunun açılmasıyla, yola tesadüf ettiği için yıktırılmıştır. Mimar Sinan’ın eseri olduğu da zikredilmektedir.¹

1. *Hadika*, c.I, s.232; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.76; S. Çelebi, *Tezkiretü’l-Bünyân*, s.40; N. İşli, *Vakıflar Dergisi*, s.32.

İTFAİYE CAMİİ

Fatih, İtfaiye Caddesi’ndeki Fatih İtfaiye binasının içinde bulunmaktadır. Caminin bulunduğu bina, 1927 yı-lında itfaiye binası olarak yaptırılmıştır. 1950–1951 yıllarında itfaiyede çalışanların isteği üzerine, önceleri

yemekhane olarak kullanılan mahal, restore edilerek camiye dönüştürülmüştür. Daha sonra Fatih Müftülü-ğü’nden izin alınmak suretiyle halka da açılarak, cuma namazları kılınmaya başlanmıştır. Caminin mihrabı alçı, minberi, kürsüsü ve kadınlar mahfili ahşaptır. 60 m² civarında olan camii, dikdörtgen planlı ve kalori-ferlidir. Bugün kadro haricidir.

İVAZ KASAP MESCİDİ

Fatih, Bâlipaşa Caddesi, Neyzen İhsan Sokağı’nda bulunuyordu. Yapım tarihi kesin belli olmayan mescit, Hacı İvaz b. Hüseyinü’l-Kassâb tarafından yaptırılmıştır. Vakfiye tarihi H.901/M.1495’tir. Yanan mescitten günü-müze bir eser ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.149; İ. A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.258; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.II, s.78.

İYİNE BEY MESCİDİ

(EYNE BEY MESCİDİ)

Yedikule, Küçük Langa yakınında bulunuyordu. Mescit, II. Bayezid devrinde İmrahor İlyas Bey’in Oğlu Eyne Bey tarafından yaptırılmıştır. Minberini ise Balcızâde Hacı Ahmed Ağa koydurmuş ve 200 kuruş para vak-fetmiştir. II. Mustafa zamanında yanan mescit, yine bu Sultan’ın emriyle Kurşuncubaşı Hacı Ali Ağa yeniden inşa ettirip minber de koydurmuştur. Zamanla harap olan bu mescitten günümüze sadece arsası ulaşmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.33; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.248; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.78.

KABASAKAL MESCİDİ

(SULTAN CAMİİ)

Sultanahmet, Arastalar Civarı, Mimar Mehmet Ağa Caddesi’ndeki mescidin banisi Müteferrikabaşı Sinan Ağa’dır. Kabri Üsküdar Mezarlığı’ndadır. Minberini Voynuk Ahmed Ağa koydurmuştur.¹ Bir 17. yüzyıl yapısı olan bu mabetten eser kalmamıştır. Çevresinde toprağa gömülmüş bir çeşme kalıntısı bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.1, s.172; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.78.

KADI HANI MESCİDİ

Mescit, İstanbul Kadiaskeri iken iki defa Şeyhüislâm olan Başmakçızâde Şeyhüislâm Ali Efendi (ö.H.1127/M.1715) tarafından yaptırılmış olup günümüze bu mescitten eser kalmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.1, s.167; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.79.

KADI SADİ MESCİDİ

Draman, Miraç Sokağı ile Karapapak Sokağı’nın birleştiği yerde bulunan bu mescit, Mısır Kadılarından Hacı Sadeddin Efendi tarafından 16. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmıştır.¹ Şu anda da harap haldedir. Arsasında gecekondular bulunmakta olan bu mescidin minare bakiyesi mevcuttur.

1. *Hadika*, c.I, s.170; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.87.

KANGILI MESCİT

(KANLI MESCİD)

Sultanahmet civarında bulunan bir mescit idi. Yakınında Arasta Hamamı’nın ve karşısında İskender Paşa Medresesi’nin bulunduğunu kaydeden *Hadika*, baninin Fatih’in Arabacıbaşı olduğu ve kabrinin bilinmediğini, minberinin ise Çorbacılar Hüseyn Ağa’nın koydurduğunu yazar.¹ Ekrem Hakkı Ayverdi de, mescit ile ilgili olarak şu bilgileri verir: “*Vakıf Tahrir Defteri*’nde Nakilbend Mahallesi’nde “Kutlu” diye okuduğumuz mescidin Kanlu okunması, yani bu mescide delalet etmesi lâzım geldiği anlaşıyor; indekste de böylece tasrih edilmiştir. Mescid *Hadika*’nın yazılışı sırasında mevcut iken, haritalarda yer almadığına göre 19. asırda yok olmuş demektir. Yeri, Gün Görmez Camii’ne çok yakın olacaktır.”²

1. *Hadika*, c.I, s.173.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.428.

KAPTANPAŞA CAMİİ

Kumkapı İskelesi civarında, Kaptan-ı Derya Uluç Hasan Paşa tarafından yaptırılan bir camiydi. Minberini, mütevellilerinden biri usul-ı vakfından vazife tayini ile koydurmuştur. Baninin kabri, yaptırmış olduğu mektebin altındaymış.¹ 16. yüzyılda yaptırılan camiden bir iz kalmamıştır.²

1. *Hadika*, c.I, s.242.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.81.

KARA AĞALAR MESCİDİ

Topkapı Sarayı içinde, Araba Kapısı’ndan Harem’e girildiğinde sol yanda, kare planlı bir yapıdır. Duvarları 17. yüzyıl çinileriyle kaplıdır. H.1077/M.1666–1667 tarihli mihrabını, Kâbe tasvirli bir çini pano meydana getirir. Bugün ise restorasyonu devam etmekte olup kadro haricidir.

KARA MEHMET PAŞA CAMİİ

İskenderpaşa (eski Gureba Hüseynağa) Mahallesi’nde bulunuyordu.

Mescit-tekke, H.1110/M.1699’da Mısır, H.1131/M.1719’da Vidin gibi önemli valiliklerde bulunan ve H.1134/M.1722 tarihinde Vidin’de öldürülen Kara Mehmed Paşa tarafından H.1114/M.1702–03 tarihinde Celvetî şeyhlerinden Abdülhay Efendi’ye (ö.H.1117/M.1705) zaviye olarak yaptırmıştı. Bir küçük külliye olan mescit-tekke H.1327/M.1908 tarihindeki yangın sonrasında harap halde iken arsası 1956 yılında Aksaray parkına katılmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.174; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.83.

KARABAĞLI MESCİDİ

Küçükmustafapaşa, Müftü Ali Hamamı civarında bulunuyordu. Mescidin ilk banisi, Ayşe Hatun olup H.1169/M.1755’te yanması üzerine, Ayşe Sultan Kethüdası Kazgancı Halil Ağa yeniden imar ettirip minberini koydurtmuştur.¹ Zamanımıza bir eseri ulaşmayan mescidin arsası gecekondular tarafından işgal edilmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.160; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.82.

KARABAŞ MESCİDİ

(MERDİVENLİ MESCİD)

Fener, İncebel Sokağı, Serhalife ile Çukur Mescit Sokağı’nın birleştiği yerde bulunuyordu. Mescidin banisi, Ali Efendi’dir. Merdivenli mescit olarak da bilinen bu yapıdan bir eser kalmamıştır. Arsa halindedir.¹

1. *Hadika*, c.I, s.161; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.82.

KARAGÖZ MESCİDİ

(MUBTESİP KARAGÖZ MESCİD)

Saraçhane, Horhor Caddesi, Kavalah Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, Muhtesip Mehmed Bey tarafından kubeli ve kesme taştan yaptırılmıştır. Vakfiye tarihi ise H.894/M.1488’dır.¹ Zamanla harap olan mescit, 1935 yılında tamamen yıktırılıp arsası park ve yola katılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.166; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.466; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.82; W. Mül-ler-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.191.

KARAMUSTAFA DARÜLHADİSİ MESCİDİ

Çarşıkapı’da, Yeniçeriler Caddesi üzerinde, bugün Yahya Kemal Enstitüsü ve Fetih Cemiyeti tarafından kullanılan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi içinde bulunan darü’l-hadis dersanesinin cami haline getirilmiş şekliydi.¹ Merzionlu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılan ve minaresi olmayan bu mescit 1690 yılında tamamlanmıştır. Cami halen depo olarak kullanılmakta olup kadro haricidir.

1. *Hadika*, c.I, s.171; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.83.

KARANLIK MESCİT

(MUHYİDDİN KOCAVÎ MESCİDİ)

(ŞEYH MUHYİDDİN KOCAVÎ MESCİDİ)

Cibali, Mescit Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, Fatih devrinde Şeyh Muhyiddin Kocavî (ö. H.884/M.1479) tarafından Zaviye ile birlikte yaptırılmıştır.¹ Banisinin vakfı olmadığı için, Musa Bey isminde birisi H.870/M.1465 tarihinde cami için vakıf tesis etmiştir.² Günümüze, sadece arsası ve bazı kabirler ulaşmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.173; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.84.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.466.

KÂTİP SİNAN MESCİDİ

(MERDİVENLİ MESCİD)

Kadırga’da Tahsin Bey Sokağı’nda bulunan mescit, Kâtip Sinan tarafından yaptırılmıştır. Mescidin banisi mihrap önünde metfun bulunmaktadır.¹ Kâgir yapılı ve ahşap çatılı olan mabet, 15. yüzyıl eseridir.² Zamanla yıkılmış yapısından eser kalmamıştır. Arsası üzerinde ağaç dikilmiştir. Kâtip Sinan’a ait olduğu bilinen mezar ise mihrap önünde bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.211.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.103.

KEMANKEŞ MUSTAFA PAŞA MESCİDİ

Bu mescit, aynı adla anılan medresenin dershanesiydi. Türbesi ile arasında tunç bir kafes bulunuyordu. Mi-naresi yoktu. Banisi olan Kemankeş Mustafa Paşa, Sadrazam iken öldürülmüş (H.1053/M.1643) ve medrese-nin bitişiğindeki türbeye defnedilmiştir. Sadrazam’ın ölüm tarihi H.1053’tür.¹ Bu binanın ön cephesi yol do-layısıyla kesilmiş ve zamanla fevkanî odalar yapılmıştı. 1957 yılında, yine yol zaruretinden dolayı, medresenin kalan kısmı ile haziredeki mezarlar kaldırılmıştır. Çarşıkapı’da bulunan bu medrese ve mescitten bugün eser yoktur. Yerinde otobüs durağı vardır.

1. *Hadika*, c.1, s.181; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.88.

KEMHA MESCİDİ

(KEMHACI MESCİDİ)

(KEMHAN BAŞI MEHMED AĞA MESCİDİ)

Draman ile Çarşamba semtleri arasında, Fethiye civarında bulunuyordu. Mescit, Kemhacıbaşı Mehmed Ağa’nın vasiyeti üzerine H.1060/M.1650 tarihinde Yusuf Ağa tarafından Mehmed Ağa adına yaptırılmıştır. Zamanla harap olan mescitten, günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.189; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.88.

KEPEKÇİ MESCİDİ

(KEPEKÇİLER MESCİDİ)

Fatih’te, ünlü Çukur Hamamı civarında bulunuyordu. Mescit, Kepekçizâde Muhyiddin Kadı Mehmed Efendi (ö.H.1057/M.1647) tarafından yaptırılmıştır. Minberini Sadrazam Bayram Paşa koydurmuştur.¹ Mescitten gü-nümüze bir eser ulaşmayıp, arsasına apartmanlar yapılmıştır.

1.*Hadika*, c.I, s.176; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.88.

KEPENEKÇİ ALİ MESCİDİ

(KENENEKÇİ ALİ ÇELEBİ MESCİDİ)

Zeyrek Mahallesi, Mıhçılar Caddesi ile Turşucu Sokağı’nın kesiştiği yerde bulunuyordu. 1918 (veya 1908) yı-lında çıkan Cibalı yangınında yanındaki binalarla birlikte yanıp arsa haline gelmiştir. Şu an eserin bulunduğu parseller özel mülkiyette olup konut ve ticarethane olarak kullanılmaktadır. H.1264/M.1847 yılında mühen-dishane öğrencileri tarafından çizilen İstanbul camileri haritasında mescit, 121. sırada gösterilmektedir.¹

1. *İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri -I-*, s.234–235; S. Eyice, “İstanbul’un Ortadan Kal-kan Bazı Tarihî Eserleri I”, *Tarih Dergisi*, sayı.26 (1972), s.179.

KEPENEKÇİ İSHAK MESCİDİ

Saraç İshak Mahallesi, Mabeyinci Sokağı’nda bulunan İshak Mescidi’nin banisi İshak Ağa’dır.¹ 17. veya 18. yüzyılda kâgir ve ahşap çatılı olarak yapıldığı muhtemeldir. 1955 yılında yola tesadüf ettiği için, bir kısmı yola alınmış, diğer kısmı da halen Beyazıt Maliye Muhasebe Yüksek Okulu’nun giriş bahçesi içinde kalmıştır.²

1. *Hadika*, c.1, s.185.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I.

KESKİN DEDE MESCİDİ

(EFDALZÂDE MESCİDİ)

(EFDALZÂDE HAMİDÜDDİN MESCİDİ)

Fatih, Nişancı Mehmed Paşa Camii karşısında, Hasan Fehmi Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, Efdalzâde Şey-hülislâm Seyyid Hamidüddin Efendi (ö.H.908/M.1502) tarafından II. Bayezid devrinde yaptırılmıştır. Fatih, Malta’da, Şekerciler Hanı bitişiğinde medresesi vardır.¹ Bu mescide yakın Keskin Dede kabri bulunduğundan “Keskin Dede Mescidi” diye de zikredilmektedir. Mescidin yapımıyla alâkası yoktur. 1945’te yıktırılan mes-citten eser kalmamış olup arsasının Ahmet Rasim Lisesi’ne katıldığı ihtimal dâhilindedir.

1. *Hadika*, c.I, s. 185; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.88; İ. Erzi, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, c.I, s.17.

KIRIMÎ MESCİDİ

Kemalpaşa Mahallesi, Gençtürk Caddesi üzerindeki Ağa Yokuşu’nda bulunuyordu. Müderris Mehmed Muih-yiddin tarafından yaptırılan bu mescitten günümüze her hangi bir kalıntı ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, cI, 170; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.90.

KIZ AHMET EFENDİ TEKKEŞİ MESCİDİ

(AHMED EFENDİ MESCİDİ)

FındıkHzâde, Nevbahar Mahallesi, Kızıl Elma Caddesi civarında bulunuyordu. Vakfiye tarihi H.925/M.1516 olan bu mescidi Ni’mel-Ceyş’ten Seyyid Ali Halife yaptırmıştır. 1918’de yanan mescitten ve kabirden eser kal-mamıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.173; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.436; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.91.

KIZILTAŞ MESCİDİ

Laleli Camii karşısında, biraz yukarıda bulunan ve günümüze hiçbir iz kalmayan Kızıлтаş Mescidi, *Hadika*’nın ifadesine göre Kâtib Bali Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bani, caminin mihrabı önünde metfun-muş. Sarayda Sır Kâtibi olduktan sonra Sultan Bayezid’in kardeşi Şehzade Sultan’la Korkut’un kızı Ferahşad Sultan’la evlenmiş ve böylece Osmanlı devlet adamları arasına katılmıştır. Ferahşad Sultan bu mescidin bitişi-ğinde bir mektep ve türbe yaptırmış, vefat ettiğinde oraya defnedilmiştir. Minberini Ahmed Ağa adında birisi koydurmuş, avlusundaki fevkanî abdesthaneyi bir sadrazam hanımı olan Mahire Kadın yaptırmıştır. Çeşmesi ise Ömer Ağa adında hayır sahibi bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Bu mescide Kızıлтаş adının verilmesi, mes-cit yapılmadan önce orada arka hamallarının dinlenmeleri için bir seki taşının bulunmasından ve bu taşın da kırmızı somakiden olmasıymış.¹

Yapım tarihi belli olmayan Kızıлтаş Mescidi banisinin vakıfları da yoktu.² Aksaray yangınında yanmış olan bu mescit, dersiamdan Fındık Hafız adıyla bilinen Hacı Mustafa Efendi’nin gayretleriyle yeniden yapılmış, en son olarak da Vakıflar tarafından kadro harici tutularak satılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.158.

2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.272.

KİREÇ İSKELESİ MESCİDİ

Eminönü’nde, İstanbul surlarının dışında, deniz kenarında bulunuyordu. *Hadika*, bu mescidin banisinin Fatih Sultan Mehmed Han olduğunu yazar ve minberinin de Sadrazam Mustafa Paşa tarafından konulduğunu belirtir.¹ Mescit, sur kapıları kapandıktan sonra, gemiciler ve deniz yolcularının ibadet etmeleri amacıyla yaptırılmıştır.² Yalı Köşkü Caddesi üzerindeki Meserret Hanı yapıldığı sırada yıkılan mescitten hiçbir eser kalmamıştır.³

1. *Hadika*, c.I, s.241.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.90.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.437.

KİRMASTI MESCİDİ

Fatih, Kirmastı Mahallesi, Haliç Caddesi, Otlukçu Yokuşu’nda bulunan bu mescidin banisi, II. Bayezid zamanında yaşamış olan ulemadan Yusuf bin Hüsrev’dir (ö.H.912/M.1506).¹ Zamanla yanan mescitten günümüze arsası ve bazı kalıntıları ulaşmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.186; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.437; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.90.

KİTAPHANE MESCİDİ

Koska’da, Koca Ragıp Paşa tarafından kurulan kütüphanenin önünde bulunan mihraplı bir namazgahtı.¹ *Hadika*, bu mescitte, Kütüphanenin açık bulunduğu günlerde öğle namazlarının kılındığını yazar. Kütüphanenin birinci hafız-ı kütüplerinin imamlık görevini yaptığını, hatta mescit için vazife tayin edilmiş olduğunu belirtir.²

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.90.
2. *Hadika*, c.I, s.178.

KOVACI MESCİDİ

Aksaray, Muratpaşa Camii civarında bulunan bu mescidin banisi, Kovacızâde Şeyh Mehmed Efendi’dir (ö.H.1026/M.1617). 1909’da yanan mescitten, günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹ Arsası ise parka gitmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.159; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.93.

KUMKAPI CAMİİ

Kumkapı’da fevkanî olarak inşa edilen Kumkapı Camii’nin banisi, Kürkçübaşı Süleyman Ağa’dır. Kabri bilinmemektedir.¹ Yapısından eser kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.242; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.94.

KUYUMCU MESCİDİ

Laleli Camii civarında bulunan bu mescit, Kuyumcubaşı Bahçayış Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Banisinin kabri belli değildir.¹ Mescit, 1907 yılında yanmıştır ve arsa olarak durmaktadır.²

1. *Hadika*, c.I, s.159.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.93.

KÜRKÇÜ BAŞI MESCİDİ

Kocamustafapaşa’da, Cerrahpaşa Camii’nin deniz tarafında, Cami Sokağı’nda bulunuyordu. Yapım tarihi belli olmayan bu mescidi Kürkçübaşı Ahmed Bey yaptırmıştır. İstanbul’daki üç mescidinden birisi olan bu yapıdan günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Arsası Cerrahpaşa Hastanesi’ne katılmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.185; İ. A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.284; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.96.

LALA HAYREDDİN CAMİİ

(ACEM AĞA CAMİİ)

Alemdar Mahallesi’nde, Zeynep Sultan Camii’nin üst tarafında bulunan ve aynı zamanda Acem Ağa Mescidi adıyla da tanınan Lala Hayreddin Camii, Bizans döneminin çok önemli kiliselerinden birinin yerinde ve bu eski yapının bazı kısımlarından istifade edilmek suretiyle yapılmış olduğundan, oldukça dikkat çekici bir eserdir. Bu mescidin yerinde bulunan kilise Khalkoprateia’daki Theotokos, yani Meryem Kilisesi olarak şöhret bulmuştu. Kilise büyük bir ihtimalle bir 5. yüzyıl eseridir ve birçok değişiklikler geçirmiştir. Bizans İmparatorluğu’nun son döneminde ise harap ve metruk bir halde olduğuna ihtimal verilmektedir.¹

Daha Latin işgali sırasında harap olan bu kilise ile ek binaları İstanbul’un fethinden sonra yeni kurulan mahalleler arasında kaybolmuş, ancak esas kilisenin üç cepheli dışarıya taşkın apsis kısmı bir duvarla çevrilerek Lala Hayreddin tarafından H.889/M.1484 yılında mescit haline getirilmiştir. Acemi ağalarından Ahmed Ağa bu mescide ecza-ı şerife vakfettiğinden, mescit aynı zamanda onun adıyla da tanına gelmiştir. Fakat mescidin harap olup tamir edildiği bir sırada esas kitabesi kapısı üstünden, yanındaki çeşmenin üzerine nakledilmiştir.² Mescidin minberini Sadrazam Maktûl Ali Paşa (öl. H.1169/M. 1756) koydurmuştur.³ Mescit daha sonra Sadrazam Mehmed Said Paşa tarafından H.1169/M.1756 yılında tamir ettirilmiştir.⁴

Vakıflar İdaresi’nde çok önceleri kadro dışı bırakılmış olan Lala Hayreddin Camii’nin 1937 yılında minaresi yıktırılmış, bundan kısa bir süre sonra da çatı, kiremit, döşeme ve pencerelerinin herhâlde satılması sonunda soyulan bina, yalnızca dört duvardan ibaret bir harabe halini almıştı. Cami halen harabe halde ve ancak duvar kalıntıları durmaktadır. Çevresi gecekondularla çevrilmiş ve arsası kiraya verilmiştir.

1. S. Eyice, *İstanbul Ansiklopedisi*, c.I, s.178.
2. a.g.e., s.7179.
3. *Hadika*, c.I, s.149.
4. S. Eyice, a.g.e., s.179.

MALKOÇ SÜLEYMAN AĞA CAMİİ

(LANGA YENİKAPI MESCİDİ)

Yenikapı’da, Dülbentçi Hüsameddin Mahallesi Yenikapı Sokağı’nda bulunan Malkoç Süleyman Ağa Mescidi, Malkoç Süleymanzâde Ebubekir Ağa tarafından yaptırılmıştır. Minberini ise Ali Efendi koydurmuştur.¹ Cami zamanla harap olmuş, kapı kitabesinde belirtildiği gibi 1868 yılında Sahafılar Şeyhi Hoca Ali tarafından yenilenmiştir. Fevkanî olan caminin altında dükkânlar bulunmaktaydı.² Kâgir olarak yapılan cami harap olmuş, Aksaray-Yenikapı yolu açılırken arsasının bir bölümü yola alınmıştır, bir kısmı da yeşil saha olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.243.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.97.

MANASTIR MESCİDİ

(İSÂKAPISI MESCİDİ)

(ESE KAPISI MESCİDİ)

(İBRAHİM PAŞA MESCİDİ)

Cerrahpaşa Hastanesi, Adli Tıp Sahası içerisinde bulunmaktadır. Mescit, H.968/M.1560 yılında Hadım İbrahim Paşa tarafından Bizans devrinden kalma bir şapel üzerine Mimar Sinan’ın eliyle mescide çevrilmiştir. Mescidin minberi reis kaleminden tahvil kisedarı olan Sabih Ali Efendi tarafından koydurulmuştur. Orijinal bina, muntazam kesme taş ve tuğladan yapılmıştır. Her iki taş arasını iki veya üç tuğla dizisi takip etmiştir.¹ Yanında Mimar Sinan’ın yaptığı bir medrese bulunuyordu. H.1312/M.1894 yılındaki depremden harap olan medrese ve mescidin bazı parçaları ile duvar kalıntıları mevcuttur. Vakıflar İdaresi tarafından, 1990 yılında medrese ile birlikte yeniden ihyası için karar alınmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.203; S. Eyice, *Son Devir Bizans Mimârisi - İstanbul’da Palaiologoslar Devri Anıtları*, s.39–40.

MEDRESE MESCİDİ

Laleli civarında darü'l-hadis olarak yaptırılan binanın mescit haline getirilmiş şekliydi.¹ *Hadika*, bu mescitte beş vakit namaz eda edildiğini yazmakta ve gerekli ihtiyacının vakıftan karşılandığını belirtmektedir.² Günümüzde bu mescitten eser kalmamıştır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.100.
2. *Hadika*, c.1, s.166–167.

MEHTERHANE MESCİDİ

Sultanahmet civarında, Kanuni Sultan Süleyman tarafından, çadır mehterlerinin kışlaları kapısı üzerinde fevkanî olarak yaptırılmış bir mescit idi.¹ Mescidin yeri belirlenememiştir.

1. *Hadika*, c.1, s.208.

MEMİ ÇELEBİ MESCİDİ

Ahırkapı’da, İshakpaşa Camii civarında bulunuyordu. İlk banisi belli olmayan mescit, Maktûl İbrahim Paşa’nın kızı Fatma Hanım’ın vasiyeti üzerine Zeynep Sultan nezaretinde yenilenmiş olup arsa halindedir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.102; *Hadika*, c.1, s.197.

MERCİMEK MESCİDİ

(ÇAKIRAĞA MESCİDİ)

Mesih Paşa Camii’nin hemen batısında, şimdiki Gençtürk Caddesi üzerindeydi. Mercimek Mescidi’nin banisi, *Hadika*’nın gösterdiği üzere, Fatih’in meşhur Çakırcıbaşı Çakır Ağa’dır.¹ Bu mescit şimdi yoktur. Mahallesi daha önce Çakırağa-Langa isimleriyle anılırken 1934 yılında kaldırılarak Mesih Paşa içine alınmıştır.²

1. *Hadika*, c.1, s.20.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.32.

MERDİVENLİ MESCİT

(NERDİBANLI MESCİDİ)

Sarmaşık civarında bulunan bu mescidi İskender Çelebi yaptırmış, fakat hiçbir eser kalmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.213; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s. 103.

MİHRİNAZ HATUN MESCİDİ

(VİRAN MESCİDİ)

(AYDINOĞLU MESCİDİ)

Karagümrük, Viran Mescit Sokağı’nda bulunuyor. Bâniyesi, Sultan II. Bayezid devri saraylılarından Mihrinaz Hatun’dur.¹ Mescit yapılmış olup kadro haricidir.

1. *Hadika*, c.I, s.201; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.104.

MİMAR KEMALOĞLU MEHMET MESCİDİ

Vakıf Tahrir Defteri’nde, bu mescidin adına, Bayezid kısmında rastlanır. Vakfiyesi “Mahalle-i Mescid-i Mimar Kemaloğlu Vakf-ı Sahibü’l-Mescit Mehmed bin Kemal’ul-Mezbur” şeklinde geçer ve tarihi H.867/M. 463 olarak gösterilir.¹ Vakıf, mescit için toplam 8.660 akçe gelir bırakmakta, bundan imama günlük 4, müezzine 3, müteveliye 2, cüzhana 1 akça ayırmaktadır.² *Tahrir Defteri*’nin bu bölümünde mescitlerin sıralanışına göre, bu mescidin Koska, Çukurçeşme civarında olması gerektiğini belirten Ekrem Hakkı Ayverdi, şunları yazmaktadır:

“*Hadika*’da Nerdübanlı Mescid namıyle Koska’da bir Mimar Kemal Mescidi varsa da baninin Bayezid devri ricalinden olduğu ve hatta Laleli Camii’nin karşı köşesinde, bir dergâh haline inkılab etmiş olan cami-den alman cesedinin, İhtilalcı Ziya Bey tarafından Beyazıt Camii mimarı zannıyla mezkurabidenin avlusuna nakledildiği bilinmektedir, bu zatın Bayezid devri ricalinden olduğu tevatür olup da Fatih zamanına erişse bile mevzumuz olan cami H.867, yani fethin üzerinden on sene bile geçmeden yapan Mehmed’in babası olması pek varid değildir. Böyle olduğuna göre Mimar Kemaloğlu Mehmed Mescidi’nin *Hadika*’da mezkûr olmadığını kabul zaruri görünür. Haritalarda da yoktur. O halde XVI. asırdan sonra mevcudiyetini kaybettiğine hükmetmek lâzım gelmektedir.”³

1. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri–953 (1546) Târihli*, s.144.
2. a.g.e., s.144.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’marisinde Fâtih Devri*, c.III, s.457.

MİRAHOR MESCİDİ

(İMRAHOR MESCİDİ)

(İLYAS BEY MESCİDİ)

Yedikule, İmrahor Caddesi, Uşşakî Camii karşısı, Mühendis Ali Sokağı’nda bulunuyordu. Yapının aslı, 461 senelerinde inşa edilen Stoudios Manastırı idi. Mescit haline, Sultan Fatih ve II. Bayezid’in Mirahuru İlyas Bey tarafından H.875/M.1470 yılında dönüştürülmüştür. 18. yüzyılda yangında harap olan cami, H.1219/M.1804–1805 yılında Sultan III. Selim’in haremî haznedar ustalarından Narperver Usta tamir ettirmiştir. Bu tamirden sonra H.1236/M.1820–1821 yılında Hassa Başmimarı Mehmed Rasim tarafından tekrar onarıldı. Bizans döneminde yazma ve tezhip atölyesi olarak kullanıldığı tespit olunan eserin camiye çevrildikten sonra, ünlü Türk Hattat ve müzehhiplerinin yetiştirdiği bir merkez oldu. Seyyid Hüseyin, Seyyid Hasan, Seyyid Abdülkadir gibi ünlü

hattatlar burada yetiştİ. H.1312/M.1894 zelzelesinde hasara uğrayan caminin çürüyen ahşap çatısı 1909’da çökünce harabe halini aldı. Eski narteksi, arkadaki son cemaat yerinin sol bölümü kapatılıp, minber ilave edilerek cami haline getirildi. Bir süre böyle kullanıldıktan sonra, boşaltılan cami, sonraki yıllarda bakımsızlıktan tamamen çöktü. Camiden günümüze ana duvarları ve caminin sağında bulunan çok yüksek tuğla minaresi ulaşmıştır. Bu minarenin gövdesi eski şekliyle durmaktadır.¹ Geniş bir bahçesi ve bahçesinde çeşme ve şadırvanı ile bir takım kabirler bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.196; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.16; İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.256; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, s.118; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1948; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.105.

MOLLA FENARİ MESCİDİ (DİKİLİTAŞ MESCİDİ)

Bu mescit Çemberlitaş’ta Valide Hamamı’nın yanındaydı. *Hadika*, banisinin Fenarizâde Ahmed Paşa olduğunu ve Bursa’da metfun bulunduğunu yazar.¹ *Vakıf Tahrir Defteri*’nde, Fenarî, Ahmed Paşa Mescidi yanında Paşa’nın 1.000 akçe gelirlİ 8 dükkân vakfettiğı ve bu gelirden imama günlük 2, müezzine 1 akçe ayırdığı kayıtlıdır.² Mescidin çok ufak olduğu tahmin edilmektedir. Bu Ahmed Paşa’nın büyük Fenari Molla Şemsüddin Mehmed’in oğlu Yusuf Bali Fenari’nin oğlu olduğunu kaydeden Ekrem Hakkı Ayverdi, şu bilgileri vermektedir:

“Bu mahalle Fenari ismi baki kalmak üzere, Molla Aliyyü’l-Fenari Mahallesi ismiyle hâlâ devam etmektedir. Yalnız Ali ismi yanlışır; Ahmed olacağı aşikârdır. Bu da Fenariler ismi üzerinde, İstanbul’da zühuller olageldiğini göstermektedir. Ahmed Paşa’nın Vakfiyesi’nin H.901/M.1495–1496 tarihli olduğu bundan evvelki bahiste yazdığımız Bursa sicilinden öğrenilmektedir.”³ Bugün mescitten eser kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.115.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri–953 (1546) Tarihli*, s.72.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.459.

MOLLA GÜRANİ CAMİİ

FındıkHzâde, Nevbahar Mahallesi, Millet Caddesi, Pîrî Mehmed Paşa Camii karşısında bulunuyordu. Mescit, H.876/M.1471 tarihinde Fatih’in Hocası Şeyhülislâm Şemsüddin Ahmed Gürânî (ö.H.893/ M.1488) tarafından yaptırılmıştır. Kendisi de orada metfundur.¹ Mescidin şadırvanını, Amca Hüseyin Paşa’nın kızı Rahime Hanım yaptırmıştır. Mescit, önceleri yangınlar geçirmiş olup arsasının bir kısmı Millet Caddesi açılırken yola katılmıştır.²

1. *Hadika*, c.I, s.207.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.460; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.106.

MOLLA KESTEL CAMİİ

Laleli’de, Ağa Yokuşu ve Fethi Bey Caddesi’nin köşesinde, Çukurçeşme Sokağı’ndaydı. Banisi, Fatih dönemi kazaskerlerinden biri olan Muslihuddin Mustafa el-Kastalanî’dir. Bu zat H.886 yılında Kazasker olmuş ve H.901 yılında vefat ederek Eyüp’te defnolunmuştur.¹ Arsası ifraz edilerek İstanbul Belediyesi’ne geçen ve halen arsa halinde olan Molla Kestel Camii, vakıflardaki listede yıkılmış gösterildiğinden, daha 1916’da mahvolduğu anlaşıyor. *Vakıf Tahrir Defteri*, H.908/M.1503 tarihli Vakfiyesi’ni yazmaktadır.² Vakıfları yıllık 6.670 akçe

getirmekte, bundan hatibe 2, imama 4, müezzine 3, kayyıma 1, masrafa 1, tevliye 2 ve hasıra 1 akçe ayrılmaktadır. Bu zatın adı deftere “kestenli” olarak geçmiştir.³

1. *Hadika*, c.I, s.199.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.464.
3. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri–953 (1546) Tarihli*, s.148.

MUAMELECİ MESCİDİ (MUAMELECİ ŞEYH MESCİDİ)

Fatih, Mesih Paşa Camii civarında bulunuyordu. 17. yüzyılın sonlarına doğru yapılmış olan bu mescidin banisi, Orta Camii vaizi olan Şeyh Mustafa bin Yusuf bin Abdülatif Efendi’dir.¹ Fevkanî olan mescitten günümüze hiçbir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.205; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.107.

MUHASEBECİ CAMİİ

Kumkapı’da Dölbentçi Hüsameddin Mahallesi, Mermerciler Sokağı’nda bulunan Muhasebeci Camii’nin banisi, Sultan I. Ahmed’in muhasebecisi Ahmed Efendi’dir.¹ Bugün arsası Vakıflar’ca kiraya verilmiş olan bu yerde bir kahvehane bulunmaktadır. Camiden eser kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.208; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.107.

MURAD MOLLA TEKKESİ MESCİDİ

Çarşamba, Manyasizâde Caddesi, Murat Molla Sokağı’nda bulunuyordu. Kütüphane, hankâh ve mescitten müteşekkil olan bu manzume, “Murad Molla” (ö.1778) lakaplı Rumeli Kazaskeri Damadzâde tarafından H.1183/M.1769 tarihinde yaptırılmıştır.¹ Murad Molla önce Nakşibendî Tekkesi’ni (H.1183/M.1769) sonra da Kütüphanesi’ni (H.1189/M.1775) inşa ettirmiştir. Tekkedeki ahşap mescit 1927 yılındaki yangında müştemilatıyla birlikte yanmıştır. Bugün kütüphane ve tekke binası hizmet vermekte olup mescidin ise sadece arsası günümüze ulaşmıştır.²

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.107; M. Gökman, *Murat Molla-Hayatı, Kütüphanesi ve Eserleri*, s.114–17.
2. *Kreiser*, s.127–130; *İstanbul Tekkeleri*, s.38.

MUSALLA MESCİDİ (ŞEYH FERHAD MESCİDİ)

Kumkapı’da Musalla Caddesi’nde (Vakıf kayıtlarına göre Kâtip Kasım Mahallesi, Hayriye Sokağı’nda) bulunan Musalla Mescidi’nin banisi Sadrazam Ferhad Paşa’dır. *Hadika*’nın belirttiğine göre Şeyh Ramazan Halvetî halifelerinden Şeyh Mahmud Efendi, Paşa’nın Yeniçeri Ağası iken görmüş olduğu bir rüyayı, “Sultan damadı ve Sadrazam olacaksınız” şeklinde müjde ile yorumladığı için, Paşa da eğer bu gerçekleşirse Şeyhe bir mescit yaptıracağını vaat etmişti. İşte bu Sadrazamlık gerçekleştiğı için, Ferhad Paşa vaadini yerine getirerek bu mescidi yaptırmıştı. Kendisi daha sonra Şeyh Ferhad adıyla şöhret bulmuştur.¹ 1590 yılında yaptırılan cami, daha sonra yanarak harap olmuştur.²

1. *Hadika*, c.I, s.202–203.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.108.

MUSLİHİDDİN MESCİDİ

(TAHTA MİNARE MESCİDİ)

(APARDI MUSLİHİDDİN MESCİDİ)

Karagümrük, Hırka-i Şerif, Eskiali Paşa civarında bulunuyordu. II. Bayezid şeyhlerinden Mustafa Kocavî tarafından yaptırılan bu mescit, H.1295/M.1878 tarihinde Şeyh Salih Efendi tarafından tekkeye çevrilmiştir.¹ Günümüze bir eseri ulaşmayan mescit arsa halindedir.

1. *Hadika*, c.I, s.201; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.108.

MUSTAFA BEY MESCİDİ

Fatih, Sofular Mahallesi, Kıztaşı, Kızanlık Caddesi’nin üzerinde bulunuyordu. Fatih’in Kapı Ağası Muslihiddin Mustafa Bey tarafından (ö.H.874/M.1469) basit ve kubbesiz olarak yaptırılmış olup minaresi sıvasız ve tuğladan idi. Minberini Yağlıkçı Hacı Hasan Ağa koydurmuştur. 1948’de yanan mescitten günümüze bir eser ulaşmamış, arsasına da apartmanlar yapılmıştır. Mescidin arsasına bitişik olan çeşme günümüze ulaşmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.197; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.108.

MUSTAFA EFENDİ CAMİİ

Aksaray, Valide Camii, Pertevniyal Lisesi civarında bulunuyordu. Mescit, H.1200/M.1785 tarihinde Kocamusaşapaşa Vakıf Kâtibi Mustafa Efendi (ö.H.1193/M.1779) tarafından yaptırılmıştır. Kendisi, caminin kabristanında metfundur. Günümüze hiçbir kalıntısı ulaşmayan bu mescidin arsasına, Pertevniyal Lisesi ve Valide Sultan Camii yapılmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.209; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.109.

MÜNÂDİ MESCİDİ

(DELLÂLBAŞI MESCİDİ)

(SULTÂN MUSTAFA MESCİDİ)

Çapa, Millet Caddeleri, Saraç Doğan Sokağı’nda bulunuyordu. Banisi, Dellâlbaşı Hacı Hasan Ağa’dır. H.1179/M.1765’teki zelzeleden harap olan cami, Sultan II. Mustafa yenilemiştir. Bu sebeple Sultan Mustafa Mescidi diye de anılmaktadır. İkinci olarak H.1334/M.1915 yılında yandığı içindir ki, günümüze bir eseri ulaşmamıştır.¹ Arsası da bulunamamıştır. Yola katıldığı muhtemeldir.

1. *Hadika*, c.I, s.206; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.106.

MÜNECCİM SADI MESCİDİ

(BARUTHANE CAMİİ)

Çapa Tıp Fakültesi, Baruthane Caddesi’nde bulunuyordu. Mescit, 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman’ın Müneccimbaşı İshak Efendi (ö.H.947/M.1569) tarafından yaptırılmıştır.¹ Günümüze bir eseri ulaşmamıştır. Arsası Çapa Tıp Fakültesi ek inşaatına gitmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.206; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.IV, s.2222; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.107.

MÜREKKEBÇİLER MESCİDİ

Beyazıt Camii civarında, Babüssaâde Ağası Cafer Ağa tarafından (17. yüzyıl), Sultan Mustafa zamanında bir mektep inşa edilmişti. Bu çevreye caminin uzak olması dolayısıyla Sultan III. Mustafa döneminde, Maktûl Mustafa Paşa tarafından bu mektep mescit haline getirilmiş, vakfından imam tayin etmiş ve vazifeleri için günlük toplam 9 akçe ayırmıştı.¹ Minaresiz olarak yapılmış olan bu mescitten eser kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.196.

NAZMI TEKKESİ MESCİDİ

(YAVAŞÇA MEHMET AĞA MESCİDİ)

Şehremini, Tatlıpınar Caddesi ile Baruthane Sokağı’nın kesiştiği köşede bulunuyordu. Mescit, Çavuşbaşı Yavaşça Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. H.1050/M.1601 yılında vefat eden banî, hazirede metfundur. Mescidin minberini, tekkenin şeyhlerinden Nazmi Efendi koydurmuştur. Mescit fevkanî idi. Defterdar Atıf Mustafa Efendi tevhidhaneyi yıktırarak, mescit haline getirmiştir.¹ Bugün arsası, Çapa Tıp Fakültesi tarafından istimlâk edilerek hastane binaları yapılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.210; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.110; *İstanbul Tekkeleri*, s.66; *Münib*, s.10.

NERDÜBANLI MESCİT

Koska’da bulunan bu mescit Mimar Kemaleddin tarafından yapılmış, minberini ise Handanzâde Ahmed Ağa koydurmuştur.¹ *Hadika*, baninin mescidin yakınındaki dükkânlar arasında bir yerde metfun olduğunu, ancak yangınlar dolayısıyla kabrinin kaybolup yerinde dükkânlar inşa edildiğini belirtir.² Mescitten eser kalmamıştır.

1. *Hadika*. c.I, s.213.
2. a.g.e., s.213.

NEVBAHAR MESCİDİ

(BİBER AĞA CAMİİ)

(EKMEKÇİBAŞI MESCİDİ)

FındıkHzâde, Kızıl Elma Caddesi, Başçı Mahmud Mescidi’ne yakın bir yerde bulunuyordu. Mescidin ilk banisi, Fatih’in Ekmekçibaşısı Muhyiddin Mehmed bin İsa’dır. Zamanla harap olan bu mescidi, Kanuni devrinde Hürrem Sultan’ın cariyesi Nevbahar Hatun tamir ettirmiş olduğu için bu isimle bilinmektedir. Mescide, I. Mahmud Han’ın vezirlerinden Şehlâ Ahmed Paşa minber koydurmuş ve vazifeli tayin ettirmiştir. 1918 yılı 13 Haziran’ındaki büyük yangında yanan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹ Arsasının bir kısmına ise bina yapılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.201; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.476; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.110; Ö.L. Bar-kan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri–953 (1546) Târihli*, s.342.

NEVFİDAN CAMİİ

(ODUNKAPI MESCİDİ)

(YUMURTACILAR MESCİDİ)

Nefidan Camii, Bakkal Hacı Salih Ağa tarafından fevkanî olarak yaptırılmış¹ ve daha sonra II. Mahmud’un Başkadını Nevfidan tarafından ihya edilmiştir. Bir süre sonra yanmış ve yeniden tamir edilmişti.² Ahşap çatılı

olan cami, bir süre metruk bir halde durmuş, günümüzde hiçbir eser kalmamıştır. Nevfidan Camii, Zindan Kapı’da Ahi Çelebi Camii’nin karşısında, halin başlangıcında bulunuyordu.

1. *Hadika*, c.I, s.239.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.113.

NIŞANCI MEHMET BEY MESCİDİ

Altı ‘Mermer Caddesi civarında olduğu zikredilmektedir. Mescit, 16. yüzyılda Nişancı Mehmed Bey tarafından (ö.H.974/M.1566) yaptırılmıştır. Mescide Tavaşi Hüseyin Ağa minber koydurmuştur.¹ Zamanımıza mescitten hiçbir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.214; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.111.

NURİ DEDE MESCİDİ

(NURLU DEDE MESCİDİ)

Fındıkzâde, Deniz Abdal Mahallesi, Millet Caddesi ile Kızıl Elma Caddesi’nin birleştiği yerde bulunuyordu. Mescit, Hacı Bahşâyîş Nûrullah Efendi tarafından 17. yüzyılda yaptırılmıştır. Minberini Ayşe Hanım koydurmuştur. *Vakıf Tahrîr Defteri*’nde H.880/M.1476 tarihini taşıyan Vakfiyesi vardır. Caminin banisi burada metfundur.¹ 1918 yangınında yanan mescidin arsasının bir kısmı yola gitmiştir.²

1. *Hadika*, c.I, s.210.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.III; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.480; B. Ünsal-N. Diyarbakirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.14.

ODALAR MESCİDİ

(KEMANKEŞ MUSTAFA PAŞA MESCİDİ)

Salmatomruk, Kasım Odaları Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, H.1053/M.1664 yılında vefat eden Kemankeş Mustafa Paşa tarafından Bizans kilisenin harabesinden faydalanmak suretiyle fevkanî olarak yaptırılmıştır. Bodrum katında küçük hücreler olduğu için Odalar Camii adını almış idi. 1919 birinci ve ikinci Salmatomruk yangınlarında tamamen harap olmuş ve bir daha ihya edilemeyerek öylece kalmıştır. 1934 yılında bodrum katında araştırmalar yapılarak duvarlarında bir takım fresko resimler bulunmuştur. Zamanımıza sadece duvar kalıntıları ulaşmıştır. Son yıllarda harabesi gecekondular tarafından işgal edilerek yok edilmiştir.¹

1. *Hadika*, c.I, s.40; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.112; S. Barut, Yıldız Üniversitesi F.B. Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.109.

OĞLANLAR TEKKEŞİ MESCİDİ

(OLANLAR TEKKEŞİ MESCİDİ)

Aksaray, Millet Caddesi ile Cerrahpaşa Caddesi’nin birleştiği köşede bulunuyordu. Mescidin ve tekkenin banisi, Fatih devri sekbanbaşılardan Yakup Ağa’dır. Mescit ve Tekke, 1957 yılında Millet Caddesi genişletilirken yola gitmiştir.¹

1. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.2284; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.113; B. Ünsal-N. Diyarbakirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.18; Münib, s.7; *İstanbul Tekkeleri*, s.101.

ORUÇ GAZİ MESCİDİ

(İSMAİL AĞA MESCİDİ)

Aksaray, Atatürk Bulvarı yakınında bulunuyordu. Bu mescit, ilk olarak Fatih devri ricalinden Oruç Gazi tarafından yaptırılmıştır. Vakfiye tarihi H.896/M.1491’dir. Zamanla harap olan bu mescit, H.1026/M.1617’de Serhad ağalarından İsmail Ağa tarafından yeniden yaptırılarak minber de ilave edilmiştir. Duvarları tuğla ve taş, çatısı ahşap olan yapı, 1956’da sebepsiz olarak yıktırılmıştır.¹ Arsasının bir kısmı, Oruç Gazi İlkokulu sahasına katılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.39; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.480; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.148.

ÖKSÜZCE HATİP MESCİDİ

Akdeniz Caddesi, Öksüzce Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, II. Bayezid devrinde Dâye Hatun tarafından yaptırılmıştır. Mescidin minaresi Gürcü Mehmed Paşa’nın H.1035/M.1625 tarihinde yaptırdığı “Çatal Çeşme”nin üzerinde bulunuyordu. 1917 yılında yanan mescitten ve minaresinden günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹ Bazı yatırırların bulunduğu arsası günümüze ulaşmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.50; İ.H. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, s.68; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.34; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.113.

ÖKSÜZCE MESCİDİ

(AKARCA MESCİDİ)

(GÜMRÜK BAŞKÂTİBİ MEHMED EFENDİ MESCİDİ)

Kocamustafapaşa, Ramazan Efendi Camii civarında bulunuyordu. Yapım tarihi ve ilk banisi belli olmayan bu mescidi, Gümrük Başkâtibi Mehmed Efendi yeniden yaptırarak minber de koydurmuştur.¹ Günümüze hiç bir eseri ulaşmayan bu mescidin arsası da maalesef satılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.48; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.114.

ÖRDEK KASAP MESCİDİ

Ördek Kasap Mahallesi, Gureba Hastanesi civarında bulunuyordu. Mescit, H.1187/M.1773’te Şucaeddîn Kasapbaşı Ördek Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. Minberini ise Şişman Mehmed Efendi koydurmuştur.¹ Mescitten günümüze bir eser kalmamış ve arsası da yola gitmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.33; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.114.

PAPASOĞLU MESCİDİ

Unkapanı’nda, Atatürk Köprüsü başından Bozdoğan Kemer-Saraçhanebaşı’na çıkan bulvarın yapımı sırasında birkaç önemli eserle birlikte ortadan kaldırılan Papasoğlu Mescidi, bulvarın kenarında ve az yukarıdaydı. Eski şehir rehberine göre Hoca Yakub Sokağı üstünde olduğuna bakılırsa, köprünün bitimindeki meydanlığın kenarında ve bulvarın başladığı yerlerde bulunuyordu. Yeri hemen hemen Merkez Bankası şubesinin önüne isabet etmektedir.¹ *Hadika*, Papasoğlu Mescidi’nin Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığını, minberini Kazasker Mehmed Efendi’nin koydurduğunu yazar. Ayrıca *Hadika* yazarı, kendi zamanında ayakta olan caminin giriş kapısı üzerindeki kitabede, caminin yapılış yılının H.1158 olarak gösterildiğini bildirir.²

Prof. Dr. Semavi Eyice, gerçekten mescidin kapısı üstünde, alt ve yukarı kenarlarında kabartma süslemeler bulunan bir levha üzerinde 6 mısradan oluşan kitabenin 1941 yılına kadar durduğunu yazmakta ve okunuşunu vermektedir.³ Prof. Dr. Eyice’ye göre Mustafa Paşa 16. yüzyılda yaşadığı için mescidin asıl yapısı da 16. yüzyıla ait olmalıdır. Buna göre H.1148/M.1735–36 yılı ihya tarihidir.⁴ Eyice, mescidi şu şekilde tanıtmaktadır: “(...) Bulunduğu yerin yapı adası biçimi ile sokak çizgilerine göre yapılmış bir bina olduğundan tam intizamlı bir plâna sahip değildi. Giriş cephesi, önündeki Hoca Yakub Sokağı’nın yaya kaldırımı kenarında bulunuyordu. Avlu ve son cemaat yeri olmadığından, binanın içine sokaktan doğrudan doğruya girilebiliyordu. Mescid, üstü ahşap çatı ve kiremit örtülü (sakıflı) bir bina olarak yapılmıştı. Mimarî bakımından en dikkate değer tarafı, sağ duvarının düz değil, şehrin sokak düzenine uyması için şevli biçimde oluşu ve sağda olan minaresinin, iki duvar arasına, alışılmamış bir biçimde inşa edilmiş olması idi. Duvar kalınlığı içinde minarenin kürsü kısmı ile gövdesinin bir bölümünü gizlemek mümkünken, bu yapılmamış ve iki duvar bir girinti teşkil edecek surette bağlanarak, gövdenin iki kısmı dışarıdan görülebilir olarak inşa edilmiştir. Böylece bu küçük ve mütevazı mescidde mimarî bakımdan değişik ve monotonluğu gideren bir sistemin uygulandığı söylenebilir.

“Papasoğlu Mescidi’nin duvarları iki sıra tuğla ve bir sıra muntazam yontulmuş kesme taş dizileri halinde örülmüştü. Böylece renkli ve bütün sadeliğine rağmen ahenkli bir düzenlemeye sahip bir cephesi bulunuyordu. Üstünde kitabenin bulunduğu mermer söveli kapının iki yanında yine mermer çerçeveli ve tuğladan boşaltma (tahfif) kemerli iki pencere açılmıştı.

“Üstte ise mermer çerçeveli ve kemersiz dikdörtgen biçimde dört pencere bulunuyordu. Bütün bu pencereler demir parmaklıklara sahipti. Eski fotoğraftan anlaşıldığına göre, cephenin yukarı kısmında iki dizili kirpi saçak uzanıyor ve binanın üstü alaturka kiremit ile örtülü bulunuyordu. İçeride ve mihrabın iki yanında altlı üstlü dörder pencere vardı. Bunlardan üsttekilerin yuvarlak kemerli oldukları dikkati çeker. Mihrabın içinde de kalem işi nakışların varlığı görülür. Mimarisine ve bilhassa duvar örgülerindeki tekniğe göre, bu küçük yapı son şekli ile XVI. yüzyılın değil XVIII. yüzyılın eseri tesirini bırakıyordu. Böylece bu mescidin H.1148/M.1735-36’daki ihyası sırasında son biçimi ile yapılmış olabileceğini ileri sürebiliriz.

“Harap bir halde olmasına rağmen 1940’larda henüz kolayca ihya edilebilir durumda olan Papasoğlu Mescidi artık İstanbul’un tarihî topografyasından silinip kaybolmuştur. Atatürk Bulvarı açılırken feda edilmesi ne dereceye kadar gerekirdi sorusuna da artık cevap bulmak lüzumu kalmamıştır. Yalnız şunu belirtmek yerinde olacaktır ki, gösterişsiz, basit bir mahalle mescidi olmasına rağmen, güzel ve itinalı duvar örgüleri, şehrin sokak durumuna uydurulmuş şekli ve bilhassa minaresinin yerleştirilişi bakımlarından değişik bir eser olan bu yapının yıktırılması ile İstanbul değerli, küçük anıtlarından birini kaybetmiştir.”⁵

1. S. Eyice, “İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri III”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı.X-XI (1979-1980), s.196.
2. *Hadika*, c.1, s.60 (İbrahim Hakkı Konyalı, *Hadika*’nın verdiği 1158 tarihinin yanlış kaydedildiğini ve bunun 1148 olması gerektiğini ifade eder. Bkz. “Yeni Açılan Unkapanı ve Yenikapı Güzergâhı” *İstanbul Belediye Mecmuası*, sayı.198, Şubat 1942).
3. S. Eyice, a.g.m., s.197.
4. S. Eyice, a.g.m., s.198.
5. S. Eyice, a.g.m., s.202-203 (Bu makalenin arkasında Papasoğlu Mescidi’nin resimleri, kitabesi ve planı da yer almaktadır).

PAPAZOĞLU MEDRESESİ MESCİDİ

Hadika’dan edindiğimiz bilgiye göre mescit, Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır.¹ Beyazıt’tan Laleli’ye inen Ordu Caddesi’nin sol tarafında ve Edebiyat Fakültesi’nin karşısında bulunan mescidin yerine bugün ilkokul ve ortaokul binaları yapılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.58; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.114.

PARMAKKAPI MESCİDİ

(PERKAPI MESCİDİ)

(PİR KAPI MESCİDİ)

(PURKUYU MESCİDİ)

(KATİP HÜSREV MESCİDİ)

(KANDİLİ GÜZEL MESCİDİ)

Yavuz Selim Mahallesi, Cibali’de, Şehla Sokağı ile Müftü Hamamı Sokağı’nın birleştiği yerde bulunuyordu. “Perkapı Mescidi” olarak da bilinen bu mescidin esası “Aya İsâiye Kilisesi” iken (bu iddia şüphelidir) Kâtip Hüsrev Halil tarafından mescide dönüştürülmüştür. Köşesindeki çeşme Rabia Hatun’un hayratıdır. Minberini, Yenikapılı Araç (Topal) Ahmed Efendi koydurmuştur. Mescit, kare bir kitle üzerinde sekizgen sağır bir kasnağa oturan kubbe ile örtülü, ana duvarlar ve kasnak 3’er kesme taş ve aralarında hatıllar olan teknikte örülmüştü. 1870 yılında çizilen İstanbul planında yeri görülmektedir. Kandilli Güzel adı da yakınındaki bir yatır mezarından dolayı halk tarafından yakıştırılmıştır.¹ H.1287/M.1870 yılında Mustafa Paşa tarafından önemli bir şekilde restore edilmiştir.² 1925 yılından itibaren kadrosuz kalan mescit zamanla yıkılmış bir süre minaresi ile duran mescit yavaş yavaş ortadan kalkmış ve 1935 yılında da kalıntıları ortadan kaldırılmıştır. Meri planda dinî tesis alanı olarak belirlenmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.65; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.6, s.225.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.115; S. Barut, Yıldız Üniversitesi F.B. Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.III.

PAYZEN YUSUF PAŞA MESCİDİ

(KOVANLAR MESCİDİ)

Fatih, İtfaiye Caddesi’nde bulunuyordu. 16. yüzyılda Payzen Yusuf Paşa tarafından yaptırılmıştır.¹ Kovacılar Mescidi olarak da bilinen bu mescitten eser kalmamıştır. Arsası ise parka gitmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.58; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.115.

PAZAR TEKKESİ MESCİDİ

Topkapı, Kürkcübaşı Ahmet Şemsettin Camii’nin yakınında ve Pazar Tekkesi Sokağı’ndadır. Mescit, H.960/M.1552–53 yıllarında Kâtip Mehmed Efendi (ö.1568) tarafından, Sinanîliğin kurucusu Şeyh İbrahim Ümmi Sinan’ın (ö.1568) damadı ve halifesi olan Kazzaz ve Feraz lakaplarıyla anılan Hariri (İpekçi) Mehmed Efendi (ö.H.1050/M.1640) için tekke ile birlikte yaptırılmıştır. Sultan Aziz ve II. Abdülhamid Han zamanında tamir edilmiştir.¹ Bugün, mescitten eser kalmamıştır. Tekke şeyhlerine ait mezarlar üstü kapalı ve muntazam bir şekildedir. Burada 5–6 kişilik namaz kılma yeri de mevcuttur. Bugün kadro haricidir.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.115; *Şükrü*, s.29; *İstanbul Ansiklopedisi*, c.6, s.235.

PEYK DEDE MESCİDİ

(PEYDEDE MESCİDİ)

Mevlânakapı Mahallesi, Peyk Dede Sokağı ile Karagöz Tekkesi Sokağı’nın birleştiği yerde bulunduğu zikredilen bu mescit, 18. yüzyılın ortalarında Halvetî tarikatına bağlı Şeyh Hasan Sezai Efendi halifelerinden “Peyk Dede” lakaplı Şeyh Ahmed Efendi tarafından kurulmuştur. Vakfiye tarihi ise H.1218/M.1803’tür.¹ Mescitten

günümüze sadece mezar kalıntıları ile duvar bakiyeleri ulaşmıştır. Arsası ise meri planda Peyk Dede Mescidi ve haziresi adıyla kayıtlıdır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.115.

PEYKHANE MESCİDİ

Binbirdirek’te Fuad Paşa Türbesi civarında fevkanî olarak inşa edilen Peykhane Mescidi’nin banisi Hacı Mehmed Ağa’dır. Altında çeşmesi de bulunmaktadır.¹ *Hadika*, baninin Üsküdar’da Ayşe Sultan Darü’l-Kurra ve Türbesi yakınında bulunan mezarlıkta yattığını söyler.² Bugün bu mescitten iz kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.68.
2. a.g.e., s.68.

REVANİ ÇELEBİ MESCİDİ

(KOĞACILAR MESCİDİ)

Bozdoğan Kemerî’nin Haliç tarafındaki alanda, Koğacılar Caddesi üzerinde bulunan Revani Çelebi Mescidi’nin banisi, Edirneli İlyas Şücâ’dır. 16. yüzyıl Türk edebiyatının değişik bir şahsiyeti olan İlyas Şücâ, Revanî mahlasıyla şiirler yazan bir kişiydi. II. Bayezid döneminde Sürre Eminliği görevi ile Mekke’ye gönderilen parayı götürmeğe memur edilmiş, fakat bu paradan bir miktarını kendi kesesine aktardığı anlaşılmış, hatta bu yüzden başka şairlerin hicivlerine uğramış, kendisi de onlara cevap vermekten geri kalmamıştır. Gözden düşünce Sultan I. Selim’e intisap eden şair, Ayasofya mütevellisi yapılmış ve anlaşıldığına göre burada da kesesini doldurmaktan kaçınmamıştır. İşte Revanî mahlasıyla şiirler yazan bu şair İlyas Şüca, bu hayratını da topladığı servetin yardımı ile yaptırmıştır. Bu mescit yapılırken, Sultan Selim’in buradan geçtiği ve burasını kimin yaptırdığını sorduğu rivayet edilir. Şüca-Revani Çelebi’nin yaptırttığını öğrenince de, onun Ayasofya Mütevelliliğini ve Sürre Eminliğindeki kötü şöhretini hatırlayarak, “Hoş Ayasofya’sın, yılda bir mescit doğurursun” dediği söylenmiştir.¹

Edirneli Şüca-Revani Çelebi H.930/M.1523–24 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman’ın ilk yıllarında ölmüş ve yaptırdığı mescidin yanındaki hazireye gömülmüştür.² *Hadika*, İlyas Efendi’nin Yavuz Selim’in Trabzon’da bulunduğu zaman devlet hizmetlerinde bulunduğunu ve onunla birlikte İstanbul’a geldiğini, Matbah-ı Âmire Kâtibi ve Matbah Emaneti görevlerini yaptığını yazar.³

Revani Çelebi Mescidi, çevresinde çıkan birçok yangından zararlar görmüş olmasına rağmen, Semavi Eyice’nin belirttiğine göre, mimari özelliği fazla bozulmadan günümüze kadar gelebilmişti.⁴ Büyük Vefa yangınında, 1908’de daha pek çok eserle birlikte yanmış ve öylece kalmıştır. “Unkapanı’ndan Şehzadebaşı’na geniş bir cadde açılmasına teşebbüs olunarak, zaten yangın yeri olan bu bölgede bazı çalışmalar yapıldığında buradaki Küçük Koğacılar Hamamı cadde üzerine geldiğinden yıkılmış, 1894 depremindeki yarı yıkık halde duran ve halk arasında Virantürbe adıyla tanınan Tamışvar ve Budin Valisi Payzen Yusuf Paşa’nın türbesi ortadan kaldırılmış, bu arada Revanî Çelebi’nin mezarı da yeni yol çizgisine isabet ettiğinden yerinden sökülüştür.”⁵

Revani Çelebi Mescidi, bir çevre duvarının içinde yükselen, dikdörtgen planlı, evvelce üstü ahşap bir çatı ile örtülü, sakıflı tipte bir mescit idi. İçerisi iki sıra halindeki pencerelerden aydınlanıyordu. Yapı, mimari bakımdan fazla gösterişli ve iddialı bir eser olmamakla birlikte 16. yüzyıl sanatı hüviyetini yansıtıyordu. Sağ tarafına bitişik olan minaresinin kürsü kısmı pahlı yuvarlak biçimdeydi. Uzun bir pabuç kısmında ise herhangi bir geçiş unsuru bulunmuyordu. Tuğladan örülen gövdede beyaz taş şeritler vardı. Şerefe çıkması kaba bir görünüşte olduğundan buradaki tuğla mukarnasların bozularak hepsinin sıvandıklarına ihtimal verilebilir. Zaten şerefenin demir parmaklığı da geçen yüzyılın demir işçiliğini aksettiriyordu. Revani Çelebi Mescidi şehir

tarihinin ve Türk divan edebiyatının bir unsuru ve divan edebiyatının maddi bir hatırası, yaşatılması gerekli olan bir eserd. Yok olması şehir için muhakkak ki büyük bir kayıptır.⁶

Mescit, 1941 yılında Atatürk Bulvarı yeniden düzenlendiğinde, caddenin dış kenarından oldukça içeride bulunuyordu. Yeni caddeye hiçbir zararı olmadığı halde, garip anlayışların hâkim olduğu “imar”ın lüzumsuz kurbanlarından biri olarak ortadan kaldırılmıştır. 1942–1943 yıllarında tamamen yıktırılarak ortadan kaldırılmış, mezar taşları ve kitabelerin ne olduğu bile öğrenilememiştir.⁷

1. S. Eyice, “İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri I”, *Tarih Dergisi*, sayı.26 (1972), s.152–153.
2. a.g.m., s.154.
3. *Hadika*, c.1, s.117 ve 160.
4. S. Eyice, a.g.m., s.155.
5. a.g.m.,155.
6. a.g.m.,157.
7. a.g.m.,158.

RÜSTEM ÇELEBİ MESCİDİ

Kariye Camii civarında bulunuyordu. 16. yüzyılda fevkanî olarak yaptırılan bu mescidin banisi Rüstem Çelebi’dir.¹ Mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.117; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.116.

SAFFETİ PAŞA TEKESİ MESCİDİ

Sirkeci, Ebussuud Caddesi’nin Saffeti Paşa Sokağı’nda Sultan Aziz ve II. Abdülhamid dönemi devlet adamlarından Saffeti Paşa tarafından yaptırılan mescit ve tekke, 1933 yılında ilkokul haline getirilmiştir.¹

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.118.

SAMATYA MESCİDİ

Samatya kapısı dışında bulunuyordu. Mescit, Hacı Faik Süleyman Efendi tarafından fevkanî olarak yaptırılmıştır. Minberini Hammalbaş koydurmuştur.¹ Mescitten günümüze bir eser ulaşmamış, arsası Devlet Demiryolları’nın sınırları içinde kalmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.243; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.118.

SARAÇHANE MESCİDİ

Saraçhane civarında bulunuyordu. Mescit, fevkânî olarak Fatih Sultan Mehmed tarafından Saraçhane Çarşısı ile birlikte yaptırılmıştır. Zamanla Saraçhane halkının isteği üzerine Vakıflar İdaresi tarafından minber koydurulmuştur. Vazifesi Ayasofya vakfındandır.¹ Fatih Kaymakamlık ve Belediye binası yapılırken yıkılan bu mescitten günümüze hiçbir eser kalmamıştır.²

1. *Hadika*, c.I, s.124; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.II, s.492.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.119.

SARAÇHANEBAŞI MESCİDİ (MİMAR AYAŞ MESCİDİ)

Fatih, Saraçhanebaşı’nda Horhor Caddesi’nin köşesinde bulunuyordu. Mescit, Fatih ve II. Bayezid devri mimarlarından, Mimar Ayaş (öH.892/M.1487) tarafından kesme taştan tek sağır kubbeli olarak H.872/M.1467 tarihinde yaptırılmıştır. Kubbenin köşelerinde birer mihrap gibi askılıklar vardı. Mescit altlı-üstlü 22 pencereden ışık alıyordu. Minber ve müezzin mahfilleri alelade ahşaptan yapılmıştır. Caminin solunda olan minaresi tuğladan olup üzeri sıvalı idi.¹ Mescidin minberini Kilâri Mehmed Ağa koydurmuştur. Banisi ve Kilâri Mehmed Ağa, mihrabı önündeki mezarlıkta metfun idi.² Bu mescit, 1957 senesinde yol yüzünden yeniden ihya edilmek şartıyla hiçbir iz bırakılmadan yıktırılmış ise de yeniden yapılmadığı gibi banisinin kabri de yok edilmiştir.³

1. *Hadika*, c.I, s.122; *İstanbul Abideleri*, s.72.
2. *Hadika*, c.I, s.122.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.455; B. Ünsal-N. Diyarbekirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.24.

SARI GÜZEL MESCİDİ (SARI GEZ MESCİDİ) (ÇIKRIKÇI KEMALEDDİN MESCİDİ)

Fatih, Akşemsettin Mahallesi, Şehit Teğmen Mehmed Sarper Alus (Mutemet) Sokağı’nda bulunuyordu. Fatih devrinde yapılan bu mescidin banisi, Çıkırıkçı Kemalüddin Bey’dir. Vakfiye tarihi H.890/M.1485’dir.¹ *Hadika*, bu mescidin Fatih, Sultan Bayezid ve Yavuz Sultan devri âlimlerinden Sarı Gez (Sarı Gürz) Nureddin Efendi’nin evinin yanında olduğu için bu ismi aldığını yazar. H.899/M.1493 tarihinde vefat eden banisinin kabri, yaptırdığı caminin mezarlığındadır.² 1911’deki büyük Çırçır yangınında yanarak harap olan ve enkazı da 1944’te yok edilerek arsa haline getirilen bu mescidin minberini, Firârizade Abdullah Paşa koydurmuştur.³ Meri planda arsası cami alanı adıyla kayıtlı olup bugün arsasının üzerinde kısmen binalar ve otopark yapılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.133; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.119.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.493.
3. *İstanbul Ansiklopedisi*, c.VII, s.3895; *S. Eyice, T.Dergisi, c.VII, s.10, s.34 (Dipnot)*; N. İşli, *Vakıflar Dergisi*, s.30.

SARI MUSA MESCİDİ

Mescit, Haseki Hastanesi’nin altında, Millet Caddesi’nin üzerinde bulunuyordu. 1918 yangınında yanan, günümüze bir eseri ulaşmayan bu mescidin banisi, Ni’mel-Ceyş’ten Sarı Musa’dır. Kabrinin orada olduğunu *Hadika* yazmaktadır.¹ *Vakıf Tahrîr Defteri*’nde 300 akçe gibi bir iradi olduğu zikredilmektedir.² Millet Caddesi açılırken yıkılan mescitten günümüze bir eser ulaşmamış, arsası da yola katılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.137; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.120.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.494; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri–953 (1546) Târihli*, s.342.

SARI NASÛH MESCİDİ (SARI NASUH DEĞİRMEN MESCİDİ)

Fatih, Akşemsettin Mahallesi, Akdeniz Caddesi ile Hakperest Sokağı’nın iki köşesinde bulunuyordu. Sarı Nasuh kutlu fetih askerlerinden (Ni’mel-Ceyş) olduğundan dolayı caminin de 1453–1480 yılları arasında yapıldığı

tahmin edilmektedir. Sarı Nasuh Mescidi’nin onarımı ve hizmetli giderleri Sarı Nasuh Mahallesi Vakfı tarafından karşılanmakta idi. Sarı Nasuh Mahallesi 1914–1915 haritasında bu adla geçmiş bulunmaktadır. 1918 yangınından önce harap olan bu mescitten günümüze sadece kabristanı ulaşmıştır.¹

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.495; *İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri -I-*, s.243–245.

SARRAF İSKENDER MESCİDİ

Cağaloğlu’nda Cezerî Kasım Paşa Camii yakınlarında inşa edilen mescit, ilk olarak Mehmed Ağa tarafından yaptırılmış ve Sarraf İskender de onu yenilemiştir.¹ *Hadika*, baninin burada metfun olduğunu ve mescidin civarındaki kabristanda ayrıca Kazasker Arap Yahya Efendi ile oğlu Kazasker Feyzullah Efendi ve diğer yakınlarının yattığını belirtmektedir.² Mescitten eser kalmamıştır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.120.
2. *Hadika*, c.1, s.139.

SEKBANBAŞI HÜSEYİN AĞA MESCİDİ

Cibali civarında bulunuyordu. Mescit, Sekbanbaşı Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. H.1169/ M.1755’te Cibali Kapısı yangınında yanmış ve günümüze bir eseri ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.125; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.120.

SEKBANBAŞI MESCİDİ (SEKBANBAŞI İBRAHİM AĞA MESCİDİ)

Fatih, Saraçhane’de, Kırkçeşme Mahallesi’nde, şimdiki Emlak Bankası apartmanlarının yerinde bulunuyordu.¹ Mescit, Kira Marko Manastırı’ndan, Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri’nin Sekbanbaşlarından ve H.902/M.1496 yılında vefat eden İbrahim Ağa tarafından camiye çevrilmiştir. Banisin kabri mihrabın önündedir. Mescidin, minberini Edirne Müderrisi Gürcü Hüseyin Efendi koydurmuştur. Mescit, 7 m’lik tek kubbeli, 3 dilim absidli olup minaresi, tuğladan kalınca, şerefesi ise üç sıra istalaktitli idi. Pabuç kısmı da aynı teknikte ve 15. yüzyıl minare mimarisi üslûbuna uygun üçgenli olarak yapılmıştı.² 1943 yılına kadar harabe halinde bulunan bu mescit, Atatürk Bulvarı açılırken yolun gerisinde olmasına rağmen harabesi de yıktırılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.126; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.495; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.120.
2. S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s. 18; *S.Eyice, S.İbrahim Ağa Mescidi, s. 140-141.*

SEKBANBAŞI ZEYREK MESCİDİ

Zeyrek civarında bulunuyordu. Ferhat Ağa tarafından kiliseden çevrilerek yaptırılan bu mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır. Arsası mevcuttur.¹

1. *Hadika*, c.I, s.128; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.120.

SERVİ MESCİDİ (SERVİLİ MESCİDİ)

Cağaloğlu’nda, eskiden tarihî Servi ismini taşıyan sokak üzerinde ve köşe başında olan Servili Mescit’in banisi, Fatih’in Sadrazamı Mahmud Paşa’dır.¹ Vakfiyesi’nde Mahmut Paşa, imama günlük 2, müezzine, yağ ve

hasıra da birer akçe ayırmıştı.² Otuz yıl öncesine kadar ihata duvarları duran mescit, harap bir halde ve Vakit gazetesinin kâğıt deposu olarak kullanılıyordu.³ 1946 yılında Vakıflar burasını 14.950 liradan satışa çıkardı. Mayıs 1947’de fiyat düşürerek 11.550 liradan tekrar satışa çıkarıldı. Remzi Kitabevi tarafından depo olarak kullanıldı. 1960–1970 yılları arasında mal sahibi olan Remzi Kitabevi, sağlam bir halde duran mescidi yıktırarak yerine iş hanı yaptırdı.

1. *Hadika*, c.1. s.152.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri–953 (1546) Târihli*, s.58.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.497.

SEYDİ BEY MESCİDİ (SEYYİD BEY MESCİDİ)

Mollagürani Mahallesi, Fındıkzade Sokağı üzerinde yer almakta idi. H.966/M.1558 yılında Süleymaniye sularının getirilip akıtılmasında Bina Emini olan Seydi Bey tarafından yaptırılmıştır. 31 Mayıs 1918 tarihli Fatih’teki büyük yangında yanmış ve çeşmesi de bu yangından etkilenmiş olup bir daha mescit onarılmamış arsa haline gelmiştir. Arsası bir müddet otopark olarak kullanılmış, daha sonra belediye tarafından boşaltılarak tekrar arsa haline getirilmiştir.¹ 24 Eylül 2008 tarihli karar ile Koruma Kurulu’ndan izin alınarak temel izi araştırma kazısı yapılmış, kazı neticesinde ulaşılan veriler doğrultusunda 12 Nisan 2010 tarihli kararla yapının tescil edilmesi sağlanmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.126; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.121; *İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri -I-*, s.108.

SİMKEŞ MESCİDİ (SIRMAKEŞ MESCİDİ)

Şhremini, Simkeş Camii Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, Simkeş esnafının kethüdası Hacı Hasan Ağa tarafından yaptırılmıştır. Vakfiye tarihi H.904/M.1498 olan bu mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹ Arsasında gecekondular ve mescidin temel kalıntıları bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.124; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.121.

SİMKEŞ MESCİDİ

Vatan Caddesi, Yavuz Sultan Selim Medresesi yakınında bulunuyordu. Bu mescit, İskender Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Minberi mütevellilerinden birisi tarafından H.1150/M.1737 yılında, ücreti de mescidin kendi vakfından karşılanmak suretiyle koydurulmuştur.¹ Yanan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır. Arsası ise Vatan Caddesi’ne gitmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.121; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.121.

SİMKEŞHANE MESCİDLERİ (DARBHANE MESCİDİ) (BAŞKADIN EMETULLAH MESCİDİ)

Bayezid’deki Simkeşhane içinde Darbhane ve Başkadın Emetullah adlarında iki mescit bulunuyordu. *Hadika*, Simkeşhane’nin üstünde iki mescit bulunduğunu, alttakinin Fatih’e, üsttekinin Simkeşhane Baniyesi Başkadın

Emetullah Sultan’a ait olduğunu belirtir ve bu mescidin bitişiğinde sebil, çeşme, mektep gibi hayratlarının da bulunduğunu yazar.¹ Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’da yaptırdığı Darphane’nin Bayezid’de bulunduğu bilinmektedir. Darphane’nin 18. yüzyıl başlarına kadar bu yerde faaliyet göstermiş olduğunu, o tarihlerde Topkapı Sarayı’nın birinci avlusundaki şimdiki yerine nakledildiğini belirten Ekrem Hakkı Ayverdi, bu nakil üzerine Çarşıkapı’da Çorlulu Ali Paşa mescit ve medresesinin yerinde bulunan Simkeşhane’de Sultan III. Ahmed’in validesi Emetullah Sultan tarafından, Darphane’nin yerinde yeni baştan kurulmuş olduğunu ifade etmektedir.² Mescit 1956 yılma kadar duruyordu. Ne var ki, Bizans’a ait bazı kalıntıları çıkarmak için yıktırılmıştır.³

1. *Hadika*, c.1, s.124–125.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.536–537.
3. a.g.e., s.537.

SINAN AĞA MESCİDİ

Binbirdirek Mahallesi’nde, Fazlı Paşa sarayına yakın bir yerde bulunuyordu. *Hadika*, baninin Babüssaâde ağalarından Sinan Ağa olduğunu ve caminin mihrabı önünde metfun bulunduğunu yazar. Yine burada mescidin karşısında bir darü’l-hadisin olduğu da kaydedilir.¹ Mescit 1917’de, Birinci Dünya Savaşı sırasında Türk-Alman Dostluk Yurdu yapılmak üzere, yakınında bulunan Aşmalı Mescit’le birlikte yıktırılmıştır.²

1. *Hadika*, c.1, s.120.
2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.316.

SINAN ÇELEBİ MESCİDİ (AHI SINAN ÇELEBİ MESCİDİ)

Fatih Camii avlusunun Boyacı Kapısı yakınında bulunuyordu. *Vakıf Tahrir Defteri*’ne göre Vakfiyesi Ahi Sinan Çelebi bin Ahi Cüneydî Tokadî olarak geçmektedir. Bu zat Molla Hüsrev’den ders okumuştur. Vefat tarihi H.908/M.1503’dür.¹ *Hadika*’da zikredilmeyen bu mescidin ne zaman ve ne şekilde harap olduğu bilinmemektedir.

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.497; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri–953 (1546) Târihli*, s.298.

SINAN PAŞA MESCİDİ (KIZIL MESCİT)

Küçükmustafapaşa, Gül Camii civarında bulunuyordu. Tuğlalarının renginden dolayı Kızıl Mescit olarak da bilinen mescit, 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman (1520–1566) devrinde Rüstem Paşa’nın kardeşi Sinan Paşa (ö.H.961/M.1553) tarafından çok küçük eski bir Bizans kilisesinden (şapel) mescide dönüştürülmüştür. Dış cephesindeki tuğla süslemelerle dikkati çeken mescit, 1850–1860’lardan itibaren harap hale gelmiş idi.¹ 1972’de doğu tarafında 4,50 x 5,50 m ölçülerinde yer altında tonozlu bir mahzen bulunmuştur. İlgi çekici bir minaresi olan mescit, 1918 yangınından sonra hiçbir izi kalmayacak şekilde kaybolmuş zamanımıza sadece temel kalıntıları ulaşmıştır. Arsasını gecekondular işgal etmiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.127; S. Eyice, *Son Devir Bizans Mimârisi - İstanbul’da Palaiologoslar Devri Anıtları*, s.52; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.122; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.7, s.5.

SİRKECİ TEKKESİ MESCİDİ (ŞEYH MEBMED GEYSUDÂRÎ MESCİDİ)

Küçükmustafapaşa, Gül Camii, Ayakapı civarında bulunuyordu. Mescit, 15. asırda Yorganı Emir Şeyh Kisedârî Gelanî (ö.H.977/M.1569) tarafından yaptırılmıştır. Mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹ Yalnız Sirkeci Dede Türbesi ve arsası halen mevcuttur.

1. *Hadika*, c.I, s.22; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.122.

SİVASÎ TEKKESİ MESCİDİ

Çarşamba, Yavuz Sultan Selim Camii civarın da, Sakızağacı Caddesi'nde, Darüşşafaka lojman binasının bulunduğu arsada bulunuyordu. Kiliseden çevrilen bu mescit, II. Bayezid tarafından Şeyh Muhyiddin Mehmed Efendi için yaptırılmış ve vakfedilmiştir. Bu şeyh, Müfti Ebussuud Efendi'nin babası idi. H.920/M.1514'te vefat etmiştir. Mescidin minberini, III. Mehmed zamanında İstanbul'a gelen Sivaslı Şeyh Abdülmecid Efendi (ö.H.1049/M.1639) koydurmuştur. Yıkıtılan tekke ve mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.121; İ. A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.291; *Şükrü*, s.60; *Münib*, s.14; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.123.

SOFA MESCİDİ

Topkapı Sarayı içinde, dördüncü avluda, hazine dairesinin kuzeyinde bulunan Sofa Camii, Sultan II. Mahmud tarafından Sofa Ocağı denilen koğuş halkı için 19. yüzyılda yaptırılmıştır. Ampir tarzında yapılan caminin yerinde daha önceleri Silahtar Köşkü bulunmakta idi. Sultan Abdülmecid 1858 yılında camiyi tamir ettirmiştir.¹ Küçük bir bina olan caminin, güney cephesi hazine dairesine bitişik olduğundan pencereleri yoktur. Diğer cephelerindeki pencereleri büyükçedir. Küçük bir mahfili ve üstü kurşunla kaplı yassı bir kubbesi vardır. Kubbenin içi renkli ve süslü olan caminin minaresi tek şerefeli olup son cemaat yeri de bulunmamaktadır. Bugün ise kadro haricidir.

1. S. Yenigün, *İstanbul'un İncileri, Sur İçî Camileri*, s.74.

SOĞANCILAR MESCİDİ

Zindankapı'da, sebze halinin bulunduğu yerde yaptırılmış olan Soğancılar Mescidi'nin banisi Soğancılar Kethüdası'dır. Fevkanî olan ve altında dükkânlar bulunan bu mescit, aslında taşmusluklu bir kuyunun yerinde yapılmıştı. *Hadika*'nın bildirdiğine göre, bu kuyu harap olunca tamir edilmek istenmiş; esnafın meşveretiyle kethüdaları bulunan Mehmed Ağa, bir fevkanî mescit yaptırmaya karar vermiştir.¹ *Hadika* yazarı, kitabının yazılışı sıralarında tamamlanan bu mescidin, yarı masrafını Mehmed Ağa'nın, diğer yarısını da esnafın karşıladığını belirtmektedir.²

1. *Hadika*, c.I, s.239.
2. a.g.e., s.239.

SOLAKBAŞI CAMİİ (SOLAKBAŞI HACI MEHMET AĞA CAMİİ)

Çarşıkapı, Mimar Hayrettin Mahallesi, Yahya Paşa Sokağ'ında, Kalıçeci (Halıcı) Hasan Ağa Camii'nin yakınında bulunuyordu. Cami Solakbaşı Hacı Mehmed Ağa tarafından 18. yüzyılda yaptırılmıştır. Evinin bir

yerine minber koydurup cami haline getirmiş, diğer odaları da darü'l-hadis olarak kullanıma açmıştır. 1913 yılından önceki Gedikpaşa yangınında yanmıştır. Minaresiz olan caminin banisinin kabri, Kalıçeci Hasan Ağa Camii kabristanındadır.¹ Camiden günümüze bir eser kalmamış olup parseli özel mülkiyette ticarethane olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.136; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.124; *İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescitleri -I-*, s.248.

SULTAN CAMİİ (HANIM SULTAN CAMİİ)

Fatih İlçesi, Aksaray Mahallesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi ile Turgut Özal Caddesi'nin birleştiği yerde bulunuyordu. Mescit baniyesi, Yavuz Sultan Selim'in torunu Hanım Sultan'dır. Kapısının üzerindeki kitabe tarihi H.950/M.1543 olan1 bu mescit, 1911 Aksaray yangınında yanmış, bir daha onarılamamıştır. Meri planda ise eserin bulunduğu parseller ticaret alanında kalmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.120; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.124.

SULTAN MESCİDİ (HATİCE SULTAN MESCİDİ)

Edirnekapı, Kepenekçi Numan Sokağ'ında bulunuyordu. Mescit, baniyesi olan II. Bayezid'in kızı Hatice Sultan tarafından fevkanî olarak yaptırılmıştır. Mescidin vakfiyesi, H.904/M.1499 tarihini taşımaktadır. Minberi mütevellilerinden birisi tarafından konmuştur. Zamanla harap olan mescidin arsası yola katılmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.127; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.124.

SULTAN SELİM MEDRESESİ MESCİDİ

Fatih, Vatan Caddesi ile Oğuz Han Caddesi'nin birleştiği kavşağın doğusunda bulunmaktadır. İlk önce Kanuni Sultan Süleyman (1520–1566) tarafından H.955/M.1548'de babası Sultan Selim adına medrese olarak yaptırılmıştır. Mimar Koca Sinan'ın eserleri arasında yer alan bu medreseye, 1914'te yapılan tespitte çalışır durumda olan yapı çevrede çıkan yangından sonra 1918'de aşhane olarak kullanılmaya başlanmış ve aynı yıl çıkan diğer bir yangında hasar görmüştür. 1958–1962 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore edilerek 1968'de Türk Hat Sanatları Müzesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu onarım sırasında 1942'de yıkılmış olan minare yeniden yapılmamıştır. Binada 1992 yılından sonra Şadiye Hatun Tıp Merkezi olarak sağlık hizmeti verilmiştir.¹ Bugün ise Medipol Üniversitesi Vatan Klinikleri olarak kullanılmakta olup kadro haricidir.

1. *Hadika*, c.I, s.125; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.339; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.131.

SÜLEYMAN SUBAŞI CAMİİ (UNKAPANI CAMİİ)

Unkapanı Köprüsü'nün hemen sağında bulunan caminin banisi Süleyman Subaşı'dır. 1571 yılında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Çeşitli zamanlarda tamirler görmüş olan cami fevkanî bir yapıya sahipti.¹ Duvarları kesme taştan ve çatısı da ahşaptı. Zarif bir 19. yüzyıl mimari üslubunu yansıtıyordu. Kadro harici olduğundan

ibadete kapalı duruyordu. Yeni Atatürk Köprüsü kurulduktan sonra, önündeki meydan tanzim edilirken yıktırılmış ve meydana katılmıştır.² Bugün inşaatı devam etmektedir.

1. *Hadika*, c.1, s.238.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.148.

ŞADIRVAN MESCİDİ

Ahırkapı civarında fevkanî olarak yaptırılmış olan bu mescit Enderun ağaları için inşa olunmuştu.¹ Mescitle ilgili başka bilgiler bulunamadığı gibi, yeri de tespit edilememiştir.

1. *Hadika*, c.1, s.131; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.136.

ŞÂHU-HÛBAN ODALARI MESCİDİ (ÇELEBİ MESCİDİ)

Fatih Çırçır'da, Şahuhuban Cami Sokağı'nda bulunuyordu. Mescit, III. Murad'ın karısı veya devri saraylılarından Sadrazam Lütfi Paşa'nın karısı olan Şâhu Hubân Hatun tarafından yaptırılmıştır. H.1105/M.1693'te yanan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.¹ Okul ve türbesi restore edilmiş ve halen Ruh Sağlığı Merkezi olarak kullanılmaktadır. Arsası boş olarak durmaktadır.

1. *Hadika*, c.1, s.129; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.136.

ŞEHREMİNİ CAMİİ (EREĞLİ CAMİİ)

Şehremini, Saray Meydanı, Ereğli Mahallesi'nde bulunuyordu. Mescit, Fatih Sultan Mehmed Han tarafından yaptırılmış olup cami görevlilerinin ücretleri de Fatih Vakfı'ndan karşılanmakta idi. Bu bölgede, Konya Ereğli'sinden gelen vatandaşlar bulunduğundan “Ereğli Camii” olarak da bilinmekte ve Şehremini semtinde olduğu için “Şehremini Camii” olarak da anılmaktadır. Cami, birçok defalar tamir görmüş 1950–1953 senele-
rinde yeniden yapılmıştır. Fakat 1956 yılında Millet Caddesi genişletilirken yıktırılıp arsası da yola katılmıştır.¹

1. *Hadika*, c.I, s.132; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.137; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.II, s.500; B. Ünsal-N. Diyarbekirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.11.

ŞEKERCİLER MESCİDİ

Topkapı Sarayı içinde mutfaklar bölümünde, bu bölümün kuzeydoğu ucunda yer alan bu mescit ibadete kapalı durumdadır. Bugün ise burada İstanbul cam porselenleri sergilenmektedir. Restorasyonu devam eden mescit kadro haricidir.

ŞEREF AĞA MESCİDİ

Fatih devrinde yapılan bu mescit, Nuruosmaniye Caddesi'ne yakın Şeref Ağa Sokağı'nda bulunuyordu. Mescidi *Vakıf Tahrîr Defteri*'ne Mahmud Paşa yazdırmış, vazifeleri de cami tarafından ödenmiştir. Buna göre imama günlük 3, müezzine 2, hasır ve diğer giderlere 1 akçe ayrılmıştır.¹ Mescit *Hadika*'da zikredilmiyor. Mahallesi de zamanımıza kalmamıştır. *Hadika*'da adının geçmemiş olması, daha 18. yüzyılda yok olduğunu göstermektedir.

1. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri–953 (1546) Târihli*, s.50; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.141.

ŞEYH EKMELEDDİN TEKKESİ MESCİDİ (EKMEL TEKKESİ MESCİDİ) (ŞEYH SÜLEYMAN MESCİDİ)

Fatih, Sofular Caddesi üzerinde, Molla Hüsrev (Sofular) Camii ile Hamamı karşısındadır. Bu tekke ile mescit, II. Bayezid Han Meşâyihi'nden ve Abaza Paşa'nın yakını Şeyh Mes'ud el-A'cemi el-Edirnevî halifelerinden, Şeyh Süleyman Ekmeleddin er-Rûmi el-Halverî (ö.H.900/M.1494) tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi bahçe duvarı üzerinde bulunmaktadır.¹ Tek katlı, kare planlı ve ahşap çatılı olarak yaptırılan bu mescid² bugün Kız Kur'an kursu olarak değerlendirilmektedir. Zaman zaman onarımlar görmüş ve bakımlı hale getirilmiştir. Bugün kadro haricidir.

1. *Hadika*, c.1, s.136; *Kreiser*, s.127; *Münib*, s.3; *İstanbul Tekkeleri*, s.84.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.141; Y.Y. Demircanlı, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, s.276.

ŞEYHÛLHAREM MESCİDİ

Kocamustafapaşa Caddesi, Hubyâr Mahallesi'nde bulunuyordu. Mescit, Kâtip Mehmed Efendi tarafından yaptırılmış, minberini ise Köse Mehmed Efendi'nin damadı Ahmed Beyefendi koydurmuştur.¹ Arsası mevcut olan mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.129; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.142.

ŞEYH MURAD MESCİDİ

Fatih, Müftü Ali Mahallesi'nde, Kadı Çeşmesi ile Müftü Hamamı Sokağı arasında bulunuyordu. Eski bir Bizans kilisesi iken Şeyh Murad tarafından camiye dönüştürülmüştür. Minberini, Kilisli Hüseyin Efendi koydurmuştur. Esasında kubbeli olan örtü yerine, bilinmeyen bir tarihte ahşap çatı yapılmıştır. H.1249/M.1833 yılında çıkan büyük yangında bina hayli zarar görmüş, H.1298/M.1880 tarihinde tamamen ortadan kalkmıştır. Aynı arsa üzerine Şeyh Murad tekkesi yapılmıştır.¹ 1918'de çıkan yangında tekke binası da yanmıştır. Arsası günümüze ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.132; S. Eyice, “Şeyh Murad Mescidi”, *Tarih Dergisi*; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.142.

ŞEYH RESMÎ MESCİDİ (RESMÎ MESCİDİ) (ŞEYH RESMÎ MESCİDİ) (ŞEYHÛLİSLÂM CAMİİ) (ŞEYH MAHMUD RESMÎ MESCİDİ)

Fatih, Ali Kuşçu Mahallesi, Otlukçu Yokuşu'nda bulunuyordu. Şeyh Resmi Mahmud tarafından yaptırılmıştır. Mescit, II. Abdülhâmid devri Şeyhülislâmı Cemaleddin Efendi tarafından kâgir bir şekilde ihya edilmiştir. 31 Mayıs 1334/13 Haziran 1918 yangınında tamamen yanmıştır. *Vakıf Tahrîr Defteri*'nde, vakfı olmadığı fakat bazı şahısların vakıflar bıraktığı zikredilmektedir. *Hadika*, banisinin H.886/M.1481 yılında vefat ettiğini ve müstakil türbesinin orada bulunduğunu söyler.¹ Mescitten günümüze bazı duvar kalıntıları intikal etmiştir.

1. *Hadika*, c.1, s.117; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.500; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.116.

ŞİRİMERD BEY ÇAVUŞ MESCİDİ

Aksaray, Muratpaşa Camii, Millet Caddesi üzerinde bulunuyordu. I. Selim ricalinden Şirimerd Çavuş tarafından H.910/M.1504 tarihinde, duvarları kâgir, çatısı ahşap ve dikdörtgen planlı olarak yaptırılmıştır. Meşrutası giriş kapısı üzerinde bulunan mescidin minberini, baninin damadı Sarı Mustafa Paşa koydurmuştur.¹ *Vakıf Tahrîr Defteri*’ndeki Vakfiye tarihi H.916/M.1510’dur. Banisi (ö.H.920/M.1514) hazirede metfundur. Zamanla çeşitli tamirler gören mescit, 1956 senesinde Millet Caddesi genişletilirken yıktırılıp, türbesi ile birlikte yola katılmıştır.²

1. *Hadika*, c.I, s.133; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.143;
2. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.292; B. Ünsal-N. Diyarbekirli, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.15; Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri–953 (1546) Târihli*, s.336.

ŞÜHEDÂ MESCİDİ

(AHİZADE HÜSEYİN EFENDİ MESCİDİ)

Karagümrük, Canfeda Hatun Camii’nin yakınında bulunuyordu. Mescit, IV. Murad zamanı ricalinden Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi (ö.H.1043/M.1634) tarafından vakfedilerek eski bir Bizans kilisesinden mescide dönüştürülmüştür. Kendisi haksız yere şehit edildiğinden, “Şühedâ Mescidi” olarak anılmaktadır.¹ 1870’li yıllarda, çizilen İstanbul planında gösterildiğine göre, bu tarihten önce ortadan kalkmış olabilir. Şu an mescitten günümüze hiçbir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.128; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.143.

TAHTAKALE MESCİDİ

Ekrem Hakkı Ayverdi bu mescit hakkında şu bilgileri vermektedir: “İkinci Vakfiye’nin 22. sahifesinde bir Tahta Kale Mescidi görünmekte, Türkçe şeklinde de tekrarlanmaktadır. Banisi malum değildir. Ondan sonraki vesikalarda hiç rastlanmaz. Bu sebeple ‘acaba’ mevkiinden dolayı, oradaki başka birisinin, mesela eskiden Rüstem Paşa Camii’nin yerini işgal ettiğini yazdığımız Attar Hacı Halil Mescidi’ne, kolaya gelip verilen bir isim midir? Tevsik edecek bir kayıt çıkmadı. Şu kadar var ki, 1934’e kadar bu isimde bir mahalle yokken, birden bire Tahta Kale Mahallesi ortaya çıkmıştır.”¹

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.507.

TAHTA MİNARE MESCİDİ

(HOCA HAMZA MESCİDİ)

Peykhane civarında yaptırılan mescidin banisi Mısır Valisi Hamza Paşa’dır *Hadika* mescidin eski bir kilisenin yerinde yapıldığını belirtiyor.¹ 17. yüzyılda yaptırılmış olan bu mescitten günümüze herhangi bir iz kalmamıştır.²

1. *Hadika*, c.I, s.95.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.67.

TEKKE MESCİDİ

Hadika, Tekke Mescidi’nin Çağaloğlu’nda Rüstem Paşa’nın hocası Hoca Kasım tarafından yaptırıldığını söyledikten sonra şu bilgileri vermektedir: “Baninin kabri mescid-i şerifin civarındadır. Binasını tekmil edip

vazifelerini tedarik, tayin ve tescil vaki olmazdan mukaddem rihlet etmekle Paşa-yı mezbur ruhu şerifine hizmet için vazayifini kendi vakfından tayin ve minberini dahi vaz eylemekle ihya eylemiştir.”¹ Mescidin karşısında teberrüken bir medrese, yanında ise bir zaviye yapılmıştır. Mescidin “Tekke Mescidi” diye adlandırılması da bundan dolayıdır. Bu zaviye Sultan III. Ahmed zamanında, bitişiğindeki saraya katılmış, ona karşılık bir ev yeri verilmiştir. Hatta Ayasofya Şeyhi Fethi Abdülkerim Efendi, bu yerde inşa edilen evde doğmuştur.² Mescidin bugünkü yeri hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir.

1. *Hadika*, c.I, s.70; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.145.
2. *Hadika*, c.I, s.70.

TEKNECİLER MESCİDİ

Fatih Sultan Mehmed tarafından Yemiş İskelesi karşısında, Zindan Kapı’da, Galata Köprüsü’nün solunda yaptırılmış bir mescit idi. Bu mescit, gece kapılar kapandıktan sonra, denizden gelenlerin namaz kılmaları amacıyla kale dışında inşa edilmişti. Önceleri zemin kattayken, daha sonra yerin kıymetinden dolayı fevkanîye çevrildiği belirtilmektedir. 1896 depreminde harap olmuş, 1908 yılında iki dükkân üzerinde yapılmıştır. Daha sonra cadde açıldığı sırada yola alınmıştır.¹

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.508; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.145; *Hadika*, c.1,s.240.

TERLİKÇİLER MESCİDİ

Mercan’da Tığcılar Caddesi’nde bulunuyordu. Banisi Yavuz ve Kanuni’ye sadrazamlık yapmış olan Piri Mehmed Paşa’dır. Fevkanî olarak yaptırılan mescidin minberini, *Hadika*’nın yazıldığı sıralarda Ali Ağa koydurmuştur.¹ Zamanla harabe hale gelmiş olan mescit, 1942 yılında yıktırılmıştır.²

1. *Hadika*, c.1, s.70.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.146.

TERZİLER KAHANESİ MESCİDİ

(YAVUZ SULTAN SELİM MESCİDİ)

Gülhane parkının karşısında, eski Adli Tıp binası içinde saray terzileri için fevkanî olan odalardan biri, Yavuz Sultan Selim tarafından mescit olarak tahsis edilmiştir¹. Binanın geçirdiği değişiklikler esnasında yok olmuştur. Mescit, haritalarda “Yavuz Sultan Selim Mescidi” diye gösterilmektedir.

1. *Hadika*, c.1, s.105; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.146.

TOKLU DEDE MESCİDİ

Ayvansaray, Atik Mustafa Paşa Mahallesi, Toklu Dede Sokağı’nda bulunuyordu. II. Bayezid (1481–1512) zamanında, Hz. Ebû Şeybetü’l-Hudrî’nin Türbedarı olan ve Türk ordusu ile fethে iştirak eden derviş Toklu İbrahim Dede tarafından Bizans şapelinden mescide dönüştürülmüştür. 13–14. yüzyıllarda önemli ölçüde değişikliğe uğramış, Sultan II. Mahmud (1808–1839) zamanında İstanbul’un sahabe türbeleri yenilenince, Ebû Şeybetü’l-Hudrî’nin Toklu Dede Mescidi yanındaki türbesi de yenilenmiştir. Mescit, H.1308/M.1890 yılında onarılmış, 1915 yılında da içinde askerler barındırıldığı için tekrar bakımsız hale gelmiştir.

1929 yılı Haziran ayı içinde sol duvarı, apsisin yarısı ve geniş cephesi tamamen indirilmiştir. Bu civarda yetişen devlet adamlarından Hacı Hafız Mustafa Çelebi, mescidin mihrabı için iki büyük balmumu, kandil-leri için zeytinyağı, karryuma da yevmiye tayin etmiştir. H.1186/M.1772 yılında Ebû Şeybetü’l-Hudrî’nin (r.a.) kabrinin kolay ziyaret edilebilmesi için bir yol yaptırılmıştır.¹ Son olarak Vakıflar İdaresi tarafından Ebû Şey-tebü’l-Hudrî’nin türbesi tamir ettirilerek ziyarete açılmıştır.

1. *Hadika*, c.I, s.143; S. Eyice, “İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihî Eserleri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı.12, s.853-858; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.508; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.146.

TULUMBACILAR OCAĞI MESCİDİ

Sirkeci’de Yalı Köşkü’ne yakın bir yerdeydi. *Hadika*, banisinin Sultan I. Mahmud olduğunu ve mescidin fev-kanî olarak yaptırıldığını yazar.¹ Günümüzde bu eserden iz kalmamıştır.

1. *Hadika*, c.1,s.241.

TÜFENKHANE MESCİDİ

Unkapanı, Abdüzel Paşa Caddesi üzerinde bulunuyordu. Fevkanî olarak Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan bu mescidin minberini, Kapıcıbaşı ağalarından birinin oğlu olan Mustafa Ağa koydurmuştur.¹ Za-manla harap olup yıkılan mescidin arsası da satılmıştır.²

1. *Hadika*, c.I, s.238.

2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.148.

TÜLBENTÇİ MESCİDİ

(DÜLBENTÇİ MESCİDİ)

Çapa, Denizabdal Mahallesi, Odabaşı Camii civarında bulunuyordu. Mescit, Hacı Mehmed tarafından fev-kanî olarak yaptırılmıştır. Bitişindeki evlilere mahsus odalar da mescidin vakfı idi. Günümüze bir eser ulaş-mamış olup yeri de tespit edilememiştir.¹

1. *Hadika*, c.I, s.107; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.148.

UZUNCA OVA MESCİDİ

(KÂTİP MUSLİHİDDİN MESCİDİ)

Silivrikapısı ile Davutpaşa Kuru Sebil Sokağı’nda bulunuyordu. Mescit, H.901/M.1495 senesinde Kocamusta-fapaşa Camii Bina Emini olan Kâtip Muslihiddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mescidin banisinin mihrap önünde metfun olduğu zikredilmektedir. Fakat bugün mevcut değildir.¹ Zamanla harap olan mescitten bir eser kalmamıştır. Fakat arsası mevcuttur; içinde bulunan gecekondu-lar Vakıflar İdaresi’ne kira ödemektedir.

1. *Hadika*, c.I, s.30; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.48; İ. A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.272.

UZUN YUSUF MESCİDİ

(ALYANAK TEKKE-Sİ MESCİDİ)

Mescit, Seyitömer Mahallesi, Uzun Yusuf Cami Sokağı, numara 16’da bulunmaktadır. Banisi, Fatih’in mai-yetinde Çoban olarak hizmet eden Uzun Yusuf’tur. *Vakıf Tahrîr Defteri*’ne göre vakfını kardeşi Hacı Bayram

oğlu Muhyiddin tescil ve tayin ettirmiştir. Her ikisi de mescit civarında metfundur. Mescit 1955–1958 yıl-larında ibadete açılmış ve 1990 yılında bakımsızlık ve ilgisizlikten tamamen ortadan kalkmıştır. Mimari bir özelliği bulunmayan cami içten genişliği 8,65 m derinliği 10,95 m idi. Mescit bitmeden ölünce kardeşi Mu-hiddin Efendi mescidi tamamlamış, vakfını tayin ve tescil ettirmiştir. Her ikisi de mescitte metfundur. Arsası gecekondu-lardan temizlenmiş ve etrafına duvar çevrilmiştir.

Mescidin minberini Seyyid Halil Efendi koydurmuştur. Alyanak Tekkesi olarak da zikredilen bu mescit bugün mihrabı mermer, minber ve kürsüsü ahşap, çatısı kurşunla kaplı, minaresi taş ve tuğla ile örülüp kü-lahı da kurşun kaplı olarak yapılmıştır. Haziresinde ise Rifaî şeyhlerine ait kabirler olup şu an kadro haricidir.

1. *Hadika*, c.I, s.31; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.148; E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.510.

ÜÇLER NAMA-ZGÂHİ MESCİDİ

İrakîzâde Hasan Efendi tarafından H.922/M.1516) yılında sofa halinde namazgâh olarak yaptırılmış ve mihrap konulmuştur. Bu namazgâh daha sonra H.959/M.1551 yılında mescit haline getirilmiş ve “Üçler Mescidi” adıyla şöhret bulmuştur.¹ *Hadika*, “Üçler” adının, Hasan Efendi ile onun iki kardeşi dolayısıyla verildiğini ifade etmektedir. Bu üç kardeşin kabirleri, mescidin bitişindeki saka çeşmeleri üzerinde imiş. Fakat mezar taşla-rında tarih yokmuş.² Burasını, Hasan Efendi’nin ihya etme sebebini *Hadika* şu şekilde anlatmaktadır: “Şeyhi olan Oğlan Şeyh adıyla tanınan Şeyh İsmail b. Pir Ali aynı yerde şeriat kılıcıyla katlolunmuştu. O yeri teber-rüken bir parmaklıkla çevirerek korumuş ve daha sonra namazgâh yapmıştı.”³ Arsası satılmış olan bu mescit-ten bugün bazı küçük izler görülmektedir. Kitabesinin yarısı da 1927’de bulunmuştu.

1. İ.A. Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c.V, s.437.

2. *Hadika*, c.1, s.35.

3. a.g.e., s.35.

ÜMMÜ SİNAN TEKKE-Sİ MESCİDİ

(CUMA TEKKE-Sİ MESCİDİ)

Şehremini, Topkapı Mahallesi, Pazar Tekke Sokağı’nda bulunuyordu. Tekke ve mescit H.958/M.1551 yılında Halvetî ve Gülşenî Tekkesi olarak Şeyh İbrahim Ümmi Sinan tarafından (ö.H.976/M.1568–69) yaptırılmış-tır. H.1227/M.1812 yılında vefat eden Şeyh Zekâi Mustafa Efendi Oruç Baba da civarında metfundur.¹ Gü-nümüze bir eseri ulaşmayan tekke ve mescidin arsası mevcut olup arasında gecekondu-lar bulunmaktadır. Bu-gün tekrar ihyası için çalışmalar devam etmektedir.

1. *Şükriü*, s.37; *Çetin*, s.586; *Osman Bey*, c.I, s.10–11; Ş. Gürel, *İstanbul Evliyaları ve Fetih Şehidleri*, s.185.

VALİDE MEDRESE-Sİ MESCİDİ

Çarşamba, Sultan Selim civarında bulunuyordu. Mescit, aslında medrese olarak Sadrazam Özdemiroğlu Os-man Paşa (ö.H.993 /M. 1585) tarafından yaptırılmıştır. Zamanla vakfı yok olduğundan, Kösem Valide Mah-peyker Sultan tarafından medresenin dershanesine mihrap ve bir de minare ilave edilerek, müstakil mescit ha-line getirilmiştir. Bitişindeki çeşme H.1050/M.1641 tarihlidir. Zamanla harap olan mescitten günümüze hiçbir eser ulaşmamıştır.¹

1. *Hadika*, c.1, s.215.

VANİ DERGÂHI MESCİDİ

Silivrikapı’da, Vani Efendi Dergâh Sokağı numara 8’de bulunmakta idi. 18. yüzyılda Şeyh Hacı Vani Mehmed Efendi tarafından yaptırılmış¹ olan bu mescidin arsasında ahşap bir ev vardı. Bu ev tehlikeli durum arz ettiği içindir ki tamamen yıktırılmıştır. Haziredeki yatırlar da işgal altındadır. Bugün ise temelleri ortaya çıkarılmıştır.

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.150.

VEZİRHANI MESCİDİ (FAZİL AHMET PAŞA MESCİDİ)

Çemberlitaş’ta, Vezir Hanı’nda bulunan Vezirhanı Mescidi’nin banisi, Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa’dır. Hanın da aynı vezir tarafından yaptırıldığını belirten *Hadika*, mescidin fevkanî olduğunu yazar.¹ Han içindeki bu mescit, halen metruk haldedir.

1. *Hadika*, c.1, s.215.

VOYNUK ŞUCAUDDİN MESCİDİ (ARABACILAR CAMİİ)

Cami, Fatih döneminde, Şucauddin İbrahim tarafından yaptırılmıştır. Kâgir yapılı, çatısı ahşap ve fevkanî olduğu kaydedilen cami, 1956’da sebepsiz yere yıktırılmış ve ortadan kaldırılmış, yerine Manifaturacılar Çarşısı inşa edilmiştir. Voynuk Şucauddin Camii’nin mihrabı önünde, İstanbul’un ilk kadısı Hızır Bey’in kabri bulunmaktadır. Ancak şu anda mevcut olan kabir taşının gerçek yerinde olup olmadığı şüphelidir. Hatta Ekrem Hakkı Ayverdi, söz konusu mezar taşının, şu anda bulunduğu yere konulmasının sembolik olmaktan öteye geçmediğini belirtmektedir.¹ Mescit yıkılmadan önce, dış cephesi serpme sıvalı ve sarı badanalıydı. *Hadika*’da fevkanî olduğu belirtilmekte, fakat son şeklinin böyle olmadığı mevcut resminden anlaşılmakta ve sonradan inşa edildiği belli olmaktadır.

Caminin banisi olan Voynuk Şuca’nın kabri kaybolmuştur. Mahallesi ise Hacı Kadın Mahallesi’ne ilave edilmiştir. Burada bulunan Voynuk Suca Mektebi’nden de eser kalmamıştır. Kible yönünde şair Necati’nin ve bir rivayete göre Kâtip Çelebi’nin kabirleri 1952 yılında mevcutken, daha sonra onlar da yok olup gitmiştir.² Unkapanı’nda bulunan Manifaturacılar Çarşısındaki bu mescitten günümüze sadece adı ile kitaplardaki birtakım bilgiler kalmıştır. 1958 veya 1959 yılında yıkılması için kimlerin emir verdiği ve gerekçelerinin ne olduğu anlaşılamamıştır. Kâtip Çelebi’nin kabri mescidin karşı tarafındaydı. Sadece kırık bir mezar taşı parçası vardı. Çarşı yapılırken Kâtip Çelebi için sembolik olarak modern bir mezar yapıldı.

1. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.515.
2. a.g.e., s.515-516.

YAHYA EFENDİ CAMİİ

Bayezid’de olan bu caminin banisi Defterdarzâde Yahya Efendi’dır. Yapım tarihi belli değildir. Camiden eser kalmamıştır.¹

1. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.151.

YAKUPZADE YAYLA MESCİDİ

Mevlanakapı, Yayla Caddesi ile Yaylak Sokağı’nın birleştiği köşede bulunuyordu. Mescit, Seyyid Mustafa Efendi tarafından H.1131/M.1718 tarihinde yaptırılmıştır.¹ Mescitten günümüze sadece temelleri ulaşmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.222; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.151.

YAMAKLAR MESCİDİ

Keçeciler Caddesi, Hürrem Çavuş Camii civarında idi. Mescit, mimar Şeyh Habibî İsmail Dede’nin babası Yamacak Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır.¹ Mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.222.

YAVUZ MEHMET AĞA MESCİDİ

Cerrahpaşa Mahallesi, Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi üzerinde bulunuyordu. Mescit, Sekbanbaşı Yavuz Mehmed Ağa bin Abdülmennan tarafından H.1022/M.1613 yılında I. Ahmed döneminde (1603–1617) yaptırılmıştır. Minberini, Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Kisedâr Sabih Ali Efendi’nin eşi Hatice Kadın koydurmuştur.¹ Günümüze bir eseri ulaşmayan bu mescide, 1928 yılından itibaren imam-hatip ve 1947 tarihinden itibaren de müezzin-kayyım atanmayarak cami boş bırakılmıştır. Bugün ise eserin bulunduğu parseller meri planda cami alanı adıyla kayıtlı olup “dinî tesis alanı” olarak belirlenmiştir.²

1. *Hadika*, c.1, s.223; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.142.
2. *İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri -I-*, s.121–125.

YEDEKÇİLER MESCİDİ (BOSTANCILAR TABHANESİ MESCİDİ)

Topkapı Sarayı’nın Marmara’ya bakan tarafında surların dışında, deniz kıyısında bulunuyordu. Kanuni Sultan Süleyman tarafından, Bostancılar Hastanesi’nin müstemilatı olarak yapılmıştı.¹ 19. yüzyılın başlarında Melling’in yaptığı İstanbul gravürlerinden birinde bu mescit görülür. H.1247/M.1831’de burada Cerrahhane-i Âmire kurulmuş ve mescit buna ait olduğundan bütün binalar bir avlu duvarının içinde kalmıştır. Cerrahhane buradan taşındıktan sonra, bakımı sürdürülen mescit bir süre kayıkçı ve balıkçılar tarafından kullanılmıştır. 1930’larda kadro dışı kalmış, 1945’lerde minaresi yıktırılmış, sahil yolu yapılırken de binası ortadan kaldırılmıştır. Yedekçiler mescidi, dikdörtgen planlı, kâgir yapılı ve üstü kiremit örtülü ahşap çatılı küçük bir yapı idi.²

1. *Hadika*, c.1, s.242.
2. Bu cami hakkındaki yukardaki bilgiler, Prof. Dr. Semavi Eyice tarafından verilmiştir.

YENİ DERSİYE MESCİDİ

Topkapı, Kürkçübaşı Süleyman Ağa Camii civarında bulunuyordu. Bu mescidi, H.1178/M.1765 tarihinde vefat eden Edirne müderrislerinden Dölbentcizâde Mustafa Efendi, yanındaki medrese ile birlikte yaptırmıştır. Kendisi medresenin meydanında metfundur.¹ Mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.225; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.155.

YENİ HAN MESCİDİ (KÜRKÇÜLER HANI MESCİDİ)

Mescit, Mahmutpaşa’da Kürkçüler Han’da bulunuyordu. *Hadika*, Sadrazam Mahmud Paşa’nın Kürkçüler Hanı’nı yaptıırken, şadırvan üstündeki mescidi de Fatih’in Rikâbdâr veya Silahtarı olan Hacı Kü-çük’ün inşa ettirdiğini yazar ve hanın Ayasofya vakfından olduğunu, mescit vazifesinin de oradan verildiğini belirtir.¹ Ayasofya vakıfları muhasebe defterinde Kervansaray-ı Cedid şadırvanı üstündeki mescit için Fatih vakıflarından vazife gösterilmiş, imama günlük 3, müezzin kayyıma, 2, hasıra 1 akçe ayrılmıştır.² Bugün mescit ve şadırvanın yerini dükkânlar ve odalar işgal etmektedir.³

1. *Hadika*, c.1, s.184.
2. Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tabrîr Defteri–953 (1546) Târihli*, s.352.
3. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.536.

YENİBAHÇE MESCİDİ (HACI HALİL MESCİDİ) (HOCA HALİL ATTAR MESCİDİ)

Yenibahçe, Vatan Caddesi üzerinde, bugünkü Orduevi’nin önünde bulunuyordu. III. Mehmed Devri ricalinden, Hoca Halil Attar tarafından yaptırılan bu mescit, aslında Tahtakale’de Rüstem Paşa Camii yerinde iken, Sadrazam Rüstem Paşa’nın orada bir cami yaptırmayı tasarlaması üzerine, asıl yerinden yıktırılarak ve eskisinin enkazından istifade edilerek duvarları kâgır ve ahşap çatılı olarak yaptırılmıştır. Vakfın adı; Hoca Halil Attar Vakfı’dır. Mescidin yalnız şerefeden ibaret taş minaresi, orijinal bir şekilde çeşmenin üzerine oturtulmuştu; Çeşmenin suyu, Mihrimah Sultan caminin temelinden geliyordu.¹ 1957 yılında Vatan Caddesi genişletilirken çeşmesi ile birlikte yıktırıldığından arsası yeşil alan ve park olarak kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.221; S. Eyice, *İstanbul Minareleri*, s.33; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.153.

YENİKAPI CAMİİ (SOFU MEHMED PAŞA CAMİİ)

Mevlânakapı’da bulunuyordu. Sadrazam Sofyalı Mehmed Paşa tarafından H.1034/M.1623’te fevkanî olarak yaptırılmıştır.¹ Zamanla yıkılan bu mescitten günümüze, sura bitişik minare kaidesi ulaşmış olup yeri işgal altındadır.

1. *Hadika*, c.I, s.221; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.156.

YEŞİL KİREMİTLİ MESCİT

Mescit, Sarayburnu’nda, Daye Hatun Camii ile Emir Camii’nin ilerisinde demiryolu üzerinde bulunuyordu. *Hadika*, banisinin Kanuni Sultan Süleyman olduğunu ve fevkanî mescidin altında ve civarında bulunan ocakçılar için inşa edildiğini yazar.¹ Minberi, Bostancıbaşı ağalarından Sivaslı Mehmed Ağa tarafından konulmuş; ahşap çatısı, çini kiremitlerle örtüldüğü için “Yeşil Kiremitli Mescit” adıyla şöhret bulmuştur. Mahfili ise Sultan III. Osman zamanında yapılmıştır. Mescidin yakınında bir darü’l-hadis ile bir çeşme varmış. Bostancıbaşı Ağaları bayram namazlarını bu mescitte kılarlarmış.² Duvarları kâgır olan mescitten günümüze bir eser kalmamıştır.³

1. *Hadika*, c.1, s.241.
2. a.g.e., s.241-242.
3. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.156.

YOĞURTÇULAR CAMİİ

Hadika, Yoğurtçular Camii’nin Tebrizli Ahi Çelebi Mehmed Kemal Ahi Han tarafından yaptırıldığını ve baninin Ahi Çelebi olarak tanındığını yazar.¹ Eminönü’nde Zindan Kapısı dışında, Ahi Çelebi Camii’nin bulunduğu yerde, aynı adı taşıyan bir de sokak bulunmaktadır. Yemişçiler’de fevkanî olarak yapılan camiden bugün hiçbir iz kalmamıştır.²

1. *Hadika*, c.1, s.239.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.156.

YOĞURTÇULAR KARHANESİ MESCİDİ

Ahırkapı civarında bulunan bir mescitti. *Hadika*, mescidin Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırıldığını, minberi bulunmadığını yazar ve beş vakit namazın eda edildiği bu mescidin ahşap bir minaresi olduğunu belirtir.¹ Yoğurtçular Karhanesi için inşa edilen bu mescitten eser kalmamıştır.²

1. *Hadika*, c.1, s.223–224.
2. T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.157.

YOLGEÇEN MESCİDİ

Kocamustafapaşa, Seyyid Ömer Mahallesi, Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi, Gima Mağazası’nın yanında bulunuyordu. Mescit, Defter Emni Ömer Efendi tarafından H.961/M.1554 tarihinde yaptırılmıştır. Mescidin minberini, Müderris İzzet Paşa’nın hocası Mehmed İsmet Efendi (ö.H.1161/M.1748) koydurmuştur. Zamanla harap olan mescidi ikinci olarak Yahya Efendi tamir ettirmiştir. Büyük zelzelede yıkılan minaresi, sonradan tuğladan yaptırılmıştır. Önündeki tarihî çeşme halen mevcuttur. Salı yangınında yanmış olan minare, H.1196/M.1781’den H.1215/M.1800 yılına kadar harap bir vaziyette kalmıştır. Sultan III. Selim’in annesi olan Mihrişah Sultan’ın Çaşnigir Ustası Hümaşah Kadın’ın vasiyeti üzerine mescit ve minberi yeniden yaptırılmıştır.¹ Fakat bu gün sadece arsası mevcut olup gecekondular tarafından kullanılmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.220; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s. 157.

YORGANİ İBRAHİM AĞA MESCİDİ

Fatih, Haydar Mahallesi’nde bulunuyordu. Mescidin ilk banisi, Kasap Hacı Ahmed Ağa’dır. Cibali yangınında yanan bu mescit, ikinci olarak İbrahim Ağa’nın kendi 1/3 malından yaptırıldığı için, mescit bu isimle anılmaktadır. Mescidin minberini ise Üsküdarî Kilisî Hüseyin Efendi (ö.H. 1175/M.1762) koydurmuştur.¹ Mescitten günümüze bir eser ulaşmamıştır. Arsasının üzerinde gecekondular bulunmaktadır.

1. *Hadika*, c.I, s.22; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.157.

YUSUF EFENDİ CAMİİ

Hadika’nın Cağaloğlu’nda bulunduğunu söylediği bu cami hakkında ve bulunduğu yer konusunda herhangi bir bilgi edinilememiştir.

ZENBURCU MESCİDİ (ZENBURCUBAŞI MESCİDİ)

Hadika, mescidin Fatih Sultan Mehmed’in bal kovanlarına bakanların reisi tarafından yaptırıldığını ve kabrinin bilinmediğini yazmakta; 31 basamaklı fevkanî mescidin vazifesinin Ayasofya Vakfı’ndan tayin edilmiş olduğunu belirtmektedir.¹ Zenburcu Mescidi, iki vakit namaz kılmak üzere yaptırılmıştır. Yeri konusunda bir belirleme yapmanın güç olduğunu söyleyen Ekrem Hakkı Ayverdi şu bilgileri vermektedir: “Mescidin fevkanî olması, kıymetli bir arsada yapılmış olduğunu gösterir. Meselâ Tahtakale ve civarı tahmin olunabilir. Sonradan zikri geçen bu mescidin şimdi izi yoktur. *Hadika* baninin sadece vazifesini bildiriyor; isminin Mahmud olduğu da *Ayasofya Tahrîr Defteri*’nden anlaşılmaktadır.”²

1. *Hadika*, c.1, s.107.

2. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mi’mârisinde Fâtih Devri*, c.III, s.537.

ZEYTİNCİLER MESCİDİ

Unkapanı, Ayakapı civarında bulunuyordu. Mescit, ahşap ve fevkanî olarak Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır.¹ 1955 yılında Abdüzel Paşa Caddesi genişletilirken yıktırılmış ve günümüze hiçbir eser ulaşmamış olup arsası yola katılmıştır.

1. *Hadika*, c.1, s.258; T. Öz, *İstanbul Camileri*, c.I, s.158.

ZÜLÜFLÜ BALTACILAR MESCİDİ

Dikdörtgen planlı küçük bir yapı olan Zülüflü Baltacılar Mescidi, Topkapı Sarayı içinde, Zülüflü Baltacılar koğuşunun önündeki avlunun kuzeydoğusundadır. Mescidin bulunduğu yer ziyaretçilere halen kapalı durumda olup kadro haricidir.

LÜGATCE

(Bu sözlük hazırlanırken, Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, Türk Dil Kurumu’nun *Türkçe Sözlük*, Doğan Has’un *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Mithat Sertoğlu’nun *Osmanlı Tarih Lügatı*, M. Zeki Pakalın’ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, *Tercüman-Temel Türkçe Sözlük*, Şemseddin Sami’nin *Kâmûs-i Türkî*, Yılmaz Öztuna’nın *Bütük Türkiye Tafrihi*, Suphi Saatçi’nin *Mimar Sinan* adlı eserlerinden yararlanılmıştır.)

-A-

abdâlân: Dünya ile alakasını kesip Allah’a bağlanan dervişlere verilen isim.

ab-ı kevser: Cennette bulunduğu inanılan tatlı ve lezzetli kevser suyu.

ab-ı cennet: Cennet suyu gibi lezzetli su.

abid: Allah’a çokça ibadet eden kul.

ağa: 1- Osmanlı Devleti’nde ordu, saray, memur ve mensupları için kullanılan resmi bir tabir. 2- Halk arasında sevilen ve sayılan erkeklere verilen unvan. 3- Yerine göre çeşitli Türk lehçelerinde; büyük kardeş, büyük baba, aile büyüğü ve efendi manasında kullanılan bir kelime.

ahaveyn: İki kardeş anlamına gelmektedir.

Ahmediye: Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra bu ocağın yeni ve eski odaları yıkılmış, Sultan II. Mahmud tarafından eski odaların bulunduğu yere Fevziye, yeni odaların bulunduğu yere ise Ahmediyeye adı verilmiştir.

ahşap: Ağaç ve tahtadan yapılmış.

akar: Kiraya verilerek gelir getiren ev, dükkân, tarla, bağ gibi mülk.

akçe(akça): 1- Osmanlı Devleti’nin sultanlarından Orhan Gazi tarafından 1327 yılından 1678 yılına kadar kullanılan resmî gümüş para. 2- Her tür madeni para.

aktar: bkz. attar.

alem: Minarenin en uç kısmı ve burada bulunan ay-yıldız.

alemdar: Bayrağı ve sancağı taşıyan bayraktar.

alemdar-ı hassa: Mehter takımında bulunan bayrak ve sancakları taşıyanlara verilen isim.

âli mektep: Yüksekokul.

ampir (empire): Napoleon zamanında Fransa’da ve Avrupa’da yayılmış olan yapı, giyim ve mobilya üslubu.

apsis (apsit): 1- Kiliselerde koronun arkasında bulunan ve camilerin mihrap kısmının karşılığı olan, yarım daire veya yarım çokgen şeklinde, çoğu tonozla örtülü bölüm, 2- Yönlü bir eksen üzerinde bir noktanın, başlangıç noktasına olan uzaklığın cebirsel değeri.

a’rac: Topal, leng, aksak.

arakiye: Başa kavuk giyildiği zamanlarda, bu serpuşun altına yağlanıp kirlenmesin ve teri emsin diye giyilen takke.

arpa emini: Saray ahırlarına at ve arpa ile hayvan levazımım temin eden kişi. Buna Emin-i Cev ve Şâir Emini de denirdi.

aşevi: 1- Yoksullara parasız yemek yedirilen ve dağıtılan yer, aşhane. 2- Bazı tekkelerde yemek pişirilen mutfak. 3-Düğün ve bazı toplantılarda, misafirlere verilecek yemekleri hazırlamak için geçici olarak kullanılan mutfak.

attar (aktar): 1- Baharat, ev ilaçları satan kimse veya dükkân. 2- Anadolu’da iğne, iplik, baharat v.b. şeyleri satan kimse veya dükkân.

avlu: Camiyi yol ve yanındaki binalardan korumak ve ayırmak için duvarla ayrılan ve cami dışında kalan kısım.

azab (a’zeb): 1- Evli olmayan bekâr erkek. 2- Anadolu beyliklerinde donanma hizmetinde kullanılan asker veya Osmanlılarda eyalet askerinden hafif piyadeye verilen isim.

a’zeb: bkz. azab.

-B-

Babüssaâde: 1- Arz kapısı, sultanın sarayı, taht kapısı, İstanbul. 2- Padişahlar tahta çıkarken, ayak divanlarında ve bayramlaşma törenlerinde padişahların tahtının kurulduğu yer.

Babüssaâde ağası: Osmanlı sarayında çalıştırılan hadım ağalarının bir sınıfı olup Ak Ağalarının Baş, Kapı Ağası veya Bâbüssaâde Ağası diye anılırdı.

bâlâ rütbesi: 1845 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından sivillere verilmiş bir rütbe.

barok: 1600–1750 yılları arasındaki klasik sanatı izleyen resim, mimarlık üslûbu.

bani: Bina yapan, kurucu, kuran erkek.

baniye: Bina yapan, kurucu, kuran kadın.

baruthane: II. Bayezid zamanında kurulmuş olup ordu ve donanmanın barut ihtiyacı için barut hazırlanan yer.

başçıbaşı: Koyun kellesi tanzim edip dağıtma işiyle meşgul, Kasabbaşılığı’n içinde bir memuriyet.

baş ikbal: Padişahın en kıdemli odalığına verilen isim. Teveccüh, meyil, arzu, talih, yıldız barışıklığı manalarına gelen ikbal kelimesi, saray ıstılahında mukbil cariyeye, odalık hakkında kullanılan bir tabir.

başmakçı (paşmakçı): 1- Başmak denilen ayakkabıyı yapıp satan esnaf. 2- Camilerde çıkarılan ayakkabılara bekçilik eden kimse.

Beşikcizâde: Bir Osmanlı ulema ailesine verilen isimdir.

beyzî: Yumurta biçiminde, oval.

bezirgânbaşı: Padişah tarafından kullanılacak olan çuha, tülbent ve bez gibi eşyaları temin eden ve muhafaza eden.

bimarhane: Halk dilinde tımarhane denilen akıl hastalarının tedavi edildikleri hastane, akıl hastanesi.

bimaristan: bkz. bimarhane.

bina emini: Osmanlı devrinde padişahlara mahsus binanın yapılışı veya selâtin camilerinin yapılış ve tamirine memur edilen şahıs.

boldür: Yapıda bir gerecin çevresini tamamen veya kısmen çevreleyen aynı ya da başka gereçten yanılmış bölüm.

bölükbaşı: 1- Yeniçeri Ocağı’nda bugünkü yüzbaşıya muadil subay. 2- Bölük kumandanlarına veya hamalların ileri gelenlerine verilen isim.

-C-

câbi: Cizye, haraç ve vakıf gelirlerini toplayan tahsildar.

Cağalazâde: Osmanlı sadrazamlarından Sinan Paşa’nın aile ismi.

canbaz: Hayvan alış verişiyle meşgul olan kimse veya fedai adlı asker.

cariye: Eskiden yabancı ülkelerden harplerde esir edilen, alınıp satılabilen ve efendisinin her konudaki isteklerine bağlı bulunan kadın.

cebeci: Silah yapımında, tamirinde ve bakımında görevli bulunan ve ordunun silah ve cephanesini cepheye ulaştıran yaya kapıkulu ocaklarından bir sınıf asker.

cebecibaşı: Cebeci ocağının en büyük subayı.

celep (celeb): Topkapı, Galata, Edirne ve İbrahim Paşa saraylarına alınıp türlü devlet hizmetleri için aday olarak yetiştirilen acemi genç. Veya koyun, keçi, sığır gibi hayvanların ticaretini yapan kimse.

celî-sülûs: Kalın ve okunaklı bir çeşit sülûs yazısı.

Celvetiye: Aziz Mahmud Hüdâî’nin kurduğu tarikat.

cerrahbaşı: Operatör, kırık, çıkık, şehzadelerin sünneti gibi birçok görevleri yapan doktorların başı.

cizyedâr: Gayrimüslim tab’adan alınan cizyenin (baş vergisi) tahsili ile görevli olan kimse.

cunba: Yapıların üst katlarında ana duvarların dışına yapılan çıkıntı balkon veya eski evlerde pencere hizasından sokağa doğru çıkıntısı olan kafesli bölüm.

-Ç-

çaşnigir: Sofra hizmetlerini gören kimse.

çaşnigirbaşı: Sofra hizmetlerini gören kimselerin başı.

çerağ: Topraktan veya madenden yapılmış bir cins yağ kandili. (Çerağ olmak: Saraydan göreve atanmak.)

çeşn’esâr: Çeşmesi bol olan yer.

çuha: bkz. çuka

çuka (çuha): Sık ve kalın olarak yönden yapılan tüysüz kumaş çeşitlerinden biri.

çuhadar: Enderun odalarından en iyisi olan Has Oda’ya ait en yüksek ağalardan üçüncüsü veya bir dairenin dışarıdaki ayak işlerine bakan.

-D-

dâhiliye nazırı: İçişleri bakanı.

dâl: Tezhip ıstılahlarından olup levhaların köşelerine yapılan çiçek demeti.

dâmâd: Padişah kızlarıyla evlenen.

darü’l-hadis: 1- İçinde hadis ilminin okutulduğu medrese. 2- En yüksek medrese ve müderrislik derecesi.

darü’l-kurra: Hafızların kıraat ilmini okudukları dershaneler. Burayı bitirenlere de kurra unvanı verilir.

darü’l-Mesnevî: İçinde *Mesnevî* okutulan yer. *Mesnevî* ise Mevlevî tarikatının kurucusu Celâleddin-i Rumî tarafından Farsça diliyle manzum olarak yazılan eser.

darü’s-saâde: Sarayın kapısı.

darü’s-saâde Ağası: Saray Haremine bakan zenci hadım ağası.

darü’s-şifa: Hastane. Aynı zamanda bir tıp dershanesi hükmünde idi.

daye: Süt anası.

debbağ: Meşin, kösele yapmak için hayvan derilerini işleyen sanatkâr.

defterdar: Maliye nazırlığı. Osmanlı Devleti’nde malî en büyük amir.

defterdar emini: Defterhanenin en büyük amiri.

dellalbaşı: Alıcı ile satıcı arasında vasıta olan kimse.

dergâh: Tarikat mensubu olanların barındıkları, ibadet ettikleri yer.

dersiam: Talebelere ve herkese ders vermeye yetkili bulunan kimse, cami ve halk hocası.

dıl: Dik kenar.

Divan-ı Hümayun: Osmanlı Devleti’nde bugünkü kabineye eşit olan teşkilat.

divittar: 1- Vezirlerin ve ileri gelen devlet erkânının hokka kalemini ve her türlü yazı vasıtalarını muhafaza eden ve dikte ettirilen müsveteleri yazan. 2- Osmanlı Devleti’nde vezir dairelerindeki kâtipler.

dülger: Yapıların kaba ağaç işlerini yapan usta.

-E-

elhac: Kâbe’yi ziyaret eden kişi, hacı.

eksedra: Camilerde yarım kubbelerin iki veya üç yanında küçük yarım kubbelerle yapılan oylum eklemeleri.

elips: Bütün noktalarının odak denilen belirli iki ayrı noktaya olan uzaklıklarının toplamı birbirine eşit olan kapalı eğri.

enderun: 1- Saraylarda harem ve hazine daireleri. 2- Devlet görevlilerini yetiştiren okul. 3- Topkapı Sarayı’nın üçüncü kapısı olan Babüssaâde veya Akağalar Kapısı’ndan sonra başlayan kısmı.

ensar: 1- Yardımcılar, muavinler, koruyucular. 2- Hicretten sonra Hz. Muhammed’e (s.a.v.) din uğrunda yardımcı olan kimseler.

Erjenk: İran hurafelerine göre meşhur ressam Mânî’nin yaptığı resimleri konu alan mecmua.

etibba-i hassa: bkz. hekimbaşı.

evail: Arabî ayların 1’inden 10’una kadar olan günler.

evahir: Arabî ayların 20’sinden sonuna kadar olan günler.

evasıt: Arabî ayların 10’undan 20’sine kadar olan günler. Ortalar, ortada bulunanlar, orta zamanlar.

evkaf: Vakıf, tahsis olunan şeyler.

evkaf nazırı: Vakıf işleri bakanı.

-F-

fakih: İslâm hukuku üzerinde ihtisas sahibi olan.

feraiz: 1- Farızanın çoğulu, farzlar. 2- Şer’î miras ilmi.

fetva emini: Şeyhülislâm dairesinde bulunup fetva işleriyle meşgul olan dairenin başkanı.

fevkanî: Üst katı olan, üste olan.

fitrî: Fıtratla ilgili, yaratılıştan, doğuştan olan.

-G-

ganem emini: Osmanlı başdefterdarlığına bağlı koyun ve keçi yetiştiricilerinden, yılda hayvan başına alınan vergiyi toplayan dairenin başkanı.

gasilhane: Cenazelerin yıkandığı mahal.

gılman: 1- Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler. 2- Köleler, esirler, saray hizmetlerinde bulunanlar.

gulam: 1- Harpte alınan erkek esirlerin bir cinsi. 2- Bulûğa ermiş genç çocuk, gılmanın çoğulu.

gureba: 1- Kimsesizler, zavallılar. 2- Gurbette kendi memleketinin dışında bulunanlar.

gureba-i yemin: Kapıkule Süvari Ocakları’nın beşinci ve altıncı bölükleri. Beşinci bölük, sağ garipler veya gureba-i yemin; altıncı bölük, sol garipler veya gureba-i yesar diye anılırdı.

güzin: Seçilmiş, seçkin, beğenilmiş.

-H-

hacegân: 1- Devlet dairelerindeki yazı işlerinin başında ve defterdarlık, nişancılık vazifelerinde bulunanlar hakkında kullanılan bir tabir. 2- Hocalar, eskiden yüzbaşı rütbesinin karşılığı olan bir sivil rütbe.

hadım: Kısırlaştırılmış erkek, tavâşi.

haketmek: Maden, ağaç ve taş üzerine elle yazı veya şekil oymak.

halile: Zevce, nikâhlı kadın, eş.

halife: Dünya Müslümanlarının başı ve ilâhî hükümlerin icrasında Peygamber’e vekil olan zat, birinin yerine geçen kimse.

Halvetîye: 1- Şeyh Ebî Abdullah Sıracüddin Ömer İbn-i Eş-Şeyh Ekmelüddinü’l-Lâhicî tarafından kurulan tarikat. 2-İbadetlerini تنها bir yerde, tek başına yapan.

hankâh: Eskiden gezginlerin ve yoksul yolcuların barındıkları misafirhane niteliğindeki tekke.

haraç: Vaktiyle Müslüman olmayan tebaanın toprak mahsulünden alınan vergi.

haraççı: Haraç adını taşıyan vergiyi tahsil eden memur. Cizyedar.

Harem-i Hümayun: 1- Topkapı Sarayı’nın harem dairesi. 2- Saray kadınlarının oturmalarına mahsus kısım. 3- Padişah sarayında kadınlar dairesi.

harim: Osmanlı camilerini çevredeki evlerden ve sokaklardan ayıran, duvarlarla çevrilmiş dış avlu.

hassa: Padişahlara ve saraylara mahsus hizmetler hakkında kullanılan bir tabir.

hatıl: Duvarı kuvvetlendirmek için taşların arasına yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap, ağaç veya demir direk.

hattat: İyi yazı yazan, el yazısı çok güzel olan sanatçı, mesleği hattatlık olan kimse.

hâvi: İçinde bulundurulan, kaplayan, ihtiva eden.

hayrat: Halkın ibadet, yemek, tedavi, su, tahsil v.s. gibi ihtiyaçlarını parasız olarak karşılamak, sevap elde etmek için yapılan hayır müesseseleri.

hazinedar: Devletin hazinesini idare ve koruyan memur.

hazire: Camilerin kible tarafında bulunan küçük mezarlık.

hazne: 1- Oluk ile yağmur borusunun arasına yerleştirilen ve huni görevi yapan çinko tekne. 2- Depo su haznesi, evrak haznesi.

hekimbaşı: bkz. cerrahbaşı.

helezoni: Sarmal, yılankavi, kıvrımlı.

hotoz: 1- Eskiden kadınların süs için saçlarının üstüne taktıkları, çeşitli renk ve biçimlerde yapılmış küçük-başlık. 2- Tavus kuşu gibi kuşların başlarında bulunan tüyler.

hummalı: Ateşli hastalık, sıtma, humma.

huzme: Demet, ışın demeti.

hüddam (huddam): Hizmetçi, uşak, hizmet edenler.

hümaşah: Kudretli ve azametli devleti remz eden.

hünkâr mahfili: Camilerde padişahların namaz kılmalarına ayrılmış hususi yer.

-İ-

icar: Kira geliri, kira, kiraya verme.

ihya: Canlandırma, diriltme, çok iyi duruma getirme, geliştirme, güçlendirme, yeniden yapma.

imar: Canlandırma, geliştirme, bayındır hale getirme.

imaret: Medrese talebelerine, fakirlere, gariplere ve her isteyene bedava yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır müesseseleri.

imrahor: Has ahırın en büyük âmiri.

irat: Gelir, gelir getiren mülk, irad etmek.

irtifa: Yükseklik, yükselme, yükselti.

istalaktit (stalâktit): Mağaraların tavanlarında koni biçiminde meydana gelen kalker yumru, sarkıt, mukarnas. İçine alma, içine sığdırma, kaplama, tutma.

istiab: İçine alma, içine sığdırma, kaplama, tutma.

islik: Kimi büyük camilerde kandil işlerinin duvarları karartmaması için duvarların yüksek bölümlerine ve kubbeye açılan küçük menfezlerden hava kanalları ile gelen islerin toplandığı oda.

istinat: Güven sağlayan duvar, güvenme, kuvvet olma.

itikâf: İbadet gayesiyle tenhaya çekilmek, kendini bir konuya vermek, ibadet etmek, bilhassa ramazan ayının son on gününde camide maksure denilen yerlere kapanıp ibadetle vakit geçirme.

-K-

kadıasker (kazasker): 1- Avrupa ve Asya bölgesinde Osmanlı kadılarının başındaki iki yüksek görevli. 2- İlmiye rütbelerinin sonuncusu ve mülkiyede bâlâlık; askerlikte müşir rütbesinin altında olan; Rumeli, Anadolu adıyla iki derecesi bulunan payedeki zat.

kâgir: Esas malzemesi taş olan yapı, taş veya tuğladan yapılmış olan.

kadınlar mahfili: Kadınların namaz kılması için ayrılan bölüm.

kâid: Yedeğine alan, yedekte çeken, serasker, kumandan, komutan (oturan, oturmuş).

Kalenderhane: Eskiden şehre gelip geçenlerin ücretsiz olarak kullandıkları, yiyip içerek geceyi geçirdikleri yer. Köylerde misafir odaları.

kâmilen: Noksansız, tam olarak, hep bütün, tamamen.

kaptan-ı derya: Osmanlılarda bahriye nazırı ve deniz kuvvetleri komutanı.

karye: Köy.

kasnak: Bir mimari yapıda kubbenin oturduğu ve yapının üslûbuna, türüne göre çokgen ya da yuvarlak olan kaide.

kavas: 1- Elçilik veya konsolosluk hademesi, iş sahiplerini çağıran görevli. 2- Büyük amirlerin hizmetinde çavuş, emir çavuşu, mahkeme hademesi, muhızır.

kavis: Ok atılan yayın ve buna benzer eğri şeylerin biçimi, eğmeç, yay.

kavs-i kuzah: Ebemkuşağı, gök kuşağı, alkım, eleğimsağma.

kayyum: Cami hademesi, temizleyip gözeten.

kazgancı (kazancı): Bakırdan kazan veya vapur kazanı yapan usta, gemilerde kazanı kurup idare eden memur.

kemankeş: Ok atan, ok atmakta usta olan kimse, iyi ok atan.

kemha: Bir cins kumaş, havsız kadife.

kemhacıbaşı: Kadife, ipek kumaş dokuyanların başı.

kervansaray: Eskiden ana yollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han, otel, sultan hanı.

kethüda: Bir yeri idareye memur edilmiş kimse, yeniçeri ağası, muhafız komutanı, kâhya.

ketebe: Kâtipler, yazıcılar; hüsnü hatta yazarın imzası.

kesif: Kalın, sık, kaba, yoğun.

kevser sebil: Teşbihi bir terimdir. “Kevser” gibi suyu soğuk, leziz olan ve cennet nimeti anlamına kullanılan bir terimdir.

kevser: Cennette bulunan bir akarsu veya havuz; Kur’ân-ı Kerim’in 108’inci sûresi.

kisedâr: Keseci, saraylıların paralarının hesabını tutan ve saklayan kalfa.

kitabe: Taş, mermer ve ağaç gibi sert cisim üzerindeki oyma veya kabartma yazı.

kûfi: Arap yazısının düz ve köşeli çizgilerden meydana gelen eski bir süs yazısı.

külliyе: Osmanlı Devleti’nin sosyal hayatında, bir cami çevresinde toplanan yapıların (cami, medrese, mektep, kervansaray, han, imaret, hastane, tabhane, sebil, çeşme, kütüphane vs gibi) yapıların tamamına verilen isim.

kündekâri: Eski tarihî yapıların kapılarında geometrik bir benzeme meydana getirecek şekilde kesilmiş küçük tahta parçalarını birbirine geçmeli olarak birleştirip yapma tekniği.

kürevî: Küre biçiminde olan veya küre ile ilgili, toparlak, yuvarlak.

kürsü: Cemaate vaaz vermek için yüksekçe yapılmış mahal.

-L-

lala: Şehzadelerin tâlim ve terbiyesiyle meşgul olan, padişahların sadrazamlara hitap ederken kullandıkları unvan.

-M-

mahkûk: 1- Hakkolunmuş, çelik kalemle sert bir şey üzerine kazılmış. 2- Yazıldıktan sonra çakı, kalemtıraş gibi şeylerle kazınmış.

mahfil: Büyük camilerde hükümdar veya müezzinler için ayrılmış yüksekçe bölüm.

mahlas: Kullandıkları ad veya bir kimsenin ikinci ismi.

mahruti: Konik, koni biçiminde.

mahya: 1- Ramazan gecelerinde camilerde iki minare arasına elektrik ampulleri ile yazılan yazı veya yapılan resim. 2-Çatılarda iki eğik yüzeyin birleştiği bölüm.

mahzen: Yeraltı deposu, arşiv.

maksure: Camilerde büyükler için etrafı alçak tahta parmaklıklarla ayrılmış yüksekçe yer, eski evlerde en mahrem yer.

malakâri: Osmanlı minaresinde kubbe, tavan veya duvarlara yapılan alçı kabartmalı ve boyalı süsleme.

mamur: İmar edilmiş, bakımlı.

maktûl: Öldürülmüş, katledilmiş.

maruf: Herkesçe bilinen, belli olan, meşhur; şeriatın emrettiği uygun gördüğü.

masura suyu: Eskiden kullanılan bir akarsu ölçü birimi.

matbah emini: Sarayda mutfak işlerine bakan memura verilen isim.

Meczip (meczub): Cezp olunmuş, Allah sevgisinden dolayı cezbeye tutularak kendisinden geçmiş deli, divane.

Metfun: Gömülmüş, defnolunmuş.

medrese: İslam ülkelerinde, бүкүнki üniversite ayarında, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer, fakülte.

medaris-i semaniye: İstanbul’da Fatih Camii etrafında kurulan 8 medrese.

merhum: Ölmüş, Allah’ın rahmetine kavuşmuş.

merkad: Mezar, kabir

merkad-i şerif: Peygamber Efendimiz’in Medine’de bulunan kabri.

mescit: Secde edilip, namaz kılınan yer, içinde cuma namazı kılınmayan.

mesnevîhane: Mevlânâ Celâleddin-i Rumî’nin yazdığı Mesnevî adlı kitabın okunduğı medrese ve okul gibi mekânlar.

meşâyih: Şeyhler.

meşhed: Şehit düşülen yer veya şehidin gömüldüğü yer.

meşid: Harçla yapılmış bina.

meşruta: Satılmamak şartı ile bir kimseye veya bir kuruluşa verilmiş mülk, cami görevlilerinin oturduğu mesken.

metruk: Terk edilmiş, bırakılmış,

mevkufat: Bir zaman için tutulmuş, bekletilmiş.

mihrap: Camilerin kible duvarında bulunan ve imamın namaz kıldırırken durması için ayrılmış olan girintili yer.

mihrümeh (mihrümah): Güneş ile ay, sevgi, eylül ayı.

mihver: Eksen.

minare: Müezzinlerin ezan okuduğı yüksekçe yer. Işık yeri, yol gösteren.

minber: Camilerde hatibin yarısına kadar çıkıp hutbe okuduğı merdivenli ve üstü külahlı bir sahanlığı olan yer.

monimantal: Abidevi, muhteşem.

muamma: Usulüne göre tertip olunmuş bulunan ve çok defa ismine delalet eden bilmece, anlaşılmaz iş, bir yazı stili.

muarrif: Tarif eden, etrafiyla anlatan, cami ve tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını sayan müezzin veya derviş.

muasır: Çağdaş, bir asırda yaşayanlardan her biri.

muhdes: Sonradan meydana gelmiş, eskiden olmayan.

müellif: Kitap yazar, kitap hazırlayan yazar.

muhaddis: Hadis ilmi üzerinde eser sahibi olan hadis bilgini.

muhatara: Tehlike, korku verici zarar, ziyan.

muhtesip: Eskiden belediye işlerine bakan memur, vergi memuru, belediye memuru.

mukataa: Hazineye ait bağ, bahçe ve arazilerin kira karşılığında şahıslara verilmesi, ekip dikilen arazinin kar-şılığında ödenen vergi.

mukarnas: İstalaktik, sarkıt.

murabba: Kare, dört unsurdan oluşan, dörtlü.

musahip: Konuşan, sohbet eden, padişahın hususi işlerinde bulunanlardan her biri.

musalla: Namaz kılınan üzeri açık yer, namazgâh.

musalla taşı: Cenaze konulan ve önünde cenaze namazı kılınan masa biçiminde taş.

mustatil: Dikdörtgen.

muvaakkithane: Büyük camilerin yanında yapılan içinde ezan vakitlerinin tespiti için gerekli alet ve saatlerin bulunduğu küçük yer.

müceddiden: Yeni olarak, yeni baştan.

müderri: Ders veren, medrese profesörü.

mühürdar: Eskiden devlet büyüklerinin mühürlerini taşıyan ve gerekli evrakı mühürleyen.

mükbire (mükebbire): Büyük camilerde müezzinlerin son cemaat yerlerinde namaz kılan halka imamın tek-birlerini tekrarlamak üzere bulunduğu çıkıntılı balkon.

mükebbire: bkz. mükbire.

mülazım: Stajyer, bir yere maaşsız olarak gidip gelen veya askeri teğmen, medreseden mezun olanların mezu-niyet sıralarına göre deftere kaydedilmesi.

mülhak: Sonradan katılmış, bir bütüne sonradan eklenmiş.

müneccimbaşı: Yıldız ilmiyle uğraşan ve yıldızların hareketlerinden ahkam çıkaran kimse, falcı, astronomi il-miyle uğraşan.

mürekkep: İki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen, bileşik.

müstedam: Devamı istenilen, sürekli, sürüp giden.

müştemilat: Herhangi bir binaya yapılan ve ayrı bir görevi bulunan eklentiler.

mütevelli: Bir vakfın yönetimi kendisine verilmiş olan.

müverrih: Tarihçi, ebcet hesabına göre manzum olarak tarih düşüren.

müzeyyen: Süslenmiş, bezenmiş.

-N-

nakibü’l-eşraf: Peygamber soyundan olanların işlerini görmek üzere içlerinden hükümetçe tayin olunan memur.

naib: 1- Birinin yerine geçen, vekil. 2- Kadı, şeriat hükümlerine göre hüküm veren hâkim.

nakkaş: Duvar ve tavan nakışları yapan kimse, ressam.

narteks: Bizans kiliselerinde sahna girilmeden önce gelen, şahından sütunlarla veya duvarla ayrılan bölüm, dehliz.

nazır: Nezaret eden, bakan, gözeten, vekil demektir.

neccar: Marangoz, dülger.

neo-klasik: Yeni klasik tarz.

Ni’mel-Ceyş: İstanbul’un fethini müjdeleyen hadiste, “İstanbul’un fethine katılan mutlu ve nimetlendirilmiş” askerler için kullanılan bir ıstılah.

Ni’mel-Emir: Peygamber Efendimiz (S.A.S.)’in İstanbul’un fethini müjdeleyen hadisinde fethi gerçekleştiren “mutlu, nimetlendirilmiş” kumandan.

niş: Üstü kemerli duvar hücresi, hücre.

nüş: İçmek, içret, tatlı.

-P-

pah: Eğik olarak kesilmiş kenar.

pandantif: Bir kubbeyi taşıyan kemerler ile kubbe kaidesinin arasını kapatan ve kare bir plandan kubbenin dairesel kaidesine geçmesini sağlayan küresel üçgen veya dingi. Kubbe ile pandantif arasına çoğu kez bir kasnak girer.

parapet: Yapılarda pencere önlerinde mozaik, mermer, tahta gibi şeylerden yapılmış dar çıkıntı, korkuluk.

paye: Fil ayağı, rütbe, derece, aşama.

piramit: 1- Mısır firavunlarının mezarlarına verilen isim. 2- Tepeleri ortak bir noktada birleşen, tabanları da herhangi bir çokgenin birer kenarı olan birtakım üçgenlerden oluşmuş cisim.

profil: Yandan görünüş, bir cismin düşey kesitinde ön kısmının konturu.

-R-

rakabe: Kul, köle, cariye, bir malın sahipliği, sahiplik hakları.

rebiülâhir: Sonbahar, Arabî ayların dördüncüsü.

rebiülevvel: İlkbahar, Arabî ayların üçüncüsü.

reisü’l-küttâb: Tanzimat’tan önce Osmanlı İmparatorluğu’nun dışişleri bakanı, Divan-ı Hümayun üyesi.

restore: Eski durumuna veya ilk biçimine getirilmiş.

revak: Sütun ve payeler tarafından taşınan kemerler arkasında yer alan, üstü örtülü, önü açık, mimari mekân.

revzen: Pencere, alçı pencere, ziynet pencereleri.

rical: Erkekler, belli mevki sahibi kimseler.

-S-

sabık: Geçen, önceki, şimdikinden bir olan kimse. Evvel memuriyette bulunmuş olan kimse.

sadâret: Başbakanlık.

Sa’diye: Sa’deddin-i Cebâvî tarafından kurulan tarikat.

sadrazam: Osmanlı İmparatorluğu’nda başbakana verilen isim.

sahabe: Peygamber Efendimiz’i Müslüman olarak gören ve sohbetlerine katılan.

sahn: Camilerde ibadete ayrılan geniş yer, alan.

sahn müderri: Sahn-ı seman medreselerinde ders okutan üst düzey öğretim üyesi.

sahnişin: Eski Türk evlerinde odanın sokağa doğru olan üç yanı pencereci çıkıntı.

Sahn-ı Semân: Fâtih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan caminin etrafındaki medreseler Fatih’te kendi adı ile anılan hakkında kullanılan bir tabir. 8 medreseden ibaret olan medreseler.

saka: Evlere su taşımayı meslek edinmiş olan kimse; Yeniçeri Ocağı’nın su ihtiyacını karşılayan.

saray ağası: Saray hizmetinde bulunanlar hakkında kullanılır bir tabir.

sarnıç: Su ihtiyacını karşılamak amacı ile yapılan özel su toplama havuzu, su deposu. Üstü açık ya da kapalı olabilir.

Sebil: dağıtılan etrafı parmaklıklı, üstü kubbe ile örtülü vakıf su ve müesseselerine verilen bir isimdir.

sekbanbaşı: Yeniçeri Ocağı’nın 65. cemaat ortasını teşkil eden sekbanların kumandanı.

selâmlık: Padişahların cuma namazını kılmak üzere camilerden birisine gidişleri dolayısı ile yapılan merasim.

selâtin: Sultanlar tarafından yaptırılan büyük camilere verilen ad.

semahane: Tekkelerde ayin yapılan yerler.

serasker: Birisi orduya kumanda ettiği zaman kendisine verilen unvan, 1826–1908 yılları arasında harbiye nazırına verilen ad, Millî Savunma Bakanlığı.

serhatağası: Osmanlı hudutlarındaki kalelerde vazife gören askeri kuvvetlerin başında bulunan.

sermimar: Mimarların başı, başmimar.

sıbyan mektebi: Osmanlı döneminde ilkokul düzeyinde eğitim veren okul ve bunun için inşa edilmiş yapı. Küçük çocukların okuma yazma ve Kur’ân-ı Kerim okumayı öğrendiği okul.

simkeş: Eskiden gümüş ve sırma tel çeken sanatkârlar.

simetrik: Eksen olarak alınan bir doğrudan benzer noktalan karşılıklı olarak aynı uzaklıkta bulunan iki benzer parçanın birbirine göre olan durumu.

sundurma: Yağmur veya güneşten korunmak için kapı üstüne veya duvar önüne yapılan saçak.

sütun: Taştan yapılmış taşıyıcı direk, kolon, silindir biçiminde dikili taş.

süne emini: (Emirü’l-hac): Hac emiri.

son cemaat yeri: Camilerin ana kapıları kapalı olduğu zamanlarda ve vakit harici namazlarda istifade edilen mahal, arka taraf.

-Ş-

şadırvan: Cami avlusunda cemaatin abdest alması için yapılmış, etrafı demir parmaklıklar ve su muslukları ile çevrili su haznesi.

şatır: Sarayın dış hizmetinde bulunup padişahların maiyetinde peyklere benzer vazife gören bir sınıf; padişahların ve büyük kimselerin atının yanında gitmek vazifesi ile görevli silahlı kişiler.

şifahane: Hastane, tımarhane.

şehzade: Padişahların erkek evlatlarına verilen isim, hükümdar oğlu, prens.

şerefe: Minarenin ezan okunan yeri.

şehriyârî: Hükümdara mahsus, padişahla ilgili, padişahlık.

şeyh: Yaşlı kimse, doğru yolu göstermeye yardımcı olan bir tekkenin başı; Arap kabile reisi.

şeyhülislâm: 1- Müftü, din kurumlarının en büyük başkanı. 2- Diyanet İşleri Başkanı.

şühedâ: Şehitler.

-T-

tabhane: Darüşşifa diye anılan eski hastanelerin yanında nekahet (hastalık sonrası) devrini geçirecek hastalar için yapılmış sosyal yardımlaşma müessesesidir.

tahrîr: 1- Osmanlıların yeni zapt ettikleri ülkelerin arazisini tescil, tasarruf sistemi ve vergi nispetlerini tayin ve tespit maksadıyla yazılan kayıtlar. 2- Yazma, yazılma, kaydetme, kompozisyon.

tahtâni: Altta olan, alttaki, aşağıya mensup ve aşağıda bulunan.

takoz: Bir eşyanın kıpırdamaması veya kaymaması için konulan ağaç kama veya kısıklı.

takva: Günahtan sakınma, Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden sakınma.

takrir: Sadrazamlar tarafından padişahlara bir meselenin geniş olarak yazılıp sunulması.

tâlid: Bir kimsenin evinde bulunan köle veya cariyeye.

tâli: 1- Sonradan gelen, ikinci derecede olan. 2- Kur’ân-ı Kerim’i okuyan.

tâlik: İslâm yazılarından bir stil, Arap alfabesinde yatık olarak yazılan bir yazı türü.

tanbur: Kubbe kasnağı, kubbe bileziği.

tarikât: İslâm mutasavvıf ve mütefekkirlerinin kendi içtihatlarına göre kurdukları, kendine mahsus âdabı, erkânı ve zikir şekli alan inanış ve düşünce yolu, Allah’a yaklaşma yollarından biri.

tasvir: Bir şeyi söz, resim, yazı veya figürle anlatma.

teberrukât: Mübarek ve uğurlu saymalar.

tebliğ: Ulaştırma, taşıma, bildirme.

tecdid: Yenileme, yeniletme.

tekke: Tarikat mensuplarının toplanıp ibadet, zikir ve tören yaptıkları yer, dergâh, zaviye.

tellak: Hamamda müşterileri yıkayıp keseleyen erkek hizmetçi.

tescil: Herhangi bir şeyin resmî olarak kaydedilmesi, kütüğe geçirme, sicile geçirme.

teşne: Susamış, susuz, istekli, hevesli.

tetimme: Fatih medresesinde yüksek tahsile hazırlayıcı kısım, medrese müştemilatından olan binalar.

tevhidhane: Bazı tekkelerde sema ayini icra edilen yere verilen isim.

tevliyet: Mütevellilik, vakıf mallarına bakma görevi, birini vakfın idaresine tayin etme.

tezyin: Süsleme, benzeme.

tonoz: Bir kemerin aralıksız devam etmesiyle oluşan örtü biçimi, alttan içbükey olmak üzere taş, tuğla ve harçla örülmüş yarım silindir biçiminde tavan örtüsü.

tuğra: Osmanlılarda padişahın imza, sembol ve alâmeti.

türbedar: Türbeyi bekleyip hizmetini gören kimse, türbe bekçisi.

-U-Ü-

üçtuğlu: bkz. vezir.

ümera: 1-Emir sözünün çoğul şeklidir. Bir şehrin, bir kavmin başı, emirler, beyler, büyük bir hanedana mensup kimse. 2-Osmanlı devrinde üst subaylara verilen umumi isim. 3- Sancak beyleri hakkında kullanılan bir tabir.

üslûp: Oluş, yapım tarzı, bir sanatçıya veya bir devre özgü yapım şekli, yapım stili.

-V-

vakfiye: Bir vakfın idare şartlarını bildiren belge, vakıfname.

vakıf: Bir hayır işinin devamlı olması için belli şartlarla ve resmî bir yoldan ayrılıp kişi ve kuruluşlar tarafından bırakılan mal, mülk ve para.

vâkıf: Vakfeden, vakıf sahibi, bir mal ve mülkü bağışlayan, vakıf yapan.

vakur: Ağır başlı, temkinli, onurlu.

vezir: Osmanlı İmparatorluğu'nda askerî ve idarî salâhiyete sahip en büyük rütbedeki memur, bakan veya vali olan paşa.

vitray: Birbirine bağlı kurşun bölmelere erleştirilmiş renkli cam parçalarından oluşan, saydam pencere süslemesi veya resimle süslenmiş pencere.

-Y-

yeniçeri: Osmanlı askerî teşkilatı ve kara kuvvetlerinde bulunan piyade sınıfı, kapıkule ocaklarının en büyüğü.

yeniçeri ağası: Yeniçeri askerî teşkilatının en yüksek komutanı.

yontutaşı: İşlemeye ve şekil verilmeye elverişli taş, taşın yontulma şekli.

-Z-

zahit: Dinin emir ve nehiyelerine aşırı bağlılık gösteren, ibadetle meşgul olan veya dünya menfaatlerinden sıyrılmış din adamı.

zaviye: Tekkenin küçüğüne verilen isim, misafirhane.

zeamet: Tımar, Osmanlı Devleti'nde yıllık geliri en az yirmi bin, en çok yüz bin akçeden az olan toprak, askerdeki yararlılığına karşılık olarak öşrü padişah tarafından bir sipahiye verilen arazi. Buna sahip olanlara ashab-ı zeamet, zaim ya da sipahi denirdi.

zevat: Azık, yiyecek stoku, erzak.

zevi'l-ihiram: Saygı sahipleri.

zilhicce: Arabî takvime göre kameri ayların on ikincisi, kurban ve hac ayları.

zilkade: Arabî takvime göre kameri ayların on birinci ayı.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'ân-ı Kerim.

Akbatu, Şinasi: “İstanbul’un Kaybolan Camileri”, 11 Mart 1959’dan 8 Nisan 1959’a kadar İstanbul’da mün-teşir günlük *İstanbul Ekspres* gazetesinde yayımlanan muhtelif makaleler.

Akbatu, Şinasi: “İstanbul Tekkeleri”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, c.IV, sayı.4, s.51–96; c.V, sayı.4, s.81–103 / sayı.5, s.97–121.

“Amcazade Hüseyin Paşa’nın Teessüs ve Tekerrürü Devrinde İlim ve Ulema”, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*,1/2.

Arseven, Celâl Esad: *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul

Aslanapa, Oktay: *Mimar Sinan’ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988.

Aslanapa, Oktay: *Osmanlı Devri Mimarîsi*, İstanbul 1986.

Asırla Boyu İstanbul: bkz.**Şahsuvaroğlu, Haluk Y.**

Atilla, Çetin: “İstanbul’daki Tekke, Zâviye ve Hankâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika”, *Vakıflar Dergisi*, sayı.XIII, Ankara,1981, s.583-590.

Ayvansarayî, Hâfız Hüseyin: *Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikatü’l-Cevâmi)* c.III, Neşr. İhsan Erzi, İstanbul 1987.

Ayvansarayî, Hâfız Hüseyin: *Hadikatü’l-Cevâmi*, c.I-II, İstanbul 1281.

Ayvansarayî, Hâfız Hüseyin: *Mecmuat-ı Tevarih*, Haz. Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk, İstanbul 1985.

Ayvansarayî, Hâfız Hüseyin: *Vefâ-yati Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, Neşr. Fahri Ç. Derin, İstanbul 1978.

Ayverdi, Ekrem Hakkı: *İstanbul Mi’mârî Çağının Meşe’i Osmanlı Mi’mârîsinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Bâyezid 630–805 (1230–1402) I*, İstanbul 1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı: *Osmanlı Mi’mârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806–855 (1403–1451) II*, İstanbul 1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı: *Osmanlı Mi’mârîsinde Fâtih Devri, 855–886 (1451–1481)* c.III, İstanbul 1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı: *Osmanlı Mi’mârîsinde Fâtih Devri, 855–886 (1451–1481)* c.IV, İstanbul 1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı: *19. Yüzyıl İstanbul Haritası*. İstanbul Fatih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1958.

Ayverdi, Ekrem Hakkı-Barkan, Ömer Lütfi: *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri–953 (1546) Târihli*, İstanbul 1970.

Ayverdi, Ekrem Hakkı-Yüksel, İ. Aydın: *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimârîsi*, İstanbul 1976.

Baltacı, Cahid: *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, Teşkilat ve Tarih*, İstanbul 1976.

Barkan, Ömer Lütfi: *Süleymaniye Cami ve İmareti İnşaatı 1550–1557*, Ankara 1972.

Barut, Sevim: “Hadikatü’l-Cevâmi’ye göre İstanbul Tarihi Yarımadası’ndaki Kiliseden Camiye Çevrilmiş Yapıların İncelenmesi”, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi, (gayri matbu)Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.

Başbakanlık Arşvi D. Bşm.1209, 11.13’te kayıtlı belge.

Bayrak, M. Orhan: *İstanbul’da Gömülü Meşhur Adamlar*, İstanbul 1979.

Berki, Ali Himmet: *Vakfa Dâir Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tâbirler*,Ankara 1966.

Bilge, Mustafa: *İstanbul Selatin Camileri*, İstanbul 1978,

Bulunmaz, Fikriye: “Hadîkatü’l-Cevâmî’ye göre Tarihi Yarımada’nın Aksaray, Sulukule, Yedikule, Yenikapı Bölgelerinde Kalan Cami ve Mescitler”, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Lisans Üstü (gayri matbu) Bitirme Tezi, İstanbul 1986.

Cunbur, Müjgan: “Fatih Devri Kütüphaneleri ve Kütüphaneciliği”, TKDB, IV, 1957.

Demircanlı, Yüksel Yoldaş: *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, İstanbul (Tarihsiz).

Doğan, Ahmet Işık: *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikli Fütüvve Yapıları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları (Dr. Tezi), 1977.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Ergin, Osman: *Fatih İmareti Vakfıyesi*, İstanbul 1945.

Ergin, Osman: *Türkiye Maarif Tarihi*,1, İstanbul 1939.

Ergin, Osman: *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul 1934.

Erünsal, İsmail: “Medieval Otoman Libraries”, *Erdem*,1/3, Ankara 1984.

Erünsal, İsmail: “Türk Kütüphaneleri Tarihi–11”, Ankara 1988 (AKDTYK. Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 22).

Eyice, Semavi: “İstanbul: Tarihi Eserleri”, *İslâm Ansiklopedisi*, VI/2, (İstanbul 195).

Eyice, Semavi: “İstanbul Kütüphaneleri”, *İslâm Ansiklopedisi*, 1214, s.111–113.

Eyice, Semavi-Tunay, Mehmet İ.-Tanman, Baha-Kalfagil, Sabit: *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, Fatih Belediyesi, İstanbul (Tarihsiz).

Eyice, Semavi: *İstanbul Minareleri*, İstanbul 1963.

Eyice, Semavi: *Son Devir Bizans Mimârisi - İstanbul’da Palaiologoslar Devri Anıtları*, İstanbul 1980.

Eyice, Semavi: “Eski Kütüphane Binaları Hakkında”, *Türk Yurdu*, sayı.267, Nisan 1967.

Fatih Külliyesi Vakfıyesi, Türk İslam Eserleri Müzesi: 2202, (B:A.Ali).

Emîrî Tasnifi, *Fatih Devri*, No.70.

Fatih Mehmed II Vakfîyeleri, Ankara 1938.

Gökbilgin, Tayyib: “Eski Kütüphaneler”, *Bilgi*, sayı.84, 1974.

Gökman, Muzaffer: *Kütüphanelerimizden Notlar*, İstanbul 1952.

Gürel, Şevket: *İstanbul Evliyaları ve Fetih Şehidleri*, İstanbul 1988.

İslâm Ansiklopedisi - İslâm Âlemi Coğrafya, Etnografya ve Bibliyografya Lugatı (İ.A.), c.I-XIII, İstanbul 1940–1986.

İstanbul Ansiklopedisi, Neşr. Reşad Ekrem Koçu, İstanbul 1958 v.d.

İstanbul Abideleri, Yedigün Neşriyatı, İstanbul (Tarihsiz).

İBB, *İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları - Suriçi (Fatih) Camileri ve Mescidleri -I-*, İstanbul 2014.

İBB, **(Yedigün, Sudi)** *İstanbul İncileri, Sur İçi Camileri*, İstanbul 2013.

İstanbul Camileri: bkz.**Öz, Tahsin.**

İstanbul Çeşmeleri: bkz.**Tanışık, İbrahim Hilmi.**

İstanbul Evliyalarr: bkz.**Güzel, Şevket.**

İstanbul’un Kaybolan Camileri: bkz.**Akbatu, Şinasi.**

İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, c.1–4, İstanbul 1982–1985.

İstanbul Minareleri: bkz.**Eyice, Semavi.**

İstanbul’un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar: bkz.**Ünver, Ahmed Süheyl.**

İşleyen, Emel: “Unkapanı, Aksaray, Sulukule, Ayvansaray Dörtgeni İçindeki Cami ve Mescitler”, Yıldız Üniversitesi, Lisans Üstü (gayri matbu) Bitirme Tezi, İstanbul 1983.

İstanbul 1323/1907 Tarihli Meclis-i Ekâbir-i Ma’arif Kararıyla Yapılan Sayım Cedveline Göre İstanbul’da Bulunan 65 Vakıf Kütüphanesinin Listesi.

İşli, Necdet: *İstanbul’da Sahabe Kabir ve Makamları*, Ankara (Tarihsiz).

Koçu, Reşad Ekrem: *Türk İstanbul*, İstanbul 1953.

Kiliseden Camiye Çevrilmiş Yapılar: bkz.**Barut, Sevim.**

Mecmûa-i Tekâyâ: bak.**Şükri Efendi, Zakir Şükrü.**

Meriç, Rifkî Melul: “Bayezid Câmii Mimarı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 1957, 11/26.

Meyer, Wolfgang: *İstanbul’daki Güneş Saatleri*, İstanbul 1985.

Müler-Wiener, Wolfgang: *Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls*, Tübingen 1977.

Münib Bandırmalızâde, Ahmed Münib el-Üsküdarî: *Mecmûa-i Tekâyâ*, Âlem Matbaası, İstanbul 1307/1899–90, s.16 s.305.

Mustafa, Kara: *Tekkeler ve Zaviyeler*, 2. Bsm. İstanbul 1980, s.424–35.

Osmanlı Devri Mimarîsi: bkz.**Aslanapa, Oktay.**

Osmanlı Medreseleri: bkz.**Baltacı, Cahid.**

Osmanlı Tarihi: bkz.**Uzunçarşılı, İsmail Hakkı.**

Osmanzâde, Taib Ahmed: *Hadîkatü’l-Vüzera*, İstanbul 1271.

Öz, Tahsin: *İstanbul Camileri*, c.I-II, Ankara 1987.

Özcan, Abdülkadir: “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarihi Bölümü Tezleri”, İstanbul 1984.

Öneş, Edhem Ruhi: *İstanbul Camileri*, İstanbul, (E.R. Öneş Kütüphanesi’ndeki gayri matbu çalışma).

Sahabe Kabirler: bkz.**İşli, Necdet.**

Sâi Çelebi: *Tezkiretü’l-Bünyân*, Neşr. Sadık Erdem, İstanbul 1988.

Selâtin Camileri: bkz.**Bilge, Mustafa.**

Süreyyâ, Mehmet: *Sicill-i Osmanî*, c.1, İstanbul 1311.

Seyahatname: bkz.**Demircanlı, Yüksel Yoldaş.**

Sönmez, Abidin: *Veysel Karani ve Hırka-i Şerif*, İstanbul 1989.

Sinan’ın Hayatı: bkz.**Aslanapa, Oktay.**

Şakaiki Nu’maniye ve Zeyilleri, c.I-V, Neşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

Şehir Rehberi: bkz.**Ergin, Osman.**

Şehsuvaroğlu, Haluk Y.: *Asırlar Boyu İstanbul*, İstanbul 1953.

Şükri Efendi, Şükrü Zakir: *Mecmûa-i Tekâyâ*, Neşr. Mehmed Serhan Tayşi ve Klaus Kreiser, Freiburg 1980.

Tahrîr Defteri: bkz.**Ayverdi, Ekrem Hakkı-Barkan, Ömer Lütfi.**

Tanışık, İbrahim Hilmi: *İstanbul Çeşmeleri*, c.I-II, İstanbul 1943–1945.

Tarih Tezleri: bkz.Özcan, Abdülkadir.

Tarihî Yarımada’nın Camileri: bkz.**Bulunmaz, Fikriye.**

Tayşi, M. Serhan: “İstanbul’da Çeşitli Eğitim Kurumları İçinde Kurulmuş Osmanlı Kütüphaneleri”, *İlim ve San’at*, sayı.4, 1985; sayı.5, 1986.

Tayşi, M. Serhan: “Şeyhü’l-İslâm Erzurumlu Şehid Seyyid Feyzullah Efendi ve Fevziye Medresesi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı.23, Nisan 1983, s.9–100.

Tayşi, M. Serhan: “Ali Emîri Efendi ve Millet Kütüphanesi, Gazete ve Mecmua ve Salnameleri İndeks Kataloğu”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı.46, Şubat 1987, s.163–213.

Tayşi, M. Serhan: “Fatih Devri Osmanlı Kütüphanecilik Anlayışı ve Kütüphaneleri”, *Fatih, Fetih ve İstanbul*, MTTB Yayınları, İstanbul 1974.

Tezkire: bkz.**Sâi Çelebi.**

Topographie Istanbul: bkz.**Müller-Wieher, Wolfgang.**

Taşköprülüzâde, İsamuddin Ebu’l-Hayr Ahmed Efendi: *eş-Şakâ’iku’n-nu’mâniyye fî-*, İnceleme ve notlarla neşreden: Ahmed Subhi Fırat, İstanbul 1985.

Turani, Adnan: *Dünya Sanat Tarihi*, 3.baskı, Ankara 1983.

TDV: *İslâm Ansiklopedisi* (44 cilt), İstanbul 1988–2013.

Türkay, Cevdet: “İstanbul Kütüphaneleri”, *Belgelerle Türk Tarihi*, XII, sayı.69 İstanbul 1973.

Uluçay, Çağatay: “Padişahların Kadınları ve Kızları”, Ankara 1980.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, c.I-IV, Ankara 1988.

Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı, Ankara 1945.

Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı, Ankara 1948.

Ülgen, Ali Sami: “Yenicami”, *Vakıflar Dergisi*, sayı.2, Ankara 1942.

Ülker, Muammer: *Le bibliothegue De La Süleymaniyye Collection Turcica*, 11. Travaux et Recherches en Turguie 1982. (l’Institut Français d’Etudes Anatoliennes d’İstanbul Editions Peetiers/Turcia, s.111–126).

Ülke, Recep: *İstanbul Anıtları (Ayvansaray, Balat ve Fener semtlerindeki anıtlar)*, İstanbul 1957.

Ünsal, Behçet: “İstanbul’un Mi’mâri ve Eski Eser Kaybı”, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1969, s.6–61.

“Türk-Vakfı İstanbul Kütüphaneleri’nin Mi’mari Yöntemi”, *Vakıflar Dergisi*, sayı.18, Ankara 1984.

Ünver, A. Süheyl: *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul 1946.

Ünver, A. Süheyl: “İstanbul’un İlk Kütüphanesi Hakkında”, *Akşam* gazetesi, 31 Ağustos 1942.

Ünver, A. Süheyl: “Sultan İkinci Selim’e Kadar Osmanlı Hükümdarlarının Hususî Kütüphaneleri Hakkında”, IV. Türk Tarih Kongresi Tebliği, 1952.

Ünver, A. Süheyl: *İstanbul’un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar*, Ankara 1976.

Vakıflar Genel Müdürlüğü: *İstanbul Abideleri,-Kadırğa Sokullu Mehmet Paşa Camii-*, (Broşür)

Vakıflar, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 3. Vakıflar Haftası Armağanı.

Vakıflar, İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü, İstanbul 1984.

Vefayat, bkz.**Ayvansarayî, Hafız Hüseyin.**

Yetkin, Suut Kemal: *İslam Sanatı Tarihi*, Ankara 1954.

Yücel, Erdem: “Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, sayı.13, Ankara 1969.

Yüksel, İ. Aydın: *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid-Yavuz Selim Devri*, (886–926/1481–1520), İstanbul, 1983.

FAAL OLAN CAMİLERİMİZ

Sıra No.	Caminin Adı	Pafta	Ada	Parsel
1.	Abdi Çelebi Camii	309	1214	17
2.	Abdi Subaşı Camii	265	2277	15
3.	Acemoğlu Camii	350	1393	29
4.	Ahi Çelebi Camii	93	360	15
5.	Ahmediye Camii	436	2008	3
6.	Ahmed Çavuş Camii	349	1367	2
7.	Ahmed Emir Buhari Mescidi	-	-	-
8.	Akbaba Mehmet Efendi Camii	410	1722	19, 20, 23, 33
9.	Akbıyık Camii	61	88	1
10.	Akseki Camii	195	1529	1
11.	Aksemseddin Camii	448	2087	27
12.	Ali Fakih Camii	341	1306	1
13.	Ali Paşa Camii	145	264	9
14.	Ali Yazıcı Camii	273	2305	30
15.	Altay Camii	177	1535	1
16.	Altı Poğaca Ahmet Paşa Camii	457	2476	12
17.	Arabacı Bayezid Ağa Camii	382	1565	5
18.	Arakıyeci Ahmet Çelebi Camii	345	1340	28
19.	Arakıyeci Mehmet Ağa Camii	357	1394	3
20.	Arpacılar Camii	19	413	44
21.	Asılsoy İş Merkezi Camii	-	-	-
22.	Âşık Paşa Hüseyin Ağa Camii	251	2196	19
23.	Atik İbrahim Paşa Camii	201	339	259
24.	Atlamataşı Camii	121	515	12
25.	Ayakkabıcılar Sitesi Mescidi	-	-	-
26.	Aydın Kethüda Camii	370	1473	22
27.	Aynalı Çeşme Camii	433	1982	10
28.	Aynulhayat Hatun Camii	74	163	36
29.	Azak Big Center İş Merkezi Mescidi	-	-	-
30.	Baklalı Kemalettin Camii	206	858	29
31.	Balıkçılar Camii	-	-	-
32.	Bali Paşa Camii	443	2051	1
33.	Bali Süleyman Ağa Camii	355	1409	6
34.	Balkapan Han İş Merkezi Mescidi	-	-	-
35.	Başçı Mahmut Camii	420	1804	7
36.	Behram Çavuş Camii	74	163	23
37.	Behruz Ağa Odabaşı Camii	169	1468	125
38.	Bekir Paşa Camii	410	1728	1

39.	Beşerler Mescidi	-	-	-
40.	Beyazıt Camii	109	613	18
41.	Beyazid-i Cedit Camii	283	1150	51
42.	Beyceğiz Camii	350	2130	52
43.	Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Mescidi	-	-	-
44.	Bezmialem Valide Sultan Camii	426	1827	6
45.	Bezzaz-ı Cedit Camii	88	743	11
46.	Bıçakçı Alaaddin Camii	180	1065	16
47.	Bodrum Mesih Paşa Camii	198	808	9
48.	Bodrumhan Mescidi	156	2792	27
49.	Bostani Ali Camii	72	140	35
50.	Burmali Mescit Camii	165	956	17
51.	Büyük Ayasofya Camii	-	-	-
52.	Caferağa Camii	371	1479	8
53.	Cafer Subaşı Camii	267	2280	1
54.	Canbaziye (Cerrahpaşa) Camii	293	1325	11
55.	Canbaziye (Kocamustafapaşa) Camii	224	1109	31
56.	Canfeda Hatun Camii	460	2552	37
57.	Cebecibaşı Camii	268	1911	16
58.	Cerrah Mehmet Paşa Camii	221	1107	1
59.	Cezerî Kasım Paşa Camii	35	43	6
60.	Cihan Saray İş Merkezi Mescidi	-	-	-
61.	Çadırcı Ahmet Çelebi Camii	76	175	10
62.	Çakırağa Camii	474	2686	2
63.	Çakmakçılar Camii	87	260	-
64.	Çarşılı Han Mescidi	-	-	-
65.	Çavuşoğlu İşhanı Mescidi	-	-	-
66.	Çavuşzade (Cerrahpaşa) Camii	163	1138	36
67.	Çivizade Kalburcu Mehmet Efendi Camii	381	1569	15
68.	Çoban Çavuş Camii	190	990	9
69.	Çorlulu Ali Paşa Camii	87	250	11
70.	Damat İbrahimpaşa Camii	119	668	34
71.	Damat Öküz Mehmet Paşa Camii	379	1598	2
72.	Davudpaşa Camii	303	1157	53
73.	Debbağzade Hacı Piri Camii	-	1166	13
74.	Derby Hanı Mescidi	-	-	-
75.	Derviş Ali Camii	458	2549	16
76.	Dibek Camii	443	2052	2
77.	Dibekli Eminbey Camii	139	677	2
78.	Divani Ali Camii	81	208	15
79.	Dividdar Keklik Mehmet Efendi Camii	253	1007	8
80.	Dizdariye Camii	79	130	1
81.	Dokurhan Camii	413	2598	84

82.	Duhani Mustafa Bey Camii	339	1176	53
83.	Dülgerzade Camii	170	1049	3
84.	Ebuzer Gıfari Camii	519	2891	29
85.	Eftalzade Camii	249	1923	6
86.	Emin Sinan Camii	81	213	3
87.	Eminönü Çakırağa Camii	141	2805	60
88.	Eminönü Hoca Kasım Günani Camii	99	308	1
89.	Eminönü Nişancı Mehmet Paşa Camii	-	737	7-8
90.	Emir Buhari Camii	442	2047	14
91.	Emniyet Han Mescidi	-	-	-
92.	Esir Kemal Camii	-	200	7
93.	Fatih Camii	248	2126	24
94.	Fatma Sultan Camii	430	1861	9
95.	Ferruh Kethüda Camii	479	2634	1
96.	Fethiye Camii	278	1890	34
97.	Fevziye Küçük Efendi Camii	342	1294	2
98.	Fındıkzade Mescidi	-	2109	64
99.	Firuz Ağa Camii	68	101	33
100.	Fuat Paşa Camii	-	231	13
101.	Gazi Ahmet Paşa Camii	430	1927	3
102.	Gazi Atik Ali Paşa Camii	38	274	6
103.	Geylani Tekkesi Mescidi	374	1554	30
104.	Gül Camii	258	2248	1
105.	Gürün Han Mescidi	-	-	-
106.	Hace-i Rakım Efendi Camii	454	2444	1
107.	Hacı Bayram Kaftanı Camii	219	870	9
108.	Hacı Beşir Ağa Camii	90	374	3
109.	Hacı Çamaşırcılar Han Mescidi	-	-	-
110.	Hacı Evhaddin Camii	335	2716	88
111.	Hacı Evliya Camii	357	1408	21
112.	Hacı Ferhat Ağa Camii	252	2181	32
113.	Hacı Hamza Camii	342	1301	5
114.	Hacı Hasan Camii	453	2416	1
115.	Hacı Hüseyin Ağa Camii	316	1237	14
116.	Hacı İlyas (Yatağan) Camii	519	2888	17
117.	Hacı İsa Camii	296	2356	10
118.	Hacı Küçük Camii	29	336	15
119.	Hadım İbrahim Paşa Camii	354	1411	18
120.	Hafız Ahmet Paşa Camii	358	1389	24
121.	Hamami Muhittin Camii	297	1842	1
122.	Hamarat Aykın İş Merkezi Mescidi	-	-	-
123.	Haraççı Kara Mehmet Camii	237	1046	4
124.	Harbi Mescidi	382	1565	28

125.	Haseki Sultan Camii	228	1132	45
126.	Hasırcı Melek Camii	366	1495	11
127.	Hasırcılar İş Hanı Mescidi	-	-	-
128.	Hatice Sultan Camii	477	22703	2
129.	Havuzlu Mescit	115	735	12
130.	Haydar Kethüda Cami	163	1158	44
131.	Hekimoğlu Ali Paşa Camii	305	1160	127
132.	Hırka-i Şerif Camii	195	1530	1
133.	Hızır Çavuş Camii	275	2340	4
134.	Hızırbey Camii	-	519	23
135.	Hidayet Camii	18	406	4
136.	Hirami Ahmet Paşa Camii	279	1897	1
137.	Hobyar Camii	24	424	3
138.	Hoca Ali Camii	478	2650	6
139.	Hoca Gıyaseddin Camii	120	501	17
140.	Hoca Hamza Camii	-	470	8
141.	Hoca Kasım Günani Camii	297	1830	15
142.	Hoca Piri Camii	133	255	8
143.	Hoca Üveys Camii	-	2068	9
144.	Hocapaşa Camii	16	25	12
145.	Hoşkadem Camii	-	930	10
146.	Hürrem Çavuş Camii	450	3007	161
147.	Hürriyet Çarşısı İş Merkezi Mescidi	-	-	-
148.	Hüsambey Camii	451	2406	1
149.	Hüseyin Ağa Camii	85	252	2
150.	Hz. Cabir Camii	338	1177	91
151.	İbrahim Çavuş Camii	-	1486	6
152.	İç Bedesten Camii	7	2766	24
153.	İğneci Hasan Mescidi	-	325	-
154.	İl Özel İdaresi Mescidi	-	-	-
155.	İmam Hanı Mescidi	-	-	-
156.	İmarat-i Atik Camii	453	2427	1
157.	İmç Blokları Mescidi	-	-	-
158.	İrfaniye Çarşısı İş Merkezi Mescidi	-	-	-
159.	İshak Paşa Camii	59	68	3
160.	İskender Ağa Camii	373	1560	3
161.	İskender Çelebi Camii	337	1170	13
162.	İskender Paşa Camii	436	1990	1
163.	İsmail Ağa Camii	270	1910	119
164.	İstanbul Çarşısı İş Merkezi Mescidi	-	-	-
165.	Kalenderhane Camii	102	652	9
166.	Kaliçeci Hasan Ağa Camii	-	222	8
167.	Kambur Mustafa Paşa Camii	436	1993	28

168.	Kantarcılar Camii	154	476	22
169.	Kapı Ağası Camii	146	114	1
170.	Kaptan Sinan Paşa Camii	-	1845 41	
171.	Kaptanıderya İbrahim Paşa Camii	102	576	1
172.	Kara Ali Mescidi	458	2541	1
173.	Karabaş Veli Camii	447	2086	21
174.	Karagöz Mehmet Paşa Camii	355	1406	13
175.	Karaki Hüseyin Çelebi Camii	12	16	5
176.	Kara Nohut Camii	434	1988	43
177.	Kariye Camii	473	2607	1
178.	Kasap Demirhun Camii	242	1004	11
179.	Kasap Halil Camii	-	1819	1-2
180.	Kasap İlyas Camii	194	1123	6
181.	Kasım Ağa Camii	459	2570	1
182.	Kasım Çelebi Camii	346	2080	24
183.	Kâtip Kasım Camii	144	778	30
184.	Kâtip Muslihiddin Camii	425	1854	1
185.	Kâtip Muslihiddin (Aksaray) Camii	213	867	29
186.	Kâtip Muslihiddin (Yazıcı) Camii	282	1887	1
187.	Kâtip Sinan Camii	117	2104	5
188.	Kâtip Şemsettin Camii	-	507	5
189.	Kazasker Abdurrahman Çelebi Camii	-	1957	46
190.	Kazasker İvaz Efendi Camii	-	2867	50
191.	Keçeci Piri Camii	380	1606	13
192.	Kefevi Camii	458	2534	5
193.	Kemal Paşa Camii	187	926	40
194.	Kepenekçi Sinan Camii	94	471	2
195.	Keyci Hatun Camii	225	1103	10
196.	Kızıl Minare Camii	169	934	22
197.	Kirazlı Mescit	130	568	1
198.	Koruk Mahmut Ağa Camii	418	1710	34
199.	Kovacı Dede Camii	150	1372	1
200.	Köprülü Mehmet Paşa Camii	47	238	23
201.	Kumrulu Mescidi	351	1380	10
202.	Küçük Ayasofya Camii	71	116	27
203.	Kürkçübaşı Ahmet Şemsettin Camii	423	1850	1
204.	Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camii	327	1266	22
205.	Laleli Camii	188	913	1
206.	Lalezar Camii	361	1431	21
207.	Lütuf Paşa Camii	432	1959	2
208.	Macuncu Kasım Camii	417	3001	1
209.	Mahmut Paşa Camii	37	324	55
210.	Malcı Mehmet Paşa Camii	334	1074	20

211.	Manisalı Mehmet Paşa Camii	244	1949	19
212.	Marpuççular Camii	91	394	37
213.	Marpuççular İş Merkezi Mescidi	-	-	-
214.	Mehmet Ağa Camii	347	1369	1
215.	Melek Hatun Camii	366	1502	8
216.	Mercan Ağa Camii	6	632	38
217.	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (Vezir) Camii	20	7	6
218.	Mesih Ali Paşa Camii	177	1541	1
219.	Mesih Mehmet Paşa Camii	466	2517	10
220.	Mesnevi hane Camii	271	2286	1
221.	Mihrimah Sultan Camii	467	2497	13
222.	Mihrişah Hacı Kadın Camii	322	2385	128
223.	Mimar Acem (Örümceksiz) Camii	368	1492	1
224.	Mimar Hayrettin Camii	32	249	13
225.	Mimar Mehmet Ağa Camii	171	962	21
226.	Mimar Sinan Camii	446	2058	2
227.	Mismarcı Şücaettin Camii	269	1913	123
228.	Molla Aşkî Camii	480	2658	7-8
229.	Molla Fenari Camii	36	42	1
230.	Molla Fenari İsa Camii	438	2026	6
231.	Molla Hüsrev Camii	119	570	5
232.	Molla Hüsrev (Küçükmustafapaşa) Camii	260	2247	3
233.	Molla Hüsrev (Sofular) Camii	181	1085	12
234.	Molla Şemsettin Gürani Camii	134	565	14
235.	Molla Şeref Camii	433	1971	4
236.	Molla Zeyrek Camii	453	2421	1
237.	Muhsine Hatun Camii	112	700	9
238.	Muhtesip İskender Camii	195	1520	6
239.	Mukaddes Emanetler Ağa Camii	-	-	-
240.	Murat Paşa Camii	215	880	12
241.	Mustafa Çavuş Camii	372	1558	21
242.	Mustafa İsmet Efendi Camii	267	2284	5
243.	Mustafa Muslihittin Yarhisar Camii	454	2411	1
244.	Müftü Ali Camii	456	2461	18
245.	Nakilbent Camii	100	96	20
246.	Nalbant Camii	193	740	3
247.	Nallı Mescit Camii	23	27	2
248.	Neslişah Sultan Camii	462	2484	10
249.	Nişancı Mehmet Paşa Camii	351	1387	19
250.	Nuruosmaniye Camii	28	299	125
251.	Odun Yarıcızade Camii	297	1864	38
252.	Onsekiz Sekbanlar Camii	151	924	22
253.	Oymakapı Mescidi	269	1913	8

254.	Parmakkapı Kadiasker Mehmet Efendi Camii	444	2079	17,18,19,32,a,b
255.	Pertevniyal Valide Sultan Camii	184	886	1
256.	Pir Han Mescidi	-	-	-
257.	Piri Mehmet Paşa Camii	420	1785	6
258.	Piri Mehmet Paşa (Soğuk Kuyu) Camii	343	1000	53
259.	Pirinççi Sinan Camii	358	1445	22
260.	Ramazan Efendi Camii	300	1191	30
261.	Rüstem Paşa Camii	126	430	7
262.	Sadi Kazgani Camii	217	877	20
263.	Salih Paşa (İbni Meddas) Camii	254	1017	14
264.	Samani Virani Evvel Camii	103	462	11
265.	Samani Virani Sani Camii	201	339	218
266.	Sancaktar Hayrettin Camii	287	955	15
267.	Sanki Yedim Camii	455	2438	7
268.	Saraç Doğan Camii	414	1714	12
269.	Saraç İshak Camii	111	994	3
270.	Sarı Beyazıt Camii	137	56	20
271.	Seferikoz Camii	256	2203	11
272.	Sekbanbaşı Yakup Ağa Camii	135	689	27
273.	Selçuk Sultan Camii	227	1098	3
274.	Seyyit Ömer Camii	408	1822	2
275.	Sinan Ağa Camii	252	2181	16
276.	Sitte-i Hatun Camii	345	1335	38
277.	Softa Hatip Camii	129	489	8
278.	Softa Sinan Camii	435	2011	1
279.	Soğanağa Camii	111	732	19
280.	Sokullu Mehmet Paşa Camii	86	122	10
281.	Sormagir Camii	412	1745	27
282.	Sultan Ahmet Camii	63	99	2
283.	Sururi Daye Hatun Camii	136	315	63
284.	Süleymaniye Camii	97	377	6
285.	Sümbül Efendi Camii	338	1177	91
286.	Şah Sultan Camii	307	1158	1
287.	Şahu Geda Camii	211	843	29
288.	Şarkhan Mescidi	-	-	-
289.	Şazeli Tekke Camii	238	1019	53
290.	Şehsuvar Bey Camii	74	156	11
291.	Şehzadebaşı Camii	165	950	2
292.	Şem'i Molla Camii	220	869	17
293.	Şepsefa Hatun Camii	176	525	1
294.	Şevket Çukur Bostan Camii	269	1913	87
295.	Şeyh Davut Mescidi	94	281	2
296.	Şeyh Ebul Vefa Camii	173	535	5

297.	Şeyh Hüsamettin Camii	451	2406	1
298.	Şeyh Nurettin Tekke Camii	-	2552	34
299.	Şeyh Raşit Camii	419	1719	5
300.	Şeyh Süleyman Camii	453	2426	42
301.	Tabak Yunus Camii	265	2275	5
302.	Tabhane Mescidi	248	2125	2
303.	Tahir Ağa Camii	251	2192	33
304.	Tahta Minare Camii	274	2324	25
305.	Tahtakale Ticaret Merkezi Mescidi	-	-	-
306.	Tarakçılar Daye Hatun Camii	160	630	212
307.	Tarsus Mescidi	354	1412	52
308.	Taşçılar Han İş Merkezi Mescidi	-	-	-
309.	Tavaşi Süleyman Ağa Camii	-	718	2
310.	Tercüman Yunus Camii	458	2543	2
311.	Tevkii Cafer Camii	270	1910	1
312.	Tıbbiye Camii	1	1	7
313.	Timurtaş Camii	127	342	7
314.	Tuti Abdüllatif Camii	450	3007	203
315.	Unkapanı Bıçakçı Alaaddin Camii	253	2183	2
316.	Uşşaki İmrahor Camii	330	1077	48
317.	Üç Mihraplı Camii	122	551	6
318.	Üçbaş Nurettin Camii	348	1348	30
319.	Ümmü Gülsüm Camii	452	2962	43
320.	Üskübi Çakır Ağa Camii	238	1022	11
321.	Vakıfhan İş Merkezi Mescidi	-	-	-
322.	Valide Hanı Mescidi	88	339	286
323.	Vasat Atık Ali Camii	349	1363	4
324.	Veledi Karabaş Camii	356	1400	6
325.	Yavaşca Şahin Camii	124	279	7
326.	Yavuz Sultan Selim Camii	269	1913	119
327.	Yavuzer Sinan Camii	121	607	5
328.	Yeni Camii	65	414	2
329.	Yerebatan Camii	89	54	11
330.	Yeşildirek Han İş Merkezi Mescidi	-	-	-
331.	Yusuf Şucaattin Camii	517	2848	6
332.	Zaza Han İş Merkezi Mescidi	-	-	-
333.	Zehgeri Kemal Camii	362	1427	6
334.	Zeynep Sultan Camii	-	-	-

FAAL OLMAYAN CAMİLERİMİZ

Sıra No.	Caminin Adı	Pafta	Ada	Parsel
1.	Abacı Mescidi	196	1124	-
2.	Abayi Mescidi	224	1126	-
3.	Abdusselam Tekkesi Mescidi	-	-	-
4.	Âbid Çelebi Mescidi	360	1458	-
5.	Acemi Oğlanlar Mescidi	-	-	-
6.	Acı Musluk Mescidi	-	-	-
7.	Ağakapısı Mescidi	-	-	-
8.	Ahaveyn Mescidi	428	2708	39
9.	Ahırkapı Mescidi	-	-	-
10.	Ahizâde Mescidi	359	1459	2
11.	Alaca Mescit	-	-	-
12.	Ali Çavuş Mescidi	347	1351	-
13.	Amcazade Hüseyin Paşa Mescidi	-	-	-
14.	Arabacı Bayezid Mescidi	295	1660	19
15.	Arabacılar Karhanesi Mescidi	-	-	-
16.	Arpa Emmini Mescidi	450	3007	132
17.	Asmalı Mescit	-	-	-
18.	Aşçılar Camii	-	-	-
19.	Âşık Paşa Tekkesi Mescidi	251	2196	4
20.	Attar Ahmet Ağa Mescidi	448	2087	-
21.	Aya Kapı Mescidi	-	2029	16
22.	Ayazma Kapısı Mescidi	-	-	-
23.	Aydınoglu Tekkesi Mescidi	-	17	1415
24.	Ayvansaray Mescidi	515	2821	3
25.	A'zebler Camii	238	1032	-
26.	Baba Hasan Mescidi	167	937	10
27.	Bâki Efendi Mescidi	348	1348	-
28.	Bakkal Ahmed Ağa Mescidi	-	-	-
29.	Bakkalzâde Mescidi	351	1388	7
30.	Balabanağa Mescidi	-	-	-
31.	Balık Pazarı Tekkesi Mescidi	-	-	-
32.	Bayram Çelebi Mescidi	-	-	-
33.	Bayrampaşa Tekkesi Mescidi	228	1132	53
34.	Beşirağa Camii	-	-	-
35.	Bıyıklı Hüseyin Mescidi	163	1138	1
36.	Bitlice Mescidi	351	1371	-
37.	Bostan Camii	-	859	35
38.	Bostancılar Tabhanesi Mescidi	-	-	-

39.	Bostanzâde Mescidi	322	2385	212-213
40.	Bucakbağı Mescidi	326	1165	-
41.	Buhara Tekkesi Mescidi	-	125	5
42.	Camcı Ali Mescidi	-	667	16
43.	Camcılar Mescidi	185	883	11
44.	Cankurtaran Mescidi	159	70	59
45.	Ceza Evi Mescidi	-	58	4
46.	Cezayirli Ahmet Paşa Camii	-	-	-
47.	Cibali Kapısı Mescidi	235	2206	11-13
48.	Çakır Ağa Mescidi	214	863	41
49.	Çatladıkapı Mescidi	147	105	449
50.	Çavuş Mescidi	371	1486	6
51.	Çavuş Mescidi	411	1741	23
52.	Çerağ Hamza Dede Mescidi	-	2472	10,11,45
53.	Çıkırıkçı Mescidi	-	-	-
54.	Çınar Mescidi	-	-	-
55.	Çınarlıçeşme Mescidi	519	2891	29
56.	Çıplak Mescidi	-	-	-
57.	Çırakçı Mescidi	-	-	-
58.	Çırçır Mescidi	245	1945	-
59.	Çuhacılar Hanı Mescidi	-	325	22
60.	Dalyasanlılar Mescidi	246	2129	-
61.	Darülhadis Mescidi	-	-	-
62.	Darüşşifa Mescidi	246	2127	-
63.	Darüşşifa Mescidi	-	-	-
64.	Dâvud Paşa İskelesi Mescidi	-	-	-
65.	Daye Hatun Mescidi	-	-	-
66.	Daye Hatun Mescidi	-	-	-
67.	Defterdar Mescidi	458	2546	-
68.	Değirmen Mescidi	439	2031	-
69.	Demirciler Mescidi	246	2127	-
70.	Denizabdal Camii	-	-	-
71.	Dülbentçi Hüsameddin Mescidi	-	-	-
72.	Ebe Kadın Camii	216	1095	21
73.	Eğrikapı Mescidi	447	2701	43
74.	Elhac Mehmet Emin Efendi Camii	-	1509	12
75.	Elvan Çelebi Camii	-	-	-
76.	Emîni Cû Mescidi	423	2113	28
77.	Emîr Buhârî Tekkesi Mescidi	518	2871	1
78.	Emir Mescidi	-	7	6
79.	Erdebil Tekkesi Mescidi	205	52	17
80.	Esirci Mescidi	-	-	-
81.	Esmâ Sultan Namazgâhı	-	-	-

82.	Etmeydanı Mescidi	-	-	-
83.	Etyemez Tekkesi Mescidi	-	-	-
84.	Fatih Camii	-	-	-
85.	Fatih Mescidi	327	1265	18
86.	Fatma Sultan Mescidi	90	31	7
87.	Feyzullah Efendi Kütüphanesi Mescidi	179	1056	7
88.	Firuz Ağa Mescidi	-	2403	-
89.	Gazanferağa Medresesi Mescidi	451	2405	12
90.	Gülşenî Tekkesi Mescidi	480	2655	26
91.	Gümrükönü Mescidi	-	-	-
92.	Güngörmez Mescidi	-	99	40
93.	Hacı Ahmet Camii	-	-	-
94.	Hacı İlyas Camii	326	1165	16
95.	Hacı İlyas Mescidi	-	2063	44
96.	Hacı Muhyiddin Mescidi	414	2432	17
97.	Hacı Timur Camii	409	1735	8
98.	Hadım Hasan Paşa Mescidi	-	35	10
99.	Halil Paşa Camii	-	2017	15
100.	Hamit Efendi Medresesi Mescidi	-	-	-
101.	Hamza Paşa Mescidi	-	-	-
102.	Haraççı Muhyiddin Mescidi	-	-	-
103.	Harem Camii	-	-	-
104.	Hasan Halife Camii	-	-	-
105.	Hasan Paşa Mescidi	-	-	-
106.	Hatice Usta Camii	-	-	-
107.	Hâtuniyye Camii	-	-	-
108.	Haydar Efendi Mescidi	-	-	-
109.	Haydarhane Mescidi	-	-	-
110.	Haydarpâşa Mescidi	-	2183	21
111.	Hekim Çelebi Tekkesi Mescidi	-	-	-
112.	Helvacıbaşı Mescidi	86	122	15
113.	Himmetzâde Zaviyesi Mescidi	-	-	-
114.	Hindiler Tekkesi Mescidi	183	895	12
115.	Hoca Hayreddîn Mescidi	441	2044	27
116.	Hoca Hayreddîn Mescidi	-	-	-
117.	Hoca Rüstem Mescidi	-	-	-
118.	Hoca Teberrük Mescidi	-	-	-
119.	Hubyâr Mescidi	-	1138	1
120.	İğciler Mescidi	-	-	-
121.	İlyas Efendi Mescidi	-	-	-
122.	İtfaiye Camii	230	985	-
123.	İvaz Kasap Mescidi	443	2052	2
124.	İyine Bey Mescidi	-	-	-

125.	Kabasakal Mescidi	-	-	-
126.	Kadı Hanı Mescidi	-	-	-
127.	Kadı Sadi Mescidi	281	1871	1
128.	Kangılı Mescit	-	-	-
129.	Kaptanpaşa Camii	-	-	-
130.	Kara Ağalar Mescidi	-	-	-
131.	Kara Mehmet Paşa Camii	-	-	-
132.	Karabağlı Mescidi	-	-	-
133.	Karabaş Mescidi	264	2265	1
134.	Karagöz Mescidi	-	-	-
135.	Karamustafa Darülhadişi Mescidi			
136.	Karanlık Mescit	239	2198	10
137.	Kâtip Sinan Mescidi	86	137	7
138.	Kemankeş Mustafa Paşa Mescidi	-	-	-
139.	Kemha Mescidi	-	-	-
140.	Kepekçi Mescidi	-	-	-
141.	Kepenekçi Ali Mescidi	15	2428	33,60
142.	Kepenekçi İshak Mescidi	111	732	3
143.	Keskin Dede Mescidi	351	1388	7
144.	Kırımî Mescidi	-	-	-
145.	Kız Ahmet Efendi Tekkesi Mescidi	-	-	-
146.	Kızıltaş Mescidi	198	762	25
147.	Kireç İskelesi Mescidi	-	-	-
148.	Kirmastı Mescidi	-	-	-
149.	Kitaphane Mescidi	189	621	10
150.	Kovacı Mescidi	-	-	-
151.	Kumkapı Camii	-	-	-
152.	Kuyumcu Mescidi	-	-	-
153.	Kürkçü Başı Mescidi	211	843	29
154.	Lala Hayreddin Camii	89	54	24
155.	Malkoç Süleyman Ağa Camii	148	793	2
156.	Manastır Mescidi	-	-	-
157.	Medrese Mescidi	-	377	4
158.	Mehterhane Mescidi	-	-	-
159.	Memi Çelebi Mescidi	-	-	-
160.	Mercimek Mescidi	-	-	-
161.	Merdivenli Mescid	-	-	-
162.	Mihrinaz Hatun Mescidi	-	2516	24
163.	Mimar Kemaloğlu Mehmet Mescidi	-	-	-
164.	Mirahor Mescidi	323	1272	21
165.	Molla Fenari Mescidi	-	-	-
166.	Molla Gürani Camii	406	1786	1
167.	Molla Kestel Camii	-	-	-

168.	Muameleci Mescidi	-	-	-
169.	Muhasebeci Camii	43	789	41
170.	Murad Molla Tekkesi Mescidi	-	1910	54
171.	Musalla Mescidi	782	12	
172.	Muslihiddin Mescidi	-	-	-
173.	Mustafa Bey Mescidi	179	1058	4
174.	Mustafa Efendi Camii	-	-	-
175.	Münâdi Mescidi	-	-	-
176.	Müneccim Sadi Mescidi	425	1855	7
177.	Mürekkebbçiler Mescidi	-	-	-
178.	Nazmı Tekkesi Mescidi	-	-	-
179.	Nerdübanlı Mescid	-	-	-
180.	Nevbahar Mescidi	420	1803	23
181.	Nevfidan Camii	-	375	8
182.	Nişancı Mehmet Bey Mescidi	-	-	-
183.	Nuri Dede Mescidi	416	1704	4
184.	Odalar Mescidi	459	2571	11
185.	Oğlanlar Tekkesi Mescidi	-	-	-
186.	Oruç Gazi Mescidi	168	929	9
187.	Öksüzce Hatip Mescidi	439	2029	21
188.	Öksüzce Mescidi	-	1327	19,49
189.	Ördek Kasap Mescidi	-	-	-
190.	Papasoğlu Mescidi	-	-	-
191.	Papazoğlu Medresesi Mescidi	-	624	5
192.	Parmakkapı Mescidi	256	2463	1,2
193.	Payzen Yusuf Paşa Mescidi	-	-	-
194.	Pazar Tekkesi Mescidi	423	1851	5
195.	Peyk Dede Mescidi	-	-	-
196.	Peykhane Mescidi	-	231	13
197.	Revani Çelebi Mescidi	-	-	-
198.	Rüstem Çelebi Mescidi	-	-	-
199.	Saffeti Paşa Tekkesi Mescidi	-	23	1
200.	Samatya Mescidi	-	-	-
201.	Saraçhane Mescidi	-	-	-
202.	Saraçhanebaşı Mescidi	158	942	4
203.	Sarı Güzel Mescidi	24	2038	40,42,96
204.	Sarı Musa Mescidi	406	1787	10
205.	Sarı Nasûh Mescidi	-	2029	-
206.	Sarrafi İskender Mescidi	-	-	-
207.	Sekbanbaşı Hüseyin Ağa Mescidi	-	-	-
208.	Sekbanbaşı Mescidi	1	2960	39
209.	Sekbanbaşı Zeyrek Mescidi	-	-	-
210.	Servi Mescidi	-	-	-

211.	Seydi Bey Mescidi	434	1985	9,10
212.	Simkeş Mescidi	-	-	-
213.	Simkeş Mescidi	-	1844	23
214.	Simkeşhane Mescidleri	135	626	85
215.	Sinan Ağa Mescidi	-	-	-
216.	Sinan Çelebi Mescidi	-	-	-
217.	Sinan Paşa Mescidi	-	271	82
218.	Sirkeci Tekkesi Mescidi	-	-	-
219.	Sivasî Tekkesi Mescidi	-	-	-
220.	Sofa Mescidi	-	-	-
221.	Soğancılar Mescidi	-	732	19
222.	Solakbaşı Camii	-	-	-
223.	Sultan Camii	-	-	-
224.	Sultan Mescidi	433	1969	11
225.	Sultan Selim Medresesi Mescidi			
226.	Süleyman Subaşı Camii	-	2709	4
227.	Şadırvan Mescidi	-	-	-
228.	Şâhu-Hûban Odaları Mescidi	-	-	-
229.	Şehremini Camii	374	1557	13
230.	Şekerciler Mescidi	-	-	-
231.	Şeref Ağa Mescidi	-	-	-
232.	Şeyh Ekmeleddin Tekkesi Mescidi	-	2004	8
233.	Şeyhülharem Mescidi	-	-	-
234.	Şeyh Murad Mescidi	457	2463	10
235.	Şeyh Resmi Mescidi	360	1457	93
236.	Şirimerd Bey Çavuş Mescidi	218	874	25
237.	Şühedâ Mescidi	-	-	-
238.	Tahtakale Mescidi	-	-	-
239.	Tahta Minare Mescidi	-	-	-
240.	Tekke Mescidi	-	-	-
241.	Tekneciler Mescidi	-	-	-
242.	Terlikçiler Mescidi	-	-	-
243.	Terziler Karhanesi Mescidi	-	-	-
244.	Toklu Dede Mescidi	518	2869	7
245.	Tulumbacılar Ocağı Mescidi	-	-	-
246.	Tüfenkhane Mescidi	-	-	-
247.	Tülbentçi Mescidi	-	-	-
248.	Uzunca Ova Mescidi	305	1160	9
249.	Uzun Yusuf Mescidi	364	1421	2
250.	Üçler Namazgâhı Mescidi	-	228	15
251.	Ümmü Sinan Tekkesi Mescidi	23	1851	5
252.	Valide Medresesi Mescidi	-	-	-
253.	Vani Dergâhı Mescidi	413	2598	79

254.	Vezirhanı Mescidi	-	296	147
255.	Voynuk Şucauddin Mescidi	175	530	8
256.	Yahya Efendi Camii	-	-	-
257.	Yakupzade Yayla Mescidi	369	1469	8,9,10
258.	Yamaklar Mescidi	-	-	-
259.	Yavuz Mehmet Ağa Mescidi	60	1134	53,55,56,57,58
260.	Yedekçiler Mescidi	-	-	-
261.	Yeni Dersiye Mescidi	-	-	-
262.	Yeni Han Mescidi	-	-	-
263.	Yenibahçe Mescidi	33	1827	52
264.	Yenikapı Camii	-	-	-
265.	Yeşil Kiremitli Mescit	-	-	-
266.	Yoğurtçular Camii	-	-	-
267.	Yoğurtçular Karhanesi Mescidi	-	-	-
268.	Yolgeçen Mescidi	-	-	-
269.	Yorgani İbrahim Ağa Mescidi	-	-	-
270.	Yusuf Efendi Camii	-	371	12
271.	Zenburcu Mescidi	-	-	-
272.	Zeytinciler Mescidi	-	-	-
273.	Zülüflü Baltacılar Mescidi	-	-	-